This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

GHA
B64
BOEKZAAL

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor JULIJ 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXV.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
922208 A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1937 L

Digitized by Google

Printed in the Netherlands

BOEKBESCHOUWING.

MENSCHENBESTEMMING en LEVENSGENOT. Zedekundige Voorlezingen door J. L. EWALD. *Tweede Deel. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1815. 430 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 4: 10: —

Wij haasten ons, om, volgens onze belofte (1), in dit Tijdschrift, de aandacht der Lezeren, ook bij dit tweede Deel van des Duitschers Zedekundige Voorlezingen, in onze moedertaal overgebragt, en in eene nette uitwendige gedaante het Geacht Publiek aangeboden, te bepalen. De plaats van eene Voorrede bekleedt hier, eene aanspraak aan volwassene, beschaafde Kweekelingen, bij den aanvang van een Godsdienstig onderwijs; men had haar liever meer bepaald, eene opzettelijk voor dit tweede Deel ingerigte, en tot het groote doel, 't welk de Schrijver zich met het opstellen en uitgeven heeft voorgesteld, leidende aanspraak voor Jongelingen, — maar waar uit ook anderen nut trekken kunnen, — mogen noemen. Het is eene warme, doelmatige, opwekkende toespraak, geschikt om te doen gevoelen, dat men door Godsdienstigheid tot zedelijkheid komen, door de eerste de laatste verhoogen, en zijn gemoed aan beide toe moet wijden, om een braaf en gelukkig mensch te worden. Wij hebben ze met groot genoegen gelezen, en prijzen er de lezing en herlezing van

(1) *Zie de Boekzaal voor Januarij laatstl.*

Digitized by Google

van ten sterksten aan. Wij zeggen ook de herlezing, omdat wij voor de meesten eene enkele oppervlakkige lezing, niet voldoende rekenen, om den geoefenden raadgever volkomen te verstaan.

Op deze inleiding volgt nu het werk zelve, waarvan wij den inhoud hier overschrijven:

„ *Voorlez.* XXII. Wanneer heeft de mensch ware liefde voor zichzelven. XXIII Vorming van het denkvermogen is onontbeerlijk, zelfs voor Godsdienstige beschaving. XXIV. Ware vorming des harte maakt ons der Godheid gelijkvormig. XXV. Aankweeking van het geweten verlevendigt de Godheid, die in ons woont. XXVI Heerschappij over verbeelding en hart. XXVII. Vorming tot eenen wijduitgestrekten en veelomvattenden zin. XXVIII. Pligten omtrent ons ligchaam. XXIX. Wij zijn slechts huishouders ook van die goederen, welke wij regmatig bezitten. XXX. Beperking en leiding van onze eerzucht. XXXI. Rangordening onzer vermaken. XXXII. Magt der gewoonte en der vastheid van grondbeginselen. XXXIII. Liefde is de bron en inhoud van alle onze pligten omtrent de menschen. XXXIV. Van het hooge genoegen in het verschaffen van vreugde, aan anderen, gelegen. XXXV. Regtvaardigheid is de grondslag van alle liefde. XXXVI. Waarheid, Leugen, Opregtheid, Valschheid, Eed. XXXVII. Dienstvaardigheid en Weldadigheid. XXXVIII. Vredegezindheid. XXXIX. Huisselijke betrekkingen. XL. Invloed der huisselijkheid op Godsdienstigheid, en der Godsdienstigheid op huisselijkheid. XLI. Zedelijk gedrag in de burgerlijke betrekkingen. XLII. Vriendschap. XLIII. Middelen, ter bevordering van zijne zedelijkheid.

In dit Deel worden dus, naar de gewone ook op den Bijbel gegronde onderscheiding, eigenlijk

lijke de pligten behandeld, welke wij ten aanzien van ons zelven, en omtrent andere menschen, als Christenen te vervullen hebben, willen wij aan onze heilige roeping en hooge bestemming regt beantwoorden, waarlijk deugdzame, voortreffelijke en gelukkige menschen zijn, en het wezenlijke genot des levens smaken. Uitmuntend is de eerste voorlezing ingerigt, om de *zelfsliefde* te leeren wijzigen, en te doen zien, dat er:

Zonder vatbaarheid voor genot, geen genot;

Zonder beschaving, geene vatbaarheid voor genot;

Zonder zedelijke en Godsdienstige beschaving, geene *echte* beschaving van den *mensch*; en dus

Zonder Godsdienstigheid en zedelijkheid, geene ware zelfsliefde, geen geluk is.

De tweede hier voorkomende, of 23ste, is niet minder voortreffelijk, als betoog van de noodzakelijkheid der verstandelijke beschaving, vooral, dat hier ook de onderscheidene bedenkingen van vroegeren en lateren tijd, zeer voldoende worden opgelost.

De 24ste, levert schoone aanmerkingen, over de ware vorming van het hart, geschikt om de oogen te openen voor onze eigene gebreken, en levert het resultaat op, dat wij, naar mate wij meer Christenen zijn, ook van de zijde des harten, meer fijn beschaafde menschen zullen zijn.

De 25ste, geeft nuttige wenken op, omtrent de verfijning, beschaving, opscherping, en het regte gebruik van het geweten, en herinnert ten slotte, hoe men zich naar het Evangelie gedragen moet, wanneer men aan deszelfs stem ongehoorzaam geweest is. Wij hadden deze afdeeling wel eene meerdere uitgebreidheid toegewenscht.

Zeer menschkundig is het voorgesteld, in de

26ste Voorlezing, om te doen zien, dat en hoe men over de verbeelding en het hart moet zoeken te heerschen. De bedenking uit de onmagt zoo gereedelijk ontleend, welke men te weinig als de gehoorzame dochter van moeder *Onwil* beschouwt, wordt hier weggenomen; en alles op eene wijze voorgesteld, dat waardige Ouderen wenschen mogen, dat hunne Zoons niet alleen, maar ook hunne Dochters vooral dit ernstig lezen. Deze laatste zullen dan, schoon zij misschien, en deze zachtheid vereeren wij, — een weinig schrikken voor het woord *Politiewetten*, hier wel eens gebezigd, te gemakkelijker, vertrouwen wij, gebruik maken, van 't geen haar waarlijk dienen kan, om de braafste, waardigste en beminnelijkste vrouwen te worden.

Schoon het woord *zin*, in 't opschrift boven de 6de of 27ste Voorlezing, ons niet bevallen kan, en voor iemand die geen Hoogduitsch kent, moeijelijk te verstaan is, zal toch de opmerkzame lezing van de geheele afdeeling het doel van den Heer E. doen kennen, en verstrekken kunnen, om te leeren, wat men vooral in acht hebbe te nemen, en waarvan men zich bijzonder bedienen moet, om zijne gezindheid omtrent en de manier van oordeelen over andere menschen te veredelen, en te verbeteren. — Wij ontkennen niet, dat deze voorlezing eenigzins duidelijker had behooren te zijn, maar de hier bijgebragte voorbeelden helderen dat duistere toch weder op; ook had de bekwame Vertaler, nog wel iet tot meerdere duidelijkheid kunnen bijdragen. De aanmerking, dat het acht geven op de verschillende gelaatstrekken der menschen, die ons omgeven en voorkomen, mede dienen kan, om meer gunstig, toegefelijker, althans onbekrompener en minder gestreng over onze naasten te leeren oordeelen, stemmen wij wel toe;

Digitized by Google

toe; maar wie zal niet het onvoegzame gevoelen, dat hier in de ontwikkeling genegd is: „of kunt gij ook slechts het slechtste afbeeldsel van NAPOLEON beschouwen, en nog in ernst zeggen, *dat hetzelve het gelaat van eenen zwakken of bekrompenen mensch zij?*" Behalve dat wij zouden kunnen zeggen, dat wij, toen wij in de gelegenheid waren om hem nauwkeurig te zien, onwillekeurig door het gemeene en lage in de gelaatstrekken van dien grootsten der booswichten, te meer tegen hem ingenomen wierden, is het zeker, dat de oogen van alles wat eenigzins beschaafd is te wel geopend zijn, en het algemeene afgrijzen al te groot is; dan dat men, in een werk als dit is, zulk eene aanmerking gaarne vinden zou. Zij hindert er natuurlijk zeer in. Beter is zijn aard en booze zetregel te pas gebrugt, in de 41ste Voorlezing. Vooral behartige men de juiste aanmerking welke hier voorkomt, omtrent het nut van het Bijbellezen, en van de beschouwing der Bijbelsche karakters.

Fraaije voorstellingen, omtrent de schoonheid van het menschelijk ligchaam, gepaste waarschuwingen tegen den verschrikkelijken zelfsmoord, en den mensch vernederende fijnere onmatigheid bij de groote wereld, en waarlijk vaderlijke aanmerkingen over de geslachtsdrift, komen in de 28ste Voorlezing voor, en deze laatste zijn bijzonder zoodanig ingerigt, dat ze sprekende bewijzen bevatten, voor des Schrijvers geoefende wereldkennis, warm gevoelig gestel, en echte liefde voor deugd en reinheid, en deze, tot eene der voor onzen tijd allerbelangrijkste kleine Verhandelingen in dit boekdeel, maken. Och werd deze taal algemeen in de huisgezinnen der beschaafde gehoord, en in acht genomen!

De 29ste Voorlezing, is bijzonder geschikt, om tegen de gierigheid te waarschuwen, en te

leesen, met welke oogmerken men, en eene eerlijke en weldadige manier, zijne inkomsten behoort te trachten te vermeerderen.

De kortheid der 30ste Voorlezing, heeft den geoefenden Schrijver niet verontloofd, om, over de beperking en leiding van onze eerzucht, al het voornaamste te zeggen; en evenwel erlangen de eergierigen hier de heilzaamste vermaningen, en kunnen de Jongelieden van beide seksen hier zien, hoe slecht de trotschheid is, en hoe leelijk die ondeugd staat.

Nuttige lessen bevat de 31ste Voorlezing, over de wel geregelde waardering en het goede gebruik der vermaken; geschikt om Jongelingen daaromtrent edel te leeren denken en handelen.

Goede aanmerkingen beheist de 32ste afdeeling, over het vermogen der gewoonte op ons, en de vastheid van grondbeginselen, maar gaarne zou men iets meer verlangd hebben.

De 33ste Voorlezing, is zeker niet 't gelukkigst bewerkt. Daarin hinderden ons ook weder dergelijke zonderlinge uitdrukkingen en volzinnen, als wij, uit het eerste Deel, ter waarschuwing, om ze niet na te volgen, eenige hebben opgegeven. Zoo leest men hier bij voorbeeld: *wat God tot God maakt, is niet zijne Wijsheid, Alwetendheid, Almagt. Met alle deze eigenschappen kon Hij een zeer boosaardig wezen zijn. — Moet dan de liefde niet de bron en inhoud van alle onze pligten omtrent menschen wezen? Pligten? — Neen, dat zijn zij voor hem, die lief heeft, niet meer. Zij zijn zuivere uitgietingen zijner natuur.* Kort daarop volgen evenwel, en te regt anders, aansporingen, uit de H. Schrift ontleend, tot het beoefenen van liefde. Maar de Heer EWALD zal zich alleen zulke lezers voorgesteld hebben, die de *liefde* nog niet kennen. Een weinig verder: *Niemand wil lief hebben, zonder geloof van we-*

wider geliefde te worden. De gelijkenis van den barmhartigen Samaritaan is eene teekening, *welke als bloed op den altaar, in den Tempel van het liefhebbende hart, is ten toon gesteld*, op 't zachtst. toch te weelderig uitgedrukt.

Een bevallig tooneeltje levert ons de 24ste voorlezing, maar hoe het hier gerekend is te behooren, begrijpen wij niet volkomen.

Op het Opschrift boven de 35ste voorlezing, hechte men niet, want men vindt daar eigenlijk maar eene aanwijzing, hoe de liefde met regtvaardigheid gepaard gaan, en zich daardoor ook bevestigen moet, of wat regtvaardigheid is, en hoe men dezelve in bijzondere gevallen ook uitoefenen moet. Hier en daar treft men wel iets overdrevens aan, bij voorbeeld: in de waarschuwing, om voor de Gemeente van geene andere betere overzetting van de eene of andere Bijbelplaats te gewagen, (Dit zal zeker voor aankomende Theologeanten en Jonge Leerlaars gezegd zijn!) Eerlijk vinden wij daarbij wel de bekentenis van den Schrijver, maar niet belangrijk, *veel min noodzaakelijk.* — Ook, vertrouwen wij, zullen velen met ons zich niet geheel kunnen vereenigen, met de hier voorgestelde toegevendheid en inschikkelijkheid omtrent zekere vooroordeelen, offschoon dan ook het oogmerk roemende.

Nuttige wenken behelst de 36ste Voorlezing, over de liefde tot en de getrouwe beoefening van waarheid, en ter waarschuwing tegen leugen, onopregtheid; aardig en wel ter snede wordt hier ook met een woord van de Fransche ligtzinnigheid gesproken. — Een gunstig denkbeeld uit hier ZWALD, omtrent de Kooplieden uit de Broeder-Gemeente, onder de *Mennonieten* en *Kwakers*, waarom eenigen hunner welligt ook

met geringeren tegenzin het hier over den *Eed* voorkomende lezen zullen.

De voorbeelden waarvan EWALD, in de 37ste Voorlezing, gebruik gemaakt heeft, kunnen dienen, om ware dienstvaardig- en weldadigheid op eene verstandige wijze te leeren beoefenen.

Het weigestelde ter aanprijzing van de liefde voor den vrede, met de opgave der middelen, om zich voor alles wat den vrede storen kan, te wachten, in de 38ste voorlezing, moge ter genezing verstrekken van de zulken, die zich door de drift gemakkelijk laten verleiden, tot eene kwade bejegening van anderen, en voor de slaven van den afzigtelijken tijd!

Men ziet uit de 39ste Voorlezing, dat de Heer EWALD de huiselijke betrekkingen kent, en van de opvoeding der kinderen, meer dan gemeen verstand bezit: welligt zal het niet nutteloos zijn, dat wij hier, ten bewijze, het volgende aanvoeren:

„ En wat is dat: opvoeden? Het is: krachten uitlokken en krachten leiden; aan neigingen de juiste rigting geven. Dus niet alleenlijk onderwijzen, offschoon ook dit; niet alleenlijk *verbieden* en *gebieden*; offschoon ook dit. Het is *alle* krachten *uitlokken* en alle krachten oefenen, even zoo als elke kracht uitgelokt en geoefend moet worden; het denkvermogen door oefening van het geheugen, der verbeelding, des verstands, der scherpzinnigheid, van de oordeelskracht; het gevoelvermogen, door het opwekken van de drift, van dankbaarheid, van vertrouwen, van liefde, — door weldaden, wijsheid, goedheid en liefde; de gemoedelijkheid, door eenige weinige, maar wel bestemde, voorschriften, door oefening der gehoorzaamheid, zonder welke geene zedelijke opvoeding

ding plaats kan hebben. Het is oefening der ligchaamskrachten, der zinnen; oefening dezer krachten, juist in dien tijd des levens, waarin elke kracht zich het ligtst en natuurlijkst ontwikkelt; oefening, in de juiste evenredigheid, welke, bij ieder kind, afzonderlijk noodzakelijk is, daar men aan de verbeelding en het gevoel meer voedsel geeft bij den ernstigen, droogen, knaap; maar aan het verstand en de gemoedelijkheid meer bij het meisje, vol van verbeelding en ligtzinnigheid; terwijl men de gehoorzaamheid meer oefent bij het hoofdige, halstarrige, kind. Dit zal wel, het is waar, het ligtst, het natuurlijkst en het menschelijkst kunnen geschieden door vertrouwen en liefde. Gij hebt dan op het hart des kinds gewerkt. Het is dan geen vreemde wet meer, aan welke het gehoorzaamt, waartegen, bij eenen sterken aard, zoo veel aandruischt; de eigen wil van het kind is dan gewonnen. Den wil van den geliefde, in wien het vertrouwen stelt, volgt het liever, dan zijnen eigenen. Maar wanneer *vertrouwen en liefde* niet werkt; wanneer het, door *dezelve*, van eene kwade hoedanigheid niet is af te brengen, noch tot eenig goed kan worden opgeleid, dan is strengheid noodzakelijk, en zij *moet* door U worden gebezigd, wanneer Gij uw kind lief hebt; het is zwakheid en geene liefde, wanneer Gij het niet doet. Wanneer uw kind naar eenen diepen afgrond henen ijlde, of in het water ware gevallen; zoudt Gij het dan niet bij de haren vatten, offschoon Gij wist, dat dit hetzelve pijn zoude aandoen. Zoude het dan liefde van U zijn, wanneer Gij het voort liet loopen, of in het water nederzinken, om het die pijn te besparen. En is onzedelijkheid, welke den onsterfelijken geest verderft, een minder gevaar-

lij-

Digitized by Google

lijke afgrond, dan hetgeen het ligchaam verderf dreigt? Het is eene der rampzaligste, nameloos onheil stichtende, voortbrengsels der nieuwmodische schijnwijsheid, dat men de krachten en het zedelijk gevoel vrije speling laat, het kind, ten minste het knaapje, niet durft inperken, opdat het kind — een karakter bekome. Als of het zedelijk gevoel niet even zoowel vorming en oefening van noode had, als het denkvermogen en de ligchaamskracht! als of er eene andere oefening van dit gevoel bestond, dan door gehoorzaamheid!"

„En als of deze gehoorzaamheid niet gedwongen moest worden, wanneer dezelve niet vrijwilligijk wil buigen. De onbetengelde knaap, die niet gehoorzamen, dat is, zijnen wil niet aan dien van zijnen vader en zijne moeder onderwerpen leerde, zal wel een karakter bekomen; maar welk een karakter? Hij zal alles doen, wat hem goed dunkt; hij zal alles om zich henen naar *zijnen* lust dwingen, zoo verre zijne magt reikt; hij zal een dier des velds worden, en een gevaarlijk dier, wanneer alles zijnen gewonen gang gaat. Hetgeen door dwang, door strenge middelen bereikt wordt, is wel geene zedelijkheid, geene vrije overhelling tot het goede, maar het is voorbereiding tot hetzelve. De zedelijkheid wordt, daardoor, verligt. Het kind wordt, daardoor, van het kwade afgetrokken, hetwelk, in het vervolg, de zedelijkheid zoo moeijelijk maakt. Verkeerde hartstogten kunnen niet insluipen; kwade neigingen kunnen geenen wortel schieten, en dan dringt eene goede leer gemakkelijker door. De akker is nog wel niet met goed zaad bezaaid, wanneer men het onkruid heeft uitgeroeid; maar het goede zaad slaat ligter op, wanneer er geen onkruid op den akker is. Te

ge-

Digitized by Google

gelijk maakt men gebruik van de kracht der gewoonte, wanneer men ook door strenge middelen ten goede opspoort. Het kind leert gemakkelijker zijnen lust tegenstaan, wanneer het dit dikwijls doen moet. Het laat het gebed niet ligtelijk na, wanneer het jaren lang, des morgens en des avonds, heeft moeten bidden. En wanneer men alle verkeerdheid ontwend en aan het goede gewend is, dan ligt er voor het gezonde kinderlijke en menschelijke gevoel, zoo vele afschuwelijkheid in de onzedelijkheid, juist wijl het verkeerdheid is, en zoo vele stille schoonheid in het goede, wanneer men het lang ondervonden heeft, dat de vrije wil tot het goede overhelt, en van het kwade terug beeft, wijl hij het goede leerde kennen, en het kwade voor hem ongewoon bleef. Hoe menig jongeling wordt, door schaamte, voor uitspattingen behoed, in welke hij vervallen ware, wanneer men hem niet van dezelve had verwijderd gehouden. Eindelijk wordt, door strengheid, de knaap, in rijpere jaren, bij ernstiger nadenken, tot gevoel zijner eigene onzedelijkheid gebragt. Hij kan voor zichzelven niet verhelen, dat zijne ouderen het regt hebben, om hem iets te bevelen en te verbieden. Een innerlijk gevoel zal hem, als ware het, tegen zijnen wil aan, zeggen, dat zij niet onregtvaardig handelen. Wanneer hij nu eene neiging in zich ontdekt, om in alles tegen hunnen wil aan te handelen; kan hij dan wel ontkennen, dat hij een verdorven, verkeerd, mensch is? En ontstaat niet alle verbetering uit dit gevoel. Schroomt dus niet, om ook strengheid bij uwe kinderen aan te wenden, wanneer die noodzakelijk is. Eli's voorbeeld leert U, hoezeer het Gode mishaagt, wanneer men, bij de verkeerd-

keerdheden zijner kinderen, de noodige strengheid niet aanwendt." (*)

„ Om met wijsheid kinderen op te voeden, wordt eene groote mate van *kinderlijkheid*, en eene even groote mate van *mannelijkheid* vereischt. Kinderlijkheid om de krachten, gezindheden, neigingen, de geheele natuur van het kind, onbevooroordeeld in acht te nemen, zich in deszelfs begrippen te verplaatsen; om deze natuur te kunnen rigten en leiden. Mannelijkheid, vastheid van karakter, om onveranderlijk het doel voor oogen te houden, en zich door niets te laten afbrengen, wegslepen."

Liet onze ruimte dit toe, wij schreven nog meer over dit allerbelangrijkst onderwerp af, dat bij uitnemendheid ingerigt is, naar de behoefte van onzen tijd. Ook 't geen hier verder voorkomt, over de huwelijksverbindtenissen, en over de betrekking tusschen Heeren en dienstbaren, verdient gelezen te worden.

Over het geluk van een wel ingerigt huisselijk leven, en de middelen waardoor men zich van hetzelve verzekeren kan, is uitmuntend hartelijk en leerzaam gehandeld, in de 40ste Voorlezing.

Vrij en juist, in den waren geest van de heilige Evangelieleer, is de 41ste Voorlezing gesteld; de bijzondere pligten van Regenten en Ingezetenen zijn hier op eene wijze voorgedragen, dat men de behartiging daarvan niet te vurig verlangen kan. Indien EWALD dit nu geschreven had, zou hij zeker niet nagelaten hebben, met vreugde te gewagen, van de zeldzaam, ja, aandoenlijk schoone en zoo veel heil voorspellende verbindtenis tusschen de drie gekroonde Hoofden, van *Rusland*, *Pruitsen*, en *Oostenrijk*, waarmede wij bidden mogen, dat alle de overi-

ge

(*) 1 SAM. III: 12—14.

ge Vorsten van *Europa*, spoedig zich zullen kunnen vereenigen, op eene zoo vereerende wijze, als onze Geëerbiedigde Koning dit onlangs, naar den wensch van alle brave Nederlanders, deed!

Het genot der ware vriendschap, wordt in de 42ste Voorlezing levendig geschetst, zoo wel als 't geen men daaromtrent in acht heeft te nemen en vermijden moet.

Zeer gepast is de 43ste of laatste Voorlezing ingerigt, om tot besluit van dit belangrijk deel, en van het geheele werk te verstrekken: daar ze de algemeene middelen aanwijst ter bevordering van de zedelijkheid, met de wijze waarop men zich van dezelve behoort te bedienen.

Over 't algemeen verklaren wij dit boekdeel, met een uitstekend genoegen gelezen te hebben, en wenschen hartelijk, dat het door velen met die belangstelling zal gelezen worden, welke het zoo zeer verdient. 't Is waar, hier en daar is ons wel eene zwakke plaats voorgekomen, en hadden wij wel, blijkens ook onze gemaakte aanmerkingen, het eene en andere eenigzins anders gesteld gevonden willen hebben, maar dit belet ons echter geheel niet, dit althans een der beste werken van onzen Schrijver voor onzen tijd te noemen. Het stichte, onder den Goddelijken zegen, ook in ons Vaderland, een uitgebreid nut!

BIJBEL voor de JEUGD. Door J. H. VAN DER PALM. *Vijfde Stuk. Te* Leijden, *bij* D. du Mortier *en* Zoon, 1815. 230 *Bladzz. In* 12°. *De prijs is f* 1: 16: —

Dit vijfde Stukje van den Bijbel voor de Jeugd, is verdeeld in IX Hoofdstukken, waarvan het Iste voorstelt: Den staat der Israëlieten in *Egypte*, naar *Exod.* I;

Het

Digitized by Google

Het IIde: MOZES geboorte, opvoeding en vlugt uit *Egypte*; naar *Exod.* II.

Het IIIde: de roeping van MOZES, naar *Exod.* III en IV;

Het IVde: MOZES komst in *Egypte*, en zijne verschijning voor FARAO, naar *Exod.* IV: 27. — VII: 13;

Het Vde: de plagen van *Egypte*, naar *Exod.* VII: 14. — XI;

Het VIde: de instelling van het Pascha, en uittogt uit *Egypte*, naar *Exod.* XII en XIII;

Het VIIde: den doorgang door de *Roode Zee*, naar *Exod.* XIV en XV. 1—22:

Het VIIIste: den togt van de *Roode Zee*, naar de woestijn *Sin*, naar *Exod.* XV: 22. en verv. en XVI;

En de IXde den togt uit de woestijn *Sin* naar *Sinai*, naar *Exod.* XVII en XVIII.

De Hoogleeraar heeft dus zijn plan, om, in dit Stuk, de gansche levensgeschiedenis van MOZES af te handelen, niet kunnen volvoeren, en daarvan ook, in het Voorberigt, eene ons voldoende reden opgegeven. Op de bedenking, of de geachte Schrijver overal wel genoeg voor oogen houdt, dat hij voor jonge lieden van 12 tot 15 jaren dit werk schrijft, is door hem hier zoo geantwoord, dat men daaraan gaarne zijnen bijval geven zal. Wij voor ons wenschten alzhans niet, dat VAN DER PALM zich bevlijtigde, om nog eenvoudiger te schrijven, even als deelde hij zich kinderen voor, die noch geoefend zijn, noch ook zich in de gelegenheid bevinden, om door anderen verder onderwijs te ontvangen. Een eigenlijk kinderlijk werk, of kinderboek is dit toch waarlijk niet. Hij heeft zich hier genoeg toegeleid, op klaarheid, gemakkelijkheid, eenvoudigheid, gemeenzaamheid, en zedelijke nuttigheid van voordragt en voorstelling,

om

om de Jeugd smaak voor den Bijbel in te boezemen, van het groote nut uit deszelfs lezing voortvloeijende te overtuigen, haar met verstand dat onschatbaar Boek te doen gebruiken, en haar tevens in eene Godsdienstig zedelijke stemming te brengen, daarbij te bewaren, en in dezelve regt werkzaam te doen zijn. Alles is voorgesteld met eene kennis van zaken, eenvoudig schoone ontwikkeling, en fijn oordeel, als wij maar zeldzaam elders aantreffen. Zelfs die gissingen, waartegen wij gegronde aanmerkingen meenen te kunnen maken, en waarmede men zich niet volkomen kan vereenigen, zijn zoo voorgesteld, dat men ze niet ongaarne leest, voor zich de vrijheid behoudende, welke de Hoogleeraar neemt, en men ook eenen anderen laten moet. Het geheel boezemt dat belang in, 't welk wij hopen, dat velen van onze jonge Landgenooten er in stellen zullen.

Hebben zij dit gelezen, zij kunnen dan, daartoe gelegenheid hebbende, van andere hulpmiddelen zich bedienen, en de schriften van andere zoo binnen- als buitenlandsche Geleerden raadplegen, over eene en andere bijzonderheid, welke hier of in 't midden gelaten, of maar even aangeroerd, of niet beslist, of ook slechts bij gissing opgehelderd wordt.

Onder het lezen, vertoefden wij meer dan eens bij zulke aanmerkingen, die over 't geheel der Geschiedenis van het Israëlitische volk, en bijzonder betrekkelijk het tijdvak, waarin men het zich bij dit Stukje voor moet stellen, een wezenlijk licht verspreiden, en den opmerkzamen lezer in staat stellen, om de schijnschoone wapenen van het ongeloof af te keeren, en hen te bewaren, dat zij zich door geene gevaarlijke pogingen van zulken, die tegen den Bijbel ingenomen zijn, laten verleiden. 't Geen kan, en

Digitized by Google

in zoo verre het daarvoor vatbaar is, wordt natuurlijk verklaard, en op eene wel doordachte manier aangewezen, hoe men zich deze en geene zeer bevreemdende gebeurtenis kan voorstellen; maar aan den anderen kant echter ook overtuigend opgemerkt: dat de Geschiedenis der Israëliten, — welke als de Geschiedenis van den Godsdienst kan worden aangemerkt, — eene vermenging van het natuurlijke met het wonderdadige, of liever eene verheffing van het natuurlijke tot het wonderdadige, door eene verborgene vermeerdering van krachten, waardoor het uitwerksel verre overtreft het meeste en grootste, dat men van de oorzaak verwachten kan, gedurig doet beschouwen, en dus gestadig eene bijzondere tusschenkomst van Gods Almagt vertoont. Het geval *Exod.* IV: 24. verhaald, wordt vernuftig voorgesteld, en de kunstenarijen der Egijptische Toveraars vindt men hier ook kort en juist beoordeeld. Als gissing wordt voorgesteld, dat de last aan de Vroedvrouwen, (*Exod.* I: 15. enz. vermeld) om de kinderen van het mannelijk geslacht bij de geboorte heimelijk af te maken, voornamelijk de edelste en aanzienlijkste onder de Israëlitische geslachten zal hebben betroffen; — edoch schijnt er ons meer grond in het verhaal, om te gelooven, dat het verschrikkelijk bevel zoo algemeen als mogelijk was, om het gansche volk te beletten, dat het vermenigvuldigde, en te maken, dat, als de Israëlitische meisjes trouwen wilden, zij genoodzaakt zouden zijn, Egijptische mannen te nemen. Zoo konden dan de goederen der Israëliten, Egijptisch eigendom worden, en allen worden ingelijfd, genationaliseerd. Dat de Moeder en Vader hunnen kleine lieveling MOZES, aan zijn lot geheel zullen hebben overgelaten, in de rivier, — dat hun snedig Dochtertje (MIRJAM) zon-

Digitized by Google

zonder last of voorkennis althans harer Ouderen gehandeld hebbe, gelijk hier vermoed is, komt ons niet aannemelijk voor. Even zeer twijfelen wij, of Vader JETHRO zijne Dochters wel alleen met het vee zou hebben laten gaan, indien hij geweten had, dat zij van de vreemde Herders overlast hadden te lijden, waarvan NB. één man in staat was haar te bevrijden. — Bij de beantwoording der vraag: waarom of MOZES, volgens *Exod.* III: 13, 14. den Heere verzocht te mogen weten, wat hij den Israëliten antwoorden zou, wanneer zij hem vraagden: Hoe is zijn naam? is 't ons voorgekomen, dat men minder op hunne onkunde, door MOZES voorondersteld, hechten moet, dan wel op de begeerte van MOZES, om van eenen goeden last voorzien te zijn, en op zijne vrees van niet te zullen slagen. Wij hechtten in dezen nog al, op *Exod.* II: 23, 24. IV: 1 *en* 31. Dat MOZES eene moeijelijke, min of meer stamelende uitspraak zou gehad hebben, oordeelt de Hoogleeraar, uit *Exod.* IV: 10. VI: 11 *en* 29. *niet te volgen*, maar alleen, dat hij minder begaafd zal geweest zijn, om voor de vuist, vlot weg en ter zake te spreken. — Welke goede aanmerkingen tot opheldering en verdediging des Bijbels hier voorkomen, kan men, bij voorbeeld, uit het volgende, 't welk wij tot een staaltje bijbrengen, opmaken:

De Israëliten ontvingen een bevel, dat zij, gereed om te vertrekken, van hunne Egijptische onderdrukkers allerlei kostbaarheden moesten vragen, gouden en zilveren kleinoodien, ook lijwaten, stoffen en kleederen. „ Den aard van deze vraag, en de reden, waarom die niet geweigerd zou worden, moet ik kortelijk in eenige aanmerkingen ophelderen. "

„ Vooreerst, er woonden in de landstreek, waar zich het grootste deel der Israëliten op-

Digitized by Google

hield, ook vele Egyptenaren, niet alleen toezieners, maar ook anderen, die onder hen hun bedrijf en beſtaan vonden. Inzonderheid had dit plaats aan den Nijl, aan deszelfs beide oevers en voorname zijtakken, daar de Hebreeuwen meestal landwaarts in de velden en weiden betrokken. Het is waarſchijnlijk, dat deze Egyptenaars mede gedeeld hadden in de bevrijding van alle die plagen, waarvan de Israëliten waren verſchoond gebleven, en dat zij hunne verpligting daarvoor aan dat volk, en aan deszelfs magtige Godheid gevoelden."

„Ten tweede, het is eene verkeerde opvatting geweest, die men voorheen koesterde, dat de Israëliten dat goud en zilver, die ſtoffen en kleedingſtukken *ter leen* zouden gevraagd, en, daar zij ze naderhand niet te rug gaven, een ſoort van dieſſtal gepleegd hebben, die nogtans door de omſtandigheden verontſchuldigd en zelfs gewettigd wierd. Van dit *leenen* ſtaat geen enkel woord in den tekst, maar alleen van *vragen*, van *eiſchen*; en men ſchijnt enkel op dit denkbeeld van *leenen* gekomen te zijn, om dat men zich geen begrip kon maken, hoe de Egyptenaars anders dan op deze voorwaarde, hun goud, hun zilver en kostbaarheden aan de Israëliten vrijwillig zouden hebben overgeven."

„Doch om zich dit te kunnen voorſtellen, moet men, ten derde, in overweging nemen, dat de eisch der Israëliten niet onbillijk was, dat zij ten minſte geſchenken *vragen* mogten; wilde men hun die weigeren, dat ſtond den aangeſprokenen vrij. Hunne voorvaders waren rijk in Egypte gekomen, en waren oorzaken geweest van de welvaart diens lands. Daarna had men hen arm gemaakt, en hen als ſlaven laten arbeiden, voor geene of geringe belooning. Zij gingen nu het land verlaten, waar langer verblijf hun onmoge-

lijk

lijk was; de Egyptenaars wisten dit, en konden gemakkelijk vermoeden, 't geen zij sedert lang vuriglijk wenschten, dat eindelijk FARAÖ 's trotsch zou gebroken zijn, en Israël in vrijheid gesteld worden. Mag een arm, verdrukt volk, dat het land gaat verlaten, van vrienden en bekenden niet iets vragen voor de reis, en om zich elders te vestigen? Een volk, dat een plegtig feest gaat vieren, waar het betamelijk uitgedoscht voor het altaar van zijnen God verschijnen moet, mag dat geen kleederen en sieraden vragen, als men het eerst op eene tiranniſche wijze van zijn goed, en van de vruchten zijner nijverheid heeft beroofd? Vooral daar het vertrekkende, hoe arm het was, toch veel nog moest achterlaten, dat waarde had en het ontvangene vergoeden kon. Voorwaar, ik zie er niets vreemds in, dat MOZES aan het volk gebood: *ieder man eische van zijnen gebuur, iedere vrouw van hare geburinne*, of liever van *vriend* en *vriendinne*, van kennisſen begunstigers, *gouden en zilveren vaten*, dat is, kleinodien, versierselen, ook *kleederen*, en wat verder een aanzienlijk geschenk mag heeten! (zie *Hoofdst.* XI vs 1 tot 3.)"

„ Maar even min kan het ons, ten vierde, bevreemden, dat deze aanvrage gereedelijk, en zelfs boven verwachting werd ingewilligd, zoodat de menigte en de waarde van het ontvangene zoo groot was, dat zij, in figuurlijke en vergrootende taal, gezegd worden, (*Hoofdst.* XII vs. 36) *den buit van Egypteland te hebben met zich gevoerd*: (*) van dat gedeelte namelijk,

(*) Ik geloof niet, dat het noodig is, met den Heer MUNTINGHE, naar eene andere vertaling dezer woorden om te zien, die mij toeschijnt niet geheel ongedwongen te zijn: *hierdoor bevrijdden zij Egypte.*

Digitized by Google

lijk, waar zij woonden en betrekkingen hadden. Men bedenke slechts, dat het lot der Israëliten algemeene deelneming had in geboezemd, daar de dwingelandij der staatzucht zelden bijval vindt bij het volk: dat de Egyptenaren in Gozen waarschijnlijk, om der Israëliten wil bevrijd waren gebleven van veel kwaad, dat de overigen had getroffen: dat men blijde was, een volk eindelijk te zien vertrekken, welks God zoo veel onheils aan dat land had berokkend; en dat het verschrikte bijgeloof met vreugde iets wilde toebrengen tot den luister van het Israelitische offerfeest, hopende daardoor den toorn van JEHOVA te verzoenen en van zich af te wenden."

„ Eindelijk, God zelf, die de harten der menschen kneedt en buigt naar zijn welgevallen, gaf zijn volk *gunst te vinden in de oogen der Egyptenaren*, zoo dat zij aan hetzelve gaarne dienst deden; vooral ook uit hoofde van de hooge achting, en den diepen eerbied, dien MOZES door zijne groote daden, en door de waardigheid van zijn gedrag onder dezelve had ingeboezemd, zoodat hij *groot was zelfs in de oogen van* FARAO'S *hovelingen, hoeveel te meer van het gansche volk!* (*Hoofdst.* XI vs. 3.) Op wat tijdstip intusschen de Israëliten deze geschenken vragen moesten; terwijl zij toebereidselen tot hunne reizen maakten, of op het oogenblik zelf van hun vertrek? laat het verhaal eenigermate twijfelachtig. Het laatste is het aannemelijkste, volgens *Hoofdst.* XII vs. 35, waar men in onzen tekst, in plaats van *gedaan* en *geeischt hadden*, lezen moet *deden* en *eischten*, en dan kan men ook daaruit de volvaardige en ruime inwilliging van het gevraagde afleiden."

De

De VOLMAAKTHEDEN van den SCHEPPER in zijne Schepselen beschouwd, tot verheerlijking van God; en tot bevordering van nuttige Natuurkennis. In Redevoeringen, door J. A. UILKENS, *Art. lib. Mag. Phil. Doctor, Lid van de Maatschappij der Wetenschappen te* Haarlem, *en van het Zeeuwsch Genootschap te* Vlissingen; *Lid van verdienste bij het Natuurkundig Genootschap te* Groningen; *Corresponderend Lid van het Instituut der Wetenschappen, Letterkunde en schoone Kunsten te* Amsterdam; *Honorair Lid van de Maatschappij van Landbouw te* Amsterdam; *Corresponderend Lid van de Hollandsche Huishoudelijke Maatschappij te* Haarlem; *Lid van de Commissie van Landbouw te* Groningen, *en Christen Leeraar bij de Hervormden te* Eenrum. *Eerste Deel. Behelzende beschouwingen van den Sterrenhemel, en eene Natuurkundige beschrijving van onzen Aardbol. Tweede Druk. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1813. *Behalve het Voorwerk van XXX Bladzz, 355 Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f 3: —: —*

Met blijdschap kondigen wij hier de tweede uitgave aan van een werk, dat deszelfs Schrijver, nu Hoogleeraar te *Groningen*, wezenlijke eer aandoet; al eerder ware dit door ons geschied, wanneer men ons spoediger een exemplaar had toegezonden. Wij zeggen, dat wij dit met blijdschap doen, omdat het noodzakelijk worden van eene nieuwe oplage, tot een zeker bewijs verstrekt, dat de lust, om de schoone natuur te leeren kennen, en daarin den Almagtigen met aanbidding te bewonderen en te verheerlijken, niettegenstaande de door ons doorge-

Digitized by Google

worstelde en nu gelukkig geëindigde akelige tijden, bij ons Nederlandsch Publiek, niet is uitgedoofd geworden. Maar wij verblijden ons hier te meer nog over, naardien de opgewektheid om verder in dit onuitputtelijk vak voort te werken, bij den bekwamen en edeldenkenden, nu naar verdienste verhoogden UILKENS, hierdoor natuurlijk niet weinig zal zijn aangewakkerd. Bij de eerste verschijning is reeds, in dit ons Tijdschrift, loffelijke melding gemaakt van deze redevoeringen, (1) en bij die gelegenheid ook de korte inhoud, met de woorden van den geachten Schrijver medegedeeld; van die moeite kunnen wij ons dus nu ontslagen rekenen. In stede hiervan schrijven wij voor onze Lezeren daarom liever af, de korte Voorrede voor deze tweede Uitgave, om te doen blijken, welke veranderingen men hier al en niet te verwachten hebbe, en waarom wij voor ons ook wel hadden willen zien, dat deze nieuwe uitgave eerst een jaar later verschenen was.

„ Het eerste Deel mijner Natuurkundige Redevoeringen was uitverkocht, en had dus eenen tweeden druk van noode. Dit verpligtte mij, hetzelve van nieuw over te zien, hier en daar iets in uitdrukkingen te verbeteren, en vooral om de nieuwere ontdekkingen in de Sterrekunde en de naauwkeuriger beschrijvingen in de Aardsrijkskunde niet ongebruikt te laten, opdat de tegenwoordige druk weder met de gemaakte vorderingen in deze Wetenschappen zamenstemde. 't Is waar, het tweede deel van SCHROETER's *Selenotopographische Fragmente zur genauern Kenntniss der Mondfläche, ihrer erlitteren Veränderungen und Atmosphäre*, in 1802 uitgegeven

(1) In de Boekzaal voor Julij, 1802; bladz. 33—41.

ven met 32 platen in gr. 4°, gaf mij voorzeker overvloedige stof, om over de Maan breedvoeriger te zijn, de vorderingen in de kennis vanderzelver oppervlakte, met de veranderingen, daarop voorgevallen, bij te brengen, en hieruit geene onbelangrijke gevolgen af te leiden. Ook was het voorheen werkelijk mijn voornemen, om de zevende Redevoering hiermede te verrijken; doch het bekende toevoorzigt op de Drukkerijen gaf mij geene vrijheid, in de nageziene en geteekende bladen iets te veranderen."

„ Ik heb mij verpligt geacht, in deze tweede uitgave van dit Deel, mij van de op hoog gezag ingevoerde Spelling des Hoogleeraars SIEGENBEEK te bedienen."

„ De plaat van de *hoogte der bergen*, welke bij deze uitgave, in plaats van die der *drijvende ijsvelden bij de Zuidpool*, door mij gekozen is, zal zoo wel door de schoone en treffende voorstelling, als door het algemeen overzigt, hetwelk dezelve van de hoogte der bergen boven het waterpas der zee, en in betrekking tot elkanderen geeft, *zoo ik mij niet bedriege*, mijnen lezeren voldoen."

„ *Eenrum*, 10 Februarij 1813."

Het waardig doel, om, namelijk, de verheerlijking van den aanbiddelijken Schepper, door de beschouwing van deszelfs schepping, de uitbreiding van kundigheden, in de zoo aangename als nuttige Natuurkunde, en de veredeling des harten door reine deugd en Godsvrucht, te bevorderen, straalt in deze natuurbeschouwingen bij wijze van redevoeringen, overal duidelijk door. De toon is ook niet te hoog, noch de stijl te verheven, noch de voordragt te ingewikkeld, om voor eenigzins beschaafde menschen, die een dagelijksch verstand bezitten, geschikt genoemd, en van eene geheele Gemeen-

Digitized by Google

te, die gewoon is te hooren, verstaan te worden. De Eerw. UILKENS, heeft meer op duidelijkheid zich toegelegd, dan op fraaijen tooi en zwier, zonder daardoor evenwel te plat zich uit te drukken, en al te laag te dalen; somtijds verheft zich ook zijn stijl met het onderwerp, en wordt schilderachtig. Dit zijn werk levert alzoo verscheidene goede proeven op, welke doen zien, hoe de Leeraars met vrucht nu en dan de Gemeenten, aan hunne zorge toevertrouwd, vergasten en stichten kunnen, door Godsdienstige natuurbeschouwingen, waartoe het hen aan gepaste Bijbelteksten geheel niet ontbreken zal. Welk in ons oog allernuttigst werk met te meer vrucht geschieden zal, wanneer zij, in de bijzondere Catechisatiën, de Jeugd daartoe meer en meer voorbereiden, en het gebruik van het uitmuntend natuurkundig schoolboek van onzen in dit vak zoo verdienstelijken BUIJS, nog algemeener zoeken te maken.

Met de trapswijze herleving van alles, moest de lust hiertoe ook meer en meer toenemen. Wij stemmen toch volkomen met eenen EBERT in, die verklaarde: (1) dat, buiten de Openbaring, geene wetenschap zoo vele en zulke gewigtige bewijzen, voor de almagt wijsheid en goedheid van den Schepper oplevert, dan de oplettende beschouwing der natuur; — dat zij het beste middel is, tegen het rampzalig bijgeloof, en tegen de daaruit natuurlijk voortvloeijende vrees, en tevens eene onnitputtelijke bron van duizend veraangenamingen, waarmede de uitspanningen en vermaken, welke het grootst gedeelte der menschen gewoon is te be-

(1) Hier ook aan de keerzijde van het titelblad te regt geplaatst.

Digitized by Google

bezigen, om den tijd te verdrijven, niet vergeleken kunnen worden.

In de twee eerste redevoeringen, wordt de aandacht verheven, tot de beschouwing van den Sterrenhemel en het Planeetstelsel, zoo dat men daarvan eenige algemeene kennis of herinnering erlangt, terwijl onder aan gedurig de werken aangewezen worden, welke men, wanneer men tijd en vermogen heeft, om zich verder te oefenen, ook zelf met goed gevolg raadplegen kan. De vijf andere doen den beschouwer tot onzen bol te rug keeren, en bepalen hem, op eene Godsdienstige wijze, bij de zee, — de bergen, — de inwendige gesteldheid van onzen aardbol, de binnenlandsche wateren, — deszelfs dagelijksche omwentelingen, de onderscheidene luchtstreken, — en bij de jaarlijksche beweging, de jaargetijden, in onderscheidene luchtstreken. Het geheel bewijst en leert ook tevens, met gepaste opwekkende aanmerkingen bij de onderscheidene bijzonderheden, opmerken, dat God alles met eene aanbiddelijke *wijsheid juist zoo gemaakt heeft*, en in stand houdt, als meest dienen kan, om den redelijken beschouwer te verbazen?... Ja ook wel, maar vooral, hem te verrukken, en te verheugen. De lezing van dit boekdeel, kan te gelijk tot vermaak dienen, en nut stichten, en verscheidene vooroordeelen genezen, en tot kennis van zaken brengen, tevens verlichten en verbeteren, en dus ook het ware genoegen des levens bevorderen. Eene zedige afbeelding van den Schrijver, en eene duidelijke plaat van de hoogte der bergen, versieren dit Eerste Deel. Eenige drukfeilen, welke wel aangeteekend hadden mogen zijn, zullen wij niet aanwijzen; maar het spijt ons, dat de bleeke inkt, en daardoor veroorzaakte moeijelijkheid, al-

Digitized by Google

althans groote onaangenaamheid voor de oogen, eenigen hinderen zal, in de anders zoo aangenaame lectuur. Wij hopen dus, dat de Drukker daarop vervolgens meer letten zal. Voor hen die geen Latijn verstaan, had noot 14, onder bladz. 107, wel duidelijker mogen zijn. In zijn oordeel, over het genoegen; dat men op de hooge bergen smaakt, dat daar alles zamenwerkt, om reinen hemelschen wellust aan te brengen, enz. — zal de een of andere wel iets overdrevens vinden. — Mogelijk aarselen ook wel eenigen met ons, om *Egijpte* thans: *het nu gezegend land*, te noemen; schoon zij erkennen, dat het dit, van wegen de hier te regt opgenoemde oorzaak, zijn kon. Om onze lezers te overtuigen, dat wij met regt de lezing van dit nuttig werk aanprijzen, ook van wegen het genoegen, zoo wel als het nut, dat zij daaruit trekken kunnen, laten wij hier de beschrijving van het *Zirknitzer Meer*, uit de vijfde Voorlezing, volgen.

„ Dit zeldzame meer van de Oostenrijksche Kreits, in 't Hertogendom *Krain*, 't welk even zeer de aandacht van den Natuuronderzoeker, als den reizenden Natuurbeschouwer steeds tot zich trok, heeft zijnen naam van het steedje *Zirknitz*, en alzoo dien van *Zirknitzer*-meer ontvangen: het is eene mijl lang, en eene halve breed, ontvangt acht beken, waarvan vier door hare grootte *rivieren* kunnen genoemd worden; is overal omringd met boschachtige bergen, die zuid- en westwaarts vrij hoog zijn, en heeft ongeveer 25 voeten diepte. Het behoort tot de vierde opgegevene soort, die vloeden ontvangt en uitlaat: want langs twee zigtbare kanalen loopt het water onder eenen berg door ter lengte van eene halve mijl, komt aan de andere zijde wederom uit, loopt kronkelend

een

Digitized by Google

een eind wegs voort, gaat van nieuws onder bergen door, en volbrengt als eene vrij groote rivier met eene snelle vaart verder onzeker zijnen loop. Dan het merkwaardigste is in de *Zirknitser* zee zelve gelegen: immers op derzelver bodem zijn 18 putten in de gedaante van bekkens of ketels, sommigen van ongeveer 30 tot 50 voeten breedte, door welke het water in Julij, en somtijds eerst in Augustus binnen den korten tijd van 25 dagen geheel wegzinkt; zoo dat het gansche meer droog genoeg wordt, om drie weken daarna van het op den bodem gewassene riet en gras goed hooi te kunnen winnen. Zoo wel de wedervulling, als wegvloeijing, geschiedt door deze openingen, steenachtige holligheden of putten, en wel vooral de instrooming zoo spoedig, dat het gewoonlijk in 18 tot 24 uren opgevuld wordt. Eenige openingen in den grond geven alleen water, anderen springen zeer hoog, en brengen eene menigte van visschen mede; uit eenigen komen *zelfs zwarte, nog niet lang uitgebroede water-vogels. In den tijd*, dat het water geheel gezakt, en het meer droog is, kan men in vele putten nederdalen, wanneer men in sommigen op den bodem verscheidene groote gaten vindt, door welke het water en zelfs de visch wegloopt. De bodem van anderen, die men met brandende fakkelen intreedt, zijnde in vaste klippen, is met kleine en fijne gaatjes, gelijk een zeef, welke wel het water, maar niet den visschen eenen vrijen doorgang geven, die alsdan in groote menigte gevangen worden. Dikwerf is ook de wegvloeijing of zakking door deze onderaardsche holen zoo sterk, dat men naauwelijks twee trekken met de zegen doen kan, (hetwelk bij het wegzinken van het water

ge-

geschiedt) of hetzelve is reeds met den visch onder de aarde verdwenen."

„ Eenigen uwer, M. T. die voorheen van dit wondermeer nooit iets gehoord hebben, en de oorzaken van deze zoo zeldzame gebeurtenis met hetzelve geheel niet doorzien, zullen het welligt op de lijst der geschiedkundige wonderverdichtselen stellen, en aan eene dus plaats hebbende aanwezigheid zeer twijfelen; maar de menigvuldige zoo wel, als onderscheidene en nogtans overeenstemmende berigten laten hierin geen den minsten twijfel aan volkomene echtheid overblijven. Het bestaat in der daad in deze en nog meerdere bijzonderheden, en de Natuurkunde geeft er ons eene bevredigende, eene geheel eenvoudige verklaring van, door de werking van eene soort van onderaardschen hevel: want in het Hertogdom *Krain* zijn zeer vele merkwaardige onderaardsche holen, die ook in de bergen zelve gevonden worden, en van daar tot onder dit meer door zich verspreiden. Zal nogtans het bergwater uit de daar plaats hebbende holligheden of bakken langs dezen onderaardschen loop voortgaan, en zich tot dit meer uitstrekken, zoo moet het in deze bergholten eene genoegzame hoogte bereiken, om onzigtbaar van binnen over hoogten (langs het opgaande been des hevels) te loopen, en langs de nu laag onder den grond voortgaande openingen en holen (langs het neêrgaande been des hevels) zich tot de putten in de *Zirknitzer* zee uit te strekken. Deze toevoer van water is nu te sterk, om zich door de ook onzigtbare kanalen onder het meer te kunnen ontlasten; het klimt dus door de achttien putten op, en vult het meer, volgens de vaste wetten der vloeistoffen, tot dezelfde hoogte, als het in de

wa-

Digitized by Google

waterbakken der bergen staat. Maar zakt in dezen het water in het drooge jaargetijde onder de hoogte kanalen in de bergen, (onder het toppunt van het opgaande been) langs welke het water moet voortloopen; dan houdt de meeste toevoer in het meer op, en de twee zigtbare, en de onder den grond onzigtbare beken of kanalen kunnen genoegzaam water ontlasten, om het meer te doen zinken, en geheel droog te maken, doordien de acht beken, die haar water er anders in storten, zoo veel niet aanbrengen, of het kan spoedig genoeg door de putten zinken, en langs onderaardsche gangen verdwijnen. Dit meer is dus zijn aanwezen verschuldigd aan het water, hetwelk van de menigvuldige daar liggende rotsachtige bergen voortkomt; het heeft met de meeste beken, rivieren en vele meren gelijken oorsprong, en toont ons, hoe verscheiden de Natuur werkt, hoe vele wonderen zij bevat."

Wij verlangen naar de volgende Deelen, en hopen, dat het Christelijk oogmerk van den Hoogleeraar, meer en meer bereikt zal worden.

Het LEVEN van ROBBERT HELLEMANS, *eene Hollandsche Familiegeschiedenis, uit het laatste gedeelte der zeventiende Eeuw. Door* A. LOOSJES PZ. 4 *Deelen. Met Platen. Te* Haarlem, *bij* A. Loosjes Pz., 1815. *I. Deel*, 328 *Bladzz. II. Deel*, 334 *Bladzz. III. Deel*, 326 *Bladzz. IV. Deel*, 312 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 12: —: —

TWEEDE BESCHOUWING.

Op het einde des tweeden Deels, lieten wij HELLEMANS op het toppunt van geluk, door het hu-

huwelijk met zijne beminde ELIZABETH. Dit geluk zou echter zeer kortstondig zijn. Zijne geliefde Gade wordt, drie jaren na de echtverbintenis, in haren hoogzwangeren staat, door de tijding van het plotselijk overlijden harer Moeder, van een' doodelijken schrik bevangen, en eene ontijdige verlossing baart haar den dood. De droefheid des diep ter neêrgedrukten Echtgenoots, zoekt hij, na eenigen tijd, door een reisje naar *Engeland*, een weinig te verzetten, ziet daar het huisgezin weder van Lord CASTLEFIELD, waarmede hij reeds op zijne eerste reize had kennis gemaakt, en tracht vooral naar het onderhoud met de jeugdige schoone, een' weinig dweepende BETSIJ, Dochter van den Lord, hetwelk op eene liefdesverklaring uitloopt, die BETSIJ geheel niet afwijst. — Doch HELLEMANS in het Vaderland terug gekomen, nadat hij onderweg eene zeer belangrijke kennis met den beroemden Ridder TEMPLE gemaakt heeft, vindt te *Enkhuizen* zijne moeder dood, en vele bezigheden; het schijnt ook dat de liefde tot BETSIJ, bij hem niet zeer diep geworteld was; althans hij wacht met haar nader te schrijven, tot zich de gelegenheid eener overtezendene schilderij aanbiedt; doch zijn langdralen heeft veroorzaakt, dat reeds een landgenoot, de toezegging harer hand bekomen heeft, hetwelk de schoone weinig overwinning schijnt gekost te hebben, gelijk HELLEMANS zich daarover ook juist niet bijzonder kwelt. Deze flauwe, en voor eene verdichte Geschiedenis wat al te *prozaïsche* liefdehandel, die vooral bij het tot zwaarmoedige dweeperij geneigde karakter van BETSIJ, niet zeer waarschijnlijk is, had zonder nadeel uit het werk kunnen wegblijven. Tusschen beide worden ons de *Nijmeegsche* Vredehandel, met deszelfs gevolgen

en

en de groote komeet des jaars 1680 voor oogen gesteld; en de kennismaking van HELLEMANS met den Raadpensionaris FAGEL, vertoont ons dien uitmuntenden en weldenkenden Staatsman in het ware licht. — Thans begint het leerzaamste gedeelte der Geschiedenis. De *Réfugiés* of *Fransche* Hervormden, door den kleingeestigen en bijgeloovigen LODEWIJK XIV, uit zijne Staten verdreven, komen zich onder anderen ook in *Holland* nederzetten. Zekere bankier DUBOIS, een hunner, maakt kennis met HELLEMANS; deze wordt weldra betooverd door deszelfs dochter CHARLOTTE, eene bevallige, maar wuste en ligtzinnige *Française*; in een noodlottig oogenblik bekent hij haar zijne genegenheid; het huwelijk wordt spoedig voltrokken, doch weldra kan ROBBERT zich overtuigen, hoe verderfelijk hetzelve niet alleen voor zijne huisselijke belangen, maar ook voor de opvoeding zijner kinderen is. Op eenen kostbare *Kleefsche* reis, die CHARLOTTE doordringt, met een gezelschap van *Engelsche* Grooten, wordt zekere zedelooze en onkundige Gelukzoeker WALPERSWIL, om dat hij een vreemdeling is, ook al door de vrouw tot huis-onderwijzer harer voorkinderen, (die zij in het eerst zeer scheen te beminnen, doch ras met onverschilligheid en zelfs tegenzin behandelt) aangesteld. Intusschen was Koning WILLEM III, naar *Engeland* overgestoken, om dien landaard in het bezit van Godsdienstige en Staatkundige vrijheid te herstellen, en door denzelven tot Koning aangesteld; — eene gebeurtenis, zoo bij uitstek roemrijk voor *Nederland*, als onze verdiensten in dezelve, weinig door onze naburen geschat worden, en die wij dus wel gewenscht hadden, hier, waar zich daartoe eene zoo gunstige gelegenheid aanbood, wat meer *uit dit oogpunt* behandeld te zien; daar

thans slechts een enkel woord daarvan gezegd wordt. De *Engelsche* Vrienden, met welke ROBBERT naar *Kleef* gereisd was, bekomen nu plaatsen ten Hove, HELLEMANS en zijne Vrouw moeten hun noodzakelijk een bezoek geven, en het is op deze reis, dat CHARLOTTE geheel verwildert. HELLEMANS intusschen, naar den *Hage* te ruggekeerd, vindt aldaar zijne huishouding in de vollagenste wanorde door den verachtelijken WALPERSWIL, dien hij wegzendt, doch welke, bij CHARLOTTE in *Engeland* een steun vindt. Maar ook van hier verdreven, om dat ROBBERT volstrekt blijft weigeren hem te zien, bekomt hij door voorspraak een post ten Hove; hernieuwt de vorige gemeenzaamheid met CHARLOTTE, die eerlang misdadig wordt; HELLEMANS het schuldig paar in een onverwacht oogenblik verrassende, is nogtans bij uitstek inschikkelijk tegen CHARLOTTE, wier tranen van berouw hij voor opregt houdt, en haar in genade aanneemt. —

Thans schijnt zij in der daad van hare buitensporigheden genezen; doch op een reisje naar *Noordholland* tot de *Enkhuizer*-Familie, komt weder haar uitheemsche en wufte aard, een weinig te voorschijn. Dit reisje is anders een der aangenaamste en bevalligste gedeelten van het werk; men maakt daarin, op eene ongedwongene wijze, kennis met NIEUWENTIJT, LUCAS SCHERMER, WITSEN, CATHARINE LESCAILJE, eenige andere tooneel- en zededichters, ELIZABETH KOOLAART, haren Vriend VAN ZWIEK, JOHANNA KOERTEN, ROMEIN DE HOOGHE, JAN LUIKEN, alle beroemde Nederlanders uit het laatst der zeventiende Eeuw, en zien ook den wereldberoemden PETER *den Grooten*, toen in *Holland*, op de werf te *Zaandam*. De merkwaardigheden van *Haarlem*, *Amsterdam*, en de om-

Digitized by Google

omstreken, worden op eene wijze vermeld, die van Oudheidkennis en geleerdheid blijken draagt. (Dit gedeelte heeft wel iets van HEEMSKERK's *Bataafsche Arcadia*, doch zonder deszelfs een weinig al te flauwe *douceurs*). De overkomst van CASSANDRA in *Holland*, geeft aanleiding tot een huwelijk van haren Zoon met ELEONORA, Dochter van haren ouden Vriend HELLEMANS. Zijne andere kinderen zijn, ten gevolge der dwaze en slechte opvoeding door WALPERSWIL, zeer ongelukkig, de een, zonder lof tot Regtsgeleerde bevorderd, huwt eene trotsche *Gelder*sche Freule, wier vooroordeelen hem het leven verbitteren, de tweede overgegaan in den krijgsdienst, in den Oorlog van 1702 zwaar gekwetst, sterft aan de gevolgen zijner buitensporigheden. De vrouw van HELLEMANS, haren lossen aard niet meer kunnende bot vieren, en gekweld door de herinnering aan het voorledene, verkwijnt aan de tering. Na haar overlijden bekrimpt HELLEMANS zijnen staat, en slijt den avond van zijn leven in rust, in de vriendschap onder anderen van SIMON VAN SLINGELANDT, en JUSTUS VAN EFFEN. De overkomst van zijne Dochter ELEONORE, Weduwe van den Hertog VAN PRATALINO, verzoet ook nog zijn laatste levensjaar; en hij sterft in hare armen, en in het bijzijn van CHARLES, den eenigen Zoon, die zijner waardig was. —

In weêrwil onzer bovengemaakte aanmerking, wegens de vrijagie met BETSIJ CASTLEFIELD, bevallen ons de beide laatste deelen toch nog beter, dan de twee eerste. De worsteling van den echten *Hollandschen* aard, tegen het steeds meer en meer inkruipende vreemde, van zedelijkheid tegen zedebederf, van zuinigheid tegen verspilling, van eenvoudigheid tegen weelde, worden regt goed *gepersonificeerd*, in het

karakter van den wel goeden, opregten, welmeenenden, en ook somtijds standvastigen, doch over 't algemeen te inschikkelijken, te zwakken HELLEMANS, in tegenoverstelling tegen den krachtigen MAURITS LIJNSLAGER. De afkeer, welke iederen regtgeëarden *Nederlander* bezielen moet, tegen de zeden, en zelfs tegen het dagelijksch gebruik van de taal eener Natie, die ons op zóó veel onheil en jammer is te staan gekomen, kan, na het lezen dezes werks, in het gemoed van elken onbedorvenen, niet achterblijven. Mogten deze zedeschilderingen ook dáár, waar zij het meeste nut konden stichten, doordringen, en mogt men niet meer aan een *Nederlandsch Hof*, in weêrwil en als ten spijt van het uitstekend voorbeeld onzer geliefde Souvereinen, bij uitsluiting de *Fransche* taal bezigen, als ware zij de taal des lands, en niet de taal onzer erfvijanden, wier inkruiping ons verzwakt en bedorven heeft, en, zoo wij haar weder voet geven, op nieuw verzwakken, bederven en vernietigen zal? —

Aan den anderen kant nogtans, schijnt de Heer LOOSJES ons in zijne CHARLOTTE, niet zoo zeer eene der uit hun Vaderland gevlugte *Fransche* meisjes, als wel eene wufte *Parijsche* te hebben voorgesteld. Het is toch bekend, dat de Hervormden in dien tijd verreweg het zedelijkste gedeelte des *Franschen* Volks uitmaakten, dat de vervolging, hun aangedaan, hen nog meer in Godsvrucht en reine zeden versterkte, en dat eindelijk deze vervolging de natuurlijke strekking had, om hen met een' onuitwischbaren haat tegen den vervolgenden dwingeland te vervullen. Het is uit dien hoofde niet zeer menschkundig, zoo wel den ouden DUBOIS, als zijne Dochter, eene bestendige voorkeur, aan al wat *Fransch* was, te zien geven, en de gruwelen hun-

hunner landgenooten telkens te hooren voorspreken. Dit zou het zelfde zijn, als eenen *Emigrant* van 1793 de *Revolutionairen* te doen verdedigen? (Wij bedoelen, met deze vergelijking, geene de minste overeenkomst tusschen de nauwgezette vlugtelingen der zeventiende, en de veelal zedelooze uitgewekenen der achttiende Eeuw.) Doch het Plan des Heeren LOOSJES vereischte misschien deze afwijking van geschiedkundige waarheid; maar het gaat toch te verre, wanneer men het waarlijk Christelijke medelijden onzer toenmalige Regering, en hunne mildheid omtrent de ongelukkige *Réfugiés*, die toch ook, uit een Staatkundig oogpunt beschouwd, den lande vele voordeelen aanbragt, *malle barmhartigheid* noemt. (D. IV. bladz. 117.)

De bevallige manier, om de voornaamste groote mannen, zoo wel als meer of min beroemde personen, uit den leeftijd van den verdichten held, met en benevens hem ten tooneele te voeren, hebben wij reeds in de voornaamste bijzonderheden aangestipt. De Heer LOOSJES, heeft een bijzonder talent, om de Geschiedenis in dien vorm te behandelen, en in zoo verre *waarheid van karakter schildering*, (al is dan ook de tijdrekenkunde hier en daar opgeofferd) het hoofd-vereischte van den zoogenaamden *Geschiedkundigen Roman* is, houden wij den Heer LOOSJES, voor die soort van geschriften, bijzonder berekend. Ook het eigenaardige voorstel van de zeden dier tijden, is ons in vele gevallen gebleken, schoon het in een werk van langen adem, gelijk dit is, gewis zeer moeijelijk vallen moet, zich als 't ware geheel meer dan eene Eeuw rugwaarts te verplaatsen, en tot in de kleinste bijzonderheden van het huisselijk en burgerlijk leven, van denkwijze, kundigheden, enz. den man en de vrouw der zeven-

Digitized by Google

tiende Eeuwe te vertoonen. Zou het b. v. in 1697, *reeds in den Haag tegen het fatsoen gestreden hebben, dat jonge lieden in de Hollandsche Kerk gingen, en Raadsheers-Dochters het niet hebben durven na vertellen, als zij er geweest waren?* (bladz. 113.) Wij gelooven dit niet. Wel weten wij, dat na het midden der achttiende Eeuw, zulk een schroomlijk verloop in denk- en handelwijze begon veld te winnen, dat onze Natie als 't ware tot eene *Fransche* volkplanting verbasterde, doch vóór den Vrede van *Utrecht*, moest toch het hooge gevoel eener Natie, bij welke LODEWIJK XIV, als smeekeling om den Vrede moest bidden, *dien* hoogen graad van dat euvel nog afweren.

Wij zullen, tot verlustiging onzer Lezers, (voor drie jaren zouden wij zulks niet hebben kunnen doen, zonder hen neerslagtig te doen worden), het tafereel overnemen van de woeligheid te *Amsterdam*, als geschetst in den jare 1697. — Hoe mogen wij den Hemel danken, dat reeds de grondslagen, de beginselen van eenen dergelijken bloei, dien wij voor korten tijd nog als eene herseuschim moesten beschouwen, weder gelegd zijn? — BELLEMANS wil het IJ oversteken:

„ Het was een uitstekend schoone morgenstond, en, bij het zachtkens met den dag wakkerend windje, snelde het schip spoedig buiten de Laag, schoon het groot getal van in drie rijen liggende groote zeeschepen, waar van 'er sommige in beweging waren, om van voor de stad weg te komen, het eenigzins moeijelijk maakte, om zoo spoedig, als de schipper wel wenschte, buiten te komen. Zeer vermaakte zich CHARLOTTE, gelijk ook ELEONORA en CHARLES, met deze zoo levendige schilderij, daar het in de laag wemelde van alle de kleine roei-

roeiſchuitjes, booten, ſloepen en jollen, welke van de ſchepen naar de ſtad af- en aanvoeren. Buiten de Laag gekomen, zagen zij, de oogen naar *Pampus* ſtaande, het *IJ* bedekt met eene ontelbare menigte beurtſchepen, die, den vorigen avond de Vrieſche, Overijsſelſche en Gelderſche kusten verlaten hebbende, nu naar *Amſterdam* kwamen opzeilen, terwijl het aan de andere zijde krioelde van veelerlei kleinere ſchuitjes, die van *Oostzanen* en andere aan de overzijde van het *IJ* gelegen plaatſen de melk aanvoerden, om daarmede het ontwakend *Amſterdam* bij het ontbijt te verkwikken."

„ HELLEMANS ontdekte op eenen afſtand op het water een gevaarte, waarvan hij zich geen juist denkbeeld vormen kon; en, na hetzelve zijne vrouw en kinderen gewezen te hebben, vroeg hij aan den ſchipper, wat hetzelve mogt zijn: hij was een geboren Amſterdammer, maar hij wist niet, dat hij ooit zoo iets gezien had. „ Dan moet gij, zeide de ſchipper, in een half dozijn jaren, niet in de ſtad geweest zijn: want anders zoudt gij wel weten, wat het is. Het zijn de kameelen of ſcheepsligters, die de groote en zware ſchepen, en bovenal onze oorlogſchepen van negentig ſtukken, die zoo diep gaan, over *Pampus* helpen. Men plagt dit met zekere groote kisten te doen, die onder de ſchepen gebragt werden, en, leêg gepompt, dezelve aanmerkelijk ligtten, maar nu, zes of zeven jaren geleden, zijn deze kameelen, die de grootſte ſchepen uit het water ligten, door een' Amſterdammer burger MEEUWIS MEINDERTSZ. BAKKER uitgevonden. Het kloekſte ſchip, dat hij 'er het eerst over bragt, was een twee-en-negentiger, *de Prinſes van Oranje* geheeten. Nu de Admiraliteit heeft het met MEEUWIS MEINDERTSZ. ook wel gemaakt. Zij heeft hem

Digitized by Google

een goed daggeld toegelegd. Dit schip, dat een vier-en-tachtiger is, blijft nu op die kameelen, totdat het niet alleen over *Pampus*, maar ook over de andere platen en banken in de *Zuiderzee* tot in de *Vlieter* gebragt is."

„ Nadat HELLEMANS zijne vrouw en kinderen het nut dezer uitvinding nader had doen begrijpen, vestigden zij, daar zij, uit hoofde van een' gang, dien het vaartuig doen moest, nu *Amsterdam* in zijne volle breedte voor zich zagen, hunne aandacht op die voortreffelijke wereldstad, met zooveel pracht en vorstelijke majesteit van achter het dikke mastbosch de trotsche gebouwen om hoog heffende. HELLEMANS wees aan zijne bijhebbenden den toren van de nog nieuwe Westerkerk — dien van het Stadhuis — der Nieuwe Kerk — die der Oude- en Zuider Kerken — den Haringpakkers toren, en zoo vele andere, — daar het geluid der vroeg ontwaakte burgers, die reeds lustig aan hunne handwerken waren, en bovenal het smeden der ankers en het gekletter der hamers op 's Lands en andere timmerwerven, de lucht met een toenemend gedruisch vervulden, welks hoorbaarheid echter voor HELLEMANS en de zijnen weldra verminderde, daar de gang ten einde zijnde, de schipper, de koers naar de Amsterdamsche Ton houdende, weldra de stad achter den rug liet. Nu kon men zich verlustigen met het voortreffelijk IJgezigt. Klein was toevallig het getal der lieden, die mede overvoeren, maar onder dezelve ontdekte HELLEMANS een' Jongeling, die in een boek te lezen zat, en het leed maar korten tijd, of hij ontdekte, dat dit de *IJstroom* was van zijnen overleden vriend ANTONIDES. HELLEMANS kon niet nalaten bij eene tusschenpoozing, met dien jongeling kennis te maken, en hem te vragen: „ of hij eenigen

smaak

smaak in het Dichtstuk vond?" Deze beantwoordde dit toestemmende, en vroeg op zijne beurt den Heer HELLEMANS: „ of het hem ook bekend was." Deze gaf hem te verstaan, dat hij hetzelve meermalen gelezen had, ja zelfs vele gedeeken door den Dichter ANTONIDES zelven had hooren voorlezen. Nu raakte deze jongeling in verrukking, zeggende: „ o was ik ook zoo gelukkig geweest, dat ik kennis had mogen hebben aan een' zoo grooten Dichter. Dat zou ik u bijna benijden, Mijnheer!" — Nu vroeg HELLEMANS, „ of hij het genoegen zou mogen hebben te weten, wie die bewonderaar was van zijnen ouden vriend ANTONIDES." Deze gaf daarop te kennen, „ dat zijn naam was LUKAS SCHERMER, en te *Haarlem* te huis behoorde, en, daar hij ook van tijd tot tijd een Dichtstukje maakte, nu alleen, uit hoofde van zijne bewondering van het Kunstwerk van ANTONIDES, dit reisje op het *IJ* had ondernomen; waartoe hij door den Heer FRANCIUS, met welken hij dezen zomer kennis gemaakt had, was aangenoopt geworden, opdat hij zich des te beter zou kunnen overtuigen van de uitstekendheid der veelvuldige schoonheden, vooral der plaatselijke beschrijvingen."

„ Middelerwijl naderde het schip vast meer en meer het dorp *Zaandam*, kunnende CHARLOTTE niet genoeg hare verwondering betuigen over de menigte molens, die in de nabijheid van hetzelve draaiden, en aanduidden, welk een aantal fabrijken op dat dorp of liever in die aaneenschakeling van welvarende dorpen gedreven werd. De *Voorzaan* inkomende werd hun gehoor verdoofd door het kletterende geraas op de vele scheepstimmerwerven. „ Waarlijk zeide HELLEMANS, als men deze menigte van werven en der op stapel staande schepen ziet, wordt

het geloofelijk, dat mij eens Burgemeester WITSEN verzekerd heeft, dat men namelijk, hier aan de *Zaan*, als het 'er op gezet werd, in één jaar, zooveel groote Zeeschepen zou kunnen bouwen, als 'er dagen in het jaar gevonden worden." „ En ik zie, zeide SCHERMER, dat ook ANTONIDES zich als Dichter niet aan grootspraak heeft schuldig gemaakt, als hij zegt:"

Sardam, ter rechterhand des ringdijks afgeweken,
Braeut vast de kielen, die den kruin ten Hemel steken,
Haere armen aen de lucht verheffen als uit lust,
Om Amsterdam, zoo preutsch en heerlijk uitgerust,
Niet meer van verre, maer aen 't voorhooft zijner paalen
Te zien, en speelen in den scheepshof van de Waalen,
Met voorraet opgepropt van schepen kleen en groot,
Te zenden op hun tijt, rondom den wereldkloot.

CLEOMENES. *Naar het Hoogduitsch van* AUGUST LAFONTAINE. *Te* Leeuwarden, *bij* Steenbergen van Goor, 1815. VI *en* 224 *Bladzz. In gr.* 8*vo.* *De prijs is f* 2 : 8 : —

De Schrijver van dezen *historischen* Roman, is door zijne vruchtbare pen ook wel bepaaldelijk in dit vak, met lof bekend. Zijn ARISTOMENES en GORGUS, een tafereel uit de vroegste *Griekische*, zijn ROMULUS, uit de oudste *Romeinsche* Geschiedenis, zijn RUDOLF VAN WEIDENBERG, uit de tijden der stichting van het *Zwitsersch* Eed-Genootschap, — zijn zoo vele voortbrengselen, die naar ons inzien tot zijne bes-

Digitized by Google

beste stukken behooren. Ook het voor ons liggende geschrift, is van dezen aard, hoewel eenigzins in een' anderen — in eenen geheel *dramatischen* - vorm. Het is ook niet uit de kindschheid der Maatschappijen, uit de heldeneeuwen der Volken ontleend. Neen! ditmaal teekent LAFONTAINE ons eenen verouderden, vervallen' staat, die in de laatste stuiptrekking, waarin hij zich met overspanning van krachten zoekt te verjongen, bezwijkt. Het is de Geschiedenis der laatste jaren van *Sparte* onder CLEOMENES, die wij hier ontmoeten, van dat *Sparte*, hetwelk zich door de Wetgeving van LIJCURGUS, en den dood van LEONIDAS, zulk eenen grooten naam verworven heeft; en hetwelk eindelijk voor de magt der *Macedoniërs* bezweek, nadat AGIS, een voorbeeld van goedheid, zachtaardigheid, en menschlievendheid, de oude wetten van LIJCURGUS had willen herstellen, en in die poging gevallen was, welke naderhand CLEOMENES, Zoon van dien eigen Koning LEONIDES, welke AGIS had doen ter dood brengen, met een beter gevolg door geweld hervatte, doch vervolgens zijne eer- en heerschzucht te veel bot vierde, en daardoor aan zijn Vaderland, en zich zelven den ondergang bekokkende. —

De Vertaler zegt in zijn voorberigt, dat LAFONTAINE van de geschiedkundige waarheid bijna niet is afgeweken. Dit kunnen wij niet vinden. AGIATIS, de Vrouw van CLEOMENES, is bijna geheel van de vinding des Schrijvers, die haar, nog aan AGIS gehuwd zijnde, reeds aan CLEOMENES hare liefde doet verklaren, in eene bijeenkomst des nachts, en wel door AGIS beloerd, terwijl PLUTARCHUS de voornaamste bron bij deze Geschiedenis, uitdrukkelijk zegt, dat AGIATIS *met geweld* door LEONIDAS, uit

haar

haar huis was weg gehaald, en aan CLEOMENES, die nog niet eens huwbaar was, ter Vrouwe gegeven, tegen welk huwelijk zij in het eerst een' sterken tegenstand deed blijken. Ook komt AGIATIS naderhand bij haren man te *Alexandrië*, en leent hem daar, op zijn verzoek en uit liefde, haren arm, om hem door den dood aan eene schandelijke straf te onttrekken, hoezeer PLUTARCHUS nogtans zegt, dat de Echtgenoote van CLEOMENES, bij deszelfs vertrek uit *Sparta*, reeds overleden was. In de algemeene houding der personen nogtans, het karakter van CLEOMENES, zijnen vader LEONIDAS, van AGIS, THERIJCION, en den Hoveling POLIBIUS, is LAFONTAINE aan den geest der Geschiedenis volkomen getrouw gebleven. Te regt toch merkt de Vertaler in zijne Voorrede aan, dat men het karakter van CLEOMENES niet naar de berigten van POLIBIUS moet beoordeelen, die hem, als verwoester zijner geboortestad *Megalopolis*, met afkeer beschouwde. — Het is toch niet waar, 't geen deze, anders zoo groote Schrijver zegt: „ dat CLEOMENES den Regeringsform van zijn Vaderland had afgeschaft, en de onbepaalde Alléenheersching (*tijrannij*) daar voor in de plaats gesteld; " integendeel bevrijdde hij *Sparta* van het ondragelijk juk der *Ephoren* of Opzieners, en was de eerste, die zijn vermogen opofferde, om alle goederen gelijkelijk onder de burgers te verdeelen, volgens de aloude wetgeving van LIJCURGUS. (Men moet voorts bij PLUTARCHUS zijne verdedigende Redevoering, wegens het ter dood brengen der *Ephoren*, lezen.)

LAFONTAINE kan niet wel anders, dan met hoogen eerbied en bewondering van deze wetgeving van LIJCURGUS spreken, daar hij alléen *Spartanen*, en veelal vrienden van AGIS en CLEOMENES sprekende invoert. Ook heeft dezelve op het

Digitized by Google

het eerste gezigt veel schijnbaar goeds; doch wanneer men de tallooze wreedheden ongevoeligheid, afkeer van land-arbeid, koophandel, kunsten en wetenschappen, en andere grove gebreken dezer wetgeving bedenkt, zal men ten minsten zeer aarzelen, aan de goede zijde derzelve den voorrang toetekennen. Dit neemt echter geenszins weg, dat de beide Koningen AGIS en CLEOMENES, waarschijnlijk uit goede en edele beginselen gehandeld hebben, toen zij *Sparta* door deze oude wetgeving van het ingeslopene zedenbederf en de steeds toenemende weelde trachtte te genezen. In het voor ons liggende stuk, munt boven alles de *Episode* van CHALONIS uit, dier even liefhebbende Dochter, als getrouwe Gade, welke eerst haren Vader, en toen haren Echtgenoot, in ballingschap volgde. Hier heeft zich LAFONTAINE getrouw bij de Geschiedenis, en zelfs aan de woorden des Geschiedschrijvers, gehouden; trouwens het was ook bijna onmogelijk, het uitmuntende Tafereel, ons door PLUTARCHUS daarvan opgehangen, te verfraaijen. De gevangenneming van AGIS daarentegen wordt, op eene meer *romaneske* wijze dan de Geschiedenis luidt, aan zijne liefde tot AGIATIS, en zijnen minnenijd tegen CLEOMENES vastgeknoopt. —

Als een voorbeeld van bevalligen stijl, zullen wij het volgende gesprek van CHELONIS, in hare eerste ballingschap met haren Vader te *Tegea* gehouden, met hare geliefde LIJSITELIS, overschrijven.

„ CHELONIS, *een oog op het borduurwerk van Lijsitelis werpende.* Foei, zie eens, wat broddelt gij! Dat komt van het praten, niet waar? dan ziet men op, en — gij moest er maar mede uitscheiden."

„ LIJSITELES. Ei neen, laat mij voortgaan: ik

ik borduur gaarne rozen: de roos is de fraaiste van alle bloemen, de bloem der Gratien."

„ CHELONIS. Juist, de bloem der Gratien. Maar weet gij wel, waarom zij zoo genoemd wordt?"

„ LIJSITELES. Ik heb haar dikwerf zoo hooren noemen; doch de oorzaak van die benaming is mij onbekend."

„ CHELONIS. Hoe is dat mogelijk, daar gij zelve eene priesteres der Gratien zijt!"

„ LIJSITELIS, *de naaid nederleggende.* Ik?"

„ CHELONIS. Ja gij, even als iedere maagd. De reden, waarom men de roos den bloem der Gratien noemt, zal ik u eens mededeelen. Toen de Gratien nog onder de ſtervelingen rondwandelden, was iedere maagd hare priesteres, en de Godinnen onderrigten haar in hare gezangen, danſen en zoete geſprekken, en leerden haar tevens den ſtuijer dragen, het haar in bevallige lokken leggen en zich met bloemen bekranſen; en al zulke meisjes, die door de Gratien bemind werden, waren, gedurende hun leven, volkomen gelukkig. Eindelijk verlieten de Godinnen deze aarde, verzamelden nog eenmaal al de meisjes, en herhaalden haar hare leſſen in een gezang, dat nog tegenwoordig *het lied der Gratien heet.* Gij kent het immers. Doch nu roerden hare voeten dezen grond niet meer, en op de plaats, van waar zij ten hemel opvoeren, kwam eensklaps een rozenſtok, met witte en roode rozenknopjes, te voorſchijn. Vol verbazing beſchouwden de meisjes den nieuwen bloem, en toen riep de jongſte der Gratien met hare zoo liefelijk klinkende ſtem: *dat is de bloem der Gratien! uwe harten, lieve meisjes, mogen rein blijven, als de witte roos, en de maagdelijke eerbaarheid moge uwe wangen met het purper van de roode roos verwen. — De bloemen der Gratien zijn*

ſechts

flechts half geopende knopjes: spreiden zij hunne schoonheid geheel en al ten toon, dan verwelken zij spoedig. Dat zelfs de kuische Luna uwen maagdelijken boezem niet ontsluijere! vliedt alle woeste vreugde, alle uitbundige vermaken en alle verlietdelijke zangen en dansen! Ziet, lieve meisjes, onze bloem opent den boezem; smoort dus den eersten zucht, dien uw boezem vol van een zoet verlangen opgeeft, niet in uw hart, stort hem uit in den boezem van eenen jongeling: opent uw hart voor eene oudere priesteres der Gratien, even als de bloem der Gratien zich voor de stralen der zon opent. — Zoo zongen de Gratien, en eene gouden wolk voerde haar op. En nu, mijne schoone *Lijfitelis*, zijt gij insgelijks eene priesteres van de beminnenswaardigste aller Godinnen."

VERTELLINGEN, Gesprekken en Brieven voor Kinderen, door C. G. SALZMANN. *Uit het Hoogduitsch. Met Platen. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1813. 190 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1: 10: —

Wie kent, ook in ons Vaderland, niet den naam van den beroemden SALZMANN; wie heeft niet het een of andere van zijne zeer nuttige werkjes gelezen; en wie der ouderen zag niet gaarne zijne kinderen van dezelve gebruik maken? De naam van wijlen dezen braven man, die zoo veel goeds gesticht heeft, is dan ook geene geringe aanprijzing voor dit aangenaam geschenk, ten voordeele van leergierige, en voor goede indrukken regt vatbare kinderen. In het korte Voorberigt, geeft de verdienstelijke Uitgever te kennen, dat hij, in aanmerking ook nemen-

Digitized by Google

mende, dat men geene geschriften voor kinderen van dien waardigen man meer te verwachten heeft, het besluit nam, om zijne Landgenooten deze verzameling, voor zoo veel noodig, naar den smaak van onzen landaard omgewerkt, aan te bieden, in drie Stukjes van dezelfde dikte, als het tegenwoordige eerste. Wij twijfelen niet, of een goede aftrek zal de hier aan besteede moeite en kosten wel beloonen. De Inhoud van dit eerste Deeltje is:

„ I. De jagt op dwaallichtjes. II. De bestrafte ongehoorzaamheid. III. De beloonde eerlijkheid. IV. Gesprek over de pijnboomenrups. V. De kleine wenscher. VI. Koenraad komt tot nadenken. VII. Het kleine broertje. VIII. De kleine nachtwandelaar. IX. De arme kanarievogel. X. De dikke sneeuw. XI. Het Poffpel. XII. Het St. Nikolaasgeschenk. XIII. Het St. Nikolaasgeschenk, *vervolg*. XIV. Het St. Nikolaasgeschenk, *Slot, of de Latafels*. XV. Amalia. XVI. Amalia, *vervolg*. XVII. Amalia, *Slot*. XVIII. De kleine Hoveniers. *In brieven*."

Tot staving van onze gunstige gedachte, iets ter proeve willende mededelen, hadden wij daar toe uitgekozen den Achtsten der Brieven, doch ons bestek ons hier toe thans geene ruimte overlatende, stellen wij zulks uit, tot de aankondiging der volgende Deeltjes, waar van het tweede reeds voor ons ligt, en het derde met verlangen te gemoet gezien wordt. —

De uitroep *Mijn God!*, behoorde bladz. 169. niet te staan.

MEN.

Digitized by Google

MENGELWERK.

EENIGE AANMERKINGEN, OVER GODS GOEDERTIEREN EN WIJS BESTUUR, OMTRENT ISRAËL IN EGIJPTE.

God had wel aan ABRAHAM, ISAAK en JAKOB beloofd, dat Hij hunne nakomelingen het land *Kanaän*, een land, vloeijende van melk en honing, ter erfelijke bezitting zou geven. Er verliep echter nog een geruime tijd, eer de Heer deze zijne belofte aan hen ten uitvoer bragt. JAKOBS nakomelingen werden zelfs, door Gods bijzonder bestuur, naar *Egijpte* gevoerd, alwaar zij, meer dan twee eeuwen, (1) verkeerden als vreemdelingen. Ja, meer dan eene geheele eeuw, (2) na JOZEFS dood, scheen het, als of God

(1) Men moet, namelijk, de *vier honderd en dertig jaren*, welke *Exod.* XII: 40 genoemd worden, rekenen van den uittogt van ABRAHAM uit zijn Vaderland af; en het, gelijk ook uit de Griekische Overzetting van het O. Testament blijkt, daarvoor houden, dat hiermede de geheele tijd der vreemdelingschap en omzwerving van JACOB en zijn geslacht is opgegeven; waarvan slechts de laatste helft het getal van jaren bevat, welke het Israelitische volk in *Egijpte* gewoond heeft.

De Red.

(2) Ongeveerd honderd negen en dertig jaren, hebben de Israeliten, na JOZEFS dood, nog *Egijpte* tot het land hunner woninge gehad. Gelijk blijkt, als men rekent, dat JOZEFS dood is voorgevallen,

In het jaar na de schepping 2370.
∴ En na den Zondvloed . 713.

Digitized by Google

God zich hunne zaken niet aantrok. Zij werden van de *Egijptenaren*, op allerleie wijze, zeer verdrukt, en als slaven behandeld, en de hope, om eens als een vrij Volk in het gezegend *Kanaän* te komen, zal bij de groote menigte reeds geheel verdwenen geweest zijn. Deze handelwijze des Heeren met het nakroost van Vader JAKOB, schijnt, in den eersten oplag, zeer wonderlijk en vreemd; maar nader ingezien was dezelve zeer goedertieren, wijs en aanbiddelijk, en diende voor het Volk tot zeer gewigtige en aangelegene einden. Immers

Vooreerst: langs dezen weg werden de Israëlieten tot een geregeld en zamenverbonden Volk gemaakt. Het land *Kanaän*, was daartoe in de tegenwoordige omstandigheden niet geschikt. Dit land was klein, in vergelijking van *Egijpte*, en genoegzaam beslagen door verscheidene Volken, die er in woonden, zoo dat er weinige opene plaatsen in gevonden wierden, die niet reeds bewoond waren. Van daar, dat ABRAHAM, ISAÄK en JAKOB er een herders leven in leidden, en van de eene plaats naar de andere trokken. Waren dan JAKOBS nakomelingen in *Kanaän* blijven wonen, dan zouden zij, bij zulk eene sterke vermenigvuldiging, zich noodzakelijk in verscheidene Volkplantingen hebben moeten verdeelen, dan zou iedere onderscheidene Volkplanting een onderscheiden oord hebben moeten opzoeken, om zich daar neder te slaan; dan zouden zij van zelve zeer ver van elkanderen verwijderd zijn geworden, en zij zouden daardoor in de noodzakelijkheid zijn gekomen, om

En der Israeliten uittogt heeft plaats gehad:
In 't jaar der Wereld . . 2509.
En na den Zondvloed . 852.

Aanm. van den Red.

Digitized by Google

om zich met andere volken te vermengen. — Nu integendeel bleven zij, door de Goddelijke besturing in *Egijpte* overgebragt zijnde, bij elkanderen, en wiesfen tot een magtig Volk op, eerst wel in aangename omstandigheden, doch naderhand onder zware verdrukkingen. Dan door het eene en andere werden zij echter, hoe zeer zij ook vermenigvuldigden, (1) op het allernauwst, als een afgezonderd en onderscheiden Volk, met elkanderen verbonden. Hier kwam

Ten tweeden bij, dat er in geen land in de wereld voor Israël minder gevaar was van vermenging met een ander Volk, dan in *Egijpte*, alzoo hun herdersleven hen genoegzaam afzonderde van de *Egijptenaren*, bij welke hetzelve een gruwel was. — *Egijpte* was dus wegens deszelfs ruimte en vruchtbaarheid een zeer geschikt land voor Israëls geslacht, tot het genoemde einde, als waar zij het voordeel hadden, van onder eene verbazende vermenigvuldiging nogtans, immers voor het grootste gedeelte, bij elkanderen te blijven, en volkswijze aan te groeijen, zonder gevaar te loopen van vermenging. — Faraö zocht hen wel, in het vervolg, onder de *Egijptenaren* in te lijven, dan de Goddelijke Voorzienigheid verhinderde dat voornemen. —

Ten derden, door hun langdurig verblijf in *Egijpte*, en hunne verkeering met de *Egijptenaren*, werd Israël langzamerhand tot eene welgenoegelde Burgerlijke Maatschappij gevormd, en zij kregen langs dezen weg eene gegronde kennis

(1) En schoon ook misschien wel eenigen als herders, met de kudden een zwervend leven leidden. Men zie 1 *Kron.* VII: 21, enz. en de Aanmerking van wijlen den Hoogleeraar VAN HAMELSVELD, op *Exod.* XII: 40.

De Red.

Digitized by Google

nis van die nuttige kunsten en wetenschappen, welke tot de inrigting en instandhouding van eene Burgerlijke Maatschappij hoogst noodzakelijk zijn. — De *Egijptenaren* waren eene zeer geoefende Natie, in allerleie wetenschappen en kunsten zeer bedreven, meer dan eenig ander Volk in de wereld. Met en onder dat Volk verkeerde Israël ruim twee eeuwen. Zoo kregen zij eene gegronde kennis van de inrigting, besturing en regeling eener Burgerlijke Maatschappij, en te gelijk van allerleie kunsten, handwerken, landbouw en wetenschappen, zonder welke eene Maatschappij niet bestaan kan, en van welke zij, natuurlijker wijze, onkundig zouden gebleven zijn, hadden zij niet eenen geruimen tijd in *Egijpte* verkeerd.

Ten vierden, eindelijk, de geweldige verdrukkingen, die Israël in *Egijpte* leed, en de geweldenarijen, die tot zulk eene geweldige hoogre klommen, en hen deden zuchten, moesten niet alleen dienen, om hunne gemoederen, van dit anders zoo aangenaam en gezegend land, los te maken, en hunne begeerte naar het gezegende Erfland op te wekken; maar ook vooral, om hen, langs dezen weg, met den God hunner Vaderen bekend te maken, om hun de luisterrijkste Openbaringen te geven van zijne gadelooze magt, en wijsheid en goedheid, en hun eene verlossing te beschikken, die den grond zou leggen van eene allernaauwste betrekking op den JEHOVA; eene verlossing, waardoor zij op het allernaauwst aan den Heere zouden verbonden worden, en waardoor tevens eene gedachtenis zou worden opgerigt, die hare levendigheid behouden moest, tot in de laatste geslachten.

R. R.

Digitized by Google

Het is zeer onze aandacht waardig, 't geen reeds lang van voorname Geleerden is aangemerkt, dat *Genesis* Hoofdst. I. God altoos den naam draagt van ELOHIM, bijna vers op vers, daar hij integendeel Hoofdst. II: 4. Hoofdst. III: 3. nergens ELOHIM, maar bij herhaling JEHOVA, of JEHOVA ELOHIM wordt genoemd. Wat mag daarvan de reden zijn? — Buiten twijfel geene andere, dan deze: dat wij hier twee onderscheidene gedenkstukken vinden, van twee onderscheidene mannen, en in verschillende tijden opgesteld, waar van MOZES zich in het opstellen zijner geschiedenis heeft bediend, en die hij woordelijk heeft ter nedergesteld, gelijk achtingswaardige Geleerden in dat gevoelen zijn, dat MOZES uit zulke oude gedenkstukken zijne Geschiedenissen heeft verzameld (1).

Nog verdient het onze opmerking, dat er nergens in het geheele O. Verbond, van God in het meervoud gesproken wordt, dan alleen bij MOZES, en dat slechts in het Boek *Genesis*; daar dit echter in *Exodus*, alwaar er eene geschikte gelegenheid toe was, naauwkeurig vermijd wordt. —

De eenige reden hier van ligt zeker ook hierin,

(1) Zie VITRINGA Obs. S. L. I. C. IV. VENEMA H. E. t. I. p. 81. VAN VLOTEN, Bijbel over *Gen.* Voorr. p. 117. Lest. over den Hist. stijl des O. Testament. HERINGA in zijne Verhandeling, over het gebruik en misbruik der Kritiek, p. 278. — Men voege er bij EICHORN, en JAHN, in hunne Geleerde Inleidingen op het O. Testament, en leze de juiste aanmerking van den laatsten § 16, 8,99 u. 100. Zijner *Einleit. in die Gottl. Bucher des A. Bundes.* Th. II. Abschn. I. (*Wien* 1803.)

Digitized by Google

in, dat MOZES zijne geschiedenis uit oude gedenkstukken heeft opgesteld, en dat hij in het eene en andere juist God van zich zelven in het meervoud sprekende vond ingevoerd, hetgeen wel in die tijden, waar in die gedenkstukken vervaardigd zijn, maar naderhand niet meer zoo in gebruik zal geweest zijn.

TER AANVULLING, VAN HET IN 'T BOEK EZRA OVERGESLAGEN GEDEELTE DER GESCHIEDENIS.

Ezr. VI: 15 en VII: 1 *en* 8, vergelijkende, vindt men, ook volgens de goede aanmerking van wijlen den Hoogleeraar IJ. VAN HAMELSVELD, eene tusschenruimte in de Joodsche Geschiedenis van ruim 50 jaren, waaruit geene bijzonderheden hier gemeld zijn; van de Regering, namelijk, van den Persischen Vorst DARIUS, Zoon van HIJSTASPES, van het zesde jaar af, tot op het zevende jaar van ARTAXERXES LANGHAND, hier ARTHASASTHA genoemd.

Nu merke men op, dat DARIUS 36 jaren geregeerd heeft, en zijn Zoon XERXES, 20 jaren, wien ARTAXERXES is opgevolgd, die 40 jaren, den schepter gezwaaid heeft.

De moordenaar ARTABANUS toch, een hoofdman der lijfwacht van XERXES, heeft zijn oogmerk niet kunnen bereiken, maar waarschijnlijk ook geen enkele maand mogen regeren; zoo spoedig kreeg hij loon naar werken! Behalve het *Chronicon* van SIMSONIUS, P. *IV.* an 3484-3582, kan men met vrucht hier over na slaan, het IVde Deel der *Algemeene Historie*, beschreven door een gezelschap van geleerde Mannen in *Engeland*, en in onze Taal overgezet. van bladz. 573—649. vergeleken met D. IX. bladz. 27. enz.

ZENI-

Digitized by Google

EENIGE BIJZONDERHEDEN, NOPENS DE HEDENDAAGSCHE EGIJPTENAREN.

De hedendaagsche *Egijptenaren* hebben, in hunne zeden en gewoonten, veel met de oude *Persen* en overige *Aziaten* gemeen. Bij voorbeeld: de beide geslachten, de weeklijkheid en kostbaarheid der kleeding, — bij de vrouwelijke sekse, de gewoonte om van het hoofd tot de voeten bedekt uit te gaan, en volstrekt geen gedeelte van haar ligchaam te laten zien; — verder de kussens, tapijten, en de sterke jalousie bij de mannen enz. — 't geen doet vermoeden, dat veel, in hunne tegenwoordige levenswijze, van Aziatischen oorsprong zijn zal.

Den *Europeaan* bevreemdt het zeer, als hij jonge knapen, uit alle standen, deftig, bedaard en met zekere belangstelling met elkander ziet spreken. Zij volgen hier in het voorbeeld hunner Vaderen, die bijna altoos treurig, daarbij ongeduldig, achterhoudend, en in apathie verzonken zijn, en van wegen deze stemming gaat de jeugdelijke levendigheid al vroeg verloren.

De meest gevoede *Egijptenaren*, vindt men onder de *Kopten*, en zoogenaamde Oostersche Christenen. Zij zijn ook de achterlooste van allen, en onvergelijkelijk traag.

De ambachtslieden en kunstenaars, weten hunne teenen even zoo geschikt te gebruiken, als hunne vingers; ook bedienen zij er zich van tot verscheidene verrigtingen, als bij voorbeeld, tot het draaijen en dergelijke.

Digitized by Google

Op den weg van *Kairo* naar *Staleijé*, treft men bijna alle uren een *Santon* aan, of de graftombe van eenen *Scheik*, met eenen waterbak, welke den reiziger tot verkwikking dient. Dergelijke vrome gestichten zijn zeer nuttig, en veroorzaken dat men den *Scheik*, en hunne nakomelingen veelvuldig zegent. Weleer vond men dergelijke, op alle straten van *Egijpte*.

Zeer schilderachtig is het kostuum der Arabieren van *Tor*, een aan de Oostelijke kust van de roode Zee, omstreeks *Suëz*, gelegen Landschap. Hetzelve bestaat uit eene kleeding van schaapsvellen, welke een stuk blaauw doek te zamen houdt.

Zeldzaam zal het gelaat van eenen *Egijptenaar* verraden, wat in zijn binnenste omgaat, of welke driften zijn gemoed in beweging brengen. Hij mag in treurigheid verzonken, of van vreugde dronken zijn, of schreeuwen als een razende; haat, ijverzucht, toorn of wraak mogen aan zijn hart knagen, hij mag door de band van eenen die magtiger is dan hij, mishandeld, vernederd, gestraft of door eenen bediende van het geregt geslagen worden, zijn gezigt en kleur en trekken zullen dezelfde blijven, en zijne gewaarwordingen, zich door geen zigtbaar teeken verraden.

De *Sais*, eene soort van slaven, welke voor de paarden uitloopen, dragen aan den kleinen en ringvinger zilveren ringen, die zoo gemaakt zijn, dat zij dien vinger geheel bedekken. Deze mode wordt ook van lieden uit het volk nagebootst.

Een soort van lieden, welke wegens hunne bil-

billijkheid en gezette naauwkeurigheid in het uitoefenen van al 't geen tot hun ambt behoort, in eenen bijzonder goeden naam staan, zijn de weegers en wisselaars (*Serâfs*). Deze worden, bijzonder van de kooplieden, wel zeer geroemd. Uit hoofde van de onder het gezag der Overigheid, met hunne posten verbondene inkomsten, kunnen zij, zonder zich aan iets ongeoorloofds schuldig te maken, zich een ongemeen groot voordeel en winsten verschaffen.

De *Egijptenaren* kunnen zich zelve de nagels niet afsnijden. Een barbier moet hun dezen dienst bewijzen, die zich daartoe bedient van een oud scheermes, of slechte schaar.

De Egijptische Vrouwen van aanzien en rang, meenen hare schoonheid te verhoogen, door hare wenkbrauwen te verkleinen. Dat doen zij ook werkelijk, door middel van een barbiersmes, en dragen dezelve niet breeder dan een bindgaren.

Op zijne peuluw gelegerd, vindt de *Muzulman*, een even groot genoegen in zijne voeten door de vingers te laten gaan, als zijnen baard te strijken. De eerste van deze beide gewoonten wordt, behalven als men zich onder zijne nabestaanden en goede vrienden bevindt, voor onvoegzaam gehouden; de laatste daarentegen is van eenen zeer ouden oorsprong, en wordt in 't geheele Oosten zoo wel openlijk als in bijzondere gezelschappen uitgeoefend.

De *Kullé*, van de Franschen *Bardac* genoemd, zijn kleine uit Nijlklei vervaardigde en aan de zon geharde drinkvaten, van verscheidene gedaanten. In zulke potten, wanneer zij luchtig

Digitized by Google

of in de schaduw geplaatst worden, blijft het water in het heetste jaargetijde zeer frisch; ook vergeten de *Egijptenaren*, als groote liefhebbers van welriekende dingen, niet dezelve, eer zij ze met water vullen, met *mastix*, die uit *Griekenland* in groote menigte getrokken wordt, te parfumeren.

De Egijptische baardsnijders zijn welligt de besten in de wereld. Zij raseren kin en hoofd allervoortreffelijkst. Daar voor moet men zich dan ook geheel naar hunne manieren schikken. Het hoofd draaijen zij den genen dien zij onder handen hebben, naar alle kanten, en ook het lijf noodzaken zij tot allerlei draaijingen, tot dat het in die plaatsing is, waarin zij het hebben willen. Dat alles is waarlijk niet, naar den smaak der *Europeanen*.

De *Muzulmannen*, houden geenerlei soort van geboorte- of doodboeken, en weten daarom ook nooit met naauwkeurigheid op te geven, hoe oud zij zelve, of wanneer hunne bloedverwanten en vrienden gestorven zijn, daarom bekommeren zij zich echter ook geheel niet. Daarentegen zijn zij gewoon, 't geen anders bij hunne onverschilligheid vreemd klinken moet, de geboorte hunner Raspaarden, en bijzonder van de Merries, door eene schriftelijke acte te doen blijken. Deze acte is bestemd, om den ouderdom van dit dier, in geval van verkoop, te bevestigen.

GEVOELENS EN GEDACHTEN.

Niet *lijden* moet de mensch, maar of strijden met een verheven zelfsgevoel, met krachtig

tig werkzamen ijver, tegen het vijandelijk noodlot, of — *dulden*, vroom en stil, zacht en overgegeven aan God. Om onder de wisselvalligheden en gedurige onspoeden dezes levens steeds getroost te zijn, zal de Christen geduld en onderworpenheid aan den Allerhoogsten, met steeds werkzamen ijver en moed, vereenigen.

Gij schildert ons de schikgodinnen, als bezig met het strooijen van bloemen? ô Gij bedriegt u; aan onzigtbare maar vaste draden geregen zijn hare bloemenkransen, en als eene der zusteren ons lagchend daarmede omslingerde, dan ontwindt de volgende ons dezelve even zoo spoedig en gemakkelijk, op dat de ætherbloemen niet verwelken, in de dampe koude nabijheid der aarde. De leere van het Christendom predikt ons, dat men eerst na den dood ongestoorde genoegens smaken zal, waarvoor men hier op aarde, in den tegenwoordigen toestand, niet vatbaar is.

In eenen aangenaam bedwelmenden wasem, schijnt zich de geest van CORREGGIO te openbaren, maar die van RAPHAËL in eene deftige, ten hemel stijgende vlam.

De kunst van den *Italiaansche Schilder*, was zijne Geliefde, welke hem steeds als ideaal verscheen, waarmede hij zich gaarne tot hoogere werelden verhief, met welke alleen hij van voller harte bidden kon, die hem gloeijend bezielde en boven al het dagelijksche verhief.

Den *Ouden Duitscher*, was zij de verhevene zeldzame Koningin, welke hij van verre met vromen demoed en kinderlijke eenvoudigheid vereerde, en die hij met zorgvuldige vlijt, met

het

Digitized by Google

het kostelijkste dat hij bezit, met goud en paarlen zocht te versieren.

Den *Nederlander* was zij de naarstige verstandige Huisvrouw, welke zich met vrolijken vlijt gaarne, ook met de gemeenste voorwerpen des huisselijken levens, bezig houdt; die ieder zinnelijk genoegen bevordert. — bij welke *trouwe* en *waarheid* de schoonste deugden zijn, en die lagchende denkbeeldige verhevenheid voor dwazen onzin verklaart. Zou de eeuwige, veelvormige kunst, bij de nieuwe Franschen, niet misschien de vergode en wezenlijk bewonderingwaardige, in kunst, gebaarden en uitdrukking uitmuntende toneelspeelster zijn? Die alles verstandig weet te berekenen, die elk gevoel met betooverende bevalligheid weet aan te wijzen; zonder daarom zelve in het diepst inwendige daarvan doorgedrongen te zijn; die bij uitnemendheid de kunst verstaat om te schitteren, en welker hoogste doel de wensch is *om te bevallen?*

Is niet, in den krans van den dag, de morgen, de roos, de middag, de granaatbloem, de avond, de angelier, en de nacht, de lelie?

Daar de Grieken de dunne, schoone, zich gemakkelijk in de lucht bewegende cijpres tot eenen boom der treurigheid inwijdden, en de Romeinen den deftigen, donkeren, onbeweeglijke Taxis: wat bleef dus voor de meer sentimele nieuwere volkeren overig, dan de zachte liefelijke treurwilg. Hunne droefheid weent, deelt zich mede en — welkt!

Er is eene vaderspraak en eene moedertaal des

Digitized by Google

des gevoels. Rijker en krachtiger is gene, maar ook min dichterlijk en kouder; deze eeuwig jong en warm. Daden verlangt gene in plaatse van woorden; een halve blik, een vlugtig zachte handdruk, voldoet aan deze

EMILIA.

DE TEMPEL DER ZANG-GODINNEN VAN DEN HEER LECKINGTON.

De Tempel der Musen, is een heerlijk gebouw in *London*, dat in 't jaar 1794 tot eene uitgebreide boekverzameling ingerigt werd. Deze inrigting, die nergens haars gelijken heeft, heeft haar aanwezen te danken aan haren voormaligen Eigenaar, den Heer LECKINGTON, een man van een zonderling karakter, die, zonder eene regelmatige opvoeding genoten te hebben, door hulp van zijne natuurlijke talenten, en door regtschapenheid en vlijt, van een arm, een rijk man werd.

Voor eenige jaren liet hij deze bezigheid over aan zijne bloedverwanten en medehelpers, die hem, sedert vele jaren, bij zijnen arbeid ondersteund hadden. Men kan berekenen, dat in dit groot gebouw niet minder dan een millioen boeken te vinden zijn, en als men ziet, hoe gemakkelijk de wenschen van een ieder, die hier naar iets vraagt, voldaan worden, zoo staat men verstomd, dat zulk een ontzaggelijke verzameling van boeken op zulk eene eenvouwige wijze ingerigt is. Men drijft hier den handel in boeken, in haren grootsten omvang, en in hare ontelbare takken. Men koopt handschriften en geeft ze uit, men koopt geheele bibliotheeken, en verkoopt allerlei soorten van oude en nieuwe boeken, zoo wel in 't groot

als

Digitized by Google

als klein, men drukt boeken, bindt ze in en zoo voorts. Het getal van personen, die in deze inrigting, als Schrijvers, Drukkers, Boekbinders en zoo voorts hare gedurige bezigheid vinden, is altoos meer dan honderd en in vredestijd, als de handel met het vaste land onbelemmerd is, meer dan tweemaal zoo veel.

Hoe groot de handel in boeken is, die hier gedreven wordt, kan men hieruit opmaken, dat in hare drukkerijen niet minder dan 6000 Exemplaren van den *Spectator*, even zoo vele van de werken van SHAKESPEAR en STERNES, die te zamen 150,000 deelen uitmaken, met eenerlei letters en in hetzelfde formaat gedrukt, en binnen 6 jaren voor eenen in *Engeland* lagen prijs, verkocht zijn, dewijl ieder deel niet meer dan een Engelsche schelling koste.

De jaarlijksche verkoop van boeken, gaat alle geloof te boven, maar hier over zal men zich echter minder verwonderen, als men in het oog houdt, dat in deze inrigting boeken in allerlei taal en van alle wetenschappen gevonden worden. Allerlei soort van menschen, die boeken koopen willen, kunnen hier te regt komen. De koopman zoekt daar boeken, om ze uittevoeren, de Geleerde om wetenschappen te bestudeeren. De Verzamelaar van rare boeken, komt daar om artikelen te koopen, die hij nergens anders vinden kan, de Schoolmeester koopt daar de boeken die hij behoeft, met een woord het geheele Publiek stroomt derwaarts, om die boeken te koopen, die het noodig heeft.

Tot de uitbreiding van dezen handel, heeft voornamelijk het jaarlijksche drukken van Catalogussen geholpen, die overal verzonden worden en waardoor deze inrigting alom in de beschaafde wereld is bekend geworden.

DE

In den *Olijmpus* is een Grijsaard, die niet geboren werd, en nooit sterven zal. Zijn aangezigt is eerwaardig, en een eenige van zijne blikken is voldoende, om het voorhangsel der toekomst te verscheuren, dat nabij hem uitgespannen, te vergeefs den voorwaarts snellenden dreigt op te houden. Een lange witte baard vloeit van zijn kin tot op zijne voeten; zijn gewaad is met sterren bezaaid, en de glans van zijn voorhoofdsiersel verblindt zelfs den Donder-God.

In de hand houdt hij niet een Zeis, maar een drievoet, waarop het eeuwige vuur des levens brandt. Door twee ligte vleugelen in zijne vlugt gedragen, strooit hij over het Geheel-al vonken van dit scheppend vuur, en bluscht het wederom uit met zijnen adem, op ieder punt der bewoonde sphéren, zwemmende in Æther. In zijne andere hand zweeft een Perkament, waarop geteekend is, alles wat ooit in de toekomende Eeuwen gebeuren zal. Dit Perkament ontrolt hij ieder secunde, en zoo ver hij het ontrolt valt het ook in stukken, in den stroom der voorledenheid, die digt aan de hielen van den Grijsaard vloeit. — Stervelingen, gij die zijne vlugt wilt stremmen, of het Perkament der toekomst aan zijne linkerhand wilt ontwringen, siddert, dat zijn adem u niet van de aarde verdelge, waarop hij u wierp! Verwacht met geduld en onderwerping zijne ontwikkeling van uw lot, verre van alle vermetelheid om het eigendunkelijk te bespieden, anders zal hij u tot uwe smart, onrust, vrees en pijn toezenden, drie kwade Geniën, die altoos op zijne bevelen wachten.

OVER

Digitized by Google

OVER DEN GODSDIENSTIGEN DANS DER DERVISSEN, OVERGENOMEN UIT DE REIS VAN EENEN ZWITZER, NAAR PALESTINA.

De *Dervissen* zijn Turkische Monniken, die echter daarin van de Monniken der Roomsche Kerk onderscheiden zijn, dat zij vrijheid hebben om zich in het huwelijk te begeven. Zij dragen een van alle andere Turken onderscheiden gewaad, en zijn verpligt tot een Godsdienstigen dans, van ten minste een uur, alle dingsdagen en vrijdagen. Zij verzamelen dan in eene Zaal of Moskée, blijven daar staan met neêrgeslagene oogen, de armen kruisselings over elkanderen houdende, terwijl hun Isman of Priester een gedeelte van den Koran voorleest: wanneer hij eindigt, blazen acht of tien van hen op hunne fluitjes. De Priester begint dan wederom te lezen, en verklaart kortelijk, wat hij gelezen heeft, zij zingen vervolgens, en blazen weder op hunne fluitjes, tot dat hun Opperste, die alleen de vrijheid heeft, om in 't groen gekleed te zijn, opstaat en eenen Godsdienstigen dans begint. — Zij allen plaatsen zich dan rondsom hem in eenen kring, op eenen gelijken afstand, — en terwijl sommigen spelen, draaijen anderen onophoudelijk op dezelfde plaats rond, met eene onbegrijpelijke snelheid, ten minsten een uur — zij zeggen dat het oogmerk van deze Godsdienstige plegtigheid is, om boete te doen voor de zonden van hunne geloofsgenooten.

Daags voor mijn vertrek, zoo zegt de Reiziger voornoemd, had ik nog het genoegen eenen Dervis-dans te zien. — Buiten de stad, op eenen heuvel, was een Moskée, waarin de Franken eenen vrijen toegang hadden. Die Moskée

Digitized by Google

kée was, gelijk alle andere, van eene ronde gedaante.

Ik zag in *Turkijen*, eene menigte van deze Tempelen van binnen, maar in geen derzelver iets bijzonders. — Eene menigte van lampen, en tusschen beiden ook struiseijeren, hingen aan touwen of kettingen, en rondom was er eene Galderij voor de toezieners.

Ik hoorde eene wonderlijke muzijk, die echter niet onaangenaam was; zij bestond uit een handtrommel, tambourin en fluitjes, vergezeld met gezang van vier of vijf Turken, het gezang was in afdeelingen verdeeld.

Ik trad op de galderij, en zag naar beneden op de dansplaats. De vloer glinsterde als een spiegel, en op de ruime plaats zag men, vijftien of zestien figuren, zich in het rond draaijen. Men kon hen voor machienes houden, die gelijk een uurwerk opgewonden waren, zoo gelijkvormig en taktmatig was de beweging en houding van allen, zoo wel van de eene als van de andere. Het geheel geleek naar een marionettenspel, dat door de hand van den konstenaar, door middel van draden, tot een eenvormig onophoudelijk draaijen gebragt wordt. Ik hoorde zeggen, dat het zien dezer danzenden aan sommige Personen duizeling veroorzaakte, en ik verwonderde mij hiet over niet. Het hoofd iets op zijde gebogen, de armen lijnregt uitgestrekt, vliegend met afgemeten passen, de een als de andere, draaiden die figuren op dezelfde plaats onophoudelijk in 't rond. De bonte kleeding voltooide dit zonderling schouwspel, zij bestond slechts uit ééne kleur, maar geen een had de kleur van den anderen, carmosin, groen, zwavel en goudgeel, violet, wit incarnaat, helder blaauw. Het gewaad scheen uit één stuk te bestaan, dat van de schouders tot op de heupen allengs

naauwer wierd, en om de heupen als een naauw keurslijf sloot, maar van de heupen af tot op de voeten, in de gedaante van eenen omgekeerden trechter wijder werd. Als zij stonden, sleepte het gewaadj, meer dan een voet over den grond, maar als zij dansten vloog het even zoo hoog boven denzelven, en wel zoo, dat men, in den omtrek van den met lucht gevulden rok, geen duimbreed afwijking zien kon. Zij hadden alle hooge witgele mutsen op, die veel overeenkomst hadden met de mutsen van onze Grenadiers. In het midden danste een knaap van 12 a 13 jaren.

De opperste of eerste van deze Dervissen, ging zeer mank, maar bij het dansen wist hij zich zoo ras en behendig te draaijen, dat men niet het geringste hiervan bespeuren kon.

Dikwijls hield het gezang op, en hervatte dan bij wijze van afdeeling weder, somwijlen zweeg ook de muzijk, zonder dat de dansenden hierdoor in de maat, beweging of houding, in 't minst gestoord wierden.

Eindelijk was dit wonderlijk bal afgeloopen, in een oogenblik waren zij allen in eenen halven cirkel, diep tot op den grond gebogen, met kruiswijze over de borst gevouwen handen; zonder te wankelen van 't lange draaijen, bleven zij lang zonder beweging, in deze moeijelijke houding. Dit is voor ons eene onbegrijpelijke zaak, en eene vaardigheid, die alleen door lange oefening verkregen wordt.

Met afgemetene schreden, en in eene betamelijke houding, begroeteden zij, de een na den anderen, hunnen Opperste, en werden van hem, elk naar zijnen rang, of op de muts of op het voorhoofd gekust, dan gingen zij drie of vier schreden achter uit, en naar dat ieder hunner bij zijnen nabuur kwam, werd ook ieder de opge-

he-

Digitized by Google

hevene en aangebodene hand gekust; — dit teruggaan, dit kusfen geschiedde met eene houding, die den kunstigsten Dansmeester geene oneer zoude aangedaan hebben.

Nu klonk de muzijk nog eens, en ieder zweefde draaijend naar zijne plaats, en niet lang daarna, of allen lagen, in gelijken afstand op de knieën, met het gezigt ter aarde gebogen, om hun gebed te doen; eindelijk werd, in deze houding, over elk van hen, door eenen oppasser, een pels gespreid, waarschijnlijk om hunne gezondheid te bewaren.

Nog ging een der Ullemans in het midden van de Zaal, om het gebed te besluiten, hij was in een lange zwarte toga gekleed, nooit zag ik eene zoo zwevende, en echter zoo veel naar een beeld gelijkende figuur als deze. — De overhangende arm verborg de eene hand, de andere hand hing onbewegelijk; in schoone vouwen hing het wijde gewaad, de stem was gedempt, toon en uitspraak plegtig, — het scheen *bijna eene Geestverschijning.*

HET DUËL.

Daar het schijnt, dat thans het Duëlleren wederom aan de orde van den dag is, en dit overblijfsel van het Vandalismus en der duistere Eeuwen, niettegenstaande alles wat ware verlichting en toenemende beschaafdheid hier tegen ingebragt hebben, tot nog toe niet is uitgeroeid, zal mogelijk de volgende Anekdote, hier wel eene plaats verdienen.

Toen de Fransche Emigranten *Duitschland* overstroomden, en vooral te *Koblentz* zich bij duizenden nestelden, waar zij, gelijk overal, de Gastvrijheid betaalden, met Vrouwen en Dochters te

verleiden, en den Godsdienst in een bespottelijk licht te stellen, zoo dat elk, die prijs op deugd steide, met regt klaagde: *Wij ruilen onze goede zeden tegen het goud der Franschen*, — gebeurde te *Koblentz* het volgende voorval.

Een jong winderig *Franschman*, die den titel van Markgraaf had aangenomen, spotte steeds met de goede *Duitschers*, die dit adderengebroedsel zoo gul ontvingen, en trots op zijnen degen en schermkunst, beledigde hij elk hunner bij alle gelegenheden. Zoo behandelde hij eens, in een vol Koffijhuis, ook een oud *Saksisch* Officier, die na den zevenjarigen oorlog, zich daar met er woon had neêrgezet.

Deez' eerbiedwaardige Grijsaard beantwoordde de domme streken van den Markgraaf, slechts met een koel stilzwijgen, en verachtelijken glimlach. Hij echter, de koelheid voor bloohartigheid nemende, ging hoe langer hoe verder, en eindigde met hem een tweegevegt aan te bieden. De *Saks* zag zijne tegenpartij lagchend aan, stond op en bepaalde de bijeenkomst op dien eigen avond in zijn verblijf, 't welk hij hem bekend maakte.

De Markgraaf, liet zich ter bepaalder uur en plaats vinden, gewapend met eenen langen degen. De Officier ontving hem zeer beleefd, en noodigde hem om thee met hem te drinken, zeggende dat dit eene gewoonte was, waarvan hij geen afstand doen kon. De Markgraaf, hoewel verwonderd, liet zich dit welgevallen.

Terwijl zij nu thee dronken, zeide de *Saks* tot zijne partij: Mijn Heer, ik moet u waarschuwen, dat eene oude wonde, die ik voortijds in mijne dij ontving, mij verhindert met den degen te vechten, en zelfs mij in dit jaargetijde aan de openlucht bloot te stellen; gij zult het dus niet euvel opnemen, dat wij onze

zaak

Digitized by Google

zaak met pistolen afdoen, en wel in mijne kamer, ons aan de twee, tegen elkander overstaande, kasten plaatsende.

De Markgraaf raakte van zijn stuk, door zulk een voorstel, evenwel hij was reeds te ver gegaan om terug te treden, en stemde dit toe. — Ik moet nog eene aanmerking maken, ging de Officier voort, de lotgevallen des krijgs hebben mij van een oog beroofd, en de onderdom heeft het andere ontzaggelijk verzwakt. — Ik hoop dat gij te edel denkt, om gebruik te willen maken van het voordeel, dat u twee goede oogen, in dit soort van strijd, op mij geven; voor het overige, ik ben beledigd en de gewoonte geeft mij het regt, om de voorwaarden van het gevecht te bepalen. Wij zullen dus zonder licht vechten; mijn knecht zal aan de deur staan, en als het schot gevallen is, zal hij binnen komen, om ons te lichten, en den gewonden hulp toe te brengen. De Markgraaf was zoo geheel ontsteld, dat hij niets kon antwoorden! De Pistolen werden gebragt en geladen, de twee kampvechters plaatsten zich in de twee tegenover elkander liggende hoeken der kamer, de knecht vertrok en nam het licht mede. Schiet, Mijn Heer, riep de oude Officier. De Markgraaf schoot, de kogel snorde, de *Saks* riep zijnen knecht, en men zag dat de kogel kort bij den hoek in den muur gevlogen was. — De knecht ging op nieuw henen, de Officier schoot op zijne beurt, en bijna op hetzelfde oogenblik kwam ook het licht binnen, en men zag den verschrikten Markgraaf achter het bed staan, 't welk hij geen tijd gehad had te verlaten, om zich wederom op zijnen post te begeven, uit hoofde van den spoed, waarmede de knecht binnen gekomen was. — Ha, ha, Mijn Heer, schreeuwde

Digitized by Google

de *Saks*, uitbarstende in lagchen, is dit uwe heldhaftigheid. — De Markgraaf verlegen, wanhopig, bezwoer den *Saks* dit voorval te verzwijgen, biedende aan, hem al die voldoening te zullen geven, welke hij eischen zou. De Officier gaf hem nu eene heerlijke les over het onbetamelijke van zijn gedrag, en in het algemeen over het barbaarsch vooroordeel, dat hem zijnen roem deed stellen, in de altoos zoo verachtelijke rol van Voorvechter te spelen. De ware moed, voegde hij er bij, is veel bescheidener, en de lafhartige alleen is onbeschaamd. Voor het overige, denk niet, dat ik, op mijne jaren, mij geschikt zou hebben, naar uwe vermoordende inbeelding, indien ik het voornemen niet gehad had, om u eene les voor het vervolg te geven. Weet dan ook, dat, terwijl ik u deze les gaf, wij geen van beiden gevaar liepen; het pistool, waarvan ik mij bediende, was slechts met los kruid geladen, en toen ik het los schoot, had gij u, zeer voorzigtig, reeds achter het bed verborgen; en ik, toen gij vuur gaaft, het belge u niet, zat achter deze Commode. De knecht was echter zoo bescheiden niet, als zijn Heer, hij zweeg niet, dit geval werd ruchtbaar, de Markgraaf werd uitgelagchen, en moest *Koblentz* verlaten.

Mogten alle tweegevechten zoo als dit afloopen, of mogten ten minsten alle edeldenkenden zich vereenigen, om hen, die zich aan deze dwaasheid schuldig maken, met bespotting en verachting te behandelen, dit zou mogelijk meer afdoen, om deze zotheid uit ons Land te bannen, als tot hiertoe alle wetten en redeneringen hier tegen, hebben kunnen te weeg brengen.

HEN-

HENDRIK SIECKE.

Dikwerf levert ons de geschiedenis, uit het leven van merkwaardige Personen, zulke gebeurtenissen op, die maar verdichtselen zweemen, en in menigvuldige afwisselingen vaak de geboorten der verbeelding overtreffen. Tot de buitengewone menschen, welker levensbeschrijving ons de menigvuldige luimen van het menschelijk lot verzinnelijkt, behoort ook HENDRIK SIECKE. Hij was te *Bremen* geboren, reisde als Soldaat naar de *Levant*, en zoude, om dat hij deserteerde, gehangen worden. Hier echter redde het geluk met de dobbelsteenen zijn leven. Want ter dood, met nog eenigen aan dezelfde daad schuldig, veroordeeld zijnde, kreeg hij alleen pardon, dewijl hem het geluk begunstigde, en zijn worp de hoogste van allen was, die met hem om het leven dobbelden.

Hij was zeer ervaren in de Oostersche Talen, zoo als zijne werken in dit vak voldoende bewijzen. Zijn gelukster begon echter eerst optegaan, toen hem de Graaf HATTINGTON te *Utrecht*, leerde kennen. De Graaf wilde naar *Constantinopolen* reizen, om daar de Arabische Taal te leeren, en zocht iemand, die hem in zijn voornemen de behulpzame hand bieden kon. Alle de Professoren recommandeerden daartoe den ook in zijne levenswijs originelen SIECKEN, die dan de Graaf ook wel wilde aannemen, na veelerlei bedenkingen ingebragt te hebben, die zijne ongeregelde levenswijs betroffen, onder beding dat hij het rooken van Tabak zou laten. SIECKE wilde zich echter liever armoedig blijven behelpen, dan deze gewoonte vaarwel zeggen.

Ook dit gaf de Graaf eindelijk toe, maar

Digitized by Google

kwam echter met zijnen reisgenoot niet verder, dan tot in *Italiën*, dewijl juist toen in *Constantinopolen* de pest woedde, en keerde daarop naar *Engeland* terug. Hier recommandeerde hij zijnen reisgenoot aan de Curatoren der Hoogeschool te *Cambridge*, tot Professor in de Hebreeuwsche Taal, welke waardigheid hij dan ook verkreeg. Toen hij daar eens op eenen maaltijd was, herinnerde hem iemand, die hem voorheen gekend had, aan die gebeurtenis, toen hem een gelukkige worp der dobbelsteenen het leven redde. Deze smertelijke herinnering vervulde zijne ziel met treurige beelden, die hem zoo zeer overmeesterden, dat hij, om van deze onrustwekkende gewaarwordingen ontslagen te worden, zich aan de sjerp van zijn Japon verhing.

ANEKDOTEN.

Als in *Berlijn*, in eenen korten tijd, verscheidene Concerten ten voordeele van de Armen gegeven waren; en Muzijkanten en Zangers daardoor zeer geplaagd wierden, zeide de oude Basist FISCHER; *Nu*, 't is God *geklaagd*. *Als dat ding zoo voortgaat, dan requireren zij eindelijk nog wel onze longen tot armensoepen.*

Eene Actrice, Demoiselle ....., welke de wereld, in 't geheim, een geschenk van twee burgers gemaakt had, sprak altoos in den accusativus, en een Spotter maakte daarover deze Aanmerking; Zij wacht zich voor *den derden val*.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

ARNHEM.

Den 17den Junij 1816. Na dat op den 11den dezer, tot bijzonder genoegen der Heeren Curatoren, het onderzoek naar de vorderingen der Schooljeugd was volbragt, had heden derzelver bevordering naar hoogere klassen, en de uitdeeling der prijsen vroeger dan gewoonlijk plaats, uit hoofde dat Mr. W. TERPSTRA, naar *Groningen* als Rector beroepen, zijnen post nederlegde.

Uit de zesde naar de vijfde klasse, werden de zeer vlijtige Jongelingen H. VAN DEN BROEK, H. J. KRONENBERG en J. TERPSTRA bevorderd: uit de vijfde naar de vierde J. W. SCHIFF en L. VAN SCHAIK HAMMING, terwijl G. J. GELDERMAN, een zeer verdienstelijk Leerling, op zijn verzoek, in de vijfde klasse achterbleef. Uit de vierde naar de derde, G. HARTEVELD: Uit de tweede naar de eerste E. SCHEIDIUS en J. W. BODD, beiden in ijver en vlugheid uitmuntende. Naar de Hoogeschool, de uitmuntende Jongelingen C. B. DUTRIJ VAN HAEFTEN, W. L. F. C. VAN RAPPARD en A. R. RUTGERS; van welke laatsten de Eerste eene Redevoering hield: *De Historiæ Utilitate atque Præstantia*, (over het nut en de voortreffelijkheid der Geschiedenis) de Tweede, *De Quorum dam Excellentium Batavorum Constantia.* (over de standvastigheid van eenige uitmuntende Nederlanders) de Derde, *Pro Cæsare.* (Ter verdediging van CÆSAR) stoffen door henzelven niet alleen gekozen, maar ook bewerkt zoodanig, dat, en de behandeling en de uitvoering de goedkeuring van alle aanwezenden wegdroeg. Schoo-

Digitized by Google

ne prijsen bekroonden derzelver vlijt; gelijk ook die der navolgende, boven hunne Medeleerlingen uitmuntende, Jongelingen, H. VAN DEN BROEK, H. J. KRONENBERG, J. TERPSTRA, J. W. SCHIFF, G. J. GELDERMAN, C. H. THIEBOUT, G. HAMMING, J. GERRITSEN, J. B. C. RUS, E. SCHEIDIUS, J. W. BODD, welke allen in het Latijn Heeren Curatoren hunnen dank, voor de ontvangene prijsen, betuigden. Twee hunner E. SCHEIDIUS en J. W. BODD, stelden zelve hunne dankzeggingen op. De Rector besloot deze plegtigheid, met aanspraken aan Heeren Burgemeesteren en Curatoren, hen bedankende voor de groote genegenheid en gunst hem bewezen, door hem, naar *Groningen* beroepen zijnde, het zelfde Tractement aan te bieden, als hij dáár ontvangen zoude, met bijvoeging van een Geschenk van één honderd Dukatons, indien Hij voor de beroeping bedanken wilde, terwijl Hij en gezegde Heeren, zijne Ambtgenooten, en de Leerlingen, welke de Scholen verlieten, en daarop in het vervolg bleven, welmenend vaartwel zeide.

ZALT-BOMMEL.

Den 20sten Junij. Nadat het Examen der Latijnsche Scholen alhier, tot bijzonder genoegen van H. H. Curatoren, op den 15den dezer, was afgelopen, had heden in de Groote Kerk de plegtige promotie en prijs-uitdeeling plaats, in tegenwoordigheid van eene aanzienlijke vergaderde menigte.

De zeer geleerde Heer A. L. DE ROOIJ, Gijmnasii Rector, opende de plegtigheid met het houden eener inaugurele Oratie, *De Maturâ Poëseös culturâ apud Græcos*, die de algemeene goedkeuring wegdroeg.

Vervolgens werden, uit de tweede klasse naar de derde, bevorderd en met prijsen begiftigd: A. HESSELING en J. C. VAN DE GARDE. Uit de eer-

Digitized by Google

eerste, naar de tweede P. DE KANTER. Terwijl op de laagste orde der eerste klasse, prijsen van naarstigheid verkregen: O. A. VAN TRICHT en L. A. HEIJSTEK. Allen bedankten (uitgenomen O. A. VAN TRICHT, die door ziekte verhinderd was deze plegtigheid bij te wonen) met veel bevalligheid voor de ontvangene prijsen. Terwijl een keurig Orgel-Muzijk, door den bekwamen Organist C. BUIJS uitgevoerd, van tijd tot tijd deze plegtigheid veraangenaamde. —

ZWOLLE.

Den 5den Julij 1816. Heden werd alhier, de halfjarige Promotie der Latijnsche Schooljeugd plegtiglijk gevierd. De nieuw beroepen Rector J. KAPPEIJNE VAN DE CAPELLO, hield zijne Inwijdings-Redevoering; *De Accurata interpretatione Grammatica unice tuenda.* Vervolgens werd de voortreffelijke Jongeling J. BOSCH, na het houden eener door hem zelven zaamgestelde redevoering, *De Hercule Prodicio*, tot hooger onderwijs bevorderd. Voorts werden met prijsen van Promotie begiftigd, in de tweede klasse D. SCRIVERIUS; in de vierde C. LECK VAN DER VEGT, en op de bovenste orde der vijfde klasse P. G. RAMAER. Eindelijk werden er prijsen van naarstigheid geschonken, in de derde klasse aan R. T. SCHAEPMAN; en in de vierde een Griekische prijs aan H. METELERKAMP, en op de laagste orde der vijfde klasse, aan A. FORTUIN; deze plegtigheid werd met een fraai Orgel-Muzijk geopend en besloten. —

OLDENZAAL.

Den 27sten Junij 1816. Nadat in tegenwoordigheid van vele Beminnaars der oude Letteren, op gisteren, het openbaar Examen was gehouden, geschiedde heden, in de Gereformeerde Kerk, de plegtige Promotie en Prijs-uitdeeling aan de Leerlingen der Latijnsche Scholen. Dewijl

Digitized by Google

wijl om bijzondere redenen geen Leerling naar de Akademie werd bevorderd, opende de Rector A. ROMBOUTS deze plegtigheid met eene korte *Prolusie: de Legis, ad Eruditionem Scholasticam rite ordinandam nuper latae, utilitate.* Vervolgens werden van des Conrectors naar des Rectors School bevorderd, T. J. A. KISTEMAKER, R. A. BENTHEM REDDINGIUS, *van Assen* in *Drenthe*; en J. A. PALTHE; en van de School des Praeceptors, naar die des Conrectors T. H. KOCK, W. H. MICHGORIUS en J. E. KOSTERS, uit de *Gronau*; en vele andere Leerlingen op hunne School tot hooger klasse bevorderd. Hierna ontvingen alle uitgemunt hebbende Jongelingen, op de onderscheidene Scholen, Eereprijsen, als op de School des Rectors: J. A. VAN ROIJEN, *van Vledder* in *Drenthe*, op die des Conrectors; T. J. A. KISTEMAKER, het Praemium Ordinarium Primum, en R. A. BENTHEM REDDINGIUS, het Praemium Ordinarium Alterum. Op de School des Praeceptors in de eerste klasse, T. H. KOCK, en in de tweede klasse J. S. S. BALLOT, van *de Kaap de Goede Hoop*; voor welke ontvangene belooningen alle deze Jongelingen, aan Heeren Curatoren, op eene gepaste wijze hunnen dank betuigden.

Eindelijk hield de Rector eene Redevoering: *Over den roem, die Nederlandsche Mannen, in vroegere tijden, zich door hunne Geleerdheid en Uitvindingen in de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen verworven hebben.* Deze plegtigheid die vele aanzienlijke Lieden met hunne tegenwoordigheid vereerden, werd met een aangenaam Orgel-Muzijk geopend, afgewisseld en besloten, en liep tot algemeen genoegen der aanwezigen af.

KAMPEN.

Den 26sten Junij 1816. Na gehouden Zomer-Exa-

Examen op de Latijnsche Scholen, had heden in de Walsche Kerk, voor eene zeer aanzienelijke Vergadering, de gewone Prijs-uitdeeling plaats, gelijk ook de bevordering van eenige Leerlingen.

De vlugge Jongeling L. H. SELS, naar de Hoogeschool bevorderd, en met eenen kostbaren prijs beschonken, oreerde bevallig, op eene wijze die te kennen gaf, dat hij zijn stuk meester was: *De bellica Batavorum Gloria.* Op de onderste klasse van des Rectors School, kreeg een Præmium promotionis J. H. DE VRIES HOFMAN.

Op des Præceptors School, ontvingen op de bovenste klasse een Praemium promotionis: J. H. CARPENTIER ALTING, die echter verzocht nog een half jaar op deze klasse te mogen blijven, en een Praemium diligentiae W. J. VAN HAARDE. Van de tweede klasse tot de bovenste werd met een prijs bevorderd, J. J. FRICKE, — en van de onderste tot de middelste, op gelijke wijze, A. P. M. TEMMIMCK; — terwijl op de benedenste klasse, ook een prijs van naarstigheid gegeven werd, aan B. W. DE HAAN STUURMAN. Praemia Callographiae ontvingen J. H. CARPENTIER ALTING, E. F. E. BUCHNER en J. J. FRICKE.

De Rector H. WEIJTING, die deze plegtigheid met eene korte Prolusio geopend had, — besloot dezelve, door het reciteren van een Hollandsch Dichtstuk, over het zelfde onderwerp, waarover de wakkere SELS geöreerd had, — terwijl heerlijk Orgel-Muzijk aan den geheelen actus niet weinig verlangenaming gaf.

KERK-

Digitized by Google

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN, den 20sten Junij. De Wel Eerw. Heer S. VAN EMDRE, volgens besluit van Zijne Majesteit den Koning, van den 7den Mei, gunstig emeritus verklaard salvo honore et stipendio, mogt niet lang zijne welverdiende rust genieten. Door eene herhaalde beroerte aangevallen, overleed hij den 20sten Junij, in den ouderdom van bijna 70 jaren, hartelijk betreurd door zijn huisgezin, door zijne vrienden, en de Gemeente, welke hij met zoo veel getrouwheid gediend heeft. Na eerst 10 jaren in de Gemeente van *Hoornaar* gearbeid te hebben, genoot de Gemeente van *Wageningen*, zijnen dienst gedurende 28 jaren. Gunstig bekend door zijne onderscheidene Godsdienstige geschriften, zal de gedachtenis van dezen waardigen Leeraar nog lang in zegening blijven, in en buiten zijne Gemeenten, bij allen, die op verstandige Bijbel en Godsdienstkennis prijs stellen. Onze jongste Leeraar W. N. MUNTING, hield over den acheingwaardigen man eene Lijkrede, naar aanleiding van 2 *Kor.* V: 1. ons opwekkende, om het Christelijk voorbeeld na te volgen, en den arbeid in waarde te houden, van den man, die met mond en pen, aan ons wezenlijk heil, zoo veel heeft trachten mede te werken.

WA-

Digitized by Google

WAGENINGEN, den 23den Junij. De beroeping, welke den 5den Junij, in plaats van den Wel Eerw. Heer S. VAN EMDEN, tot rustend Predikant verklaard, is uitgebragt op den Wel Eerw. Heer O. J. VAN GRIETHUIZEN, Predte *Voorburg*, is door denzelven aangenomen, onder afwachting van de Koninglijke approbatie.

APELDOORN vakant. Zie April 1816.

TWELLO staar vakant te worden. Zie Junij 1816.

HALE vakant. Zie Junij 1816.

ZUTPHEN.

AALTEN vakant. Zie Januarij 1816.

GENDRINGEN vakant. Zie Junij 1816.

EIBERGEN. Zie Junij 1816.

TIEL.

DRUMPT, den 30sten Junij. Nadat onze, van hier naar *Leksmond*, beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. LAMMERÉE, l. l. Vrijdag in eene Vergadering van twee Gecommitteerden, van het Klasfikaal Bestuur van *Tiel*, en van de Leden des Kerkeraads, behoorlijk van zijne betrekking tot de Clasfis en verbindtenis als Herder en Leeraar dezer Gemeente ontslagen, en zijn Eerw. eene loffelijke dimissie was ter hand gesteld, nam hij heden van ons een hartelijk afscheid, met de behandeling der vermaning, te vinden, 1 *Joh.* II: 28. *En nu kinderkens — in zijne toekomste.* Wij hopen ons dezelve ten nutte te maken, en bidden God, dat zoo wel onze van ons vertrokken Leeraar en Vriend, met zijne nieuwe Gemeente, als wij bestendig deelen mogen in de beste zegeningen.

De Heeren Proponenten worden uitgenoodigd, namens den Kerkeraad, om hunne gaven in deze Gemeente te laten hooren, en vooraf hun bewijs van toelating te vertoonen, aan den Wel Eerw.

Eerw. Heer F. VAN DER WILLIGEN, Pred. te *Tiel*.

MAURIK vakant. Zie Mei 1816.

BOMMEL.

NEDERHEMERT staat vakant te worden. Zie Mei 1816.

HARDERWIJK.

HATTEM, den 23sten Junij. Onze Leeraar Ds. M. JORISSEN, van hier beroepen naar *Ijsselstein*, den 20sten dezer in eene Vergadering van den Kerkeraad, en van Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur D. D. J. VAN ALLEN en H. D. G. IMMINK, Predd. te *Veessen* en *Harderwijk*, van zijnen Kerkeraad en Classis losgemaakt zijnde, nam heden van ons een liefderijk afscheid, daartoe tot zijnen tekst nemende 2 *Cor.* VI: 1. *En wij als medearbeidende bidden u ook, dat gij de genade Gods niet te vergeefs moogt ontvangen hebben.* Zoo dat onze Gemeente nu geheel vakant is, hebbende ook Ds. J. HIEBINK, Pred. te *Heino*, voor de hier op hem uitgebragte beroeping vriendelijk bedankt.

HEERDE, den 16den Junij. Heden vierde onze Leeraar Ds. W. BREDERODE, gedachtenis van zijnen vijf en twintig jarigen predikdienst, zoo te *Horssen* en *Dieden*, als onder ons, ten tekst nemende *Philipp.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen door Christus, die mij kracht geeft.*

ZUID-HOLLAND.

'SGRAVENHAGE.

WASSENAAR, den 11den Junij 1816. De Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, heeft, na bekomene handopening van Zijne Excell. den Heer Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk,

Digitized by Google

Kerk, en gegeven vrijheid, ter dispectie van de Hoog Ed. geb. Gravinne VAN WASSENAAR, Vrouwe van *Wassenaar*, *Obdam*, enz. enz. enz. ter vervulling van de, door het vertrek van Ds. J. G. VAN TRICHT, naar *Doesburg*, veroorzaakte vakature, den 21sten der vorige maand, gemaakt de volgende nominatie van Predikanten:

DD: H. VAN NOORDEN, Pred. te *Hekelingen*. J. S. JORISSEN, te *Herveld*. J. VAN KUIJK, te *Rijswijk*, en *Strevelshoek*. G. J. LETTE, te *'s Heeren Abs* en *Sinoutskerke*. J. L. NIJHOFF, te *Oosterbeek*. J. HERDERSCHEE, te *Ravenswaaij*. J. M. VAN HULSTEIN, te *Wadenooijen*. P. W. PRINS, te *Landsmeer*.

Waar van op het drietal gebragt zijn:

DD. VAN NOORDEN, JORISSEN en VAN KUIJK.

Uit welk drietal is geeligeerd: de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. VAN NOORDEN, Pred. te *Hekelingen*.

Deze electie, door de Hoog Ed. geb. Vrouwe Gravinne VAN WASSENAAR, geapprobeerd zijnde, is dezelve in eene Kerkelijke beroeping veranderd, en aan den beroepenen toegezonden, en door zijn Wel Eerw., in afwachting der approbatie van Zijne Majesteit onzen geliefden Koning, aangenomen.

Zijnde dezelve inmiddels van wegen het Klassikaal Bestuur van *'s Gravenhage* geapprobeerd.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM, den 12den Julij, Ds. J. A. PLUIJGERS, Pred. te *Leijden*, heeft voor het drietal, in de Boekzaal van Junij gemeld, vriendelijk bedankt, en verzocht geen verdere aandacht op zijn persoon te vestigen. Ten gevolge hier van, heeft de groote Kerkraad het drietal aangevuld, met, en daaruit beroepen, den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. P. N. COX, Pred.

te *Schoonhoven*, die deze beroeping, onder inwachting der approbatie van Z. M. onzen geliefden Koning, heeft aangenomen, en dezelve is heden Kerkelijk goedgekeurd.

ROTTERDAM Engelsche Presbijteriaansche Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

HOOGVLIET. Zie Mei 1816.

MOERKAPPELLE vakant. Zie Junij 1816.

L E I J D E N.

KATWIJK AAN DEN RHIJN. Zie Junij 1816.

D O R D R E C H T.

DORDRECHT. De Wel Eerw. zeer gel. Heer B. NIEUWOLD; Pred. te *Zuidbroek*, heeft voor de beroeping, op zijn Eerw. den 10den Junij l. l. alhier uitgebragt, na eenigen tijd van beraad, beleefdelijk bedankt.

HEINENOORD. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van den Pred. J. LA VERGE, is den 9den Julij l. l. door den Kerkeraad, in tegenwoordigheid van de Heeren Consulenten J. KNOTTENBELT, Pred. te *Mijns Heerenland* en A. LEDEBOER, Pred. te *Oud-Beijerland*, benevens twee Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Dordrecht*, dit twaalftal van Predikanten en Proponenten gemaakt:

DD. J. LUBERTI AUGUSTINI, Predd. te *Zuid-Bijerland*, (den *Hitzert*) H. J. LA VERGE, te *Abbenbroek*, J. R. IMMINK, te *Muiderberg*, C. J. E. SCHULLER, te *Elkum*, A. A. WIERTS VAN COEHOORN, te *Dalhem* en *Eisden*, B. VAN VEEN, te *Aalburg*, C. ARGIDIUS VAN DEN IJSSEL, te *Linschoten*, A. R. BERGHEGE, Prop. onder de Classis van *Leijden* H. MAANDAG, onder de voormalige Classis van *Gorinchem*, A. ROELOFS, onder de Classis van *'s Gravenhage* G. HARLEES, onder de Classis van *Leijden*, en P. HAGOORT, onder de voormalige Classis van *Gorinchem*.

Op

Op het zestal zijn geplaatst, de Predikanten: DD. J. LUBERTI AUGUSTIN, H. J. LA VERGE, J. R. IMMINK, de Proponenten A. R. BERGHEGE, H. MAANDAG en A. ROELOFS.

Op het drietal: de Predikant J. LUBERTI AUGUSTIN, de Proponenten A. R. BERGHEGE en H. MAANDAG.

Waar uit met eenparigheid van stemmen beroepen is, Ds. A. R. BERGHEGE, Prop. onder de Classis van *Leijden*.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vacant. Zie Nov. 1815.

ALBLASSERDAM. Zie April 1816.

SPIJK staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

GOUDA.

OUDEWATER, den 23sten Mei. Heden vierde onze Leeraar Ds. J. ROELOFS, zijnen vijf en twintig jarigen Evangeliedienst, in de Gemeente van *Voorhout*, *Zoeterwoude*, *Streefkerk*, en aan deze plaats, met eene Leerrede over 1 *Joh.* II: 1 2a. *Mijne kinderkens! ik schrijve u deze dingen, op dat gij niet zondiget, en indien iemand gezondigd heeft, wij hebben eene voorspraak bij den Vader, Jesus Christus, den Regtvaardigen, en hij is eene verzoening voor onze zonden.* De voortreffelijkheid, de opwekkende en vertroostende invloed van het Evangelie der verzoening, gaf aan zijn Wel Eerw. niet alleen gepaste aanleiding tot openlijke dankerkentenis aan dien God, die hem nu sints vijf en twintig jaren in de bediening van dat Evangelie gesteld, en onder dezelve gesterkt had; maar ook om deze feestviering dienstbaar te maken, aan de verbetering en vertroosting van de genen, die hem hoorden.

MEERKERK, den 23sten Junij. Onze Leeraar, Ds. O. VAN TRICHT, nam heden afscheid van ons, met *Phil.* II 16. *Voorhoudende*

het woord des levens, mij tot eenen roem tegen den dag van Christus, dat ik niet te vergeefs hebbe geloopen, noch te vergeefs gearbeid. Dus is

MEERKERK vakant.

SCHOONHOVEN, den 29den Junij. Heden gaf onze Leeraar Ds. J. P. N. COX, ons berigt, dat hij te *Rotterdam*, beroepen was, en op den 4den Julij, dat hij die beroeping had aangenomen; dus zal onze Gemeente eerlang vakant worden.

MOORDRECHT, de Correspondens, ofschoon nog geen legaal berigt daar van hebbende ontvangen, kan echter met zekerheid melden, dat Ds. J. STERK, beroepen is te *Nijkerk op de Veluwe*, en na beraad, voor die beroeping heeft bedankt.

GOUDA, den 10den Junij. Op heden heeft onze Leeraar, W. G. VAN BOORNE, van hier naar *Amsterdam* beroepen, ons in zijne voorafrede verklaard, dat zijn Eerw. die beroeping heeft aangenomen, en dus zal te

GOUDA eerstdaags eene vakature zijn.

LEKSMOND. Zie Junij 1816.

BERG-AMBACHT vakant. Zie Junij 1816.

KEDICHEM vakant. Zie Junij 1816.

B R I E L L E.

BRIELLE, den 27sten Maart, is het Bestuur der Classis van *Brielle*, (wel eer *Voorne* en *Putten*) bestaande uit de Wel Eerw. Heeren SLOTEMAKER, Praeses, SCHURING, Assessor, RAUW, Scriba, VAN LOKHORST, BODDE en VAN DER WILLIGEN, Predd. te *Middelharnis*, *Rockanje*, *Brielle*, *Geervliet*, *Heenvliet*, *Simonshaven* en *Biert*, en de Wel Ed. Heer en Mr. VAN ANDEL, Oud Ouderling te *Brielle*, (zijnde Ds. LE ROIJ, Predd. te *Oude Tonge* afwezig) door den Voorzitter geïnstalleerd.

Op

Digitized by Google

Op den 3den April, werden door Gecommitteerden, uit het Klasfikaal Bestuur, de Ringsvergaderingen geïnstalleerd, en benoemd:

In den ring van *Brielle*, tot Praeses Ds. SCHURING, tot Scriba, Ds. PAUW.

In den ring van *Geervliet*, tot Praeses. Ds. VAN LOKHORST, tot Scriba, Ds. VAN NOORDEN.

In den Ring van *Sommelsdijk*, tot Praeses, Ds. SLOTEMAKER, tot Scriba, Ds. BONTE:

Allen, die aan 't Klasfikaal Bestuur van *Brielle* iets te berigten of te verzoeken hebben, worden verzocht, dat met vrachtvrije brieven in te zenden, aan den gemelden Scriba Ds. PAUW.

BRIELLE, dee 29sten Mei. Door den beroepen Pred. te *Brielle*, Ds. G. B. CLEMENT, deszelfs Kerkelijke en Klasfikale Acten van Dimissie, bij het Klasfikaal Bestuur ingezonden, en deze in orde bevonden zijnde, is zijn Wel Eerw. als Lid der Clasfis van *Brielle*, erkend en aangenomen.

HERKINGEN, den 3den Junij. Op heden werd Ds. C. DE VISSER, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door deszelfs Vader Ds. S. DE VISSER, Pred. te *Aalsmeer*, (bij vrijwilligen afstand van Ds. LE ROIJ, Pred. te *Oude Tonge*) met de woorden 1 *Tim.* III: 1. *Dit is een getrouw woord, zoo iemand tot eens Opzienders ambt lust heeft, die begeert een treflijk werk.* De bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende *Matth.* XXVIII: 20. *En ziet, ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleindinge der wereld. Amen.* De oplegging der handen geschiedde: door den Bevestiger, en de Wel Eerw. Heeren SLOTEMAKER, BONTE, LA LAU, MUNNIKEBULT, PRILLEVITZ, LE ROIJ, KAMERMAN, Predd. te *Middelharnis*, *Goedereede*,

Digitized by Google

Oud-Dorp, *Dirksland*, *den Bommel*, *Oude Tonge* en *Sommelsdijk*.

NIEUWENHOORN. Zie Mei 1816.

BRIELLE staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM. Terwijl het Klasfikaal Bestuur van *Amsterdam*, en drie ringen der Classis, op de bestemde tijden en wijzen zijn geïnstalleerd geworden, is de beroeping van Ds. E. BEGEMANN, Pred. in *de Koog*, tot Hoogduitschen Pred. in de Gemeente van *Amsterdam*, den 9den April geschied, terwijl zijn Eerw. dit beroep onder inwachting van de goedkeuring van Z. K. Majesteit had aangenomen, den 30sten April in eene buitengewone Vergadering van het Klasfikaal Bestuur Kerkelijk goedgekeurd. — Na dat deze beroeging ook door Z. K. Majesteit goedgunstig was geapprobeerd geworden, is Ds. BEGEMANN, den 7den Julij, in zijnen dienst bevestigd, door zijnen Ambtgenoot Ds. W. C. VAN MANEN, met 1 *Thess.* V: 25. *Broeders biddet voor ons.* Den 10den Julij, heeft de bevestigde zijne Intrede gedaan, met 1 *Cor.* II: 2. *Want ik hebbe niet voorgenomen iet te weten onder u, dan Jesus Christus en die gekruist.*

AMSTERDAM, den 29sten Junij. De beroeping van Ds. W. G. VAN DOORNE, te *Gouda*, den 4den Junij op zijn Eerw. uitgebragt, is heden in eene buitengewone Vergadering van het Klasfikaal Bestuur, Kerkelijk geapprobeerd, na dat zijn Eerw. die beroeping, onder inwachting van de gunstige goedkeuring van Z. K. Majesteit, had aangenomen.

'S GRA-

'S GRAVENLAND. Den 16den Julij, is alhier overleden Ds. G. J. BRUIJN, sedert 1797. Pred. in deze Gemeente. Het annus gratiæ, zal voor de Weduwe, door den ring van *Naarden*, worden waargenomen.

AMSTERDAM. Zie Junij 1816. en hier boven.

HAARLEM.

HAARLEM. Op den 27sten Maart l. l., heeft het door Z. M. den Koning benoemde Klasfikaal Bestuur van *Haarlem*, bestaande uit de Heeren P. H. NAHUIJS Praeses; J. BRUGMAN Adsessor; J. WIGERI, H. MANGER, J. W. C. TENCKINCK, D. P. FARRET, Predd. en M. N. BEETS Ouderling, Klassikale Gecommitteerden; en N. BERKHOUT Scriba, deszelfs eerste gewone Vergadering gehouden. Vooraf is de plegtige installatie geschied, door Ds. P. H. NAHUIJS, Lid van het Provinciaal Kerkbestuur voor deze Classis. Tot installatie der Rings-Vergaderingen, op den eersten Woensdag in April, werden gecommitteerd: voor den ring van *Haarlem*, Ds. H. MANGER: voor den ring van *Beverwijk*, Ds. J. WIGERI, voor den ring van *Zaandam*, Ds. J. BRUGMAN. In deze Vergaderingen zijn tot Praeses en Scriba, provisioneel gekozen: in den eersten ring, DD. H. MANGER en P. H. NAHUIJS, in den tweeden ring DD. J. WIGERI en N. BERKHOUT, in den derden ring, DD. J. L. SCHELKES en S. ROORDA VAN RIJSINGA.

Den 6den Mei, is Ds. D. P. FARRET, Pred. te *Bennebroek*, op verzoek en in tegenwoordigheid van daartoe Gecommitteerden uit het Klasfikaal Bestuur, losgemaakt, bij den Kerkeraad, waarvan aan zijn Wel Eerw., gelijk van het ontslag als Lid der Classis, eene Acte is ter hand gesteld. Den 12den Mei, heeft Ds. FARRET, van de Gemeente openlijk afscheid genomen, gelijk reeds in de *Boekzaal* voor die maand gemeld is.

KOOG AAN DE ZAAN. Ds. E. BEGEMANN, van hier beroepen als Hoogduitsch Pred. in de Gemeente te *Amsterdam*, heeft, na vooraf van zijne betrekking op dezen Kerkeraad en de Classis van *Haarlem*, behoorlijk te zijn ontslagen, op den 30sten Junij zijn afscheid van deze Gemeente genomen, met eene Leerrede over *Matth.* XIII: 23. *Die nu in de goede aarde bezaait is, deze is de gene die het woord hoort en verstaat, die ook vrucht draagt, en voortbrengt, de een honderd, de ander zestig, en de ander dertig* [*voud.*]

OOSTZAAN vakant. Zie April 1816.

BENNEBROEK vakant. Zie Mei 1816.

ALKMAAR.

HARINGKARSPEL, den 2den Junij 1816. Onze Leeraar Ds. J. A. DE HOLLANDER. van hier beroepen naar de Gemeente van *Aarswoude*, onder de Eerw. Classis van *Hoorn*, nam heden van ons afscheid, naar aanleiding van de woorden van Paulus, 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan Broeders, wij bidden en vermanen u in de Heere Jesus, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen en Gode behagen, dat gij* [*daarin*] *meer overvloedig wordt.*

HARINGKARSPEL, den 27sten Junij is alhier, in tegenwoordigheid van Ds. G. VAN DER GOOT, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*, uit het voorheen gemeld drietal beroepen: Ds. A. HOUTKAMP, Pred. te *Etershem* en *Schardam*, die gemelde beroeping eenigen tijd heeft in beraad genomen.

KOEDIJK. Zie Mei 1816.

HOORN.

HAUWAART. Zie April 1816.

WOGNUM EN WADWAIJ. Zie Mei 1816.

EDAM.

BEETS. Onze Leeraar Ds. A. MENSMA VAN WILLEB,-

LES, van hier naar *Aagterkerken* beroepen zijnde, heeft, na eenigen tijd die beroeping in beraad genomen te hebben, dezelve aangenomen.

MIDDLE. Zie. Junij 1816.

ZEELAND.

VLISSINGEN. Het Wel Ed. en Wel Eerw. Colleg. Qualificatum, der Nederduitsche Hervormde Gemeente, heeft, ingevolge het gunstig besluit van Z. M., onzen geëerbiedigden Koning, waar bij aan de Nederduitsche Hervormde Gemeente van *Vlissingen*, een derde Leeraar vergund wordt, en daarop verleende handopening door Zijne Excellentie den Heer Secretaris van Staat, voor de Binnenlandsche Zaken, als mede door de Eerw. Klassis van *Walcheren*, op den 16den Januarij dezes jaars, uit een grostal van Predikanten, een viertal geformeerd, bestaande uit de Wel Eerw. zeer gel. Heeren:

DD. J. J. SITTERT, Predd. te *Zoetermeer*. P. J. ZIJNEN, te *Moerkapelle*. N. BORSBOOM, te *Serooskerke*, onder de Classe van *Middelburg* en J. C. NIEDELSTEIN WALTER, te *Grijpskerke*.

Uit welk viertal, op den 13den Febr. door dit Collegie, met eenparige stemmen beroepen is, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. J. ZIJNEN, Predd. te *Moerkapelle*.

Deze beroeping door zijn Wel Eerw. na beraad aangenomen, en, zoo wel door de Eerw. Classe van *Walcheren*, als door Z. M. den Koning, gunstig geapprobeerd zijnde, werd zijn Wel Eerw., na alvorens van zijne betrekkingen, op de Gemeente van *Moerkapelle*, en de Classis van *Rotterdam*, ontslagen te zijn, op

Digitized by Google

heden den 9den Junij, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door zijnen Ambtgenoot M. J. VAN NIMWEGEN, Pred. in deze Gemeente, met de woorden uit *Hand.* XV: 26. *Menschen die hunne zielen overgegeven hebben voor den naam onzes Heeren Jesus Christus.*

De hand van Broederschap is, onder uitboezeming van de hartelijkste zegenbeden, toegereikt door onzen oudsten Leeraar J. VAN WARMELO.

De Bevestigde heeft dienzelfden dag, zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, 1 *Cor.* I: 25. *Want het dwaze Gods is wijzer dan de menschen, en het zwakke Gods is sterker dan de menschen.*

AAGTEKERKE. Zie Junij 1816.

ZIERIKZEE.

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

SEROOSKERKE vakant. Zie April 1816.

KERKWERVE vakant. Zie Mei 1816.

ST. PHILIPSLAND. Zie Junij 1816.

GOES.

BAARLAND, den 15den Maart. Ter vervulling van de openstaande Leeraarsplaats, heeft het Wel Ed. en Wel Eerw. Coll. Qual. het volgende drietal gemaakt:

DD. C. MEEUSE, Predd. *aan den Hoek*, J. HORTHEMELS HANSSEN, te *Meeuwen* en *Haagoort* L. F. VAN DER SLOOT, buiten vaste bediening.

Hier uit is met eenparige stemmen beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer C. MEEUSEN, Pred. *aan den Hoek*, die, na eenigen tijd van beraad, voor deze beroeping beleefdelijk bedankt heeft.

Den 3den Junij wendde het Coll. Qual., nieuwe pogingen aan, ter vervulling der openstaande Leeraarsplaats, en maakte het volgende drietal:

DD. L. F. WESTERBEEK VAN EERTEN, Predd.

te

Digitized by Google

te *Nieuwvliet*. J. P. FABRICIUS, te *Oudelande*, J. DE RAPPER, te *Hoedekenskerke*.

Uit dit drietal is met algemeene stemmen beroepen: de Wel Eerw. zeer gel. Heer L. F. WESTERBEEK VAN EERTEN, die na eenige dagen van beraad, insgelijks beleefdelijk heeft bedankt. Zoo dat:

BAARLAND vakant blijft.

IJERSIKKE, den 29sten Mei. Het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, heeft na onderscheidene vruchteloose beroepingen, met eenparigheid van stemmen beroepen, den Wel Eerw. Heer G. KOOL, Proponent onder de Eerw. Classis van *Overveluwe*, die dit beroep volvaardig heeft aangenomen.

Deze beroeping, door het Klassikaal Bestuur van *Goes*, reeds de approbatie ontvangen hebbende, is ter goedkeuring van Z. K. Majesteit, aan Z. Excellentie den Commissaris Generaal, provisioneel belast, met de Zaken der Hervormde Kerk opgezonden.

'S GRAVENPOLDER, den 16den Junij 1816. *Had onze* Gemeente het ongelnk, voor ruim twee jaren, dat hare Ambachts Heer en Vrouw, de Wel Ed. Gestr. Heer en Mr. A. W. VAN CITTERS, Oud Burgemeester der Stad *Goes*, en Vrouwe J. J. OKKERSE, weinige uren na elkander door den dood van haar werden weggenomen; heden hadden wij het genoegen, de Hoog Ed. geb. Heer en Mr. F. R. RADEMACKER, en Vrouwe JOHANNA MARGARETHA VAN HOORN, die den stoel der eere van hunne Voorgangers waren opgetreden, in onzer midden tegenwoordig te zien, en door onzen Leeraar Ds. J. GRIMS, plegtig te hooren begroeten.

KRUININGEN. Zie Junij 1816.

IJZENDIJKE.

BRESKENS vakant. Zie Dec. 1809.

ST.

ST. KRUIJS vakant. Zie Junij 1816.
ZUIDZANDE vakant. Zie Junij 1816.
HOUTENISSE staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

U T R E C H T.

UTRECHT.

UTRECHT, den 25sten Junij 1816. Door het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, zijn de Wel Eerw. Heeren M. P. MEELBOOM en J. J. NEUMAN, bevestigde Predikanten te *Jutphaas* en *Ter Aa*, op hun verzoek, tot Leden van de Classis aangenomen.

DE MEERN, den 1sten Julij 1816. Onze Leeraar Ds. H. J. SCHIPPERS, van hier naar den *Ouden Bosch* beroepen zijnde, heeft, na een beraad van 14 dagen, die beroeping aangenomen.

Den 26sten Junij zijn de Heeren A. H. BLAAUW, van *Zierikzee*, D. H. HORST, van *Texel*, J. BRAVE en A. HAZEU, van *Amsterdam*, Candidaten in de Wijsbegeerte enz. en in de Godgeleerdheid, aan de Utrechtsche Hooge School, na dat derzelver Kerkelijke en Akademiesche Getuigschriften, zeer loffelijk bevonden waren, præparatoir geëxamineerd, en dezelve hebben zoo veel blijken van goeden aanleg en geschiktheid tot den predikdienst, van kennis der Hebreeuwsche en Griekische talen, en van kunde in de Godgeleerde Wetenschappen, aan den dag gelegd, dat het Provinciale Kerkbestuur, (na hen de Formulieren van eenigheid te hebben doen onderteekenen, enz.) eenparig hen tot de openbare prediking van Gods woord toegelaten, en hun akten van admissie, als Proponenten verleend heeft.

Den

Digitized by Google

Den 27sten is de Eerw. Heer J. C. VAN DE VELDE, Prop. onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*, en beroepen tot Pred. te *Odijk*, onder de Eerw. Classis van *Wijk*, wiens Kerkelijke en Akademische Getuigschriften niet minder loffelijk bevonden werden, peremptoir geëxamineerd in dat alles, wat meer bijzonder het onderwerp van dit examen uitmaakt; en dezelve heeft in alle opzigten zulke doorslaande proeven gegeven, van bijzondere kunde en bekwaamheid, dat het Provinciale Kerkbestuur, met eenparigheid, hem, (na onderteekening der Formulieren enz.) aan de Gemeente van *Odijk* toegewezen, en hem akte van admissie, als Predikant verleend heeft.

BENSCHOP vakant. Zie Mei 1816.

THAMEN AAN DEN UITHOORN. Zie Junij 1816.

VLEUTEN het berigt van hier, is in de *Boekzaal* van Junij l. l., abusivelijk onder de Classis van *Drdrecht* geplaatst.

AMERSFOORT.

AMERSFOORT. Het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, bestaande uit de Heeren A. VAN BEMMELEN, Pred. te *Ankeveen*, Praeses, J. BROEKMAN, Pred. te *Eemnes Buitendijks*, Assessor; P. J. LAAN, Pred. te *Amersfoort*, Scriba; C. A. VAN VLOTEN, Pred. te *Zuilen*, W. A. VAN GRIETHUISEN, Pred. te *Woudenberg*, W. W. VAN BEUSEKOM, Pred. *aan de Vuursche*, en Mr. J. H. VAN EWIJCK, Onderling te *Amersfoort*, is, den 27sten Maart 1816, alhier geïnstalleerd door den Heer A. VAN BEMMELEN, als Lid van het Provinciaal Kerkbestuur te *Utrecht*, die eene te dezer gelegenheid dienende aanspraak deed, en met een plegtig gebed, de werkzaamheden dezer Vergadering begon.

Op dergelijke wijze zijn den 3den April, de Ringa-

Digitized by Google

Ringsvergaderingen dezer Clasis geïnstalleerd; en wel de Ring van *Amersfoort*, in de Hoofdplaats *Amersfoort*, door den Heer P. J. LAAN, Pred. aldaar, en de Ring van *Tienhoven*, in de Hoofdplaats *Tienhoven*, door den Heer A. VAN BEMMELEN, Pred. te *Ankeveen*. In den eersten Ring zijn verkozen, tot Praetor de Heer W. BREIJL, en tot Scriba de Heer H. J. SCHREGARDUS, beide Predd. te *Amersfoort*; in den tweeden Ring tot Praetor de Heer A. VAN BEMMELEN, Pred. te *Ankeveen*, en tot Scriba de Heer E. J. VAN WEZEL, Pred. te *Westbroek*.

De Correspondent voor de Boekzaal, van wege de Clasis van *Amersfoort*, A. VAN BEMMELEN, Pred. te *Ankeveen*, heeft ontvangen eene dispositie van Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, enz. van den 1 Julij 1816, No. 9, houdende eenige bepalingen omtrent de inrigting van het Kerknieuws in de Boekzaal, en onder andere bepalende, dat de Correspondenten zullen zorgen, dat de berigten, gedurende den loop dezes jaars, uiterlijk op den 13, en met den 1sten Januarij 1817, uiterlijk op den 15den van iedere maand, aan de Uitgevers der Boekzaal, toegezonden worden; en verder dat die berigten met alle mogelijke beknoptheid moeten gesteld, en bijzonder daarin vermeden worden, alle ostentatie en onnoodige woordenpraal, die te dikwerf aanleiding geven, tot bespotting van het Leeraarambt, en alzoo van den Godsdienst zelven.

De Correspondent voornoemd, brengt de bovenstaande artikels van gemelde dispositie, bij deze ter kennisse van de Ringen, Predikanten, Kerkeraden en Gemeenten, onder de Clasis van *Amersfoort*, met verzoek, om hem de berigten voor de Boekzaal, uiterlijk op den 11den van ie-

Digitized by Google

iedere maand, te doen toekomen, en, in het stellen van dezelve, de gestelde bepalingen in acht te nemen, daar hij verpligt is, om zich, bij het inzenden, naar de hem voorgeschreven formulieren van redactie der berigten, te gedragen.

BLAAUWKAPEL, den 14den April. Onze Leeraar J. W. VAN DOLDER, beroepen naar *Nederlangbroek*, heeft heden afscheid van ons genomen, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 32. *En nu Broeders! ik beveel u Gode, en den woorden zijner genade, die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder alle de geheiligden.*

Nadat onze Leeraar, in de maand Maart, van Gemeente en Classis losgemaakt, en er vervolgens gunstige handopening van Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, enz. bekomen was, is de Kerkeraad den 5den April, onder het opzigt van den Wel Eerw. Heer C. A. VAN VLOTEN, Lid van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Zuilen*, bijeengekomen, tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar, en heeft hiertoe op het drietal geplaatst de Heeren:

DD. A. RADIJS, Prop. onder de Classis van *Meppel*. D. M. MIEDEMA, Prop. onder de Classis van *Leeuwarden*. J. W. BECKERINGH EHL, Prop. onder de Classis van *Meppel*.

Uit welke beroepen is de Prop. A. RADIJS, die dit beroep heeft aangenomen.

TIENHOVEN. Onze Leeraar T. SANDTMAN, is op zijn verzoek, bij besluit van Z. M. den Koning, van den 18den Junij l. l., N°. 10. uit aanmerking van zijnen langdurigen dienst, tweeentachtigen ouderdom, en daar uit ontstaande ligchaams-zwakheden, Emeritus verklaard, *salvo honore et stipendio*, met behoud van zijn tegen-

genwoordig Tractament als Pred., ter somme van *f* 600: -: -: als pensioen. Hierdoor wordt *Tienhoven* vakant, en de Kerkeraad noodigt de Heeren Propp. uit, om hunne gaven hier ten spoedigste te laten hooren.

MAARTENSDIJK staat vakant te worden. Zie April en Junij 1816.

NEDERHORST DEN BERG. Zie Junij 1816.

NICHTEVECHT. Zie Junij 1816.

W I J K.

Zijne Majesteit, onze geëerbiedigde Koning heeft, volgens Hoogstdeszelfs Besluit van den 23sten April l. l., benoemd:

Tot Lid van het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, en Praeses der Classis van *Wijk*, in plaats van den Heer AUGUSTINI, beroepen naar *'s Hertogenbosch*, den Heer B. TAAIJ, Pred. te *Rhenen*;

Tot deszelfs Secundus en Assessor der Classis van *Wijk*, in plaats van den Heer MERLBOOM, beroepen naar *Jutphaas*, den Heer C. W. KERSTEN, Pred. te *Driebergen*.

Tot Leden van het Klassikaal Bestuur van *Wijk*, in plaats van de tot Praeses en Assessor benoemde Heeren TAAIJ en KERSTEN, de Heeren P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, Pred. te *Leersum*, en J. W. VAN DOLDER, Pred. te *Nederlangbroek*.

Door het Klassikaal Bestuur, zijn tot Leden der Classis verklaard, de bevestigde Heeren Predd. J. A. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, te *Rhenen*, J. J. VAN VOORST, te *Doorn*, en J. W. VAN DOLDER, te *Nederlangbroek*.

WERKHOVEN, den 26sten Mei heeft onze Leeraar D. W. S. DE VISSER, van ons afscheid genomen met eene Leerrede over *Hand.* XVIII: 20 *en* 21*a*. *En als zij haden dat hij langer bij hen*

Digitized by Google

hen blijven zoude, bewilligde hij 't niet, maar hij nam afscheid van hun.

Ter vervulling der vakatuur, heeft de Eerw. Kerkeraad, ten overstaan van H. H. Moderatoren en Consulenten, den 3den Junij, dit zestal gemaakt:

DD. C. DE VISSER, Predd. te *Herkingen*, M. P. VAN DORSBURGH, te *Hoornaar*. H. VAN DER LINDEN, te *Puttijk* en *Leeuwen*. D. KEER, te *Est*. J. F. RUPPEL, te *Hensbroek* en D. M. MIEDEMA, Prop. onder de Classis van *Leeuwarden*.

Daar uit het drietal:

DD. C. DE VISSER, M. P. VAN DORSBURGH en D. M. MIEDEMA.

Waar uit met eenparigheid beroepen is, D. M. MIEDEMA.

'T WAAL EN HONDSWIJK. Ter vervulling der vakatuur alhier, heeft de Eerw. Kerkeraad, ten overstaan van H. H. Moderatoren en Consulenten, den 3den Julij, dit zestal gemaakt:

DD. M. VAN VEEN, Predd. te *Houten*. D. J. KOCH, te *Hees* en *Leen*. H. OUDENHOF, te *Barsingerhorn*. D. H. HORST, J. BRAVE, en A. HAZEU, Propp. bij het Provinciaal Bestuur van *Utrecht*.

Daar uit het drietal:

DD. D. H. HORST, J. BRAVE en A. HAZEU.

Waar uit eenparig beroepen is D. H. HORST.

ODIJK. Zie Junij 1816. en hier boven onder *Utrecht*.

FRIESLAND

LEEUWARDEN.

De Wel Eerw. Heer R. WASSENAAR, is als bevestigd, en in dienst getreden Pred. te *Wier*, tot Lid dezer Classis verklaard.

BOORNBERGUM. Onze Leeraar, de Heer

C. WITTEVEEN, van hier naar *Garijp*, cum ann. beroepen zijnde, en dit beroep deszelfs vol beslag ontvangen hebbende, heeft van deze Gemeente afscheid genomen, den 26sten Mei l. l., met eene Leerrede over *Eph.* III: 14—19.

OUDKERK cum ann. Onze Leeraar Ds. H. U. T. VAN VELZEN, van hier naar de *Gordijk*, beroepen zijnde, heeft daar voor bedankt, en zich den 13den Junij l. l., weder aan deze Gemeente verbonden, in een opzettelijk daartoe bestemd biduur.

HARLINGEN.

BOLSWARD. Zie Junij 1816.

SNEEK.

BALK, den 16den Junij 1816. Heden ontvingen wij alhier, het berigt, dat Ds. T. SANDERS, Predikant te *Kortenhoef*, voor de beroeping in onze Gemeente had bedankt. Zoo hebben wij dan nu drie vergeeffsche pogingen gedaan, ter bekoming van eenen nieuwen Leeraar, en zullen dus weldra tot eene vierde poging moeten overgaan.

IJLST vakant. Zie April 1815.

HEEG vakant. Zie April 1816.

WORKUM vakant. Zie Junij 1816.

DOKKUM.

NES OP AMELAND, den 28sten Mei. Heden hadden wij eene aangename en voor onze Gemeente geheel ongewone plegtigheid: onze Leeraar en Vriend, de Wel Eerw. Heer D. MOREAU, hield in het openbaar Examen, met zijne Leerlingen. — Hij opende dit kinderfeest met eene redevoering, *over de verpligting der Ouderen, om voor de Godsdienstige belangen der kinderen eene nauwkeurige zorg te dragen*; vervolgens hoorden wij onze kinderen op al de vragen, door den Leeraar

Digitized by Google

uit hun gedaan, met eene zedige vrijmoedigheid de voldingenste antwoorden geven, het geen ons tot een aangenaam bewijs verstrekte, hoe groot de vorderingen waren, die zij, onder zijn bestuur, in de kennis van den Christelijken Godsdienst gemaakt hadden. Ten einde den leerlust bij zijne kweekelingen nog meer aan te vuren, zagen wij hen ieder naar hunne verdiensten, met uitnemende Boekgeschenken uit zijne hand vereeren, waarna eene der oudste Leerlingen, met name GETJE DOUWES DE BEER, te voorschijn trad, die op eene bevallige wijze, ook uit naam van hare medeleerlingen, hare dankbaarheid betuigde, voor het onderwijs, dat zij genoten hadden, en voor de Eereprijzen, waarmede zij door hem bekroond waren geworden. Eindelijk werd deze gehele plegtigheid met hartelijke aanspraken aan Ouders en Kinderen, en eene ernstige aanbeveling van hunne belangen aan God, op eene aandoenelijke wijze door onzen Leeraar besloten.

God geve, dat de indrukken bij deze gelegenheid, zoo bij Ouderen als Kinderen verwekt, den gewenschten invloed hebben, en des Leeraars onvermoeide pogingen, voor het welzijn onzer kinderen, met den besten zegen bekroond worden!

DOKKUM, den 30sten Junij. Heden avond is, door den Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, met éénparigheid van stemmen, uit het vorige drietal beroepen, de Wel Eerw. Heer A. VERWEIJ, Pred. te *Lange* en *Kortezwaag*, onder de Classis van het *Heerenveen*. Zijn Eerw. heeft, na beraad, dit beroep aangenomen.

DROGEHAM staat vakant te worden. Zie Maart 1816.

Digitized 92220

OUDWOUDE EN WESTERGEEST, sten vakant te worden. Zie Junij 1816.

HEERENVEEN.

SCHERPENZEEL, den 9den Junij. Op heden werd onze beroepene Leeraar Ds. A. S. NANNINGA, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door Ds. H. A. LIEUWENS, Pred. te *Oudehoutpade*, met de woorden van Paulus 2 *Cor.* VIII: 23*b*. *Eene eere van Christus.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den evengenoemden en deszelfs Medebevestiger H. J. ANDRÆ, Pred. te *Steggerden*, ook door DD. G. SCHLECHT en J. BOURITIUS VAN LON, respective Pred. te *Oudelemmer* en *Blankenham*. Des namiddags heeft de bevestigde zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende 1 *Joh.* I: 4*b*. *Op dat uwe blijdschap vervuld zij.*

BEESTERZWAAG, den 30sten Junij. Onze naar *Groningen* beroepene Leeraar, Ds. M. GORVERNEUR, eindigde heden onder ons zijnen zesjarigen Evangeliedienst, meteene Leerrede over 1 *Thess.* V: 25. *Broeders bidt voor ons.* Zijn Eerw. was den 19den bevoren, door twee Leden van het Klassikaal Bestuur, J. F. KORFF, Pred. te *Oudeberkoop*, en TH. LIEBSTINCK, Pred. te *Lippenhuizen*, van deze Gemeente losgemaakt, en ten gevolge hiervan, door het Klassikaal Bestuur, als Eid der Classis ontslagen.

GORDIJK vakant. Zie Maart 1816.

WOLVEGA vakant. Zie Mei 1816.

OVERIJSSEL.

ZWOLLE.

HARDENBERG vakant. Zie April 1816.

DE-

Digitized by Google

DEVENTER.

VRIESEVEEN vakant. Zie Maart 1816.

KAMPEN.

ZALK. Zie Junij 1816.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie December 1815.

OLDENHOVEN. Zie Junij 1816.

WINSCHOTEN.

TER APEL vakant. Zie Maart 1816.

APPINGEDAM.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

MIDDELSTUM.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN vakant. Zie Mei 1815.

EENRUM vakant. Zie Mei 1816.

NOORD-BRABAND.

'SHERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH, den 5den Junij. Heden is alhier, door het Provincial Kerkbestuur van *Noord-Brabant*, op eene buitengewone Vergadering, praeparatoir en peremptoir geëxamineerd, en, na aan alle vereischten voldaan te hebben, tot den Evangeliedienst toegelaten, de Heer C. C. MOL, die, geboortig van de *Kaap de goede Hoop*, en zijne Studien aan de Utrecht-

Digitized by Google

sche Hooge School voleindigd hebbende, als geordend Leeraar, naar zijn Vaderland wenschte weder te keeren, om aldaar, als zoodanig, geplaatst te kunnen worden. Tot dat einde werd gemelde Heer, na gunstigen afloop des onderzoeks, bij eene, daartoe bestemde, openbare Godsdienstoefening, plegtig, tot den dienst des Evangelie's ingezegend, door den President des Provincialen Kerkbestuur's, den Heer J. J. SCHOLTEN, Predikant te *Breda*, naar aanleiding van *Matth.* XXVIII: 19*a*. — Waarop de bevestigde, na de oplegging der handen, met eene Leerrede over *Matth.* XXVIII: 20, zijne bediening aanvaardde.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. Zie Febr. 1816.

B R E D A.

OUDENBOS EN BUKPHEN. Zie Junij 1816.

LAGE ZWALUE. Zie Junij 1816.

STAND DAAR BUITEN vakant. Zie Junij 1816.

H E U S D E N.

HEUSDEN, den 27sten Maart 1816. Op heden werden, in de Consistoriekamer der Gereformeerde Kerk alhier, door den Wel Eerw. en zeer gel. Heer A. J. BERKHOUT, Predikant te *Woudrichem*, als Lid van het Provincial Kerkbestuur van *Noord-Braband*, voor de Classis van *Heusden*, met eene plegtige en doelmatige aanspraak geinstalleerd, als het Klassikaal Bestuur van *Heusden*, de Wel Eerw. en zeer gel. Heeren R. VAN DEN BROEK, S. MAGNET, P. V. METMAN, C. A. LEENMANS en J. H. VAN BAAK, Predikanten te *Bezoijen*, *Raamsdonk*, *Waalwijk*, *Baardwijk*, en Oud Onderling te *Heusden*, met voornoemden Heer J. A. BERKHOUT, bij besluit van Z. M: den Koning, van den 6den Febr. 1816, No. 42. benoemd tot Leden van het Klassikaal Bestuur van *Heusden*, mitsgaders den Wel Eerw. Heere C. W. PAPE, Pred. te *Heusden*, door

Hoogst-

Hoogstdenzelven bij gemeld besluit, tot Scriba van hetzelve bestuur aangesteld.

Na het einde der Installatie, opende de Wel Eerw. en zeer gel. Heer J. A. BERKHOUT, als Praeses, de Vergadering, wier eerste werkzaamheden bij dezen eenen aanvang namen.

Op den 3den April daaraanvolgende, zijn de drie Ringen, waarin deze Classis, ingevolge dispositie van Z. E. den Commissaris Generaal, van den 15den Maart 1816, verdeeld is, door moderatoren, ten dien einde door het Klasfikaal Bestuur benoemd, insgelijks geinstalleerd.

De Ring van *Heusden*, in zich bevattende, de Predikanten van *Heusden*, *Doeveren*, en *Genderen*, *Aalburg* en *Heesbeen*, *Wijk*, *Veen*, *Babilonienbroek* en *Hil*, *Ethen* en *Drongelen*, en *Dussen*, door Ds. C. W. PAPE, in welken Ring verkozen is tot Praetor, Ds. J. BEAUSAR, en tot Scriba B. MOORREES.

De Ring van *'s Grevelduin Kapelle*, bestaande uit de Predikanten van *Raamsdonk*, *Waspik*, *'s Grevelduin Kapelle*, *Bezoijen*, *Waalwijk*, *Baardwijk*, *Sprang*, *'s Gravemoer* en *Drunen*, door Ds. J. MAGNET, en is verkozen tot Praetor, Ds. J. MAGNET, en tot Scriba Ds. P. VERHAGEN METMAN. — De Ring van *Woudrichem*, te zamengesteld uit de Predikanten van *Woudrichem*, *Op*- en *Neer Andel*, *Uitwijk*, *Almkerk*, en *Emmichoven*, *Werkendam*, en *de Werken*, *Giezen*, *Rijswijk* en *Sleeuwijk*, in welken Ring verkozen is tot Praetor Ds. H. VAN ZADELHOFF, en tot Scriba Ds. C. VAN RINTELN.

Het Klasfikaal Bestuur van *Heusden*, berigt hier nevens aan alle belanghebbenden, dat zij hunne brieven, stukken, of papieren, vrachtvrij hebben in te zenden, aan den Scriba van het Bestuur Ds. C. W. PAPE, Pred. te *Heusden*.

ALMKERK EN EMMICHOVEN, den 28sten

Digitized by Google

April 1816. Heden heeft onze Leeraar L. L. MEIJER, beroepen naar *Oostgensplaat*, onder de Eerw. Classis van *Brielle*, van ons afscheid genomen, met eene Leerrede over 1 *Cor.* XIII: 13. *En nu blijft geloof enz.* — Zoo dat deze Gemeente Vakant is.

WASPIK, den 19den Mei 1816. Onze Leeraar Ds. A. TREFFERS, van hier naar *Kruiningen*, onder de Classis van *Goes*, beroepen zijnde, heeft, na deze beroeping in beraad genomen te hebben, voor dezelve bedankt; zich op nieuw aan ons verbindende, met de woorden van Paulus, *Hebr.* X: 23, 24, 25. *Laat ons de onwankelbare, enz.*

SPRANG staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

EINDHOVEN.

EINDHOVEN EN WOENSEL. Zie April 1816.

DRENTHE.

MEPPEL.

WAPSERVEEN vakant. Zie Oct. 1815.

MEPPEL. Zie Junij 1816.

WAALSCHE KERK.

'S GRAVENHAGE, den 29den Julij 1816. De Commissie tot de Zaken der Waalsche Kerken, hield op heden alhier hare tweede bijeenkomst; en, daar de eerste, bij gelegenheid van de installatie, den 20sten Maart, gehouden werd op een tijdstip, dat Zijne Majesteit zich buiten de residentie bevond, had zij nu eerst het voorregt door Z. E. den Heer Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk,

Digitized by Google

Kerk, aan haren Hoogstgeëerbiedigden en Geliefden Koning voorgesteld te kunnen worden, en Hoogstdenzelven, bij monde van den President, den Hoog Eerw. zeer gel. Heer I. S. ROBERT, Predikant te *Amsterdam*, hare hulde te kunnen toebrengen.

De Commissie hield zich vervolgens met de belangen der Waalsche Kerken bezig, en onder anderen met het geen betrekking had tot de nu aanstaande bijeenkomst der Waalsche Kerken te *'s Gravenhage*, ingevolge het regt aan dezelve, door het 74ste artikel van het algemeen reglement, voor het Bestuur der Hervormde Kerk toegekend. — Deze bijeenkomst zal hoogwaarschijnlijk in den loop der maand September aanstaande plaats hebben, en, wanneer de dag met juistheid zal kunnen bepaald werden, zullen de Waalsche Kerken, behoorlijk door Convocatie-Brieven bijeengeroepen worden, dienende dit berigt intusschen tot voorloopige kennisgeving.

De staat der Waalsche Kerken, is voor 't overige dezelfde als in de vorige maand, zijnde *Amsterdam*, (5de Predikantsplaats,) *Kampen*, *Delft*, (2de Predikantsplaats,) *Deventer*, *Goes*, *Groede*, *Heusden*, *Harderwijk*, *'s Hertogenbosch*, *Oostburg*, *Schiedam*, *Tholen*, *Vere*, *Vlissingen*, *Vianen* en *Voorburg*, steeds vakant.

LIMBURG enz.

MAASTRICHT.

MAASTRICHT. Op den 24sten Meij 1816, zijn de door Z. M. den Koning, bij Hoogstdeszelfs Besluit van den 30sten April 1816, N°. 87. Art. 2. benoemde Moderatoren der Classis van *Maastricht*, DD. J. VERLOREN, B. A. JONCKERS, F. W. DANZMANN, Predd. der Nederduitsche en

Digitized by Google

Hoogduitsche Protestantsche Gemeente te *Maastricht*, K. W. VETTER, Pred. te *Vaals*, en Mr. P. BABUT DU MARETS, Ouderling te *Maastricht*, op aanschrijving van Ds. VERLOREN, als benoemden Praeses der Vergadering, in het Choor der St. Jans Kerk alhier bij een gekomen, en in gevolge der dispositie van Zijne Excellentie, den Commissaris Generaal provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz., de dato 8sten Meij l. l., N°. 7, Art. 4. door gemelde Ds. VERLOREN, op eene plegtige wijze geïnstalleerd.

Ds. VETTER, oudste Lid der benoemde Moderatoren, opende de Vergadering met een zeer toepasselijk gebed, Ds VERLOREN, rigtte zijne aanspraak in, tot bezef van onze voorregten en verpligtingen, ingevolge de weldadige Organisatie van Z. M. den Koning, voor de Zuidelijke Provinciën, en bijzonder voor de Gemeenten onder deze Classis; welke gevoelvolle aanspraak, op eene niet minder treffende wijze, door Ds. VETTER beantwoord werd; en begon vervolgens deze zoo plegtig geconstitueerde Vergadering, hare werkzaamheden, zijnde behalve Ds. VERLOREN, als Praeses, door Z. M. den Koning tevens aangesteld tot Scriba, Ds. B. A. JONCKERS.

Voorts dient tot berigt, dat de Classis van *Maastricht*, bij dispositie van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal voornoemd, in dato 9den Meij l. l., N°. 7, verdeeld is in drie Ringen, en bij meergemeld Besluit van Z. M. den Koning, Art. 4. tot het Bestuur daar van benoemd zijn, voor den Noord-Ring van *Maastricht*, tot Praetor Ds. ESSERS, Pred. te *Gulpen*, Scriba, Ds. HARMSEN, Pred. te *Maastricht*. Waartoe behooren de drie Predd. der Nederduitsche Gemeente te *Maastricht*, die van *Meersen*, cum annexis, *Beek* en *Geul*, *Valkenburg* en *Gulpen*.

ten. Voor den Zuid Ring van *Maastricht*, was door Z. M. den Koning aangesteld, tot Praetor Ds. VAN GENDT, Pred. te *Maastricht*, Scriba, Ds. WIERTS VAN COEHOORN, Pred. te *Eijsden* en *Dalhem*. Deze Ring bestaat uit de Predd. van de Fransche en Hoogduitsche Gemeente te *Maastricht*, die van *Eijsden* en *Dalhem*, *Vaals*, *Verviers* en *Hodimont*, en de Guarnisoens-Pred. van *Luik*. Voor den Ring van *Venlo*, was door Z. M. den Koning verkoren tot Praetor, Ds. HERMSEN, Pred. te *Gennip*, Scriba Ds. METTEVIER, Pred. te *Venlo*, en zijn daar onder begrepen de Predd. van *Venlo*, *Gennip*, *Stevensvaard*. *Urmond*, *Sittard* en *Heerle*, — zijnde *Gennip*, *Urmond* en *Sittard*, nu eerst bij deze Classis gevoegd. —

Alle deze Rings-Vergaderingen, werden op hooge order den 29sten Meij, in derzelver hoofdplaatsen geïnstalleerd, door daar toe bijzonder Gecommitteerde Leden van 't Klassikaal Bestuur, de eerste door Ds. JONCKERS. — De tweede door Ds. VETTER. — En de derde door Ds. VERLOREN.

MEERSSEN, den 14den Junij 1816. Heden werd onze Gemeente verblijd, door de beroeping van eenen nieuwen Leeraar, in de plaats van Ds. POTHOLT VAN DORP, van hier vertrokken naar de Gemeente van *Berlikum*, cum annexis, onder de Eerw. Classis van *'s Hertogenbosch*. — Z. M. onze geëerbiedigde Koning, had, bij besluit van den 4den Junij l. l., N°. 60. daar toe benoemd den Eerw. Heer F. ANTON COENEN, Prop. onder de Eerw. Classis van *Overbetuwe*, en werd deze aanstelling met algemeene stemmen van den Eerw. Kerkeraad, onder het bestuur van DD. VERLOREN en JONCKERS, Praeses en Scriba der Moderatoren van de Classis van *Maastricht*, in eene Kerkelijke beroeping veranderd, en de

sluk-

Digitized by Google

stukken daar toe betrekkelijk aan zijn Eerw. toegezonden. —

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

CANHUIZEN } vakant.
KLEIN MIDLUM }
STAPELMOER vakant. Zie Mei 1816.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

FREREN vakant. Zie Nov. 1815.
EMLENKAMP vakant. Zie Junij 1816.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
KRANENBURG. Zie Aug. 1813.
GELDERN. Zie Aug. 1813.
WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie Febr. 1815.
BISLICH vakant. Zie Febr. 1815.
HAMINKELEN vakant. Zie Julij 1815.

BRE-

Digitized by Google

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

BERIGTEN.

De Scriba's der Klassikale Besturen, van alle veranderingen in het ressort hunner Classen, ten spoedigsten berigt moetende geven, aan het Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk, verzoekt de ondergeteekende als zoodanig den Gemeenten, Kerkeraden en Predikanten onder het ressort der Classis van *Arnhem*, alle berigten, Kerkelijke Zaken rakende, hem voortaan zoo spoedig mogelijk franko toe te zenden.

J. L. NIJHOFF, Pred. te *Oosterbeek*.

De Classis van *Dordrecht*, heeft in hare Vergadering, gehouden den 26sten Junij 1816, Ds. J. H. VAN DEN DOORSLAG, op zijn verzoek, als Quaestor van de Weduwen Beurzen ontslagen, met dankzegging voor de menigvuldige diensten, die zijn Eerw. te dezen opzigte gedurende 21 jaren heeft bewezen, en in deszelfs plaats aangesteld, Ds. P. C. MARI, Pred. te *Zwijndrecht*; wordende hier bij aan de belanghebbenden verwittigd, dat aan voornoemden Quaestor quota's betaald, en brieven geaddresseerd kunnen worden, ten huize van Mejufvrouw C. VAN DEN BOSCH, in de Wijnstraat te *Dordrecht*, mits vrachtvrij.

J. C. VELTMAN, Scriba.

De

De voormalige Classis van *Gouda* en *Schoonhoven*, in derzelver laatste Vergadering, besloten hebbende, het deelnemen aan de Weduwen-Beurs, aan de nieuw nu tot de Classis van *Gouda* toegevoegden, en voortaan aan ieder inkomend Predikant, aan te bieden, op dezelfde voorwaarden, als de tegenwoordige Leden daar toe zijn geregtigd geworden, zoo brengt de ondergeteekende dit nu mede ter kennis van ieder Buitenlid. En daar sommige der bedoelde Predikanten zich op dit aanbod nog niet hebben verklaard, wil de Classis van *Gouda* dezelve daartoe nog gelegenheid geven; maar zal het den 1sten September daar voor houden, dat die zich als dan nog, (het zij in Persoon, het zij met gefrankeerde brieven,) bij den ondergeteekenden niet heeft aangemeld, van dit aanbod afziet; kunnende aan iemand, die zulks doet, in het vervolg het deelnemen in de Beurs niet worden toegestaan. De Binnen- en Buitenleden, die hunne quota, verschenen Paasch Classis 1816, nog niet hebben voldaan, hebben daartoe op dezelfde wijs voor gezegden 1sten Sept. nog gelegenheid, voor ditmaal zonder boeten; maar na dien dag zal de boete worden gevorderd. En in het vervolg is de uiterlijke betaaldag altijd de dag der Klassikale Vergadering, de laatste Woensdag in Junij, wanneer ook de boete op het verzuim gesteld, dadelijk zal worden aangeteekend.

Gouda, JO. HERM. KROM,
11den Julij 1816. Vid. Cl. Goudae Quaestor.

'S GRAVENHAGE, den 12den Julij 1816. De ondergeteekende brengt bij deze ter kennis der Waalsche Kerken, in dit Koningrijk, dat de dis-

Digitized by Google

dispositie van Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, enz. van den 1sten Julij l. l., betrekkelijk het *Tijdschrift voor de Protestantsche Kerken in het Koningrijk der Nederlanden*, onder andere bepalingen, de volgende inhoudt, dat geene Kerkelijke Berigten zullen worden geplaatst, dan die aan de Uitgevers der Boekzaal worden toegezonden, door ..... den Secretaris der Waalsche Commissie, voor zoo veel dit Collegie aangaat. — Hij noodigt dus alle de Waalsche Kerken in het Koningrijk uit, om aan zijn adres, uiterlijk voor den tienden van iedere maand, te doen toekomen, de Berigten, welke dezelven mogten wenschen in de Boekzaal geplaatst te zien, daar het hem steeds aangenaam zijn zal, voor de spoedige plaatsing te zorgen.

G. S. DE CHAUFEPIÉ,
Secretaris der Commissie, tot de Zaken der Waalsche Kerken, en Predikant bij de Waalsche Gemeente te *'s Gravenhage*.

NAAM-

Digitized by Google

Naamlijst der DD. Proponenten, met aanwijzing onder welke Classe hun Eerw. geëxamineerd zijn, of wonen.

NIJMEGEN.

P. P. F. Corell.
G. H. Becking.

OVERBETUWE.

F. A. Coenen.

OVERVELUWE.

H. Gallors.
G. Lamars.

MAASTRICHT.

Theophilus Carolus Esfers, Joh. Fil. Heur. Joh. Fr. *Litt. et Ling. Gr. Prof.*

DELFT EN DELFTSLAND.

Wilhelmus van Bijlert, Ant. Ger. Fil. Wil. Nep.

LEIJDEN EN NEDER-RHIJNLAND.

Gerrit Harlees.
Adrianus Rudolphus Berghege.
Willem Fredrik Verweij Stolberg.

VOORNE EN PUTTEN.

J. P. Munting.

GORINCHEM.

G. J. Duijfer.
P. Hagoort.

'S GRAVENHAGE.

J. Amersfoort.
B. van der Elst.
J. J. Roozeboom.
J. A. de Lorraine Hollander.

WOERDEN EN OVER-RHIJNLAND.

Jean Baptiste Didier Wibmer.
A. Graaf.

AMSTERDAM.

C. Huijfer van Reenen.

THO-

Digitized by Google

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

Jacobus Diederik Jansen, Jac. Fil.

UTRECHT.

B. R. de Geer.

AMERSFOORT.

J. J. Neuman.

LEEUWARDEN.

W. S. B. Florison.
D. M. Miedema.
J. T. Dijkstra.
P. Sijtsema.
J. N. Hesseling.

DOKKUM.

Jac. Nic. Talma.
P. Talma.

FRANEKER.

L. Loikama.
J. de Lang.
W. Bekker.

SNEEK.

D. de Clercq.

KAMPEN.

Antoine Henri Elie Bourdeau.

GRONINGEN.

J. Kuijper.
P. van Ameren.
F. Krull.
J. van Ameren.
.... Dethmers.

APPINGEDAM.

H. Buurma.

LOPPERSUM.

S. van den Broek.
.... Dethmers.
F. Mees.

MIDDELSTUM.

J. J. Damsté.
R. Damsté.

Digitized by Google

'T WESTERKWARTIER.

G. Noorde.
A. J. M. Timmerman.
B. J. Winter.
J. A. Kuitert.

WINSCHOTEN.

J. A. de Jonge.
P. Zuidema.

EMMEN.

H. Lambers.
A. Scheuerkogel.
J. J. Kruisinga.

MEPPEL.

H. Beckering Ehl.
A. Radijs.
C. Buwama van Aardenburg.
Arend Manking.

ROLDE.

J. Waten Begemann.
H. Hamster.

OOSTFRIESLAND.

Lucas Pannenborg.
P. van Bolhuis.
J. W. Kahrel.
U. Claassen.
Samuel Knotterus Cramer.
Cornelius Albert.
Wilhelmus Nicolai.

LINGEN.

F. W. Zimmerman, *Præceptor*, *te Lingen.*
J. H. L. Kreckler, *Conrector*, *te Oldenzaal.*
F. Melchior, *Schoolopziener*, *te Berlijn.*
J. J. Tamling.
Arnoldus Henricus Groen.
B. Meijeringh.

BEN-

Digitized by Google

BENTHEIM.

Gerardus Tigler, Lamb. Fr.
E. Sikkens.
J. W. Henschen.
J. B. T. Nieuhuis.

KLEVE:

Godfried Arnold Maas, *Rector te Kleeve.*

WEZEL.

Theodorus Christianus Bender, *Rector te Rees.*
Joh. Ad. Heijmans, Adolph. Nep. Joh. Phil. Fil. *Conrector van 't Gymnasium, te Wezel.*
Johan Daniel Hoffman, *Rector, te Orsoi.*
Franciscus Fredericus Graeber.

GROOT HERTOGDOM BERG.

A. Tilgenkamp.

DUISBURG.

Johan Pieter Taljan.
Henricus Jacobus Berkenkamp.
Fredrich Wilhelm Dahlhof, *Collaborator aan 't Gymnasium, te Duisburg.*
Henrich Wilhelm Cramer, *Conrector, te Duisberg.*

Register der DD. Proponenten, die, in de zes eerste Maanden van het jaar 1816, tot Predikanten beroepen zijn.

D. SCHOEN, te *Scharwoude.*
H. J. ROMEIJ, te *Diepenheim.*
F. W. RAPPARD, te *Boxmeer* enz.
G. F. HEENCK, te *Drunen* en *Nieuwkuijk.*
A. VERWEIJ, BZ., te *Zwaimmerdam.*
L. M. LOBRIJ, te *Asch.*
J. DIEGEL, te *Bergen.*
H. E. VAN IJSENDIJK, te *Zeist.*
W. STROES JANSEN, te *Nederhorst den Berg.*

Digitized by Google

C. DE VISSER, te *Herkingen.*
A. SOETERMEER, te *Burgt.*
H. J. HATTINCK, te *Nichtevecht.*
J. B. TH. HUGENHOLTZ, te *Nieuwhuis.*
H. STEINFERT KROESE, te *Hoogvliet.*
TH. VAN SPALL, te *Koedijk.*
R. A. CHEVALLIER, te *Koeverden.*
A. J. GOOSEN, te *Eijbergen.*
H. DE GRAAF, te *Midlie.*
G. KOOL, te *Ijerskke.*
J. C. VAN DE VELDE, te *Odijk.*
H. DE HAAN HUGENHOLTZ, te *Zalk.*

Naamlijst der DD. Proponenten, onder de Walsche-Sijnode dezer Landen.

Lambertus Sanderus.
Jean Charles Bousquet.
Vincent Elie Menil.
George Schlenker.
Barend Jacob Berkhoff.

NB. *Zoo er in deze Naamlijst der DD. Proponenten iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daar van opgave te doen, aan de Uitgevers dezer.*

DRUKFEILEN.

In de *Boekzaal* voor Junij 1816.

Bladz. 675 in de noot, staat επισκπόος moet zijn επισκόπους
—— 700 reg. 9 staat *Satramenten* moet zijn Schrift
—— 803 — 26 — *met uitsluiting* moet zijn met *insluiting*

LET-

Digitized by Google

LETTER-NIEUWS.

Bij Verblaanw en van Bentum, Boekdrukkers te *Gouda*, is van de Pers gekomen, de derde druk der *Bijbelsche Geschiedenissen, in vragen en antwoorden voor eerstbeginnenden*, door H VAN MEERTEN, Predikant te *Gouda*, en zijn mede in getalen te bekomen, bij L. S. Schleijer, Boekverkooper te *Amsterdam*.

Bij de Erven de Wed. F. G. onder de Linden, op den Singel, tusschen de Blauwburgwal en de Bergstraat, te *Amsterdam*, is te bekomen: de naauwkeurige en fraai afgezette Kaart der *VII. Vereenigde Nederlanden*, door Profr. W. A. BACHIENE, à 9 st., en met de Beschrijving à 17 st., als mede: de naauwkeurige en fraai afgezette Kaart, der *Oostenrijksche Nederlanden*, à 10 st., en met de Beschrijving à 17 st.

VOOR ONDERWIJZERS.

Eene verbeterde leerwijze om de Kinderen, zonder het zoogenaamde oude spellen, spoedig te leeren lezen, door middel van figuren, is het werkje getiteld:

Eerste Grondbeginselen, *om de Jeugd binnen weinig tijds, het Nederduitsch te leeren lezen, en haar denkvermogen te ontwikkelen, met 56 figuren, door* A. VAN ZUTPHEN, Schoolhouder *te* Gorinchem, *De prijs is 5 stuivers, het* Voorberigt: *Behelzende de reden der uitgave, en de onderrigting aangaande het gebruik der Leerwijze van het voornoemde werkje, à 2 stuivers.*

Aangenaam, onderhoudend en tevens spoedig, wordt door dit boekje, dat reeds op vele voorname Scholen, in ons Vaderland in gebruik is, de Jeugd het lezen geleerd. — Hetzelve is van de Pers gekomen te *Gorinchem*, bij J. van der Wal, en is bij getalen voor de Onderwijzers tot minder prijs te bekomen; men vindt hetzelve mede te *Amsterdam* bij Timmer, *Haarlem* Loosjes, *Leeuwarden* Brouwer, *Utrecht* Blanché en Terveen, en voorts alom. —

Digitized by Google

ALLE DE WERKEN VAN *JACOB CATS*, geheel Compleet in Zeven Deelen.

Van tijd tot tijd heeft de Boekverkooper N. Geijsbeek, op de Westermarkt, over de Waag, N°. 23. te *Amsterdam*, Eigenaar van den zeer fraaijen Octavo Druk, der Werken van den bij elk regtschapen Hollander hooggeschatten J. CATS, het leesgierig Publiek afzonderlijke Stukken aangeboden, van des geestigen Volkdichters voortreffelijke Werken, om ook den mingegoeden Burger den aankoop daar van gemakkelijk te maken; de boven verwachting sterke aftrek der afzonderlijke Stukken en aanvraag naar *Compleete Exemplaren*, heeft hem doen besluiten, om met het naauwelijke noemenswaardig overschot der laatstgemelden, aan de eerstkomende tegen den *Extra* goedkoopen prijs van slechts *zeven Guldens*, af te leveren de navolgende Werken:

1) *De Trouwring.* 2) *Het Huwelijk.* 3) *Ouderdom, Buitenleven, Hofgedachten enz.* 4) *Zinnen en Minnenbeelden, enz.* 5) *Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tijd.* 6) *Gedachten op slapelooze Nachten*, 82 *jarig Leven enz.* 7) *Nuttelijk Huisboek.* NB Dezelven in 5 netto halve Engelsche Banden *tien Guldens*

Afzonderlijk zijn nog eenige Exemplaren te bekomen van de *Zinnen en Minnenbeelden*, à 25 stuiv. *Gedachten op slapelooze Nachten*, à 18 stuiv. *Nuttelijk Huisboek*, à 18 stuiv.

Welk laatste werk niet in den Folio en Quarto druk gevonden worden, en men gevolgelijk geen Compleete CATS, dan in Octavo kan bekomen.

CASPARUS MULLER, *Chartermeester van het Archief van Oorlog en Topographisch Bureau*, maakt aan het daar bij belanghebbende publiek bekend: Dat in den loop der maand Augustus, zijne reeds voor lang te gemoed geziene, *nieuwe algemeene Kaart van het* KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, in het licht zal verschijnen; zijnde deze Kaart, (voor zoo verre de schaal zulks gedoogd eene Itineraire van dezen Staat, uit de laatste drie hoeksmetingen en de beste Topographische stukken zamengesteld; bevatten.

Digitized by Google

tende in zich alle post-routes, de juiste afdeelingen der Provincien, en voorts de, bij het laatste traktaat, bepaalde limiten van ons Rijk, door de bekwaamste en deskundigste mannen gegraveerd, en met *hoogst deszelfs toestemming opgedragen aan* ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING.

De allezins naauwkeurige en voor het algemeen zeer belangrijke Kaart, ter groote van 2¾ vellen dubbeld olifants papier, zal voor den prijs van *f* 9:—:— te *Amsterdam*, bij de Kaarthandelaars Mortier Covens en Zoon; te *Brussel* bij den Boekhandelaar de Mat, en verder bij de voornaamste Kunstkoopers, zoo binnen als buiten ons rijk, te bekomen zijn.

IN-

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

J. L. EWALD, Menschenbestemming en Levensgenot. Tweede Deel. Bladz. 3
J. H. VAN DER PALM, Bijbel voor de Jeugd. Vijfde Stuk. 15
J. A. UILKENS, De Volmaaktheden van den Schepper in zijne Schepselen beschouwd. Eerste deel. Tweede Druk. 23
A. LODSJES, PZ., Het Leven van ROBBERT HELLEMANS. IV Deelen. Met Platen. Tweede Beschouwing. 31
CLEOMENES. Naar het Hoogduitsch van AUGUST LAFONTAINE. 42
C. G. SALZMANN, Vertellingen, Gesprekken en Brieven voor Kinderen. Uit het Hoogduitsch. Met Platen. 47

MENGELWERK.

Eenige Aanmerkingen, over Gods goedertieren en wijs bestuur, omtrent Israël in *Egijpte*. 49
Iets over *Genesis*. 53
Ter aanvulling, van het in 't Boek EZRA, overgeslagen gedeelte der Geschiedenis. 54
Eenige Bijzonderheden nopens de hedendaagsche Egijptenaars. 55
Gevoelens en Gedachten. 58
De Tempel der Zang-Godinnen van den Heer LECKINGTON. 61
De Tijd. 63
Over den Godsdienstigen Dans der Dervissen, overgenomen uit de Reis van eenen Zwitzer, naar *Palestina*. 64
Het Duël. 67
HENDRIK SIECKE. 71
Anekdoten. 72

School-Nieuws. 73
Kerk-Nieuws. 78
Berigten. 109
Naamlijst der DD. Proponenten. 112
Letter-Nieuws. 117

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor AUGUSTUS 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

CHRISTENDOM en HERVORMING, vergeleken met den Protestantschen Kerkstaat, bijzonder in de Nederlanden. Te Groningen, *bij* W. Wouters, 1815 216 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1: 10: —

Men moet, om dit werkje, 't welk wel niet gedrukt had behooren te worden, ten einde toe uit te lezen, vooral voor oogen houden, dat de ongenoemde Schrijver allerongelukkigst geweest is, in de Christelijke opvoeding hem gegeven. „ In de openbare Leerredenen," het zijn zijne eigene woorden, „ gelijk hem die toen overal voorkwamen waar hij dezelve bijwoonde, vond hij geen slot of zamenhang, naardien daarbij, behalve menig andere, hetzij dan wezenlijke of schijnbare, ongerijmdheden, steeds de volstrekte verpligting met een volstrekt onvermogen tot de inachtneming van zekere voorschriften, op de onbestaanbaarste wijze aan een verbonden werd; en buiten deze was hij het meeste, dat hij van het Christendom wist, verschuldigd aan eenige bijzondere gesprekken, die veelal slechts enkele punten van twijfeling en verschil betroffen; of wel voornamelijk aan den Catechiseermeester, die hem de zoogenoemde waarheden had doen van buiten leeren, welke zich in het geheugen moest prenten, al wie tot lidmaat bij de destijds heerschende Nederlandsche Kerk verlangde te worden aangenomen. Dit had ten gevolge, dat zijne kennis zeer eenzijdig was,

Digitized by Google

dat hij onvaste en verwarde begrippen verkreeg van dat zamenstel, waar in men voorgaf de leer van JEZUS te bestaan, en dezelve inderdaad begon te beschouwen, als niets meer zijnde, dan eene bijzondere wijziging van nationaal bijgeloof enz." 't Is waar, hij verklaart, naderhand, door tegenspoeden gedrukt, aan het onderzoek van het Christendom zelve gegaan te zijn, met dit gunstig gevolg, dat hij een ijverig Voorstander van den Christelijken Godsdienst geworden is; maar, geheel dit boekdeel door, blijkt echter middagklaar, dat het eenmaal ongelukkig ingeworteld vooroordeel tegen den Christelijken Godsdienst, zoo als de Hervormden oordeelen dien te moeten belijden, bij hem is blijven werken. — Jammer dus, dat de man zich niet in de gelegenheid heeft kunnen stellen, van raad te plegen met bekwame mannen in dat groote Kerkgenootschap der Christenen in ons Vaderland, als: om nu geene andere op te noemen, MUNTINGHE, HERINGA, VAN DER PALM, CLARISSE, en J. VAN VOORST, wier namen door geene eenigzins kundige Protestanten anders dan met bijzondere hoogachting genoemd worden. Hoe gemakkelijk en spoedig zouden deze onzen vrijmoedigen onderzoeker der waarheid te regt gebragt, en van zijne ongelukkiglijk ingezogene vooroordeelen genezen hebben!

Hij zou dan de Gereformeerden zeker geene *Gomaristen* genoemd hebben. Het waarlijk Godslasterlijk denkbeeld, dat het Opperwezen slechts daarom door de natuur zoo veel lichts van zich zou hebben doen afstralen, opdat het een voorwendsel vinden mogt ter verdoemenis van hen, aan welke de openbaring van JEZUS onbekend gebleven is, zou hij dan den Hervormden niet hebben toegekend. Hunne gevoelens waren dan gewis niet zoo hier voorgesteld, dat een vreem-

de.

Digitized by Google

deling, dit lezende, of hen noodzakelijk voor een hoop domme, onbeschaafde, onverdraaglijke, allerellendigste wezens, wier stem geheel niet in aanmerking komen mag, houden; of den Schrijver voor eenen opzettelijken of onkundigen prediker van onwaarheid aanmerken moet. Dan beschuldigde hij hen zeker niet, van *Heidensche Godslasterêng, welke men verfoeijen moet.* Dan las men niet, gelijk nu, bladz. 48 en 49, bij de tegenstelling van den Verlichten Remonstrantschen Evangeliedienaar, tegen den Gereformeerden Prediker van den Christelijken Godsdienst: „ Hij (de Remontstrantsche Kerkleeraar) zal u verder, noch op grond van eene, dikwijls gebrekkige, bijbelvertaling, noch van enkele, uit derzelver verband gerukte, of alleen met betrekking tot zekere omstandigheden, plaatsen en personen geschrevene, veelmin van verdachte of ondergeschovene zinsneden, geene dingen diets maken, waartegen zich de hoofdleer van het Euangelie, te gelijk met de gezonde rede, verzet. Hij zal u den mensch in geene lijdelijke verhouding schetsen tot zijnen zedelijken toestand, tot zijne verbetering en het verwerven der Goddelijke gunst. Hij zal de verlaging van den mensch tot een zedelijk onding, dat, sedert Adams, des algemeenen stamvaders, eerste zonde, tot niets goeds meer in staat, maar wel tot alle boosheid geneigd geworden is, geene Godsverheerlijking noemen; waaruit ook trouwens volgen moest, dat het aan het Opperwezen tot nog grooter eer verstrekt zoude hebben, indien Het, sedert dat tijdstip, alle menschen ook tevens blind, doof en stom, of lam en kreupel had doen geboren worden, om hen aan en voor zich zelve te eenenmale onnut te laten zijn, en voorts hen zoo wel naar ligchaam als ziel werktuigelijk voort te drijven.

Digitized by Google

Hij zal, op zulke ellendige gronden, in de manier, waarop God den mensch tot zijn geluk opleidt, niet stelselmatig voorhouden, en daarin zekere graden van opklimming of bewerking, met name van *regtvaardigmaking* en *heiligmaking*, volgens eene bepaalde orde rangschikken."

Dan werd tegen de Gereformeerden niet aangevoerd:

„ Onder de begrippen van deze soort zijn wel de allerverderfelijkste, hoe zeer door de voorstanders daarvan meest geliefkoosde, die, waardoor zij de betrachting der deugd van geene waarde voor zich achten; als: dat Jezus door zijne genoegdoening hunne pligten, welke zij zelve toch denken niet te kunnen volbrengen, alreeds in hunne plaats volbragt heeft, zoo dat zij bij God gerekend worden de pligten, die zij verwaarloosd of wel geschonden hebben, evenwel in den persoon van Christus, te hebben vervuld, en dat ook gelijkelijk hunne ondeugden in den persoon van Christus, door vertegenwoordiging of plaatsbekleeding, alreede bij voorraad gestraft zijn; voorts ook, dat zij zelve, bij het werk der bekeering, eigenlijk niets te doen hebben, maar, lijdelijk, de bewerking der genade moeten afwachten (indien zij namelijk hiertoe uitverkoren zijn, hetgeen zij vooraf niet kunnen weten) en dat het eenige, wat hun in dit geval te doen staat (in der daad echter wederspreken zij reeds hierin zich zelve) is, den Heiligen Geest niet tegen te werken: terwijl inmiddels aan de gene, die niet uitverkoren zijn, al spanden zij ook hunne uiterste krachten in, des onaangezien, alle moeite niets zoude baten."

Even min 't geen men hier leest bladz. 148.

„ Dat het hun volgens de formulieren niet eens vrij staat, het Christendom zuiver en onver-

vermengd te prediken, en het wezenlijke daarvan aan hunne Gemeenten met genoegzamen nadruk in te scherpen, door achterwege te laten alles, wat flechs dient om het dulster te maken, en om de eenvoudigen, wien het dikwijls reeds moeite genoeg kost eene eenvoudige voordragt te vatten, met een' hoop onnutten ballast te overladen en te verbijsteren; dat het hun dus wordt belet te onderwijzen gelijk het behoort, middelerwijl toch het eigen onderwijs en de onderrigtingen van de Leeraars zelve anders nog veel algemeener werken en toebrengen kunnen tot het verbreiden van Christelijke kennis, dan alles wat men aanvankelijk van het lezen van boeken en uitdeelingen van bijbels wacht; — dat hun daarenboven, zelfs uit kracht van de besluiten dier Synode, nog hedendaags eene belijdenis en beloften worden afgeperst, strijdig met hunne hoogere verpligtingen, hetgeen dus oorzaak is, dat zij hunne heilige bediening met eene valschheid, met iets immers dat zedelijk ongeoorloofd is, moeten aanvaarden;" —

Ook niet het volgende:

„ Wat zal den gemeenen man aansporen tot zelfverloochening en eene volstrekte inspanning zijner zedelijke krachten, daar, waar hem geene andere leer verkondigd wordt, dan die van zijne verdorvenheid, onmagt, van voorbeschikking, van verzoening, van eene borgtogtelijke geregtigheid en toerekening der verdiensten van Christus, van de voldoening in dien zin. waarin men zulks dan neemt, en van eene onmiddelijke werking der genade? Waar hem geleerd wordt, zulke stellingen als heilig te vereeren, en van hem als pligt gevorderd wordt, de onbegrijpelijkste dingen, waarvan hij of niets verstaat, of waardoor hem de ongerijmdste en verschrikkelijkste gevoelens over God en de

Goddelijke eigenschappen worden bijgebragt, te gelooven, onder bedreiging van een gewis en eeuwig verderf; en waar men het dan zoo ver heeft weten te brengen, dat in deze dweeperij zijn gansche Godsdienst bestaat? Is het zelfs niet onbetwistbaar zeker, dat zulk eene leer tot zorgeloosheid en goddeloosheid vervoeren kan, te meer daar men dezelve reeds vroeg inprent aan de jeugd, en daarmede aan de kinderlijke harten en verstanden eenen verdraaiden plooi geeft, regt geschikt om hunnen gezonden aanleg te bederven?"

Uit dit aangevoerde zal het nu wel zeker genoeg zijn, dat de ongenoemde Schrijver, uit diepe onkunde, de Hervormers hier bitter doorgehaald heeft; maar te gelijk dan ook, dat hij geheel de man niet is, om de meerdere vereeniging der Protestanten te bevorderen.

Dit laatste zal men, trouwens, hier overal duidelijk bespeuren, niet alleen uit den hoogen toon waarop het een en andere gesteld is, maar ook uit de middelen door hem hier voorgeslagen, om vooral door Hoog Politiek Gezag te worden aangewend, ten einde alle verschillen te doen ophouden. Men zal ons dan ook wel willen ontslaan van de moeite, om langer bij deze, in ons oog geheel onvoegzame lettervrucht, hier stil te staan, en dat te eerder, wanneer men zich voorstelt, dat de beschouwing van een of ander tegenschrift, waar van wij reeds hoorden ons ongetwijfeld noodzaken zal, er nog eens op te rug te komen. Wij verzekeren alleen nog, dat ons de Schrijver geheel onbekend is, dat wij het oogmerk, om eene meerdere Christelijke vereeniging onder de Protestantsche Christenen te bevorderen, zoo zeer toejuichen, als wij dit middel, door hem gebezigd, voor zeer weinig geschikt verklaren moe-

Digitized by Google

moeten, zullen wij eerlijk handelen, — dat wij hier onderscheidene goede uitweidingen hebben aangetroffen, welke den Gereformeerden Christus-belijder voegen, zoowel als hatelijke uitvallen, losse voorstellen en redeneringen, welke den man moeten doen bloozen, wanneer hij zich voorstelt dus geschreven te hebben, ook voor zulke mannen, als wij boven reeds uit velen genoemd hebben. Hij ga voort met zich te oefenen, late zich door geene vooroordeelen verblinden, plege met kundigere Lieden raad, ijvere met verstandig overleg, overdrijve niet, en zoeke de waarheid in liefde te behartigen!

De Kunstgrepen waarvan het Hedendaagsch Ongeloof, zich bedient, om den Godsdienst door den Bijbel, en den Bijbel door den Godsdienst te bestrijden. (Uit het Hoogduitsch.) Uitgegeven met eene Voorrede door N. SCHOTSMAN, *Pred. te* Leijden. *Te* Leijden, *bij* J. van Thoir, 1816. 88 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 14: —

Het boek: *Christendom en Hervorming* enz. *schijnt* vooral den Eerw. SCHOTSMAN aanleiding gegeven te hebben, om dit voor 40 jaren in het Hoogduitsch geschreven werkje, 't welk bij gedeelten in het Mengelwerk van de Nederlandsche Bibliotheek voor 1785, reeds den Nederlandschen Lezer is aangeboden, in één Stukje uit te geven. „ Indien Gij U (schrijft de Leijdsche Kerkleeraar in de Voorrede) de moeite geeft, om hetgeen Gij hier leest naauwkeurig te vergelijken met het boek *Christendom* en *Hervorming*, en met hetgeen in andere hedendaagsche geschriften, leerredenen en gesprekken wordt

Digitized by Google

voorgedragen, zult Gij U kunnen overtuigen, dat de nieuwe hervorming thans wel in een ander gewaad te voorschijn komt, maar dat de Voorstanders van dat werk zich bedienen van genoegzaam dezelfde Kunstgrepen des toenmaligen ongeloofs, en dat men die, door dezelve te verfijnen, en er andere wendingen aan te geven, zoo veel te zekerder tot zijne bedoelinge meent te kunnen gebruiken."

„ Deze overtuiging bij U te doen hechten, en U langs dien weg op te wekken tot waken en bidden, opdat het Christendom niet ontchristend, en onze Gereformeerde Kerk, in plaats van hervormd, niet meer en meer misvormd worde, is de eenige bedoeling van den Uitgever."

Het Stukje zelve verdient zeker eene plaats, naast de *Berigten betreffende de Nieuwe Hervormers in Duitschland*, in vier stukken naar het Hoogduitsch, uitgegeven te *Utrecht*, bij W. VAN IJZERWORST, in den jare 1791, en kan onder andere ook dienen, om den met de Schriften der zoogenaamde Nieuwe Hervormers van zeker tijdvak min bekenden Lezer te doen begrijpen, dat er waarlijk goede redenen waren, om een Haagsch Genootschap op te rigten, ter verdediging van den Christelijken Godsdienst. — Het genoemde Tijdschrift voor 1785, is nu ook in te weinige handen, dan dat men op zich zelve de nieuwe uitgave in een Stukje, ter meerdere gemeenmaking, overtollig zoude kunnen noemen. Wij gelooven insgelijks, dat, hoe zeer de tijden aanmerkelijk veranderd zijn, sints de eerste verschijning dier hier voorkomende XV kunstgrepen, en offchoon dezelve eigenlijk voor *Duitschland* bijzonder voegden, de beschouwing daarvan echter ook nog, en in ons Vaderland, hier en daar wel mag worden aange-

pre-

Digitized by Google

prezen. Wij kennen er zelve ook tot onze droefheid wel de zoodanigen, voor welke wij de opmerkzame overweging zeer nuttig keuren. Aangenaam zal het ons wezen, door de herinnering aan dat werkje in dit Tijdschrift, aanleiding gegeven te hebben, dat onze edele studerende Jongelingschap, en vooral aanstaande en Jonge Protestantsche Theologanten zich hetzelve aanschaffen, om met het goede en ware dat hier voorkomt zich voordeel te doen, en tegen de verleiding dus dies te beter op hunne hoede te zijn. Wij gelooven echter voor ons, aan den anderen kant, ook zeker, niet alleen dat verscheidene bijzonderheden, hier voorkomende, naar de behoefte van onzen tijd, en van ons Land, wel wat meer bewerkt, en ook het geheel omgewerkt had mogen worden, voor dat deze nieuwe uitgave geschiedde; maar ook, dat de noodzakelijkheid, althans nu niet minder dringende is, om grondig en ernstig te waarschuwen, tegen de fijne en listige pogingen van het rampzalig bijgeloof.

Drietal van LEERREDENEN *over belangrijke Onderwerpen, door* H. MUNTINGHE, *Hoogleeraar in de Faculteit der Godgeleerdheid te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1816. 110 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1: —: —

Het nog al eenig gerucht makend geschrift: *Christendom en Hervorming* enz. naar ons inzien, veel meer geschikt om verwarring te baren en onchristelijke verwijderingen of te veroorzaken, of te vermeerderen en te verergeren, dan iets wezenlijk goeds voor het ware Protestantsche Christendom te stichten, heeft den beroemden Hoog-

Digitized by Google

Hoogleeraar MUNTINGHE opgewekt, niet alleen om in de aanmerkingen op het achtste en negende deel zijner belangrijke *Geschiedenis der menschheid naar den Bijbel*, (thans reeds ter persse zijnde, en door velen met ons met groot verlangen te gemoet gezien) de *onbevoegdheid* van dien nog ongenoemden Groninger Schrijver, *om als Hervormer op te treden*, te bewijzen; maar ook de twee eerste hier voorkomende eenvoudige hartelijke en overtuigende Leerredenen voor de Groninger Gemeente op te stellen, en uit te spreken, en ze vervolgens algemeen verkrijgbaar te maken. Zijn Christelijk oogmerk is daardoor, aan den eenen kant, zijne medechristenen werkelijk te waarschuwen tegen misvattingen der gezonde leer, en ook aan de andere zijde, hen op hunne hoede te doen zijn, tegen verkeerde begrippen van de ware Evangelieleer, zoo als die in het Gereformeerd Kerkgenootschap beleden wordt, door zulken opgedischt en smakelijk gemaakt, die de geest des tijds tot dergelijke lasteringen, of tot het geloof aan dezelve verleidt. De eerste handelt, naar aanleiding van *Matth.* XVI: 13—20, over den pligt van Christenen, om, bij al het verschil van denkwijze over CHRISTUS, te trachten tot de zekere overtuiging te geraken van hetgeen hij waarlijk is; en de tweede, welke *Tit.* II: 14 tot Tekst heeft, over het heilig doel der verzoening, te wege gebragt door de zelfsopoffering onzes Heeren, voor zondaren, tot den dood. De derde, reeds voor jaren opgesteld, welke de Hoogleeraar goedgevonden heeft hier bij te voegen, handelt, naar de Apostolische betuiging *Filip.* II: 15. voorkomende, over de werking van God tot onze zedelijke verbetering; en is geschikt, om den Lezer voor twee gevaarlijke klippen, de ontkenning dezer leer, na-

namelijk, en het misbruik van dezelve op zijne hoede te doen zijn. Allen, welken het Christendom ernst, en het te doen is, om als Christenen te denken en te leven, zullen, wij kunnen ons dit niet anders voorstellen, alle drie deze Leerredenen met belangstelling en toejuiching lezen. — Alle drie zijn ze geschikt, om zelfs zwaarmoedigen onder de Hervormde Protestanten te verblijden, dat de beroemde Schrijver één was van die achtingwaardigen, welke met het vertrouwen vereerd zijn geworden, om het belangrijk Nationaal Sijnode van *'s Gravenhage* uit te maken, en tot heil der Kerke vermogend werkzaam te zijn. Wie die bedenkt, hoe eenstemmig en broederlijk vereenigd alle de leden uit onderscheidene oorden van ons Vaderland aldaar onlangs werkzaam geweest zijn, om eene en andere noodige bepaling, op eene Christelijke uitnoodiging en onder de bijzondere bescherming van een zoo hartelijk geliefd als zeer geëerbiedigd Gouvernement, te maken, ter bevordering van den bloei van Neêrlands Kerk, zal niet, onder de lezing van dit drietal opmerken, dat wij alle reden hebben, om zeer veel goeds van die vergadering en van derzelver besluiten te verwachten? — De Hoogleeraar heeft, in alle drie deze Leerredenen, over allerbelangrijkste punten van onzen Godsdienst, overtuigende proeven gegeven, hoe men, naar het heilig Evangelie, het midden kan en behoort te houden, tusschen de uitersten van ligtzinnigheid en stijfzinnigheid, van overgedrevene en even dwaze zucht voor het nieuwe en voor het oude, en eene zoogenaamde en van eenigen hemelhoog geroemde vrijheid van denkwijze en onberedeneerde gezetheid op eenige geliefkoosde woorden, uitdrukkingen en stelsels. — Voor hen welken het om waarheid te doen is, zul-

zullen deze Leerredenen een aangenaam geschenk zijn, dat wij, uit overtuiging, zeer geschikt voor het tegenwoordig tijdstip noemen. Gelijk wij ons met genoegen, bij de lezing der laatste Leerrede, herinnerden —, den inhoud van het Vide Hoofdst. van H. MEDERS *onderwijs in de Godsdienstleer naar de H. Schriften* (1) zoo kunnen wij, ten aanzien van geheel dit nuttig drietal, niet nalaten den Nederlandschen Lezer te verwijzen naar de gewigtige Prijsverhandeling, van den naar verdiensten bij allen die oordeelen kunnen zoo hoog geroemden Hoogleeraar J. VAN VOORST, *over de allernaauwste betrekking en zeer heilzamen invloed van het geloof der verborgenheden en andere betwiste Leerstukken op onze gelukzaligheid.* (2) Eene Verhandeling, welker opmerkzame lezing ook thans niet te sterk kan worden aangeprezen, en den man waardig is, die mede gezegde Christelijke Kerk-Vergadering, in zijne betrekking als Hoogleeraar van eene der Hoogescholen van ons Vaderland, heeft bijgewoond. Om den geest dezer Leerredenen eenigzins nader te leeren kennen, en ter verdere aanprijzing tevens, schrijven wij, uit het IIde Deel der eerste Leerrede, het volgende over:

„Wij moeten ons in dit onderzoek (om tot de vaste overtuiging nopens CHRISTUS te geraken) *alléén*, en ook *geheel*, houden aan het onderwijs der Heilige Schrift, vooral des Nieuwen Verbonds. Men heeft steeds velen onder de Christenen gehad, en derzelver getal vermeerdert

(1) Te *Amsterdam*, bij J. ALLART 1796, vooral bladz. 292—295 en 309—317.

(2) In de werken van het Haagsch Genootschap *tot verdediging van den Christelijken Godsdienst, tegen deszelfs hedendaagsche bestrijders*, voor het Jaar 1786.

Digitized by Google

dert helaas! nog gedurigelijk; die zich aan de Heilige Schrift houden, zoo lang hetgeen dezelve nopens Christus zegt met de begrippen hunner rede overeenkomt, maar derzelver onderwijs verlaten, zoo dra het met hunne vooropgevatte denkbeelden strijdt. Zoo vindt men er, bij voorbeeld, die zeer vast aan de Heilige Schrift kleven in alles, wat zij ons zegt van Jezus, als den besten Zedeleeraar, en het verhevenste voorbeeld van deugd, maar hetzelve verlaten, ja zelfs den zin der woorden dikwijls op de schijnbaar vernuftigste, maar in der daad gedrochtelijkste wijze, verdraaijen, zoo ras zij daarin iets van Jezus goddelijke natuur en majesteit, van zijnen zoendood, of iets anders, dat hun niet behagelijk is, ontdekken. Anderen door een op zich zelf loffelijk, maar wel eens kwalijk bestierd beginsel van regtzinnigheid gedreven, eerbiedigen wel alles wat de Heilige Schrift van Christus zegt, maar verwarren niet zelden met de zuivere schriftleer ook dat geen, hetwelk menschelijk gezag van Leeraars, Kerkvergaderingen, of hoedanig het ook zijn moge, daarbij naderhand gevoegd, en als zuivere leer des Nieuwen Verbonds, opgegeven heeft."

„ Wachten wij ons, mijne Medechristenen! voor beide uitersten, en houden wij ons *alleen* en *geheel* aan het gezag onzer Heilige Schriften: immers lag er iets van hetgeen ons de Heilige Schrift nopens Christus leert binnen den gezigtskreits onzer rede; ja dan mogten wij hier ook aan hare uitspraken het haar billijk toekomend gezag toekennen; maar ligt, gelijk niemand ontkennen zal, geheel de leer van Christus buiten het bereik der rede, en is het, gelijk onze Heer tot Petrus zeide, niet vleesch en bloed, maar alleen de hemelsche Vader, die ons dezelve ontdekt heeft; dan heeft onze rede hier

hier geene regten, behalve de beoordeeling der gronden, waarop wij billijk ook te dezen aanzien alle onze redenering gevangen leggen onder de gehoorzaamheid van Jezus Christus, en gelooven zonder zien. En wat het menschelijk gezag betreft; hoe eerwaardig het ook inderdaad zijn moge; het blijft toch altijd slechts een *menschelijk*, en dus *feilbaar* gezag, en heeft zich niet zelden vermeten, ook in de leer van Christus, stoutmoedig dingen te bepalen, die God niet wilde, dat wij zouden weten Men herinnere zich slechts de bepalingen van Godgeleerden en Kerkvergaderingen over de wijze, waarop de Zoon Gods in het Goddelijke wezen besta, over de manier der vereeniging van de Goddelijke en menschelijke natuur in Christus, en wat dergelijke nuttelooze bepalingen, bespiegelingen en vragen meer zijn mogen, waarover de eenvoudige leer der Heilige Schrift nooit eenige uitspraak gedaan heeft, en men zal mij ook te dezen aanzien niet tegenspreken."

„ Gewigtige herinneringen dan, M. V. dat wij ons ook te dezen aanzien *alleen* houden aan het onderwijs der Heilige Schrift, en dat wij alle menschelijke leeringen, wel niet aanstonds verachten, maar toetsen aan het onfeilbaar woord van God, en niets, volstrekt niets, aannemen, dan hetgeen met dien nimmer falenden regel van ons geloof overeenkomt: ja maar dat wij ons ook *geheel* aan dat onderwijs houden, zoo dat wij geen onderscheid maken tusschen hetgeen met onze eigene inzigten strookt, of zich verder daarvan verwijdert, maar dat wij volstrekt alles wat Christus zelf, of zijne Apostelen in zijnen naam, ons van hem onderrigten, als *waarheid* aannemen, het ons te dezen aanzien eene eer achtende, hetgeen de betweters van onzen tijd ons, die *gelooven*, ter schande aanreke-

kenen, dat ons geloof zich boven de rede verheft. De eer, welke wij aan hem, die meer dan een Profeet, die de Zoon en Natuurgenoot van God zelven, die het licht der wereld is, die het oppergezag in hemel en op aarde van God ontvangen heeft, verschuldigd zijn, zoo wel als de nadrukkelijke betuiging van God zelven: *deze is mijn geliefde Zoon, in welken ik een welbehagen heb; hoort hem*, zonde het ons tot de goddelooste heiligschennis, tot de doemwaardigste vergrijping aan de majesteit onzes Heeren maken, indien wij hier anders gezind waren."

De redenen der Onvruchtbaarheid van de Evangelie-verkondiging, aangewezen in eene Leerrede over Jes. LIII: 1. *Voor de Evangelisch Lutherische Gemeente te* Groningen, *gehouden den* 21 *April* 1816. *Door* J. E. WINTER, *Leeraar bij de Hervormden te* Zuidhorn. *Uitgegeven ten voordeele der Lutherische Armen te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1816. 48 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 6 —

Men had verspreid, dat deze Leerrede, door den Eerw. WINTER op de genoemde plaats, en ter gemelde ure uitgesproken, in verband zou staan met het Stukje: *Christendom en Hervorming, vergeleken met den Staat der Protestantsche Kerk, bijzonder in de Nederlanden*, en dat zijn Eerw. met dezelve eenen vriendschapsdienst aan den Schrijver van dat werkje had willen bewijzen, en als zijne voorspraak zijn, tegen eene zoo beteekenende tegenspraak, als hij van den Hoogleeraar MUNTINGHE, in eene Leerrede over *Tit.* II: 14. ontmoette. Hieromtrent door

Digitized by Google

verstandige menschen onderrigt, begreep hij deze ongegronde verdenking te moeten tegengaan, door de uitgave van deze zijne preek, en door openlijk, in het voorberigt tot dezelve, te verklaren, dat hij dezelve niet alleen hoofdzakelijk te voren reeds meer dan eens gedaan had, (namelijk 8 Augustus 1801, en 3 December 1815, te *Buitenpost*) maar dat hij ook thans nog zoo veel met dien Schrijver, en voor deszelfs uitgave met het geschrift, zoo even genoemd, bekend is en was, als met den Keizer van *China*. Wij gevoelen met den reeds bejaarden Eerw. Prediker, hoe onaangenaam en hatelijk het verspreiden van zulke ongegronde geruchten is en kunnen het daarom ook geheel niet onvoegzaam noemen, dat hij op deze wijze die lastertongen beschaamd gemaakt heeft. Mogt deze les voor hen en soortgelijke praat- en bedilzieke menschen, welke niet zelden veel kwaad stichten, nuttig zijn! Hoe veel reden zou dan de maatschappij niet hebben, om zich over deze poging te verheugen!

De Leerrede zelve, is daarenboven ook de uitgave wel waardig. Zij leert ons den ons anders geheel onbekenden Opsteller kennen, als eenen liefhebber en beoefenaar van gezonde uitlegkunde, en die zeer goed in staat is, om met kracht en waardigheid van den Kansel te spreken. Uit deze proeve ziet men duidelijk, dat hij doordrongen is van een levendig gevoel, aangaande het groot gewigt van het Christelijk Leeraar-Ambt, met smart de hindernissen opmerkt, welke zich de gezegende uitwerking der prediking van het Goddelijk Evangelie gedurig, ook nog, in den weg stellen, en op eene overtuigende wijze ijvert, om zijne Mede-Christenen daar tegen op hunne hoede te doen zijn. De hier opgenoemde, zijn wel degelijk voor-

Digitized by Google

voorname oorzaken te achten, van de onvruchtbaarheid der Evangelieprediking, ook in onzen tijd. Niet alle verkondigers van het Evangelie zijn, wat zij moesten, en doen wat zij konden, en bij hoe velen ontdekt men niet, welke schadelijke gevolgen, *onkunde*, *zinnelijkheid* en *Godsdienstig vooroordeel* veroorzaken, gevolgen, waardoor men verstoken wordt van dat nut en dien troost, welke men anders uit het Evangelie en deszelfs verkondiging zou kunnen smaken.

De Eerw. Schrijver bereike, met de uitgave dezer Leerrede, zijn Christelijk oogmerk volkomen, en stichte verder veel nut voor JEZUS Kerk!

Over de vorming der VROUWEN, en de handhaving harer waarde in de gewigtigste betrekkingen van haar leven. Een boek voor jonge Meisjes, Vrouwen en Moeders, van BETTIJ GLEIM. *Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Groningen, *bij* W. Zuidema, 1815. 312 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 10: —

Een voortreffelijk boek, waarlijk vol geest en kracht! De Schrijfster, eene Kostschoolhouderesse te *Bremen*, maar niet van den alledaagschen stempel, vond het noodig bij haar reeds in 1810 uitgegeven werk: *Erziehung und Unterricht des weiblichen Geschlechts*, eenige of geheel achtergelatene, of slechts aangestipte zaken breeder te ontwikkelen. Van daar, dat men zich vergissen zou, met hier een *volledig stelsel van opvoeding voor jonge Meisjes* te zoeken, hetwelk vooral ten aanzien van het *onderwijs*, 't geen daartoe behoort, het geval niet is, als welk men stellen mag, reeds in bovengenoemde

Digitized by Google

werk ontwikkeld te zijn. Maar daarom is toch de *geest* der opvoeding, zoo als de Schrijffter dien niet alleen begeert, maar met al haar vermogen aanprijst, hier op het duidelijkst aangewezen. Niet de geest der bloot *natuurlijke* opkweeking, volgens ROUSSEAU, waarbij men den jongen wereldburger als een *menschdier* behandelt, en, zonder straf, bijna zonder berisping, aan eigene ontwikkeling overlaat; niet de geest der laauwheid en koelheid omtrent den Godsdienst, welke den naam zelfs van den Allerheiligsten aan de kinderen niet noemt, tot zij reeds ver in jaren gevorderd zijn, onder voorwendsel, dat zij daarvan toch niets begrijpen; niet eindelijk de enkel verstandelijke opvoeding, waarbij men slechts het hoofd opvult of bezig houdt, en het hart ledig laat; maar zulk eene, waarbij wel voornamelijk het *gemoed* in beweging gebragt, en 's menschen geest naar hoogere, betere *Idealen* gerigt wordt: dus eene *Godsdienstige* tevens en *æsthetische*, of het gevoel voor kunst opwekkende en aankweekende. Het komt ons zelfs voor, dat de Schrijffter, die veel van de nieuwere wijsgeerige school in *Duitschland* schijnt te hebben overgenomen, die zelfs verklaart (bladz. 38.) „ dat zonder *mijstiek* geen ware Godsdienst is, " en zich nu en dan te veel in het bovenzinnelijke verliest, dat zij tot een ander uiterste, dan de boven aangestipte, vervalt, en wat te weinig gezag aan Verstand en Rede toekent, daar zij de meer uitsluitende voorstanders der redenering met PESTALOZZI *verstands-ezels* en *redebeesten* noemt. (bladz. 288.) Men zou haar evenwel zeer onregt doen, met haar, van die sporelooze dwaasheid der vroegere *Schellingianen*, te verdenken, (immers men zegt, dat SCHELLING zelf thans van gevoelen veranderd is), die eenen *Godsdienst* kén-

kenden zonder *Gods verborgenheden*, zonder *voorwerp*, en loffpraken op de *zonde* hielden, als iets, dat zeer *dichterlijk* was, en dus ook tot den *Godsdienst* behoorde. (Is het wel te verwonderen, dat zulke menschen, bij voorbeeld de schrijver van LUCINDE, van het eene uiterste tot het andere overspringende, *Roomsch* worden?) Integendeel, schoon BETTIJ GLEIM zeer arm is in hare loffpraken, op *Godsdienst* en *Pflicht* beide, verwart zij die toch niet met elkander, maar onderscheidt ze uitdrukkelijk; hoewel zij beide voor naauw verwant houdt. Zij ijvert ten krachtigste tegen dat onheilige spelen met den Godsdienst, waarbij dezelve tot een bloot werktuig der verbeeldingskracht vernederd wordt: (wij zullen deze plaats beneden mededeelen,) maar toch is bij haar, het *bijgeloof* niets, in vergelijking van de nadeelen des *ongeloofs*. Wij gelooven met haar, dat dit laatste gevaarlijker is, doch men behoort daarom toch de onmetelijke rampen, die het *bijgeloof* op de Heidensche, en ruim duizend jaren lang op de Christelijke wereld heeft uitgestort, niet te bewimpelen. „ Het bijgeloof, (dus spreekt zij) *is niet verre van het geloof*, want het zegt ten minste *ja*." Maar waarop? ook op kinder- en menschenoffers, aan Heidensche Godheden, of den *Moloch* der *Inquisitie* gebragt! „ Zijne afzwaling behoeft slechts teregt gebragt te worden." Dit is even moeijelijk als met het onbloof: want te midden van een land en eene eeuw van verlichting, durft het eerste nog schaamteloos den kop verheffen, en de braafste medemenschen en medeburgers, die zijne ongerijmdheden niet erkennen willen, ten eeuwigen vure doemen!

Door het geheele werk van BETTIJ GLEIM, ziet men voorts een' *mannelijken* geest heenschitte-

ren, die de Vrouwen vooral niet enkel tot *huishoudsters*, maar tot levens-gezellinnen van den man, tot zijne vriendinnen verheffen wil, *derzelfde roepinge met hem deelächtig*, ja die dus ook even zeer haren geest beschaven mogen, ja moeten. Zelfs *Klassische* Letterkunde begeert zij in hare sekse, doch juist geene kennis aan oude talen, maar wel aan goede overzettingen, tot welk einde zij zelve uittrekfels uit HERODOTUS vervaardigd heeft. Deze sterke, mannelijke gezindheid der Schrijfster, openbaart zich ook onder anderen, in de volgende zinsnede der *Voorrede*. „ Mogten zij (deze bladen) ontvlammen tot liefde of haat! Mogten zij aantrekken, of geheel en al afstooten! *Het een en ander zal mij goed zijn*; maar niet de laauwheid; zij stond mij altijd tegen."

Ook de opdragt aan H. K. H. de Grootvorstin CATHARINA PAULOWNA, draagt blijken van den vurigen, onafhankelijken geest der Schrijfster.

Men verbeelde zich niet, uit hoofde van den meermaals heerschenden verheven' en bespiegelenden toon, geene *bijzonderheden* betreffende de opvoeding der meisjes te zullen vinden. Schoon de eerste toch wel het geheele boek bezielt, vindt men denzelven echter meest in het eerste Hoofdstuk: (het werk is in vijf zeer ongelijke Hoofdstukken verdeeld): met name *de jonge Dochter*, en gedeeltelijk in het tweede, *de Bruid*, *de Echtgenoote*, *de Huisvrouw*. In het derde en langste, *de Moeder*, daarentegen daalt zij af tot eene menigte bijzondere voorschriften, die doorgaans blijken dragen van uitnemende menschenkennis en ondervinding, in het moeijelijk vak der opvoedingskunst. Het doet ons zeer leed, dat ons bestek de mededeeling van eene of *andere dier lessen niet gedoogt*. Het

is

Digitized by Google

is opmerkelijk, dat de Schrijfster, schoon zelve eene Kostschoolhouderes, nogtans de opvoeding in de Kostscholen over 't algemeen afkeurt, en die in de *Scholen* verre de voorkeur geeft. De twee laatste en kleinste Hoofdstukken, (*de menschheid*, *het hoogste*,) zijn weder geheel bespiegelend, en behooren minder *uitstekend* tot dit onderwerp.

Het is jammer, dat de Vertaler van dit boek, het zij uit onkunde, het zij uit overhaasting, zich, gelijk helaas! zoo velen zijner medebroeders uit het Hoogduitsch, waartoe zich ieder in staat acht, zoo dikwerf aan de stuitendste misvattingen heeft schuldig gemaakt. Wij zullen er slechts de voornaamste van opnoemen, bl. 55, reg. 8, *het zoo snood vergoode aardsche beestaan* (zeker, *vergendete*, *verkwiste*) (bl. 62, reg. 4, van onderen *schaamrooden* voor *bloozen*,) bl. 87, reg. 8. *Het is pligt*, *om zich niets te vergeven*, *sich nichts te vergeben*, niets van zijne *waarde af te staan*, blijkens den zamenhang, bl. 90, reg. 20, *den* HOMERUS, bl. 136, reg. 3, van onderen *het hatelijkste — vrouwspersoon*, (*das häslichste Frauenzimmer*) de leelijkste Vrouw, bl. 149, *als het kind — verkomt* (voor *vervalt*) bl. 216, reg. 15. *bellettrische* voor *tot de fraaije letteren betrekkelijk*, bl. 226, reg. 5, van onderen, *halfheid*, — *en stumperigheid* voor *gebrekkigheid en knoeiwerk*, bl. 241, *het is niet in ons verstand*, voor: *Er is niets in ons verstand* (blijkens den zin) bl. 265, reg. 16, *verstikt*, voor: *in borduren versleten*, (of misschien *verstriekt*, *in kreitjen versleten?* (Men moet hier tot *conjecturen* zijne toevlugt nemen,) bl. 280, reg. 1, van onderen, *liefhebbers* voor *minnaars* enz. —

Wij nemen ten slotte, de twee volgende voortreffelijke plaatsen over.

„De ouden, onze voorvaders, waren dikwijls onverstandig gestreng, en hunne opvoeding ontgroeiden toch vermogende menschen, want zij oefenden den jongen en het meisje in de zoo noodige *zelfbeheersching*; in den zoo onontbeerlijken *zelfdwang*; in onbepaalde *onderwerping*, in den *eerbied* voor eenen hoogeren wil en een onschendbaar gebod. Wij, die den kinderen alles toegeven, en ons wachten om hen een ernstig woord te zeggen, vormen niets dan zwakke menschen zonder doel en zonder werkzaamheid."

„Het onderwerp is van grooten invloed, van groot gewigt, en wij houden ons daarom nog wat langer bij hetzelve op, en werpen in het bijzonder nog eenen blik op de *gouvernanten-opvoeding*. Dat de meeste dezer *gouvernanten* — het Duitsche woord *opvoedster* is hier waarlijk te goed — niet door een' edelen wil en eene hoogere bedoeling, maar enkel door den lieven bedroefden nood gedreven worden, is zoo even gezegd, en van zelfs klaar. Zelve niet opgevoed, hoe zullen zij dan anderen kunnen opvoeden? zelve ontzettend onkundig, hoe kunnen zij doelmatig onderwijzen? Allerverderfelijkst zijn de *Fransche*; want eene Duitsche heeft toch ligt nog meer ware, grondige vorming, meer ernst, meer gemoedelijkheid, en een zuiverder oogmerk. Maar de Fransche Dames, die haar beetje ellendige, oppervlakkige kennis in vragen en antwoorden van buiten geleerd; die van het leven geen ander denkbeeld hebben, dan dat het er is, om zich in hetzelve te *amuseren*, en zich zelve en anderen te behagen, zijn regt eigenlijk daar toe geschikt en afgerigt, om jonge gemoederen in den grond te bederven. In hare

strek-

Digitized by Google

strekking alleen naar het uitwendige strevende, en enkel op den schijn levende, zijn *behagen* en *genieten* bij haar de eenige doeleinden des bestaans."

Het hierop volgende zouden wij den Schrijfster niet gaarn onbepaald toegeven.

NAPOLEONTISCHE REDEVOERINGEN. Eerste en Tweede Tweetal. Door W. A. OCKERSE. *Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1814 *en* 1815. *Te zamen* 305 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3: 12: —

Het bijvoeglijk *Napoleontische*, waarmede deze vier Redevoeringen bestempeld, of liever eenigzins gekarakteriseerd zijn, doet den Lezer van den Titel al aanstonds bemerken, op wien dezelve betrekking hebben. De Eerw. OCKERSE, Pred. bij de Gereformeerden te *Limmen*, reeds lang te voren als Schrijver niet onvoordeelig bekend, wilde ook in 't groote gezelschap van Schrijvers, over NAPOLEON en de gebeurtenissen, omstandigheden, lotwisselingen en gevolgen hem betreffende, en door zijne verschijning op het tooneel der wereld veroorzaakt of nog te vermelden, een woordje zeggen, en heeft daartoe den, naar zijne gedachten, aan zijnen ouderdom en stand best voegenden, toon en trant van *Redevoeringen* gekozen. Tot de vereeniging en ontwikkeling zijner denkbeelden in dier voege als hier geschied is, gaf hem het uitmuntend en zoo heerlijk gewerkt hebbende, toen juist tijdige stukje van den ijverigen SCHELTEMA, — *de vergelijking der afschudding van het Spaansche Juk in* 1572, *met die van het Fransche in* 1813, — de eerste aanleiding; ter-

Digitized by Google

wijl de *Filippische* Redevoeringen van den welsprekenden DEMOSTHENES, en het voortreffelijk verdedigings-schrift van WILLEM I VAN ORANJE, tegen de aantijgingen van eenen anderen overheerschenden FILIPPUS, eenen beduidenden invloed op den gekozenen *vorm* gehad hebben.

De eerste Redevoering behandelt de vragen; Wat was eens NAPOLEON? — Wat had hij kunnen zijn? — En wat is hij inderdaad geweest, voor *Frankrijk* en voor de menschheid? Men moet noodzakelijk, bij het lezen dezer en der volgende redevoering, op 't oog houden, dat ze reeds den 10den van Slagtmaand 1814 gedrukt waren. De eerlijke bekentenis van onzen redenaar, hier al spoedig voorkomende: *Eens was ik* NAPOLEONS *bewonderaar*, moet natuurlijk te meer belang inboezemen, en den lust om verder te lezen niet weinig opwekken. 't Is waar, het eens zoo verschrikkelijk monster, dat in 't beschaafd *Europa* eene zee van tranen en bloed heeft doen storten, en, had het de Hemel niet verhoed, dit ruim gezegend wereld-deel in eene woestenij zou hebben herschapen, kan niet dan met afgrijzen genoemd worden. — 't Is waar, de herinnering aan den naar een afgelegen Eiland, voor al zijn leven hopen wij, verbannenen verwoester van alle menschelijk geluk, moet de treurigste aandoeningen en het smartelijkst gevoel opwekken; maar wie zal daarom ontkennen, dat zulk eene herinnering, wanneer zij door eenen kundigen Geschiedschrijver, of bekwamen Bijbelsch, wiens geloof aan eene alles weldadig regelende Voorzienigheid, door den Christelijken Godsdienst geheiligd is, verstandig geschiedt, wezenlijk nuttig zijn, en ten zegen verstrekken kan? Zij allen nu, die dit met ons gelooven, zullen hiervan, door deze redevoeringen, welke in eenen

eenen doorgaans levendigen, dikwerf fraaijen, en niet zelden verrasschenden oratorischen stijl, met warmte en oordeel gesteld zijn, nog meer overtuigd, of immers in deze overtuiging bevestigd worden. — Vooraf wordt de aandacht, in de eerste Redevoering, bezig gehouden, met de herinnering aan eenige min of meer bekende en zekere daadzaken, en wel zoo, dat ze voorsl dienen, om te doen gevoelen: met welk regt men algemeen een zoo ongunstig gevoelen, omtrent den Dwingeland van onzen leeftijd, koestert. 't Geen opzettelijk dus is voorgedragen, dat het ten sterksten contrasteert met en afsteekt bij de korte schets, van 't geen de ruwe wreedaard met zijne vermogens en in zijne omstandigheden had kunnen wezen. Wij meenen echter, met opzigt tot de vroegere ontwikkeling van zijne vermogens en van zijn zedelijk karakter, zoo wel als over zijne eerste verrigtingen, minder gunstig dan de Eerw. OCKERSE te moeten oordeelen. Het Slot doet ons den Prediker van het Evangelie kennen, die zich het Engelen-Vreugdefeest voorstelt, bij de bekeering van dien grootsten, na den eersten aller zondaren, en vergiffenis predikt ook voor eenen NAPOLÉON in dien Goddelijken, die eene verzoening is voor de zonden eener geheele wereld. Wij herinnerden ons hierbij den eenigen waren zin, waarin het verdrukt gemoed van den Christen Nederlander, openlijk, in onze slavernij met de Gemeente, voor den Geweldenaar bidden kon: beneem hem Heer! zijn kroon en troon, en schenk hem de bekeering ten leven!

De tweede redevoering, stelt *de meer afgelegene* en *naaste oorzaken van* NAPOLEONS *verschrikkelijken val* voor — Zij worden gevonden, vooreerst in den onmensch zelven, die al-

alles bezat wat hij had moeten missen, en alles miste, wat hij had moeten bezitten, om vóór zijn reusachtig ontwerp te zijn opgewassen. — Wij stelden ons bij de ontwikkeling hiervan voor, 't geen wij lang te voren van KOTZEBUE lazen, ten betooge: dat BONAPARTE van geene zijde hoegenaamd groot kon genoemd worden.

2.) In den toestand der wereld, en in den geest zijnes tijds. — Dit is wat schraal uitgevoerd, maar, bij de ontwikkeling der vierde oorzaak, vinden wij hiervan weder iets.

3.) In de keus der *hulpwerktuigen*. Hier had wel bij gevoegd mogen worden, het dwaas en dikwijls zoo wreed als laag wegwerpen, ja doen sneven van mannen, waaraan hij, ook in het krijgswezen, de grootste verpligting had; omdat zijne Staatkunde hen voor gevaarlijk beschouwde, of liever zijne ongehoorde trotschheid en wreedheid hen niet langer dulden kon. — Hiervan konden voorbeelden genoeg uit de geschiedenis worden bijgebragt.

4.) In zijne dwalingen, zelfs ook in het hem anders nog 't meest bekende vak van de beoefenende krijgskunde. — Bij die gelegenheid wordt echter met regt ook gewaagd, van de Magten welke zich tegen hem stelden, en van de middelen, waarvan zij zich vervolgens verstandig bedienden, om zijne dwingelandij te doen eindigen.

5.) Eindelijk in zoogenoemde toevallige omstandigheden, en in den wil en het Bestuur van God zelven. Schoon de Redenaar somtijds niet genoeg schijnt voor oogen gehouden te hebben, dat hij geen Geschiedschrijver was, leest men echter zijne historische uitweidingen met genoegen. En wien zou niet het facit, de slotsom hier aangewezen, voldoen: de Almagtige heeft

Digitized by Google

heeft alles doen medewerken, om den *hoogen van oogen*, den *stijven van halze* te doen vallen. — God heeft NAPOLEON vernederd?

Tusschen de uitgave van deze, en de twee volgende Redevoeringen, verliepen eenige maanden, en daar onder ook die van Maart tot November, van het voor den Nederlander vooral ook onvergetelijke Jaar 1815. Het daarin gebeurde heeft, en zeer natuurlijk voorwaar! geenen geringen invloed gehad, op dit tweede Stukje. Het heeft den in zijnen klimmenden leeftijd nog zoo vurigen verdediger der goede zaak, des Vaderlands en van *Europa*, geheel van plan doen veranderen, zoo dat de derde Redevoering nu geene verdediging van onzen en *Europa's* Opstand tegen NAPOLEON tot onderwerp heeft, maar *eene lofrede* behelst, *ter gedachtenis van Europa's en Neêrlands Doorluchtige Verlosfers en verlossing, op den 15—18den van Junij* 1815, *benevens ettelijke wenken op de toekomst.* Eene verandering, waarover het Geëerd Publiek voorzeker geene reden heeft, zich te beklagen. Wij stemmen den Heer OCKERSE volkomen bij, als hij hier verklaart: „ tegen den Verrader verdedigt men zich, gelijk tegen het roofgedierte, alleen met moordgeweer: hij heeft alle aanspraak op wederlegging verloren." — Schoon wij aan den anderen kant toch ook, door de ondervinding geleerd, betuigen moeten, dat men door den ellendigen *Corsikaan* naar *Elba* te verbannen, onzes erachtens, of te veel of te weinig gedaan heeft. Maar dit moest gebeuren, om nog grooter les, nog duidelijker onderwijs aan *Europa* te geven.

O aanbiddelijke raad van God, wiens heerlijkheid wij nietige stofbewoonders eerst van *achteren* eenigzins bemerken kunnen! Waarom ver-

vergeet men toch zoo dikwijls den overschoonen wenk, wel zinnebeeldig maar tevens allerkragtigst voorgesteld, *Exod.* XXXIII: 18—23?

Alhoewel wij ook hier wel eens en andere uitdrukking en bijzonderheid, of hadden willen missen, of een weinig anders zien voorgesteld, aarselen wij echter geheel niet, om, na eene herhaalde lezing, deze derde Redevoering, (de eerste dus van het tweede Stukje) de schoonste te noemen, waarin gedurig natuur en kunst als om den voorrang schijnen te dingen, en het levendig, door de nog zoo versche groote gebeurtenissen, doordrongen gevoel, het waar Christelijk Godsdienstig gevoel in volle werking beschouwd wordt. Eene kleine maar schoone proeve kunnen wij niet nalaten hier te plaatsen:

„ Ik schende de eerekransen niet, onsterfelijke Helden, die het verrukt *Europa*, het dankbare Vaderland, om uwe hoofden gevlochten, boven uwe graven opgehangen heeft. Niets wil ik ontrooven aan den welkeloozen roem uwer eeuwige verdiensten, O ALEXANDERS, FRANSEN, GEORGE'S, FREDRIKS, en WILLEMS! niets aan de onvergankelijke glorie uwer verhevene dapperheid, O WELLINGTONS, BLUCHERS, BRUNSWIJKEN, ORANJE'S en BULOWS! Ik slinger de trofeën van uwer aller roem door elkander om deze gedenkzuil, in de vlakte van *Waterloo* opgerigt door twintig vereenigde Volken, rondom dit duurzaam eereteeken zaamgeschaard, om uwe namen, uwen lof in goud en in marmer te vereeuwigen; — neen, om u met eenen handslag, eene broederkus, een' vloed van sprakelooze tranen te zweeren, dat gij, nevens alle uwe mede-helden, onuitwischbaar leven zult in millioenen erkennende harten, wier bloed niet van kind tot kind zal overgaan, dan om

in

in warme, dankbare boezems te blijven kloppen, en onzen zegen onverkoeld over te brengen aan den laatsten uwer afstammelingen."

„ Dan, hoe zou ik uwen roem, doorluchtige Verlosfers! meer verhoogen kunnen, hoe uwe gedachtenis zekerder aan de onvergankelijkheid toewijden, dan door die te verbinden aan de lofprijzing van den Eeuwigen? Vorsten en helden, die door eenen voorbeeldeloozen honderdurigen strijd vaderland en menschheid vrij gevochten, den tiran der aarde verdelgd, het rijk des gewelds en des bedrogs vernietigd hebt! heb ik niet uwe gedachtenis aan de eeuwigheid toegewijd, niet alles gezegd, wanneer ik in den naam van al wat op aarde zedelijk denkt, u toeroepe: „ Ja, doorluchtige mannen! gij waart groot; maar uwe wijsheid was „ de wijsheid van God! uwe stalen vuist was „ het werktuig zijner vergeldende almagt; gelijk de zaak, waarvoor gij streedt en leedt, „ de zaak van God was!" — Waarom zou ik mij deze uitboezeming schamen? Zie ik u niet, adel van het menschdom! en op uw treffend voorbeeld, alle uwe wapendragers en uwe volken, geheel het hereenigd *Nederland*, zich op deze vlakte te neder werpen in stille aanbidding des Almagtigen? Vallen hier niet schitterende kroonen, blinkende ridderstarren, glorierijke banieren, gemengeld onder de achtbare burgerrijen, eerbiedig in het stof, om den Heer der legerscharen dankende te loven? — Ik verlies mij in dezen stroom van Godsverheerlijking; ik bloze over mijne stoutheid, die het wagen durfde, eene eerezuil voor God en voor onze Verlosfers in stamelende woorden op te rigten; neen, ik juich mij zelven toe, omdat mijne zwakke stem Monarchen en onderdanen, gelauwerde strijders en vrije burgers, tot dit feest

feest der eere en der dankbaarheid heeft opgevoerd. — Heft gij aan, vaderlandsche Barden! om mijne stamelingen door een waardiger lied te vervangen, en in uwe godentaal onze verlossing te zingen, onze Verlossers, en bovenal den Allerhoogsten te prijzen! — Mij dunkt, op uwe aanstemming voel ik het koud gebeente onzer gevallene helden van verrukking onder onze voeten beven; ik zie hunnen schimmen verheerlijkt rondom dit altaar waren, op wolken van heiligen wierook hemelwaards zweven; en, hoort!.... ginds in de hooge lucht weêrgalmt het over starren en werelden henen van de triumfen en Hallelujahs onzer zalige Vaderen!"

Het Opschrift der vierde of laatste Redevoering, is: *De belangrijke gevolgen der groote, in* 1815 *nader gewijzigde Omwenteling, zoo voor* Europa *in het algemeen, als in het bijzonder voor ons* Vaderland.

Hier treft men verscheidene belangrijke lessen, zoo wel voor de Vorsten als voor de Volken, en voor elk ondeelbare aan. Hier worden niet alleen daadzaken voorgesteld, en reeds werkelijk tot stand gekomene gevolgen van de groote gebeurtenissen der laatste vooral twintig jaren, en in 't bijzonder van het voorgevallene in 1813 en 1815 voor de aandacht afgeschetst; maar ook op de zulke opmerkzaam gemaakt, welke men, met meer of mindere gronden van waarschijnlijkheid, al verder verwachten mag of moet, ten aanzien van *Europa*, en de wereld in 't gemeen, en voor het Koningrijk der Nederlanden in 't bijzonder. De Eerw. Redenaar verzwijgt ook gansch niet, de gegronde redenen, welke er nog zijn, om Volken en Vorsten beide te doen waken, en vooral toe te zien; van op al te voordeelige voorstellingen van be-

sten-

Digitized by Google

stendige rust en steeds toenemenden bloei en welvaren niet in te sluimeren, en dus het ijverig gebruik van alle middelen, welke de goede Voorzienigheid aan de hand geeft, te verwaarloozen.

Hij werpt de noodige blikken onder anderen op *Spanje*, *Italië*, en *Frankrijk*, en gewaagt van de onheil spellende onlusten, daden en besluiten, aan *Europa*, bij het opstellen dezer Redevoering te wel bekend, dan dat men ze voorbij zoude kunnen zien. Hij waagt het zelfs tot de toekomst door te dringen, en te berekenen, wat men bij voortduring waarschijnlijk te verwachten hebbe. Evenwel geschiedt dit, met zedigheid en voorzigtigheid, en alles wordt slechts voorwaardelijk, of wanneer het heilig Enthusiasme al eens verder voortdrijft, zoo voorgesteld, dat men gevoelen kan, de Redenaar heeft aan de schoonste uitzigten der weldenkenden, in 't bijzonder van de Nederlanders, eene veraangenamende en tot Gods-verheerlijking opleidende meerdere uitgebreidheid willen geven. Bij de ontwikkeling der redenen waarom, geeft hij wat hij hoopte, en zoekt zijne Landgenooten niet alleen in die hope met hem te doen deelen, maar ter verwezenlijking daarvan ook mede te werken; terwijl hij zelf ook verklaart: „wagen wij het, de stoute magtspreuken van eenen heiderziener te verwisselen in de nederige wenschen van eenen vurigen beminnaar zijns Vaderlands! Ja zoo durven wij eene profetie uitspreken, die zonder eenig gezag voor het verstand te bezitten, evenwel beminnelijk kan zijn voor ons hart." Trouwens ook onze Schrijver heeft, — men vergelijke de beide voorberigten, — bij eigene ervaring geleerd, hoe ijdel vaak de menschelijke berekeningen zijn, al meende men ook nog zoo wel gewapend te zijn met het verheiderend glas der

wijsbegeerte en der zedekunde. 't Geen later gebeurd is en nog voorvalt, zal zeker menig een' verſterken, in het duister vooruitzigt hier aangaande *Frankrijk* voorgeſteld. — Maar van het ons verborgen toekomſtige willen wij den ſluier niet pogen op te ligten; 't zij ons genoeg, dat de Heere regeert, en voor oogen te houden, hoe groote dankſtof wij hebben!

Wij verklaren voorts over 't geheel alle vier dezer Redevoeringen met veel genoegen gelezen te hebben, zoo om den ſtijl als om den inhoud, en vooral ook om derzelver uitmuntende ſtrekking. Woorden als *muichel*moorder — *eendragtszin*, *verwandelen*, *ingeesting*, *God* als ſtopwoord en uitroep, en uitdrukkingen, als de *donder van het geweten* — *alvermogende* tijdgeest. N. *ſcheen het hoofd te draaijen*, — God *ſcheen ontwapend*, — der *Britten alziend oog*, het *alomvattend denkbeeld*, *God*, — NAPOLEON *de ſtrengſte zedemeester* enz. — zijn ſlechts kleine vlekken. De nette uitvoering is verſraaid door het Titelvignet, eenen *Herkules* verbeeldende, die met zijne opgeheven knods, de woedende gedrochten der Hel aſweert, verbrijzelt, en met den voet trapt. Het Godsdienst en Vaderlandlievend oogmerk van den Eerw. OCKERSE, wordt met dit werkje meer en meer bereikt!

REIS in Perzië, Armenië, Klein-Azië, en naar Konſtantinopel, door J. MORIER. *Naar 't Engelsch en 't Fransch. Twee Deelen. Met Platen. Te* Haarlem, *bij* A. Loosjes, P. z. 1814. *Eerſte Deel*, 344 *Bladzz. Tweede Deel*, 244 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is te zamen f* 5: 16: —

Onder de Reisbeſchrijvingen, eene *lectuur* die doorgaans het aangename met het nuttige ver-

vereenigt, (ten zij de Reisverhaler een Romanschrijver wordt,) trekken die naar het Oosten, de wieg en bakermat aller kunsten, wetenschappen en Godsdiensten, ja, van het menschdom zelve, wel het meeste de algemeene aandacht. Van daar die talooze menigte reizen, die wij over het *beloofde land*, *Sijrien*, *Egijpte* en *Perzie*, reeds sedert de tijden der Kruistogten, en vroeger bezitten, laatstgemelde land is echter in de zeventiende Eeuw, door TAVERNIER, en vooral door CHARDIN, zoo uitvoerig en voortreffelijk beschreven, dat niets aan onze kennis van hetzelve scheen te ontbreken. Daar echter in het Oosten, bij alle bestendigheid der zeden en gebruiken, echter niets zoo spoedig afwisselt dan de Regeringen, en daarmede (bij de volstrekt *Despotieke* magt des Koniugs) ook de bloei en welvaart des lands: zoo volgt het van zelve, dat de oude Reisbeschrijvingen, bij alle hunne onmiskenbare en blijvende *historische* waarde, nogtans voor de *tegenwoordige* gesteldheid des lands, onmogelijk in alles tot getrouwe gidsen kunnen strekken, en dat nieuwere Reizen naar die Landen, eene volstrekte behoefte zijn. Zoo is bij voorbeeld: *Ispahan*, die oude, beroemde Hoofdstad van *Perzie*, en nog zoo vele andere ouddijds aanzienlijke Steden, deerlijk vervallen, en sommige niets meer dan puinhoopen, terwijl de Rijkszetel naar het veel minder aanzienlijke *Teheran* verplaatst is. De kleeding is sedert den tijd van CHARDIN, (in weerwil van het algemeen gevoelen wegens de onveranderlijkheid der *Mode* in het Oosten) ook zeer aanmerkelijk veranderd, zoo dat men, in de platen van CHARDIN en DE BRUIN, onmogelijk hetzelfde Volk, 't welk thans *Perzie* bewoont, kan wedervinden (bladz. 337, dezer Reis). —

Digitized by Google

Onder de nieuwe Reisbeschrijvingen, die dit gebrek moeten aanvullen, bekleedt die van OLIVIER, op last der *Fransche* Regering gedaan, met regt eene der aanzienlijkste plaatsen. Doch de voor ons liggende Reis van eenen *Engelschman*, in eene tegenovergestelde rigting als OLIVIER en CHARDIN, namelijk: uit *Indië* naar *Konstantinopel* gedaan, verdient niet minder de aandacht der Vrienden van landen, en volkenkennis. Hij heeft alle de voorname en beroemde plaatsen van het *Perzische* Rijk, zoo als *Schiraz*, *Persepolis*, *Ispahan*, enz. bezocht, en is te *Téhéran* bij den Koning FETH-ALI-SCHAH, ten gehoore geweest, van waar hij den terugtogt langs eenen weinig bekenden weg, door *Armenië* en het Noordelijk gedeelte van *Klein-Azië* heen, naar de Hoofdstad des *Turkschen* Rijks deed. Uit deze opgave blijkt het, dat wij zekerlijk vele bekende plaatsen ontmoeten, zoo als de *ruïnen* van *Persepolis*, waarover bezwaarlijk iets nieuws meer kan gezegd worden. Ook kunnen wij niet zeggen, uit de beschrijving van den Heer MORIER een duidelijker denkbeeld daarvan verkregen te hebben, na de laatste volledige schets, door NIEBUHR medegedeeld, en de voortreffelijke ontwikkeling der Oudheden van *Persepolis*, door HEEREN, in zijne *Ideën über die Politik, den Verkehr, und den Handel der Völker der alten Welt*, *I. Th.* (laatstgemelde toont de ongepaste benaming van het woord *Sphijnx*, voor een der hier afgebeelde gevleugelde wonderdieren; welke toch zeer wezenlijk van den *Egiptischen Sphijnx* verschillen). Van *Schiraz* daarentegen, waar de Schrijver zich een geruimen tijd ophield, vinden wij belangrijke berigten van een gehoor bij ALI-MIRZA, Prins van *Schiraz*, of Gouverneur der Provincie,

cie, en Zoon van den tegenwoordigen Koning FETH-ALI-SCHAH, die na de Regeringsloosheid van ruim eene halve Eeuw, eindelijk het grootste gedeelte van *Perzie* (*Candaher* uitgezonderd) onder zijn gebied hereenigd heeft, en de verstandigste Staatkunde heeft, om zijne voornaamste Gewesten door zijne Zoonen te laten besturen, welke zeer uitmuntende Prinsen zijn moeten. Alleen ALI-MIRZA, toch is afkeerig zoo wel van de bloedige teregtstellingen, als van den weidschen praal der Oosterlingen, en ABBAS-MIRZA, Stadhouder van *Aderbijan*, heeft de Stad *Tauris*, zetel van zijn gebied, die van eene groote tot eene nietsbeduidende plaats geworden was, weder hersteld en verfraaid, en hij is, maar het zeggen der *Perzianen*, met alle eigenschappen begaafd, welke iemand kunnen ten deele vallen. (II. Deel, bladz. 41.) Wij kunnen ons niet weerhouden, het volgende fraaije gezegde van dezen *Oosterschen*, en dus willekeurigen Vorst, aan onze Lezers medetedeelen.

„ Vóór eenigen tijd verloor de Prins drie van zijne kinderen; zijn *Vizir* verscheen met een droevig gelaat vóór hem; de Prins, die dit merkte, vroeg hem naar de reden dier droefheid, en de *Vizir* scheen te aarzelen. „ Spreek," zeide hem de Prins, „ heeft het Rijk eenig ongelijk geleden? Hebben de Russen ons nog eenige landen ontnomen?" „ Neen," antwoordde de Minister, „ maar uwe kinderen zijn ziek." — „ Welnu," hervatte de Prins. „ Maar zij zijn zeer ziek." — „ Misschien zijn zij zelfs dood?" viel de Prins hem in de rede. — De Minister bekende de waarheid. — Zij zijn dood!" riep de Prins uit; „ doch waartoe zou ik mij aan de smart overgeven! De Staat behoeft dit verlies niet te betreuren. Had ik drie getrouwe dienaars, of

Digitized by Google

drie nuttige Ambtenaren verloren, ik zou bedroefd zijn; maar mijne kinderen waren nog in hunne eerste jeugd. God weet, of zij, in rijperen ouderdom, hun land wel goed gediend zouden hebben."

Ook van de landen, buiten het eigenlijke *Perzie*, zoo als *Armenie*, de berg *Ararat*, het oude *Pontus*, enz. de Stad *Amasieh*, en andere plaatsen in *Klein-Azie*, (hetwelk zeer schoon, vruchtbaar, en op vele plaatsen ook nog al wel bebouwd moet zijn) vinden wij nieuwe, en schoon korte, echter vrij voldoende berigten. De vertaling is zeer wel uitgevallen. —

VERTELLINGEN, GESPREKKEN en BRIEVEN voor Kinderen, door C. G. SALZMANN. *Uit het Hoogduitsch. Met Platen. Tweede Deeltje. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1815. 184 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f.* 1: 10: —

Met hetzelfde genoegen als het eerste, kondigen wij ook dit volgende Deeltje in ons Tijdschrift aan. De Inhoud is:

„ I. FERDINANDS verblijf op het land. II. FILIPS verjaardag. III. Een goed middel, om zich van zwaren arbeid te bevrijden IV. MIENTJE V. Het achterhoudend kind. VI. Ook de winter is goed. VII. De gelukkige reiziger. VIII. Wel te doen, zonder voorzigtig te zijn, is dikwijls zeer schadelijk. IX. Zou ook de ziel krank kunnen zijn? X. De wonderlijke kinderen, *of:* ook kinderen kunnen door hun goed voorbeeld nuttig worden."

Veel zouden wij kunnen aanvoeren, om dit lief kinderboekje aan te prijzen. Wij raden alle ouderen ten sterkste aan, om, wanneer zij hun-

Digitized by Google

hunne kinderen liefhebben, en hunne harten dus al vroeg met edele beginselen vervullen willen, hetzelve zich aan te schaffen, en hen te laten lezen. Zij zullen het ongetwijfeld met groot vermaak, en wanneer wij ons niet geheel bedriegen, ook tot hun wezenlijk nut lezen. Ter voldoening aan onze belofte, bij de beschouwing van het eerste Stukje gedaan, eene proeve willende mededeelen, diene het volgende:

„ VADER. Hoor, ANTON! zou iemands ziel wel eens ziek kunnen wezen."

„ ANTON (*nadenkende*). Ik weet het niet. — Ja toch, ik herinner mij, toen eens de zinneloozе STOFFEL om laag in huis was, die zoo verward sprak, vraagde ik u: „ vader wat „ scheelt dien man?" — Toen antwoordet gij: „ De arme man is ziek!" En, toen ik opmerkte, hoe gezond, vrolijk en sterk hij er uitzag, zeidet gij mij: „ Zijn ligchaam is niet „ ziek, maar *zijne ziel*."

„ VADER. Bravo! — Zie, dat hebt gij eens regt goed onthouden. Maar ik zeide u ook, wat er aan scheelde; weet gij dat nog?"

„ ANTON. Ja! gij zeidet, dat het zijne ziel aan verstand ontbrak, zoo dat zij niet regt denken kon."

„ VADER. Goed! Ziet gij nu wel? de ziel kan dus ook ziek zijn. Kent gij nog wel iemand, wiens ziel ziek is?"

„ ANTON (*zich bedenkende*). Neen, vader! ik kan mij niemand herinneren."

„ VADER. Ik kan u drie personen noemen: FRANS, LEOPOLD en ADOLF. Bedenk maar eens, waar aan hunne zielen krank zijn."

„ ANTON. Ach ja, lieve vader! ik weet het. FRANS is zoo boosaardig, zoo valsch, zoo stijfhoofdig, hij stompt en slaat anderen, als hij er slechts gelegenheid toe vindt. LEOPOLD

Digitized by Google

is zoo praatzuchtig; en ADOLF spreekt niet dan leugentaal. Niet waar?"

„ VADER. Juist. Hunne zielen zijn krank aan *valschheid*, *praatzuchtigheid* en aan *leugentaal*."

„ Hoor nu nog eens, ANTON!"

„ Toen uw ligchaam onlangs ziek was, verzorgde ik u, paste ik u op, en gaf ik u uwe geneesmiddelen. Had ik dit niet gedaan, en mij zelfs niet om u bekommerd, wat hadt gij dan wel van mij moeten denken?"

„ ANTON. Ik had moeten denken, dat gij mij niet lief hadt."

„ VADER. Gij hebt gelijk. Zie mij nu eens aan, ANTON! — (*beiden stonden stil*) — en antwoord vrij uit! Indien nu uwe ziel eens krank ware, en ik wilde mij daarover in het geheel niet bekommeren, maar haar altijd ziek laten blijven, zoudt gij dan kunnen gelooven, dat ik u lief had?"

„ ANTON. Neen, dat zou ik zeker niet kunnen gelooven!"

„ VADER. Wel geantwoord. Maar, veronderstelt eens, ik wilde uwe ziel van hare krankheid zoeken te genezen, en er u middelen toe geven, zoo deed ik zeker iets goeds daaraan, en gij moest denken: „ O, mijn vader moet mij wel zeer hartelijk beminnen; „ want hij wendt alle middelen aan, om mijne „ ziel volkomen gezond te maken."

„ Maar ik ken nu iemand, die denkt geheel anders; want als ik hem middelen tegen zoodanige krankheid aanbied, dan begint hij te weenen, wordt ten uiterste gevoelig, treurig, en handelt eveneens, als of hem iets kwaads geschiedde. Zoudt gij wel kunnen raden, wie dat is?

„ ANTON (*zwijgt beschaamd stil*).

„ VA-

„ VADER. Ik wil hem u nog nader beschrijven: in plaats van dat hij mij de *krankheden*, dat wil zeggen, de *gebreken* zijner ziel altijd met de meeste oprechtheid zou zeggen, zoekt hij deselve liever te verbergen, opdat ik geene middelen tegen dezelve zou aanbieden. Kent gij hem?"

„ ANTON (*geheel verward, zwijgt stil*)."

„ VADER. ANTON! gij zelf! gij zelf zijt het, dien ik meen en die dus handelt. o ANTON! hoe dwaas handelt gij! — Uwe moeder en ik beminnen u zoo hartelijk, geven u alles tot voedsel en dekfel van uw ligchaam, en kunnen niet slapen als dit uw ligchaam ziek is; en zouden wij dan uwe ziel krank laten, zonder ons deswege te bekommeren?"

„ ANTON (*weent*)."

„ VADER. Gij zoekt de krankheden, dat zijn de gebreken uwer ziel, voor ons te verbergen, en als wij ze evenwel ontdekken, en deselve door onze vermaningen genezen, of, om anders te spreken, u *afwennen* willen, dan wordt gij toornig, weent, en gelooft misschien, dat men u onregt doet."

„ Goed, laat het dan zoo zijn! Laat uwe ziel altijd ziek blijven; ik en uwe goede moeder zullen ons niet meer over u bekommeren: maar zoo wilt gij het toch gaarne hebben!"

„ Thans kon ANTON zich niet langer bedwingen; er stroomde een vloed van tranen uit zijne oogen; hij omarmde de knieën van zijnen goeden vader, en beloofde, voortaan openhartiger te zullen zijn, en in elk verwijt, bij iedere vermaning, de liefde zijner ouders steeds te erkennen."

Digitized by Google

De dankbare WEESKINDEREN, een Leesboekje ten gebruike in de Scholen der Liefdadigheid. Door J. HAZEU, CORNELISZ. *Met Afbeeldingen. Te* Amsterdam, *bij* J. ten Brink, G. z., 1815. 86 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f — 6 —*

De gedachte van den ijverig werkzamen, en ook met nut voor de lieve Jeugd arbeidenden HAZEU, om eens in 't bijzonder voor de Weeskinderen te schrijven, vinden wij den braven man waardig. Ook noemen wij zijn plan, om dit in eenvoudige gesprekken te doen, en wel over de Godshuizen of Gestichten der Liefde, in de Hoofdstad te bewonderen, zeer aannemelijk. Hier zijn, na eene eenvoudige inleiding, de vier voornaamste Gestichten, tot de Gereformeerde Gemeente behoorende, de onderwerpen, terwijl de Schrijver belooft, die der andere Kerkgenootschappen, in een of twee volgende Stukjes, te behandelen. Een begin wordt gemaakt met het *Diakonie Oude Vrouwenhuis*, daarna gesproken van het *Corvers-Hof*, vervolgens de aandacht bepaald bij het *Diakonie Bestedelings-Huis*, en ten laatste gehandeld over het *Diakonie-Weeshuis*. Deze twaalf korte Gesprekken dienen, om den oorsprong, de inrigting, het bestuur en het nut der vier genoemde Godshuizen van *Amsterdams* Gereformeerde Gemeente te doen kennen, en zijn niet alleen voor Weeskinderen zeer verstaanbaar ingerigt, maar ook wezenlijk nuttig, omdat de opsteller dezelve doorweven heeft met gepaste korte lessen, en Christelijke aansporingen. De bepaalde ruimte belet ons, eene proeve ter aanprijzing hier bij te brengen.

MEN-

Digitized by Google

MENGELWERK.

VOOR WIE IS HET H. AVONDMAAL DES HEEREN INGESTELD?

Het Heilig Avondmaal is voorwaar, eene allerbelangrijkste plegtigheid, waaromtrent men niet te ernstig denken kan. 't Zij men zie op den Hoogen Insteller, 't zij men acht geve op het groote oogmerk, 't zij ook de aandacht vestige op de eenvoudige verordening zelve, en op het heerlijk nut, 't welk daaruit voor den geloovigen gebruiker voort kan vloeijen, men zal zich wel dra overtuigd gevoelen, dat men er niet dan met eerbied aan behoort te denken, of er van te spreken. De zaak daardoor voorgesteld is ook zoo heilig, en de waarheid, welke zij door op onze zinnen werkende teekenen bevestigt en als verzegelt, zoo dierbaar, dat men wel voor alle ernstig gevoel onvatbaar zoude moeten zijn, indien deze zoo veel beteekenende maaltijd ons niet in eene eerbiedig ernstige stemming bragt. Het kan ons dan ook in 't geheel niet bevreemden, dat Apostel PAULUS, in zijnen eersten Zendbrief aan de Christenen van *Korinthen*, zijne Lezeren daarbij zeer ernstig bepaalde, en hen met eene Apostolische waardigheid vermaande, om toe te zien, van toch niet anders dan zeer eerbiedig, van deze eenvoudige en troostrijke instelling gebruik te maken.

Geen

Digitized by Google

Geen wonder dus ook, dat men, schier van de eerste eeuwen onzer Christelijke Jaartelling af, tot op dezen tijd der betere Huishouding des geloofs toe, gedurig de vragen zich en elkander ter beantwoording voorgesteld, en onderzocht heeft: voor wie is eigenlijk deze maaltijd verordend: — wat wordt er vereischt, om zich van denzelven met nut en zegen te bedienen: — hoe moet men er gebruik van maken; — en wat moet er in acht worden genomen, om deze plegtigheid betamelijk te vieren?

Men moet, wanneer men met de Kerkelijke Geschiedenis, maar een weinig bekend is, wel erkennen, dat hier over van tijd tot tijd veel goeds en schoons aangemerkt en geschreven is, maar men kan dan ook, aan den anderen kant, niet ontkennen, dat dit onderzoek niet zeiden zeer verkeerd gedaan, en de beantwoording meermalen op eene wijze geschied is, welke den gemoedelijken vriend der waarheid, den hartelijken eerbiediger van CHRISTUS en van zijnen Godsdienst, met droefheid vervult. Ja het is helaas! maar niet te loochenen, dat ook nog zelfs de gevoelens der Christenen in ons Vaderland, die als wedijveren in het betoonen van hunne verkleefdheid aan den schoonen Christelijken Godsdienst, aanmerkelijk verschillen, omtrent dit gewigtig onderwerp; en dat tot geen gering nadeel voor de broederlijke liefde, en voor wezenlijke stichting. Hier over dan, gelijk meermalen, ook nu weder bepaaldelijk nadenkende, is 't mij voorgekomen, dat eene voorname reden van dit verschil en de daardoor nog gedurig blijvende ongelukkige verwijdering, gezocht moet worden in het niet behoorlijk onderscheiden van zaken en punten, die men vooral niet verwarren moest.

Ge-

Gelijk in vele bijzonderheden, zoo komt het onzes erachtens ook hier wel zeer te pas, dat men zich deze oude beproefde waarheid herinnere: *die wel onderscheidt leert wel.* Men zal, wanneer wij iets zien, zich grooot voordeel kunnen doen, en vele verschillen en schadelijke wanbegrippen voorkomen of verwijderen, door de volgende drie vragen behoorlijk te onderscheiden en te beantwoorden.

1.) Wie zijn verpligt het H. Avondmaal des Heeren te gebruiken?

2.) Wat moeten de Leeraars en Opzieners vorderen van hen, die zij tot het gebruik van deze Heilige plegtigheid toelaten?

En 3.) Wat behooren wij van ons zelve te vereischen, of hoe moeten wij gezind zijn, om met nut en zegen 's Heilands dood aan zijne Tafel te verkondigen?

Met de ontwikkeling en beantwoording dezer drie zeer onderscheidene vragen, willen wij onze Lezers dan nu een weinig bezig trachten te houden, in hope dat hierdoor iets mag worden bijgedragen, om de Christelijke liefde, meerdere eenstemmigheid, en eene betere denkwijze omtrent dit gewigtig stuk te bevorderen.

1.) Wie zijn verpligt het H. Avondmaal des Heeren te gebruiken?

Deze vraag is gemakkelijk te beantwoorden, wanneer men slechts nadenkt op de woorden zelve, waarmede de Heere JEZUS deze Instelling heeft aanbevolen, en op de uitdrukking door Apostel PAULUS gebezigd, om de verpligting tot het vieren van deze plegtigheid aan te dringen. JEZUS zeide: *Doet dat tot mijne gedachtenis!* Dit gebood Hij zijne Leerlingen, die met Hem op zijn bevel aan tafel gesteld waren, en als zijne vrienden en belijders aanlagen. Hiermede deed Hij hen duidelijk opmerken,

Digitized by Google

ken, gelijk zij het alzoo ook zeer goed verstonden, getuige hunne volgende handelwijze: — na mijn lijden en dood, na mijn vertrek van deze aarde naar den Hemel, terwijl ik dus niet meer lichamelijk bij en met u op deze wereld zijn kan; moet gij van tijd tot tijd zulk eenen maaltijd houden, om aan mij te gedenken, om mijne gedachtenis te vieren. JEZUS vrienden en belijders zijn derhalve gehouden, om zijn H. Avondmaal te gebruiken, zij zijn Hem ongehoorzaam wanneer zij dit verzuimen.

Men zou evenwel, wanneer men geen nader onderwijs hier aangaande in het N. Testament ontvangen had, nog altoos met eenigen schijn kunnen aanmerken: wie zegt ons, dat de Discipelen van den Heiland niet, in hunne meer bijzondere en hoogere betrekking met en tot Hem, dit bevel ontvangen hebben, zoodat het eigenlijk maar alléén hen aanging! Maar deze bedenking wordt geheel en al weggenomen, door 't geen PAULUS hierover geschreven heeft ter aangehaalder plaatse. (1) Hij spreekt daar toch van *allen* die tot de Gemeente van CHRISTUS behooren, dat is: daarvan leden zijn. (*Hoofdst.* X: 17.) Hij spreekt er van, als van eene bekende en geheel niet twijfelachtige zaak, dat alle de belijders van het Christendom 's Heeren Avondmaal houden moeten, zoo velen als er tot de Gemeente behooren, en door den Christen naam onderscheiden worden. Hij neemt volstrekt alle bedenkingen hieromtrent volkomen weg, door te schrijven: „*Zoo dikwijls als gij dit brood zult eeten, en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren tot dat Hij komt.*" — Het is dus eene blijvende eene duurzame plegtigheid, ter viering van

(1) 1 *Cor.* X en XI.

van welke alle Christenen ook nog verpligt zijn, zoo lang zij op deze aarde verkeeren, en die zorgvuldig gehouden moet worden, zoo lang deze wereld staan zal. — De Leeraars volgen alzoo het voorbeeld van de Apostelen na, en gebieden zamen aan den Grooten Meester, wanneer zij alle de belijderen van het Christendom verpligt en geroepen verklaren, om, het H. Avondmaal mede te vieren, en alle hunne pligten aanwenden, om hunne Mede-Christenen te bewegen, dat zij zich daarvan toch niet ongehoorzaam onttrekken. De Gemeenten zijn derhalve ook ten duursten verpligt, in deszen naar hen te hooren. Uit dit aangemerkte volgt nu ook van zelve genoeg, hoe ongegrond het bijgeloof der Middeleeuwen genoemd moet worden, volgens welk men den dooden ook het brood in den mond wilde gestopt hebben; en hoe verkeerd het zijn zou, wanneer men die algemeen bevel van JEZUS ook tot de *kinderen* wilde uitstrekken; die daarvan nog geene genoegzame kennis hebben, noch dus in *staat zijn* deze plegtigheid behoorlijk te vieren.

2.) Wat moeten de Leeraars en Opzieners, vorderen van hen, die zij tot het gebruik van deze H. plegtigheid toelaten?

't Spreekt van zelve, dat wij hier als algemeen erkend vooronderstellen, dat het Bestuur der Kerke verpligt is, om toe te zien dat alle vijandtrijdingen voorgekomen, alle verkeerdheden zoo veel mogelijk geweerd, en de goede orde en stichting gehandhaafd, bevorderd worden, en dat het dus vooral ook heeft zorge te dragen, dat, met opzigt tot 's Heeren H. Avondmaal, geene onordentelijkheden insluipen. Zal nu dit behoorlijk geschieden, dan komen vooral ook de personen in aanmerking, die van deze pleg-

plegtigheid gebruik verlangen, of al of niet behooren te maken. — Zij hebben toe te zien, dat alleen geloovigen, dat is: in den stijl van het N. Testament, waar naar wij ons in dezen hebben te schikken en waardoor wij ons moeten laten leiden, belijders en belijderessen van JEZUS en van zijnen Godsdienst, Christenen dus, aan de Tafel des Heeren zich begeven. Voor de zulken toch, voor hen alleen is deze plegtigheid verordend. Als vrienden en belijders van den eenigen Heiland der wereld, zitten de gasten aan, ter plegtige viering van de gedachtenis van zijn lijden en sterven ter verzoening van onze zonden, terwijl zij, door het gebruiken van brood en wijn op zijn bevel, en naar zijn weldadig voorschrift, openlijk hunne afgelegde belijdenis van CHRISTUS herhalen, en verklaren, dat zij hope op Hem hebben en verlangen door Hem zalig te worden. Eerst behoort men, derhalve, bewijzen te geven dat men JEZUS en zijne verdiensten kent en waardeert, eens te verklaren, dat men in Hem, *die gestorven is voor onze zonden, en opgewekt tot onze regtvaardiging*, gelooft en erkent, dat wij *in zijn bloed de vergeving hebben van onze misdaden*, eerst belijdenis van het Christendom af te leggen, en plegtig te beloven, dat men voornemens is als een Christen te leven, eer men kan toegelaten en uitgenoodigd worden, om aan de Tafel des Heeren zich te vervoegen. Die dit nog niet gedaan heeft of zulks weigert, is voor het Avondmaal nog niet geschikt, hij toont nog geen belang in den Verlosser te stellen, of nog niet genegen althans te zijn, om Hem te belijden voor de menschen; hoe zou men dan zoodanig iemand tot het H. Avondmaal mogen toelaten?

Maar de ergernissen moeten ook zoo veel mo-

Digitized by Google

mogelijk geweerd, en aanstotelijkheden voorgekomen worden. Menschen die openbare ergernis geven, 't zij door hunne afgelegde belijdenis te verzaken, 't zij door met sommige waarheden van het Evangelie te spotten, 't zij door een ondeugend leven, door een zedeloos en liederlijk gedrag, geven eene onchristelijke denkwijze te kennen, toonen met verkeerde gevoelens vervuld te zijn, en door eenen kwaden geest bestuurd te worden, blijken geene gehechtheid aan 's Heilands leer te gevoelen, en gedragen zich als Onchristenen. Met de zulken kunnen dus de Christenen zich niet aan de Tafel des Heeren vereenigen, zij wekken in hen die ze kennen, onaangename aandoeningen op, en zouden dus, door hunne tegenwoordigheid, ontstichting baren, wanneer zij geene teekenen van berouw gegeven hebben. — Het is dus betamelijk, dat de zulken door den raad der Kerke geweerd, verzocht en des noods gelast worden, om zich van de Tafel des Heeren te onthouden, opdat de heiligheid dezer schoone plegtigheid, zoo veel maar eenigzins mogelijk is, bewaard worde. De opzieners hebben dus, zoowel als op de belijdenis, ook op het gedrag der Leden toe te zien, welke tot het H. Avondmaal zullen worden toegelaten. Hoe zal men toch zulke menschen voor Christenen, voor Broeders en Zusters in den Heere erkennen, die zelfs door hun uiterlijk gedrag toonen geene geloovigen te zijn? Hoe zal men zich met de zulken aan dezen liefdemaaltijd vereenigen, die door hun leven bewijzen, dat zij den Heere JEZUS niet gehoorzamen noch verheerlijken willen? Wat moet men denken van derzulker belijdenis? Meer echter dan de bevestiging der Christelijke belijdenis, door

een *uiterlijk* goed zedig en Godsdienstig gedrag, mogen geene Leeraars of Opzieners vorderen, meer *kunnen* zij ook zelfs niet vereischen. Zij zijn geene hartenkenners. Zij mogen zich op den stoel van JEZUS geenszins plaatsen. Hunne taak is het geheel niet, om over anderen te oordeelen. De leer van JEZUS verbiedt hen volstrekt, zich eene heerschappij te veroorloven, over de Gemeente van CHRISTUS welke hier vergaderd wordt; zij mogen geene Keurmeesters zijn. De beide gelijkenissen, van het *visschnet*, en van *het onkruid en de tarwe*, moeten hen in dezen tot leering en waarschuwing verstrekken. Zij moeten als geloovigen, als Christenen allen aanmerken en behandelen, die JEZUS voor hunnen Zaligmaker verklaren te erkennen en te gehoorzamen, en door geene openbare slechte levenswijze toonen, dat zij van JEZUS en zijnen dienst geheel vervreemd zijn. Zij hebben hen dus ook tot de viering van 's Heeren H. Avondmaal vriendelijk op te wekken, en ernstig uit te nóodigen.

Men vreeze hiervan dan ook geene kwade gevolgen. Men meene niet, dat deze leer zoo openlijk te prediken, gereede aanleiding zou geven, tot zekere ligtzinnigheid, en de menschen in den waan zou kunnen brengen, dat het in den Godsdienst slechts op het uiterlijke aankomt, en dat het, om wel Avondmaal te houden, genoeg is, uiterlijk JEZUS te belijden en geene openbare ergernis te geven.

Daarvoor, voor zulk een schadelijk wangevoelen, zullen wij bewaard blijven, wanneer wij, in de

Derde plaats, de vraag wel zoeken te beantwoorden:

Wat behooren wij van ons zelven te vereischen;

schen; of *hoe moeten wij gezind zijn, om op eene waardige wijze, met nut en zegen, 's Heilands dood aan zijne tafel te verkondigen?*

Wanneer men zich voorstelt, dat men aan en door het Avondmaal gemeenschap uitoefent, als het ware, met JEZUS CHRISTUS, dat wij als Tafelvrienden van Hem, die alle magt heeft in Hemel en op Aarde, op brood en wijn door Hem onthaald worden, en dat wij als belijders en vereerders van Hem, die alwetend is en onze harten en bedoelingen volkomen kent, aan de deftig toebereide Tafel naderen, om ons levendig voor den geest te brengen, hoe veel de Heere JEZUS voor ons gedaan, hoe zwaar Hij voor ons aan het kruis op Golgotha geleden, welke eene liefde Hij aan ons betoond, welk een offer Hij voor onze zonden gebragt, en dat Hij ons vrijgekocht heeft met zijn eigen dierbaar bloed, om ons te reinigen, te heiligen, te vertroosten en hoogst gelukkig te maken; wanneer wij ons dit levendig voorstellen, dan gevoelen wij, hoe ernstig en eerbiedig wij gestemd, hoe dankbaar gezind, hoe opgeruimd van harte, maar ook tevens hoe rein en heilig in onze bedoelingen, zijn moeten, om deze plegtigheid waardiglijk te vieren. Een weinig nadenken slechts, over den aard, en het heerlijk oogmerk van deze zoo heilige plegtigheid, en wij zullen moeten erkennen, dat wij vooral met ootmoedigheid bekleed moeten zijn, en gevoel behooren te hebben van onze geringheid en onwaardigheid in ons zelve, en alzoo ook van het groote der eer, welke ons ter beurte valt, dat wij, als uitverkorenen en geroepen door het Evangelie, verwaardigd worden, van als belijders niet slechts, maar ook als vrienden des Heeren de sterktst mogelijke bewijzen, ja, als panden van zijne geheel be-

langelooze liefde te ontvangen aan zijnen Disch. — Het gevoel van onze zonde en schuld, waardoor wij de tusschenkomst van den Verlosser, Gods eigen Zoon, maar die zich met ons wel wilde verbroederen om voor ons alles te zijn, zoo zeer noodig hebben, moet dan ons hart week maken, en op de Goddelijke genade in CHRISTUS, met boetvaardigheid het oog doen vestigen; daar ons hier dat troostrijk Evangelie-woord: — „ *Hier in bevestigt God zijne liefde jegens ons, dat* CHRISTUS *voor ons gestorven is toen wij zondaars waren,*" — zoo treffend als zinnebeeldig wordt voorgesteld.

Wij hebben, terwijl wij het brood voor ons door den Leeraar in 's Heeren naam, en op zijn bevel breken, en den drinkbeker met wijn zien vullen, met aandoening ons voor den geest te brengen, wat 's menschen ellende den Heiland gekost, hoe veel en zwaar Hij tot ons heil geleden heeft, en hoe zeker het is, dat Hij ook voor onze zonden gestorven is naar de Schriften; maar ook welk eene dure verpligting wij aan Hem hebben, en hoe schandelijk wij handelen zouden, wanneer wij nog weigerden Hem geheel ons hart, ons volkomen vertrouwen te schenken. Het zijn de heerlijkste beloften van het onwaardeerbaar Evangelie, welke ons aan deze Tafel verlevendigd en als verzegeld worden; en dus hebben wij er vooral geloovig onder te verkeeren, alle twijfelingen uit ons hart te verbannen; en ons verzekerd te houden, JEZUS wil ook mijn Heiland, mijne voorspraak, mijn Zaligmaker zijn, en zoo zeker als ik hier, op zijn bevel, ter zijner gedachtenis van dit brood eet, en uit dezen kelk drinke, zoo zeker zal ik ook, wanneer ik mij als zijn lijfeigene, als een regtschapen belijder en onderdaan van Hem gedraag, eens, en dat voor al-

toos

Digitized by Google

toon, deelen in dat heil, 't welk Hij voor de zijnen verworven heeft.

Dan, terwijl wij voor den Alwetenden als verschijnen, moet het hart vooral rein zijn, en vervuld met ware liefde tot God in CHRISTUS, en tot den naasten. Het wel beraden voornemen des gemoeds moet het dan voorzeker zijn, om voortaan aan 's Heilands leer en voorbeeld getrouw, voor al wat ondeugd heet ons zorgvuldig te wachten, in 's Heeren Mogendheden tegen alle booze neigingen te strijden, en met eenen heiligen ijver en onbezweken moed de Goddelijke zoo weldadige voorschriften van het reine Christendom te beoefenen; en dus *ons licht ook te laten schijnen voor de menschen, opdat zij onze goede werken zien*, en, door ons te volgen, met ons, *den Vader die in de Hemelen is, verheerlijken mogen.*

Ootmoed derhalve, geloof, dankbaarheid en heilige bedoelingen, ziet daar 't geen wij van ons zelve hebben te vorderen, om deze zoo veel beteekenende plegtigheid op eene waardige wijze te vieren. Daartoe moeten wij ons vooraf behoorlijk voorbereiden, daartoe vooral *bidden* werkzaam zijn. Is dit nu ons geval, is deze onze werkzaamheid, dan hebben wij ook geheel niet bevreesd te zijn, dat wij ons zelve een oordeel zullen eeten en drinken; in tegendeel mogen wij ons dan verzekerd houden, dat wij aan 's Heeren Tafel aangenaam zijn zullen, — dat Hij met welgevallen op ons nederziet, en dat, het vieren van het H. Nachtmaal des Heeren, ons tot eenen wezenlijken zegen verstrekken zal.

Mogt deze korte voorstelling dienen, om bij dezen of genen, sommige nog maar al te veel plaats hebbende schadelijke vooroordee-

Digitized by Google

len te verdrijven, anderen te versterken in hunne Evangelische denkwijze, en het H. Avondmaal op zulk eene wijze te doen beschouwen en gebruiken, als meest verheerlijkend voor JEZUS en allerheilzaamst voor zijne Gemeente is! T.

STELLINGEN.

1.

De gunstelingen zijn zonnewijzers, welke men slechts zoo lang raadpleegt, als de Zon van Staat hen beschijnt.

2.

Schoonheid zonder bevalligheid, is een angel zonder lokaas.

3.

Uw roem is als uwe schaduw, vaak gaat dezelve u vooruit, dikwerf volgt hij u na; somwijlen is hij grooter, maar somtijds ook kleiner dan gij.

4.

Het lagchen der deugd is aangenamer, en roert veel sterker, dan alle liefkozingen van het geluk.

5.

De laster is het vermaak der Schijnheiligen.

6.

Die van de geheele wereld geacht en geprezen zijn wil, bewijst den dwazen te veel, en aan regtschapene lieden te weinig eer.

7.

De Godsdienst is de gulde keten, welke den aardbol aan den troon des Eeuwigen vasthoudt.

8.

Spreek nimmer van 't geen gij niet weet, en weinig van 't geen gij weet.

9.

Digitized by Google

9.

Kleine geesten maken een geweld in de wereld, als een ledig daar heen rollend rijtuig.

10.

Vooroordeelen te verschoonen, heet van wegen de waarheid rood te worden, en de ondeugd te verschonen is, zich over de deugd te schamen.

11.

Door ware vriendschap wordt de nijd, en door ware liefde de Koketterij vernietigd.

12.

Een fijn gevoel is de bloem der deugd.

13.

De verstrooijing is wel eens een bewijs, dat het hart goed, en vol gedachten is, daar booswichten in tegendeel en gekken, doorgaans hunne tegenwoordigheid van geest bewaren.

ZINRIJKE WIJZE VAN EENEN OOSTERSCHEN WIJSGEER, OM EENEN VORST OVER DEN DOOD VAN ZIJNEN ZOON TE TROOSTEN.

De Koning COSROES had het ongeluk, eenen Zoon te verliezen die hem zeer dierbaar was; en gaf zich over aan de levendigste smart. Zijne Viziers, zijne gunstelingen en zelfs de dienaren van den Godsdienst, beproefden te vergeefs om hem te troosten. Te *Ctesiphon* bevond zich een Wijsgeer, in wiens verkeer de Koning steeds veel genoegen gevonden had. BEHLAL, dit was zijn naam, ging in het Koninklijk vertrek en vond den Vorst alleen, geheel van smart doordrongen. BEHLAL hield zich, als of hij van het verlies niets wist, dat de Koning geleden had, en vraagde hem naar de oorzaak van zulk eene diepe treurigheid. Mijn

Digitized by Google

Zoon is gestorven, antwoordde hem COSROES, en ik wil het overige van mijn leven doorbrengen, met hem te bewenen. Genadige Heer, antwoordde de Wijsgeer, uw smart is regtmatig, maar hij zou ophouden dit te zijn, indien gij aan hem geene palen wildet stellen. Gun mij uwe Majesteit eenige vragen voorte dragen? — Kunt gij begeeren, dat uw Zoon eene uitzondering op de algemeene wet der natuur zijn, en dat hij onsterflijk wezen zoude op aarde? Neen, antwoordde de Koning, ik weet dat de Engel des doods niemand verschoont; maar ik had ten minsten gewenscht, dat hij, na het genot der jeugdige genoegens, zich in eene talrijke en glansrijke nakomelingschap had zien herleven, en op het einde zijner loopbaan, rust, als eenen loon, die de deugd toekomt, ingeoogst had.

Goed, zeide BEHLAL, veronderstel voor een oogenblik, dat uw Zoon de vier levensperken, na elkander, doorloopen had, drijf deze veronderstelling nog verder, en verbeeld u, dat zijne dagen heider en vrolijk, nooit door het geringste wolkje van kommer en ongeluk verduisterd waren geworden, dat zijne jaren zoo talrijk geweest waren als het zand, dat den oever der zee bedekt, maar dat hij, na verloop van dit lange tijdperk, den tol, dien hij de natuur schuldig is, had moeten betalen, zou een zoo lang en gelukkig leven voor hem, in het oogenblik des doods, niet een vluchtige droom geweest zijn, welks trekken, bij het ontwaken, verdwijnen? Zijne eer, zijn rijkdom, zijne genoegens, kunnen zij hem in den nacht des grafs vergezellen?

Neen, antwoordde de Koning. Als dit dan zoo is, zoo eindigde BEHLAL, hoe kunt gij u dan over het verlies van een leven zoo bedroe-

Digitized by Google

droeven, dat, het mag kort of lang duren, gelukkig of ongelukkig zijn, echter ontwijfelbaar eens een einde nemen moet. Erinner u het gezegde van eenen Perfischen Dichter: Rek uwe dagen, zoo het mogelijk is, boven de gewone grenzen uit, smaak alle bedenkelijke genoegens, wees een Veroveraar, en het gerucht verbreide de grootheid uwer daden over den geheelen aardbodem, het weefsel uwer dagen blijft evenwel aan den draad des doods geknoopt.

Deze woorden verzachteden de smart van GOORORS, en hij kon niet nalaten te belijden, dat BEHLAL hem den waren troost had toegediend.

EENE OOSTERSCHE ALLEGORIE.

Een weldoend man wilde iets tot het geluk van eenen zijner slaven bijdragen, hij schonk hem dies de vrijheid, liet een schip uitrusten en beladen, met al dat geen, waarmede hij in een ander land, naar zijne keuze, zijn fortuin zou kunnen maken.

De dankbare slaaf ging onder zeil. Hij was echter niet lang in zee geweest, of een verschrikkelijke storm wierp hem op een Eiland, dat hij voor woest hield. Zijne goederen had hij verloren, zijne medgezellen waren verdronken, hij was alleen, van alle hulp ontbloot, en moest zich aan eene onzekere toekomst overgeven, die hij zich niet anders dan als allerellendigst kon verbeelden; hij ging zonder oogmerk en in gedachten verdiept voort, toen hij op eens eenen gebaanden weg voor zich zag. Vol vreugde volgde hij dien, en ontdekte in de verte eene groote Stad. Zijne hoop begon aan te herleven, en hij rigtte zijne schreden

Digitized by Google

derwaarts. Maar hoe groot was niet zijne verwondering, toen hij de Stad naderende, zich eensklaps door derzelver Inwoners omringd zag. Herauten riepen het volk toe: zie hier uwen Regent Het vreugdegejuich drong voor hem in de Stad, waar hij in Processie werd henen geleid. Men bragt hem in het Paleis, het gewoon verblijf der Koningen, hong hem eenen purperen mantel om, en versierde zijn hoofd met een kroon. De voornaamste Grooten traden tot hem, om hem in naam des volks, die gehoorzaamheid te zweren, welke men regerende Vorsten schuldig is.

Deze nieuwe Monarch kon naauwlijks gelooven, dat dit meer dan een droom was. Intusschen overtuigde hem al ras de ondervinding, van de wezenlijkheid, van 't geen hem overkomen was, en hij vraagde zich zelven: wat zal dit beteekenen? wat heeft het hoogste Wezen met mij voor?

Deze gedachte, die hem gestaag bijbleef, bewoog hem, naar opheldering hier omtrent omte zien. Hij wendt zich dus tot eenen der Grooten van het Hof, die het meest tot hem naderde, hem goeden raad gaf en die de Voorzienigheid scheen bestemd te hebben, om de regering met hem te deelen. Vizier, zoo sprak hij tot hem, wie heeft mij dan eigentlijk tot uwen Koning gemaakt? Waarom gehoorzaamt men mij, en wat zal er van mij worden? Gij moet weten, genadige Heer, antwoordde de Minister, dat de Geesten, die dit Eiland bewonen, God gebeden hebben, om hun jaarlijks eenen Zoon van ADAM te zenden, om over haar te heerschen. D'Almagtige is zoo goedertieren geweest, om hunnen wensch te verhooren, en alle jaren op denzelfden dag landt hier een mensch aan. De Onderdanen snellen hem

heer dankbaar te gemoet, gelijk gij ondervonden hebt, en erkennen Hem voor hunnen Opperheer, maar zijne regering mag niet langer dan een jaar duren. Wanneer nu dit ongelukkig tijdpunt daar is, dan wordt hij van den throon gestoten, van zijn Koninklijk sieraad beroofd, en met grove kleederen bedekt.

Onbarmhartige krijgsknechten slepen hem aan den oever der Zee, en werpen hem in een schip, dat hem op een ander Eiland brengt. Van natuur is dit Eiland dor en woest. Hij, die nog voor weinige dagen een magtig Monarch was, vindt hier Onderdanen, noch Vrienden, noch Troosters, en hij moet een treurig en kommervol leven leiden. Wanneer het volk zijnen ouden Koning zoo behandeld heeft, gaat het buiten de Stad zijnen nieuwen Koning te gemoet, dien hier de Voorzienigheid elk jaar, zonder uitzondering, zendt. Dit, genadige Heer, is de onbetroepelijke wet, die gij niet kunt veranderen.

Zijn dan, zoo vraagde de Koning aan den Vizier, zijn dan mijne Voorgangers, van een zoo hard lot onderrigt geweest? — Niemand hunner, antwoordde hij, was dit onbekend. Maar zij hadden den moed niet hunne oogen, die door den glans, welke den troon omringt, verblind waren, op eene zoo onaangename toekomst te vestigen. De dronkenschap, waarin zij uit vlugtig genoegen genoten, maakte hen onvatbaar, om op een duurzaam geluk bedacht te zijn, en zij wisten het einde, dat hun dreigde, niet voor te komen. Het jaar van hun geluk was vervlogen, eer zij het dachten, en de ongelukkige dag was eindelijk daar, zonder dat zij iets gedaan hadden, om zich dit onvermijdelijk en treurig lot dragelijk te maken.

Dit

Digitized by Google

Dit verhaal van den Minister, vervulde den Koning met vrees. Hij dacht er met huivering aan, dat er reeds een deel van dezen kostbaren tijd vervlogen was, en besloot zich het overig gedeelte ten nutte te maken. Verstandige Vizier! zeide hij tot dezen Geest, gij hebt mij van mijn ongeluk onderrigt, wie kan dus beter dan gij in staat zijn, om mij de middelen aan te wijzen, om het van mijn hoofd te verwijderen?

Herinner u, genadige Heer! antwoordde de Genius, dat gij naakt op dit Eiland gekomen zijt, en het ook naakt weder zult moeten verlaten, zonder ooit terug te kunnen komen. Er is slechts één middel over, om het ongeluk dat u dreigt, te vermijden. Gij moet naar het Eiland, waarheen gij gevoerd zult worden, arbeidslieden zenden, om groote Magazijnen te bouwen, en die met alles wat tot de behoeften des levens noodig is, laten aanvullen. Maak u de oogenblikken van uw geluk ten nutte, en bezorg u redmiddelen voor eenen moeijelijkeren tijd. Maar gij moet deze bezigheid spoedig werkstellig maken, de tijd is kort, het einde daarvan nadert elk oogenblik, en is dit tijdstip eens daar, dan keert het nooit terug. Herinner u voor alle dingen, dat gij op de plaats, waar gij altoos zult moeten blijven, niets zult vinden, dan het geen gij in de weinige dagen, die gij hier nog zult vertoeven, derwaarts hebt laten brengen.

De Koning keurde het voorstel van den Minister goed, en besloot het terstond uit te voeren. De arbeiders werden oogenblikkelijk afgezonden, en de daartoe bestemde kosten nuttig besteed, om de gebouwen op te rigten. De Koning liet zoo vele Inwoners naar dit

Digitized by Google

dit Eiland overvoeren, als hij noodig achtte, om het aangenaam en vruchtbaar te maken.

Intusschen naderde het tijdstip, waarop hij zijn rijk verlaten moest. Maar deze Vorst, wel ver van zich hier over te beklagen, verlangde veel eer naar het oogenblik, waarop hij zijne nieuwe Staten in bezit zou nemen. De vastgestelde dag verscheen eindelijk, hij werd van den troon ontzet, van zijne Koninklijke kleederen beroofd, zoo als men hem voorspeld had, en op een schip gebragt, dat hem naar het oord zijner verbanning bragt. De onttroonde Monarch landde daar voorspoedig, en leefde er zeer gelukkig, door de hulpmiddelen, die zijne kloekzinnigheid hier bijeen gebragt had.

Arabehah, een Oostersch Schrijver, waaruit deze gelijkenis vertaald is, geeft daarvan de volgende verklaring:

„ De weldoende man is God, de slaaf is het kind bij de ontvangenis, het vaartuig, waarop hem zijn Heer laat inschepen, is het ligchaam zijner Moeder, de schipbreuk is het oogenblik zijner geboorte, het Eiland waar hij aanlandt is de wereld. De genen die hem te gemoet komen, zijn de Ouders, die in de kindschheid voor hem zorgen. De Minister, die hem van het treurig lot, dat op hem wacht, onderrigt, is de Godsdienst. Het jaar, gedurende het welke hij regeert, is de loop des menschelijken levens; het woeste Eiland, waar hij henen gevoerd word, is de andere wereld. De arbeidslieden, die hij daar henen zendt, zijn de goede werken, die hij gedurende zijn leven verrigt. De Koningen, die voor hem daar henen gegaan zijn, zonder over het ongeluk, dat hun dreigde, na te denken, zijn het grootste deel der menschen, die blootelijk zich met aardsche genoegens bezig houden, en niet aan het toe-

ko-

Digitized by Google

komende leven denken, waarin zij ongelukkig moeten zijn, dewijl zij voor den troon van God met handen verschijnen; die ledig zijn aan alle goede werken."

HET HUWELIJK.

Een gelukkige Echt heeft vier tijdperken, gelijk het Jaar vier saisoenen.

De lagchende Lente, die de jeugdige velden met welriekende vlooitjes versiert, elk schepsel met het vrolijk gevoel van een gelukkig aanwezen bezielt, de krachten van den werkzamen Landman enkel op zijnen arbeid rigt, gelijkt op het eerste tijdperk des huwelijks. Hand in hand wandelt dan het jonge Paar, zij zijn slechts één hart en ééne ziel, slaan weinig acht op de voorwerpen buiten hen, en leven in het schoon gevoel van hun geluk.

Nu komt de Zomer. Drukkender wordt de hitte der Zon, hol en vreesselijk ratelt de donder, schrikkelijk bruisen de onweêrsstormen. De ontstelde Landman siddert voor zijn koren, en sluipt angstig tot zijnen bedaarden Buurman, om troost te zoeken. Hij vindt dien, hoopt op eenen schoonen avond, en dra dankt hij de voedende natuur, voor de hem voorheen zoo schrikkelijke oogenblikken, door welke hij thans zijne verkwikte velden, met nieuwen zegen bekleed vindt. Zoo gaat het ook in den Echt. Er vertoonen zich wederwaardigheden, rampen van allerlei aard dreigen het echtelijk geluk. Bevreesd grijpt de zwakkere Vrouw de hand van den sterkeren man, en zoekt troost in zijne blikken. Hij drukt haar vol vertrouwen de sidderende regter hand, en versterkt haar moedeloos hart, door de hoop op eene gelukkige uit-

Digitized by Google

uitkomst. Dra lacht hun op nieuw het geluk toe, en op het einde danken zij de Voorzienigheid voor deze schikking.

Nu verschijnt de Herfst. Juichend verzamelt de vrolijke Landman de vruchten, die de Lente te voorschijn riep, de Zomer deed rijp worden. Vol dankbaarheid verheugt zich het gelukkig Paar, in het derde tijdperk zijnes Echts, over dit geluk, 't welk het gemeenschappelijk in het eerste tijdperk plantte, in het tweede opkweekte.

Eindelijk nadert de Winter. Dikke nevelwolken losen zich op in eenen kouden regen, snijdende winden bruisen door de bladerlooze bomen en over de eenzame velden, koude sneeuwvlokken vallen uit de graauwe lucht, en beken en rivieren zijn met ijs bedekt. De Landman moet de bearbeiding van zijn veld staken, maar hij hoopt op de toekomst, waarvoor hij gezaaid heeft, en rust nu uit. Zoo komt ook het laatste tijdperk van den echtelijken staat. De ouderdom met zijne treurige gevolgen, drukt de zwakke Echtgenooten, dra komen zij aan den eindpaal harer werkzaamheid, maar zij sidderen niet, want ook zij hebben voor de toekomst gearbeid. De vrolijke bewustheid van den wel aangewenden tijd, de zalige gedachte van nog in het nageslacht te zullen voortleven, verheft hen boven den last hunner jaren, en zoo sluimeren zij rustig in den Winter hunnes levens, overtuigd, dat hen de Lente eenes beteren levens volgen zal.

OVER DEN NAAM NAPOLEON.

In alle oude Almanakken, en in de levensbeschrijvingen der heiligen, zal men den naam NAPOLEON te vergeefs zoeken. Men heeft hem nergens gevonden, dan in het leven der heiligen van

Digitized by Google

van de Bollardisten, maar deze NAPOLEON is niets minder dan een heilige, integendeel hij is een zeer booze *Demon*, die zijn genoegen er instelde, om eene arme Vrouw vijf jaren lang vreeselijk te pijnigen, en van wien zij slechts, door de tusschenkomst van eenen heiligen, bevrijd werd. Het volgende is de Latijnsche Tekst van deze oorkonde: *Uxor Bonamici dixit, quod ipsa a quinque annis circa semper fuit gravata et vexata a duobus dæmonibus, quorum unus nominatus* Napoleone, *alter vero soldanus. Acta Sanctorum, T. 3. p. 519. Art. 66.*

DE ADVOKAAT.

Zeker buiten praktijk zijnde Advokaat, voor een onzer Regtbanken, over eene aan hem gedane in beslagneming van goederen, disputerende, liet zich vrij hevig tegen zijne partij uit. In zijne verregaande drift reciteerde hij het 6de vers uit den CXVIden *Psalm.* — Een onzer beroemdste Dichteren, juist bij het Proces tegenwoordig, schreef, onder het disputeren, iets op een stukje papier, en bezorgde het in handen van den Partij-Advokaat, welke, op zijne beurt gerepliceerd hebbende, het pleidooi eindigde, met het reciteren van het volgende Ex tempore:

Een kundig Advokaat, vol smaak en zwier en zwaai,
Had vaak het ongeluk van hevig uit te varen.
Hoe knap de man ook was, dat stond hem gansch niet fraai;
Maar hij wist dadelijk zijn' drift te doen bedaren,
Door 't lezen van een' Psalm, of versje uit de Schrift. —
Hij triumfeert wel op de drift;
Maar zal hij daardoor in de Pleitzaal triumferen?....
Mij dunkt de *Wet* zal, meer dan Psalmen, decideren.

SCHOOL-

Digitized by Google

SCHOOL-NIEUWS.

HOORN.

Den 9den Julij 1816. Heden, na het op den voorgaanden dag door H. H. Curatoren gehouden Examen, had de halfjarige promotie der Latijnsche Schooljeugd plaats.

De Rector J. S. SWAAN, opende dit Feest met eene ter gelegendheid dienende aanspraak, in welke de Wel Ed. geb. Heer F. ALEWIJN, met deszelfs benoeming tot Curator, werd geluk gewenscht.

Vervolgens hield de verdienstelijke Jongeling J. H. GROOTHUIS, eene redevoering door hem zelven bewerkt: *In laudem Hadriani Junii*, en werd, na voleindigd te hebben, door den Rector met zijne welvolbragte taak geluk gewenscht. Nu zagen zich bevorderd tot de zesde klasse: J. H. GROOTHUIS; tot de vijfde: J. C. WIJNAENDTS; tot de vierde: D. MEVERS; tot de derde: W. G. VAN SLOCHTEREN en W. LANGENBERG, aan welke klasse, na voorafgaand onderzoek zijner kundigheden, ook werd toegewezen S. H. SCHUTSTAL VAN WOUDENBERG, (van *'s Gravenhage*;) en tot de tweede: W. WIJSSEN, J. VAN SLOT en J. G. H. SWAAN.

Hier op dankten in Latijnsche Dichtmaat J. H. GROOTHUIS, J. C. WIJNAENDTS (van *Overschie*) D. MEVERS, W. WIJSSEN, en J. G. H. SWAAN, H. H. Curatoren voor de aanzienlijke ontvangen boekgeschenken, waarin J. VAN SLOT door ziekte verhinderd was.

De Rector besloot deze plegtigheid, die door fraai Orgel-Muzijk werdt opgeluisterd, met

Digitized by Google

gepaste dankzegging aan God, en betuiging van de verpligting der Jeugd aan de Toehoorders, die deze plegtigheid wel mede hadden willen vieren.

HARLINGEN.

Den 26sten Julij. Op heden had alhier het gewoon Examen der Latijnsche Scholen plaats. Heeren Burgemeesteren der Stad, gingen gezamenlijk, met het Collegie van Heeren Schoolarchen, des morgens ten negen uren, naar de Lutherische Kerk, alwaar de Præses van Schoolarchen, Ds. M. H. RINGNALDA, den Rector GREIJDANUS met eene gepaste aanspraak in de Latijnsche tale begroette. Vervolgens aanvaardde de Rector zijn onderwijs en onderzoek in de Griekische en Latijnsche talen. Na een genoegzaam bewijs van de loffelijke vorderingen der Discipelen, werden de bevorderingen en prijzen door de Regering der Stad, en het Collegie van Schoolarchen bepaald en uitgereikt. Navolgende Discipelen werden naar verdiensten beloond en verhoogd: Op de Rectors School: C. VAN DER STRATEN. Op de Conrectors klasse: L. PETRÆUS, J. WESTRA, D. CANNE, D. SLOK en M. POPTA. Op de Præceptors klasse: H. VAN SLOTEN, H. BINKSMA, A. BLOMBERG, J. AGEMA en J. VAN ES. Welke Jongelingen, op eene bevallige wijze, in de Latijnsche taal hunne dankbetuigingen aflegden. Waarna de plegtigheid, door den Rector GREIJDANUS, met eene allezins toepasselijke, en voor het onderwijs der Scholen loffelijke aanspraak werd geëindigd.

ENSCHEDE.

Den 26sten Julij. Heden morgen heeft onze Rector der Latijnsche School, de Wel Ed. Heer A. P. VAN DER SIEPKAMP VAN GROENLO, naar deze Stad beroepen, in de Kerk der Doopsgezinde Gemeente, zijn post onder ons aanvaard, met

het

Digitized by Google

het houden van eene gepaste en wel uitgewerkte Redevoering: *Over de opvoeding, en de bevordering der beschaafdheden, door het beoefenen der talen en wetenschappen, gegrond op de deugd en den Godsdienst.* Niet alleen de Regering dezer Stad en Heeren Schoolarchen waren hier bij tegenwoordig, maar ook een aantal toehoorders uit de fatsoenlijkste klasse waren hier vergaderd. — Een aangenaam Orgel-Muzijk en andere instrumenten, vergezeld van Zang, liet zich voor en na deze plegtigheid hooren, — een ieder was wel voldaan, terwijl men zich onderling geluk wenschte, met de aanwinst van een kundig man in ons midden, van wiens ijver en poging tot beschaving van het verstand en vorming van het hart van onze Jongelieden, wij de beste verwachting hebben.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

HET

ALGEMEEN CHRISTELIJK SIJNODE DER HERVORMDE KERK,

IN HET

KONINGRIJK der NEDERLANDEN.

Volgens het Besluit van Zijne Majesteit, van den 28sten Mei dezes jaars, No. 54, is deze hooge Kerk-Vergadering, op den 3den Julij zamengekomen, en, naar genomen dispositie van Zijne Excellentie, den Heere Commissaris Ge-

Digitized by Google

neraal, belast met de Zaken der Hervormde Kerk, van den 8sten Junij No. 6, plegtig geopend, in de Klooster Kerk te *'s Gravenhage*.

De Hoog Eerw. Heer W. L. KRIEGER, Pred. te *'s Gravenhage*, hiertoe, bij laatstgemelde dispositie Art 5, uitgenoodigd, hield vooraf eene toepasselijke Kerkelijke redevoering, naar aanleiding van 1 *Cor*, XIV: 40.

De Godsdienstoefening met gebed, gezang en zegenwensch gesloten zijnde, en de Hoog Eerw. Heer W. L. KRIEGER, een kort gebed, tot opening van de volgende verrigtingen, hebbende gedaan, deed Zijne Excellentie, door den Heere Secretaris en Adviseur bij het Departement van Kerkelijke Zaken, openlijk voorlezen de Artikelen, uit het *Algemeen Reglement van het Bestuur der Hervormde Kerk*, betreffende het Sijnode en deszelfs werkzaamheden, van Art. 16 tot 30, waarop de openbare mededeeling volgde, van het Besluit van Z. M. van den 28sten Mei. Uit hetzelve bleek, dat door Hoogstdenzelven benoemd waren tot Leden dezer Sijnodale Vergadering.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, de Heer H. H. DONKER CURTIUS, Pred. te *Arnhem*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, de Heer W. L. KRIEGER, Pred. te *'s Gravenhage*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, de Heer W. BROES, Pred. te *Amsterdam*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, de Heer A. VAN DEINSE, Pred. te *Middelburg*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, de Heer C. VAN DER LEEUW, Pred. te *Utrecht*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, de Heer N. LOBRIJ, Pred. te *Leeuwarden*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, de Heer C. FRANSEN VAN ECK, Prof. en Pred. te *Deventer*.

Uit

Digitized by Google

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, de Heer D. HENDRIKSZ., Pred. te *Groningen*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, de Heer J. J. SCHOLTEN, Pred. te *Breda*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, de Heer G. BENTHEM REDDINGIUS, Pred. te *Assen*.

Uit de Commissie tot de Zaken der Waalsche Kerken, de Heer D. DELPRAT, Pred. te *'s Gravenhage*.

Uit het Provinciaal Kerkbestuur van *Limburg*, de Heer A. GOEDKOOP, Pred. te *Gent*.

Als Ouderling, de Heer Mr. J. VAN LEEUWEN, Ouderling te *Arnhem*.

Tot Praeadviserende Leden in het Sijnode.

Uit de Godgeleerde Faculteit te *Leiden*, de Hoogleeraar J. VAN VOORST.

Uit de Godgeleerde Faculteit te *Utrecht*, de Hoogleeraar H. ROIJAARDS.

Uit de Godgeleerde Faculteit te *Groningen*, de Hoogleeraar H. MUNTINGHE.

En uit de Leden der Sijnodale Vergadering.

Tot President, de Heer W. L. KRIEGER.

Tot Vice-President, de Heer H. H. DONKER CURTIUS.

Zijnde volgens het Koninglijk Besluit van den 6den Febr. 1816, reeds benoemd, en in deze Vergadering verschenen:

Als Secretaris, de Heer J. J. DERMOUT, Pred. te *'s Gravenhage*.

En als Quaestor, de Heer F. TAIJSPIL JANSZ., Ouderling te *Amsterdam*.

Zijne Excellentie de Commissaris Generaal, deed hierop eene treffende aanspraak aan de leden van het Sijnode, wordende door denzelven deze Vergadering, namens Zijne Majesteit, geconstituneerd. De Hoog Eerw. Heer W. L. KRIEGER, heeft deze aanspraak gepast beantwoord.

Digitized by Google

Daarna las de Secretaris van het Sijnode, aan hetzelve voor, eene kennisgeving van het Departement van Kerkelijke Zaken, behelzende, dat de Heer A. GOEDKOOP, Pred. te *Gent*, benoemd voor, het Provinciaal Kerkbestuur van *Limburg*; door omstandigheden verhinderd zijnde, deze hooge Kerkvergadering bij te wonen; in deszelfs plaats was opgetreden, de Heer D. K. HARMSEN, Pred. te *Maastricht*, door Zijne Majesteit benoemd, tot zijn secundus. Deze openlijke eerste zitting van het Sijnode, is met dankzegging gesloten.

Na dat deze aanzienlijke Vergadering hare deliberatien en werkzaamheden, van den 4den tot den 29sten Julij had voorgezet, is dezelve, op den 30sten plegtig en openlijk, in de Klooster Kerk te *'s Gravenhage*, gescheiden. De Hoog Eerw. Heer H. H. DONKER CURTIUS, hiertoe door Zijne Excellentie, bij de Ministerieele Dispositie van den 8sten Junij No. 6. Art. 5, uitgenoodigd, hield bij die gelegenheid de Kerkelijke redevoering, naar aanleiding van *Luc.* VII: 19—23. Waarna de Commissaris Generaal eene Aanspraak deed, aan de Leden van het Sijnode; welke gepast beantwoord is geworden, door den President, die deze gansche handeling met gebed en dankzegging eindigde.

EXTRACT UIT HET REGISTER DER BESLUITEN VAN HET ALGEMEEN CHRISTELIJK SIJNODE, DER HERVORMDE KERK, IN HET *KONINGRIJK der NEDERLANDEN.*

Den 23sten Julij 1816.

Het Christelijk Sijnode verklaart, dat hetzelve

Digitized by Google

ve geene, over den Godsdienst handelende geschriften van Predikanten, Candidaten en Leden, in de Nederlandsche Hervormde Kerk, het zij dezelve, met of zonder naam des Schrijvers, worden uitgegeven, erkent en waarborgt, als bevattende de leer en de belijdenis der Nederlandsche Hervormde Kerk, zoo als dezelve, overeenkomstig Gods heilig woord, in hare aangenomene formulieren van eenigheid, begrepen is; dan alleen de zoodanige, welke van Kerkelijke goedkeuring voorzien zijn,

Deze Kerkelijke goedkeuring wordt gegeven, door de Theologische Faculteit van ééne der Nederlandsche Hooge Scholen; of door één der Provinciale Kerkbesturen, en, wat de Waalsche Kerken betreft, door de Commissie tot de zaken dier Kerken.

Van dit Besluit zal enz.

En zal tevens dit Besluit in de Boekzaal worden gedrukt.

J. J. DERMOUT,
Secretaris van het Sijnode.

GELDERLAND.

ARNHEM. Op den 7den Augustus, is door het Provinciaal Kerk-Bestuur, peremptoir geëxamineerd, en aan de Gemeente van *Eijbergen* toegewezen, de Prop. A. J. GOOZEN.

Op den 8sten Augustus, is door het zelfde Kerk-Bestuur præparatoir geëxamineerd, en onder het getal der Propp. aangenomen, de Heer B. VELTS, Candidaat in de Letteren en Godgeleerdheid te *Leijden.*

ARNHEM.

HALL. Den 30sten Julij, is alhier, onder bestuur van Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Arnhem*, ter vervulling der vakature,

Digitized by Google

door het vertrek van Ds ROMENIJ naar *Grootebroek* veroorzaakt, het volgende twaalftal van Predd. gemaakt:

DD. SCHOLTEN, te *Vleuten*. VAN DIEST, Predd. te *Bathmen*. HONDIUS GAUKES, te *Baaren*. SCHAGEN, te *Capelle aan den IJssel*. IMMINK, te *Borculo*. VAN VLOTEN, te *Katwijk aan Zee*. NOORDINK, te *Stolwijk*. ROMENIJ, te *Diepenheim*. BORGSTEIN, te *Engelen*. EVERWIJN, te *Loenen*. EVERWIJN, te *Over-Aiselt*. HOMAN, Prop. in *de Smilde*.

En is daar uit beroepen, de Wel Eerw. Heer VAN DIEST, Pred. te *Bathmen*, aan wien daar van kennis gegeven is.

APELDOORN vakant. Zie April 1816.

TWELLO staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

WAGENINGEN. Zie Julij 1816.

ZUTPHEN.

DEUTICHEM. Onze Leeraar, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer B. CLEMENT, die door eene steeds toenemende zware benauwdheid op de borst, sedert eenen geruimen tijd reeds was verhindert geworden, om den Predikdienst waar te nemen, bij een gunstig besluit van Zijne Majesteit, onzen geëerbiedigden Koning, Emeritus zijnde verklaard, behoudens Eer en Pensioen, zoo is 't, dat de Eerw. Kerkeraad, tot vervulling van deze vakature, na verkregene handopening, uit een gros van Predd., den 4den Julij gemaakt heeft, 't volgende twaalftal:

DD. G. LAMERS, Predd. te *Hoog-Keppel* en *Keppel-Binnen*. M. RENSEN, te *Ter Borch*. VAN DER BURCH, te *Wehl*. D. BIJKEN, te *Hemmen*. D. BERENDER, te *Hilvolda*. A. GLASHORST, te *Hummelo*. J. EVEKINK, te *Drempt*. HUMMELINK,

te

te *Lagen*. J. OVERDORP, te *Epe*. C. PLANTER, te *Steenderen*. VAN GRIETHUIJZEN, te *Woudenberg*. en SCHEURLEER, te *Nederhemert*.

Hier uit ten zelven dage dit zestal:

DD. LAMERS, RENSEN, VAN DER BURCH, RIJKEN, VAN GRIETHUIJZEN en OVERDORP.

Uit welk zestal den 8sten Julij, met eenparigheid van stemmen beroepen is, de Wel Eerw. Heer G. LAMERS, Pred. te *Hoog-Keppel* en *Keppel-Binnen*, welk beroep aan zijn Wel Eerw. is toegezonden, en eenige dagen in beraad genomen.

DEUTICHEM. De Wel Eerw zeer geleerde Heer G. LAMERS, Pred. te *Hoog-Keppel* en *Keppel Binnen*, heeft, na eenige dagen beraad, voor de beroeping alhier op zijn Wel Eerw. met eenparigheid van stemmen uitgebragt, beleefdelijk bedankt. Blijvende dus voor als nog

DEUTICHEM vakant.

OLDEN-KEPPEL EN KEPPEL-BINNEN. Onze Leeraar Ds. G. LAMERS, van hier naar de Gemeente van *Deutichem* beroepen, en die beroeping veertien dagen in beraad hebbende genomen, heeft voor dezelve bedankt, en ons den 21sten Julij, in de voorafspraak zulks bekend gemaakt.

ALMEN. Op den 30sten Junij, hebben tweeentwintig Jongelieden, openlijk voor de Gemeente, tot haar genoegen en hare stichting, in den Voormiddag Godsdienst, plegtig belijdenis des geloofs afgelegd, na dat onze Leeraar A. VAN GELDER, voor af had gepredikt over 2 *Petr*. III: 18*a*. *Wast op in de genade en kennis van onzen Heer en Zaligmaker Jezus Christus*, en zijne toehoorders en Leerlingen daar uit opgewekt, om toetenemen in de kennis der leer van onzen Heer JEZUS CHRISTUS. Zijnde deze geheele Godsdienstoefening, ook met onderscheiden Gezangen,

voor eene talrijke menigte, naar den wensch des Leeraars gelukkig afgelopen.

AALTEN vakant. Zie Januarij 1816.

GENDRINGEN vakant. Zie Junij 1816.

EIBERGEN. Zie Junij 1816.

T I E L.

OCHTEN. Onze Leeraar Ds. V. VAN GOGH, door Z. M. onzen geliefden Koning, vereerd zijnde met de Collatie van *Benschop*, heeft de beroeping naar die Gemeente aangenomen: zoo dat *Ochten* eerlang staat vakant te worden.

MAURIK vakant. Zie Mei 1816.

DRUMPT vakant. Zie Julij 1816.

B O M M E L.

ZALT-BOMMEL, den 29sten Mei. In de Vergadering van het Klassikaal-Bestuur van heden, namen stem en zitting, de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren J. E. VOET VAN CAMPEN, Pred. te *Bommel*, Lid van het Provinciaal Kerk-Bestuur van *Gelderland*, en President van het Klassikaal Bestuur alhier, en K. HERINGA, bevestigd Pred. te *Herwijnen*.

NEDERHEMERT, den laatsten van Zomermaand. Heden nam onze Pred. de Wel Eerwzeer geleerde Heer C. J. SCHEURLEER, vóór zijn vertrek naar de Gemeente van *Wognum*, van ons affcheid, naar aanleiding van Paulus vermaning, 2 *Cor.* XIII: 11. *Leeft in vrede.*

ZALT-BOMMEL, den 31sten Julij. Het Klassikaal-Bestuur op heden vergaderd zijnde, verzocht en verkreeg stem en zitting, als Lid dezer Classis, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. STERK, bevestigd Pred. te *Meteren*.

H A R D E R W I J K.

NUNSPEET. Onze Leeraar J. DE BOUTER, een schriftelijk aanbod eener beroeping, als Predikant in de Gemeente te *Emmelenkamp*, in het Graafschap *Bentheim*, ontvangen hebbende,

Digitized by Google

de, heeft, na veertien dagen beraad, voor dit aanbod vriendelijk bedankt, en zich den 23sten Junij l. l. wederom op nieuw aan ons verbonden, daartoe ten tekst nemende, *Luc.* XXIV: 29a. *En zij dwongen hem, zeggende: blijf met ons!*

HATTEM. Uit het voorheen gemeld twaalftal, is, ter vervulling der vakature, door het vertrek van D. JORISSEN, naar *IJsselstein*, den 11den Julij l. l., door den Kerkeraad, onder het opzigt der Gecommitteerden uit het Klasikaal Bestuur J. L. OVERDORP, en H. D. G. IMMINK, Predd. te *Epe* en *Harderwijk*, dit zestal gemaakt:

DD. J. H. WEIJERS, Predd. te *Spaarndam* en *Spaarnwoude*. A. BOOIJMAN, te *Wijckel*. F. A. DE BRUHN, te *Eck* en *Wiel*. J. G. H. TEN DALL, *Eemnes Binnen*. J. Z. NAUMAN VAN DER ROEST, te *Warmenhuizen*. J. DE BOUTER, te *Nunspeet*.

En hier uit het volgend drietal:

DD. A. BOOIJMAN, J. Z. NAUMAN VAN DER ROEST en J. DE BOUTER.

En is daar uit aanstonds tot Predikant beroepen, Ds. A. BOOIJMAN, Pred. te *Wijckel*, die ook deze beroeping, onder inwachting der goedkeuring van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, bereidvaardig heeft aangenomen.

NIJKERK. De Correspondens is verzocht, van hier het volgende te doen plaatsen:

Ter vervulling der vakature, wegens het vertrek van onzen Leeraar J. KORTENHOEF SMITH, naar *Schiedam*, is den 12den Maart dit twaalftal gemaakt:

DD. J. J. HIEBINK, Predd. te *Heino*. D. MOLENAAR, in de *Nieuwe Loosdreeht*. A. G. VAN DIJKHUIZEN, te *Rhijnzaterwoude*. C. GUTTELING, te *Zuidland*. A. F. VAN DER SCHEER, *Hillegondsberg*.

Digitized by Google

P. J. RESLER, te *Maasſluis*. G. ROMIJN, te *Bodegraven*. J. D. BOUTER, te *Nunſpeet*. H. VAN ZADELHOF, te *Werkendam*. W. G. VAN DEN BROEK, te *Zoest*, J. SJOENIS, te *Fijnnaart* en *Heiningen*. en G. G. BIERHAUS, te *Warnsveld*.

En hier uit dit zestal:

DD. HIEBINK, MOLENAAR, GUTTELING, BIERHAUS, RESLER en ZADELHOF.

Uit welk zestal, den 25ſten Maart, met eenparige ſtemmen beroepen is, D. P. J. RESLER, Pred. te *Maasſluis*, doch die, na beraad, voor deze beroeping heeft bedankt.

Deze beroeping dus vruchteloos geweest zijnde, zijn den 13den Mei uit een nieuw twaalftal van Predikanten, op 't welk geplaatst waren:

DD. H. HESSELINK, Predd. te *Almelo*. H. VAN BLOKHUIZEN, te *Ketel*. B. MOREES, te *Wijk bij Heusden*. J. STERK, te *Moordrecht*. J. P. WIJS, te *Hilverſum*. G. ROMIJN, te *Bodegraven*. E. NIEKERK, te *Aarlanderveen*. J. SJOENIS, te *Fijnaart* en *Heiningen*. A. G. VAN DIJKHUIZEN, te *Rhijnzaterwoude*. W. G. VAN DEN BROEK, te *Zoest*. M. P. VAN DER HAMMEN, te *Ilpendam*. G. G. BIERHAUS, te *Warnsveld*.

De zes eerſten op het zestal benoemd, en is uit dezelve den 16den Mei, met eenparige ſtemmen beroepen, D. H. HESSELINK, Pred. te *Almelo*, doch die na eenige dagen beraad, vriendelijk heeft bedankt.

Eene derde beroeping, den 5den Junij, op D. J. STERK, Pred. te *Moordrecht*, uitgebragt, is mede vruchteloos geweest, hebbende ook deze na eenig beraad, voor dezelve bedankt.

Eindelijk werd den 15den Julij l. l., tot Leeraar dezer Gemeente beroepen D. B. MOREES, Pred. te *Wijk* bij *Heusden*, die na beraad deze onze beroeping, onder inwachting der hooge goed-

Digitized by Google

goedkeuring van onzen geëerbiedigden Koning, heeft aangenomen.

HARDERWIJK. Op de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, den 31den Julij l. l., zijn de bovengemelde beroepingen van Ds. A. BOOIJMAN, tot Pred. te *Hattem*, en van Ds. B. MOREES, tot Pred. te *Nijkerk*, Kerkelijk goedgekeurd, en zijn dezelve naar *'s Gravenhage*, ter verkrijging der Koninklijke goedkeuring, opgezonden.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE, den 6den Aug. 1816. Door het Provinciaal Kerk-Bestuur van *Zuid-Holland*, zijn heden alhier, zoo in 't Hebreeuwsch en Grieksch, na het houden van eene korte Leerrede, als in de waarheden van den Godsdienst, die gewoonlijk bij de peremptoire en præparatoire Examina behandeld worden, onderzocht: de Heeren H. SENFERT KROESEN, beroepen Pred. te *Hoogvliet*, A. R. BERGHEGE, beroepen Pred. te *Heinenoord* en C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, Kandidaat, met dat gevolg, dat dezelve met eenparige stemmen, de beide eersten aan hunne roepende Gemeenten toegewezen zijn, en de laatste Acte van Admissie als Prop. bekomen heeft.

'S GRAVENHAGE.

VOORBURG, den 1sten Augustus 1816. Onze Leeraar O. J. VAN GRIETHUIJZEN, eene eenparige beroeping, naar de Gemeente te *Wageningen* ontvangen hebbende, heeft dezelve

Digitized by Google

na ernstig beraad, in afwachting van de Koninklijke approbatie, aangenomen

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

WASSENAAR. Zie Julij 1816.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM. De beide voorheen gemelde beroepingen, van den Prop. H. STEINFERT KROESEN, te *Hoogvliet*, en van Ds. J. P. N. COX, te *Rotterdam*, zijn door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, bij Hoogstdeszelfs Besluit van den 16den Julij 1816, N°. 86. goedgekeurd.

ROTTERDAM Engelsche Presbijteriaansche Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

HOOGVLIET. Zie Mei 1816. en hier boven onder *Rotterdam*.

MOERKAPPELLE vakant. Zie Junij 1816.

ROTTERDAM. Zie Julij 1816. en hier boven onder *Rotterdam*.

LEIJDEN.

ZEVENHOVEN. Op den 5den Julij, is alhier, uit het volgende drietal van Propp.: de H. H. A. ASTRO, onder de Classis van *Amersfoort*: HENDRIK DE HAAN HUGENHOLTZ, Henr. Fil, te *Amsterdam*. DE GRAAF, onder het Classis van *Edam*, ten overstaan van Heeren Consulenten, DD. J. DE WEERT, Pred. te *Nieuwveen* en H. VAN STREEDEN, Pred. te *Noorden*, met algemeene stemmen beroepen, de Heer A. ASTRO.

NIEUWKOOP, den 21sten Julij. Onze Leeraar, W. WINDGETTER, maakte ons, bij het begin van de voormiddags Godsdienstoefening bekend, dat hij eene eenparige beroeping tot Leeraar te *Koog aan de Zaan*, had ontvangen. Op den volgenden Zondag hoorden wij, dat hij dit zelve beroep had aangenomen, onder inwachting der approbatie van onzen geliefden Koning.

LEIJ-

Digitized by Google

LEIJDEN, den 1sten Augustus. Bij het Klassikaal-Bestuur van *Leijden*, vergaderd den 31sten Julij dezes jaars, is de beroeping te *Zevenhoven*, uitgebragt op den Eerw. Heer H. ASTRO, Prop. bij de Eerw. Classis van *Amersfoort*, Kerkelijk goedgekeurd. Ook is D°. A. VERWEIJ, bevestigd Pred. te *Zwammerdam*, als Lid der Classis aangenomen.

KATWIJK AAN DEN RHIJN. Onze beroepen Leeraar D°. JACOB VAN DER FELTZ, is den 4den Aug. onder ons bevestigd, door D°. AREND VAN VLOTEN, Pred. te *Katwijk aan Zee*, met de woorden van Paulus 2 *Tim.* IV: 22: *De Heere Jezus Christus zij met uwen geest. De genade zij met u lieden, Amen.* De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daar toe tot Tekst nemende *Matth.* XX: 28. *Gelijk de Zoon des menschen niet en is gekomen, om gedient te worden, maar om te dienen, en zijne ziel te geven [tot] een rantsoen voor velen.*

DORDRECHT.

DORDRECHT. In de Vergadering van het Klassikaal-Bestuur, gehouden den 31sten Julij l. l., is tot Lid der Classis van *Dordrecht* aangenomen Ds. H. J. 'EIJKMAN, bevestigd Pred. te *Alblasserdam*.

DORDRECHT. Wegens het bedanken van Ds. B. NIEUWOLD, Pred. te *Zuidbroek*, is den 22sten Julij, door den Grooten Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier, het navolgend twaalftal gemaakt:

DD. J. LA LAU, Predd. te *Bergen op Zoom*. J. L. NIJHOFF, te *Oosterbeek*. W. VAN VLOTEN, te *Kampen*. B. F. TIJDEMAN, te *Harlingen*. W. OVERDUIN, te *Arnhem*. A. G. HASELAAR, te *Zevenbergen*. D. P. FARRET, te *Harlingen*. G. C. 'T HOOFT, te *Bergschenhoek*. D. SCHIFF, te *Weesp*.

Digitized by Google

Weesp. P. VAN DER WILLIGEN, te *Tiel.* W. L. VAN OOSTERZEE, te *Zonnemair.* N. VAN STEENBERGEN, te *Papendrecht.*

Dit zestal:

DD. B. F. TIJDEMAN, J. LA LAU, J. L. NIJHOFF, W. VAN VLOTEN, W. OVERDUIN, G. C. 'T HOOFT, met het lot tegen D. SCHIFF.

Dit drietal:

DD. J. L. NIJHOFF, B. F. TIJDEMAN, G. C. 'T HOOFT.

Waar uit terstond beroepen is, de Wel Eerw. Heer B. F. TIJDEMAN, Pred. te *Harlingen.*

Dit beroep, door het Klasfikaal-Bestuur van *Dordrecht* Kerkelijk goedgekeurd zijnde, is aan den Beroepenen toegezonden, die hetzelve ina eenigen tijd van beraad, onder inwachting der Koninklijke approbatie, heeft aangenomen.

ALBLASSERDAM. Den 30sten Junij, werd Ds. H. J. EIJKMANS, van *Maartensdijk* tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door Ds. J. P. SPRENGER VAN EIJK, Pred. te *Rotterdam*, met de woorden: *Luc.* VIII: 11*b*. *Het zaad is het woord Gods.* De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daar toe tot Tekst nemende 2 *Cor.* I: 21. *Die ons met u bevestigt in Christus, en die ons gezalfd heeft, is God.*

HOORNAAR, den 30sten Junij. Heden maakte onze Leeraar, Ds. M. P. VAN DOEBURGH, in eene voorafspraak naar aanleiding van *Hebr.* XIII: 7. ons bekend; dat de Wel Eerw. zeer geleerde Heer S. VAN EMDEN, van den jare 1777 tot 1788, Leeraar alhier, en sedert dien tijd in de Gemeente van JEZUS CHRISTUS te *Wageningen*, aldaar in den ouderdom van omtrent 70 jaren overleden was.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

SPIJK

SPIJK staat vakant te worden. Zie Junij 1816.
HEINENOORD. Zie Julij 1816.

GOUDA.

GOUDA. De Nederduitsche Gereformeerde Gemeente alhier, heeft reeds gunstige vergunning gekregen, ter vervulling der aanstaande vakature, door het beroep van den jongsten Pred. W. G. VAN DOORNE, naar *Amsterdam*, gelijk ook die van *Schoonhoven*, ter vervulling der vakature door het beroep van Ds. J. P. N. COX, naar *Rotterdam*.

MEERKERK, den 23sten Julij, door den Wel Ed. Gestr. Heer Mr. E. J. VAN ES, de collatie van de Predikantsplaats alhier opgedragen zijnde, aan den Wel Eerw. Heere J. CORELL, Pred. te *Wamel*, onder de Classis van *Tiel*, is dezelve heden met eenparige stemmen, door den Kerkeraad dezer Gemeente, tot onzen Herder en Leeraar beroepen, en wij hopen ons eerlang in deszelfs overkomst te zullen verblijden.

LEKSMOND, den 14den Julij. Op heden werd Ds. J. LAMMERÉE, van *Drumpt*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door deszelfs Vriend Ds. B. VAN WILLES, Pred. te *Nieuwland*, (bij vriendelijke schikking met Ds. M. S. VAN HEINSBERG, Pred. te *Ameide*,) met de woorden 2 *Tim.* II: 19. *Evenwel het vaste fondament Gods staat, hebbende dezen zegel: de Heere kent de genen, die de zijne zijn; en een iegelijk, die den naam van Christus noemt, sta af van ongeregtigheid*, de bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, 2 *Cor.* XII: 14*b*. *Ik zoek niet het uwe, maar u.*

KEDICHEM, den 8sten Augustus. Door den Kerkeraad alhier, is uit het getal van Proponenten, die alhier hunne gaven hadden laten

Digitized by Google

hooren, een tweetal gemaakt, en daarop geplaatst H. MAANDAG, Proponent onder de voormalige Classis van *Gorinchem*, en G. BARLEES, Prop. onder de Classis van *Leijden*, en daar uit beroepen Ds. H. MAANDAG.

BERG AMBACHT, den 6den Augustus is, met eenparigheid van stemmen, door den Kerkeraad tot Leeraar alhier beroepen, Ds. T. SANDERS, Pred. te *Kortenhoef*.

B R I E L L E.

BRIELLE. De Correspondent voor de Boekzaal, namens de Classis van *Brielle*, heeft eene dispositie ontvangen, van Zijne Exc. den Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, van den 1sten Julij 1816, No. 9. houdende bepalingen, omtrent de inrigting van het Kerknieuws in de Boekzaal, en onder andere deze: dat de Correspondenten, gedurende den loop dezes jaars, de berigten uiterlijk op den 13den, en in het vervolg, te beginnen met den 1sten Jan. 1817, uiterlijk op den 15den van iedere maand moeten toezenden, aan de uitgevers der Boekzaal; verder dat die berigten, zoo beknopt mogelijk zullen moeten opgesteld worden, en vooral daarbij die ostentatie en woordenpraal ontweken, welke meermaals aanleiding gaf, tot spotten met het Leeraarambt, en met den Godsdienst zelven.

De Correspondent brengt deze Artikelen dier gemelde dispositie, bij deze, ter kennisse van de Ringen, Predikanten, Kerkeraden en Gemeenten, onder deze Classis, en verzoekt tevens, om de berigten voor de Boekzaal, gedurende dit jaar, voor den 11den van iedere maand, aan hem te doen toekomen, en in derzelver opstel de voorgeschrevene bepalingen, in acht te nemen.

HEKELINGEN. Onze Leeraar, Ds. VAN NOORDT

NOORDEN, van hier naar *Wassenaar* beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen.

NIEUWENHOORN, den 28sten Julij. Onze Leeraar Ds. H. H. WOLDRINGH, van hier beroepen naar *Eindhoven*, door Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur van *Brielle*, DD. PAUW en SCHURING, Predd. te *Brielle* en *Rockanje*, van den Kerkeraad en de Classis losgemaakt zijnde, nam heden van ons afscheid, daartoe tot tekst nemende, *Pred.* XII: 13. *Van alles dat gehoord is, is het einde van de zaak: vreest God en houdt zijne geboden want dit betaamt alle menschen.* — Na verkregene handopening van onzen geliefden Koning, is, ten overstaan van Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur, op denzelfden dag gemaakt, de volgende nominatie:

DD. SCHURING, DE GROOT STIFFRIJ, VAN WEZEL, T. VERMAZEN, BROEKHOFF, VAN DUGTEREN, VAN DOESBURG, TEN DAL, BORGSTEIN, BROEKMAN, VAN DER WILLIGE en ROELOFFS, Predd. te *Rockanje*, *Brielsch Nieuwland*, *Westbroek* en *Achtienhoven*, *Oude Loosdrecht*, *Zweelo*, *Oostvoorne*, *Hoornaar*, *Eemnes Binnen*, *Engelen*, *Eemnes Buiten*, *Simonshaven* en *Biert*, en Prop. onder de Eerw. Classis van 's *Gravenhage*.

Waarvan op het 6tal gebragt zijn:

DD. SCHURING, DE GROOT STIFFRIJ, VAN DOESBURG, TEN DAL, BORGSTEIN en ROELOFS.

DD. SCHURING, DE GROOT STIFFRIJ en ROELOFS.

Uit welk drietal is beroepen, de Prop. ROELOFS, deze beroeping door den Ambachtsheer geapprobeerd, is door den beroepenen in afwachting der Koninklijke goedkeuring aangenomen.

BRIELLE, den 31sten Julij. Het Klassikaal Bestuur van *Brielle*, heeft de beroeping van den

Digitized by Google

Prop. ROELOFS, te *Nieuwenhoorn* goedgekeurd, en de Wel Eerw. Heeren MEIJER en DE VISSER, bevestigde Predd. te *Ooltgensplaat* en *Herkinge*, op derzelver verzoek tot leden der Classis aangenomen; ook is door hetzelve Ds. PAUW, te voren bij den Kerkeraad te *Brielle*, op verzoek van de Heeren Ds. SCHURING, en Mr. M. H. VAN ANDEL, oud Ouderling, beide Leden van het Klassikaal Bestuur losgemaakt, als Lid der Classis ontslagen, met zegenbede. Zijn Wel Eerw. zal op den 18den Aug. afscheid prediken.

BRIELLE, den 4den Aug. Onze Leeraars maakten, in hunne vooraffpraken, heden aan de Gemeente bekend, het overlijden van den Wel Eerw. zeer gel. Heer S. W. KRAALS, laatst Pred. te *Delft*, die alhier te voren bijna één jaar het Evangelie verkondigd heeft.

BRIELLE staat vakant te worden. Zie Julij 1816.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM, den 7den Aug. Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, zijn de Heeren T. VAN SPALL, beroepen te *Koedijk*, en H. DE GRAAF, beroepen te *Midlie*, peremptoir, en de Heeren D. J. WOLTERBEEK, J. H. WORST, P. A. L'ALLEMAND, J. DE WITT en D. T. DE HAAS, praeparatoir geëxamineerd. De twee eerstgenoemde werden aan de hen roepende Gemeenten toegewezen, en de vijf overigen tot de openbare prediking van Gods woord toegelaten, en de daartoe vereischt wordende akten van admissie, aan hen verleend.

AM-

Digitized by Google

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 12den Aug. Op gisteren avond vierde onze mede oudste Leeraar, A. KUIJPER, plegtige gedachtenis van zijnen vijftigjarigen Evangeliedienst, naar aanleiding der betuiging van den Spreker, in den LXXI *Ps.* 't 16, 17 en 18 vs. *Ik zal heenen gaan in de mogendheden des Heeren HEEREN: Ik zal uwe geregtigheid vermelden, uwe alleen. — o God! gij hebt mij geleerd van mijner jeugd aan; en tot nog toe verkondige ik uwe wonderen. — Daarom ook, terwijl de ouderdom en de grijzigheid daar is, verlaat mij niet o God! tot dat ik [dezen] geßachte verkondige uwen arm; allen nakomelingen, uwe magt.*

AMSTERDAM. Zie Julij 1816.

'S GRAVELAND vakant. Zie Julij 1816.

HAARLEM.

HAARLEM. Bij het Klasfikaal-Bestuur van *Haarlem*, vergaderd den 31sten Julij, is ingeleverd eene Acte van beroeping, uitgebragt den 14den Julij l. l., in de Gemeente van *de Koog aan de Zaan*, op Ds. W. WINDGETTER, Pred. te *Nieuwkoop*, onder de Clasfis van *Leijden*, Ring van *Woerden*, en door zijn Wel Eerw. aangenomen. Deze beroeping is Kerkelijk goedgekeurd, en aan Zijne Majesteit, ter bekoming van de Koninklijke approbatie, aangeboden.

KOOG AAN DE ZAAN. Ter vervulling van de alhier beßaande vakature, is den 14den Julij l. l. door den Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Pred. A. VAN DEINSE, als Consulent, benevens DD. J. BRUGMAN en J. W. C. TENCKINCK, van wege het Klasfikaal-Bestuur van *Haarlem*, dit twaalftal van Predd. gemaakt:

DD. W. WINDGETTER, Predd. te *Nieuwkoop*. J. U. DE GRAAFF, te *Zevenhuizen*. W. ZIMMERMANN, te *Oudorp* en *Oterleek*. A. J. BERKHOUT,

te *Woudrichem*. E. NIEKERK, te *Aarlanderveen*. C. MOS, te *Warder*. J. B. HARTMAN, te *Grosthuizen* en *Avenhorn*. J. STERNMEIJER, te *Leijmuiden* en *Kaiflagen*. J G. H. TEN DALL, te *Eemnes-Binnensdijk*. J. J. VAN DEINSE, te *Waterland* gezegd het *Kerkje*, in het land van *Cadsand*. G. G. BRUGMAN, aan *den Bilt*, en L. M. LOBRIJ, te *Asch*.

Op het zestal werden gebragt:

DD. WINDGETTER, DE GRAAFF, ZIMMERMANN, BERKHOUT, HARTMAN en MOS.

Het drietal bestond uit:

DD. WINDGETTER, DE GRAAFF en BERKHOUT.

Uit welk drietal, ten zelfden dage, door alle de Leden van den Kerkeraad gekozen is:

Ds. W. WINDGETTER, Pred. te *Nieuwkoop*, onder de Classis van *Leijden*, Ring van *Woerden*, die deze beroeping, na eenige dagen van beraad, onder inwachting der approbatie van Z. M. onzen geliefden Koning, heeft aangenomen.

KROMMENIE. Onze tegenwoordige Leeraar Ds. P. A. VAN DER LAAN, heeft den 21sten Julij l. l., predikende over 1 *Joan.* II: 17. *De wereld gaat voorbij, en hare begeerlijkheid: maar die den wille Gods doet, blijft in eeuwigheid*," onder ons de nagedachtenis gevierd van Ds. G. J. BRUIN, die, ruim vijf jaren deze Gemeente als Herder en Leeraar gediend heeft, en onlangs te *'s Graveland* overleden is.

ZANDVOORT. Ds. A. G. VAN ALDEWERELD, beroepen in de Gemeente van *Kerkwerve*, behoorende tot de Classis en den Ring van *Zierikzee*, heeft voor die beroeping bedankt, en ons daarvan den 21sten Julij, bij de viering van het H. Avondmaal, berigt gegeven.

OOSTZAAN, den 23sten Julij. Ter vervulling der

der vakature alhier, werd door den Grooten Kerkeraad, onder het Bestuur van eenen Consulent, en in tegenwoordigheid eener Commissie uit het Classikaal-Bestuur van *Haarlem*, na bekomene handopening van Z. Excellentie den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz:, op heden gemaakt dit twaalftal van Predd.:

DD. L. J. VAN DAM, Predd. te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. W. C. VAN CAMPEN, te *Winkel*. J. BROEKMAN, te *Eemnes Buitendijk*. G. G. BRUGMAN, aan *den Bilt*. H. VAN HEININGEN, te *Rijswijk*, P. W. PRINS, te *Landsmeer*. A. VAN OSSENBRUGGEN, te *Oudeschoot* cum annex: M. VAN VEEN, te *Houten*. J. ALFERT, te *Ommeren*. J. R. IMMINK, te *Muiderberg*. J. U. GRAAF, te *Zevenhuizen*. en D. BAKKER, te *Holijsloot* en *Uitdam*.

Waar uit op het zestal gebragt werden de Predikanten:

DD. VAN HEININGEN, BRUGMAN, VAN DAM, VAN CAMPEN, BROEKMAN en PRINS.

Op het drietal de Predikanten:

DD. VAN DAM, VAN CAMPEN en BROEKMAN.

Met eenparigheid van stemmen, is beroepen Ds. L. J. VAN DAM, Pred. te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*, onder de Classis van *Alkmaar*, Ring van *Scharwoude*.

VELSEN. Ds. N. BERKHOUT, heeft de beroeping naar *Sneek*, van welke hij ons den 28sten Julij kennis gaf, eenigen tijd in beraad genomen.

BENNEBROEK vakant. Zie Mei 1816.

NB. De berigten welker plaatsing men in dit Tijdschrift verlangt, moeten, voor zoo veel de Classis van *Haarlem* betreft, franko worden toegezonden aan den Scriba van het Klassikaal-Bestuur.

Digitized by Google

ALKMAAR.

Bij het Klasfikaal Bestuur, den 31sten Julij vergaderd, werd door eenen Ouderling der Gemeente ingeleverd, het beroep te *Harenkarspel* en *Dirkshorn*, uitgebragt op A. HOUTKAMP, thans Pred. te *Etershem* en *Schardam*, en door zijn Eerw. aangenomen, verzoekende hetzelve met de Kerkelijke goedkeuring te bekrachtigen. Alle de stukken tot dit beroep behoorende, in orde bevonden zijnde, werd daaraan approbatie verleend, zullende hetzelve door het Bestuur worden toegezonden, ten einde daarop de sanctie te vragen van Zijne Majesteit den Koning.

ALKMAAR. Onze Leeraar O. PORJEERE, is, uit aanmerking van zijnen 56 jarigen Evangeliedienst, in de Gemeente van *Abcoude*, *Delftshaven*, *Wijckel*, *Winkel* en *Alkmaar*, van zijnen 80 jarigen ouderdom, en van zijne verzwakte ligchaamskrachten, bij besluit van Zijne Majesteit, in dato 23sten Julij No. 72, en bij kennisgeving van den Commissaris Generaal, belast met de Zaken der Hervormde Kerk, enz. in dato 27sten Julij, verklaard emeritus salvo honore et pleno stipendio, ingaande den 1sten Febr. 1817, of zoo veel eerder als de vakature zal zijn vervuld. — Zoo dat

ALKMAAR vakant is.

KOEDIJK. Zie Mei 1816.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN. Zie hier boven onder *Alkmaar*.

HOORN.

HAUWAART, den 1sten Julij. Heden is alhier, onder directie van Ds. A. CONRADI, als Ge-

Gecommitteerde van het Klasikaal Bestuur, het volgend drietal geformeerd:

DD. G. HARLEES, Prop. onder de Eerw. Classis van *Leijden*, H. LAMBERS, Prop. onder de Eerw. Classis van *Emmen*, nu *Koeverden*, en G. J. DUIJZER, Prop. onder de Eerw. Classis van *Gorinchem*, nu *Dordrecht*.

Uit welk drietal den 2den Julij met meerderheid van stemmen beroepen is, Ds. H. LAMBERS, Prop. onder de voormalige Classis van *Emmen*, welke deze beroeping, na een kort beraad, in afwachting van approbatie van Z. M. onzen geliefden Koning, heeft aangenomen.

WOGNUM EN WADWAIJ. Zie Mei 1816.

E D A M.

ETERSHEM EN SCHARDAM. Onze Leeraar A. HOUTKAMP, den 28sten Junij eene beroeping ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Haringkarspel* en *Dirkshorn*, maakte ons op den 14den Julij bekend, dat hij die beroeping had aangenomen.

MIDLIE. Zie Junij 1816.

BEETS staat vakant te worden. Zie Julij 1816.

Z E E L A N D.

MIDDELBURG.

AAGTEKERKE. Na gunstig verkregene handopening, is alhier den 27sten Febr. l. l., onder directie van D. A. H. SCHUTTE, Pred. te *Ooskapelle*, ter vervulling der vakature, door het Wel Ed. en Wel Eerw. Coll. Qualif., gemaakt een grostal van Predikanten, bestaande uit DD. G. J. LETTE, te *'s Heeren Abtsz.* en *Sinoutskerke*, J. F. HENRIJ, te *Qvezande* en *Driewegen*, A. MENSMA VAN WILLES, te *Beets*, S. G. PRINS, te *Alt-*

forst en *Appeltern*, J. A. F. MONHEMIUS, te *Maasbommel*, W. L. ENTINK, te *Bredevoort*; J. C. NIEDELSTEIN WALTER, te *Grijpskerke*, en J. H. VAN HEULEN, te *Zoutelande*.

De zes eerste zijn op het zestal, en de drie eerste op het drietal geplaatst; waaruit ten zelfden dage, met eenparigheid van stemmen beroepen is Ds. G. J. LETTE, welke, na eenen geruimen tijd van beraad, voor deze beroeping bedankt heeft.

Op den 15den Mei is men andermaal tot het werk van beroeping overgegaan. Uit een te voren gemaakt grostal van Predikanten, zijn toen op het zestal geplaatst:

DD. VAN WILLES, WALTER, VAN HEULEN, J. T. WERNDLIJ CLINGE, te *Bekerke*, PRINS en ENTINK.

En op het drietal.

DD. VAN WILLES, WALTER en VAN HEULEN.

Waar uit met algemeene stemmen beroepen is, de Wel Eerw. zeer gel. Heer A. MENSMA VAN WILLES, Pred. te *Beets*, welke deze beroeping, na eenige dagen van beraad, onder inwachting van de vereischte approbatie, reeds gunstig verleend, heeft aangenomen.

ZIERIKZEE.

POORTVLIET. Onze Leeraar J. C. VAN RHEE, ontving den 2den Junij l. l., eene wettige en eenparige beroeping, naar *Kerkwerve* en *Nieuwerkerk*, in het land van *Schouwen*, onder de Eerw. Classis van *Zierikzee*, heeft voor die beroeping vriendelijk bedankt, en den 23sten daarop volgende, aan zijne Gemeente op nieuw zich plegtig verbonden, met de taal van Paulus, *Gal.* IV: 19. *Mijne kinderkens die ik weder arbeide te baren, tot dat Christus een gestalte in u krijge.*

SE-

Digitized by Google

SEROOSKERKE vakant. Zie April 1816.
KERKWERVE vakant. Zie Mei 1816.
ST. PHILIPSLAND. Zie Junij 1816.

GOES.

CATS, den 7den Julij 1816. Onze Leeraar P. ANEMAAT, maakte ons heden bekend, dat zijn Wel Eerw. een aanzoek had ontvangen, van de Gemeente van *Stand daar Buiten*, en tevens eene eenparige beroeping van de Gemeente van *St. Kruis*, onder de Eerw. Classis van *IJzendijke*.

Dit een en ander nam zijn Wel Eerw. den tijd van veertien dagen in beraad, den 21sten vernamen wij, dat zijn Wel Eerw. na ernstige overweging, besloten had, het aanzoek van de Gemeente van *Stand daar Buiten*, af te slaan, en de roepstem van de Gemeente van *St. Kruis*, op te volgen, onder inwachting van de approbatie van Zijne Majesteit, onzen geëerbiedigden Koning, en van de Eerw. Classis van *IJzendijke*. Zoo dat eerlang

CATS zal vakant worden.

KRUININGEN. Den 11den Junij ontving de Kerkeraad eene missive, van den Wel Eerw. zeer gel. Heer TREFFERS Predikant te *Waspik*, waarbij zijn Eerw. voor de hem opgedragene beroeping, vriendelijk bedankte. Hierop is het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, alhier den 14den Julij 1816, op nieuw overgegaan, tot het doen eener beroeping, van eenen gewonen Herder en Leeraar, voor deze Gemeente, onder het Bestuur van den Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. J. CONRADI, Pred. te *Schore* en *Vlake*. Uit het te voren gemeld twaalftal, werd het zestal aangevuld, met den Wel Eerw. zeer gel. Heer W. DE RAPPER, Predikant te *Hoedekenskerke*, op deze wijze:

DD. P.

Digitized by Google

DD. P. J. CONRADI, Predd. te *Schore* en *Vlake*. P. SIX DIJKSTRA, te *Kapelle*. J. DE LEPELAAR, te *Waarden*. C. VAN DEN BRINK, te *Krabbendijke*. J. BOLDERMAN, te *Biezelingen*. W. DE RAPPER, te *Hoedekenskerke*.

Uit dit zestal zijn op het drietal geplaatst.

DD. P. SIX DIJKSTRA, P. J. CONRADI en W. DE RAPPER.

Waaruit met eenparigheid van stemmen beroepen is, de WelEerw. zeer gel. Heer P. SIX DIJKSTRA, Pred. te *Kapelle*.

SCHORE EN VLAKE, den 21sten Julij. Onze Leeraar Ds. P. J. CONRADI, van hier naar *Baarland* beroepen zijnde, heeft die beroeping na beraad, aangenomen. Zoo dat

SCHORE EN VLAKE eerlang vakant zal worden.

KAPELLE den 4den Aug. Onze Leeraar Ds. P. SIX DIJKSTRA, van hier naar *Kruiningen* beroepen zijnde, heeft die beroeping in beraad genomen, en daar voor bedankt, en heden zich op nieuw aan ons verbonden, met 2 *Thess.* III: 5. *Doch de Heere enz.*

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

BAARLAND vakant. Zie Julij 1816.

IJERSIKKE. Zie Julij 1816.

IJZENDIJKE.

BRESKENS vakant. Zie Dec. 1809.

ST. KRUIJS vakant. Zie Junij 1816.

ZUIDZANDE vakant. Zie Junij 1816.

HOUTENISSE staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

UT-

Digitized by Google

UTRECHT.

Den 7den Augustus 1816, zijn peremptoir geëxamineerd, en aan de hen roepende Gemeenten toegewezen, DD. A. H. BLAAUW, Candidaat in de Wijsbegeerte enz., en in de Godgeleerdheid, Prop. onder dit Provinciaal Kerkbestuur en beroepen tot Predikant te *Maartensdijk*, onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*, D. M. MIEDEMA, S. S. Min. Cand. onder de Eerw. Classis van *Leeuwarden*, en beroepen tot Pred. te *Werkhoven*, onder de Eerw. Classis van *Wijk*, en D. H. HORST, Cand. in de Wijsbegeerte enz. en in de Godgeleerdheid, Prop. onder dit Provinciaal Kerkbestuur, en beroepen tot Pred. in de Gemeente van *'t Waal* en *Hondswijk*, onder de Eerw. Classis van *Wijk*.

En praeparatoir zijn in eene andere zitting geëxamineerd, en tot den predikdienst, als Proponenten toegelaten: DD. J. LANGENBERG en H. BITTER, van *Amsterdam*, Candidaten in de Wijsbegeerte enz. en in de Godgeleerdheid, aan de *Utrechtsche* Hooge School.

UTRECHT.

IJSSELSTEIN, den 7den Julij. Heden is onze beroepene Leeraar, Ds. M. JORISSEN, van *Hattem* tot ons overgekomen, in den H. Dienst onder ons bevestigd, door zijnen Ambtgenoot Ds. F. ABRESCH, (als daar toe door het Klassikaal Bestuur Gecommitteerd) met de Apostolische vermaning *Hebr.* XIII: 17. *Zijt uwen Voorgangeren gehoorzaam* enz. en heeft 's namiddags zijne Intrede gedaan, met Paulus verklaring, *Gal.* VI: 14a. *Maar het zij verre van mij* enz.

BENSCHOP. Op vertoonde Collatie van Z. M., onzen geëerbiedigden en geliefden Koning, is alhier op den 26sten Julij l. l., naar Kerke-

or-

Digitized by Google

orde, ten overstaan en onder opzigt van twee Gecommitteerden uit het Klassikaal-Bestuur, DD. S. VAN BEUNINGEN en W. SCHOLTEN, Predd. te *Utrecht* en *Vleuten*, en onder Directie van de Consulenten, DD. F. ABRESCH, en D. VAN DER LOO, Predd. te *IJsselstein* en *Montfoort*, beroepen, Ds. V. VAN GOGH, Pred. te *Ochten*, die ook deze beroeping, na een kort beraad, heeft aangenomen.

Van *Dordrecht* is ons gemeld, dat aldaar op den 21sten Junij l. l., in den ouderdom van ruim 78 jaren overleden is, Ds. TH. BUSSINGH, Pred. in deze Gemeente, sedert den jare 1777 tot den 28sten April 1816, op welken dag zijn Eerw. (door Zijne Majesteit onzen geliefden Koning, gunstig Emeritus verklaard zijnde, behoudens Eer en Tractement,) van ons een zegenend afscheid nam, en vervolgens naar *Dordrecht* vertrok, om aldaar zijne overige dagen, met en bij zijne Kinderen door te brengen, die zijn verlies zeer betreuren.

UTRECHT. Het beroep van Ds. V. VAN GOGH, Pred. te *Ochten*, tot Pred. te *Benschop*, is door het Klassikaal-Bestuur van *Utrecht*, op den 31sten Julij l. l., Kerkelijk geapprobeerd. Ds. M. JORISSEN, bevestigd Pred. te *IJsselstein*, is door dat zelve Bestuur, op zijn verzoek, tot Lid van de Classis aangenomen.

HARMELEN. Van hier is verzuimd te melden, dat Ds. MEINARDUS SCHUTTE HILDEBRAND, sedert den jare 1811, Pred. in deze Gemeente, op den 18den April l. l., in den ouderdom van 26 jaren en drie maanden, aan eene uitterende ziekte overleden is. De Kerkeraad dezer plaats, handopening tot het beroepen van een Pred. bekomen hebbende, door zijne Excellentie den Heere Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz.,

als

Digitized by Google

als mede door den Wel Ed. Ambachtsheer dezer Plaats, is overgegaan, onder Directie van de Consulenten DD. C. A. VAN DEN IJSSEL, en D. VAN DER LOO, Pred. te *Linschoten* en *Montfoort*, en ten overstaan van den Heer W. SCHOLTEN, Pred. te *Vleuten*, als Gecommitteerden Moderator, uit het Klassikaal Bestuur, tot het maken van een zestal, waar op geplaatst zijn:

DD. TH. SANDERS, Predd. te *Kortenhoef*. H. J. BOMBRINK, te *Zegveld*. J. BROEKMAN, te *Eemnes Buitendijk*. B. W. VAN BEUSEKOM, te *Vuursche*. W. SPIERING, te *Portugaal* en D. MOREAU, te *Nes* op *Ameland*.

Vervolgens dit drietal:

DD. SANDERS. MOREAU, en VAN BEUSEKOM.

Waar uit met meerderheid van stemmen gedispicieerd is:

D. TH. SANDERS, Pred. te *Kortenhoef*, welke dispectie door den Wel Ed. Heer Mr. A. VAN BEUSICHEM, Heer van *Harmelen*, op den 31sten Julij l. l., goedgekeurd zijnde, zoo heeft de Kerkeraad de gedane dispectie, zoo den 6den Augustus, in tegenwoordigheid van bovengenoemde Consulenten, en van Gecommitteerden uit het Klassikaal-Bestuur, DD. S. VAN BEUNINGEN, en W. SCHOLTEN, Pred. te *Utrecht* en *Vleuten*, in eene beroeping veranderd, welke beroeping door voornoemden Ambachtsheer goedgekeurd, aan den Beroepenen toegezonden is, die dezelve veertien dagen in beraad genomen heeft.

THAMEN AAN DEN UITHOORN. Zie Julij 1816.

DE MEERN staat vakant te worden. Zie Julij 1816.

AMERSFOORT.

AMERSFOORT. Het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, bij de overneming van de Klassika-

Digitized by Google

kale Archiven, bevonden hebbende, dat aan dezelve ontbreken, de acten der Classis van *Amersfoort*, van de jaren 1772—1799; verzoekt aan alle tegenwoordige en voormalige Leden der voornoemde Classis, en aan de erfgenamen der genen, die er van deze laatste mogten overleden zijn, na te zien, of de voormelde acten onder hen berusten, en in dit geval dezelve over te zenden, aan den Scriba van dit Klassikaal Bestuur, Ds. P. J. LAAN, Pred. te *Amersfoort*.

NEDERHORST (DEN BERG), den 21sten April. Onze Leeraar Ds. E. M. DORPER, door aanhoudende ligchaams ongesteldheid verhinderd zijnde, zelf openlijk afscheid van ons te nemen, heeft zulks heden gedaan, door eene plegtige aanspraak te doen, voorgedragen door Ds. W. VAN VOORTHUIJZEN, Pred. te *Vreeland*, die, bij deze gelegenheid, in eene opzettelijke Leerrede over *Rom.* XII: 15*b*. *Weent met den weenenden*, de Gemeente opgewekt heeft, tot dankbaar en deelnemend aandenken, aan onzen medelijdenswaardigen Leeraar.

MAARTENSDIJK. Onze Leeraar, Ds. J. J. RIJKMANS, beroepen naar *Alblasserdam*, heeft, den 16den Junij afscheid van ons genomen, met eene Leerrede over *Eph.* III: 20, 21. *Hem nu die magtig is, meer als overvloedelijk te doen boven al dat wij bidden of denken, na de kracht die in ons werkt. Hem* [*zegge ik*], *zij de heerlijkheid in de gemeente. door Christus Jezus in alle geslachten tot alle eeuwigheid, Amen.*

Na verkregene handopening van Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz. is de Kerkeraad den 1sten Julij, onder het opzigt van den Heer C. A. VAN VLOTEN, Lid van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te

Zut-

Digitized by Google

Zutlen, bijeengekomen, tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar, en heeft hiertoe op het drietal geplaatst, de Heeren:

A. H. BLAAUW, J. BRAVE, A. HAZEU, allen Propp. bij het Provinciaal Kerk-bestuur van *Utrecht*.

Uit welke beroepen is de Heer A. H. BLAAUW, die dit beroep heeft aangenomen.

NEDERHORST (DEN BERG), den 14den Julij. Heden werd Ds. W. STROES JANSSEN, in den H. Dienst alhier bevestigd, door Ds. J. W. WIEGMINK, Pred. te *Naarden*, bij afstand van Ds. A. VAN BEMMELEN, Præses van het Klasfikaal-Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Ankeveen*, met de woorden, *Jac.* V: 19, 20. *Broeders! indien iemand onder u van de waarheid is afgedwaald, en hem iemand bekeert, die wete, dat de gene, die eenen zondaar van de dwaling zijnes wegs bekeert, eene ziel van den dood zal behouden, en menigte der zonden bedekken.* De oplegging der handen is verrigt, door de beide voornoemde Heeren, en andere tegenwoordig zijnde Predd. De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende 2 *Cor.* XIII: 9*b*. *Wij wenschen ook dit [nameljjk] uwe volmaking.*

NICHTEVECHT, den 21sten Julij, Heden werd Ds. H. J. HATTINK, in den H. Dienst alhier bevestigd, door Ds. J. VAN VELSEN, Pred. te *Hoogeveen*, bij afstand van Ds. A. VAN BEMMELEN, Præses van het Klasfikaal-Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Ankeveen*, met de woorden, *Joan* IV: 35—37. *Zegt gijlieden niet: het zijn nog vier maanden, en dan komt de oogst? Ziet, ik zeg u, heft uwe oogen op, en aanschouwt de landen, want zij zijn alreede wit om te oogsten. En die maait, ontvangt loon, en vergadert*

vrucht ten eeuwigen leven, opdat zich te zamen verblijden, beide die zaait en die maait; want hierin is die spreuk waarachtig: Een ander is het die zaait, en een ander die maait. De oplegging der handen is verrigt, door de beide voornoemde Heeren, en andere tegenwoordig zijnde Predd. De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende *Rom.* I: 16. *Want ik schaam mij het Evangelie van Christus niet, want het is eene kracht Gods tot zaligheid een' iegelijk, die gelooft.*

BUNSCHOTEN, den 21sten Julij. Heden vierde onze Leeraar, Ds. A. DIEPERINK, de gedachtenis van zijnen vijfentwintigjarigen Evangeliedienst, zoo wel te *Hoornaar*, sedert Julij 1791, als in onze Gemeente, sedert Oct. 1808, met eene Leerrede over 1 *Cor.* XV: 10. *Doch door de genade Gods ben ik, dat ik ben: en zijne genade die aan mij bewezen is, is niet ijdel geweest; maar ik heb overvloediger gearbeid, dan zij allen, doch niet ik, maar de genade Gods, die met mij is.*

TIENHOVEN, den 1sten Augustus. Na verkregene handopening van Zijne Excellentie, den Commissaris-Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz., is de Kerkeraad alhier heden, onder het opzigt van den Heer C. A. VAN VLOTEN, Lid van het Klassikaal-Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Zuilen*, bijeengekomen, tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar, in plaats van onzen Emeritus verklaarden Pred. T. SANDTMAN, en heeft hiertoe op het drietal geplaatst, de Heeren:

DD. W. G. VAN DEN BROEK, Predd. te *Zoest*, R. NIEKERK, te *Aarlanderveen*, T. SANDERS, te *Kortenhoef*.

Uit welke beroepen is:

Ds. W. G. VAN DEN BROEK, Pred. te *Zoest*.

WOU-

Digitized by Google

WOUDENBERG, den 8sten Augustus. Onze Leeraar, Ds. W. H. VAN GRIETHUIJZEN, van hier beroepen zijnde naar *Thamen*, is heden door de Heeren J. BROEKMAN en P. J. LAAN, Assessor en Scriba van het Klassikaal-Bestuur van *Amersfoort*, en resp. Predd. te *Eemnes Buitendijks* en *Amersfoort*, van zijne betrekking op onze Gemeente losgemaakt, en daarna ook als Lid van het Klassikaal-Bestuur, en van de Classis van *Amersfoort* ontslagen.

KORTENHOEF, den 11den Augustus. Onze Leeraar, Ds. T. SANDERS, van hier naar *Harmelen* en naar *Berg-Ambacht* beroepen zijnde, heeft die beide beroepingen in beraad genomen.

BLAAUW-KAPEL. Zie Julij 1816.

WIJK.

ODIJK. Zie Julij 1816.

WERKHOVEN. Zie Julij 1816.

't WAAL EN HONSWIJK. Zie Julij 1816.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

BOORNBERGUM vakant. Zie Julij 1816.

HARLINGEN.

HARLINGEN, den 11den Augustus 1816. Onze Leeraar, Ds. B. F. TIJDEMAN, van hier naar *Dordrecht* beroepen zijnde, maakte ons hedden bekend, dat hij die beroeping had aangenomen.

BOLSWARD. Zie Junij 1816.

SNEEK.

SNEEK. Ds. J. F. DE ROOCK, zijn Ambt, als Pred. alhier, hebbende neergelegd; heeft de Kerkeraad der Hervormde Gemeente, ter vervulling der vakature, daardoor veroorzaakt, na verzochte en bekomene handopening, op den

Digitized by Google

17den Julij l. l., geformeerd het navolgend twaalftal Predd.:

DD. J. PRINS, te *Oud-Beijerland*. N. BERKHOUT, te *Velzen*. HIMMELMAN, te *Bleiswijk*. C. WITTEVEEN, te *Garijp*. H. F. T. FOCKENS, te *Goingarijp*. H. W. C. A. VISSER, te *IJsbrechtum*. J. J. WASSENAAR, te *Lutkewierum*. F. HOLKEMA, te *Ackrum*. J. DOORENBOS, te *Deersum*. H. MUNTING, te *Harig*. H. G. CANNEGIETER, te *Garijweer*. ... RIJKE, te *Hemmen*.

Vervolgens zijn op het zestal geplaatst:

DD. J. PRINS, N. BERKHOUT, H. F. T. FOCKENS, H. W. C. A. VISSER, C. WITTEVEEN, J. DOORENBOS.

En daaruit op het drietal:

DD. J. PRINS, N. BERKHOUT, en H. W. C. A. VISSER.

Uit welk drietal eenige dagen daarna beroepen is:

D. N. BERKHOUT, Pred. te *Velzen*, welke dit beroep eenigen tijd in beraad heeft genomen.

WORKUM. Onze grijze Vader Ds. S. VAN ANDRINGA, salvo honore et stipendio Emeritus verklaard, door Zijne Majesteit, heeft op Zondag nademiddag den 16den Junij l. l., voor eene talrijke schare zijn afscheid genomen; ten Tekst nemende, 2 *Thess.* III: 16, *De Heere nu des vredes zelve, geve u vrede allen tijd, in allerlei wijze. De Heere zij met u allen.*

Op den 21sten Junij daaraanvolgende, heeft de Kerkeraad, ter vervulling dier vakature, gemaakt het volgende twaalftal Predd.:

DD. TH. ADAMA, Predd. te *Koudum*. J. MANGEL, te *Hantum* enz., TH. VAN BERKUM, te *Wanswerd*. H. A. FERF, te *Hindelopen*. T. L. RENEMAN, te *Reitsum* enz. H. E. RIEGERSMA, te *Kubaard*. A. VAN VELDEN, te *Hallum*. C. VAN DE VELDE,

te *Woudsend*. P. VAN VELDEN, te *Gaastmeer* enz. J. DE JONG, te *Zuiderhuisterveen*. H. GOUDSCHAAL, te *Hemelum*. J. R. STAVERMAN, te *Sint Jansga*.

Op het zestal zijn geplaatst:

DD. ADAMA, MANGEL, VAN BERKUM, FERF, BENEMAN en RIEGERSMA.

En op het drietal:

DD. ADAMA, MANGEL en VAN BERKUM.

Uit welk drietal op den 28sten Junij l. l, door de mans Ledematen, bij meerderheid van stemmen beroepen is:

Ds. TH. ADAMA, Pred. te *Koudum*.

KOUDUM. Onze Leeraar, TH. ADAMA, maakte ons heden voormiddag bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had, naar de grootere Gemeente van *Workum*; en zulks veertien dagen in beraad had genomen.

WIJCKEL. Onze Leeraar, Ds. A. BOOIMAN, van hier naar *Hattem*, onder de Classis van *Harderwijk*, beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen.

BALK, den 29sten Julij. Heden werd alhier voor de vierdemaal een drietal Predd. gemaakt, bestaande uit:

DD. J. VAN BROEKHUIJZEN, Predd. te *Opheusden*. J. VAN BERKUM, te *Wanswerd* en J. MANGEL, te *Hantum*.

Dit gemaakte drietal is daarop naar den Schout dezer Gemeente verzonden, om daaruit eene Electie te doen.

IJLST vakant. Zie April 1815.

HEEG vakant. Zie April 1816.

DOKKUM.

OUDWOUDE enz. vakant. Ds. H. VAN HAAGEN, heeft den 28sten Julij, van ons een zegenend afscheid genomen, de Tekst was 1 *Joh.* II: 28. *En nu kinderkens blijft in hem* enz. Deze plaats zal niet lang vakant blijven, er is reeds

Digitized by Google

voor het vertrek van Ds. VAN HAAGEN, door den Kerkeraad handopening gevraagd, en door Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, belast met de Zaken der Hervormden, gunstig verleend.

DOKKUM, den 31sten Julij. Bij het Klassikaal-Bestuur alhier, is het beroep van *Dokkum*, uitgebragt op Ds. A. VERWIJS (niet VERWEIJ) en door denzelven aangenomen, geapprobeerd. Ook heeft Ds. VAN HAAGEN, na dat zijn Eerw. behoorlijk was losgemaakt, en van de betrekking op deze Classis ontslagen, een hartelijk afscheid genomen, 't welk door den Praeses gepast beantwoord is.

DROGEHAM staat vakant te worden. Zie Maart 1816.

DOKKUM. Zie Julij 1816.

HEERENVEEN.

GORDIJK vakant. Zie Maart 1816.

WOLVEGA vakant. Zie Mei 1816.

BEESTERZWAAG vakant. Zie Julij 1816.

OVERIJSSEL

ZWOLLE, den 7den Aug. Heden is in de gewone Vergadering, na vertooning van zeer loffelijke, zoo Kerkelijke als Akademische Getuigschriften, door het Provinciaal Kerk-Bestuur van *Overijssel*, praeparatoir geëxamineerd, de Heer A. VAN ECK, Kandidaat in de Wijsbegeerte enz. en in de Godgeleerdheid, aan de Hoogeschool te *Leijden*. — De Examinandus gaf de uitmuntendste bewijzen van meer dan gewone bekwaamheid; en is, als Prop. tot de Heilige Bediening des Evangeliums toegelaten.

Ook is staande diezelfde Vergadering, door bo-

Digitized by Google

bovengemeld Provincial Kerk-Bestuur, peremptoir geëxamineerd, de Eerw. Heer H. DE HAAN HUGENHOLTZ, Prop. onder de Eerw. Classis van *Amsterdam*, en beroepen tot Pred. te *Zalck*, onder de Eerw. Classis van *Kampen*; met dat gevolg, dat zijn Eerw. eenparig als Pred. geadmitteerd, en aan de hem roepende Gemeente werd toegewezen.

ZWOLLE.

HARDENBERG vakant. Zie April 1816.

DEVENTER.

VRIESEVEEN vakant. Zie Maart 1816.

KAMPEN.

CUINRE. Onze Leeraar, Ds. A. HOFFMAN van hier naar *Wolvega* beroepen zijnde, heeft die beroeping in beraad genomen.

ZALK. Zie Junij 1816. en hier boven onder *Zwolle*.

GRONINGEN.

GRONINGEN, den 7den Augustus 1816. Op heden is Ds. S. A. DE JONGE, beroepen Pred. te *Klooster Ter Apel*, onder de Classis van *Winschoten*, peremptoir geëxamineerd, en aan de hem roepende Gemeente toegewezen.

GRONINGEN.

GRONINGEN, den 14den Julij 1816. Op heden werd Ds. M. GOLVERNEUR, van *Beesterzwaag* tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door D. J. P. A. WINTGENS, Pred. te *Groningen*, met de woorden *Eph.* IV: 11—16 ingesloten. De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende, 1 *Thess.* III: 11.

GRONINGEN, den 31sten Julij 1816. Het Klassikaal-Bestuur heeft, in deszelfs zitting van he-

Digitized by Google

heden, Ds. M. GOEVERNEUR, bevestigd Pred. te *Groningen*, op zijn in persoon gedaan verzoek, na alle de vereischte en door zijn Wel Eerw. overgelegde stukken in orde bevonden te hebben, tot Lid der Classis van *Groningen* verklaard.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie December 1815.

OLDENHOVEN. Zie Junij 1816.

WINSCHOTEN.

WINSCHOTEN, den 29sten Mei 1816. Op heden stond binnen, in de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, Ds. B. ANSING, Pred. te *Wagenborgen*, verzoekende als lid van de Klassis te worden aangenomen, aan welk verzoek, na gehoord te hebben het berigt van de volbragte bevestiging, gereedelijk werd voldaan.

ZUIDBROEK, den 7den Julij. Onze Leeraar Ds. B. NIEUWOLD, van hier naar *Dordrecht* beroepen zijnde, heeft, na eenigen tijd van beraad, voor die beroeping bedankt.

TER APEL vakant, doch staat eerlang vervuld te worden, alzoo men verneemt, dat, door de Ed. Achtb. Heeren Burgemeesteren en Raad van *Groningen*, alhier tot Predikant is beroepen, de Heer S. A. DE JONGE, Min. Cand. onder deze Classis.

APPINGEDAM.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

MIDDELSTUM.

MIDDELSTUM, den 31sten Julij 1816. De beroeping van Ds. F. J. ABRESCH, van *Veendam*, naar *Eenrum*, werd door het Klassikaal Bestuur, in behoorlijke orde bevonden. De Koninklijke goed-

Digitized by Google

goedkeuring zal daarop ten spoedigsten worden verzocht.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN, den 29sten Julij 1816. Heden is tot Leeraar dezer Gemeenten beroepen, Ds. P. TAAPKENS, Pred. te *Tinallingen*.

BELLINGEWERR EN RAMUM vakant. Zie Sept. 1814.

EENRUM vakant. Zie Mei 1816.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH, den 7den Aug. Het Provincial Kerkbestuur van *Noord Braband*, heeft heden op deszelfs gewone Vergadering, peremptoir geëxamineerd, den Heer G. F. HEENOOD, Proponent onder de Classis van *Leijden* en *Neder-Rhijnland*, en beroepen tot Predikant te *Drunen*, onder de Classis van *Heusden*, en, zoo wel peremptoir als praeparatoir, den Heer J. SPIJKER, Candidaat in de H. Godgeleerdheid, aan de Hooge School te *Utrecht*, en aangesteld tot Herder en Leeraar, voor eene der Gemeenten aan de *Kaap de Goede Hoop*.

Na aan alle vereischten voldaan te hebben, werden beide de Heeren tot den dienst van het Evangelie toegelaten; terwijl de eerstgenoemde aan de Gemeente van *Drunen* toegewezen, en de laatstgemelde op zijn verzoek, bij eene openbare Godsdienstoefening, plegtig ingezegend wierd, door den Secretaris van het Provincial Kerkbestuur, Ds. M. KAKEBEEN, Pred. te *'s Hertogenbosch*, die daartoe korteijk predikte, over *Matth.* XXIII: 10*b*. Waarop de bevestigde, na de oplegging der handen, zich, met eene rede over *Matth.* VI: 10*a*. aan den Evangeliedienst toewijdde.

'S HERTOGENBOSCH.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. Zie Febr. 1816.

BREDA.

OUDENBOS EN BUKPHEN. Zie Junij 1816.

LAGE ZWALUE. Zie Junij 1816.

STAND DAAR BUITEN vakant. Zie Junij 1816.

HEUSDEN.

MEEUWEN EN HAAGOORT, den 14den Julij 1816. Onze Leeraar J. HORTHEMELS HANSEN, zijne dimissie van den Predikdienst verzocht, en salvo honore verkregen hebbende, heeft heden van deze Gemeente afscheid genomen, met eene Leerrede over *Pred.* XII: 13, 14. *Van alles dat gehoord is. enz.*

MEEUWEN EN HAAGOORT, den 1sten Aug. 1816. Ter vervulling dezer vakature, heeft de Kerkenraad, na verkregene handopening, onder directie van de Heeren C. W. PAPE, Pred. en J. H. VAN BAAK, Oud Ouderling, als Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur van *Heusden*, voor den Ring van *Heusden*, heden het navolgende twaalftal van Predikanten gemaakt.

DD. NAHUIJS, Pred. te *Bunnik* en *Vechten*, VAN BEUSEKOM, *aan de Vuursche*. ROELL, te *Wel* en *Amerzode*. SJOENIS, te *Petten*. BISSCHOP, te *Veen*. USENER, te *Helvoirt*. MEVERS SCHOLTE, te *Egmond aan Zee*. DE KRUIJFF, te *Tilburg*. SPIERING, te *Poortugaal*. DE JONGH, te *Varik*. VAN WETERING, te *Brakel*, en NAUMAN VAN DER ROEST, te *Warmenhuizen*.

Van deze zijn op het zestal gebragt:

DD. NAHUIJS, VAN BEUSEKOM, ROELL, SJOENIS, BISSCHOP en USENER.

Op het drietal:

DD. NAHUIJS, VAN BEUSEKOM en ROELL.

Uit welke met eenparigheid van stemmen verkozen is, de Wel Eerw. zeer gel. Heer P. H. G. NAHUIJS,

Digitized by Google

mijn, Pred. te *Bunnik* en *Vechten*, onder de Eerw. Classis van *Wijk*.

STRANG, den 21sten Julij 1816. Ds. J. VAN DER PEEZ, van hier beroepen naar *Katwijk aan den Rhijn*, en dat beroep aangenomen hebbende, heeft heden van deze Gemeente afscheid genomen, met eene Leerrede over 2 *Cor.* VI: 1. *Wij als Medearbeidende, enz.*

STRANG, den 23sten Julij. Ter vervulling der bovenstaande vakature, heeft de Kerkeraad, in spoedig verkregene handopening, en ten overstaan van DD. MAGNET en VAN DEN BROEK, als Gecommiteerden van het Klassikaal Bestuur van *Breiden*, tot beroepings zaken in den Ring van *'s Gravelduin Kapel*, het navolgende twaalftal van Predikanten en Proponenten gemaakt:

DD. H. WESSELS, Predd. te *ter Heide*, bij *Breda*. C. A. LEEMANS, te *Baardwijk*, *en den Ekkart*. J. T. L. COX. *op den Moerdijk*. J. H. OOSTERDIJK, te *Lunteren*. W. G. VAN DEN BROEK, te *Zeist*. W. ROLDANUS, te *Everdingen*. J. A. VAN ASPEREN, te *'s Princenhage*. J. LEIJDS, te *Loon op Zand*. W. J. VAN VLOTEN, te *Ophemert*. H. HOOGEVEEN, te *St. Oedenrode*, J. P. MUNTING, Proponent onder de Classis van den *Briel*, en J. A. D. LORRAINE HOLLANDER, Prop. onder de Classis van *'s Hage*.

Van deze zijn op het zestal gebragt:

DD. OOSTERDIJK, WESSELS, COX, VAN VLOTEN, en de Propp. MUNTING, en DE LORRAINE HOLLANDER.

Op het drietal:

De Proponenten MUNTING, DE LORRAINE HOLLANDER, en de Predikant OOSTERDIJK.

Uit welke met eenparigheid van stemmen beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. P. MUNTING, Prop. onder de Classis van den *Briel*.

WIJK, den 21sten Julij 1816. Onze Leeraar

Ds.

Digitized by Google

Ds. A. MORRES, maakte heden aan de Gemeente bekend, dat hij eene beroeping naar *Almkerk* en *Emmickhoven* ontvangen, doch voor dezelve bedankt had.

Tevens berigtte zijn Wel Eerw., dat hij insgelijks naar *Nijkerk op de Veluwe* beroepen was, en die beroeping 14 dagen had in beraad genomen.

WIJK, den 4den Aug. 1816. Heden gaf onze Leeraar Ds. A. MORRES ons berigt, dat hij de beroeping naar *Nijkerk op de Veluwe* had aangenomen. Zoo dat

WIJK eerlang vakant zal worden.

ALMKERK EN EMMICKHOVEN vakant. Zie Julij 1816.

E I N D H O V E N.

EINDHOVEN EN WOENSEL. Zie April 1816.

D R E N T H E.

ASSEN, den 7den Aug. Het Provinciale Kerkbestuur dezer Provincie, heeft op heden praeparatoir geëxamineerd, den Heer J. SPECKMAN, PETR. FIL., Candidaat in de Godgeleerdheid te *Groningen*. Zijn Eerw. heeft gepredikt over *Matth.* XXI: 28—32. werd onderzocht over de Godgeleerdheid en over de uitlegkunde des Bijbels, naar *Ps.* VIII: en *Matth.* XXI: en is, met algemeene stemmen, onder het getal der Proponenten opgenomen.

M E P P E L.

WAPSERVEEN vakant. Zie Oct. 1815.

MEPPEL. Zie Junij 1816.

WAAL-

Digitized by Google

WAALSCHE KERK.

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats
KAMPEN
DELFT, tweede Predikantsplaats
DEVENTER
GOES
GROEDE
HEUSDEN
HARDERWIJK
HERTOGENBOSCH
OOSTBURG
SCHIEDAM
THOLEN
VEERE
VLISSINGEN
VIANEN
VOORBURG

vacant, sedert 1 Julij 1816.

LIMBURG enz.

GENT, den 4den Augustus. Heden werd alhier, in de voormiddag Godsdienstoefening, de H. Doop, behalven aan een Kind, ook nog bediend aan eenen Bejaarden, HANS HARMENSZ. POPSTRA, welke, benevens nog twee andere Personen, tot het guarnisoen behoorende, den 31sten Julij, voor den Kerkeraad belijdenis des Geloofs hadden afgelegd. Vóór de bediening der plegtigheid werd, door onzen Pred. A. GERDKOOP, het onderwijs des Evangelies, aangaande den Doop, ontwikkeld, naar aanleiding van *Rom.* VI: 4. Eene talrijke schare van Roomsch Katholijke Mede-Christenen, die van deze plegtigheid kennis schenen te hebben, waren bestendige en eerbiedige toehoorders en aanschouwers; en velen hunner konden niet nalaten, onder het verlaten van de plaats der Gods-

Digitized by Google

Godsdienstoefening, te betuigen, dat zij de uitoefening van den Protestantschen Godsdienst, geheel anders vonden, dan zij vermoed hadden, en het schoon achteden, dat geene verschilpunten tusschen ons en hen aangeroerd werden.

Tot nog toe heeft de bediening van het Evangelie, en der H. Bondzegelen plaats, in hetzelfde lokaal van het Stadhuis, waar, in zijnen tijd, P. DATHENUS, voor de bevolking van *Gent*, de Leer der waarheid predikte.

MAASTRICHT.

MEERSSEN. Zie Julij 1816.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

UTRECHT, den 5den Aug. 1816. Onze aan het Atheneum te *Deventer* beroepene Leeraar, J. NIEUWENHUIS, dit beroep aangenomen hebbende, heeft op den 28sten Julij l. l., zijne affscheidsrede gedaan, daar bij tot tekst nemende, 1 *Thess.* II: 11—13.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 4den Augustus 1816. Heden was het voor deze Gemeente, een zeer plegtige dag, terwijl zij dankbaar en erkentelijk gedachtenis mogt vieren, van haar vijf en twintig jarig bestaan. Bij die gelegenheid predikte des voordemiddags, de Wel Eerw. Heer JACOBI, over *Ps.* CXVIII: 23, 24; en des avonds de

de Wel Eerw. Heer MEIJER, over Handelingen der Apostelen, V: *Hoofd*, vs. 38*b* en 39*a*. Een voortreffelijk vokaal en instrumentaal Muziek heeft dit plegtig feest, geenen geringen luister bijgezet.

BUITENLANDSCH KERK NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

CANHUIZEN } vakant.
KLEIN MIDLUM }
STAPELMOER vakant. Zie Mei 1816.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

FRERENS vakant. Zie Nov. 1815.
EMLENKAMP vakant. Zie Junij 1816.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

WE-

Digitized by Google

WEZEL.

WEZEL, den 23sten Julij. Heden had alhier het examen plaats, van den Candidaat MULLER, als beroepen Pred. van *Hamminkelen*, Ds. Praeses MEILINK, Pred. *in Rees*, benevens de Heeren JUNG, LAMBRECHTS, VAN DER WEERTH en BERENDS, Predikanten in *Wezel*, *Rees* en *Diersfort*, onderzochten voornoemde Heeren, in 't Hebreeuwsch, over *Ps.* XXXVI, in 't Grieksch over *Hebr.* IX: vervolgens in de Theologie, de Kerkelijke Historien, de Pastorael Theologie, en alles wat in zulk een examen behoort. Ook gaf de Examinandus een bewijs zijner vorderingen, in de homiletica, door de uitwerking van den opgegeven tekst, *Rom.* I: 16.

De Vergadering vond in een en ander dat genoegen, dat zij den Heer Candidaat MULLER, aan de Gemeente van *Hamminkelen*, onder zegenbede toewees.

HAMMINKELEN, den 28sten Julij. Na dat de Heer Candidaat MULLER, als Pred. alhier, beroepen en geapprobeerd was, werd hij op heden in den heiligen dienst onder ons bevestigd.

Ds. Praeses MEILINK, Pred. in *Rees*, predikte over 1 *Tim.* V: 17, 18.

De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Bevestiger, door de Heeren VAN MANGER, LAMBRECHTS en BARENDS, Predikanten te *Ringenberg*, *Wezel* en *Diersfort*. Terwijl de Bevestiger zijnen dienst aanvaardde, met eene Leerrede over *Rom.* I: 16. *Want ik schame mij enz.*

BISLICH. Op bevel der Regering, is deze Gemeente provisioneel gecombineerd met *Diersfort*.

SCHERM-

Digitized by Google

SCHERMBEEK vakant, door het Emeritaatschap van Ds. DENNINGHOFF; waarschijnlijk zal in weinige dagen een ander Predikant alhier beroepen worden.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.

KRANENBURG. Zie Aug. 1813.

GELDERN. Zie Aug. 1813.

WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie Febr. 1815.

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.

MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

BERIGT
VAN HET
BIJBEL-GENOOTSCHAP.

In de Rings-Vergadering van *Hillegersberg*, gehouden den 12den Junij l. l., werd, op voorstel van Ds. GRAAF, eenparig goedgevonden, om voor de Gemeenten, onder ons resort, eene afdeeling van 't Nederlandsch Bijbelgenootschap op te rigten, en de directie van dezelve op zich te nemen; ten einde met des te meer kracht tot deszelfs heilzaam doel te kunnen medewerken, en alzoo mede bevorderlijk te zijn, aan de verspreiding van het dierbaarste boek. Ingevolge hier van, werd op den 10den Ju-

Julij l. l. na den afloop der gewone Ringvergadering, de eerste bijeenkomst der afdeeling van Neerlandsch Bijbelgenootschap, onder den naam van Ring van *Hillegersberg*, gehouden, waarin de Wel Eerw. Heer D. TH. KNAPPERT, rustend Predikant van *Zevenhuizen*, met algemeen genoegen, als Lid werd aangenomen. — Vervolgens overgaande, om het Bestuur dezer afdeeling te regelen, werden met eenparige stemmen, de navolgende benoemingen gedaan:

Tot President Ds. P. TH. KNAPPERT, rustend Pred. te *Zevenhuizen*. Vice-President J. U. GRAAF, Pred. te *Zevenhuizen*. Thesaurier A. F. VAN DER SCHEER, Pred. te *Hillegersberg*. Directeuren D TJERENK, Pred. te *Overschie*. S. KAM, Pred. te *Berkel*. C. OSKAMP, Pred. te *Kralingen*. G. C. 'T HOOFT, Pred. te *Bergschenhoek*. J. C. HIMMELMAN, Pred. te *Bleiswijk*. Secretaris C. A. VAN SCHAGEN, Pred. te *Cappelle op d'IJssel*.

Namens de Directie van Neerlandsch Bijbelgenootschap, Afdeeling Ring van *Hillegersberg*.

Cappelle op d'IJssel, den 29sten Julij 1816. C. A. VAN SCHAGEN, *Secretaris*.

BERIGTEN.

De ondergeteekende verzoekt, dat, ter voldoening aan de dispositie van den Heer Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, enz. No. 9. den 1sten Julij 1816, de berigten voor de Boekzaal, met eene leesbare hand geschreven, en naar de aangenomene spelling ingerigt, zoo beknopt mogelijk, zonder onnoodigen omslag, en met ontwijking van ostentatie en woordenpraal, hem voor-

Digitized by Google

voortaan voor den *tienden* van iedere maand, vrachtvrij mogen ter hand komen.

D. VAN WULLEN, Correspondent.

De Predikanten uit den Ring van *Schoonhoven*, onder de Classis van *Gouda*, behoorende tot de Gemeente van *Schoonhoven*, *Amerstol*, *Lekkerkerk*, *Krimpen aan de Lek*, *Oudekerk aan den IJssel*, *Berkenwoude*, *Stolwijk*, *Gouderak*, *Haastrecht*, *Polsbroek* en *Willige Langerak*, hebben zich vereenigd, tot eene afdeeling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap; die genegen is, tot de heilrijke bedoeling van dat Genootschap, met hen mede te werken, kan zich bij een van dezelven, tot dat einde addresseeren.

H. DONKER.

Het Klassikaal Bestuur van *Brielle*, heeft den Ondergeteekenden, op zijn verzoek, als Quæstor der Weduwenbeurs ontslagen, en tot Provisioneelen Quæstor benoemd, Ds. J. VAN LOCHORST, Pred. te *Geervliet*, aan welken de Quota's betaald, en de Brieven vrachtvrij kunnen geaddresseerd worden.

P A U W,
Scriba van het Klassikaal Bestuur,
en Pred. te *Brielle*.

Het Bestuur der Classis van *Groningen*, heeft tot Correspondent voor de Boekzaal benoemd, deszelfs medelid J. F. W. KRAMER VON BAUMGARTEN, Pred. te *Middelbert*, en noodigt bij dezen de Ringen, Kerkeraden en Predikanten, onder het ressort der Classis uit, om de berigten en stukken, welke zij in de Boekzaal

wenschen geplaatst te zien, uiterlijk voor den achtsten van elke maand, aan voornoemden correspondent te doen toekomen.

J. A. WINTGENS,
Scriba van het Bestuur der Classis van *Groningen*.

De Eerw. Heeren Correspondenten van het Naamregister der Predikanten, worden door de ondergeteekenden verzocht, de voorgevallen veranderingen, in hun Eerw Classis, aan hun te zenden, tegen den eersten der maand November aanstaande, en het geen er na die opgave nog mogt plaats grijpen, voor den 15den December dezes-jaars.

Erve J. THIERRIJ en C. MENSING EN ZOON, in *'s Gravenhage*.

De ondergeteekenden verzoeken hunne Correspondenten, om, ter voldoening aan het Besluit van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz. in dato 1sten Julij 1816, bij het toezenden van het Kerk-Nieuws zorge te dragen, dat zij, gedurende den loop van dit jaar, hetzelve uiterlijk op den 13den, en na primo Januarij 1817, uiterlijk op den 15den der maand ontvangen; dewijl berigten na dien tijd inkomende, onmogelijk in de Boekzaal der loopende maand kunnen worden geplaatst, maar tot eene volgende moeten blijven liggen.

Hetzelfde verzoek zijn zij verpligt, mede aan hunne Correspondenten, voor het Akademie- en School-Nieuws te doen.

De Erven D. ONDER DE LINDEN EN ZOON.

NA-

Digitized by Google

NAGEKOMEN SCHOOLNIEUWS.

SCHIEDAM.

De Promotie der Schiedamsche Schooljeugd, is den 12den Augustus met de gewone plegtigheid verrigt.

Na eene voorafspraak, van den Lector en Rector C. CAMPHUIJSEN, zijn de brave en veel belovende Jongelingen J. S. VERNEDE, en D. F. G. VAN DE SANDE, met veel lof, na toekenning van wel verdiende prijsen voor hunne vorderingen in de Latijnsche en Griekschen Taal, tot de Akademische Lessen bevorderd.

Bij deze gelegenheid, heeft de eerste eene Redevoering gehouden: *De Romanorum in constituendo jure prudentia.* De tweede: *De literarum studiis summorum virorum personis dignis.*

Verder is van de tweede tot de eerste klasse geprom oveerd L. SPRUIJT.

Van de derde tot de tweede: W. J. C. VAN WATERSCHOOT VAN DER GRACHT, J. DE GRAAFF en F. J. T. VAN WATERSCHOOT VAN DER GRACHT.

Wijders is, in de zesde klasse, met een prijs van naarstigheid begiftigd E. L. PICHOT.

Alle deze Jongelingen hebben de Heeren Curatoren voor de bekomene eereprijsen, in tegenwoordigheid van een aanzienlijk getal Toehoorders, op eene bevallige wijze bedankt.

Voorts is deze Actus met het gewoon Orgel-Muzijk, gelijk het begonnen en voortgezet was, geëindigd.

NAGEKOMEN KERKNIEUWS.

HERVORMDE KERK.

Synodaal Besluit van den 24sten Julij 1816.

Het Nationaal of Algemeen Christelijk Synode, der Nederlandsche Hervormde Kerk, vergaderd in 's Gravenhage, heeft goed gevonden te bepalen:

Vooreerst: Dat geen Student, vroeger dan in het tweede Jaar zijner oefening, in de Studie der Godgeleerdheid, en niet dan na reeds éénmaal *sub praesidio* van éénen der Theologische Professoren gepredikt te hebben, in eenige Gemeente eene Leerrede of Godsdienstige Onderwijzing, van wat naam ook, zal mogen houden.

Ten tweede: Dat het houden van dergelijke Leerrede of onderwijzing nimmer op eene vakante plaats, aan de Studenten in de Godgeleerdheid, zal vrijstaan, en op plaatsen die niet vakant zijn, niet zal worden toegelaten, dan ten zij een Predikant zulke eene Leerrede of Onderwijzing bijwone, en zij de uitdrukkelijke toestemming van den Plaatselijken Predikant daartoe hebben verkregen;

Ten derde: Dat een Student verlangende, tot zijne oefening, ergens eene Leerrede of Onderwijzing te houden, zal moeten hebben een getuigschrift van de Theologische Faculteit, of van éénen der Professoren van dezelve, verzekering behelzende, dat hij het tweede Jaar zijner oefening in de Studie der Godgeleerdheid is ingetreden, en reeds eenmaal *sub praesidio*

van

van een Hoogleeraar heeft gepredikt: zullende die getuigschrift, eer een Student eene Leerrede of Onderwijzing houdt, moeten geviseerd zijn door zèèn der Leden van het Klassikaal-Bestuur, waar onder de plaats, waar de Student eenig Godsdienstig voorstel wenscht te doen, ressortgert.

Vierde. De Klassikale Besturen en derzelver Leden, zijn gehouden voor de stipte uitvoering van deze verordeningen alle zorg te dragen; en zullen, ingeval van moedwillige overtreding van dezelve, kennis geven van het gebeurde, aan het Provinciaal Kerkbestuur, waar onder de plaats, daar het voorvalt, gelegen is, en aan de Theologische Faculteit der Hoogeschool, aan welke de Student, tegen deze wetten handelende, zijne studiën voortzet.

Eindelijk van dit Besluit dezer Hooge Kerkvergadering zal worden kennis gegeven, aan de Theologische Faculteiten der Nederlandsche Hoogescholen, aan de Provinciale Kerkbesturen, en in de *Boekzaal*, tot informatie en naleving van elk, dien het mogt aangaan.

Het Algemeen Christelijk Sijnode der Nederlandsche Hervormde Kerk.

W. L. KRIEGER,
President vt.

J. J. DERMOUT,
Secretaris.

B E R I C H T.

De Jaarlijksche Vergadering van het Nederlandsch Zendeling-Genoootschap, is den 16den Julij en volgende dagen te *Rotterdam* gehouden, in dezelve heeft de Wel Eerw. Heer L. IGELING, Pred. te *Leijden*, gepresideerd, en de

opwekkende Redevoering, is op Donderdag den 18den Julij gedaan, door den Hoog Eerw. Heer H. MONTINGHE, Professor te *Groningen*, over de *blijdschap van onzen Heer* JEZUS CHRISTUS, *bij het vernemen van de eerste beginselen der uitbreiding van zijne leer, beschouwd als een voorbeeld, ter opwekking en Godvruchtige regeling van onze blijdschap bij het vernamen van den gezegenden uitslag der pogingen van het Genootschap*, naar aanleiding van *Luc.* X: vs. 21*a*. *Te dezelfdere ure verheugde zich Jesus in den Geest.*

Tevens werd aan de Leden volgens gewoonte verslag gedaan, van de werkzaamheden, en van den Staat des Genootschaps.

Tot Bestuurderen zijn verkozen:

Ds. CHARLIER, te *Brussel*. Prof. R. J. VERLOREN, te *Maastricht*. Ds. P. R. A. SALTET, te *Purmerend*. Ds. N. MESSCHAART, te *Rotterdam*. Met en benevens die, waarvan de namen reeds zijn opgegeven.

Maandelijks worden de gedrukte Berigten, de uitbreiding van het Evangelie, bijzonder onder de Heidenen, behelzende, naar een groot aantal Gemeentens in ons Vaderland verzonden, en door de Predikanten, bij gelegenheid van het maandelijksch biduur voorgelezen, maar in sommige Gemeenten geschiedt dit niet. Daar het echter te wenschen ware, dat zulks meer algemeen plaats had, zoo worden allen die belang stellen in de uitbreiding van het Rijk des Verlossers, en bijzonder alle Predikanten, uitgenoodigd, om hier in mede deel te nemen, wanneer men de Maandelijksche Berigten des Genootschaps, ten dien einde begeert, gelieve men zich te adresseeren bij een der Secretarissen B. LEDEBOER en J. FONTEIN, JZ. te *Rotterdam*.

LET-

LETTER-NIEUWS.

Toelichting van de leer des Christendoms, bij het lezen van den *Bijbel* volgens MOZES Eerste Boek, *Genesis* genaamd Opgedragen, aan de Bestuurders der *Nederlandsche Bijbel-Genootschappen*. Wordt heden uitgegeven, bij den Boekverkooper J. TEN BRINK, GZ. te *Amsterdam*, en verder alom, de prijs is 14 Stuivers.

De belangrijke Inhoud van dit leerzaam werkje is: *Over de kennis van God. De Goddelijke Openbaring.* MOZES. *De schepping der wereld en der menschen. Genesis. Het Paradijs, en Proefgebod. De zondenval, en derzelver gevolgen. Jezus Christus de Zaligmaker der Wereld. De uitstorting van den H. Geest, en de eerste vestiging van het Christendom. Korte toelichting over den inhoud des Bijbels. Vervolg van de Geschiedenis der eerste menschen. Zedebederf der eerste Wereld. Zondvloed. Verstrooijing van het menschdom over de aarde. Geschiedenis van* ABRAHAM, IZAAK, JACOB, *en* JOZEPH. — *Slot en Narede.* Strekkende dit alles, om den dierbaren *Bijbel* voor minvermogenden, op de vaderlijkste wijze, met oordeel en stichting te lezen.

D. DU SAAR, Boekverkooper te *Leijden*, geeft uit, en heeft alom verzonden, een werkje, ten titel hebbende: *De Leer van den* Hervormden Godsdienst verdedigd, *of, Aanmerkingen over het werkje, getiteld* Christendom *en* Hervorming, *vergeleken met den Protestantschen Kerkstaat, bijzonder in de Nederlanden.* In gr. 8vo. à 12 Stuivers.

In deze Aanmerkingen wordt de ongepastheid en onmogelijkheid eener uitwendige Christelijke Geloofsvereeniging, zonder innerlijke overeenstemming des harten, duidelijk aangetoond, en tevens de door den Schrijver van *Christendom* en *Hervorming*, verdraaide gevoelen der Hervormde Kerk, volgens den Bijbel, opgegeven en verdedigd, en al wat zich daar tegen aankant, wederlegd en bestreden. —

Bij

Bij de Wed. G. Warnars en Zoon, Boekverkoopers te *Amsterdam*, is gedrukt en alom verzonden:

Leerredenen van GOVERT JAN RIJSWIJK, Lid van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te *Haarlem*, en Predikant bij de Doopsgezinden te *Joure*, met een Brief, in plaats van eene Voorrede, van den Wel Eerw. Heer JAN VAN GELINS, Predikant bij de Doopsgezinden, te *Amsterdam*. Onder deze Leerredenen, zijn geplaatst eene gepredikt bij eene Doop-bediening, en eene, bij eene Avondmaals viering, waar bij gevoegd zijn de aanspraken bij die gelegenheden gebruikt, à *f* 2: 10: —

II. G J. VAN RIJSWIJK, Schets der Christelijke Leere, ontworpen tot een Leidraad bij het onderwijs van aankomelingen. Tweede verbeterde en vermeerderde druk, zijnde dit werkje ook zeer dienstig voor allen meergevorderden, die verlangen met de Leer der Doopsgezinden, wat nader bekend te worden, à *f* 1: 12: —

Nog is bij bovengemelde Uitgevers, van denzelfden Auteur gedrukt: Lijkrede op JEZUS, eene Kerkelijke Redevoering, à 8 Stuivers.

Het hoofdzakelijke der Christelijke Leere, beknoptelijk voorgesteld ten behoeve van eenvoudigen, à 5 Stuivers.

In *'s Gravenhage*, word bij de Erve J. THIERRIJ en C. MENSING en ZOON, uitgegeven en is alom verzonden:

Nieuwe Verhandelingen van het Genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs Hedendaagsche Bestrijders, voor het Jaar 1815. In gr. 8vo. à *f* 2: 12: —

Behelzende dit Deel de beantwoording der Vraag: „Komt het met de Leer van den Bijbel overeen, dat het „hoofddoel van het lijden en sterven van JEZUS CHRIS„TUS geweest is, verbetering van het menschdom te „weeg brengen, en, in zoo verre alleen ook de verge„ving der zonden te verwerven, als deze een gevolg is „van onze verbetering." Door SIMON DIRK DE REIZER, Predikant te *Schagen*, en KAREL CHRISTIAAN SELTERRICH, Predikant te *Waxendorf*, bij *Hubertusburg*, in het Koninkrijk *Saxen*.

EEN

Digitized by Google

EEN BOEK VOOR PROTESTANTEN.

Bij A. van Dijk, Boekhandelaar te *Amsterdam*, wordt thans uitgegeven en is te bekomen: *Geschiedkundige proeve, over de wereldlijke magt der Pausen, het misbruik, hetwelk zij van hunne Geestelijke bediening gemaakt hebben, enz. Oorspronkelijk uit het Spaansch, en nu, naar de verbeterde uitgave, uit het Fransch vertaald.* k f 2:4:—

Bij denzelven en J. H. Duisdeiker, is van de pers gekomen, No. IX en X van het *Letterkundig Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak*, waarin, onder eene menigte van onpartijdige en oordeelkundige *Recensiën*, leerrijke en angenaame *Mengelstukken*, voorkomt eene beoordeeling van het Boekske, getiteld: *De voortreffelijkheid van de Leer der Roomsch Katholijke Kerk, geschetst door* J. C. BEGAGE TER BROEK.

Dit Maandwerk, waartoe de voornaamste Geleerden onzes Vaderlands, het hunne bijdragen, wordt maandelijks vervolgd, en is te bekomen voor den prijs van slechts 12 St. iedere Nommer.

De invoering van het Tientallig Stelsel, door het Gouvernement bepaald, en op handen zijnde, is het voor iedereen, in welke betrekking of beroep hij zich bevindt, allernoodzakelijkst zich een denkbeeld te maken, van deze voortreflijke manier van rekenen en tellen; daartoe is bij uitstek nuttig, de *Beknopte Handleiding tot de decimale rekening, met toepassing op het metriek stelsel, de Munten, Maten en Gewigten*, door P. G Witsen Geijsbeek; met goed succes reeds in 1812 uitgegeven bij P. G. Geijsbeek, Boekverkooper op de Lelijgracht, No. 21, te *Amsterdam*, en aldaar nog in geringen voorraad te bekomen voor 7 Stuivers.

IN-

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

Christendom en Hervorming, vergeleken met den Protestantschen Kerkstaat. Bladz. 125
De Kunstgrepen waarvan het Hedendaagsch Ongeloof, zich bedient. Uit het Hoogduitsch. 129
H. MUNTINGHE, Drietal van Leerredenen. 131
J. E. WINTER, De redenen der Onvruchtbaarheid van de Evangelie-verkondiging. 137
BETTIJ GLEIM, Over de vorming der Vrouwen. Uit het Hoogduitsch vertaald. 139
W. A. OCKERSE, Napoleontische Redevoeringen. Eerste en Tweede Tweetal. 145
J. MORIER, Reis in Perzië, Armenië, Klein-Azië, en naar Konstantinopolen. 154
C. G. SALZMANN, Vertellingen, Gesprekken en Brieven voor Kinderen. Uit het Hoogduitsch. Met Platen. Tweede Deeltje. [illegible]
J. HAZEU, CZ., De dankbare Weeskinderen. [illegible]

MENGELWERK.

Voor wie is het H. Avondmaal des Heeren ingesteld? 16[illegible]
Stellingen. 17[illegible]
Zinrijke wijze van eenen Oosterschen Wijsgeer, om eenen Vorst over den dood van zijnen Zoon te troosten. [illegible]
Eene Oosterische Allegorie. [illegible]
Het Huwelijk. [illegible]
Over den naam NAPOLEON. 183
De Advokaat. 184

School-Nieuws. 185
Kerk-Nieuws. 187
Berigt van het Bijbel-Genootschap. 233
Berigten. 234
Nagekomen School-Nieuws. 23[illegible]
——— Kerk-Nieuws. 23[illegible]
Berigt van het Nederlandsch Zendeling-Genootschap. 239
Letter-Nieuws. 241

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor SEPTEMBER 1816.

Te AMSTERDAM, bij
de ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

Digitized by Google

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorge-

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

Eenheid in het Menigvuldige, of het Christendom, beschouwd als een vereenigingsmiddel voor waarheidsvrienden, bij de anderzins nog zoo groote verscheidenheid hunner denkwijze, stand, zeden en gebruiken. Leerredenen, gehouden ten tijde der Landdagvergadering in Zurich, 1813. *van* J. J. HESZ, *Antistes. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1815. 130 *Bladzz. In gr.* 8*vo.* *De prijs is f* 1: —: —

„Wanneer er eene *waarheid* is, in wier erkentenis men heden ten dage elkander van alle tijden nader bijkomt, zonder daarover evenwel *geheel* en al zich vereenigd te hebben; — dan is het deze: zelfs bij de nog bestaande verscheidenheid van leer- en kerkvormen, in welke zich de Christenheid verdeeld heeft, kan en moet nogtans tusschen de aanhangers der eene, en die der andere kerk, niet slechts eene wederzijdsche verdraagzaamheid, (hetgeen reeds algemeen erkend is), maar om *hetgeen zij toch dadelijk, als Christenen, gemeen hebben*, godsdienstige broederzin, ware eenstemmigheid, gemeenschappelijk zamenwerken van *alle vereerders* van God en Christus, van alle vrienden van waarheid en deugd, plaats vinden."

„Men heeft zich al te lang aan de gedachte gewend, dat het tot zulk een *zamenwerken* tot één hoofddoel niet wel eerder zoude kunnen komen, voor dat de vormen gelijk gemaakt, en eene uitwendige kerkelijke eenheid hersteld ware. Zelfs nadat het stelsel der wederzijdsche

Digitized by Google

verdraagzaamheid reeds bijna overal erkend wierd, hielden velen evenwel nog steeds eene vormlijke kerkelijke vereffening voor volstrekt noodig, omdat, zoo als zij geloofden, zonder zulk eene, nimmer eene eigenlijk godsdienstige overeenkomst en zamenstemming der gemoederen te bekomen ware."

„ Dit was eene misvatting; een vooroordeel, hetwelk zich te moeijelijker liet afleggen, daar men aan het denkbeeld van *eenheid der kerk* zich niet hield, hetwelk onze Heer en zijne jongeren, geleid door den Geest der waarheid, alleen in het oog gehad hadden; zij, die, verre er van af om alles onder éénen vorm van uiterlijke godsvereering en kerkregeling te willen vereenigen, alleenlijk de groote hoofdleeringen (geloof aan den éénen waren God, en dien, welken hij gezonden heeft, en broederlijke liefde) als het punt van vereeniging vastsstelden. Dit vrij, eenvoudig, groot oogpunt was het juist, hetwelk dezen godsdienst, reeds ten tijde, toen de Christenen uit het Jodendom zich van den tempeldienst nog niet hadden afgezonderd, den ingang in de heidensche wereld ligter maakte, omdat namelijk de Apostelen op *geene vormlijke* (de kerkregeling in volkomen gelijken vorm aannemende) vereeniging van hen, die voorheen Heidenen, en hen, die Joden geweest waren, aandrongen, maar veelmeer *zulke* proefnemingen tot vereeniging (welke slechts van eenige Christenen uit de Joden uit vooringenomenheid gewenscht en ter hand genomen werden) regelregt verwierpen. Dit was ook ganschelijk in den geest onzes Heeren, welke zich geene andere *eenheid* onder zijne vereerders ten doele gesteld had, dan een zuiver geestelijke, welke, behalve den Doop en het Avondmaal, geen' anderen *uiterlijken* band van vereeniging behoefde.

Digitized by Google

Aan elke bijzondere kerk bleef het, al van het begin af, overgelaten, hoedanige vormen zij zich, naar de gesteldheid der omstandigheden, geven wilde; gelijk er dan ook reeds ten tijde der Apostelen daarin eene groote ongelijkheid was, welke echter noch aan de verdere uitbreiding van het Christendom zelve, noch aan de wederzijds broederlijke gezindheden deer ongelijk gevormden gemeenten, het geringste nadeel toebragt."

Dus schrijft de Eerw. Zwitser in de voorrede voor dit bundeltje, en dit oordeelden wij hier aan 't hoofd te moeten plaatsen, om, met den geest en de bedoeling der uitgave van dit werkje, den Lezer bekend te doen worden. Hij oordeelde reeds te voren, blijkens ook een en ander, voor dit, door hem geschreven werk, dat het niet alleen hoog tijd wordt, maar ook dat de tijden en omstandigheden zich daartoe onder de Goddelijke leiding meer en meer schikken, om eene waarlijk broederlijke Godsdienstvereeniging onder alle verschillende Kerk-Genootschappen te doen stand grijpen, en er openlijk voor uit te komen, — dat de Christelijke Godsdienst het is, — welke, ook zonder vormlijke vereffening der Kerkelijke verschillen, onder zijne belijders steeds nog zoo veel te meer zegen om zich heen verbreiden moet, hoe meer *dat, waarin de gescheidene Kerken overeenstemmen*, van Leeraars en waarheidsvrienden van het eene zoowel als van het andere Kerk-Genootschap, geldend gemaakt en gemeenschappelijk behandeld wordt; en dat tot onderhouding en bevestiging van *zulk eene Godsdienstvereeniging*, — hoedanige er onder waarheidsvrienden van zelfs is, — geene half burgerlijke, half Kerkelijke kunst- en dwangmiddelen noodig zijn. Ter ontwikkeling en bevordering van dit allerbelangrijkst

rijkst onderwerp en waarlijk Christelijk oogmerk, het hart van den Schrijver zeer vereerende, zijn de zeven Leerredenen, in dezen bundel vervat, opgesteld, uitgesproken en in 't licht gegeven.

De drie hoofdvragen, met welker beantwoording de aandacht bezig gehouden wordt, zijn deze drie: welk eene Godsdienstvereeniging eigenlijk Gods wijsheid ten doel gehad heeft? – Van welke geschikte en krachtige middelen ter bereiking van dit doel zij zich bediend heeft; en hoe en waar door, tegenwoordig nog, dit doel het zekerste kan bevorderd en bereikt worden? De eerste Tekst is *Hand.* II: 6—11. en in dezer voege (op het Christelijk Pinkster-Feest in 1813, te *Zurich*, in de Kerk, welke, op den achtermiddag van dien eigensten dag, gebezigd werd ter plegtige opening der Landdag-zittingen van de Heeren afgevaardigden der Hooge Standen (Eedgenooten) van onderscheidene Godsdienstige denkwijze) onder voorzitting van den Landamman v. REINHARD, uitgesproken, en) behandeld, dat in de inleiding het Pinkster-Feest wordt voorgesteld, als een Feest *van vrede en eendragt*, vervolgens iets ter opheldering van de woorden aangemerkt, en daarop de vraag behandeld: waaromtrent, of waartoe behooren, naar Gods wijs en menschlievend oogmerk, voortaan alle waarheidsvrienden zich van tijd tot tijd broederlijk te vereenigen? De tweede Leerrede heeft ten Tekst *Kolosf.* III: 10. Wij nemen er hier, ten einde ook den inhoud te beter te doen kennen, gaarne het volgende uit over: —

„ Ter eere van het Christendom en deszelfs goddelijken stichter, ter eere zijner wijsheid en goedheid, welke overal *eenheid in het menigvuldige* beminnt en zoekt, zij het hier openlijk gezegd: *De christelijke godsdienst vordert geene vol-*

volledige gelijkheid van kerkelijken vorm bij alle zijne belijders. Hij laat aan elk volk veel over, om in de kerkelijke zulke of andere inrigtingen te maken, naar eisch van tijd, plaats, omstandigheden, — en houdt daarom niet op een *band van vereeniging* voor alle waarheid lievende menschen te zijn. Zelfs omtrent de *leer* of het *leerbegrip*, bepaalden de Apostels alleen het allerwezenlijkste. Zoo vinden wij het doorgaans in het N. Testament. Juist in *dit* opzigt is het gezegd: „ Hier is noch *Grieк*, noch *Jood*, — „ In *Christus Jezus* geldt noch besnijdenis noch „ voorhuid, maar een *geloof*, dat door *liefde* „ werkzaam is." Dit stelde de Apostel het bevooroordeeld, eenzijdig, alles naar zijnen kleinen maatstaf metende Jodendom tegen. — De Jood wilde altijd nog den Grieк, zelfs wanneer deze reeds tot het Christendom overgegaan was, zijne mosaïsche wet opdringen. De buitenlander moest in alles gelijk denken, gelijk spreken en handelen, als hij. Doch dit wilde de verlichte Apostel der Heidenen volstrekt niet toegeven. Hij beschouwde het als een inbreuk op de christelijke vrijheid. Voor deze vrijheid ijverde hij; en verzekerde ze ook hun, die niet van Joodsche afkomst waren, als een onvervreemdbaar regt. Met eene gelijke broederlijke liefde omhelsde hij hen, die als Israëllers hunne gebruikelijke vormen nog behielden (wanneer zij daarbij getrouwe vereerders des Heeren waren), en hen, die als uitlanders zich aan deze vormen niet binden konden, en evenwel God en Christus van harten vereerden."

„ Dank zij der goddelijke *wijsheid* en *goedheid*, welke, ook in onze dagen, het zoo bestierd heeft, dat dit edel menschlievend gevoel allengs weder opkomt; dat, in plaats van die voorheen met zoo veel hitte gedrevene godsdienst-

dienst-twisten, welke — dikwijls ook over minder gewigtige dingen — het Christendom zoo treurig verdeeld hadden, waarheidsvrienden van *beide* zijden hoe langer hoe genegener zijn, om, zonder elkander het eigene hunner vormen en inrigtingen op te dringen, wegens het *meer gewigtige* en *meer wezenlijke*, hetwelk zij toch steeds *gemeen* hebben, niet alleen elkander te *verdragen*, maar christelijk, broederlijk te achten en lief te hebben! — Geest der waarheid en der liefde! *Uw* werk is dit! *U* heeft het ons vaderland te danken, dat van hetgene voorheen zelfs *Eed* en *Bondgenooten* onder elkander verdeeld, en tweedragt onder hen gevoed had, geen spoor meer van wrok en vijandschap in de gemoederen achterbleef. Het onderscheid zelf, tusschen de kerkelijke leerbegrippen, vormen en gebruiken, bestaat nog; maar om dit onderscheid is men niet meer vijandig tegen elkander; men dringt elkander niet meer de gelijkheid van vorm op. *Zoo* wilde het een Paulus reeds bij de *eerste Christenen* hebben. Zij moesten, als ik zoo spreken mag, *een godsdienstig eedgenootschap* vertoonen. *Eenheid in het menigvuldige* moest daar heerschen — niet alles over éénen vorm geschoeid worden, maar alles broederlijk zamenstemmen. — Geest der waarheid en der liefde! *Uw* werk is het, dat een even zoo broederlijk bestaan tusschen de katholieke en hervormde Eedgenooten thans heerscht, als of zij, ook in vorm en belijdenis, tot dezelfde kerk behoorden. En deze liefdragende eendragt zal zich nog meer bevestigen, hoe meer door waarheidlievende leeraars van beide zijden het wezenlijke des Christendoms, geloof, hoop, liefde, zal geleerd en gevorderd worden. Geliefd, gezegend vaderland der Bondgenooten! — Eenheid in het menigvuldige is in uwe *burgerlij-*

Digitized by Google

lijke, is in uwe *kerkelijke* inrigting. Wanneer al niet in alle uwe tempelen naar volkomen even denzelfden *vorm* het Christendom onderwezen, — wanneer het maar in alle hoe langer hoe meer *zoo* onderwezen wordt, dat het echt christelijk gevoelen, dat *waarheid* en *liefde* daarbij winnen moet, *zoo*, dat de naam van onzen Heiland met eerbied allezins genoemd, en liefde, welke de vervulling der wet is, allezins ingescherpt en uitgeoefend worde, wat kan dan het overige onderscheid aan de broederlijke vereeniging schaden? In het geheel niets. Zelfs helpt het er nog wel toe mede, om ons van beide zijden te eripneren, dat, wanneer Christus alles en in allen worden en blijven zal, geene kunstige en geene gewelddadige verandering of overeenbrenging van *leervormen* noodig is; maar dat het tegenwoordig nog blijft, bij hetgeen onzen Heer zelf tot alle zijne Jongeren zeide: *Eén is uw meester, Christus: doch gij zijt broeders*, — en het geen zijn Apostel met even zoo vele waardigheid hun te bedenken gaf, welke uit voorkeur voor hem, of voor eenigen anderen leeraar, zich in partijen verdeeld hadden: *Wie is dan Paulus? Wie is Apollos? anders dan dienaars, door welke gij geloovig zijt geworden? Niemand dan roeme op menschen, want alles is uwes, het zij Paulus, het zij Apollos, het zij Petrus .... Alles is uwes! — doch gij behoort aan Christus, en Christus aan God.* (1 Korinth. 3: 5, 21, 22, 23.)"

„ *Alles is uwes!* Beschouwt den christelijken godsdienst als *een goed, dat gij onderling gemeen hebt.* Schoon al niet alles overeenstemt in den *vorm*, ook niet alles geheel op denzelfden toon zich stemmen laat, was het niet eenigermate reeds zoo ten tijde der Apostelen? — Onder de leerwijzen, onder de gemeenten, met op-

Digitized by Google

zigt tot derzelver vorm en inrigting, onder de leeraren zelve, wat waren er toen niet reeds groote verscheidenheden! Dit bragt evenwel der goede zaak over het geheel geene schade toe. Veelmeer was het deze zelfde verscheidenheid, welke, hetgeen door de stilste eenvormigheid nooit had kunnen geschieden, de schoonheid van het *geheel*, welke uit de *eenheid in het menigvuldige* ontstaat, verhoogde; eene schoonheid, wier stempel der geheele zigtbare schepping is ingedrukt! — Gelijk het met deze gesteld is, zoo is het ook met de christelijke gemeente. De geschiedenis hares oorsprongs getuigt het "

„ De Heer verzamelde de wijd en zijd verstrooiden,
„ Vereenigde hen in den geest,
„ En vormde hen tot *één choor*.
„ Uit de verscheidenheid van zoo veel duizend snaren
„ Ontstond de schoonste eenstemmigheid."

„ Even zoo konde menig eene verscheidenheid onder de Christenen plaats vinden, ten aanzien van de meer of min beschaafde vorming van geest en zeden, tot den graad van verlichting en kennis. Eenigen konden in verscheidene opzigten nog tot meer onkundigen en onverlichten behooren, terwijl anderen in menigerlei kundigheden, kunsten, bekwaamheden, reeds groote voortgangen gemaakt hadden. De Apostel gewaagt niet alleen van de beschaafde *Grieken*, maar ook van zulke buitenlanders, welken men het verwijt van ruwe domheid (barbaarschheid) deed; hij noemt zelfs de *Scythiers*, welke onder de geheel of bijna wilde volkeren geteld werden. Maar ook dit onderscheid kwam bij hem in geene aanmerking, waar gesproken werd van hetgeen *Christenen* als *Christenen* vereenigt.

De

De waarde van elke van elders bekomene verlichting liet hij aan hare plaats; maar als Leeraar des *Christendoms* (eens godsdienstes, welke het opgeklaarde *Rome* en *Griekenland* even zoo goed noodig had als het ruwste volk) mogt en moest hij tot de *voordeelen* van dezen godsdienst ook juist dit tellen, dat hij voor het *hart* en *geweten* van den onkundigsten, den ongeleerdsten niet minder geschikt was, dan voor dezulken, welke reeds in kundigheden van elke soort groote voortgangen hadden gemaakt. Verheugen moest hij zich, bij zijn overzigt over de Christenheid, reeds zoo wel getrouwe vereerders onzes Heeren onder de onbeschaafde, als onder de beschaafde kringen van menschen te vinden. Verheugen moest hij zich, dat zelfs dit anders zoo veel beduidend onderscheid den steeds verderen voortgang van het Christendom in geenen deele stremde; dat men veel meer van deze in doorzigt en kundigheden aan elkander zoo ongelijke menschen doorgaans zeggen konde: „ *Christus is alles in allen*, *Dit* is het, dat hen „ vereenigt; *dit* geeft aan allen dezelfde inner„ lijke *waarde*, dat zij nu gemeenschappelijk „ erkennen en vereeren den éénen waren God, „ en Jezus Christus, dien hij gezonden heeft."

„ Zoo vinden wij dan, ook in dit opzigt, reeds bij de eerste uitbreiding van het Christendom in de wereld, de schoonste *eenheid in het menigvuldige!* Deze godsdienst, het is waar, verhief geenzins allen, die hem aannamen, tot denzelfden graad van geestelijke of wetenschappelijke beschaving; evenwel bragt hij er ongemeen veel aan toe, dat ook de ruwste volkeren beschaafder wierden, dat zij zich hunne wildheid leerden afwennen. Dezen gewigtigen dienst bewees het Christendom, voor vele eeuwen reeds, ook aan *onze* voorouderen. En nog heden

ten

Digitized by Google

ten dage zijn er voorbeelden, dat onder de ruwste en wildste volkstammen somtijds kleine gemeenten verzameld worden van Christenen, welke hun geloof en belijdenis door hunnen wandel eer aandoen. — Intusschen konden en wilden die eerste Christenleeraars in geenen dese, (naar de wijze van eenige hedendaagsche wereldverlichters) met duizenderlei ontbeerlijke kundigheden elk en een iegelijk verrijken, of liever overladen. Het doel en oogmerk was niet, om het land der *Scythiers* in een *Athene* of *Griekenland* om te scheppen; het *Joodsche* volk naar de denkwijze en de zeden van het *Romeinsche* om te vormen. Met zulke ontijdige proeven van verlichting zoude waarlijk het menschdom weinig zijn gediend geweest. — Maar het licht der goddelijke waarheid, zoo verre als mogelijk, ook onder de duisterste volkeren te laten lichten, ter verdrijving van het ongeloof aan den waren God, en het bijgeloof aan valsche godheden, tot zedelijke herstelling en verlossing uit den zondenval, in welken ook de verlichtste menschen klasse diep verzonken was; — den zin en geest van *Christus* zoo wel den eenen als den anderen in te storten, dus eene gemeente, bestaande uit vrome en zedelijke goede menschen, zoo als er op aarde voorheen geene bestond, te verzamelen, te vormen, voort te planten — dat was *uw* oogmerk, Geest der waarheid en der liefde van Jezus! — Aan *U*, en aan *uwe* schikking, o groote Middelaar des nieuwen verbonds! hebben wij het tegenwoordig nog te danken, dat ook *zulk* eene vereeniging in ons vaderland van ouds reeds tot stand is gekomen; dat, offschoon op verre na niet alles, wat men tegenwoordig verlichting noemt, tot alle dalen en bergen onzes vaderlands konde doordringen, evenwel dat, hetwelk

eene.

Digitized by Google

eene ongelijk hoogere waarde heeft, een echt godsdienstig gevoel, en een deugdzaam vaderlandsche zin, dikwijls juist daar de diepste wortelen schoot, en de rijpste vruchten droeg, waar in andere opzigten nog veel ruwheid en bekrompenheid gevonden werd. *Het éene noodige* vond ligter ingang. Het ontbeerlijke minder. Dan waar men nu ook maar over dat éene noodige eens was, waar men zich *hierin* vereenigde, om den God onzer vaderen getrouw, Christus zijnen Zoon getrouw, den Beschermgod onzes vaderlands getrouw te blijven tot in den dood; wat konde het schaden, wanneer in vreemde kundigheden niet alles juist met gelijke schreden vooruitging, terwijl men intusschen *dat doel*, waarnaar hoofdzakelijk de waarheidliefde streeft, steeds nader kwam: *Christus alles en in allen!*"

In de derde Leerrede, over *Rom.* X: 18. wordt een aanvang gemaakt, met de beschouwing der wijze en *vermogende middelen*, van welke zich de Goddelijke Voorzienigheid bediend heeft, ter bereiking van het groote doel — eene godsdienstige vereeniging onder zoo vele anderzins ongelijk gezinden, en wel bijzonder stil gestaan, bij *de prediking des Goddelijken woords, welke op eens wijd en zijd zich kooren liet.* — De vierde Leerrede over *Efes.* II: 19. ontwikkelt, als medewerkende middelen: de broederlijk goede verstandhouding, welke onder de van den Heer zelven gevormde eerste Leeraars des Christendoms heerschte, de menigvuldigheid der aan hen en aan velen hunner leerlingen verleende gaven en krachten, — de wederzijdsche voorbidding; de briefwisseling, de gastvriendschap en weldadigheid der Christenen jegens elkander. Eene belangrijke tegenbedenking, uit de oorlogen welke Christen-volken gedurig voeren, en

en uit de twisten welke voormaals om den Godsdienst zelven, (of met betrekking tot denzelven) onder zijne belijders ontstaan zijn, wordt in de vijfde Leerrede over *Jak.* IV: 1. beantwoord. De laatstgemelde vraag levert de belangrijke stof op, voor de zesde en zevende Leerrede. De zesde over *Zach.* VIII: 19*b.* leert de vraag beantwoorden, wat wij te doen hebben, om den zegenrijken invloed van het Christendom, als eenen eendragt en vrede stichtenden Godsdienst, steeds meer te helpen bevorderen? — namelijk de *waarheid lief te hebben*, en den *vrede te beminnen*; en de zevende over 2 *Cor.* VI: 16. stelt voor, hoedanige heilzame gevolgen wij ons, van zulke gezindheden, wanneer wij aan dezelve getrouw blijven, en van een daarmede overeenstemmend gedrag, ook nog bij den tegenwoordigen toestand der wereld, en in allen gevalle, beloven mogen?

De Eerw. HESZ, komt ons, in alle deze zeven Leerredenen, weder voor, als een ijverig en uitnemend weldenkend Christen-Leeraar, die, offschoon niet blind voor de gebreken, evenwel zeer met zijn volk en Vaderland ingenomen is. Hij heeft zich van de gelegenheden des tijds uitstekend bediend, en bijzonder voor de Zwitsers gesproken en geschreven, zoo wel voor de Roomschen als voor de Protestanten. Ondertusschen komt hier ook veel voor, dat algemeene behartiging verdient, ja, meest alles kan ook voor ons Vaderland dienen, en op onze omstandigheden met eenige van zelfs in 't oog loopende veranderingen toegepast worden. De Vertaler heeft dus in zoo verre ook aan spraak op onzen dank, dat hij dezelve in onze moedersprake zoo wel heeft overgebragt. Wij gelooven wel niet, dat de ware verlichting nog zoo verre is doorgedrongen, dat men allen, of

ook

Digitized by Google

ook de meesten, het Christendom kan doen aanmerken, als het groote vereenigingsmiddel, zoo dat zij zelve ook met er daad ieder in zijnen kring daartoe medewerken; maar wij weten toch, dat men het Christendom daarvoor houden moet, dat elk daartoe het zijne verpligt is bij te dragen, en dat dit werkje daartoe onder den Goddelijken zegen bevorderlijk zijn kan. 't Is waar, alles wat hier voorkomt, is niet even bewerkt, en sommige punten zijn al te kort behandeld, maar dit neemt niet weg, dat wij dit bundeltje zeer roemen, en in veler handen wenschen, van Roomschen zoo wel als van Protestanten.

Een Protestant aan zijne Mede-Protestanten. Ter gelegenheid van de afschetsing der voortreffelijkheid van den (de) Katholijken (ke) Kerkleer, door J. G. LE SAGE TEN BROEK.

Ziet toe en wacht u van den zuurdeesem (beide) der Pharizeen en der Sadduceen *Matth.* XVI.

Te Amsterdam, *bij* P. den Hengst *en* Zoon, 1816. 71 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 16 —

Hebben wij, onder de beoordeelende beschouwing van het pas behandelde werk des beroemden J. J. HESZ, Geachte Lezer! ons mogen verblijden, over de voorstelling van troostvolle waarheden, welke het hart van den edeldenkenden warmen vereerder van het heerlijk Christendom verheugen, en ons ongevoelig op den weg bragten, om ons veel goeds van de toekomst voortestellen, ja zelfs om aan welligt te veel belovende bespiegelingen bot te vieren; de

de beschouwing van het Stukje, waarvan hier de titel boven staat, en waarop wij nog meer dan één over hetzelfde onaangenaam onderwerp moeten laten volgen, is zeer geschikt, om die vreugde te temperen, ons uit eene zalige mijmering té wekken, en door eene treurige ervaring te doen bemerken, dat helaas! in ons Land althans niet allen het Christendom, in deszelfs ware Goddelijke waardij of kennen, of weten te beoefenen. Het beruchte Stukje van den Naaldwijker *Notaris*, waarover wij, in 't dit Tijdschrift voor *Junij*, het een en andere hebben aangemerkt, zoo dat zeer velen wel daarover hun genoegen op eene overtuigende wijze hebben gelieven te laten blijken, heeft meer dan eenen onzer Landgenooten opgewekt, om daar tegen de pen op te vatten. De eerste vrucht daarvan ons ter hand gesteld, is dat van den grootsten en meest beroemden onzer Nederlandsche Dichteren, 't welk wij nu voor ons hebben. Daar over moeten wij dus ook 't eerst spreken. De Schrijver vangt aan, met zich zelven te doen kennen, als afkeerig van allen sektengeest, en nimmer *aanhankelijkheid aan een leerstelsel gezworen of voorgenomen hebbende*. Hij heeft de veranderlijkheid der menschen gezien, en voor iemand die, gelijk hij, weet, hoe de menschen zijn, is er ook niets vreemds in, dat een LE SAGE TEN BROEK van Protestant Roomsch wierd. Er zijn toch twee oorkussens, waarop het voor het verstand (een minder woord had dunkt ons hier beter gevoegd) zoet schijnt zich neder te leggen, of liever, waarop men het duizelig hoofd onwillekeurig plagt neder te storten. Het eene is de volslagen wegwerping van alle Godsdienstbegrippen; het andere, de volkomene zelfs-onderwerping daaromtrent aan eene magt buiten ons.

Digitized by Google

ons. De Hervormers in de XVIde Eeuw deeden wat zij konden, dan men verschilt niet alleen onder de Roomschen en Protestanten, maar ook de Protestanten onderling, in de beoordeeling van 't geen zij gedaan hebben. De Hervormers hebben zich den geest van onfaalbaarheid nooit toegekend, met deze echter aan de Roomsche Kerk toe te schrijven, houdt voor de zoogenaamde Katholijken alle zwarigheid op. — De verscheidenheid in denkwijze is tot eer van den Allerhoogsten. — De Roomsche Leeraars hebben ook alle op verre na niet gelijk gedacht, hun verschil is evenwel beslecht door het hoofd der Kerk. De Paus kan niet dwalen, het zij hij heden het geslacht van *Bourbon den vloek van Sauls huis oplegt*, *en een overweldiger zalft*, *het zij hij morgen den Bourbon dien hij afzette*, *weder als wettig Koning en allerchristelijksten Monarch begroet*, hetzij hij heden onwettig aangestelde Kerkvoogden erkent, hetzij hij ze morgen weer uitwerpt, of om het aannemen dier aanstelling begroet: hetzij hij heden eene natuurwaarheid in den ban doet, hetzij hij haar morgen in de Universiteiten doet aannemen en leeren; met een woord 't zij hij het *principium contradictionis* aanneemt of tegenspreekt, hij is even onfeilbaar! Geene onfeilbaarheid aannemende, kunnen wij onze R. K. Medechristenen blijven beminnen. Wij moeten niemand verdenken, die, in de geestverwarring van dezen tijd, tot de R. K. Kerk overgaat, of ongeloovig, of ook Jood wordt, maar hebben ons meer te beklagen, dat ons licht zoo weinig schijnt, dat het geenen zigtbaren zweem meer overlaat van Hem, naar wiens naam wij ons noemen. Wij zelve zijn welligt oorzaak, door wandel of leerwijze, dat sommigen vervreemd worden van CHRISTUS.

De Heer LE SAGE TEN BROEK, had zich niet behoeven te verantwoorden, wegens zijnen overgang, en men moet hem deswegens ook niet verontrusten. Maar de nieuwe proseliet is verder gegaan, en in zijn geschrift is de zucht om zelf proselijten te maken niet alleen niet te miskennen, maar hij komt er ook voor uit, en, regt genomen, is het in aanleg en vorm eene beredeneerde uitnoodiging aan de Protestanten, om hem, in die gronden welke hij voorstaat, in zijnen overgang tot het Pausdom te volgen. — De openbare wijze waarop hij dit doet, naar de harde denkmanier van eene Kerk die zich de onfeilbaarheid toekent, en als wij het met ronde woorden alle Protestantsche Christenen toeroept: *Wordt Roomsch, of wij zijn voor eeuwig verdoemd*, maakt het noodzakelijk, dat men het gewigt, van hetgeen de nieuwe Katholijk bijbrengt, proeve, en zich aan geen blinden indruk bedachteloos overgeve, dat men onbedachtzamen ten dezen eenigzins voorlichten ten einde hen de oogen te openen, vooral uit hoofde van den tegenwoordigen tijd en omstandigheden. Omtrent dit laatste punt, meenen wij echter te moeten doen opmerken, wij zeer het welmeenende van de hier voorgemende waarschuwing erkennen, maar echter voor ons zoo zwaarmoedig niet denken, wij dezelve hier en nu noodzakelijk zouden keuren. —

Na de inleiding, waarvan wij hier de hoofdgedachten hebben opgegeven, komt de Schrijver bladz. 20. meer ter zake. Hij rigt zijne woorden niet in tot de Roomsch Katholijken, niet tot eenen LE SAGE TEN BROEK, maar spreekt de Protestanten aan, die deze man van uit hunne standplaats tracht te verwrikken, om dan, gewillig of

gewillig, overtuigd of niet overtuigd, zijn Kerkgenootschap als een rijpe of doorwurmde peer in den schoot te vallen. Het groote punt van verschil, de leere namelijk der onfeilbaarheid, wordt levendig voorgesteld, en in waarheid zoodanig, dat zelfs andere weinig nadenkende Christenen er eenen regtmatigen afschrik van moeten krijgen. Daarop volgt, eene met bijgebragte voorbeelden en bewijzen gestaafde redenering tegen dit verwerpelijk stelsel, welke der lezing van onze dwalende broeders en zusters in CHRISTUS waardig is, vooral ook naardien men daaruit bemerkt, 't geen de meesten hunner zeker uit de Kerkelijke Geschiedenissen niet weten zullen, hoe vele verschilten er onder de Roomschgezinden zelve over dit punt al gevoerd, welke onderscheidene en geheel verschillende bepalingen er van tijd tot tijd gemaakt zijn, en welke scheuringen en veranderingen er al hebben plaats gegrepen. Deze ontwikkeling en de daaruit voortvloeijende ernstige waarschuwing, maakt ook eigenlijk de waarde uit, van dit klein geschrift, en van dezen kant verdient het ook alle aanprijzing; schoon ook velen met ons hier het een en andere vinden zullen, dat men hier niet verwacht had, eenige vragen voor rekening van den Steller laten, en alhoewel in het hoofddoel volkomen instemmende, niet alle redeneringen onderschrijven kunnen.

De uitgave van dit Stukje heeft ten gevolge gehad, die van de

Vrijmoedige Bedenkingen van eenen Protestant, die voornemens is tot den Roomsch-Katholijken Godsdienst over te gaan. Briefswijze medegedeeld aan den Schrijver van het werkje, gesteld:

teld: een Protestant aan zijne Medeprotestanten, ter gelegenheid van de afscheiding der voortreflijkheid van de Katholijke Kerkleer, door J. G. LE SAGE TEN BROEK, *te Amsterdam, bij* P. den Hengst *en* Zoon, 1816.

Periculosum est credere & non credere.

PHAEDR.

Tweede, verbeterde Druk. Te Amsterdam, *bij* Geijsbeek *en* Comp, 1816. 37 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

Naar den Schrijver van deze Bedenkingen onderzoeken wij niet, en willen even min iets beslisen, over het eigenlijke doel van dit opstel. De man betuigt, in den beginne en tegen het einde, dat het geschrift op den titel genoemd, op hem eene juist tegengestelde uitwerking gehad heeft, dan de Schrijver daarvan welligt in het algemeen daarmede bedoeld hebbe; daar hij er toch in zijn voornemen om het Kerk-Genootschap der Hervormden te verlaten, en tot dat der Roomsch-Katholijken over te gaan, door bevestigd is. Ja hij verklaart ook grond te hebben, om te vooronderstellen, dat deze vroeg of laat zijn voorbeeld zal volgen, zoo hij zich ten minsten niet door tijdelijke beletselen laat wederhouden. De Protestant aan zijne Mede-Protestanten had (hier hechte men op) verklaard, niet alleen niet vreemds te vinden in den overgang van eenen Protestant tot het R. K. Kerk-Genootschap, maar ook *dat zijn hart ten allen tijde warm voor de Moederkerk geslagen heeft.* Dit baarde bij hem (en wat wonder?) opzien, en doet hem naar nadere opheldering verlangend uitzien. Hij vindt in dat Stukje aanmerkelijke inconsequentien, wel-

Digitized by Google

welke hij bescheiden, maar niet minder ernstig, hier tracht in 't oog te doen vallen, terwijl hij den als Dichter beroemden ANONIJMUS uitnoodigt, om zich daarover nader te verklaren. Ten einde hem (zoo kan men het althans aanmerken) hiertoe te meer te nopen, stelt hij hier opzettelijk scherpe aanmerkingen voor, tegen het leerstelsel der Gereformeerden, welke hij Calvinisten noemt, valt eenigzins laag op den Heidelbergschen Catechismus, en bepaalt de aandacht bij de leer der Predestinatie en van het H. Avondmaal, maar vooral bij die der vrije genade, en van het min belangrijke der goede werken, ook krijgt de openbare Godsdienstoefening bij de Hervormden eene beurt.

Ten aanzien van het gering belang, dat de Gereformeerden in het beoefenen van goede werken stellen zouden, onderrigte zich de Schrijver beter, door bij voorbeeld de XXIV en XXXIIste Afdeelingen van den Heidelbergschen Catechismus na te lezen. Zonderling genoeg schijnt de Schrijver te geloven, dat de Gereformeerden de Kerk alleen bepalen tot hen die de Hervormde belijdenis afgelegd hebben, dat hij de leer der Transsubstantiatie wil ophelderen uit de phaenomena van het dierlijk magnetismus, en om niets meer op te noemen, dat hij, voorgevende op het punt te staan om tot de Roomschen over te gaan, bladz. 35. dus schrijft:

„ Gij erkent, dat men bij de hervorming in meer dan een opzigt te verre gegaan is; en dit erkent gij niet alleen. Welnu, laat men aan den kant der Hervormden weder goedmaken wat nog goed te maken is. Verscheiden onregtvaardigheden in het Burgerlijke jegens de Roomschgezinden, hebben de omwentelingen reeds doen ophouden. God beware ons, dat er in het Kerke-

lijke ook zoo hevige middelen zouden noodig zijn! Men doe slechts het *Heidelberger* Vrageboek (dien steen des aanstoots, zelfs voor vele Protestanten, die hetzelve al lang verworpen hebben, gelijk de Doopsgezinden, de Remonstranten en zelfs vele Gereformeerden) door een zuiver *Christelijk* vervangen, en reeds is een groote stap gedaan; men spreke verder met geen minachting van de Misse, geve het geloof aan de Predestinatie op (die toch nooit *a priori* kan bewezen worden,) en ontkenne niet langer dat de goede werken der Zaligheid bevorderlijk kunnen zijn; men geve aan den Roomsch Katholijken kant den Priesteren, even als in vroegere eeuwen, en nog tegenwoordig in de Griekfche Kerk, vrijheid om te trouwen, men make de Biecht meer generaal dan speciaal, men plaatse niet langer de beelden van zoogenaamde gecanoniseerde Heiligen in de kerken, maar van de zoodanigen die de Protestanten ook daarvoor houden, MARIA, de Apostelen, enz. Op die voorwaarde zou ik de hen eeniging niet ver meer af achten. De voornaamste geschilpunten zouden slechts geschilpunten voor de geleerden zijn, en mogelijk wel blijven, en wanneer het Publiek geen deel meer neemt in hunne haarkloverijen en subtiliteiten, zal de lust tot twisten hen van zelven wel vergaan."

Naar het verband te oordeelen, zal op blad. 20, onder aan eene drukfout zijn ingeslopen. Er staat toch: „*Een Calvinist — die geene goede werken als verdienstelijk aanmerkt, is geen Calvinist.*" Wij zouden het antwoord van den aangenoemden, op deze *Bedenkingen*, wel eens willen hooren.

Be-

Digitized by Google

Bescheidene Aanmerkingen over een Stukje van J. G. LE SAGE TEN BROEK, *Notaris te* Naaldwijk, *getiteld:. De voortreffelijkheid van de Leer der Roomsch-Katholijken Kerk; nevens aanwijzing aan de Nederlandsche Hervormde Christenen tot een getrouw en naarstig onderzoek der waarheden van den Godsdienst in* [illegible], *door* ALETHOFILUS *aan zijn' Vriend* FILEKKLEZIUS. *Te* Utrecht, *bij* J. van Schoonhoven, 1816. *In twee Stukjes. Te zamen* 132 *bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is: van het eerste Stukje f* — 10 — *en van het tweede Stukje* — 12 —

Tot inleiding verstrekt een brief van Kerkvriend aan Waarheidsvriend (FILEKKLEZIUS aan ALETHOFILUS) met vriendelijk verzoek, om [illegible] bezwaren hier voorgesteld te beantwoorden, [illegible] vooral de zwakheid aan te toonen der [illegible] van LE SAGE TEN BROEK. Daaraan voldoet ook waarheidsvriend zonder uitstel. [illegible] doet zich hier kennen, als een warm [illegible] van de leer der waarheid, die naar [illegible]zaligheid is, en wel zoo als dezelve in [illegible]derlandsche Gereformeerde Kerk, van welke hij de eer heeft lidmaat te zijn, naar [illegible] woord van God, gelijk hij met overtuiging [illegible], geleerd en beleden wordt; — die, [illegible] stijfzinnig gehecht te zijn aan het zoogenoemde oude, gansch niet onverschillig is, omdat de regte beschouwing en belijdenis der waarheid, en er zijn grootste voorregt in stelt, [illegible] JEZUS CHRISTUS, onzen eenigen Heer en Verlosser, hartelijk lief te hebben: — die er zeer door getroffen is, dat een Zoon van eenen der voornaamste en braafste Leeraren in de Nederlandsche Hervormde Kerk, die belijdenis in

Digitized by Google

welke hij geboren en opgevoed was, verlaten en dezelve met die der Roomsch-Katholijke Kerk verwisseld, en een Stukje geschreven heeft, waarin hij *de Voortreffelijkheid van de Leer der Roomsch-Katholijke Kerk*, poogt te schetsen, en wel zoo als uit het geheele geschrift blijkt, boven de leer der Gereformeerde Kerk, welke, gelijk doorgaans, ook hier wederom het meest wordt aangetast; — en die vreest, dat eenige brave maar weinig doorzigtige menschen zich daardoor zullen laten misleiden, wanneer niet iemand, als zijn vriend ALETHOFILUS, openlijk optreedt, om den Notaris te wederleggen, en het ongegronde van zijne redenering aan te toonen, vooral omdat alles zoo onvast wordt bij de Protestanten, en hij hoort dat *sommigen onzer Theologische Professoren, in hunne sijstema's reeds veel te veel* VIDETURS *hebben.* ALETHOFILUS verklaart wel geen vriend te zijn van Godgeleerde twisten, maar voegt er echter ook bij, (en te regt): in het stuk van Godsdienst het ware van het valsche te schiften, en de waarheid met christelijke bescheidenheid te verdedigen, is geen Godgeleerd twisten, maar pligt voor elken Christen, wien God daartoe bekwaamheid geeft, en in de gelegenheid stelt. Hij erkent, dat het licht in de XVIde Eeuw, bij de groote Kerkhervorming ontstoken, eenen gezegenden invloed gehad heeft, ter hervorming onder de Roomsch-Katholijken, ten minsten in sommige Landen, en, in plaats van hard over de Roomsch-Katholijke. Mede-Christenen te denken, te hopen, veeleer dat de *zulken*, die, in dat Kerk-Genootschap geboren en opgevoed zijnde, uit goeder trouwe dwalen, en door alle de neiglen, die men voor hun zielsgezigt geschoven heeft, op den eenigen Heiland JEZUS CHRISTUS, als

als op de eenige en genoegzame oorzaak van hunne zaligheid, zoeken heen te zien, door hem ook zeker behouden worden. Hij betreurt het, dat er zoo vele en zulke hoogstgewigtige waarheden, onder de Protestanten miskend, verloochend en bestreden worden, en dat men daardoor de Roomsch-Katholijken in hunne dwaling, nopens de noodzakelijkheid en dadelijkheid van een onfeilbaar oppergezag in de Kerk, zoo zeer versterkt; — betuigt den Heer LE SAGE TEN BROEK geheel niet te kennen, en hem met de uiterste bescheidenheid te willen behandelen, bij de aanwijzing van de zwakheid zijner redeneringen, en in het betoog, waartoe hem zijne waarheidsliefde verpligt, dat zijn Ed. in 't geheel niet gelukkig geslaagd is, in het aanvoeren van bewijsteksten en voorvallen uit de H. Schrift, om daarmede zijne redeneringen te staven. Hij volgt nu dat Schrijvertje op den voet, en toont in de gezonde uitlegging der H. Schriften thuis te wezen, zoodat de Heer LE SAGE TEN BROEK, dit eerste Stukje lezende, zich wel beklagen zal, niet den raad en het onderwijs van zulk eenen man te hebben ingenomen, voor hij dien grooten stap deed, en zich waagde, om in het hem zoo geheel vreemde vak, als onderwijzer van anderen te willen optreden; althans wanneer ALETHOFILUS zich, in zijn naar den aard der Christelijke liefde ingerigt gunstig oordeel, over den man, niet geheel misgist heeft. —

Na in den eersten brief, tot antwoord, eenvoudig en goed aangetoond te hebben, hoe verkeerd LE SAGE TEN BROEK, een aantal Bijbelplaatsen bijgebragt en op zijne wijze uitgelegd heeft, houdt hij zich, in het tweede, op eenen tweeden brief van Kerkvriend bezig, met het verkeerde van zijne redeneringen aan te toonen.

Digitized by Google

Dit nu is ook geschied op eene bedaarde maar tevens ernstige wijze, zoo overtuigend als men het voor een Publiek door den Schrijver zich voorgesteld, en ter bereiking van het bepaalde oogmerk, wenschen kan. Op dezen volgt nu eindelijk nog een derde brief, ter beantwoording van eenen derden brief van Kerkvriend, door Waarheidsvriend; door welken met de twee voorgaanden te vereenigen, de ware regtzinnige dat is de waarheid in liefde betrachtende, ons voorts nog geheel onbekende Schrijver, voor wien wij om dit geschrift zeer hooge achting opgevat hebben, meest alle gronden, welke de Heer LE SAGE TEN BROEK heeft aangevoerd, reeds voldoende heeft uit den weg geruimd. Den volgenden brief, hier beloofd, zien wij ook met verlangen te gemoet. Wanneer een herdruk, gelijk wij hopen, — en mogt die dan ook door onze dwalende Mede-Christenen gelezen worden! — noodzakelijk geworden is, verzoeken wij den Schrijver, eenige ingeslopen fouten in de spelling te vermijden, en ook eenige uitdrukkingen of een weinig te veranderen, of wel geheel weg te laten, bij voorbeeld: op bladz. 4, 85, en hier en daar ook elders. Eene kleine proef kunnen wij, hoe bepaald ook, niet nalaten, ter staving van ons zeer gunstig oordeel bij te brengen.

„ Men betrachte ja de liefde, maar plooije toch nimmer ten koste der waarheid! — „ Gaf „ God" dus vervolgt onze Schrijver „ gaf God „ ons dan eene waarheid, welke zoo beneveld „ is, dat zelfs zij, die haar *ernstig* zoeken, haar „ niet vinden kunnen, maar deerlijk mistasten?" — Neen mijn vriend, zoo beneveld is de waarheid niet, die God ons, in den Bijbel geopenbaard heeft. Zoekt iemand ze aldaar ernstig, en wordt die ernst daar in blijkbaar, dat hij zijn eigen vernuft aan de wijsheid, goedheid en getrouwheid

Gods

Gods onderwerpt; en de openbaring ook daar laat zeggen, wat ze zeggen wil, waar zijn eigen gevoel, of begrip, ligtelijk heel wat anders zeggen zou; en dat zonder te vragen: waar zal men mij voor aanzien en houden, wanneer ik dit zoo geloove en beijde, als het daar, in den Bijbel, staat? Zoekt iemand, zegge ik, op zulke eene wijze ernstig de waarheid: dan zal hij wel zeker ondervinden, dat ze niet beneveld, maar wel zeer duidelijk en klaar, in de H. Schrift, geopenbaard en voorgedragen is; en zoo zal hij dan, voor dat deerlijk mistasten wel genadiglijk bewaard worden. Dit is, wat men thans ook prate, het begrip der Hervormde Kerk; en geen begrip, waar door wij slechts een stelsel van ons sijstema zoeken vast te houden, maar dat op de geaardheid der zaak gegrond is: en zoo dikwijls bevestigd wordt, als een arm zondaar (en hier moeten wij eigenlijk zijn, de Bijbel is toch van nabij beschouwd en in de eerste plaats een Boek voor arme zondaren) zoo dikwijls dan een arm zondaar, op de boven gezegde wijze, en met het straks genoemde oogmerk, den Bijbel in handen neemt, om er de waarheid, zoo als die in Christus Jezus is, uit te leeren verstaan, wordt dit begrip ook op de proef bevestigd."

De voortreflijkheid van de Leer der Roomsch-Katholijke Kerk geschetst, door J. G. LE SAGE TEN BROEK, *getoetst door* J. J. SCHOLTEN, *President van het Provinciaal Kerkbestuur van Noord-Braband en Predikant te* Breda. *Tweede Druk.*

Een iegelijk die uit de waarheid is hoort mijne stem.
JEZUS.

Te Breda, *bij* W. van Bergen *en* Comp. 168 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* 1 : —: —

Gunstig vooringenomen namen wij dit boekje in

in handen, in de zekere vooronderstelling, daarin niet alleen veel goeds te zullen vinden, maar het ook als eene bondige wederlegging te kunnen aanmerken, van het geschrift, ter *toetsing* van 't welk hetzelve volgens den titel dienen moet. Ondertusschen berigt de Eerw. SCHOLTEN het Publiek, dat de tijd, welken hij aan het schrijven van dit stuk besteden kon, te weinig was, om alles even goed en volledig uit te werken, en wil dus zedigelijk, dat men hier geene volledigheid, veel minder eene geleerde behandeling verwachten, maar zijn werk aanmerken zal, als eene *proeve*, welke de voortreffelijkheid der Roomsch-Katholijke Leer *toetst*, en poogt aan te wijzen, dat hare zekerheid en waarde, hoe aanlokkend en vertrouwelijk door LE SAGE TEN BROEK voorgesteld, zoo beslissend en groot niet is. In deze proeve dan, is de verdeeling van het bewuste Stukje gevolgd, zoo dat het eerste Hoofdstuk de *gronden* der Roomsche Leer, in de eerste Afdeeling der Schrijvers opgegeven, en het tweede de Leer zelve, voor zoo verre zij in de tweede Afdeeling wordt ontvouwd, aan een nader onderzoek onderwerpt. Het verwonderde ons geheel niet, den Eerw. SCHOLTEN te zien aanvangen met eene klagte, over gebrek aan orde en regelmatigheid; welke hij echter in den Naaldwijker Notaris wil verschoond hebben, omdat het *geregeld denken en beogen in Godsdienstige zaken hem misschien niet gewoon kan zijn*, eene waarheid waaraan wel niemand, die oordeelen kan, na de lezing van 's mans werkje, twijfelen zal. In de eerste Afdeeling, houdt de Gereformeerde Leeraar natuurlijk de aandacht langst bepaald, tot bladz. 104. Hij heeft de moeite genomen, om de eerste Afdeeling van het Stukje door hem hier getoetst, tot vijf onderdee-

deelen of hoofdzaken te brengen, en overeenkomstig dezelve, in het eerste Hoofdstuk, beschouwd en doen beoordeelen, I. de *invoering van den Godsdienst en de wijze van deszelfs invoering en bewaring, door wonderen en geregelde opvolging van zijne Leeraars*; II. *Afwijkingen bij de andere gezindheden*; III. *Onderzoek naar het bezit der H. Boeken, en derzelver regte verklaring, door eene magthebbende onfeilbare Kerk*; IV. *De kenmerken der ware Kerk naar de Hervormden*; *en* V. *De kenmerken der ware Kerk naar de Roomschgezinden*, zoo als die door LE SAGE TEN BROEK zijn voorgesteld. In het tweede Hoofdstuk wordt, volgens de orde en naar de voordragt in de tweede Afdeeling, *van de voortreflijkheid* enz., de *Roomsche Leer* in de aldaar opgenoemde bijzonderheden *onderzocht*. De Eerw. SCHOLTEN heeft in dit, hoe spoedig dan ook opgesteld Stukje, duidelijk getoond, dat de Roomsche Proseliet geheel de man niet is, om als Uitlegger der H. Schriften op te treden, en volstrekt geene bevoegdheid heeft, om anderen den weg der waarheid naar het Evangelie te leeren; dat de Gereformeerden vooral goede redenen hebben, om de Leer der Roomsch-Katholijken niet aan te nemen; dat de Hervormde Leer den toets volkomen, maar die van het Roomsche Kerk-Genootschap denzelven *geheel niet* kan doorstaan. Hem komt ook de eer toe, dat hij, offschoon dan niet met vleijende Epitheta en gedurige niets beteekende, ja, dikwijls walging barende en met reden verdacht gehoudene complimenten, de Roomschgezinden en derzelver zoo kwalijk geslaagden verdediger, pogende te streelen, — aan de Christelijke gematigdheid en liefde steeds getrouw is gebleven, ook dan, wanneer hij voor den man en zijne gezindte harde waarheden zeggen moest.

Met

Met mannelijken ernst en de vereischte cordaatheid zoowel, als met overtuiging bareende en uit overtuiging voortvloeijende zekerheid, heeft hij de heilige zaak behandeld. Door de hevige aanvallen en bitse beleedigingen, van LE SAGE TEN BROEK, gelijk hij zelf schrijft, en ook gevoelen laat, zijn billijk misnoegen opwekten, en ondanks zich zelven, hem tot ijver vervoerden, berispen wij niet alleen niet, maar keuren wij volkomen goed, en vinden wij zoo wel voor zijn verstand als voor zijn hart vereerende. Wie die wel denkt, kan ooit en vooral nu, in eene zaak van dat gewicht, en bij de beschouwing van zulke aanvallen en beoordeelingen, koel blijven? Neen, dat gebiedt ons ook het H. Evangelie niet, zoo hebben ons de Heere JEZUS en zijne Apostelen zelve noch geleerd noch voorgedaan. Al had dit boekje ook den naam en de waardigheid van deszelfs Opsteller niet op den titel, en al ware het ook niet met een bewijs van Kerkelijke goedkeuring (waarop sommigen evenwel onzes erachtens ten onregte vallen) uitgegeven, zoo zouden wij hetzelve echter in veler handen wenschen, als nuttig voor Roomschen zoo wel als voor Protestanten.

De voortreffelijkheid van de Leer der Hervormde Kerk, of bedenkingen op een Werkje, ten titel hebbende: De voortreffelijkheid van de Leer der Roomsche Katholijke Kerk, geschetst door J. G. LE SAGE TEN BROEK, *Notaris te* Naaldwijk. *Door* J. HEIJEN, *Lidmaat der Hervormde Kerk. Te* Amsterdam, *bij* J. A. Pothuis. 112 *Bladzijden. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 14 —

Wij willen gelooven, dat de eenvoudige J. HEIJEN, die hier zijne lotgevallen en de bijzon-

de-

[illegible], welke de Heere met hem gehouden [illegible] hijner bekeering, aan het Publiek ver[illegible], [illegible] hij ter zake treedt, een welmeenend [illegible] [illegible]zenlijk nut zoekt te richten. Maar [illegible] [illegible]og geene bekwaamheid, om in 't [illegible] [illegible]ts Schrijver op te treden, noch be[illegible] [illegible] om openlijk anderen te willen leeren, [illegible] [illegible]nnen Godsdienst tegen den laster van [illegible]lijk afgedwaalden verdedigen moeten. [illegible]lts voor de groote en goede zaak oneinder, dat brave welmeenende maar voor het [illegible] van de pen niet geoefende Christenen, [illegible] zich wachten voor 't geen boven hunne [illegible] gaat, en, terwijl zij ijverig het goede [illegible] in hunnen kring, en voor de weinigen [illegible] zij omgaan, zich voordeel zoeken [illegible], met 't geen mannen van kunde en ge[illegible], zoo wel als van braafheid en Godsdienst, ook ter vermeerdering van *hunne* kennis [illegible] [illegible]kerking van hun geloof, tot verde[illegible] den besten Godsdienst schrijven. Wij [illegible] [illegible]mede geenszins zeggen, dat de man, [illegible] als een Christelijk verdediger van [illegible]vormde Godsdienst, tegen het geschrijf [illegible] Naaldwijker Notaris optreedt, zijn werk [illegible] alles verkeerd gedaan, en niets goeds gelezen heeft; in tegendeel erkennen wij, dat hij [illegible] zulk eene partij als de Heer LE SAGE TEN [illegible] is, tamelijk wel schijnt opgewassen, en in [illegible] gou zijn, om het hem, bij een mondeling [illegible], zeer benauwd te maken, ja, hem geheel [illegible] zwijgen te brengen. En evenwel wenschten [illegible] dat de goede HEIJEN, of deze openlijke we[illegible]gging geheel nagelaten, of althans daarmede gewacht had, tot dat de betere schriften van anderen door hem gelezen en herlezen waren. Wij zeggen dit geheel niet, om den man voor het hoofd te stooten, maar om hem te doen op-

Digitized by Google

opmerken, dat er meer vereischt wordt in dezen tijd, om wel te schrijven, dan hij blijkt geloofd te hebben. Wij zien niet gaarne, dat men reden meent te vinden, om te kunnen zeggen, gelijk een bezadigd CHRISTUSBELIJDER van de Roomsch-Katholijke belijdenis, toen hij de uitgave vernam van het Stukje van den Heer LE SAGE TEN BROEK, *is het nu zoo verre gekomen met onze Leer, dat een Notaris derzelver voortreffelijkheid moet aanwijzen!* — Tot staving van ons oordeel, schrijven wij, uit het slot, dit weinige af:

„ De Heer Notaris heeft gezegt, als *Calvinus*, *Lutherus*, en de Dordsche Vaders eens wederom hunne oogen openden, en tegenwoordig hunne Genootschappen aanschouwden, dan zouden zij zich bitter beklagen; 121 jaar geleden werd ik een Lid van de Hervormde Kerk; maar het was mij niet genoeg, dat ik een *Calvinist* genaamd werd, maar ik moest het ook weten, of het wel zo was; ten dien einde kochte ik het werk van *Johannes Calvinus*, genaamd *de grote Institutie* of *Onderwijzing in de Christelijke Religie*, in IV boeken. — Ik doorzocht hetzelve, en op alles, wat ik daar in vond, moest ik *ja* en *amen* zeggen; zoo in de leere van de vrije genade en eeuwige *verkiezing*, als in alle de andere leerstukken, en in de wijze van zijn leven: dit alles kwam met de mijne juist over een, dat ik *Calvinus* en de Dordsche Vaderen vrijmoedig durve vereenigen; ik spreeke hier echter niet van geleerdheid, dan ben ik bij hem te vergelijken als een kind, dat pas geboren wordt; en zeer zonderling; mijn naam is ook *Johannes*, en, onder de Christenen hebben zij mij ook wel eens genoemd *Calvinus* — en, mijn geboorte naam dan met dien zamengetrokken, heete ik *Johannes Calvinus*. — Maar, mijnheer Notaris! hoe zoud gij het maken, als *Gregorius*, *Bernardus*, *Augustinus* en *Cijprianus*, hun-

hunne oogen eens openden! onderzoekt hunne schriften, en gij zult beschaamd uitkomen."

„ Salomon zegt, in zijn Spreukboek, het XXX Cap. het 21 vs. *Om drie dingen ontroert zig de Aarde, ja viere die zij niet dragen kan.* Maar om 5 redenen heb ik geschreven:"

„ 1. De Heer *ten Broek* vraagt pag. 11. naar de wettige zending; doch heeft de zijne nog niet bewezen."

„ 2. Dat hij Gods woord verdraait."

„ 3. Dat hij allen, die geloven in den Hemel te zullen komen, der verdoemenis onderwerpt."

„ 4. Daar hij ook maar een Lid van de Catholijke Kerk is, gelijk ik ben van de Hervormde."

„ 5. Wijl hij zegt: „ik schrijve voor eenvoudigen." Hier maak ik gebruik van; had hij voor Geleerden geschreven, zo had ik moeten zwijgen. Gij Heer Notaris, zijt te voorschijn getreden als Goliath voor het leger der Philistijnen, en hebt den God van Israël gehoond, door haar zoo diep te verwerpen; doch ik kome als *David* tegen u, met eenen Slinger en eenige Steenen. De Slinger is mijne Pen; de Steenen zijn de woorden des Heeren der Heirscharen, der slagorden Israëls."

„ Ik heb getracht u alles uit de hand te rukken, 't geen gij meende niet te bewegen ware; uwe Fundamenten te ondermijnen; en uwe Bolwerken te doorgraven; zoo dat het een en ander moge waggelen, ja ter neder storten; op dat, wanneer het Gode behage, zijnen Geest met het geschrevene te paren; der blinden oogen te openen, de ooren te doorboren, alles moge uitloopen tot zijne eer en ter zaligheid van Zondaren."

Digitized by Google

LEERREDE over Ps. CXVIII: 23, 24 *en* 25. *Uitgesproken op den namiddag van den plegtigen Dank- en Biddag den* 5*den Julij* 1815. *Door* J. ROELOFFS, *Leeraar der Hervormde Gemeente te* Oudewater. *In* 's Gravenhage, *bij* J. Allart, 1815. 51 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 11 —

LEERREDE over Jes. XXVI: 12. *Ter gelegenheid van het plegtig Dank-Uur, voor de Herstelling van den Algemeenen Vrede, in Europa; gehouden den* 20*sten van Wintermaand* 1815: *Uitgesproken door* S. D. DE KEIZER, *Predikant te* Schagen. *Uitgegeven ten voordeele van het Nederlandsche Bijbel-Genootschap. Te* Alkmaar, *bij* I. A. van Harencarspel, 1816. 36 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

Beschouw, zoo schrijft de Eerw. ROELOFFS, de uitgave dezer Leerrede, — alleen als de dankbare hulde van een beweldadigd hart, aan onzen zoo zeer geliefden en geëerbiedigden Koning; dat eenmaal openlijk het levendigst gevoel van eerbied en liefde voor het Koninklijk Huis, aan hetwelk hij onder het Hooge Gods-Bestuur alles verschuldigd is, wenscht te betoonen. Aan dit verzoek, het welk wij als wel gemeend en waarlijk bedoeld mogen aanmerken, voldoen wij gaarne: en verklaren deze Leerrede daarom ook met liefde aangenomen, en met toegenegenheid gelezen te hebben. Het doet ook den Leeraar eere aan, dat hij, in de verklaring, grootendeels den Hoogleeraar MUNTINGHE gevolgd heeft. Zeker is deze Psalm een Zegelied, waarschijnlijk bij beurten aangeheven, en voor

het

Digitized by Google

het gebruik op den genoemden tijd, en bij die gelegenheid van een gedeelte uit denzelven gemaakt, verschilt het minder, of men bijzonder aan DAVID denke, of aan eenen anderen held, als, met den Grooten SCHROEDER, aan eenen der Makkabeeuwschen helden JUDAS, of zijnen broeder SIMON.-- Van den Tekst is door den Eerw. ROELOFFS wel partij getrokken, en alzoo met geestdrift voldaan, aan de Uitschrijvings Missive. Hartelijk zijn ook de opwekkingen hier den volke gegeven, en belastigenswaardig. Zij kan dus, met zoo vele andere, ook tot een bewijs verstrekken, voor de dankbare stemming der Nederlanders, op dat Godsdienstig Volkfeest, in de Kerken aan den dag gelegd.

De Leerrede van den Eerw. DE KEIZER, ruim vijf maanden later, bij eene insgelijks (op den titel gemelde) plegtige gelegenheid uitgesproken, en naderhand ten voordeele van het Nederlandsche Bijbel-Genootschap uitgegeven, getuigt even zeer van des Leeraars hartelijke vreugde over onze gezegende verlossing, en over het heugelijk herstel van den gewenschten Vrede. De orde van behandeling is deze:

„ Gelijk Jehova Israëls zaken zoude hebben uitgerigt, in het tijdperk, het welk de Profeet bijzonder schijnt bedoeld te hebben, zoo heeft Hij het ook de onze gedaan."

„ II. Gelijk de Israëliet, door zijne ondervinding als dan bemoedigd, gerust de toekomst zoude kunnen inwachten, zoo ook schijnen wij dit thans vooral te mogen doen."

„ III. Gelijk de dankbare Israëliet, Gode dan van zijne verlossing de eer moest geven, en het heil der toekomst alleenlijk van Hem te gemoet zien, zoo ook behoort de beweldadigde, Godsdienstige Nederlander, heden te werk te gaan."

De ontwikkeling van deze drie hoofdzaken is

gemakkelijk, opwekkend en in eenen doorgaans krachtigen stijl, en 't geheel wordt besloten met een eerbiedig en doelmatig dankgebed. Uit hoofde dat ons beide deze Leerredenen eerst zoo laat zijn toegezonden, hebben wij er niet eerder van kunnen gewagen, en nu laat onze ruimte niet toe, om er langer bij stil te staan.

GESCHIEDENIS der Staats-Omwenteling in Nederland, voorgevallen in het Jaar Achttienhonderd Dertien. Door Mr. H. BOSSCHA, *Hoogleeraar aan het Athenæum Illustre, en Rector der Latijnsche Scholen te Amsterdam: Lid van het Hollandsche Instituut van Wetenschappen, Fraaije Letteren en Kunsten. Te* Amsterdam, *bij* P. den Hengst *en* Zoon, *en* J. van der Heij, 1814. *I. Stuk* 246 *en* 86 *Bladzz. II. Stuk* 279 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is te zamen f* 9: 16: —

Zoo er ooit eene Geschiedenis, van die in belangrijkheid, en treffende en onverwachte, en tevens algemeen gewenschte en gezegende uitkomst, de hoogste aandacht verdiende, het is gewis die der vrijmaking van *Europa* van het *Fransche* juk in 1813 en 1814. In dit verbazend tafereel vormt de bevrijding van *Nederland*, geene der minst uitstekende partijen; wij zouden bijna durven zeggen, dat zij tot de schitterendste behoorde. Vooreerst hing elders, zoo als in *Duitschland*, *Italiën* en *Frankrijk*, de kans lang in het onzekere; hier werd alles in een oogenblik beslist en de overheerscher van God geslagen, zoo dat wij, bij de spoedige ontruiming van ons Land, *als lieden waren, die droomden.* — Ten anderen heeft, bij al het ontzet-

ten-

Digitized by Google

rende, gewigtige en onverwachte dier gebeurtenis, nogtans weinig bloed *deze* bladzijde der elders zoo bloedige Geschiedenis des vrijheidsoorlogs bezoedeld (*weinig*; zeggen wij, schoon edel bloed) maar zonder éénen veldslag, zonder één gevecht van belang, ontruimen de overheerschers, door eene bijzonder gunstige beschikking der Voorzienigheid, onze opene steden en sommige sterkten, en het lot onzer meeste vestingen, waar voor men zoo beducht was, werd niet in *ons* Land, maar op den *Montmartre*, vóór *Parijs* beslecht; terwijl, door eene blooie berenning, ook onze moedige belegeraars, hoe zeer meestal ongeoefende manschap, naar evenredigheid minder verloren. — Voegt men hierbij nu den moed der eerste helden onzer omwenteling, (vermeetelheid noemden sommigen denzelven), ons volstrekt gemis aan verdedigingsmiddelen, de wonderbare eensgezindheid, die alle *Nederlanders* ten behoeve der groote zaak zamenspoerde, en de heerlijke uitkomst van dat alles, vernietiging der partijen onder een vaderlijk en inlandsch bestuur, algemeene Vrede en herlevende handel, bij verdubbeling van grondgebied; — dan gelooven wij niet te veel te zeggen, wanneer wij in de nieuwere Geschiedenis geen stuk aantreffen, zoo geschikt voor eene afzonderlijke, echt geschiedkundige, wijsgeerige en welsprekende behandeling, als de verlossing van *Nederland*: gelijk zulks ook de verdienstelijke Admiraal VAN KINSBERGEN gevoeld, en door het uitloven van eenen eereprijs, de vaderlandsche vernuften tot een geschied- en redekunstig Gedenkschrift heeft uitgelokt, waar van de goede uitslag reeds door den naam des bekroonden is gewaarborgd.

De Heer BOSSCHA, de eerste die dit gewigtig tijdstip beschreven heeft, schijnt de zaak

Digitized by Google

minder uit *dat* oogpunt te hebben aangezien. Hij heeft, in de voordragt, meer WAGENAAR dan HOOFT tot model gekozen. — Misschien zijn die beiden uitersten, doch willen wij niet ontveinzen, dat wij het laatste bekoorlijker vinden, en, wanneer wij de Modellen der Oudheid raadplegen, verschijnen ons, als Geschiedschrijvers, THUCIJDIDES, SALLUSTIUS en TACITUS meer in het licht van onzen vroegeren, dan van onzen lateren Landgenoot. Het is waar, de aanspraken en redevoeringen, door de Ouden en door HOOFT aan hunne personen in den mond gelegd, hebben de Schrijvers der XVIIIde Eeuw wijsselijk achtergelaten: doch de hooge, deftige toon der Geschiedenis, die zoo onmetelijk verre boven dien der Kroniek uitsteekt, deze behoorde daarbij niet geleden te hebben. Misschien echter duldde de *uitvoerigheid*, welke de Heer BOSSCHA zich tot zijne taak schijnt gesteld te hebben, der menigte van kleine bijzonderheden, die hij te vermeiden had, minder het schetsen der gebeurtenissen in 't groot, en op eenen verhevener toon. (Immers, de beide thans uitgekomene eerste Deelen zijner Geschiedenis loopen slechts tot Louwmaand 1814. en zullen dus zekerlijk door nog één, misschien door nog twee Deelen gevolgd worden).

Wij bedoelen met deze aanmerking echter geenszins, den Heer BOSSCHA als eenen droogen, of geheel onbevalligen Geschiedschrijver afteschetsen. 's Mans algemeen gevestigde roem zou reeds dit gestelde wraken, en het wordt daarenboven wederlegd door die krachtige en fraaije *Inleiding*, welke de voornaamste gebeurtenissen reeds van het begin onzer Republiek af ophaalt, en, vooral na 1778, kortelijk uit een zet; (inzonderheid merkwaardig, door een uitnemend verslag der handelingen over de opdragt

van

van het Koningschap aan LODEWIJK NAPOLEON). De eigenlijke Geschiedenis begint met den terugtogt der *Franschen* over den *Rhijn*, (1sten van Slagtmaand 1813) en omvat dus, in deze twee Deelen, de Geschiedenis van twee maanden, doch welke maanden! —

De Heer BOSSCHA beklaagt zich, in zijn Voorberigt, over de weinige mededeelingen, die hij ontvangen heeft, en den spoed, dien hij te maken gedwongen was. Omtrent het eerste deelen wij in de klagte des Hoogleeraars, en het doet ons wezenlijk leed, dat een Buitenlander, de Heer CHADD, beter in staat gesteld is geworden, om nopens den aanleg en het eerste ontwerp der Omwenteling, gelijk mede de gebeurtenissen in *'s Hage*, uitvoeriger en naauwkeuriger berigten in te winnen, dan de Heer BOSSCHA, (hoewel buiten de schuld van den laatsten).

De bijlagen in het eerste Deel, zijn hoofdzakelijk 1.) eene *Nota* van den Minister SCHIMMELPENNINCK aan het *Fransch* Bestuur, bij gelegenheid der Vredes-onderhandelingen te *Amiens*, waar uit men onder anderen ziet, dat ons Staatsbewind toen, volgens Artikel 16, van het *Haagsche* Verdrag, tot schavergoeding voor *Maastricht* en *Staats-Limburg*, een gedeelte van *Kleefsland* en *Oost-Friesland*, en voorts vrijheid tot onzijdigheid, vroeg, doch niets bekwam. 2.) de *Instructie* voor de Gezanten te *Parijs*, afgevaardigd om met BUONAPARTE over de opdragt der Koninglijke waardigheid aan zijn' Broeder te handelen, benevens andere stukken daartoe betrekkelijk: — het vernederende Verdrag van den 16den Maart 1810, en voorts een aantal stukken, Manifesten en afkondigingen, tot onze verdrukking onder de

Franſchen, en de groote verlosſing betrekkelijk. Bij het tweede Deel zijn gevoegd alle de ſtukken, betrekkelijk tot den afſtand, welken het Doorluchtig Huis van *Oranje*, *door den nood gedwongen*, zoo als de Schrijver zelf zegt, gedaan heeft, van de Hooge waardigheid, hier te lande bekleed, en van deszelfs Domeinen. Eene mededeeling, in *deze* Geſchiedenis op zijn minst overtollig, en wij begrijpen niet, waarom de Schrijver nog in eene *afzonderlijke bijlage*, het geheele *Tractaat van Afſtand* des jaars 1802, in zijn werk heeft ingelascht. Wij kunnen hier van niet meer zeggen, het zou in allen gevalle veel kieſcher, en ook, met den aard en de ſtrekking dezes werks, overeenkomſtiger geweest zijn, met een woord te melden, dat de *Franſche* Regering aan de *Nederlandſche verbood*, „het reeds geſlotene Verdrag met het Huis van *Oranje* te bekrachtigen, waar door dit laatſte dan ook in het volle bezit van deszelfs Regten in dit Gemeenebest bleef." Andere bijlagen zijn meer doelmatig, en betrekkelijk tot den loop der Omwenteling zelve.

De bekende aanſpraak van den Heer LAINÉ, Voorzitter van het Wetgevend Ligchaam, wordt in het werk zelve in zijn geheel medegedeeld, ſchoon minder tot de *Hollandſche* Zaken betrekkelijk. —

Het werk is met zes Afbeeldingen verſierd. Wij vernemen met genoegen, dat hetzelve met eenige bekorting reeds in het *Hoogduitsch* vertaald is. —

Open-

Digitized by Google

Openbaar en huiselijk Leven van LODEWIJK XVI, *met eene Geschiedkundige Schets, betreffende* MARIA ANTOINETTE, MADAME ELISABETH, MARIA THERESIA CHARLOTTA *en* KAREL LODEWIJK. *door den Heer* A***. *En eene Inleiding van den Heer* DE SALES.

. . . . . Quis talia fando
Temperet à lacrymis. . . . . ÆN.

Te Dordrecht, bij A. Blussé *en Zoon*, 1815. 428 *Bladz. In gr.* 8*vo. De pris is f* 2: 18: —

Er was een tijd (en wij moesten die nog beleven,) waar in de denkbeelden van regt en onregt, van deugd en ondeugd, zóó zeer omgekeerd en verward waren, dat men eenen Koning, die misschien in goedheid van hart, en zucht om zijne onderdanen, ten koste van zich zelven gelukkig te maken, in afkeer eindelijk van geweld en bloedstorting, misschien zijns gelijken niet had, dat men dezen Koning eenen *Tiran* noemde, zijne onthoofding door zijne eigene Onderdanen jaarlijks — niet als een *rouw* — maar als een *feestdag* vierde. En dit geschiedde niet enkel in *Frankrijk*, ook overal, waar de *Fransche* troepen kwamen, moest deze Godvergetene vreugdedag gevierd worden, en in onze *eigene* Raadszalen is er een tijdstip geweest, dat men op denzelven, als het geschiktste tijdstip, *haat tegen de overheersching* wilde doen afleggen. Er was een NAPOLEON *noodig, om den menschen te leeren, wat overheersching, en wat een tiran was.* En hij *heeft* het hun geleerd. Enkele onverbeterlijke nietswaardigen uitgezonderd, erkennen nu alle Natiën, (zelfs de *Franschen*) uit éénen mond de deugd, de

Digitized by Google

regtschapenheid en hartelijke Volksliefde van LODEWIJK XVI, dien men daarom nog niet, gelijk eenige hoofdsche vleijers thans doen, eene plaats onder de *Heiligen* behoeft waardig te keuren; (wij bedoelen de *ware* Heiligen; — want wat de *Heiligen* der *Roomsche* Kerk aangaat, daaronder zijn er, naast welke een eerlijk man zich schamen zou, eene plaats te bekleeden, gelijk ST. CYRILLUS, ST. DOMINICUS, en nog meer ongoddelijke *Sinten*, of armhartige dweepers.) De Schrijver van het voor ons liggende boek heeft, nu het weder vrij staat de waarheid te schrijven, de onschuld zoo wel als de ongemeene goedhartigheid en weldadigheid des Konings met zoo vele bewijzen gestaafd, en daar onder zoo menige, zelfs kleine trekken verhaald, (die geene *kunst* kan nabootsen) dat het oordeel, hetwelk wij boven over dezen Vorst te kennen gaven, en hetwelk als de slotsom van dit boek kan aangemerkt worden, daardoor boven alle bedenking verheven wordt. Echter komt het ons voor, dat dit stuk minder uitgebreid had kunnen zijn, zonder minder volledig te wezen. Immers er zijn geheele stukken ingelascht, die men bij wijze van uittrekſel had kunnen geven, zoo als de *protestatie* des Konings, bij zijne vlugt naar *Varennes*, te *Parijs* achtergelaten; het geheele pleidooi, ten zijnen behoeve door den Heer DE SÈZE gedaan, enz. Dit alles zijn wel schoone en goede *bouwstoffen* tot de Geschiedenis: doch die men in eene *pragmatische* levensgeschiedenis behoorde te *verwerken* Doch misschien denken anderen hierover anders.

Korter zijn de *Geschiedkundige schetsen* van MARIA ANTOINETTE, en de Kinderen van LODEWIJK XVI, doch zij behelzen eene menigte min bekende bijzonderheden, welke onze deernis met

met die ongelukkige slagtoffers in den hoogsten graad opwekken. — MARIA ANTOINETTE is, zoo als men weet, zeer verschillend beoordeeld geworden. Hier vindt men haar van de schoonste en aandoenlijkste zijde voorgesteld, als een uitstekend voorbeeld van ongedwongene weldadigheid, in vóórspoed, en van onkreukbaren moed in tegenspoed. Slechts de bekende geschiedenis van het halsieraad, werpt hier eene schaduw op dit gunstig tafereel. Doch het is van elders bekend, dat de Koningin bij uitstek spilziek was, het welk misschien de waarde harer weldadigheid een weinig vermindert. Voorts weet men, dat zij, onder alle ondeugden, van trotsehheid het vaste verwijderd was. De bijna volmaakte deugd van *Madame* ELISABETH, de Kinderlijke en *naïve* onschuld van den *Dauphin* LODEWIJK KAREL, benevens deszelfs bitter lijden, en de eerste leeftijd der Dochter van LODEWIJK XVI, eerst als gevangene, daarna als ballinge, worden zeer levendig en aandoenlijk geschetst.

Daar men LODEWIJK XVI, van de zijde zijns verstands het minst gunstig beoordeeld heeft, zullen wij het volgende uit dit boek mededeelen, ten bewijze van 's Konings vordering in beschaafde kundigheden.

Hij was zonder tegenspraak een der verlichtste mannen van zijne eeuw. Hij las langzaam, maakte uittreksels van al het gene hij las, en door welingerigte aanteekeningen prentte hij hetgene hij las zoo wel in zijn geheugen, dat hij het nimmer meer vergat. Bij de kennis der latijnsche voegde hij die der engelsche taal, en hij sprak dezelve zeer goed. Wanneer hij eene depêche van het engelsch gouvernement ontving, liet hij er zijne oogen vlugtig over gaan en las dezelve als dan in het fransch aan zijn raad voor, even als of zij in zijne moeder-

taal

taal geschreven was. Behalven de geschiedenis van Engeland van den geleerden en diepdenkenden Gibbon, heeft *Lodewijk XVI* nog uit het engelsch vertaald, een werk van Horatius Walpole, ten opschrifte voerende: *Regering van Richard III, of geschiedkundige twijfelingen over de misdaden die hem toegeschreven worden.* Deze overzetting is in het jaar 1800, naar het oorspronkelijk handschrift van *Lodewijk XVI*, in het licht verschenen. Hij is, zoo ik mij niet bedrieg, de eenigste onzer koningen, van wien een werk uitgegeven is."

„ Geene takken der geschiedkunde, meetkunde, fraaije letteren en staatkunde waren hem onbekend, hij had in alle dezelve grondige kennis verkregen. De aardrijkskunde beminde hij bovenal, hier in had hij zoodanige vorderingen gemaakt, dat, zoo hij een bijzonder persoon geweest ware, alle de genootschappen van geleerdheid zich gehaast zouden hebben, hem tot hun medelid te kiezen. Men ziet hier uit, dat hij de voetstappen van zijne doorluchtige ouders volgde, en met nut gebruik maakte van de opvoeding die zij hem gaven."

ZEDEKUNDE voor KINDEREN; door J. C. LAVATER. *Uit het Hoogduitsch. Te* Amsterdam, *bij* J. R. Poster, 1814. 51 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* — 4 —

In dit Kinderboekje van den beroemden LAVATER, zijn de onderwerpen: God en Godsdienst, het gebed, gehoorzaamheid, dankbaarheid, waarheid, geduld, spreken, lasteren, belofte, praatzucht, regtvaardigheid, betamelijkheid, goedhartigheid, vrolijkheid, verkeerde luimen, eigen-

Digitized by Google

genzinnigheid, beſcheidenheid, ootmoed, hoogmoed, zachtmoedigheid, barmhartigheid, grootmoedigheid, regt gebruik van den tijd, onbedachtzaamheid, lachen, matigheid, verkwisting, gierigheid, arbeidzaamheid, naarſtigheid, orde, zindelijkheid, lezen en wellevendheid, kort, bevatteljk en nuttig ontwikkeld of toegepast. Achter aan is nog een Mengelwerk er bijgevoegd, dat beſtaat uit 36 korte en goede zedelesſen. Wij zouden dit nuttig boekje van den ook bij ons eerwaardigen LAVATER nog meer ten gebruike voor de Jeugd aanprijzen, wanneer de Vertaler een welnig naauwkeuriger geweest was, in de ſpelling, en geſlachten, iets waarop men nu vooral in kinderboekjes ook zeer letten moet, daar het School-Onderwijs gelukkig in deze zoo veel verbeterd is. Wij lezen hier, bij voorbeeld: *onzichtbaren* voor *onzigtbaren*, *geſchiede* voor *geſchiedde*. Hij *zelve* voor *zelf*. *Stooren* voor *ſtoren*, *nauwgezet* voor *naauwgezet*, *beledigen* voor *beleedigen*. *Hetgeene* voor *hetgene*, *noch* voor *of*: *veroorloof u niet de geringſte dieſſtal* voor *den geringſten*, *beoordelingen* voor *beoordeelingen*, *verplicht* voor *verpligt*, *gezichtpunt* voor *gezigtpunt*, worden *afgewent* voor *afgewend*, *vernietigt* voor *vernietigd*, *bandeloze* voor *bandelooze*, *gewonelijk* voor *gewoonlijk*, *gewendt* voor *gewent*, *onderrichten* voor *onderrigten*, *trots* voor *trotsch*, *genen rang* voor *geenen rang*, *vervult* voor *vervuld*, *aanhoudende afkeer* voor *aanhoudenden afkeer*, *weeren* voor *weren*, *hoge* voor *hooge*, *vraagt* voor *vraagd*, en in de zedeſpreuken achter aan, gedurig verwisſeling van het enkelvoud met het meervoud. Hoe gemakkelijk had de Vertaler deze en dergelijke onnaauwkeurigheden kunnen voorkomen, of verbeteren, blijkens de overigens anders goede overzetting.

Wat

Digitized by Google

Wat kunnen Christenen doen, ten nutte van Heidenen? Te Utrecht, *bij* J. de Kruiff, 1815. 24 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* — 3 —

In de eerste bladzijden van dit kort en eenvoudig opstel, wordt voorgesteld, wie de Heidenen zijn; vervolgens herinnerd, hoe het licht des Evangeliums ook over onze oorden is opgegaan, daarna aangewezen, en wat men in onze dagen doet, om dat heerlijk licht meer en meer te verspreiden onder vreemde Volkeren, en wat er nog en op welk eene wijze dan, behoorde te geschieden; en daarop geleerd, hoe gunstig men over het Zendeling-Genootschap oordeelen moet, en wat ons verpligt, om hetzelve als Christenen te ondersteunen. Wij prijzen zeer het goede oogmerk van den Christelijken Opsteller, en wenschen hartelijk, dat de van tijd tot tijd, ook in ons Vaderland, gelukkig toenemende Bijbel-Genootschappen, onder het onwaardeerbaar heilgenot des Vredes, meer en meer vooral naar buiten werken, en tot ware verlichting der Heidensche Volkeren dienen mogen. Ook het Nederlandsch Zendeling-Genootschap zij daartoe behulpzaam, onder een verstandig bestuur, begunstigd met den Goddelijken zegen!

MEN-

Digitized by Google

MENGELWERK.

AAN DEN HEER REDACTEUR VAN DE BOEKZAAL.

Mijn Heer!

Met genoegen las ik uwe beoordeeling, van het ijdele niet waardig om te wederleggen boekje, van den Notaris LE SAGE TEN BROEK, — die wekte mijn' ijver op, om een gedeelte van een Stuk in de *Opuscula Werenfalsii*, te vertalen, om de Roomsch-Katholijken, zoo wel als onze Protestantsche Mede-Broederen te doen gevoelen, dat men nu in de XIXde Eeuw, nog dingen te berde brengt, die reeds zoo lang onwederspreekelijk wederlegd zijn. — Ik heb gedacht, dat ik dit en spoedig vertaalde, en spoedig liet afschrijven, te beproeven, of ook gij dit, voor uw nuttig Maandwerk, voegzaam zoudt oordeelen. — Met heilbede en hartegroet noeme ik mij,

UEds. Dw. Dienaar,

G.... J. v. L.

EERSTE DEEL DER

VERHANDELING

OVER DE DRIE GETUIGEN AANGAANDE DE GODDELIJKHEID DES BIJBELS,

door

S. WERENFELS,

Uit het Latijn.

OVER HET GETUIGENIS VAN DE KERK.

Wat de Kerk en deszelfs gezag, om ons van de Goddelijkheid des Bijbels te overreden, betreft, zullen wij eerst zien, wat hier omtrent het

Digitized by Google

het gevoelen is der Roomsche Kerk, en dan zullen wij ons gevoelen daar bij voegen. —

De Leeraars der Roomsche Kerk stellen: dat er op deze aarde eene vergadering van menschen is, welke door den Heiligen Geest zoo geregeerd wordt, dat zij in de zaken des Geloofs niet kan dwalen, dat derhalven een ieder in deszelfs besluiten, zonder eenig nader onderzoek, kan berusten. — Dat het de taak is dier vergadering, welke zij de Kerk noemen, om niet alleen den Bijbel te verklaren, en daaruit alle geschillen omtrent den Godsdienst zoo te beschikken, dat een ieder zich daaraan behoort te onderwerpen; maar daarenboven *aantewijzen en te bepalen, wat het woord van God is*; zoo dat niemand zonder dit getuigenis van de Kerk, weten kan *dat de Heilige Schrift Goddelijk is.* — Wat het doel dier Leeraren zij, weet elk: want indien zij eenmaal de menschen overreed hebben, waarop zij thans zich zoo geheel toeleggen, dat hare Kerk die onfeilbare vergadering uitmaakt; zal er weinig arbeid zijn, om hen van derzelver overige leerstukken te overreden; — gelijk het dan ook t'eenemaal verkeerd zoude zijn, door de Heilige Schrift, de Geloofsleere der Roomsche Kerk, welke die dan ook zoude mogen zijn, te bestrijden, daar men niet alleen de Schriftuur niet kan verstaan zonder de uitlegging der Kerke, maar men zelfs zonder haar onfeilbaar getuigenis niet weten kan, dat de Bijbel Gods woord is. — En wie zoude dan de overleveringen durven betwisten? Daar die zelfde Kerk, van welke men leert, dat de Bijbel het *beschreven woord* van God is, ons tevens verzekert, dat de overleveringen het *onbeschreven woord* zijn. — Indien wij haar dus in het eene gelooven, zullen wij dit niet minder in het andere moeten doen. —

Gaar-

Digitized by Google

Gaarne stemmen wij de Leeraren der Roomsche Kerk toe — dat er niets gemakkelijker is, dan deze bewijs-methode; te gelooven dat een Genootschap van menschen, in welke men geboren is, de ware en onfeilbare Kerk is, en deze in alles blindelings toe te stemmen, dit is veel gemakkelijker en niet zoo bezwaarlijk, dan dat men alle geloofs-waarheden, die men gelooven moet, aan een voorafgaand onderzoek onderwerpt. — Wij willen ook thans hen het gezag hunner Kerk niet twijfelachtig maken. — Het is als nu ons oogmerk, om te onderzoeken, of zij van dit gezag een goed gebruik kunnen maken, om den Goddelijken oorsprong des Bijbels te bewijzen? — Daar toe zullen wij, met nalating van vele zaken, welke over dit geschil van beide zijden, zoo dikwijls herhaald zijn, deze vier bijzonderheden onderzoeken:

1. Waar uit wij weten, dat een zeker Genootschap van menschen de ware Kerk is?
2. Waar uit wij weten, hoeveel gezag men aan die Kerk mag toeschrijven? —
3. Waar uit die Kerk zelve weet, dat de Bijbel Gods woord is, zoo dat zij daar van onfeilbaar getuigen kan? —
4. Waar uit een iegelijk, ook de leek, weet, dat de geheele Kerk dit getuigt? —

Het eerste dat wij onderzoeken, is: *Waar uit wij weten, dat een zeker Genootschap van menschen de ware Kerk is.* Het gezag dat de Leeraars der Roomsche Kerk, aan het getuigenis der Kerk geven, om den Goddelijken oorsprong des Bijbels te bevestigen, geven zij niet, dan in zoo verre het een getuigenis is van de Kerk van CHRISTUS. Elk Genootschap van menschen nu, is evenwel de ware Kerk van CHRISTUS niet; — deze is het alleen, welke den Godsdienst van CHRISTUS belijdt en opvolgt; maar hoe kan men

dien Godsdienst leren kennen, dan alleen uit Gods woord, den eenigen regel van Godsdienst? op wat wijze dan zoude men van de Kerk kunnen leeren, welk het woord van God is, zoo men niet vooraf uit Gods woord weet, welke de ware Kerk van CHRISTUS is? Zoo iemand hier zeide: dat de Kerk van CHRISTUS niet alleen uit de leer en Godsdienst kenbaar is, maar dat er ook andere uiterlijke kenteekenen waren, die zelfs den dómiten treffen, uit welke den ieder weten kan, welke de ware Kerk is, alhoewel hij vooraf niet were welke de ware leer zij; dan vrage ik, waar uit men weet, dat die uitwendige kenteekenen welke zij ook zijn mogen, kenteekenen der ware Kerk zijn? Waar uit de leek dit weten kan? — Dit weet hij zoo niet uit den Bijbel, dien hij nog niet als Gods woord kent; daar hij vooraf de ware Kerk kennen moet, welke hem dit woord van God moet aanwijzen. — Of hij dit nu weet uit het *getuigenis* dier Kerke, omtrent welke geschil is, of zij de echte kenmerken heeft? of hij dit weet als een *beginsel door de natuur* kennelijk, zoo dat het geen bewijs behoeft? of uit eene *bijzondere openbaring van God?* Ik geloove niet, dat men iets van dit alles zal durven aannemen. En dan is dit, of een *bloot voorvoordeel*, het geen hij van de kenteekenen der Kerk gelooft, of men moet zeggen: dat een iegelijk dit zeker en onfeilbaar weten kan, door *het licht der natuurlijke rede.* Indien de Leeraren van de Roomsche Kerk dit stellen, moeten wij ons met reden verwonderen, dat zij in dit stuk zoo veel aan het verstand van elken leek toeschrijven, aan wien zij in andere zaken zoo veel — zoo niet alle gebruik van zijn natuurlijk verstand, ontzeggen. Wanneer er gehandeld wordt over de artikelen des geloofs, uit den Bijbel te

te beoordeelen; wanneer er gehandeld wordt over de Goddelijkheid van den Bijbel zelve, dan hebben de meeste Christenen geen oordeel, zelfs niet dat *des onderscheids*. — Zoo zij daar in iets zien, doen zij dit door de oogen hunner Leeraren. — En wanneer men komt tot die Leeraren zelve, welke zij hier de Kerk noemen, worden die blinden in alle andere dingen op eenmaal zoo scherpziende als een Lijnx. Zij hebben noch de Kerk, noch den Bijbel noodig. — De domste menschen weten, alleen door het licht der natuurlijke rede, dat die uitwendige kenteekenen, welke zij in hunne Leeraars opmerken, de ware en zekere kenteekenen der Kerke zijn, en het onmogelijk is, dat die ergens elders, dan in de ware Kerk van CHRISTUS gevonden worden. Derhalven zullen de Leeraren der Roomsche Kerk, *of* moeten aannemen, dat God, alleen in dit eenige, aan de meeste menschen, het oordeel geschonken heeft, om te zien welke de ware Kerk zij, het welk gezien hebbende, zij met betrekking tot de overige leerstukken geen verstand meer over hebben, het welk belachelijk is; — *Of* zij moeten zeggen, dat de Kerk, dat is hunne Leeraren, duidelijker en meer treffende kenteekenen van Goddelijkheid hebben, dan de Godsdienst van CHRISTUS en het woord van God zelf; maar wie kan dit zonder Godloosheid beweren? —

Het tweede, waar naar wij hier onderzoeken, is; *Waar uit wij weten, hoe veel gezag men aan de Kerk mag toeschrijven.* De Leeraars der Roomsche Kerk erkennen met ons, dat een *menschelijk getuigenis* niet genoegzaam is, om ons met een Goddelijk geloof te doen erkennen, dat de Bijbel Gods woord is, dat daartoe *een Goddelijk* een *onfeilbaar getuigenis* noodig is, en hier voor houden zij het getuigenis der

Kerke; niet voor zoo verre zij uit feilbare menschen bestaat, maar voor zoo verre zij bestierd wordt door den onfeilbaren Heiligen Geest, die door de Kerk spreekt. — Maar van de stelling, dat de Kerk zoo door den Heiligen Geest bestuurd wordt, dat zij in haar getuigenis niet dwalen kan, geloof ik niet dat iemand zeggen zal: *dit is een stelregel welke geen betoog behoeft, die door zich zelven duidelijk is.* Men regt dan vragen wij hier bewijs voor. Men noemt hier *verscheidene ongelegenheden*, die de twijfeling aan de onfeilbaarheid der Kerke met zich voeren. — Men zegt: de menschen, voorwel de leken, die noch de kenteekenen der Godsdelijkheid des Bijbels zien, noch de stukken des geloofs uit den Bijbel beoordeelen, noch veel minder dezelve betoogen kunnen, zouden dus in den Godsdienst geheel onzeker zijn, zoo zij geene onfeilbare Kerk hadden, in welken getuigenis zij veilig berusten kunnen. — Wij hebben in een ander stuk gezien, hoe ieder Christen in zaken, welke hij gelooven moet, zeker kan zijn, en dit zonder zulk een getuigenis eener onfeilbare Kerk. — Dit is zeker, dat het bewijs uit de ongelegenheden, voortspruitende uit de ontkenning van een gevoelen, meestal mank gaat; want dat gene het welk 't gemakkelijkst schijnt, is daarom altijd niet meer waarheid; noch ook het geen ons het ongemakkelijkst schijnt is dat ook bij God, die onzen raad in het bestuur zijner Kerke niet behoeft. *Wie toch heeft den zin des Heeren gekend? of wie zijn raadsman geweest.* Rom. XI: 34.

Er wordt dus niet gevraagd, wat de Leeraren der Roomsche Kerk aan God vinden, om zulk gelijk ongelegenheden in zijne Kerk te verdragen; maar, wat in dezen Gods voornemen, of wat hij in dezen dadelijk verrigt heeft, of hij

Digitized by Google

in de daad de Kerk met zulk eene onfeilbaarheid begiftigd heeft? Waarom niet? zeggen zij, wij hebben hier voor duidelijke Bijbel-plaatsen: *De Kerk is een pilaar en vastigheid der waarheid.* 1 *Tim.* III: 15. *Die de Kerk niet hoort, zij u als een Heiden en Tollenaar.* *Matth.* XVIII: 17. De Kerk stelt hare besluiten dus voor: *Het heeft ons en den Heiligen Geest goedgedacht.* *Hand.* XV: 28. Er is aan de Kerk beloofd, *dat Christus altijd met haar zijn zal, tot aan de voleinding der wereld.* *Matth.* XXVIII: 20. *Dat hij hen den Heiligen Geest zoude zenden, die haar in alle waarheid zoude leiden.* *Joh.* XVI: 13. Eindelijk heeft JEZUS voor PETRUS, en in PETRUS voor den Paus, die deze Leeraren dikwerf als de geheele Kerk beschouwen, *gebeden, dat zijn geloof niet ophoude.* *Luc.* XXII: 32.

Dan, onze Godgeleerden hebben meer dan duizendmaal bewezen: dat deze Bijbel-plaatsen of in 't geheel niet van de Kerk handelen, of niet van die welke de Leeraren der Roomsche Kerk hier door verstaan willen, of de onfeilbaarheid van die Kerk niet bewijzen. — Intusschen is het geheel verkeerd, dat de Kerk het voorregt van onfeilbaarheid, het welk alleen, zoo het mogelijk is, uit den Bijbel kan bewezen worden, zoude willen gebruiken, om dien Bijbel een Goddelijk gezag bijtezetten, en dat voor hen, welken zij hare onfeilbaarheid uit den Bijbel bewezen heeft. — In dit opzigt schijnt mij de Kerk gelijk aan een Gezant, die eerst door zijn' geloofsbrief, van zijnen Vorst aan het Gemeenebest, werwaards hij gezonden was, geschreven, zijne zending bewees, en naderhand, wanneer er over de echtheid van dien brief twijfel ontstond, zich van zijn gezag als Gezant bediende, en verklaarde, dat men een Gezant van een aanzienlijk Vorst geloof verschuldigd was, om

dat door te bewijzen, dat zijne medegebragte brieven echt en in de daad van zijnen Vorst geschreven waren. Of, wilt gij liever, zij zouden hem gelijk zijn, die door een Koninklijken openen brief een Overheids-post verkregen had; maar die daarna, wanneer er geschil over den Gever van dien openen brief ontstond, zijn gezag als Overheid, door dien openen brief verkregen, zoude willen gebruiken, om te bewijzen, dat hij dien openen brief dadelijk van den Koning verkregen had. —

Indien dus de Leeraren der Roomsche Kerk, zich zelve willen gelijk blijven, moeten zij door ontwijfelbare bewijzen aantoonen, en dat met ter zijde stelling des Bijbels of eenig woord van God: dat hunne Kerk onfeilbaar is, en wel zoo, dat elk leek, die het hoogste belang heeft om dit zeker te weten, hier van in gemoede overtuigd zij, eer hij wete, wat het woord van God is. — En hierbij moet het niet blijven, zij moeten daarenboven aantoonen, dat het duidelijker en gemakkelijker is om te bewijzen, dat God door hunne Leeraren spreekt, dan dat God eertijds door de Profeten en Apostelen gesproken heeft. — Of nu iemand hunner dit zoude durven zeggen, weet ik niet. Dit is zeker, de verstandigsten zullen dit niet doen; want indien zij dit geloofden, waarom zouden zij dan, de waarheid des Bijbels willende bewijzen tegen de ongeloovigen en twijfelaars, niet beginnen van het bewijs der onfeilbaarheid hunner Kerk, als duidelijker en gemakkelijker? eer zij dit door hun gedaan zijnde, de zaak zoude afgedaan zijn, ten betooge van de Goddelijkheid des Bijbels, der overleveringen, van alle hunne geloofs-leeringen en van hunnen eerdienst. — Waarom slijten zij dan den tijd, om de Goddelijkheid des Bijbels te bewijzen? na welken

nog

nog zoo veel te bewijzen overblijft; men moet dan toch ook nog het onbeschreven woord bewijzen, uit de leer en eerdienst beide. — Waarom gebruiken zij den moeijelijkeren weg, om iets geringe te bewijzen, daar zij door eenen gemakkelijkeren iets beters konden erlangen? — Mogelijk zal iemand met Bisschop HURT zeggen: *Wanneer wij, tegen de vijanden van het Christendom, de waarheid van het Evangelie bewijzen, hebben wij geen het minste belang in het gezag der Kerk, en het bewijs hier uit ontleend.* Ik beken, het onfeilbaar gezag der Kerk is van zeer veel belang voor hen die hetzelve erkennen, — maar dit is hier de zaak niet. — De vijanden van het Christendom erkennen noch het gezag des Bijbels, noch dat der Kerk. Indien wij nu deze willen bekeeren, waarmede moeten wij dan beginnen? of met het gezag des Bijbels, of met dat der Kerke te staven? Buiten twijfel met dat gene, 't welk het duidelijkst en gemakkelijkst kan bewezen worden: en dit zoo veel te meer, indien dat van dien aard zij, dat door deszelfs bewijs, alle ander betoog noodeloos is. — Men zou dus de vijanden van het Christendom, voor alle dingen, van de onfeilbaarheid der Kerk moeten overreden. — Waarom gebruikt dan HURT, eene andere bewijsmethode? Waarom begint hij dan, om de vijanden van het Christendom te bekeeren, met het zoo moeijelijk betoog van de Goddelijkheid des Bijbels? — Ik zou mij geheel bedriegen, of die geleerde Bisschop heeft gevoeld, dat hij die onfeilbaarheid der Kerk, voor hen die dezelve ontkennen, of nooit bewijzen kan, of dat hij dezelve alleen bewijzen moet, uit het gezag van het Evangelie vooraf bewezen. Hij erkent, dat het redeneren van de onfeilbaarheid der Kerke, tot de Goddelijkheid des Bijbels, eene rede-

nering is van het duidelijkere door het onbekendere, geheel nutteloos voor hen, die hun gezond verstand gebruiken. — Ja eene gebrekkelijke methode. Daar nu de ligtgeloovige leek, die niet gewoon is iets te onderzoeken, met dit vooroordeel van der jeugd af bezield is, dat de Kerk onfeilbaar zij, kan men dit vooroordeel, alhoewel geheel ongegrond, zeer wel gebruiken als een bewijs op den man aan, om den eenvoudigen leek, van de Goddelijkheid des Bijbels, en alles wat gij wilt, te overreden. —

Het derde, dat wij hier ontwikkelen willen, is, *waar uit de Kerk zelve wete, dat de Bijbel Gods woord is?* om hier van, als voor haar eene zeer bekende zaak, onfeilbaar te kunnen getuigen. — Indedaad, men zal een getuige alleen gelooven, in eene zaak die hij wel weet. Indien nu de Kerk niet konde weten, dat *de Bijbel Goddelijk is*, zal zij ook hier van niet kunnen getuigen; dit nu zoude onbekend zijn, indien niemand van hen, uit welke de Kerk bestaat, dit zeker konde weten. Veronderstellen wij nu voor een oogenblik, dat het waarheid is, gelijk de Leeraren der Roomsche Kerk beweren: *dat, zonder het getuigenis der Kerk, niemand dit weten kan*, ja dit, dat zij zich wel eens in de hitte hunner redenering laten ontvallen: *dat men zonder het getuigenis der Kerk, niet meer geloof kan geven aan* MATTHEUS, *dan aan* LIVIUS, *dat de Bijbel, zonder dit getuigenis, even veel waarde heeft, als de vertellingen van* ESOPUS. Nu vrage ik, of alle die getuigen, welke men zaamgenomen de Kerk noemt, elk voor zichzelven, weten of de Bijbel Goddelijk is, of dat zij dit niet weten? Die dit niet weten kunnen dit dan ook niet getuigen; hun die dit weten, vrage ik, waar uit zij dit weten, *of alleen uit het getuigenis der Kerke, of uit iets anders?* Zoo hij zel-

zeide: dit te weten *uit het getuigenis der Kerke alleen* — en de Kerk zaamgesteld is, uit die allen bij elkander genomen, zou het 't zelfde zijn, als of hij zeide: dat elk in 't bijzonder, dit nergens anders uit wist, dan uit het getuigenis van die allen, — het welk zeker niet minder belagchelijk zoude zijn, dan wanneer eene vergadering van blinden onfeilbaar wilde oordelen, over de schoonheid van iemands aangezigt, het welk niemand hunner gezien had, en naderhand elk hunner in 't bijzonder gevraagd zijnde, welken grond zij voor hun oordeel hadden? daar voor niets anders bijbragten, dan de toestemming van hun geheel gezelschap.—Datgene 't welk elk in het bijzonder niet anders weet, dan uit de toestemming van allen — weten zij niet, en dat elk in 't bijzonder niet weet, weten allen niet. — Men zal dan eindelijk moeten zeggen, dat elk geloovige of Leeraar *dit ergens anders uit weet, als uit het getuigenis van allen*, of, het geen het zelfde is, uit de overeenstemming der Kerk, het welk ons tegen de Leeraren der Roomsche Kerk te bewijzen was. —

Indien die Leeraren niet anders wilden, dan dat *wel elk geloovige* en Leeraar, die de Kerk uitmaken, zeer goede bewijzen hebben voor de Goddelijkheid des Bijbels, en dat zij in hun gevoelen zeer bevestigd wierden door de *toestemming van allen*, die dezelfde bewijzen in den Bijbel vinden, — zoude dit zeer redelijk zijn. — Maar zoo denken de Leeraars der Roomsche Kerk niet, want zij ontkennen dat er een bekwaam getuigenis is, voor de Goddelijkheid van den Bijbel, behalven het getuigenis van de Kerk, dat alles buiten en boven het zelve, slechts *waarschijnelijke gissingen* zijn, die geen *Goddelijk geloof* voortbrengen. — Daar nu elk in 't bijzonder niet dan gissingen heeft, maakt de zamenstem-

Digitized by Google

ning van alle wel een sterkere gissing, maar brengt geen Goddelijk geloof voor; ten zij men mogelijk zegge, hoe vele gissingen een volkomen bewijs opleveren, of hoe vele feilbare getuigen er noodig zijn tot een onfeilbaar getuigenis, een Goddelijk geloof in de gemoederen der menschen te weeg brengende. —

Vervolgens, indien dit, gelijk wij zeiden, het gevoelen der Leeraren van de Roomsche Kerk ware, zoude de toestemming, ter bevestiging van elk in 't bijzonder, alleen gelden van die, welke *door goede bewijzen* van de Goddelijkheid des Bijbels overreed, en dus tot zulk een getuigenis bekwaam waren; en niet van zulken, welke niets tot dit geloof overhaalde, als *het getuigenis der Kerke*, zonder 't welk zij geen meer gezag aan den Bijbel zouden toekennen, dan aan TITUS LIVIUS, en aan de *Vertellingen van* ESOPUS. — De toestemming van drie of vier der eersten, zoude meer kracht hebben, om den mensch, die in zijne zaligheid belang stelt en dezelfde kenteekenen in den Bijbel vond, te bevestigen, dan de overeenstemming van honderd duizenden der zulken, die zich blindelings verlaten op het oordeel van een Genootschap, het welk zij zonder reden gelooven onfeilbaar te zijn. —

Zoo de Leeraren der Roomsche Kerk zeggen, — dat zij wel zulke zekere en onfeilbare bewijzen voor de Goddelijkheid des Bijbels hebben, maar dat *de leken buiten staat zijn*, om derzelver kracht te begrijpen, dat derhalven voor deze geen ander bewijs om dit te betoogen overblijft, dan het getuigenis der Kerke, waar in zij moeten berusten. — Dan vrage ik hier de zulken, of zij dan meenen, dat de *Kerkelijken* en de *Leken* menschen zijn, die onderling in soort verschillen? Maar wie weet niet, dat

er

[illegible] de eerste zoo wel domme onverstandige zijn, als onder de laatsten? Indien nu de [illegible] van den Heiligen Geest hier toe noodig zij, — waar hebben zij gelezen, dat die [illegible] de Geest der *Kerkelijken*, en niet die des *Lekens* is. — Eindelijk zoude ik vragen, of [illegible] mogelijk die Leeraren zelve oorzaak zijn, van de diepe onwetendheid hunner *Leken*? Dat [illegible] is niet noodig dat wij hier toe komen; [illegible] het gevoelen dier Leeraren is, dat de *Leken* gelijk met de *Kerkelijken*, *de Schapen met de Herders*, *de Leerlingen met de Leeraren* hier [illegible] overeenkomen, dat zij geen ander en zeker [illegible] voor de waarheid des Bijbels hebben, dan het getuigenis der Kerke, dat is, dat elk in [illegible] bijzonder dit niet anders weet, dan door het getuigenis van allen. —

Een *vierde* en *laatste* dat wij hier willen beschouwen is, *waar uit elk Christen*, *ook de Leek*, *zeker weet*, *dat de geheele Kerk verklaart dat de Bijbel Goddelijk is?* Om toch veilig op zulk een getuigenis aan te gaan, moet men zeker zijn, dat de Kerk dit van den Bijbel getuigt. Ik vrage, [illegible], door wien de Katholijke Kerk, dat getuigenis aan elk Christen doet bekend worden, *of door de toestemming der Kerk Vaders en Leeraren* van alle tijden? maar over deze kunnen de weinigste Christenen oordeelen; of *door de besluiten der Concilien?* maar die zijn aan de meeste Christenen onbekend; zoo dat het er zoo verre van daan is, dat zij zouden weten dat er in elk Concilie besloten is, dat zelfs velen [illegible] ooit gehoord hebben, dat er ooit in de wereld een Concilie gehouden is, — en hoe hebben de Christenen dit geweten in de *drie eerste* Eeuwen, na CHRISTUS geboorte, voor het eerste algemeen Concilie, in het welk nogthans hier omtrent niets bepaald is? — of doen zij

zij dit getuigenis der Kerk kennen door den *Paus*, den algemeenen Bisschop? Maar, om te zwijgen van de geschillen der Roomsche Kerk zelve, over de onfeilbaarheid van den Paus, wie hoort dien algemeenen Bisschop van zijnen stoel sprekende? Of getuigt de Kerk dit, door de stilzwijgende of uitgedrukte *toestemming der hedendaagsche Leeraren?* Maar wie zullen die toestemming kennen, die de boeken niet lezen, welke, behalven aan den Dorps-Priester, aan alle de overigen onbekend zijn? Of zal eindelijk de Kerk dit getuigenis bekend maken aan een ieder, *door zijn eigen Herder?* Hier toe toch zal men eindelijk moeten komen; maar hoe kan ieder Leek weten, dat de stem van zijnen Herder die van de algemeene Kerk is? Om eens toetestaan dat de geheele Kerk onfeilbaar is, — bezit dan ook elk Dorps-Priester dat zelfde voorregt? heeft zijne ordening zijne roeping hem onfeilbaar gemaakt? Waarom gelooft dan de gemeene man, dat de Bijbel Gods woord is? Om dat *de Kerk* dit zegt, dat is om dat zijn Dorps-Leeraar dit zegt, zonder tegenspraak van den gemeenen man. — En ziet daar dat onfeilbaar getuigenis der Kerk, door de Leeraars der Roomsche Kerk zoo zeer geroemd! —

Maar zeggen zij, de Herder verklaart dit aan zijne Kudde niet als zijn gevoelen, maar als dat der Kerke; hoe belachelijk! als of hij juist hier in niet zoude kunnen misleiden, en misleid worden, dat hij het getuigenis der Kerk noemt? Dat de Kerk dit of dat leert, is een geschiedkundig leerstuk, waar in, zoo wij velen uit de Leeraren der Roomsche Kerk gelooven, de Paus zelf op zijn' stoel zittende, kan misleid worden. — Zij derhalven, die ons zoo dikwijls de Leken en den gemeenen man voorstellen, als of die de duidelijkste kenteekenen der Goddelijk-

lijkheid in den Bijbel niet, zelfs niet al komt er de verlichting van den Heiligen Geest bij, zien kunnen; dat die ons dan zeggen, hoedanig die zelfde Leken met een zeker en onfeilbaar geloof weten, dat de algemeene Kerk gelooft, dat de Bijbel Gods woord is. Het is er zoo verre van daan, dat de meeste Christenen dit weten kunnen, dat zij zelfs niet zouden durven verzekeren dat hun Herder dit gelooft, ja ook somtijds groote vermoedens tot het tegendeel hebben. —

(*Het Vervolg in de volgende Maand.*)

VOORLEZING
IN DEN RING VAN IJZENDIJKE,
OVER DEN BRIEF VAN JUDAS.

Ik verzoeke u, Mijne Hoorderen! den brief op te slaan, welke gewoonlijk aan den Apostel JUDAS wordt toegekend. Gij verwacht zeker geene uitgewerkte verhandeling over denzelven, daar bij de wet eene korte voorlezing wordt gevorderd, en zulk eene vast geene naauwkeurige uitpluizing gedoogt, van hetgeen voor- en tegen wordt ingebragt. — Ik kan noch wil mij dus verdiepen in een onderzoek naar *het Kanoniek gezag* van dit geschrift; door zoo velen, zelfs onlangs nog door onzen GREVE, in twijfel getrokken: tevreden met de vergewisfing, dat hetzelve in de IIde Eeuw reeds aan KLEMENS van *Alexandrie* en TERTULLIANUS, en in de IIIde aan ORIGENES bekend was. — Even min kan noch wil ik de vraag opperen: of PETRUS JUDAS, dan JUDAS PETRUS hebbe nageschreven. Het eerste moge door MILL, ZACHARIAE, STORR, DAHL, en anderen worden voorgestaan, wij volgen liever het spoor van HERDER, WALCKER, VO-

Digitized by Google

VOGEL, EICHHORN en anderen, die het eerste gevoelen omhelzen; en houden den brief, waaraan wij thans eenige oogenblikken wijden zullen, voor het oorspronkelijke werk van JUDAS *den broeder van* JAKOBUS.

Wie deze JUDAS was, — één der Apostelen? of — maar buiten dezen kleinen vriendenkring, een ander vriend van JEZUS? of, als voorzoon van JOZEF, een bloedverwant van hem, en dus, schoon een broeder van JAKOBUS den halven broeder van JEZUS, nogtans geen broeder des Heeren? — dit is moeijelijk te beslisfen. De onderscheidene gedachten daarover hebben te veel haar voor en tegen, — hare groote en geleerde voorstanders, dan dat ik hierin eenige stellige uitspraak zoude wagen. Ik houde het echter waarschijnlijkst, dat hij dezelfde is met LEBBEUS bijgenaamd THADDEUS, en dus een Apostel van JEZUS, verg. *Matth.* X: 3. *Mark.* II: 14. III: 18. *Luk.* VI: 15, 16. — Zeker is het in allen gevalle, dat de Schrijver een hartelijk en welmeenend aanhanger was van den Heer, die het oogmerk had christelijken zin en liefde te te verspreiden Hij noemt zich *een dienstknecht van* JEZUS CHRISTUS, en voegt er bij *broeder van* JAKOBUS, om dat deze broeder zeer bekend was, en het noemen van dien naam een allergeschikst middel, om zijne Lezers ten goede voor hem in te nemen.

Hij schrijft in het algemeen aan Christenen, die hij noemt ἐν θεῷ πατρὶ ἡγιασμένοις, om dat zij *aan God*, als *den* algemeenen *Vader*, waren *toegeheiligd* — en Ἰησοῦ χριστῷ τετηρημένοις κλητοῖς, om dat zij *door* JEZUS CHRISTUS *tot het Christendom overgehaald* (κλητοῖς) *standvastig gebleven waren*, zich zelven als bewaard hadden tegen de omringende verleiding. Hij wenscht hun ten groe-

groete, *barmhartigheid*, *vrede*, en *liefde*, *rijkelijk vermenigvuldigd!*

Het oogwerk waarmede hij schreef, geeft hij vs. 3, 4. vooraf vrij duidelijk op. De leer der christelijke vrijheid, door PAULUS zoo dikwerf voorgesteld, (zie *Rom.* VIII: 21. 1 *Cor.* VII: 22. *Gal.* IV: 26. V: 1. eld.) was door velen maar zeer kwalijk begrepen. Oproerige gezindheden, en stout verzetten tegen de regerende machten, waren dien ten gevolge wij sterk in zwang. Hiertegen nu wil JUDAS in denen brief waarschuwen, gelijk JAKOBUS en PETRUS zulks ook deden; doch, daar hij bepaald aan Joodsche Christenen schreef, doet hij zulks ook met voorbeelden gegrond op, en ontleend uit Joodsche schriften en vertellingen, ons gedeeltelijk al, gedeeltelijk niet bekend.

De toon waarop hij begint, ademt reeds teerstond Christelijke broederschap. Hij zegt: *Geliefden! ernstig begeerende ul. te schrijven over hetgeen op aller geluk betrekking heeft, voel ik mij gedrongen u te schrijven en op te wekken om te strijden voor het geloof, dat u eens door de heiligen is overgeleverd.* Wij merken hier in het voorbijgaan op, dat gelijk wij geëardheid; zeden, enz. van anderen overnemen, zoo ook het *geloof* ons wordt *overgeleverd*, wanneer iemand ons dus onderrigt, dat wij er door gebragt worden tot de omhelzing zijner leer. — *Want*, zegt JUDAS, *er zijn heimelijk en listig, eenigen in de Christen-vergaderingen ingeslopen, wier namen in vroegeren tijd reeds, tot een lage straf openlijk waren ten toon gehangen.* πρόγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα. οὗτος toch wordt, blijkens SCHLEUSNER (in v. N°. 9.) menigmaal met een soort van verachting gebezigd, ter aanduiding van schandelijke dingen, wier namen

men

men niet weet, of zich schaamt te noemen, en προγραφειν stemt geheel over een met het Latijnsche *proscribere*, en ons *ten toon hangen.* — Dezen noemt hij verder: goddeloozen, *die de goedheid van onzen God misbruiken tot ongodsdienstigheid, en onzen eenigen Heerscher* (θεὸν is onecht) *en Heer* JEZUS CHRISTUS *niet* als Godsgezant *erkennen*: en waarschuwt tegen hen, als allerverachtelijkste en strafwaardige menschen.

Hij begint *vs.* 5 tot 11, met de herinnering aan gedenkwaardige gebeurtenissen van vroegere Eeuwen, als bakens voor anderen, in de gedenkschriften des volks opgeteekend. Hij brengt hun met een woord onder het oog:

Vs. 5. Hoe het Israëlitisch volk, schoon eerst gered uit *Egypte*, naderhand tot straf van zijn wantrouwig tegenspreken, voor het grootste deel in de woestijn omkwam.

Vs. 6. Hoe de *afgezondene* hoofden des volks (αγγελοι vergel. *Jak.* II: 25.) *die hunne waardigheid niet bewaard hadden*, *maar het*, van God toegezegd, en dus *hun toebehorend land* (τὸ ἴδιον οἰκητήριον) *hadden prijsgegeven*, door het als vóór het volk onwinbaar te schetsen, *Num.* XIII: 32, 33, tot straf hier voor waren omgekomen, ald. *Hoofdst.* XIV: 37. Dit drukt hij uit naar de denkbeelden, die zich de Joden van het graf, als een rijk van duisternis vormden, door te zeggen: *deze heeft hij met onverbrekelijke* (αἰδίοις in den zin van ἀλυτοις zoo als ook eene verschillende lezing heeft) *banden tot het oordeel des grooten dags in de duisternis bewaard.*

Vs. 7. Hoe *Sodom*, *Gomorra* en de omliggende plaatsen, ten gevolge der schandelijkste ontucht, door het vuur verslonden, en daardoor ten afschrikkend voorbeeld gesteld waren. Dit vuur

Digitized by Google

vuur wordt hier *eeuwig*, dat is: *onuitblusschelijk* genoemd, dewijl het niet ophield, voor dat die steden verteerd waren, *vergel. Matth.* III: 12. *Luk* III: 17.

Vs. 8. Volgt de toepassing dezer voorbeelden op de *vs.* 4 genoemde bedriegers. *Desgelijks evenwel*, zegt JUDAS, *is het ook met deze droomers* (leugen-Profeten, die hunne hersenschimmen voor Goddelijke waarheid uitventen, *vergel. Jer.* XXIII: 26, 27.) *Zij verontreinigen het vleesch*, als die van *Sodom vs.* 7.; *Zij werpen hunne waardigheid weg* (κυριότης) hetzelfde als ἀρχὴ *Efes.* I: 21. *Col.* I: 16.) gelijk de afgezondene aanvoerders des volks *vs.* 6; *Zij lasteren hunne Overheden*, zoo als de oproerigen in de woestijn, *vs.* 5.

Vs. 9, 10. Om het schandelijke van dit bestaan te beter te doen opmerken, bedient hij zich vervolgens van eene, in de volks-overleveringen bewaarde, zinnebeeldige voorstelling van den eerbied der hemellingen voor alles wat Overheid is. Hij zegt als het ware: Ik zal u hun veroordeeling waardig gedrag, door eene vergelijking, nog beter doen kennen. Gij gelooft, dat MICHAËL, één der Heilige Engelen, en wel een *Archangel*, die in de hemelsche maatschappij eenen eersten rang bekleedt, *toen die twiste met den duivel en handelde over het ligchaam van* MOZES, door Gods bijzondere zorg begraven, dat die Heilige MICHAËL, *nogtans tegen* den bozen vijand *geen oordeel van lastering durfde voortbrengen, maar slechts zeide: de HEERE bestraffe u.* Zoo behoorden zij ook te doen; maar zij doen juist het tegendeel: *zij lasteren hetgeen zij niet weten; en hetgeen zij natuurlijk als de onredelijke dieren weten, daarin verderven zij zich.*

Vs. 11. Wat anders dan een *Wee hen!* kon het

slot dezer vergelijking worden, indien men de aangehaalde voorbeelden in het oog hield? Het wordt ook uitgesproken, met bijvoeging van een drietal zinspelingen op vroegere gebeurtenissen: *Want, zij zijn den weg van* KAÏN *ingegaan*, hebben zich met hem door heerschzucht laten vervoeren, en zullen verdreven worden; *door de verleiding des Zoons* BALAAMS *zijn zij henen gestort*, zijn uit hebzucht met hem Leugen-Profeten geworden, en zullen met hem omkomen door het zwaard; *door de tegenspreking zullen zij als* CORE *vergaan*, ten gevolge van hunne lastering door de aarde verzwolgen worden.

Om het vorige nog te sterker te doen klemmen, gaat hij voort om hun verachtelijk bestaan nog met eenige sterke kleuren te schetsen, en de gewisheid van hun eindelijk ongeluk door eene aloude Godspraak aan te dringen, *vs.* 12-15.

Vs. 12, 13. Vinden wij het eerste. Hij zegt van hen: *Zij zijn verborgene klippen in uwe broeder-maaltijden, schaamteloos met u aanzittende, zich zelven te goed doende: waterloze wolken, die van de winden omgedreven worden: onvruchtbare herfstbomen, tweemaal verstorven*, (namelijk eens in de burgerlijke *vs.* 4, en nu weder in de Christelijke maatschappij, waarin zij als verplant waren) *ontworteld: woeste zeebaren, hare eigene vuilte opwerpende: dwalende sterren, voor welke in het heelal eene dikke duisternis bewaard is.* α'ιῶν beteekent op meer plaatsen *het uitgebreid heelal.* Zie *Hebr.* I: 2. II: 3. 1 *Tim.* I: 17. σκότος wordt voornamelijk van die donkerheid gebruikt, welke door het gebrek aan zonlicht ontstaat. *Matth.* XXVII: 45. *vergel. Marc.* XV: 33. *Luc.* XXIII: 44. *Hand.* II: 20. *Joel* II: 31. Nu zijn Planeten donkere bollen, die alleen van de zon hun licht ontleenen. Zou

ju-

Digitized by Google

JUDAS daar op het oog niet kunnen gehad, en deze bedriegers bij Planeten vergeleken hebben, om derzelver onbestendigheden, onkunde of tijdendige duisternis te doen opmerken? — Doch hoe het hiermede ook zij, bij alle deze beelden zien wij intusschen op nieuw des Schrijvers gemeenzaamheid met de oude Joodsche Schriften, daar zij meest alle in dezelve voorkomen. *Vergel.* slechts *Ezech.* XXXIV: 8. *Jes.* LVII: 20. *Dan.* VIII: 10—24. *Num.* XXIV: 17. enz.

Vs. 14, 15. Maakt hij dan verder, om het gewisse der straf, welke die deugnieten bedreigde, te doen opmerken, gebruik van een stuk der grijste oudheid, hem door de toen nog bestaande volks-overleveringen bekend. Hij haalt eene voorzegging aan, in den morgenstond der wereld gesproken door HENOCH, *den 7den van* ADAM, waar door deze Profeet bijzonder den Noächischen vloed aankondigde; maar welke JUDAS zeer goed bezigen kon, om de onwijselbaarheid der straf te bewijzen, dewijl reeds van de vroegste tijden af aan de boosheid haar loon had ontvangen. Zij luidt *dat Zie de HEERE is gekomen met zijne veel duizend heiligen, om gerigte te houden tegen allen, en te straffen alle godlozen onder hen, van wegen hunne godloze werken, die zij godloozlijk gedaan hebben, en van wegen alle de harde woorden, die de godloze zondaars tegen hem gesproken hebben.* —

Nog eens, om toch de volgende vermaninge en waarschuwingen meerdere kracht bij te zetten, beschrijft hij die ingeslopene bedriegers, met herinnering aan de voorzeggingen, hen betreffende, en door de Gezanten des Heeren Gezanten gedaan, *vs.* 16 tot 12. Hij zegt:

Vs. 16. *Zij zijn twistgierigen* (*vergel. Spreuk.*

XX: 21. waar THEODOTION het Hebreeuwsch אִישׁ מְרוֹנִים door ἀνὴρ γογγυστής vertaald) *ontevredene klagers, wandelende naar hunne begeerlijkheden, snorkers; lage vleijers.*

Vs. 17, 18. *Bedenkt daarom Geliefden! het voorspelde van de Apostelen van onzen Heer* JEZUS CHRISTUS, *dewijl zij u gezegd hebben, dat in het vervolg van tijd,* (zoo komt ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ ook voor 2 *Tim.* III: 1. *Jak.* V: 3. 2 *Petr.* III: 3.) *Verachters van den Godsdienst zullen entstaan. die na hunne godloze begeerten wandelen zullen, vergel.* 1 *Tim*, IV: 1. 2 *Tim.* III: 1. vervolg. en meer andere plaatsen.

Vs. 19. *Deze nu zijn het, die zich* van de Apostelen *afzonderen, dierlijke wezens*, welke alleen naar de inspraak der natuur handelen, *geen geest hebbende* (πνευμα μη εχ. niet τὸ πνευμα.) dewijl zij alle redelijkheid hunner natuur schijnen afgelegd te hebben. —

Eindelijk besluit hij *vs.* 20—23. dit onderwerp met een tweetal korte vermaningen, en geeft dus een bewijs zijner menschenkennis, dewijl door al het gezegde, verachting, overtuiging enz. reeds bij zijne lezers moesten plaats vinden, en dus vermaningen nutteloos waren: terwijl, in het tegenovergesteld geval, deze toch geen doel zouden treffen.

Vs. 20, 21. Vinden wij dan eene opwekking om, *biddende door den H. Geest, malkanderen te versterken in het allerheiligst geloof — en verwachtende barmhartigheid van den Heer* JEZUS CHRISTUS *ten eeuwigen leven, malkanderen bij de liefde Gods te bewaren.*

Vs. 22, 23. Vinden wij eene vermaning, om *met onderscheid* jegens de ingeslopenen te handelen; *sommigen door zachtheid, anderen door vre-*

vrze te regt te brengen, en dus als uit het vuur te redden: doel om bij die alles zeer voorzigtig te werk te gaan, en zich zelven voor besmetting te bewaren, zelfs *den rok te haten, die van het vleesch bevlekt* was: eene uitdrukking op de Mozaïsche wetten zinspelende, volgens welke de kleederen van sommigen onrein geacht moesten worden. Zie *Levit.* XIII, XIV, en XV. ald.

En hiermede Mijne Hoorderen! stap ik van dit onderwerp af, eindigende deze voorlezing met de taal van JUDAS, aan het slot van zijnen brief, zoo als dezelve op goede kritische gronden door GRIESBACH is opgegeven:

Hem die magtig is u voor struikelingen te bewaren, en onstraffelijk te stellen voor zijne heerlijkheid in vreugde; den eenigen God, onzen Zaligmaker door JEZUS CHRISTUS *onzen Heer, wien de heerlijkheid en majesteit, de kracht en macht zij van alle eeuwen, zij die ook nu en verder voor alle eeuwen!* Amen.

JOH. AB UTRECHT DRESSELHUIS,
Pred. te *Hoofdplaat.*

DE MIDDELSTAND TE ROME.

Nergens grenst het uiterste zedebederf en uitgelatenheid nader, aan eene bijkans kloosterlijke ernstbaarheid en ingetogenheid, dan te *Rome.* De hooge- en lage stand, zijn de *Scijlla* en *Charijbdis*, tusschen welken de middelstand, als eene stille, bedaarde zee in het midden ligt, onbezoedd, terwijl aan beide zijden eeuwige kolken zich draaijen.

Men oordeelt zoo in 't algemeene, en zoo zonder uitzondering over het karakter der *Romeinen*, en ieder Reiziger, die een paar maan-

Digitized by Google

den te *Rome* gewoond heeft, en de Stad met zijnen huurknecht heeft doorgewandeld, meent in staat te zijn, als een MINOS, over het karakter, de zeden en den geest van dat Volk, een onherroepelijk vonnis te vellen. Maar nooit dringt hij in die geslotene, geheime kringen, waar dit *Palladium* van echte, *Romeinsche* zeden en grootheid bewaard wordt. Juist door deze volkomene afscheiding van alle overige standen, en vooral van den vreemdeling, bewaart de middelstand zijne zuiverheid van zeden.

In het huis des bemiddelden burgers, heeft niemand den toegang, buiten de meeste bloedverwanten. De vrouwen leven in Kloosterlijke verborgenheid en stilte. Maar hier bloeit de trotschelijk prijkende roos der schoonheid, hier ziet men edele, kuische zeden. Hier vindt men *Romeinsche* jonge vrouwen, bekoorlijk als Godinnen, als maagdelijke MINERVA's en DIANA's, hier openhartigheid, hartelijkheid, en vertrouwen in edele, onbedorvene zielen.

Men zal denken, dat de levenswijs dezer klasse, zeer veel eentoonigs en vervelende moet hebben. Verre van daar. Arbeid en vermaak reiken elkander de hand, en de vreugd schittert te meer, hoe zeldzamer zij zich vertoont. Deze vermaken bestaan in vast bepaalde feestvieringen, zoo als de verjaardagen der Ouderen; de vrijdagen in Maart, wanneer men, volgens de oude gewoonte, de *St. Pieters* Kerk bezoekt, en elkander dan kleine geschenken geeft, (vooral de minnaars hunne meisjes) namelijk eene soort van koekjes, *Moustozzi* genaamd, en die de vrijster zonder verzuim op dien dag van den vrijer verwacht; eindelijk de donderdagen en zondagen in de maand October. Als dan maakt men partijtjes, om naar buiten in de wijngaarden te gaan, waarvan de meeste ge-

gegoede burgers er eene of meer bezitten. Men bezoekt voorts de bruggen *Fermentana*, *Salara*, enz. waar eene vrolijke menigte bijeenkom, en men naar het wit schiet om eenen haan, voor den besten treffer.

Bij zulke gelegenheden, zien de meisjes de wereld, doch gelijk men bij een blijspel toeziet, en daar het belagchelijke en de ondeugd belacht, zonder de besmetting daarvan te vreezen. Het *Drie Konings Feest*, is in de *Romeinsche* huisgezinnen het zelfde, als bij ons de *St. Nicolaas*, een Kinderfeest. De Kinderen hangen 'savonds te voren de kousen in den schoorsteen, om die des anderen dags met suikergoed, en al wat hun meer vermaak kan geven, te zien opgevuld. Alle fruitwinkels, die meest in de opene lucht staan, zijn op dien dag met laurierstakken versierd. Geheele prieëlen zijn over de prachtige Pijramiden van roodwangige appelen, gouden appelsina's, en verzilverde ingelegde vruchten gebouwd. Onder deze groenen troonhemel zit een verkleede knaap, met een zwartgemaakt gelaat, en een roede in de hand. Deze moet een schrikbeeld voor ondeugende kinderen vertoonen; hij maakt duizenderlei wonderlijke gezigten, toont de tanden, en dreigt met de roede. Herwaarts brengen dan zwaze vaders hunne kinderen, om hun vrees aan te jagen, en koopen hun vergulde noten, en andere snoeperijen. Dergelijke vrolijkheden heeft men ook op andere Kerkelijke Feesten, zoo als Sacramentsdag, de verlichting van het Kruis en de Koepels (der *St. Pieters*-Kerk), de *Girandole* enz.

De grootste vermakelijkheden nogtans, zijn in den *Carnevals* tijd, en tegen het Kersfeest. Kersavond is geheel aan de vreugde gewijd. De

Digitized by Google

Bloedverwanten komen bijeen, en houden ma
tijden. Gehuwde dochters, brengen de fee
dagen in het onderlijke huis door, waar
's avonds te voren aankomen. Men speelt o
schuldige spelen, en geeft zich geheel aan h
genoegen der gezelligheid en der tafel ove
met terzijde stelling van alle arbeid en zorge
De Kersnacht wordt meer vermaaks — dan God
dienstigheidshalve, met het bezoeken van Ke
ken doorgebragt, waar muzijk is, en die schi
terend verlicht zijn. Alle koffijhuizen en wi
kels zijn feestelijk versierd, en er heersc
een bijzonder gebruik, vermoedelijk nog v
de voormalige gewoonte afkomstig, om ee
zoogenaamde *Kribbe*, of den Stal met MARIA
het Kind JEZUS, in kleine beeldjes te verto
nen, gelijk thans nog wel in Kerken, en so
mige bijzondere huizen geschiedt. Dit we
echter, uit hoofde der plaats, in de koffijhu
zen ongeschikt bevonden, en nu bereidt m
andere vertooningen, dikwerf zeer fraaije,
bij uitstek kostbare, zoo als, oude *Romeinsc*
zegepralen, waar de triomfbogen met *Basreli*
en beeldwerk naar de gene, die men hier we
kelijk ziet, prijken, en het *Costuum* der in
oneindig menigvuldige kleine menschenbeeldj
zeer getrouw is. Zoo ontmoet men, op eli
trede, gelach en onderhouding. Ook de nieuw
jaarsdag en het Paaschfeest zijn aan de vreu
de gewijd. De huizen worden op het laat
gemelde, 's avonds te voren ingezegend;
onder scherts en gelach, nuttigt het gansc
huisgezing op den morgen van het feest te
men het ontbijt, dat 's avonds te voren re
op de tafel pronkte, om gewijd te word
Het bestaat hoofdzakelijk uit eijeren, ham
worst, waarbij men besten wijn drinkt.

Digitized by Google

den middags eet men op eerſten Paaſchdag, gezegten van eijeren, die anders nooit gebruikt worden. —

Op den Vasten-avond wordt de vreugde, wat al te luidruchtig. Men vermomt zich, plaagt en geeft elkander geſchenken, bezoekt de tooneelen en den *Corſo*, (1) vergast elkander, en ſlaat de uitgelatenſte, doch onbeleedigende, ſpitsheid bot. De afſpraken en toebereidſelen tot de maskerades, het algemeene vreugde gejuich op ſtraat doet alle hoofden duizelen; in ſchaterend gelach verheft zich de luidruchtigſte vrolijkheid, even als eene hoog-opſchietende vlam, doch zinkt ook even ſpoedig, en verſmelt in asch, gelijk deze. Een treurige tijd van veertien dagen, vaste en boete volgt op den ſmultijd, en het Vasten-avonds gejuich. Zijn volgt ook op den blijden October, het Dodenfeest (Aller Zielen). Men ſchenkt elkander dan boonen, die men *boonen der dooden* noemt, een gebruik misſchien afkomſtig van de boonenſoep, die de Kloosters op dien tijd aan de Armen doen uitdeelen. Doch de boonen, waarmede men elkander al boertende geſchenken doet, zijn van ſuikergebak. —

Doch met alle deze ſchijnbare ligtzinnigheid, zijn de ernſtigſte aangelegenheden in het leven van den *Romein* uit den middenſtand geen ſpel. Het huwelijk is hem doorgaans heilig: want het wordt zelden uit overeenkomst, meest door de liefde geſloten. Een jong mensch heeft het meisje, dat hij bemint, het zij in de Kerk, aan het venſter, of elders gezien: hij volgt haar ſchreden, en tracht hare afkomst, ſtand, en

(1) De prachtige ſtraat, waar de voornaamſte ſpelen, toonneelen, wedloopen, harddraverijen, enz. vooral op *Carnevals*-tijd, te *Rome* plaats hebben.

Digitized by Google

en goeden naam op te sporen. Beantwoorde dit aan zijne oogmerken, zoo tracht hij haar zijne oplettendheid te betoonen, gaat in dezelfde Kerk, die zij gewoonlijk bezoekt, geeft des nachts onder haar venster zijne liefdesmart in gezangen lucht, die hij met de citer verzeit. Bevalt hij het meisje, zoo doet zij ook van haren kant nasporingen. Hij wordt het belangrijk onderwerp van de gesprekken met hare vriendinnetjes, in den geheimen kring, waar in de waarde en onwaarde der minnaars de schering en inslag van het onderhoud is. Thans begint zij te toonen, dat haar oog hem niet heeft voorbij gezien. Hij verdubbelt nu zijne oplettendheden en dienstbetooningen; tot hij eindelijk gelegenheid vindt, met haar te spreken, — eene zeer moeijelijke zaak, om dat de meisjes nooit alleen mogen uitgaan. Doch zoo hem zijn doel gelukt, is dit het zekerste bewijs der genegenheid van het meisje, want zij moet hem zelve de gelegenheid verschaffen. Thans spreekt men alles af, en beraamt duizend kleine listen en streken. Men plaagt elkander door jaloersheid en kibbelingen, tot zij eindelijk den minnaar vrijheid geeft, zich aan hare ouders te wenden. Eerst dan, wanneer hij met dezen gesproken, en van hun vrijheid tot verkeering bekomen heeft, mag hij aan huis komen; doch daar ziet hij zijn Schoone altijd slechts in den kring harer ouders of bloedverwanten. Alleen des nachts kan hij van de straat, haar in 't geheim iets toefluisteren, wanneer zij aan 't venster staat, haar met zang en spel onderhouden, tot eindelijk het huwelijk zijn beslag krijgt, en hij zijn liefje naar huis brengt.

De opvoeding der *Romeinsche* meisjes, is natuurlijk en eenvoudig. Het zuiver menschelijke wordt door geen half ontdekkenden, en daarom

tot

tot weinig prikkelenden luijer aan hare oogen ontrukken, hare verbeelding is zuiver en vrolijk. Zij zijn geenszins geil noch dartel (in een' kwaden zin), maar hare hartstogten zijn geweldig en verterende. De ontrouw van een' Gemaal knakt hare levensbloem, en zij kunnen sterven met den glimlach op 't gelaat. Bij alle hare vrolijkheid toch woont een zeer diep gevoel in hare borst: de jongeling, die eenmaal haar hart won, bezit haar tot den dood, hun wijdt zij alle krachten haarer ziel, en onwrikbaar is hare trouw; zij bezitten veel natuurlijk oordeel en geestigheid, daarbij ongeheuse levendigheid, en zijn meest altijd opgeruimd. De gestalte der *Romeinsche* maagden is ongedwongen; de hals, de schouders, de boezem en de heupen zijn zonder peil. Fiet en majestueus is haar gang: in hare gelaatstrekken herkent hetgeen men een *Antiek profiel* noemt: de oogen zijn zwart en vol vuur, doch door den zachten glans van het goede hart getempered; hare koolzwarte lokken zijn op het hoofd liger in een' knoop opgebonden, zoo als bij de oude standbeelden; de lange kleederen verheffen de schoone gedaante; de stem is muzijk. Over 't algemeen wordt, het *Italiaansch* te *Rome* het zuiverst uitgesproken, zelfs beter dan in *Toscane*, schoon hier bij een' onaangeneme toongval, de taalregels beter worden in acht genomen.

HET KWAAD GEWETEN.

Voor eenigen tijd gebeurde er te *Maagdenburg*, dit merkwaardig voorval:

Een soldaat, op schildwacht staande, aan eene der Poorten van *Maagdenburg*, zeide tot zijnen

Ka-

Kameraad: wilt gij de groote reis met mij aannemen. Deze meenende, dat hij hem voorstelde om te deserteren, bestrafte hem hierover. Foei, deserteren, hernam de eerste, dit bedoel ik niet, maar ik wilde slechts weten, of gij ook, bij toeval, het leven zoo moede waart als ik, in dit geval, zouden wij ons wederkeerig den dienst doen, om ons van dezen last te bevrijden. De Soldaat geloofde, dat zijn Kameraad het verstand verloren had, en werd in deze meening nog te meer bevestigd, toen hij er hem hoorde bijvoegen: ik ben een booswicht, die niet verdient te blijven leven. dewijl gij mij niet voor den kop wilt schieten, roep dan den Sergeant, dat hij mij in arrest neemt en naar de gevangenis brenge. Op dezen toon ging hij voort tot op het oogenblik, dat hij afgelost werdt. De Officier, de Sergeant en de geheele wacht beschouden het, als eene bewezene zaak, dat hij gek geworden was.

Evenwel bleef deze ongelukkige er onophoudelijk op aandringen, om in de gevangenis gezet te worden, er bijvoegende, dat hij ontdekkingen te doen had, die zeer zouden verrasschen. De Officier besloot eindelijk hem naar den Auditeur te laten brengen. De Soldaat onderging een verhoor en werd, tot verwondering van allen, toen afgezonderd van anderen, in de gevangenis gezet. Hij had bekend, dat hij de moordenaar geweest was van eenen reiziger, dien hij vier jaren te voren, op den weg naar *Berlijn*, beroofd en vermoord had. Deze moord, die toen veel gerucht gemaakt had, was geheel in vergetelheid geraakt en het vergeefs onderzoek, dat men daarna gedaan had, was oorzaak geweest, dat men er van afgezien had om den dader van dit gruwelstuk te ontdekken. De wroegingen van het geweten hadden den schul-

di-

digen gedwongen, zich voor zijne Regters te stellen, en om den dood, als om eene gunst, te smeeken. Hij werd evenwel slechts tot eenen altoosdurenden arbeid veroordeelt, hier mede echter niet te vreden, leverde hij aan den Koning een verzoekschrift in, waarin hij verzocht om te mogen doodgeschoten worden. Dat dit verzoek werd afgewezen, spreekt van zelve.

DE GENERAAL KALKSTEIN.

De Generaal KALKSTEIN, was even zoo beroemd door zijne deugden, als door de hooge posten, die hij bekleedde, en waartoe hem zijne talenten en zijne diensten verheven hadden. Zie hier eenen trek, die zijne edele ziel kenmerkt.

De Majoor van zijn Regiment was zijn vertrouwde Vriend. De brave Krijgsman, vader van een talrijk huisgezin en niet zeer gegoed, was aan zijne zijde gedood in de vlakten van *Champagne*. Toen de Generaal in 1794, in *Pruissen* terugkwam, was zijn eerste werk om de Weduwe van zijnen Vriend te gaan troosten! Ach! Mijn Heer, zeide deze ongelukkige Vrouw, waarom hebt gij mij mijnen Gemaal niet teruggebragt? — Ik breng u eenen Gemaal of veeleer eenen Vader voor uwe Kinderen, antwoorde KALKSTEIN. — En inderdaad hij huwde, eenigen tijd naderhand, deze Weduwe. De ouderdom van de een en den anderen liet geen twijfel over, aangaande de beweegredenen van deze vereeniging.

GROOTMOEDIGHEID VAN EENEN EGIJPTENAAR.

Een brand had in eenen nacht de Hoofd-Moskee

kee van *Cairo* in de asch gelegd. De Muzelmannen schreven dit ongeluk toe aan den kant der Christenen, en zonder te onderzoeken of zulk eene zware beschuldiging gegrond was, liepen verscheidene jonge lieden in de woningen der Christenen, en staken die, uit wedervergelding, in brand. Zulk eene buitensporigheid moest noodzakelijk gestraft worden. De Gouverneur liet de schuldigen gevangen zetten, die allen den dood regtvaardig verdiend hadden. Dan daar hun getal zeer groot was, kon hij niet besluiten, zoo vele jonge lieden op te offeren, die zich tot zulk een misdaad, meer uit woestheid en valschen Godsdienst ijver, dan wel uit boosheid, hadden laten verleiden. Hij liet dus in een bus, zoo vele briefjes werpen, als er medeschuldigen waren. Een klein getal echter van deze sloot het vonnis des doods in zich, en de overigen veroordeelden die genen, die dezelve trokken, slechts tot eene geesseling.

Toen nu allen hun lot uit deze ongelukkige bus getrokken hadden, riep een van die genen, die sterven moest, van smert doordrongen uit: mijn leven beklaag ik niet, maar hoe zullen mijnen ouders, door den ouderdom gebukt, en in de bitterste armoede gedompeld, mijne hulp kunnen ontberen?

Een van de genen, die den dood ontkomen waren, zeide tot den wenenden: Vriend, ik heb noch Vader noch Moeder. Mijn dood zal door niemand betreurd worden, geef mij uw lot en neem het mijne.

Dit verwonderingswaardig offer verbaasde allen, die daarvan getuigen waren. De Stadhouder, die dit vernam, gaf terstond aan beiden pardon.

PRO-

Digitized by Google

PROGRAMMA.

De Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, hield, op den 13den en 14den dezer, hare jaarmiddelbare Algemeene Vergadering, onder voorzitting van den Mede-Hoofdbestuurder, den Heere W. A. VAN HOUTEN, welke dezelve des morgens van den eersten dag, ten negen ure, in de *Lutherschte Oude Kerk*, opende met eene Redevoering, houdende: eene voorstelling van *de dankbaarheid der zorgen voor de Nakomelingschap*. Deze Redevoering werd vooraf gegaan, afgewisseld en besloten door een keurig Vokaal en Instrumentaal Orkest, gecomponeerd en gedirigeerd door den Heer J. L. P. L. FREUBEL, en was vereerd met de tegenwoordigheid van Z. E. den Heer Gouverneur van Noordholland; Z. E. den Heer Gouverneur, kommanderende het eerste Generaal Kommando, benevens den Wel-Edelen Geboren Heere Kommandant dezer Stad; eene Commissie uit Hun Wel-Edele Achtbare Heeren Burgemeesteren en Raad dezer Stad; de Wel-Edele Gestrenge Heeren Officieren Crimineel en Civiel, bij de Regtbank van Eersten Aanleg, benevens eene Commissie uit dezelve Regtbank; den Heere Directeur van de Policie; eene Commissie uit de Regtbank en Kamer van Koophandel; voorts: Commissiën uit het Nederlandsche Instituut en andere Wetenschappelijke, Stedelijke en Burgerlijke Inrigtingen.

Na den afloop der Redevoering, werden de Gouden Eereprijzen ter hand gesteld, aan den Hoogleeraar J. A. UILKENS, Hoogleeraar in de Wijsbegeerte, te *Groningen*; den Heere W. VAN ERVEN DORENS, voor, en als Gevolmagtigde van den Wel-Eerwaardigen Heer J. M. SCHRANT,

SCHRANT, *Roomsch-Katholijk Priester* en *Pastoor* te *Bovenkarspel*, voor derzelver, in den verledenen jare bekroonde, Prijsverhandelingen; mitsgaders aan den Heer A. J. LASTDRAGER, *Controleur der Onbeschrevene Middelen*, te *Wijk* bij *Duurstede*, voor het bekroonde Antwoord, op de Prijsstoffe, namens Z. E. den Lieutenant-Admiraal VAN KINSBERGEN, uitgeschreven; zullende de Eereblijken, toegewezen aan zoodanige personen, als welke zich door het bedrijven van edelmoedige daden dezelve hadden waardig gemaakt, doch welke niet ter Vergadering tegenwoordig waren, worden toegezonden aan de Departementen, welke daar van de opgave gedaan hebben, als: aan C. BONGERS, te *Stad* aan 't *Haringvliet*, voor het redden van een, in het water gevallen, Kind; aan C. HEKELAAR, te *Edam*, voor gelijke daad; aan J. FELPERLAAN, te *Rotterdam*, voor gelijke daad; aan W. WILLEMSE te *Rotterdam*, voor gelijke daad; aan W. VAN DER WOUDE, te *Purmerend*, voor gelijke daad; aan A. LUCHTHART, C. en R. VAN NISPEN, A. EN A. HOOGERHEIJDEN, E. DE JAGER, J. TOUW en C. PIJKAAR, te *Bergen op den Zoom*, voor het redden van zich in levensgevaar bevindende Schepelingen, en eindelijk aan de Weduwe van J. JANSEN, te *Utrecht*, ter erkentenis van het bedrijf, haars, in de gevolgen van dat bedrijf, overledenen Mans, bij het redden van een, in het water gevallen, Meisje.

Des namiddags ten een ure, in de Kerk der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente, de eigenlijke werkzaamheden der Vergadering begonnen zijnde, werd door Hoofdbestuurders berigt:

1. Dat op de Prijsstoffe: *Een betoog, dat de uitbreiding der Wetenschappen en de verbetering der Kunsten, en hetgene daartoe behoort, eene wezenlijk voordeeligen invloed heeft op de Burgerij-*

Digitized by Google

lijke Maatschappij, en alle tegenwerking hier aan. derhalve voor dezelve schadelijk is.

zes antwoorden waren ingekomen, geteekend met de spreuken:

N°. 1. *Die wijs is zal hooren en zal in leere toenemen.*

N°. 2. *God zeide: daar zij licht en daar werd licht, en God zag dat het goed was.*

I. B. MOZ. I. *vers* 3 *en* 4.

N°. 3. *Laat met het Christendom in 't Vaderland*
En wetenschap en kunst opgroeijen.
Dan zal, door haar bewind, bij elken stand,
De eer en vreê en welvaart bloeijen.

N°. 4. *Deus — hominem — statuit nudum et inermem, quod et ingenio poterat armari et ratione vestiri.*

LACTANTIUS.

N°. 5. *De kennis en Wetenschap der Kunsten neemt geenen vasten grondslag in het geheugen der Menschen, zonder gedurige oefening derzelve.*

N°. 6. *Ingenuas didicisse fideliter artes*
Emollit mores, nec finit esse feros.

OVIDIUS.

van welke zes stukken, aan N°. 6, geteekend met de Spreuk *Ingenuas didicisse* enz. de uitgeloofde Eereprijs, benevens twintig gouden Dukaten, was toegewezen, terwijl eeher Hoofdbestuurders, met genoegen de hulde overbragten, door beoordeelaars aan de verdiensten der Schrijvers van N°. 1, en bijzonder van N°. 2 gewijd; zoodanig zelfs, dat verscheidene hunner, hunne smart betuigd hebben, dat de wetten der Maatschappij niet toelieten, om ook aan hen eenige Eereprijzen toe te wijzen.

2. Dat op de Prijsstoffe: *Levensschetsen van vermaarde Mannen en Vrouwen, Vorsten, Wijsgeeren, Volksleeraars, enz. uit vroegere ongewijde geschiedenis,*

Eene verzameling was ingekomen geteekend met de Spreuk:

The peaceful habits of tranquil happiness furnisch so few evedents worthy of being reconded, that were we to retrench from the history of mankind, the recital of their miseries, ist would be reduced to almost nothing.

N. N.

doch welke Verzameling, door de meerderheid van Beoordeelaars, als onvoldoende, was afgekeurd geworden.

3. Dat op de Prijsstoffe: *Wat is de oorsprong van het vooroordeel? Welke nadeelige gevolgen kan hetzelve hebben? Kan het vooroordeel, in eenige gevallen, nuttig zijn? indien ja, in welke?* drie antwoorden waren ingekomen geteekend met de Spreuken:

N°. 1. *Vooroordeel sluit den weg tot kennis.*

N°. 2. *Les Tirans, fléaux de la terre,*
Ne nous ôsent dans leur colère,
Que nos biens et nos libertés:
Mais les préjugé deshonore,
Et, plus à craindre qu'eux encore,
Tirannise nos volontés.

Portefeuille d'an Philosophe, I. *pag.* 3.

N°. 3. *Vordering in Kunst en Wetenschap is mijn wensch, daarna streve ik.*

Dat van deze drie Stukken, door *een* der Beoordeelaars aan N°. 1. en door *twee* derzelven aan N°. 2. de Eereprijs is toegewezen, terwijl N°. 3. eenparig, als alle verdiensten missende, is afgekeurd geworden; ten gevolge waarvan, deze Prijsstoffe niet is bekroond geworden. Hoofdbestuurders berigten hier bij, dat de voorname redenen, waarom de Schrijver van N°. 2. den prijs heeft moeten missen, gelegen is, 1°. in de te groote omslagtigheid; 2°. daarin, dat hij verscheidene dingen onder de vooroordeelen gerang-

rangschikt heeft, welke meer als zedelijke gebreken, dan als dwalingen van het verstand kunnen geacht worden, en 3°. dat zijne behandeling van het onderwerp, te zeer in eenen wijsgeerigen toon is gesteld, en daar door het voorname, en algemeene vereischte, bij het Programma bepaald, mist.

4. Dat op de Prijsstoffe: *Een Leesboek, inhoudende zoodanige gebeurtenissen in ons Vaderland voorgevallen, waarin opmerkbaar, de hand der Goddelijke Voorzienigheid, tot redding van het zelve, uit drukkende en benaauwende omstandigheden, is werkzaam geweest; met vermelding van die groote mannen, welke door die zelfde Voorzienigheid, in zoodanige omstandigheden, ten nutte van het Vaderland zijn verwekt geworden.* twee Verhandelingen waren ingekomen, geteekend met de Spreuken:

N°. 1. *A force de forger, l'on devient Forgéron.*
N°. 2. *Blijft, Belgen! blijft uw' Redder vreezen,*
Zoo zal uw deugd uw sterkte wezen.

FEITH.

Dan, dat hier van N°. 1. als alle waarde ontbrekende, eenparig was afgekeurd, terwijl ook N°. 2. slechts *drie* stemmen ter goedkeuring had ontvangen, waardoor dan ook, op deze Prijsstoffe, geene bekrooning heeft kunnen plaats hebben.

De voorname reden der afkeuring van het laatste stuk, was, door de afkeurende Beoordeelaars opgegeven te zijn: de omslagtigheid, vooral veroorzaakt door het inlasschen van *te veel* gebeurtenissen, welke, natuurlijk, niet alleen even belangrijk, of allen, even zeer, de zigtbare hand der Goddelijke Voorzienigheid kenmerkende, gevaar doen loopen, den indruk der overige te verzwakken, en alzoo het doel van het geheel, te doen missen.

5. Dat, zoo als uit de *Punten van Beschrijving*, was gebleken, *geene* antwoorden waren ingekomen op de vragen:

Een duidelijk en geschiedkundig Betoog van de hooge waarde en voortreffelijkheid des Christendoms, aangewezen uit de weldadige gevolgen, welke de invoering der Evangelie-Leer, van stonden aan, heeft te weeg gebragt. en

Welke zijn de meest doelmatige middelen, van dewelke men zich in het onderwijs en de opvoeding van het opkomende geslacht bedienen kan, ter vorming en ter bevestiging van het oorspronkelijke Nederlandsche Karakter? en hoe moeten die middelen, vooral in de Scholen, worden toegepast en gebruikt?

Het Naam-Briefje der bekroonde Verhandeling hier op geopend zijnde, bleek Schrijver van dezelve te zijn: de Heer Mr. G. DE WAL, *Lid van de Leijdsche Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde; Regter in de Regtbank van eerste Aanleg te Leeuwarden*, thans *Hoogleeraar in de Regten te Franeker.*

Waarna de Naambriefjes, tot de onbekroonde Verhandelingen behoorende, ongeopend, werden verbrand.

Hierop werd door den Secretaris herinnerd, dat, om te beantwoorden *voor den 1sten van Wintermaand* 1816, onder de daar bij vermelde uitlovingen, opgegeven waren, de volgende Prijsstoffen:

N°. 1. *Zijn de klagten over het meer en meer toenemend zedebederf gegrond? Zoo neen: van waar dan die algemeene klagten? Zoo ja: welke zijn daarvan de redenen, en welke zijn de middelen, om dit toenemend zedebederf te verbeteren en voor te komen?*

De gewone Gouden Medaille, benevens [illegible] Gouden Dukaten.

N°. 2.

Digitized by Google

N°. 2. Daar het aan geenen twijfel onderhevig is, of het nuttig zij het Geheugen te oefenen, is de vraag: *Hoe doet men zulks op de beste wijze? en welke regelen behooren in acht genomen te worden, ten einde niet te veel te vergen, noch ten aanzien van dit belangrijk onderwerp, te weinig te doen?*

De gewone Gouden Medaille.

N°. 3. *Eene verdichte Geschiedenis, in den smaak van de* Lienhard *en* Gertrud, *van* PESTALOZZI.

De gewone Gouden Medaille, benevens tien Gouden Dukaten.

N°. 4. *Betoog van het noodzakelijke en nuttige van eenen gezetten huiselijken Godsdienst.*

De gewone Gouden Medaille.

N°. 5. *Welke is de geschiktste wijze, en welke zijn de meest gepaste middelen, om de Aardrijks- en Geschiedkunde, bij het onderwijs in de lagere Scholen, dienstbaar te maken, zoowel ter beschaving van het verstand als ter vorming van het hart bij de jeugd, uit de mingegoede klasse, op dat beide deze Wetenschappen voor dezelve geene ijdele klanken eener ijdele praalvertooning zijn?*

De gewone Gouden Medaille, benevens tien Gouden Dukaten.

Hier na werden, door de Vergadering drie nieuwe Prijsstoffen gekozen, waardoor, met de-enen, welke volgens de Wetten der Maatschappij, andermaal moeten worden opgegeven, de Lijst der Prijsvragen om te beantwoorden *voor den 1sten van Wintermaand* 1817, bestaat als volgt:

N°. 1. *Een duidelijk en geschiedkundig betoog van de hooge waarde en voortreffelijkheid des Christendoms, aangewezen uit de weldadige gevolgen, welke de invoering der Euangelie-Leer, van stonden aan heeft te weeg gebragt.*

Digitized by Google

Het Betoog, in de aldus voorgestelde Prijsstoffe bedoeld, moet derwijze worden ingerigt, dat die hooge waarde en voortreffelijkheid voor de eenvoudigste en minstgeoefende verstanden zelfs blijke. Deswege behoort men zich er op toe te leggen, om geheel in den gemeenzamen toon te schrijven. Geene afgetrokken redeneringen, die zoo ligt afleiden tot eenen dorren, kouden betoogtrant, welke den mingeoefenden nimmer kan behagen, of in het bepalen van zijne aandacht en overdenkingen, gaande houden, moeten hier gebezigd worden. Men moet op eene eenvoudige manier, den lezer, voor wien men schrijft, onder het oog brengen den gelukkiger toestand der Christelijke Maatschappijen over het gemeen, boven dien van de zulken, die deszelfs weldadigen invloed niet kennen. Men moet aantoonen, dat het Christendom noch oorzaak is van die rampzalige verwarringen, noch van die zedeloosheid en boosheid, van allerleijen aard, welke onder deszelfs Belijdenis zoo vaak plaats hebben. Men moet, gelijk de opgave der Prijsstoffe doet opmerken, de geschiedenis raadplegen, om daar uit de bewijsredenen des betoogs op te zamelen en duidelijk bevatbaar, te ontwikkelen. Vooral behoort men zich zorgvuldig te onthouden van het behandelen van de onderscheidene Leerbegrippen der Christenen, en van de botsingen door dezelve ontstaan, en moet men van dezelve niet gewagen, dan alleen voor zoo verre het noodig zij om aan te toonen, dat deze botsingen geenszins aan het Christendom zelve te wijten zijn.

De gewone Gouden Medaille, benevens tien Gouden Dukaten.

No. 2. *Welke zijn de meest doelmatige middelen, van dewelke men zich in het onderwijs en de opvoeding van het opkomende geslacht bedienen kan,*

kan, ter vorming en bevestiging van het oorspronkelijke Nederlandsche karakter? en hoe moeten die middelen, vooral in de Scholen, werden toegepast en gebruikt?

Het antwoord op deze Prijsvraag te schrijven, moet bijzonder ingerigt worden, gelijk haar inhoud als van zelve genoegzaam te kennen geeft, om te dienen tot eene handleiding en een onderwijsboek voor ouders en onderwijzers, en allen, die zich met het opvoedingswerk der jeugd bemoeijen. Het spreekt van zelve, dat het, als op den voorgrond, moet bevatten eene duidelijke, wel ontwikkelde schets van het oorspronkelijke Nederlandsche karakter; en verder, dat de middelen welke men opgeeft, onder het bereik liggen van degenen, die dezelve moeten in het werk stellen, ter vorming van het karakter hunner kweekelingen: en dat dezelve alzoo moeten berekend zijn voor de betrekkingen van deze, en derzelver stand in de Burgerlijke Maatschappij. Men kan eerst opgeven, wat hier toe in de Scholen kan en dient gedaan te worden; en alsdan, wat Ouders, Opzieners en degenen, die in het opkomend geslacht, waartoe ze betrekking hebben, belang stellen, het zij opzetteijk, het zij ongemerkt, ter verdere voltooijing, kunnen doen. Alles behoort te berusten op goede, zedelijke grondbeginselen, overeenstemmende met den geest des Christendoms.

De gewone Gouden Medaille.

N°. 3. *Wat is de oorsprong van het vooroordeel? Welke nadeelige gevolgen kan hetzelve hebben? — kan het vooroordeel in eenige gevallen nuttig zijn? indien ja! in welke?*

Ter beantwoording dezer vrage, behoort, in de eerste plaats, eene juiste bepaling gegeven te worden van hetgene, in het algemeen, door *vooroordeel* moet worden verstaan. Deze bepa-

Digitized by Google

ling zal, als van zelve leiden, tot de onderscheidene bronnen, waaruit hetzelve zijnen oorsprong ontleent. Vervolgens behoort, zoo krachtig mogelijk, het nadeel te worden aangewezen, dat door het vooroordeel te weeg gebragt wordt, wanneer het werkzaam is ten aanzien van denkbeelden, welker beoefening eenen onmiddelijken invloed heeft op den zedelijken of natuurkundigen toestand van den mensch. En eindelijk kan men zoodanige vooroordeelen schetsen, als welke onschadelijk kunnen genoemd worden, en hier uit gelegenheid nemen, om te onderzoeken. of dezelve ook somtijds nuttig kunnen zijn, en de gevallen waarin dit bestaat, opgeven.

Offschoon dit onderwerp, uit deszelfs aard, voor eene zuiver wijsgeerige behandeling alzins geschikt is, kunnen echter geene antwoorden in aanmerking komen, dan de zoodanige, waarin het grondbeginsel der Maatschappij in het oog is gehouden, dat is, dat al de door haar uitgegevene werken moeten geschreven worden, overeenkomstig de vatbaarheid van den mingeoefenden, zoodanig dat het daar in voorgestelde, door eenvoudigheid, duidelijkheid en klaarheid, gepaard met het veraangenamende eener zinnelijke voordragt, den leeslust opwekke, en denzelven, zonder veel vermoeijenis, onderhoude. Een wijsgeerige geest moge dus wel de pen des Schrijvers besturen, doch de betoogtrant moet in geene afgetrokkene of bloot beschiegelende redenering bestaan.

De gewone Gouden Medaille en tien Dukaten.

N°. 4. *Een Leesbock, inhoudende zoodanige geheurtenissen in ons Vaderland voorgevallen, waarin opmerkbaar, de hand der Goddelijke Voorzienigheid, tot redding van hetzelve uitdrukkende en benaauwende omstandigheden, is werk-*

werkzaam geweest; met vermelding van die groote mannen, welke door die zelfde Voorzienigheid, in zoodanige omstandigheden, ten nutte van het Vaderland zijn verwekt geworden.

Dit Leesboek, offchoon hetzelve bijzonder ten dienste van bejaarden moet worden aangelegd, behoort echter derwijze te worden ingerigt, dat het ook door Leerlingen van de derde klasse in de Scholen gebruikt kan worden. De bedoeling met hetzelve is, dat men, hoezeer beginnende met het opmerkende oog te slaan, op den aanvang van het bestaan des Vaderlands, om vandaar af, zoodanige gebeurtenissen op te teekenen, echter bijzonder die gadesla, welke zijn voorgevallen sedert den opstand tegen PHILIP den II. ten Jare 1579, als het eigenlijke tijdstip, waar in deszelfs onafhankelijk bestaan eenen aanvang heeft genomen, tot op den jare 1813, waarin hetzelve, uit den meest vernederden toestand, zoo opmerkbaar is hersteld geworden.

Wat de wijze van bewerking betreft: dezelve zoet, even gelijk in alle dergelijke werkjes van de Maatschappij, duidelijk en voor de bedoelde voorwerpen bevattelijk wezen. Men moet zich voor alle overdreven betoog ten zorgvuldigste wachten, en alles inrigten tot gepaste leerlingen; strekkende, om het bestuur van GODS Voorzienigheid, bijzonder ten opzigte van het Vaderland, te eerbiedigen, en dankbaar te vereeren, terwijl men, overeenkomstig de voornaame grondwet der Maatschappij, zich zorgvuldig moet wachten van alles, wat aanleiding zoude kunnen geven ter opwakkering van plaats gehad hebbende verschillen in het Godsdienstige of Burgerlijke. Integendeel moet worden aangetoond, dat de omwenteling in 1813, juist daarom de zegerijkste is, welke immer in ons Vaderland plaats had, omdat zij de harten van

Digitized by Google

elk, die dat Vaderland opregt bemint, hoedanig ook voorheen zijne denkwijze geweest zij, onder de banieren van ORANJE tot die eendragt heeft gestemd, of althans behoort te stemmen, waarin alleen het behoud en de grootheid van een Land gelegen is.

De gewone Gouden Medaille, benevens tien Gouden Dukaten

N°. 5. „ *Een Handboek, of Gids des gedrags voor jonge lieden van veertien jaren en daar boven; bevattende de zedelijke pligten, welke in het bijzonder in dien leeftijd te pas komen, en de gevaren en nadeelen, waar aan jonge lieden, door verzuim van gezegde pligten, zich blootstellen; met onderrigting en waarschuwing, om zich daar voor te behoeden.*

De aldus opgehangene Prijsstoffe wijst genoegzaam aan, wat bedoeld en bij het dingen naar den Prijs, ten nutte der jonge Lieden van den vermelden leeftijd, gedaan moet worden; dat is, tot welke punten en hoofdzaken men zich bij het schrijven, bepalen moet. Hetgene verder is in acht te nemen, is hier in gelegen: dat men onder het schrijven gedurig denke aan den zeer jeugdigen leeftijd, waarvoor het stuk zal moeten dienen, en alzoo aan de mate des verstands en de kracht der bevatting, en des oordeels, welke men kan onderstellen in gezegden leeftijd te kunnen werken. Voorts, dat men zich toelegge op duidelijkheid en klaarheid en het vermijden van afgetrokkene wijsgeerige voorstellingen; en dat men poge door eene aangename, den leeslust uitlokkende voordragt, de jonge lieden, dien het stuk zou mogen ter hand komen, als het ware, tot het bestuderen van het daar in ondersteld wordende belangrijke, aan te sporen.

De gewone Gouden Medaille.

N°. 6.

Digitized by Google

N°. 6. *Van welk eene kracht en invloed is de Gewoonte op den mensch en zijne handelingen?*

In de eerste plaats moet in de Verhandeling, ter beantwoording dezer Prijsvraag te schrijven, het onderwerp duidelijk en bevatbaar worden bepaald. Voorts moet dezelve derwijze worden ingerigt, dat zij, in eenen levendigen stijl en aangename voordragt, een aantal voorbeelden uit het menschelijke, werkzame leven bevat, waartoe de geschiedenis, zoowel als de dagelijksche ervarenis, genoegzame stoffe oplevert. Op eene gepaste en nadrukkelijke wijze behoort, ter leering en onderrigting, voorgedragen te worden, hetgene in de aangevoerde voorbeelden als schadelijk af te keuren, of als navolgenswaardig op te merken zij. Alles in diervoege geschreven, dat de leeslust opgewekt en het nadenken in werking gebragt worde.

De gewone Gouden Medaille.

N°. 7, *Korte Uittrekfels, uit Land- en Zeereizen, door* NEDERLANDERS *gedaan.*

In de korte uittrekfels uit merkwaardige Land- en Zeereizen te voren door de Maatschappij uitgegeven, vindt men geene andere dan de zoodanige van Buitenlanders. Daar ondertusschen oorspronkelijke Nederlanders, — ja vele onder dezelve, — zich door zeer belangrijke reizen hebben beroemd gemaakt; — door ontdekkingen van voorheen onbekende landen en het waarnemen van derzelver gesteldheid, voortbrengselen, zeden en gewoonten, zoowel het algemeene menschdom als het Vaderland, en in hetzelve, wetenschappen, geleerdheid en kunsten, aanmerkelijke diensten en voordeelen hebben bewezen, zoo kan het niet dan van de hoogste en wenschelijkste waarde worden gerekend, ook deze, immers de voornaamste derzel-

Digitized by Google

zelven, vooral aan de jeugd, nader te leeren kennen; en het is vandaar, dat de Maatschappij geacht heeft, bijzonder ten nutte van dezelve, zoodanig eene verzameling te verkrijgen, en in het licht te geven; en moet alzoo dit, bij het werken, daar aan bijzonder worden in het oog gehouden. De verzamelaar moet, als Schrijver, zijne uittrekfels, (die het voornaamste en wetenswaardige uit de gekozene beste Reisbeschrijvingen, moeten bevatten,) in eenen bevalligen stijl kleeden en dezelve daardoor, voor de leeslust van jonge Lieden vooral, aangenaam trachten te maken. Hij moet onder anderen, zich ook ten doel stellen, het echte, onvermoeide, stoutmoedige karakter der Nederlanders, te doen kennen, en door proeven staven, dat zij, voorzeker niet minder dan de buitenlanders, als doelmatig handelende reizigers, lof en opmerking verdienen. Men laat de bepaling van het getal uittrekfels aan den Schrijver over; doch het oogmerk, om hetzelve tot een Schoolboek te doen strekken, zal, vanzelve, den Schrijver de bepaling der uitgebreidheid doen maken.

De gewone Gouden Medaille, en tien Gouden Dukaten.

Ieder, die naar den Prijs wil dingen, zal zijne Verhandeling in het Hollandsch, Fransch of Hoogduitsch, mits met Italiaansche Letteren, en, in welke dezer Talen ook, door eene andere hand, dan de zijne, geschreven, *voor* of *op den eersten van* Wintermaand der daarbij vermelde jaren, *vrachtvrij*, moeten bezorgen, onder het adres van den Algemeenen Secretaris der Maatschappij, ter Vergadering van Hoofdbestuurders, in het Gebouw *de Zon op den Singel, bij den Blaauwburgwal, te Amsterdam*: Voorts zij den Schrijveren berigt: dat elk *bekroond*

kroond Stuk een eigendom wordt van de Maatschappij, waar van de Schrijver, door de bekrooning, aan haar eenen onvoorwaardelijken afstand doet, om daar mede, en daar van, met en benevens den naam des Schrijvers, zoodanig gebruik te maken, als zij zal bevinden noodig te zijn, tot beveiliging van het regt van eigendom, op de door haar uit te gevene Werken. Eindelijk is het van belang voor de Schrijvers, dat derzelver stukken, duidelijk en leesbaar afgeschreven worden, daar het *moeijelijk* leesbare geenen anderen dan nadeeligen invloed op de beoordeelingen kan hebben, en het *onleesbare*, dezelve daar aan geheel zoude onttrekken.

Op last der Maatschappij:
HENDRIK RAVEKES,
Secretaris.

Amsterdam,
den 31sten van Oogstmaand, 1816.

AKADEMIE-NIEUWS.

De Professoren aan 's Lands Athenaeum te *Harderwijk*, berigten, dat zij, op den 24sten September aanstaande, met hunne gewoone lessen een begin zullen maken. Zij nemen deze gelegenheid waar, om tot kennis van het publiek te brengen, dat de oudste Curator, Jonkheer J. H. VAN KINSBERGEN, gesticht heeft een fonds, waaruit jaarlijks vijf gouden medailles, elk ter waarde van *f* 50: — uitgeloofd worden, op de beste in het Latijn geschreven, beantwoording eener Prijsvraag. Zij alleen, die alhier studeren, kunnen na dezen Eereprijs dingen.

Digitized by Google

gen. — Een breeder verslag dezer edelmoedige inrigting van den waardigen grijsaard, zal eerstdaags worden gegeven, en onmiddelijk na het eindigen der vakantie, zullen de Prijsvragen worden opgegeven.

ORDO LECTIONUM

ATQUE EXERCITATIONUM, IN ATHENÆO, QUOD EST HARDEROVICI,

ad diem XXIV *Septembris anni* MDCCCXVI,

INCHOANDARUM, RECTORE MAGNIFICO

BERNARDO NIEUHOFF.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

JOANNES ANTONIUS LOTZE, Theol. Doct. et Prof., publice *Parabolas Christi* interpretabitur: privatim vero diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris, hora ante meridiana IX *Partem Doctrinae Christianae Theoreticam tradet*, Diebus Lunae et Martis hora X *Hermeneuticam V. T.* exponet, eâdemque horâ Diebus Jovis et Veneris, duce KEILIO, *Hermeneuticam N. T.* tractabit. *Historiam* autem *Ecclesiasticam*, a Christo nato inde ad sacrorum emendationem, seculo XV. instauratam, diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris horâ XII enarrabit. Die autem Mercurii horâ IX *Vaticinium Michae* interpretabitur; eâdem horâ, Die Saturni, ad Synopsin GRIESBACHII, *Historiam patientis et morientis Soteris* Critice et Philologice illustrabit. Iisdem diebus Mercurii et Saturni horâ meridianâ partem universalem *Disciplinae Moralis Christianae* docebit. *Criticam* autem *sive V. sive N. T.*, si auditorum adsit justus numerus, horâ opportuna tradet. Reliquis Commilitonum desideriis, quantum in se est, non defuturus.

IN

IN FACULTATE JURIDICA.

JOHANNES OTTO ARNTZENIUS, J. U. D. Juris Civilis Romani, nec non Hodierni, Professor ordinarius, in lectionibus publicis *de quibusdam Iuris Civilis Controversiis* exponet. In domesticis exercitiis, diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris, horâ IX, *Ius Naturae*, iisdem diebus horâ XI *Institutiones*, horis et diebus deinceps indicandis, *Pandectas* docebit.

IN FACULTATE MEDICA.

THEODORUS GERARDUS VAN LIDTH DE JEUDE, Mathes. Mag. Philosoph. Natur. Doctor. Anatomiae et Physiologiae Professor Ordinarius, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ ante meridiem X, tradet *Elementa Anatomiae corporis humani*; horâ XI *Physiologium* docebit. — Diebus Martis et Jovis, horâ pomeridianâ I *Zoölogiam cum Anatomiâ comparatâ conjunctam* exponet. — Tempore autem hiemali, horis commodis, *Corporis humani fabricam Cadaverum sectionibus illustrabit.* — Publicis denique lectionibus *selecta quaedem Zoölogiae capita* tractabit.

JACOBUS VOSMAER, M. D. Botanices, Chemiae et Pharmaciae Professor, publice quidem *Atmosphaerae*, tradet *Historiam Naturalem et Chemicam*, privatim vero, diebus Lunae et Saturni, horâ VIII matutinâ, *Botanicen*; horâ XII, *Pathologiam*, duce GAUBIO, — diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ VIII, *Chemiam* (linguâ vernaculâ); horâ XII *Pharmaceutica Logiam* exponet; ceteris commilitonum desideriis non defuturus.

IN FACULTATE PHILOSOPHICA.

BERNARDUS NIEUHOFF, A. L. M. Phil. doct. ejusdemque facultatis, ut et matheseos et astro-

no-

Digitized by Google

nomiae professor ord., publicis lectionibus, locum ex historia hominis de temporum felicitate pertractabit, et, in theatro physico, gravium motum acceleratum experimentis illustrabit: — in domesticis exercitiis, horâ IX matutinâ logicam et mathesin; horâ III pomeridianâ physicam experimentalem; horâ IV metaphysicam; vitae felicis praecepta, et philosophiae practicae fundamenta, horâ XI singulis diebus, tradet. Ad ordinaria disputandi exercitia, de primariis philosophiae theoreticae et practicae quaestionibus, suos invitat commilitones, ceterisque ipsorum, qui philosophiae cupiditate ferantur, petitionibus, lubens, quantum in se est, faciet satis.

IN FACULTATE LITTERARIA.

CASPARUS JACOBUS CHRISTIANUS REUVENS, Juris Licent. Litt. Graec. Lat. Histor. Prof. Ordin. scholas habebit diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, horâ XI ante mer. *Latinas*, de aliquâ CICERONIS Oratione, et de OVIDII Heroidibus; — iisdem diebus horâ IV post mer. *Graecas*, de nonnullis capitibus Selectorum Principum Historicorum, ed. WYTTENB. et de aliquo HOMERI libro. — *Historiae Universali*, et *Antiquitatibus Romanis* tractandis tempora auditoribus opportuna constituet. — Idem, *Antiquitates Graecas* siquis audire cupiat, non deerit.

JACOBUS AMERSFOORDT, Theol. Doct., Liter. Orient. Prof. Ordin. Linguae Hebraicae elementa tradet, secundum N. G. SCHROEDERI Institutiones, adjunctâ exercitatione Analyseos Grammaticae, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ VIII. Joëlem interpretabitur, diebus Mercurii et Veneris horâ X. Antiquitatem Hebraicam exponet, diebus Martis et Jovis, horâ X. Alias literas Orientales docebit, diebus Lunae et Saturni, horâ X.

LEIJ-

Digitized by Google

LEIJDEN.

Den 7den Aug. 1816. Heden werd deze Hooge School, op het onverwachtst, beroofd van haren ouditen Leeraar, den Heer en Mr. [illegible] VAN DER KEESSEL, Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, in den ouderdom van omtrent 78 jaren; na, sedert het [illegible] 1762, te *Groningen*, en vervolgens van het [illegible] 1771 alhier, den post van Hoogleeraar in [illegible]egten, met den grootsten roem, te hebben [illegible]orgenomen; een man, wiens uitgebreide en [illegible]ndige geleerdheid, schrander oordeel, welbe[illegible]dene bedachtzaamheid, effenbaar gemoeds be[illegible], hartelijke ijver ter vervulling van alle zijne pligten in onderscheidene betrekkingen, ongefmukte nederigheid en onverniste Godsvrucht, hem eenen algemeenen en wel verdienden naam verwierven, en tot een sieraad der Hooge School stelden.

FRANEKER.

Z. M. heeft, bij besluit van den 13den Julij, [illegible] hoofde der ongesteldheid van den Hoogg[illegible] Heere C. ALLARDI, tot tweeden [illegible]eeraar in de Botanie, Chemie en Phar[illegible] aan het Athenaeum van *Friesland* alhier, [illegible]gesteld den Wel Edelen Hoogge[illegible] Heer J. [illegible]. VAN BREDA, Doctor in de Wijsbegeerte en Geneeskunde te *Leijden*, welke zijne lessen, sterks na het eindigen der groote vacantie, aan zal vangen.

SCHOOL-NIEUWS.

HARDERWIJK.

Gaf Neerlands beroemde Zeeheld, de edele VAN KINSBERGEN, meermalen bewijzen van zij-

Digitized by Google

nen ijver voor de wetenschappen; een nieuwe proef toont, hoe de achtenswaardige grijsaard bedacht is, om de beoefening der letteren aan te moedigen. Het heeft Z. Excellentie, den Curator onzer School behaagt, om jaarlijks vijf gouden Eereprijzen uit te loven, elk ter innerlijke waarde van vijftig Guldens, voor elke fakulteit eene, voor die jongelingen, die alhier studeren, en het best beantwoord zullen hebben, eene Prijsvraag, welke met den aanvang der jaarlijksche lessen zal worden aangegeven. De openlijke bekendmaking van het best gekeurde stuk, benevens de plegtige uitdeeling van den Eereprijs, zullen plaats hebben in de maand Junij van ieder jaar, op het jaarfeest dezer School. Daar het onzen edeldenkenden Curator te wel bekend is, dat, naar het wijze doel onzer vaderen, hetwelk, helaas! al te zeer miskend wordt, onze School vooral moet dienen, om Jongelingen uit den meer of min gezegenden Middelstand, met de minste kosten, in den kortsten tijd, het meest te doen leeren, en dat onder dezen zijn sommigen, welke schaars door de fortuin bedeeld zijn geweest den; zoo heeft Z. Excell. bepaald, om bij de vijf medailles nog te voegen, eene som van één honderd guldens, ingeval er twee, of van vijftig guldens, ingeval er één onder de vijf, met een medaille bekroonden, gevonden worden, die dezen onderstand behoeven. Deze som zal door den Rector MAGNIFICUS, aan de ouders of voogden, op hun verzoek, worden ter hand gesteld. Het voordeel, dat door deze edelmoedige schikking van Z. Excellentie, voor de alhier studerenden geopend worden zal, zoo wij vertrouwen, velen herwaards lokken, die zich beijveren zullen te beantwoorden aan het doel van onzen MECKNAS; dan

Digitized by Google

den avond van zijn leven geheel aan de aanmoediging en bescherming der wetenschappen heeft toegewijd.

WAGENINGEN.

Den 5den September. De wel eer zoo bloeijende Latijnsche School alhier, onder het Rectoraat van den kundigen en achtingwaardigen C. F. HAGCHENBERG, was door een zamenloop van onderscheidene omstandigheden, in groot verval geraakt, en schier te niet geloopen. De heugchelijke omwending in ons Vaderland, ook voor den bloei der kunsten en wetenschappen zoo belangrijk, heeft een nieuw leven aan de Latijnsche School dezer Stad gegeven. Door gunstige dispositie van den Commissaris Generaal, voor het onderwijs enz. heeft de Wel Edele Heer A. SCHNEITHER, de zoo lang afgebroken taak in het onderrigt der Latijnsche taal alhier opgevat, en Curatoren koesterden de blijde hoop, dat onder het opzigt van dezen zoo veel belovenden man, de School van *Wageningen*, haren ouden roem zou terugontvangen. Tot groot leedwezen werd de Heer SCHNEITHER al te spoedig verplaatst naar *Deventer*, waar hij zijne bijzondere bekwaamheden in aanzienelijker en uitgebreider werkkring ten nutte der jongelingschap kan besteden. Deze zoo ongedachte vakature, is echter weldra vervuld geworden, door de beroeping en overkomst van den Heer W. H. VERSTEEG, van wiens kunde en onderwijs de toenemende bloei der Latijnsche School alhier, met grond wordt te gemoet gezien.

NIJMEGEN.

Den 7den September. Heden vierden wij weder, op eene plegtige wijze, de jaarlijksche promotie onzer Latijnsche Schooljeugd.

De Rector Mr. E. J. B. SCHONCK, die na eenen vijftigjarigen Schooldienst, in drie onderschei-

den Steden van ons Vaderland, *Breda*, *Goreum* en *Nijmegen*, zijn ontslag als Leeraar en Bestuurer der Jeugd, verzocht en bekomen had, nam bij deze gelegenheid, plegtig afscheid van onze Scholen, met eene korte redevoering: *pro eorum, qui in Scholis pueritiam formant, conditione.*

Hier op zeiden de twee vlijtige en leerzame Jongelingen van de eerste klasse E. C ENKLAAR en A. C. H. BAKKER, onze Scholen, ieder met eene redevoering, vaarwel; het onderwerp der eerste was: *De humanitatis literarum dignitate et utilitate.* De tweede oreerde: *De Hercule Thebano, optimo virtutis exemplo*, welke redevoeringen op eene zeer bevallige wijze, door hen werden uitgesproken.

Dit naar genoegen van een aanzienlijk getal toehoorders verrigt zijnde, volgde de uitdeeling der prijsen aan de overwinnaars van lagere klassen: A. G. VAN ROGOEN, J. W. KEISER, C. G. MOORREES, J. A. COENEN, R. H. DE LA COUTURE, A. J. TER HOET, C. ALDEG, G. D. VAN ROGOEN, G. VAN KUIK en D. A. VAN MANEN VERWOERT, aan wien, om deszelfs uitmuntende vorderingen in de Schrijfkunst, de prijs van overwinning was toegewezen.

Alle deze wakkere, en voor het Vaderland veel goeds belovende Leerlingen, betuigden aan Heeren Curatoren, op eene bevallige wijze, zoo in Latijnsche als Nederduitsche Dichtmaat, hunnen hartelijken dank voor de ontvangene sporen van aanmoediging.

Waarop eindelijk de Wel Edele Achtbare Heer Burgemeester A. F. VAN DEN STEEN, als Voorzitter der Heeren Curatoren, in eene hartroerende aanspraak, den Emeritus Rector, met deszelfs bekomene rust gelukwenschte, en voor het getrouw waarnemen van zijnen post aan Nijmeegsch Scholen hartelijken dank betuigde,

Digitized by Google

zich met genoegen herinnerende mede een der vroegste Leerlingen onder des Rectors Bestuur van Nijmeegsch Scholen geweest te zijn.

Deze plegtigheid werd, volgens gewoonte, door fraai orgel- en ander instrumentaal muziek geopend, telkens afgewisseld en besloten.

LEIJDEN.

Den 19den Augustus. Heden werd weder de gewone prijsuitdeeling, en promotie van de Leerlingen der Latijnsche School gehouden. De verdienstelijke Leerlingen J. P. DE FREMERIJ, F. VAN MASSOW, J. M. HOOGVLIET en C. A. MARCHART, hielden elk eene redevoering, en werden, na het ontvangen van den hoogsten eereprijs tot de Akademie bevorderd; de eerste sprak over de dichterlijke verdiensten van HORATIUS: de tweede over Keizer TRAJANUS: de derde over CATO den Ouden en deszelfs invloed op de beschaving der Romeinen: de vierde had tot onderwerp den nadeeligen invloed der weelde, getoogd uit het voorbeeld der Romeinen. Ook de volgende uitmuntende Leerlingen, werden met prijsen naar hooger klasse bevorderd: G. J. DE MARTINI, en F. C. C. TIJDEMAN, gaande van de onderste orde der eerste klasse naar de bovenste.

Van de bovenste orde der tweede klasse, naar de onderste der eerste, IJ. D. VAN DAM, en P. SCHOENMAKERS, wordende ook tot gemelde orde, van de onderste orde der tweede klasse bevorderd, J. N. VAN PUTTKAMMER. Van de bovenste orde der derde klasse, naar de hoogste der tweede, G. C. B. SURINGAR.

Van de laagste orde der derde klasse, naar de onderste der tweede J. A. DE FREMERIJ, H. A. VAN DER PALM, en W. DE HAAN.

Van de bovenste orde der vierde klasse naar die der derde E. G. LAGEMANS en C. REGENBOGEN.

Van de onderste orde der vierde klasse, naar die der derde klasse: s. j. E. RAU, H. VAN ALPHEN, en J. L. EGELING.

Van de bovenste orde der vijfde klasse, naar de onderste der vierde: J. U. CORNIELJE.

Van de hoogste orde der zesde, naar die der vijfde: L. SURINGAR en J. F. RIVEAUX.

Van de onderste orde der zesde, naar de onderste der vijfde: J F. VAN BEMMELEN.

Van de eerstbeginnende naar de hoogste orde der zesde klasse: M. P. J. SCHUIJL VAN DER DOES.

Alle deze Leerlingen, aan Heeren Curatoren hunnen dank betuigd hebbende, werd deze bijeenkomst gescheiden.

D E L F T.

Op den 1aden Augustus l. l., is de halfjarige promotie der Latijnsche Schooljeugd, openlijk en plegtig in de Fransche Kerk verrigt. De Heer A. W. GEERS, Lector Antiq. Rom. et Hist. Univ., — in plaats van den Heer G. VAN EGMOND, (welke gedurende 44 jaren, met den grootsten ijver en roem aan de Latijnsche Scholen als Præceptor, Conrector en laatst als Rector gefungeerd hebbende, nu wegens gebreken des ouderdoms zijn Emeritaat verzocht, en het zelve salvo honore et stipendio bekomen heeft,) terwijl de tegenwoordige Conrector de Heer J. H. VAN GRAAUWENHAAN, op deszelfs verzoek, in dezen is gepasseerd, — door de Wel Ed. Achtb. Heeren Burgemeesteren en den Raad der Stad *Delft*, als Rector der Latijnsche Scholen zijnde aangesteld, opende deze plegtigheid met eene weldoorwrochte Redevoering: *De verd vitâ atque ratione docendi*, die de goedkeuring wegdroeg van alle Liefhebbers van smaak en geeerdheid. Daarna geschiedde de uitdeeling der prijsen, aan de volgende naarstige en veel belovende Leerlingen: als aan G. MACQUELIJN op de

eer-

Digitized by Google

eerste klasse; aan F. DE WILLIGEN van de tweede tot de eerste klasse, met een ordinaire prijs bevorderd; aan P. TEDING VAN BERKHOUT, van de derde naar de tweede klasse, met een ordinairen prijs beschonken; terwijl op de vijfde klasse met eereprijsen werden begiftigd H. W. STOERMAN en J. J. DE GELDER; vervolgens werden de vijf volgende Jongelingen, met extraordinaire prijsen vereerd, namelijk: D. VAN SON, W. H. VORSTMAN, P. O. VAN DER CHIJS, J. W. GEERS, en A. VAN DER LELIJ VAN OUDEWATER: wordende deze plegtigheid, die ten genoegen van eene talrijke menigte van Toehoorers, gevierd en volbragt is, door een fraai Orgel-Muziek bij het begin, midden en einde niet weinig luister bijgezet.

DORDRECHT.

Den 31sten Julij 1816. Nadat op den 8sten dezer, de Kweekelingen der Latijnsche Scholen alhier, aan Heeren Curatoren zeer voldoende blijken van hunne gemaakte vorderingen in de Grieksche en Latijnsche Talen, en in de daarmede in verband staande wetenschappen gegeven hadden; werd heden hunne bevordering naar hoogere klassen plegtig gevierd: welke plegtigheid door den Rector, den Wel Ed. en zeer geleerden Heer G. FENEMA, geopend werd met eene redevoering: *De Latinarum Literarum studio earumque Praestantia*, dat is: *Over de beoefening en voortreffelijkheid der Latijnsche Letterkunde.* En het was bij deze gelegenheid, dat acht uitmuntende Jongelingen J. E. KIST, J. H. SOLI, J. HOOG, J. N. J. JANTZON VAN ERFFRENTEN, H. BRON, M. G. TIMMERS VERHOEVEN, J. F. BORNWATER en H. VAN EIJCK, met Eereprijsen ter belooning van aangewende vlijt, begiftigd, hunne dankzeggingen voor de ontvangene beloningen, in tegenwoordigheid eener aanzienlijke

vergadering, op eene aangename en bevallige wijze deden. —

BRIELE.

Den 5den Sept. 1816. Heden had alhier, in de groote Kerk, de gewone promotie der Latijnsche Jeugd, en uitdeeling van prijzen, aan dezelve plaats.

De Heer Mr. A. E. HUIJSMAN, waardig Rector aan de Scholen alhier, deedt eene korte en zeer doelmatige redevoering, welke hij met eene aandoenelijke, zijn hart en verstand tot eer verstrekkende, aanspraak aan zijne discipelen, sloot; waarop de verdienstelijke Jongelingen J. S. R. SANDIFORT, als nog op de eerste klasse blijvende, een prijs van naarstigheid ontving, en C. T. HOIJER, van de 3de naar de 2de, P. CORDIJ en P. VAN ANDEL, van de 5de, naar de 4de, en J. J. CLEMENT, van de 6de naar de 5de Classen, bevorderd zijnde, allen met prijzen begiftigd werden, voor welke zij, op eene bevallige wijze, gratiarum actiones deden.

De plegtigheid voorafgegaan, afgewisseld en gesloten, door het veraangenamend muziek der burger musikanten, voldeed zeer wel! —

HAARLEM.

Den 8sten Aug. De Curatoren der Latijnsche Scholen alhier, tot hun bijzonder genoegen, den meer en meer toenemenden bloei van dezelve bespeurende, hebben het nuttig en noodig geacht, de vierde klasse, welke tot dus verre sedert een aantal jaren tusschen de tweede en derde verdeeld was, van een' eigen onderwijzer te voorzien, en hebben tot de vervulling van dien post beroepen en aangesteld, den zeer geleerden Heere M. J. MERXLO, Kandidaat in de letteren, van wiens ijver en kunde men zich veel goeds belooft. Voorts is de in-

Digitized by Google

instandhouding van de tegenwoordige inrigting der Latijnsche Scholen, als hebbende sedert geruimen tijd een voortreffelijk Instituut van fraaije wetenschappen aan zich verbonden, op voordragt van Z. E. den Commissaris Generaal, voor het onderwijs, kunsten en wetenschappen, bij besluit van Z. M. den Koning, den 13den Aug. No. 64. uit hoofde van de uitmuntende wijze, waarop hetzelve thans bestuurd wordt, provisioneel bevestigd, zoo dat onze Latijnsche Scholen, thans beter verdeeld, en naar evenredigheid even doelmatig en uitnemend ingerigt, als het Instituut, met hetzelve nu een zoo fraai geheel uitmaken, dat weinige steden, in ons vaderland zich tegenwoordig op eene schoonere inrigting van opvoeding beroemen mogen, dan deze stad.

HAARLEM.

Den 21sten Aug. Na voorafgaand Examen, het welk over het algemeen tot het grootst genoegen van Heeren Curatoren afliep, wierd heden, in tegenwoordigheid van Z. E. den Gouverneur van Noorholland, den Heere President van het Tribunal, eene Commissie uit den Ed. Achtbaren Raad, en van andere aanzienlijke en geleerde toehoorders, de promotie plegtig gevierd. De Rector PEERLKAMP, opende de plegtigheid met eene gepaste aanspraak, waarin hij zijn genoegen betuigde, over het besluit van Curatoren, tot het aanstellen van eenen vierden Praeceptor, en kortelijk verslag gaf van den bloeijenden staat der Scholen. J. G. PUIJN, G. VAN DEN BERG en B. A. NAUTA, hielden vervolgens door hen zelf opgestelde redevoeringen, de eerste *de vera amicitia*, de tweede *de Horatii dicto: Pulvis et umbra sumus*, de derde *de P. C. Scipione Africano*, en werden met fraaije prijzen vereerd, en tot de Academische lessen bevorderd. 1ste klasse, van

Digitized by Google

de tweede orde tot de eerste ging over J. P. A. VAN WICKEVOORT CROMMELIN, van de derde, uit hoofde van bijzondere vlijt, insgelijks tot de eerste H. BROOS, van de vierde tot de derde, P. TROMPERT, S. V. W. RENGERS en J. J. W. V. STAVEREN, allen met prijzen. 2de klasse, van de eerste orde tot de vierde, van de eerste klasse gingen over F. W. V. STIJRUM, P. F. BOHN, H. G. STRENGERS en L. W. BRUIJNEN, allen met prijzen. Van de tweede orde tot de eerste, A. G. ALEWIJN en J. P. CROMMELIN, met prijzen. 3de klasse, van de eerste orde tot de onderste van de tweede klasse, J. D. PUIJN, J. C. MUISKEN en V. VAN DER VLUGT, ontvangende de eerste een prijs, van de tweede tot de eerste orde, P. N. ARNTZENIUS en J. G. BOEKENOOGEN, met prijzen. 4de klasse, van de eerste orde tot de onderste van de derde klasse, C. D. HURT en F. A. JELTES, met prijzen, van de tweede orde tot de eerste, J. P. STRENGERS, B. ARNTZENIUS, J. A. V. L. HUBRECHTS, met prijzen, en J. W. V. HOUTEN en J. W. V. DER WISSEL. — Op het Instituut van fraaije wetenschappen, werden Engelsche en Fransche Boekgeschenken, in de eerste klasse eerste orde uitgedeeld, aan de uitmuntende Jongelingen P. TROMPERT, P. N. ARNTZENIUS en J. G. PUIJN, welke ook deze School met lof verliet, (P. TROMPERT, ontving dezen prijs wegens zijnen aanhoudenden ijver voor en bekwaamheid, in de fraaije wetenschappen, hoezeer hem de eigenlijke mededinging met zijne Medescholieren, uit hoofde zijner verre gevorderdheid, was ontzegd geworden,) van de tweede orde gingen over tot de eerste A. G. ALEWIJN en B. A. NAUTA, met prijzen, van de derde tot de tweede P. F. BOHN. J. P. CROMMELIN en B. ARNTZENIUS, de eerste met een prijs, van de vierde tot de derde, J. J. W. V. STAVEREN; H.

BROOS

BROOS en G. VAN DEN BERG, de twee eerſten met prijzen, van de vijfde tot de vierde, H. G. STRENGERS, met een prijs, C. D. HURT en J. G. BOEKENOOGEN, 2de klaſſe, van de eerſte orde tot de laagſte van de eerſte klaſſe gaan over, J. A. V. L. HUBRECHTS, met een prijs, V. VAN DER VLUGT en J. W. V. DER WISSEL, van de tweede orde tot de eerſte, P. A. JELTES en J. D. PUIJK, met prijzen, van de derde tot de tweede, J. P. STRENGERS, met een prijs, van de vierde tot de derde B. VAN GEUNS, insgelijks met een prijs. — Alle deze verrigtingen werden aangenaam afgewisſeld, door fraaije muzijkſtukken, uitgevoerd door de Heeren leden van het gezelſchap, genaamd *Apollo*.

UTRECHT.

Den 6den September. Heden werd hier de halfjarige bevordering der Latijnſche Schooljeugd, onder Voorzitting van Heeren Burgemeesters en Scholarchen, in de St. Pieterskerk, plegtig gevierd. De Rector van ons Gijmnaſium, S. NIJHOFF, opende de plegtigheid met eene korte voorafſpraak, dienende *ad Regis optimi utiliſſimam legem, qua uberiór in ſcholis Latinis docendi ratio inſta est, laudandam*, waarin hij derhalve ſprak, tot aanprijzing van de Koninklijke wet ter uitbreiding van het onderwijs op de Latijnſche Scholen. Vervolgens werden vier Jongelingen tot de Akademiſche lesſen met prijzen bevorderd, als buitengewoon A. A. MARTINI BOIJS, die vooraf eene redevoering hield *de Hugone Grotio, etiam in arce Loeveſteiniana ſapientiae doctrinaeque fructibus beato*, en aantoonde, dat HUIG DE GROOT in zijne gevangenis te *Loevestein*, tot opbeuring in zijne ramp, ook de vruchten van zijne wijsheid en geleerdheid geſmaakt had, en hierop volgden P. OOSTERHAAN, A. TER BRUGGEN en J. E. HUIJBECOPER, van

van wien de eerste eene redevoering deed *de Nerone*, *Seneca Praeceptore indignissimo*, verachtende Keizer NERO, daar hij zich het onderwijs van den Wijsgeer SENECA zoo zeer had onwaardig gemaakt; de tweede *de M. Antonio, quod ingenium suum, ad Cleopatrae quam Octaviae artes magis factum, secutus esset, reprehendendo*, waarbij hij aanwees, hoe zeer ANTONIUS te berispen ware, dat hij zijnen aard; die meer geschikt was tot de slechte streken van CLEOPATRA, dan tot de goede middelen, die Octavia ten zijnen aanzien bezigde, meestal had opgevolgd; en de derde *de Fortitudine veterum Batavorum*, prijzende de dapperheid der oude Batavieren. Verder werden met prijzen van de 2de orde der 1ste klasse tot derzelver 1ste orde bevorderd: W. GROEN VAN PRINSTEREN, H. W. VAN WERKHOVEN, M. WILTING, A. VAN LIJNDEN; van de 1ste orde der 2de klasse, tot de 2de orde der 1ste H. SPECHT, J. A. VAN DE WATER, C. WAGENER, J. J. VAN HALTEREN, met eene halve fout onder den derden zijnde; van de 2de orde der 2de klasse tot de 1ste orde van dezelve S. KARSTEN, J. J. NEDERBURGH; van de 1ste orde der 3de klasse tot de 2de orde der 2de J. C. VOORDUIN, J. C. DE JONCHEERE, F. J. ONNEN, F. H. BATENBURG, zijnde een halve fout beneden den derden; van de 2de orde der 3de klasse tot derzelver 1ste orde J. H. DUMANS, A. TH. VAN DER VLIST, F C. HINLÓPEN, C. DRONSBERG; van de 1ste orde der 4de klasse tot de 2de orde der 3de A. VAN DER LEEUW, G. VAN WIERINGHEN BORSKI, J. W. VAN MUSSCHENBROEK; en van de 2de orde der 4de klasse tot de 1ste orde van dezelve J. A. C. ROVERS, PH. C. VAN DER PANT, J. PH. VERLOREN.

Nog zijn met buitengewone Prijzen beschonken op de 2de orde der 1ste klasse W. GROEN VAN

Digitized by Google

VAN PRINSTEREN wegens zijne ongemeene vorderingen in de Griekſche taal; alsmede om dezelfde loffijke reden op de 2de orde der 2de klaſſe Z. KARSTEN; en op de 1ſte orde der 3de klaſſe uit hoofde van zijne aanhoudende en bijzondere vlijt en zedigheid J. C. VOORDUIN; en eindelijk wegens dezelfde prijsſelijke oorzaak op de 1ſte orde der 4de klaſſe G. VAN WIERINGEN BORSKI.

De gewigtige en aangename plegtigheid van dezen feestdag is, ten aanhooren en tot genoegen van eene aanzienlijke en talrijke Vergadering, voorspoedig verrigt, en met muzijk geopend en geſloten.

LEEUWARDEN.

Den 8ſten Julij. Heden is alhier voor den middag op het Raadhuis, het halfjarig Examen en Promotie der drie benedenſte Latijnſche Scholen gehouden: en zijn door de Heeren Curatoren van lager tot hooger School bevorderd: van den Praeceptor tot den Conrector W. GORTER, van den Conrector tot den Prorector V. SLOTHOUWER en P. KISSELBAA, van den Prorector tot den Rector W. WIBUMA EBBE SCHELTINGEN, VAL BERGSMA, welke alle met prijzen van naarstigheid beschonken, daar voor zeer bevallig hunne dankzeggingen deden.

Na den middag werden insgelijks op het Raadhuis, van des Rectors School naar de Akademie gepromoveerd, met aanzienlijke prijzen vereerd, en deden hunne afscheidsoratie, deze drie uitmuntende Jongelingen: VALENTINUS VISSCHER, *de dicto Horatii, Dii tibi divitias dederunt, artemque fruendi;* W. WOPKES BROUWER, *de abhinc duo seculis in melius mutatis principum in Europa oblectamentis*, en G. C. DUWAL SLOTHOUWER, *de utiliter peregrinantibus.*

De tegenwoordigheid van den Hoog Wel Ge-

Geboren Heer J. ALBINGA VAN HUMALDA, Gouverneur van *Friesland*, na den middag, en van eene commissie uit de Stads Regering, zoo voor als na den middag, benevens eene aanzienlijke zaamgevloeide schaar, vereerden grootelijks deze plegtigheid, en betuigden allen zeer voldaan te zijn.

De Heer Rector VALENTINUS SLOTHOUWER, die na derdehalfjaar het Rectoraat te *Harlingen* bekleed te hebben, nu boven de één en vijftig jaren alhier dien post, ook tevens als Gijmnasiarcha heeft waargenomen, deed, hetwelk hij voor een jaar door een smertelijk sterfgeval was verhinderd te doen, eene voorafspraak, over zijn groot geluk van zoo vele jaren, met goede gezondheid en genot van alle mogelijk genoegen van den kant zijner Stad- en Landgenooten, tot bevordering der Schooljeugd te hebben mogen beleven; vervolgens wendde hij zich bij afwezigheid van den Wel Eerw. HR. LOBAN, tot twee der aangestelde Curatoren, de Wel Ed. Gestr. Heer Meester D. H. BEUKER ANDREÆ, Griffier bij de Regtbank, ter eerster instantie, en de Ed. Groot Achtb. Heer B. VAN DER HAER, Medelid van de Vergadering der Gedeputeerde Staten, met dankzegging, dat dezelve, boven hunne andere zeer gewigtige en veelvuldige bezigheden, zich den post hadden laten welgevallen, van met hunne wel bekende kundigheden en drift, om die kundigheden voor te planten, tot weder oprigting van den thans deerlijk vervallen staat der Scholen te werken: eindelijk betuigde hij zijne hartelijk dankbaarheid, aan de Heeren Gecommitteerden, uit de Stads Regeering, eensdeels wegens het verkiezen van zulke Curatoren, van welke een iegelijk met de gegrondste hoop alles goeds verwachtte, anderdeels ook voor de hem aange-

da-

Digitized by Google

dane eer van hem, als Collega bij die Heeren te voegen.

DEVENTER.

In de verleden maand Julij, hadden wij hier het gewoon Examen der Latijnsche Schooljeugd: bij vakatuur van het Rectoraat, werd deze plegtigheid bestuurd door onzen Conrector S. LINDENHOF, welke dezelve met eene gepaste redêvoering opluisterde.

Deze zeven en zeventigjarige Grijsaard, die bijna vijftig jaren, zoo te *Zutphen* als hier, de Latijnsche en Griekische Talen had onderwezen, verzocht kort daarop zijn ontslag, het welk hem door onze Stads Regering gunstig wierd toegestaan, met toelage van een jaarlijks pensioen.

Elk die 's mans braafheid hoogschat, gunt hem een lang en genoeglijk genot van zijne welverdiende rust. Hiermede bijna gelijktijdig overleed onze Emeritus Rector de Heer J. STERKE, wiens post al was opgedragen aan den kundigen Heer SCHNEITHER, welke dezelve den 2den dezer heeft aanvaard.

De Regering doet alle moeite om het Conrectoraat, zoo spoedig mogelijk, met een bekwaam voorwerp, te vervullen.

ALMELO.

Heden den 26sten Julij, heeft de Rector J. GERTER, in tegenwoordigheid der Heeren Curatoren, Predikanten en van velen der aanzienlijkste inwoonders, over de aan zijn onderwijs toevertrouwde Jeugd, het gewoonlijk Jaarlijks Examen gehouden. Na eene korte voorafspraak van den Rector, waarin hij de Heeren Curatoren begroette, gaven E. COSTER LZ. van *Almelo*, F. A. BEECKMAN, van *Kampen*, en H. S. ENGBERTS, van *Almelo*, blijken van hunne gemaakte vorderingen in de Griekische en Latijnsche Talen, ook analiseerde en vertaalde BEECKMAN een Hebreeuw-

breeuwschen Psalm. Vervolgens werden de overige Jongelieden onderzocht, en de meest gevorderden van lagere tot hoogere klassen bevorderd. Dit gedaan zijnde, ging de Rector over tot het onderzoek in de Algebra, Mathesis, Mathematische, Oude en Nieuwe Geographie, Spheer en Globe. In welke wetenschappen voornamelijk uitmunten, de bovengenoemde COSTER, BEECKMAN en ENGBERTS, voorts K. KRUIS, W. THILO, A. THILO, J. ENGBERTS, W. HOFSTEDE, die tevens ook hunne gemaakte teekeningen van figuren tot de Mathematische Geographie, als ook tot de werkdadige meetkunst behoorende, aan de Heeren Curatoren vertoonden. Waarmede, na dat alvorens ook de Jongelieden bewijzen van hunne vorderingen in de moderne Talen gegeven hadden, deze plegtigheid geëindigd werd.

BREDA.

Den 4den September, heden is hier de gewone jarige promotie onzer Latijnsche Schooljeugd, in de Walsche Kerk gehouden, welke plegtigheid door den Rector A. L. KALDENBACH, geopend werd, met een gepast en ter gelegenheid dienend Latijnsch Vers, *De Utilitate Studiorum et Scholarum*, bij welke gelegenheid de Wel Edele Gestrenge Heer en Mr. J. H. HOEUFFT, voor de eerstemaal, als Mede-Opzigter over de Latijnsche Scholen, dit Feest bijwonende, op eene plegtige en zijner waardige wijze in dichtmaat, door hem aangesproken en begroet werd.

Hierop de uitdeeling der Prijssen geschiedende, werden de navolgende veel belovende Jongelingen bevorderd: als van de vierde naar de vijfde klasse D. PIERA en G. F. C. VAN LAAK: van de derde naar de vierde: G. A. HOPPENBROUWERS: van de tweede naar de derde A. WILLEMS, en van de onderste naar de tweede klasse C. J. KLEIJ-

Digitized by Google

KLEIJNE en J. BRINKMAN; terwijl C. H. BODE eene belooning van naarstigheid ten deele viel; betuigende allen voor de Eereprijzen, waarmede zij begiftigd werden, aan H. H. Curatoren, met veel bevalligheid hunnen dank, terwijl een keurig Muziek bij het begin, midden en einde, en eene menigte Toehoorders van allerlei rang en staat, deze tot aller genoegen afgeloopene plegtigheid niet weinig luister bijzettede.

Ten slotte werd een ieder der aanwezig zijnde Toehoorders, de Oude Letterkunde toegedaan, door den Rector op het vriendelijkst uitgenoodigd, om zijne pogingen tot bevordering van den bloei onzer Latijnsche Scholen, voor zoo veel in hen is, te ondersteunen, en de Ouders aangezocht hunne Kinderen aan het onderwijs der Griekische en Latijnsche Talen toe te wijden.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

HALLE. De Heeren Proponenten worden uitgenoodigd, namens de Gemeente te *Halle*, om hunne gaven daar te laten hooren, terwijl men gaarne spoedig tot eene beroeping zou overgaan.

APELDOORN, de nieuwe Predikant WALLER, is reeds voor langen tijd in zijnen dienst bevestigd, doch de Correspondent is nog niet in staat ge-

gesteld, om het gewone berigt hier van te kunnen geven.

TWELLO staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

WAGENINGEN. Zie Julij 1816.

ZUTPHEN.

AALTEN vakant. Zie Januarij 1816.

GENDRINGEN vakant. Zie Junij 1816.

BIBERGEN. Zie Junij 1816.

DEUTICHEM vakant. Zie Aug. 1816.

TIEL.

DRUMPT. Den 23sten Aug. is alhier gemakt het volgende zestal:

DD. Z. DE JONGH, Pred. te *Varik*. G. HARLEES, Prop. onder de Classis van *Leijden*. J. A. DE LORRAINE HOLLING, Prop. onder de Classis van *'s Hage*, W. F. VERWEIJ STOLBERG, Prop. onder de Classis van *Leijden*. Ds. L. M. LOBRIJ, Pred. te *Asch*, en Ds. R. VERWEIJ, Pred. te *Alem*.

Op het drietal werden geplaatst de Heeren Proponenten, en is daaruit den 24den Aug., ten overstaan van twee Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur van *Tiel*, beroepen, D. G. HARLEES, die deze beroeping, onder inwachting der goedkeuring, van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, heeft aangenomen, zullende zijn Eerw. op de Vergadering van het Provinciaal Bestuur van *Gelderland*, in October peremptoir geëxamineerd worden.

OCHTEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1816.

MAURIK vakant. Zie Mei 1816.

NB. De Berigten, welker plaatsing men in dit Tijdschrift verlangt, moeten, voor zoo ver de Classis van *Tiel* betreft, franko worden gezonden, aan den scriba van het Klassikaal Bestuur, Ds. PH SPECHT GRIJP, te *Tiel*, uiterlijk voor den 11den van iedere maand; kunnende de

Digitized by Google

de na dien tijd gezondene, niet ter plaatsing voor de loopende maand verzonden worden.

BOMMEL.

NEDERHEMERT vakant. Zie Aug. 1816.

HARDERWIJK.

HATTEM. Op den 4den Aug. is wegens het vertrek van Ds. A. SCHIM VAN DER LOEFF, naar *Bolsward*, ter vervulling der tweede Predikantsplaats door den Kerkeraad, onder het opzicht van Gecommitteerden, uit het Klassikaal Bestuur, DD. J. VAN ALLEN en H. D. G. IMMINK, Predd. te *Veessen* en *Harderwijk*.

Dit drietal gemaakt:

DD. J. Z. NAUMAN VAN DER ROEST, J. DE BOUTER en J. BOLDERMAN, Predd. te *Warmenhuizen*, *Nunspeet* en *Biezelingen*.

En is daar uit met volkomen eenparigheid van stemmen beroepen, JAN ZACHARIAS NAUMAN VAN DER ROEST, Pred. te *Warmenhuizen*, die ook deze beroeping, onder inwachting van de Koninglijke goedkeuring, volvaardig heeft aangenomen.

Dit beroep door daar toe benoemde Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur, den 11den Sept. Kerkelijk geapprobeerd zijnde, is naar *'s Gravenhage* verzonden, om de Koninglijke goedkeuring eerbiedig te verzoeken.

HARDERWIJK. De beroepingen van Ds. A. BOOIJMAN, tot Predikant te *Hattem*, en van Ds. B. MORRES, tot Predikant te *Nijkerk*, zijn door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, goedgunstig geapprobeerd.

NIJKERK. Zie Aug. 1816, en hier boven onder *Harderwijk*.

Digitized by Google

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

WASSENAAR, den 8sten Sept. Onze van *Hekelingen*, tot ons overgekomene Leeraar, de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. VAN NOORDEN, werd heden onder ons in den Heiligen dienst bevestigd, door deszelfs vader den Wel. Eerw. zeer gel. Heer C. J. VAN NOORDEN, Predikant in het Gasthuis te *Delft*. De Bevestiger predikte over 2 *Cor.* V: 18—21. De Bevestigde aanvaardde zijnen dienst met eene Leerrede over *Jes.* LIII: 10. de laatste woorden.

DELFT. Op den 29sten Julij overleed alhier, na eene ongesteldheid van weinige dagen, in den ouderdom van 74 jaren en 4 maanden; de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. W. KRAALS, sedert den 8sten Sept. 1782, Pred. bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente dezer Stad, na te voren in de Gemeente van *Waaverveen*, *'s Gravezande*, den *Briel* en *Deventer*, 15 jaren gearbeid te hebben.

Alle de Ambtgenooten van dezen waardigen Man, hebben met veel deelneming en verschuldigden lof aan hem gedacht, en de Gemeente opgewekt, om de gedachtenis van dezen Leeraar in zegening te houden.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

VOORBURG staat vakant te worden. Zie Aug. 1815.

ROTTERDAM.

MOERKAPELLE, den 14den Aug. 1816. Heden is alhier door den Eerw. Kerkeraad, ten overstaan van twee Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam*; DD. J. J. LE SAGE TEN BROEK en S. KAM, Predd. te *Rotterdam* en *Berkel en Rodenrijs*, uit een voorhaf gemaakt viertal, met éénparigheid van stemmen be-

Digitized by Google

beroepen de Wel Eerw. Heer A. HAZEU, Prop. onder de Classis van *Utrecht*, die ook deze beroeping, onder inwachting der Hooge goedkeuring van Z. M. onzen geliefden Koning, volvaardig heeft aangenomen.

ROTTERDAM Engelsche Presbijteriaansche Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

MOERKAPPELLE vakant. Zie Junij 1816.

HOOGVLIET. Zie Aug. 1816.

ROTTERDAM. Zie Aug. 1816.

L E I J D E N.

ZEVENHOVEN. Zie Aug. 1816.

NIEUWKOOP staat vakant te worden. Zie Aug. 1816.

D O R D R E C H T.

GORINCHEM. Ds. H. QUARTFORT, in wiens Evangeliedienst de Gemeente van *Doorn* zich zeven jaren verblijdde, en sedert Dec. 1815, onzen Herder en Leeraar, is den 5den September l. l., ten huize van zijnen Schoonvader te *Utrecht*, aan eene ziekte van eenige weken, in den leeftijd van ruim 30 jaren, tot onze smart overleden; nalatende eene bedroefde Weduwe, voor wie het annus gratiæ, door de Leden van den Ring, zal waargenomen worden.

SPIJK. Ds. W. VERVOORN, beroepen te *Philipsland*, hield den 25sten Aug. l. l., zijne afscheidsrede met *Efez.* V: 2. *Wandelt in de liefde, gelijkerwijs ook Christus ons lief gehad heeft, en Hem zelven voor ons heeft overgegeven tot eene offerhande, en een slacht-offer Gode, tot eenen welriekenden reuk.*

SCHELLUINEN. Ds. H. J. KROM, eene beroeping in de Gemeente van *Oud-Vossemeer*, ontvangen hebbende, heeft dezelve drie weken in beraad genomen.

Digitized by Google

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

HEINENOORD. Zie Julij 1816.

DORDRECHT. Zie Aug. 1813.

GOUDA.

MOORDRECHT, den 7den Julij. Onze Leeraar J. STERK, bedankt hebbende voor de beroeping naar *Nijkerk op de Veluwe*, predikte bij die gelegenheid over *Phil.* I: 25, 26. *Ende dit vertrouwe en weet ik, dat ik zal blijven, en met u allen zal verblijven tot uwer bevorderinge, en blijdschap des geloofs, op dat uwe roem in Christo Jesu overvloedig zij aan mij, door mijne tegenwoordigheid wederom bij u.*

Dit berigt was bij den Correspondens te laat ingekomen, om in de vorige Boekzaal geplaatst te worden.

GOUDA staat vakant te worden. Zie Aug. 1816.

SCHOONHOVEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1816.

MEERKERK. Zie Aug. 1816.

KEDICHEM. Zie Aug. 1816.

BERG AMBACHT. Zie Aug. 1816.

BRIELLE.

ROCKANGE, den 7den Aug. 1816. De Ring van *Brielle* alhier vergaderd, heeft tot Scriba, in plaats van D. H. PAUW, die, wegens zijne nabij zijnde vertrek van *Brielle* naar *Brussel*, die post heeft moeten nederleggen, bij meerderheid door besloten briefjes verkozen, D. S. T. HUET, Pred. bij de Walsche Gemeente, te *Brielle*.

BRIELLE, den 18den Aug. 1816. Heden heeft onze Leeraar D. H. PAUW, van ons [illegible] zegenend afscheid genomen, naar aanleiding [illegible] het laatste woord van *Hand.* XV: 29, *Vaar[illegible]* Dus is

BRIELLE vakant.

BRIEL-

BRIELLE, den 21sten Aug. 1816. Eindelijk, en na dat dit werk, over verscheiden jaren reeds aangevangen, door allerlei omstandigheden was onvoltooid gebleven, hadden wij het genoegen dat het Orgel, in onze Kleine of Waalsche Kerk, door onzen oudsten Leeraar D. D. MUNTING, ten behoeve van de Nederduitsche Hervormde Gemeente, welke in dit Gebouw hare Avond-Godsdienstoefeningen houdt, wierd ingewijd, met eene Leerrede over *Psalm* CL: 1*a*. *Hallelujah! Looft God in zijn Heiligdom*, en met tusschenbeide afgewisselde Psalmen, Liederen en Gezangen.

Wij zijn de voltooijing van dit Orgelwerk, waarvan alleen de Kas stond, geheel en al verschuldigd aan den Heer G. T. BÄTZ, Orgelmaker te *Utrecht*, hebbende de Heeren ROBBERS en MUILMAN, Organisten en Klokkenisten, de eerste van de Groote Kerk te *Rotterdam*, en de tweede alhier, die beide tot het opnemen verzocht waren, zulks met alle mogelijke naauwgezetheid, en met dezen uitslag verrigt, dat zij van het werk het meest voldoende berigt, en aan den vervaardiger den grootsten lof en de beste getuigenissen, als een door ervaren en eerlijk Kunstwerker, hebben gegeven.

Het Orgel bestaat uit een:

Prestant 8 voet, discant dubbeld.		Octaaf	2 voet.
Holpijp 8 voet.		Mixtuur 3, 4, 5 en 6 sterk.	
Sesquialter 3 sterk disc.		Fagot 8 voet, bas.	
Octaaf	4 voet.	Hoboë 8 voet, discant en	
Quint	3 ——		
Roorfluit	4 ——	Een Tremulant.	

Gaande het Klavier van groot C, tot drie gestreepte E, met een aangehangen Pedaal.

Digitized by Google

HEKELINGEN, den 25sten Aug. Onzen Leeraar Ds. H. VAN NOORDEN, van hiet naar *Wassenaar*, beroepen zijnde, en die beroeping aangenomen hebbende, heeft heden, onder ons zijn afscheidsrede gehouden, uit *Prediker* cap. 12. 13 en 14. *Van alles dat gehoord is, is het einde van de zake: vreest God en houdt zijne geboden; want dit [betaamt] alle menschen. — Want God zal ieder werk in het gerigte brengen, met al dat verborgen is, het zij goed, of, het zij kwaad.*

BRIELLE. Na gunstig verkregene handopening van Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerken enz., om, in plaats van onzen Leeraar H. PAUW, vertrokken als Protestants Pred. naar *Brussel*, een ander Pred. te beroepen, heeft de groote Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente, uit een voorafgemaakt grot, op den 30sten Aug. gemaakt dit twaalftal.

DD. MUNTING, Pred. te *Wageningen*. TIMMERS, te *Avesaten*, VAN VLOTEN, te *Katwijk aan Zee*. COLENBRANDER, te *Lienden*. PRINS, te *Oud Beijerland*. SCHUURING, te *Rokanje*. VAN EPEN, te *Delfzijl*. VAN DER LOO, te *Montfoort*. VAN WEZEL, te *Westbroek* en *Achtienhoven* DE KONING, te *Sliedrecht*. BROEKHOF, te *Zwello*. TIELEMAN VERMAASEN, te *Oudwoosdrecht*.

Zestal:

DD. TIMMERS, VAN VLOTEN, COLENBRANDER, PRINS, VAN EPEN, VAN DER LOO.

BRIELLE, den 13den Sept. 1816. Heden is door den Grooten Kerkeraad alhier, uit het op den 30sten Aug. l. l. gemaakt zestal, ter vervulling der vakature, door het vertrek van Ds. PAUW, naar *Brussel*, mede in tegenwoordigheid van Gecommitteerdens, uit het Klassikaal Bestuur te *Brielle*, gemaakt het volgende drietal:

DD.

DD. VAN VLOTEN, Predd. te *Katwijk aan Zee.* BERK KOLENBRANDER, te *Lienden.* PRINS, te *Oud-Beijerland.*

En is daaruit met meerderheid van stemmen beroepen, Ds. BERK KOLENBRANDER, Pred. te *Lienden*, zullende de beroepingsbrief dadelijk aan zijn Eerw. worden verzonden, met den hartelijken wensch, dat de gedane beroeping spoedig aangenomen, en door de goedkeuring van Zijne Majesteit, onzen geëerbiedigden Koning, bekrachtigd worden zal.

NIEUWENHOORN. Zie Aug. 1816.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM, den 31sten Julij. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur alhier, stond Ds. E. BEGEMANN, heden op verzoek binnen, met het overleggen der noodige stukken, verlangende tot Lid van de Classis van *Amsterdam*, verklaard te worden. Aan deze begeerte werd genegen voldaan.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 22sten Aug. Daar het beroep van Ds. W. G. VAN DOORNE, tot Predikant in deze Gemeente, door de gunstige goedkeuring van Z. K. M., is bekrachtigd geworden, zal de bevestiging (D. V.) geschieden, door zijnen Ambtgenoot H. WEIJLAND, den 6den October aanstaande, en de intrede den 9den daaraanvolgende.

'S GRAVELAND vakant. Zie Aug. 1816.

HAARLEM.

BENNEBROEK, den 7den Aug. Heden heeft de Kerkeraad, na bekomene handopening van Z. Excellentie, den Commissaris Generaal provisioneel belast, met de Zaken der Hervormde

Digitized by Google

Kerk enz., en na verkregene authorisatie van de Heeren Executeuren Testamentair, van wijlen den Wel Edel Geb. Heer G. NUTGENS, in leven Ambachtsheer van *Bennebroek*, onder directie van Ds. HUPKENS als Consulent, gemaakt het volgend achttal van Predd. en Propp.

DD. WEIJERS, Predd. te *Spaarnwoude* en *Spaarndam*. VAN RHEE, te *Eenrum*. BONEBAKKER, te *Rozendaal*. BRAVE, DE GEER, *Theol. Doct.* H. VAN REENEN, HAZEU en HARLEES, Propp. te *Utrecht*, *Amsterdam* en *Leijden*.

Op het viertal zijn gebragt:

DD. WEIJERS, VAN RHEE, BRAVE en DE GEER, *Theol. Doct.*

Deze Nominatie door bovengemelde Heeren Executeuren Testamentair goedgekeurd zijnde, is daaruit den 13den Aug., met eenparige stemmen, beroepen de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. H. WEIJERS, Pred. te *Spaarnwoude* en *Spaarndam*, — welke beroeping insgelijks door gemelde Heeren q. q., goedgekeurd zijnde door den beroepenen, in afwachting van de Koninglijke approbatie, tot onze blijdschap aangenomen.

BLOEMENDAAL, den 11den Aug. Heden had deze Gemeente het genoegen haar Kerkgebouw, voor het eerst met een Orgel versierd te zien. Dit stuk door aankoop haar eigendom geworden, is voor openbaar gebruik geschikt gemaakt, door den Heer J. C. FRIEDERICHS, Orgelmaker te *Gouda*, en heeft de goedkeuring weggedragen van vele deskundigen, inzonderheid van den Heer VAN HOOGSTRATEN, Organist te *Haarlem*, die hetzelve heeft onderzocht, en een voor den Kunstenaar zeer vereerende getuigenis afgelegd. Bij de plegtige inwijding behandelde onze Leeraar J. WIJS J. CORN. Z., den CLsten Psalm, en sprak naar aanleiding van denzel-

zel-

zelve, *Over de vereeniging der toonkunst met den openlijken Eerdienst.* Dit Godsdienstig Feest, bij het welk vele ter zake dienende Psalmen en Gezangen werden aangeheven, is tot genoegen der Gemeente afgelopen.

VELSEN. Ds. N. BERKHOUT, tot de aanneming der beroeping naar *Sneek*, besloten hebbende, heeft den 18den Augustus gepredikt over *Hand.* XXI: 14. *En als hij zich niet liet afraden, hielden wij ons te vreden, zeggende: de wil des Heeren geschiede.* En ons van zijn besluit openlijk kennis gegeven. Deze Gemeente zal alzoo, na eenigen tijd vakant worden.

OOSTZAAN. Ds. L. J. VAN DAM, herwaarts beroepen, heeft voor deze beroeping beleefdelijk bedankt. Hierom is de Groote Kerkeraad, den 21sten Augustus l. l., onder het bestuur van Ds. J. L. SCHELKES als Consulent, en ten overstaan van twee leden van het Klasikaal Bestuur van *Haarlem*, overgegaan tot het doen van eene andere beroeping.

Op het twaalftal zijn geplaatst: de Heeren J. BROEKMAN, Predd. te *Eemnes Buitendijk.* H. C. VAN CAMPEN, te *Winkel.* G. G. BRUGMAN, aan *den Bilt.* H. VAN HEININGEN, te *Rijswijk.* P. W. PRINS, te *Landsmeer.* A. VAN OSSENBRUGGEN, te *Oude Schoot* cum annex. S. A. ARNTZEN, te *Wormer.* L. JUTTING, te *Jisp.* M. VAN VEEN, te *Houten.* R. A. VAN DEURSEN, te *Nieuwendam.* J. R. IMMINK, te *Muiderberg.* en J. U. GRAAF, te *Zevenhuizen.*

Op het zestal: de Heeren BROEKMAN, VAN CAMPEN, BRUGMAN, VAN HEININGEN, PRINS en VAN OSSENBRUGGEN.

Op het drietal: de Heeren BROEKMAN, VAN CAMPEN en BRUGMAN.

Met eenparige stemmen is beroepen: Ds J. BROEKMAN, Pred. te *Eemnes Buitendijk.* Zijn

Wel

Digitized by Google

Wel Eerw. heeft deze beroeping veertien dagen in beraad genomen.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM. Onze Leeraar J. H WEIJERS, die ons den 18den Aug. bekend gemaakt had, dat hij eene eenparige beroeping ontvangen had, van den Eerw. Kerkeraad van *Bennebroek*, goedgekeurd door de Executeuren Testamentair van wijlen den Wel Edel geb. Ambachtsheer dier plaatse, berigtte ons den 1sten September, dat hij onder inwachting van de Koninglijke approbatie, die beroeping had aangenomen.

KOOG AAN DE ZAAN. Zie Aug. 1816.

A L K M A A R.

SCHOORL, GROET EN KAMP, den 4den Augustus. Onze Leeraar Ds. L. J. VAN DAM, van hier naar *Oostzaanen* beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt.

WARMENHUIZEN, den 1sten September. Onze Leeraar Ds. J. Z. NAUMAN VAN DER ROEST, van hier naar *Hattem* beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen.

OUDORP EN OTERLEEK, den 8sten Sept. Onze Leeraar, Ds. W. ZIMMERMAN, van hier naar *Franeker* beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen.

KOEDIJK, den 8sten Sept. 1816. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. T. VAN SPALL, onder ons in den heiligen dienst bevestigd, door Ds. N. DE GRAAF, onzen vorigen Leeraar, thans Pred. te *Oudkarspel*, met de woorden van onzen Heiland, *Matth.* XXVIII. 20. *En ziet ik ben met ulieden alle dagen tot de voleinding der wereld.*

De Bevestigde heeft namiddag zijne intrede gedaan, daartoe ten tekst nemende, 2 *Cor.* V: 19. het laatste deel. *En heeft het woord der verzoening in ons gelegd.*

De oplegging der handen geschiedde, behalven

ven door den Heer Bevestiger, van wegen het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*, door den President van hetzelve, Ds. G. VAN DER GOOT, Pred. te *Noordscharwoude*, ook nog door DD. P. P. VAN EIJKEN, L. J. VAN DAM, J. DIJK, Predd. te *Zuidscharwoude* en *Broek*, *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*; en *Oester-* en *Westerblokker*.

ALKMAAR vakant. Zie Aug. 1816

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN. Zie Aug. 1816.

H O O R N.

WOGNUM EN WADWAIJ, den 14den Julij 1816. Op heden wierd Ds. J. C. SCHEURLEER, van *Nederhemert*, tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door Ds. D. SCHOEN, Pred. te *Scharwoude*, met de woorden van Paulus *Phil.* II: 29. De Bevestigde deed des namiddags zijn intrede, daartoe tot tekst nemende *Joannes* XX: 21 *b*.

ENKHUIZEN, den 14den Julij 1816. Op heden werd Ds. O. VAN TRICHT, van *Meerkerk*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. S. MUNTENDAM, Pred. alhier, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* V: 20. De bevestigde heeft 's avonds zijn intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, *Luc.* XV: 7. De hand van Broederschap is gegeven door Ds. J. LEM, Predikant te *Bovenkarspel*.

HAUWAART. Zie Aug. 1816.

BEETS. Den 25sten Aug. heeft onze Leeraar A. MENSMA VAN WILLES, na behoorlijk van den dienst dezer Gemeente ontslagen, en aan dien van *Aagterkerke* toegewezen te zijn, afscheid van ons genomen; predikende *Matth.* VII 24—27. *Een iegelijk dan die deze mijne woorden hoort, en dezelven doet, dien zal ik vergelijken bij een voorzigtig man enz.* Zoo dat

BEETS vakant is.

MID-

MIDLIE. Zie Junij 1816.

ETERSHEM EN SCHARDAM staat vakant te worden. Zie Aug. 1816.

ZEELAND.

MIDDELBURG, den 8sten Aug. 1816. Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, is heden peremptoir geëxamineerd, de Eerw. Heer G. KOOL, Proponent onder de Classis van *Overveluwe*, en beroepen te *IJerseke*, met dat gevolg, dat hij aan de hem roepende Gemeente toegewezen is, en acte van admissie als Predikant ontvangen heeft.

MIDDELBURG.

AAGTEKERKE, den 8sten Sept. Op heden werd Ds. A. MENSMA VAN WILLES, van *Beets*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. J. KALDENBACH, Pred. te *Gapinge*, met de woorden van *Petrus*, 1ste Br. Hoofdstuk V: 2a. *Weidt de kudde Gods, die onder u is, hebbende opzigt [daar over] niet uit bedwang, maar gewilliglijk.*

De Bevestigde heeft, dienzelfden dag, zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende *Matth.* XIII: 44, 45 en 46. *Wederom is het Koningrijk der Hemelen gelijk een schat in den akker verborgen, enz.*

ZIERIKZEE.

Den 30sten Julij l. l. is Ds. A. SORTERMEER, bevestigd, Pred. te *Burch*, als Lid dezer Classis verklaard.

Op den 17den Julij l. l. is de Wel Eerw. Heer J. OLIVIER, rustend Pred. van *Serooskerke*, zeer subiet overleden.

SEROOSKERKE, den 18den Aug. 1816.

He-

Digitized by Google

Heden is alhier, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van Ds. J. OLIVIER, door het Wel Edel en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, onder Bestuur van den Wel Eerw. Heer H. W. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Haamstede*, als Director, een drietal gemaakt, waarop geplaatst werden J. F. HENRIJ, Pred. te *Overzande* en *Driewegen*, G. J. DUIJSER, Proponent onder de voormalige Classis van *Gorinchem*, en C. P. LAMMENS-VAN TOORENBURG, Proponent onder het Provintiaal Kerkbestuur van *Zuidholland*. De laatste is met eenparigheid van stemmen beroepen, en heeft deze beroeping, in afwachting der Koninglijke bekrachtiging, voltaardig aangenomen.

KERKWERVE. Na gunstig verkregene handopening, is alhier den 1sten Junij l. l. onder Directie van D. N. STELT, Pred. te *Zierikzee*, ter vervulling der vakature, door het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum gemaakt dit zestal:

DD. J. C. VAN RHEE, Predd. te *Poortvliet*. D. RIJKE, te *Hemmen*. H. J. VAN INGEN, te *'s Heerjansland*. D. JORISSEN, te *Renesse* en *Noordwelle*. J. G. DUIJZER, Proponent onder de Classis van *Gorinchem*, en D. EHL, Proponent te *Groningen*.

De drie eerste zijn op het drietal geplaatst, en daar uit met eenparigheid van stemmen beroepen, Ds. J. C. VAN RHEE, die, na beraad, voor deze beroeping heeft bedankt.

Op den 6den Julij is men andermaal tot het werk der beroepieg overgegaan. Uit een gemaakt gros van Predikanten, zijn toen op het drietal geplaatst:

DD. A. G. ALDEWERELD, Predd. te *Zantvoort*. D. ROLDANUS, te *Everdingen*. en P. VAN AMERONGEN, te *St. Anthoniepolder*.

En is daaruit terstond met eenparige stemmen be-

Digitized by Google

beroepen; Ds. A. G. ALDEWERELD, doch die ook, na beraad, voor deze beroeping bedankt heeft.

Eindelijk is den 8sten Aug. uit het volgend drietal van Predikanten:

DD: D. BAKKER, Predd. te *Holijsloot* en *Uitdam*. C. GILTAIJ, te *Krabbendijke*. en A. SCHOTSMAN, te *Noordwijkerhout*, beroepen D. BAKKER, die deze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatie, heeft aangenomen.

OUWERKERK IN DUIVELAND, den 18den Aug. onze Predikant de Wel Eerw. Heer JAC. DAGEVOS, heeft eene eenparige beroeping ontvangen, van het Collegium Qualificatum, van *Kruiningen*, onder de Classis van *Goes*, en heeft, na beraad, deze beroeping aangenomen. Zoo dat binnen kort.

OUWERKERK zal vakant zijn.

OUD VOSSEMEER. De Corsespondens heeft wel geene legale aanschrijving bekomen, maar kan toch op goede gronden berigten: dat alhier beroepen is, de Wel Eerw. Heer H. J. KROM, Pred. te *Schelluine*. onder de Classis van *Gorinchem*.

ST. PHILIPSLAND. Zie Junij 1816.

GOES.

GOES, den 31sten Julij 1816. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van heden, is, na vertooning van de vereischte stukken, tot lid der Classis van *Goes* verklaard, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. J. STORIJ, bevestigd Predikant te *Heinkenszande*.

In dezelfde Vergadering is Kerkelijk goedgekeurd het beroep, door het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum te *Baarland*, uitgebragt op den Wel Eerw. zeer gel. Heer P. J. CONRADI, Pred. te *Schore* en *Vlake*, en door zijn Eerw. aangenomen. En is hetzelve vervolgens ter goedkeuring van Z. M. den Koning opgezonden.

De

Digitized by Google

De Scriba van voornoemd Bestuur, H. CATS, Predikant te *Goes*, verzoekt bij deze gelegenheid, dat alle brieven en stukken, welke hem in genoemde kwaliteit, en voor het Klassikaal Bestuur worden toegezonden, alsmede de berigten voor de Boekzaal, hem vrachtvrij worden bezorgd.

GOES, den 21sten Aug. Bij dispositie van Z. E. den Commissaris Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk, van den 9den dezer N°. $\frac{2229}{1814}$ is in de Ringen van deze Classis, die verandering gekomen, dat de beide Gemeenten van *Kloetingen* en van *'s Heer Abts* en *Sinoutskerke*, van de Ringen van *Kruiningen* en van *Borselen*, zijn afgescheiden, en gevoegd bij den Ring van *Goes*, en deze laatste in twee sectien is verdeeld.

CATS eerlang zullende vakant worden, zoo worden alle Predikanten buiten vaste bediening, en Proponenten uitgenoodigd, om hunne gaven te laten hooren; dewijl het Collegium Qualificatum voornemens is, zoodra er handopening zal verleend zijn, tot een beroep over te gaan.

KRUININGEN, den 16den Aug. De Wel Eerw. zeer geh. Heer P. SIX DIJKSTRA, Pred. te *Kappelle*, voor de hem opgedragene beroeping, bedankt hebbende, is het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, op heden tot het doen eener nieuwe beroeping vergaderd. De Director Ds. P. J. CONRADI, Pred. te *Schore* en *Vlake*, verzocht hebbende, hem, bij het maken der nominatie voorbij te gaan, werd het te voren vermeld total, aangevuld met de Predikanten, J. DAGEVOS en G. J. LETTE, en alzoo uit hetzelve gemaakt het volgende zestal:

DD. J. DAGEVOS, Predd. te *Ouwerkerk* in *Duiveland*. W. DE RAPPER, te *Hoedekenskerke*. G. J. LETTE, te *'s Heer Abts* en *Sinoutskerke*. J. DE LEPELAAR, te *Waarden*. C. VAN DEN BRINK, te *Knabbendijke*. en J. BOLDERMAN, te *Bieselingen*.

Hierna dit drietal:

DD. DAGEVOS, DE RAPPER en LETTE.

Waaruit met algemeene stemmen tot gewoon Herder en Leeraar beroepen is; de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. DAGEVOS, Predikant te *Ouwerkerk* in *Oostduiveland*, die deze beroeping, na beraad, heeft aangenomen. Dezelve zal, Kerkelijk goedgekeurd zijnde, ter verkrijging der Koninglijke approbatie worden opgezonden.

IJERSIKKE, den 2den Sept. Onze beroepen Leeraar, Ds. G. KOOL, Proponent onder de voormalige Classis van *Overveluwe*, door Z. M. goedgunstig geapprobeerd, en door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, geëxamineerd zijnde, zal den 22sten dezer, onder ons worden bevestigd, door den Wel Eerw. zeer gel. Heer C. VAN DEN BRINK, Pred. te *Krabbendijke*.

SCHORE EN VLAKE. Zie Aug. 1816.

BAARLAND, den 17den Julij. Na vorige vruchteloose pogingen, heeft het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, ter vervulling der vakature, in deze Gemeente, gemaakt het volgend drietal van Predikanten:

DD. P. J. CONRADI, Predd. te *Schore* en *Vlake*, J. P. FABRICIUS, te *Oudelande*, en W. DE RAPPER, te *Hoedekenskerk*.

En daaruit met eenparigheid van stemmen beroepen: de Wel Eerw. zeer gel. Heer P. J. CONRADI, Pred. te *Schore* en *Vlake*; die deze beroeping, na beraad, heeft aangenomen. Dezelve is reeds door het Klassikaal Bestuur van *Goes*, en daarna door Z. M. onzen Koning, goedgunstig geapprobeerd; en onze beroepen Leeraar zal (D. V.) den 6den October onder ons worden bevestigd.

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

IJZENDIJKE.

Aan den belanghebbenden wordt berigt, dat, voor

voor de Classis van *IJzendijke*, de Correspondens is G. O. POST, Pred. te *IJzendijke*.

BRESKENS. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. HOFMAN, is onder ons bevestigd door Ds. . . JONGENEEL, Pred. te *Retranchement*.

St. KRUIJS vakant. Zie Junij 1816.

ZUIDZANDE vakant. Zie Junij 1816.

HOUTENISSE staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

UTRECHT.

Op den 11den September, is door het Provinciale Kerkbestuur præparatoir geëxamineerd, en tot den predikdienst toegelaten, de Heer H. W. H. HEINZEN, van *Wezel*, Candidaat in de wijsbegeerte, enz. en in de Godgeleerdheid aan de *Utrechtsche* Hoogeschool. —

UTRECHT.

THAMEN AAN DEN UITHOORN, den 1sten September. — Op heden werd Ds. W. H. VAN GEITHUISEN, van *Woudenberg* tot ons overgekomen, in den H. Dienst alhier bevestigd, door zijnen Schoonvader, Ds. H. DE HAAN HUGENHOLTZ, Pred. te *Amsterdam*, aan wien Ds. S. VAN BRUNINGEN, Assessor van het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, en door dat Bestuur daartoe gecommitteerd, deze beurt vrijwillig had afgestaan. — De Bevestiger predikte over de woorden van den Zaligmaker *Joh* XII: 26*a*. *Zoo iemand mij dient, die volge mij*; de Bevestigde heeft 's namiddags zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende *Luc.* XV: 10. *Alzoo (zegge ik*

ik ulieden) is daar blijdschap voor de Engelen Gods over eenen zondaar, die zich bekeert.

De MEERN staat vakant te worden. Zie Julij 1816.

BENSCHOP. Zie Aug. 1816.

HARMELEN. Zie Aug. 1816.

AMERSFOORT.

BLAAUWKAPEL, den 18den Aug. Heden is Ds. A. RADIJS, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd door Ds. C. A. VAN VLOTEN, Lid van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Zuilen*, met de woorden, 2 *Cor.* V: 11. *Wij dan, wetende den schrik des Heeren, bewegen de menschen tot het geloof, en zijn Gode openbaar geworden.* De oplegging der handen is gedaan door den Bevestiger en Ds. G. G. BRUGMAN, Pred. aan *de Bilt*. De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende, *Matth.* XXVIII: 20*a*. *En ziet! ik ben met ulieden.*

KORTENHOEF, den 18den Augustus. Onze Leeraar, Ds. T. SANDERS, heeft voor het beroep van *Harmelen* bedankt, en dat van *Berg-Ambacht* aangenomen.

VREELAND, den 1sten September. Onze Leeraar, Ds. W. VAN VOORTHUIJZEN, heeft heden eene Lijkrede gehouden, ter vereerende nagedachtenis van onze overledene Ambachtsvrouw, A. M. GEELVINCK, Weduwe van den Wel Ed. Gestr. Heer D. HOOFT GERRITSZ., Vrijheer van *Vreeland* en *Dorsswaard* enz., en hiertoe ten Tekst genomen *Ps.* CXII: 6*b*. *De regtvaardige zal in eeuwige gedachtenis zijn.*

EEMNES BUITEN, den 8sten September. Onze Leeraar, Ds. J. BROEKMAN, van hier naar *Oostzaan* beroepen zijnde, heeft, na ernstig beraad, voor die beroeping bedankt, en heden zich op nieuw aan ons verbonden, met 2 *Cor.* XIII:

Digitized by Google

XIII: 9b. *En wij wenschen ook dit, namelijk uwe volmaking.*

TIENHOVEN. Ds. W. G. VAN DEN BROEK, Pred. te *Zeist*, heeft voor het beroep naar deze Gemeente bedankt.

Hierop is de Kerkeraad, den 11den September, onder het opzigt van den Heer C. A. VAN BLOTEN, Lid van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Zuilen*, bijeengekomen, tot het doen van een nieuw beroep, en heeft hiertoe op het drietal geplaatst, de Heeren:

J. LANGENBERG, Propp. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. C. HUIZER VAN REENEN, onder de Classis van *Amsterdam*. A. DE GRAAF, onder de voormalige Classis van *Woerden*.

Uit welke beroepen is de Heer J. LANGENBERG, die dit beroep heeft aangenomen.

MAARTENSDIJK. Zie Aug. 1816.

WOUDENBERG vakant. Zie Aug. 1816.

W I J K.

ODIJK, den 1sten September. Heden werdt Ds. J. C. VAN DE VELDE, in den H. Dienst alhier bevestigd, door zijnen Schoonvader Ds. C. T. HERMSEN, Pred. te *Gennep* bij afkand van Ds. J. VAN DOESBURGH, Secretaris van het Klassikaal Bestuur, en Pred. te *Wijk bij Duurstede*, met de woorden 2 *Cor.* IV: 5. *Want wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus den Heere: en ons zelven [dat wij] uwe dienaren zijn om Jezus wil.* De oplegging der handen is verrigt, door de beide voornoemde Heeren, en andere tegenwoordig zijnde Predd.

De Bevestigde heeft zijn Intrede gedaan, daar toe tot Tekst nemende 2 *Cor.* V: 20. *Zoo zijn wij dan Gezanten van Christus wegen, als of God door ons bade: wij bidden van Christus wegen, laat u met God verzoenen.*

WERKHOVEN. Zie Julij 1816.
'T WAAL EN HONSWIJK. Zie Julij 1816.

FRIESLAND

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, zijn den 7den en 8sten Augustus, l. l. geexamineerd, en onder het getal der Friesche Kandidaten aangenomen, R. A. M. S. DE WAL, P. VAN BORSSUM WAALKES en P. BORLES.

LEEUWARDEN.

BOORNBERGUM vakant. Zie Julij 1816.

HARLINGEN.

FRANEKER. Na verzochte en verkregen handopening, is hier den 23sten Julij 1816. ter vervullinge van de vakature, ontstaan door het toegestaan Emeritaat, van den Wel Eerw. Heer VERWEIJ, Pred. te *Franeker*, door den Eerw. Kerkraad, een Nominatie gemaakt van twaalf Predd., waar op gebragt zijn. —

DD. D. RIJKE, Predd. te *Hemmen*. B. VAN DER FEEN, te *Noordwijk-Binnen*. W. VAN VLOTEN, te *Katwijk aan Zee*. A. VAN DER VEEN, te *Engelbert*. A. K. ROMSWINKEL, te *Nieuwerkerk*, in *Zeeland*. R. NICOLAI, te *Ried* en *Boer*. P. J. Z. OLINJUS, te *Herbajum*. W. ZIMMERMAN, te *Ouddorp* en *Oterleek*. G. JELGERSMA, te *Kimswert*. D. J MACKAIJ, te *Twijzel* en *Koten*. A. WASSENBERG, te *Schingen* en *Slappeterp*. J. K. LIEFSTING, te *Hellendoorn*.

En hier uit dit navolgend zestal:

DD. D. RIJKE, B. VAN DER FEEN, A. K. ROMSWINKEL, R. NICOLAI, W. ZIMMERMAN, en D. J. MACKAIJ.

Waar uit den 28sten Julij dit drietal gemaakt is:

DD. D. RIJKE, W. ZIMMERMAN en D. J. MACKAIJ.

Den

Digitized by Google

Den 11den Augustus is uit dit drietal, met eenparigheid van stemmen beroepen D. W. ZIMMERMAN, Pred. te *Ouddorp* en *Oterleek*, die, na eenigen tijd van beraad, deze beroeping heeft aangenomen.

HARLINGEN, den 31sten Julij. Door het Klassikaal Bestuur van *Harlingen*, zijn de Wel Eerw. Heeren D. P FARRET en A. SCHIM VAN DER LOEFF, als Predd. van *Harlingen* en *Bolsward*, tot Leden der Classis van *Harlingen* aangenomen.

BOLSWARD, den 26sten Mei l. l., deed Ds. A. SCHIM VAN DER LOEFF, zijne Intrede alhier, met de woorden *Hand.* V: 42. *En zij hielden niet op, alle dagen* enz.

Den 11den Augustus deed Ds. H. VAN HAAGEN, alhier zijne Intrede, met de woorden *Jer.* IX. 23, 24. *Een wijze beroeme zich niet in zijne wijsheid, en de sterke* enz.

PINGJUM, den 2den September 1816. — Op den 17den Augustus l. l., ontvingen wij het treurig berigt, dat onzen Leeraar, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer J. C. KÜTSCH, met zijne Echtgenooten te *Leeuwarden* zijnde, een zwaar ongeluk was overgekomen, door eenen val met rijdtuig in het water. Wij vreesden terstond, dat dit ongeluk voor onzen reeds bejaarden Leeraar, doodelijk zoude zijn en ook op den volgenden dag ontvingen wij het ontzettend berigt, dat zijn Eerw. aan de gevolgen van dien noodlottigen val, was overleden. — Wij betreuren, met de zeer bedroefde Weduwe, het verlies van dezen onzen Leidsman op den weg der waarheid. — Zijn Eerw. wierd den 5den Julij 1754 te *Leeuwarden* geboren, en was de jongste Zoon van den Heer J. C. KÜTSCH en Mejuffrouw C. BROUWER: — Hij genoot het eerste on-

onderwijs in zijne geboortestad; werd vervolgens onderwezen in de Hebreeuwsche, Grieksche en Latijnsche talen; deze en zijne Akademische studiën te *Franeker*, met zeer veel lof volbragt hebbende, werd zijn Eerw. in 1779, in de Classis van *Bolsward* en *Workum*, met algemeene goedkeuring over het loffelijk afgelegd Examen, tot den Predikdienst toegelaten: — Doch eerst in 1783, wegens het groot aantal Candidaten destijds, in deze Gemeente beroepen zijnde, heeft zijn Eerw., met zeer veel getrouwheid onder ons gearbeid gedurende den tijd van ruim 32 jaren. — Zijn Eerw. laat na, eene bedroefde Weduwe, Mejuffrouw M. C. VAN SLOTERDIJK, voor welke het ennus gratie zal worden waargenomen. — Gisteren namiddag deed de Wel Eerw. Heer J. CAHAIS, Pred. te *Witmarsum*, als Nabuur de Lijkrede, hebbende tot Tekst gekozen *Jac.* IV: 14*b*. *Want hoedanig is uw leven?* — Dus is

PINGJUM vakant.

HARLINGEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1816.

SNEEK.

IJLST vakant. Zie April 1815.

HEEG vakant. Zie April 1816.

SNEEK. Zie Aug. 1816.

WORKUM. Zie Aug. 1816.

KOUDUM. Zie Aug. 1816.

WIJCKEL staat vakant te worden. Zie Augustus 1816.

BALK. Zie Aug. 1816.

DOKKUM.

DROGEHAM staat vakant te worden. Zie Maart 1816.

DOKKUM. Zie Julij 1816.

OUDWOUDE. Zie Julij 1816.

HEE-

Digitized by Google

HEERENVEEN.

GORDIJK vakant. Zie Maart 1816.

WOLVEGA vakant. Zie Mei 1816.

BEESTERZWAAG vakant. Zie Juni 1816.

OVERIJSSEL.

ZWOLLE.

Den HAM, den 25sten Aug. Onze Leeraar Ds. J. BREMER, van hier naar *Wapserveen* beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen, zoo dat

Den HAM eerlang vakant zal worden.

De Heeren Propp. worden verzocht, hunne gaven hier te laten hooren.

HARDENBERG vakant. Zie April 1816.

DEVENTER.

DEVENTER. Het Klassikaal Bestuur van *Deventer*, op den laatsten Woensdag in Maart l. l. gehouden, bestaande uit DD. C. F. VAN ECK Praeses, F. G. IMMINK Scriba, J. HOOGEWAL, R. HESSELINK, H. W. STROINK, S. IMMINK, Predd. te *Deventer*, *Almelo*, *Markelo* en *Oetmarsum*, benevens den Heer Mr. J. J. SCHMAUSS, Ouderling te *Deventer*, is geinstalleert geworden, door Ds. C. F. VAN ECK, Praesideerend Lid van het Provinciaal Kerkbestuur, in de Consistorie Kamer der Groote Kerk te *Deventer*.

De Ringvergaderingen, op den eersten Woensdag, van de maand April gehouden zijnde, zijn volgens daartoe bij het Klassikaal Bestuur gemaakte schikkingen geinstalleerd geworden.

1. De Ring van *Deventer*, door Ds. J. HOOGEWAL, zijnde behalven de Leden DD. C. F. VAN ECK, A. A. KUVEL, F. G. IMMINK, H. W. STROINK, J. S. S. BALLOT, G. V. GEND, J. S. BOSKEN, J. H. VAN DIEST, H. J. CALCOEN, Predd.

Digitized by Google

te *Deventer*, *Markelo*, *Wesepe*, *Holten*, *Kolmschak*, *Bathmen*, *Olst*, benevens den Heer Mr. J. J. SCHMAUSS, Opderling te *Deventer*.

2. De Ring van *Almelo*, door Ds. H HESSELINK, zijnde behalven de Ds. J. P. LINDEMAN, S. V. D. HAAS, G. W. STORK, H. L. DONCKERMAN, J. IMMINK, H. WEDDELINK, J. E. C. KOPPELMAN, G. IMMINK, J. LULOFS, G. V. PEDDEMOS, Predd. te *Almelo*, *Wierden*, *Denichem*, *Weerselo*, *Tubbergen*, *Ootmarsum*, *Borne*, *Enter*, *Almelo*, *Rijssen*, en was *Vriesleveen* vakant.

3. De Ring van *Enschede*, door Ds. P. IMMINK, zijnde behalven de Leden D. WESTENBERG, A. KAIJSER, S. SCHREIJ, D. J. SMIJTER, J. AMSHOF, R. J. SIEGMAN, J. PALTHE, J. H. HULSKEN, J. HASSELT, J. C. CONINCK WESTENBERG, Predd. te *Ootmarsum*, *Delden*, *Enschede*, *Haaksbergen*, *Oldenzaal*, *Hengelo*, *Delden*, *Oldenzaal*, *Losser*, *Enschede*, *Goor*, en was *Diepenheim* vakant.

Volgens dispositie van den Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, de dato 1sten Julij 1816, wordt ter kennis gebragt van allen wie zulks aangaat, dat:

1°. Gedurende den loop dezes jaars, zorg zal moeten gedragen worden, dat de berigten, welke men den Correspondent zoude willen toezenden, en wenschen in den Boekzaal geplaatst te zien, met een leesbare hand geschreven, en naar de aangenomene spelling ingerigt, uiterlijk op den 13den en in het vervolg, te beginnen met de maand Januarij 1817, uiterlijk op den 15den van iedere maand, aan de Uitgevers der Boekzaal ter hand komen.

2°. Alle Berigten, welke worden ingezonden, zullen zoo beknopt mogelijk, en zonder onnodigen omslag, worden opgesteld, en vooral daarbij die ostentatie en woordenpraal ontweken, wel-

Digitized by Google

welke meermaals aanleiding gaf, tot spotten met het Leeraarambt en met den Godsdienst zelven. De redactie zal dus eenvoudig zijn op de navolgende wijze: onze Leeraar Ds..... van hier naar ..... beroepen zijnde, heeft die beroeping in beraad genomen, die beroeping aangenomen, of voor dezelve bedankt.

Op heden werd Ds..... van ..... tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigt, door Ds..... Predikant te ..... met de woorden .....

De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende.....

En zoo de andere Berigten haar evenredigheid.

BATHMEN, den 18den Aug. Onze Leeraar Ds. J. B. VAN DIEST, van hier naar *Halle* beroepen zijnde, heeft, na eenigen tijd van beraad, voor die beroeping bedankt, zich bij vernieuwing aan ons verbindende, met *Colos.* I: 28. *Denwelken wij verkondigen, vermanende een iegelijk mensche, en leerende een iegelijk mensche in alle wijsheid, op dat wij zouden een iegelijk mensche volmaakt stellen, in Christus Jesus.*

FRIESEVEEN vakant. Zie Maart 1816.

KAMPEN.

ZALK, den 8sten Sept. 1816. Op heden werd Ds. H. DE HAAN HUGENHOLTZ, Proponent onder de Classis van *Amsterdam*, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door deszelfs broeder Ds. P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, Pred. te *Leersum*, wien dit werk op verzoek was afgestaan, met de woorden van den Heer der Kerk te vinden, *Marc.* XVI: 15. *Predikt het Evangelium.*

De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, 2 *Cor.* V: 20. *Zoo zijn wij dan gezanten van Christus wege, als of*

God

Digitized by Google

God door ons bade: wij bidden van Christus wege; laat u met God verzoenen.

De oplegging der handen is geschied, behalven door den Bevestiger en Ds. A. S. ALTING, Pred. te *Kampen*, in naam van het Klassikaal Bestuur van *Kampen*, door Ds. K. W. P. HUGENHOLTZ, Emeritus Predikant van *Hasselt*, en A. VISCH, Pred. te *Wilsum*.

CUINRE. Zie Aug. 1816.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie December 1815.

OLDENHOVEN. Zie Junij 1816.

WINSCHOTEN.

ZUIDBROEK, den 14den Julij. Onze Leeraar Ds. B. NIEUWOLD, voor de beroeping naar *Dordrecht*, beleefdelijk bedankt hebbende, heeft zich heden op nieuw aan deze Gemeente verbonden.

VEENDAM, den 21den Julij. Onze Leeraar Ds. F. J. ABRESCH, van hier naar *Bercum*, onder de Classis van *Middelstum*, beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen.

WINSCHOTEN, den 14den Aug. Op heden werd door het Klassikaal Bestuur, na ingekomen berigt van bij het Provinciaal Kerkbestuur volbragt examen peremptoir, de ingeleverde beroepbrief, waarbij de Heer Prop. R. A. DE JONGE, tot Predikant te *Ter Apel*, werd beroemd, Kerkelijk goedgekeurd, onder inwachting van de approbatie van Z. Majesteit.

OUDE PEKELA, den 14den Aug. Op heden had alhier weder, volgens jaarlijksche gewoon-

woonte, het openbaar onderzoek en plegtige aanneming tot Ledematen plaats, van eenige jonge lieden, wier getal nu acht was, zijnde twee getrouwde Vrouwen en zes jonge Dochters, onder welke laatste zich ook de oudste Dochter van den Pred. M. J. ADRIANI zelven, bevond.

TIEL APEL. Zie Aug. 1816.

APPINGEDAM.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

MIDDELSTUM.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN. Zie Aug. 1816.

EENRUM vakant. Zie Mei 1816.

NOORD-BRABAND.

HERTOGENBOSCH.

BRUNEN EN NIEUWKUIK. Zie Febr. 1816.

BREDA.

OUDENBOSCH, den 28sten Mei. Na gunstig verleende handopening, door Zijne Excellentie, den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, ten overstaan van Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur van *Breda*, ter vervulling van de openstaande Leerstoelplaats, dit twaalftal van Predd. gemaakt:

DD. SJOERNIS, Predd. te *Petten*. OOSTERZEE, te *Zonnemair*. SCHILFGARDEN, te *Maasdam*. SCHIPPERS, *aan den Meern*. ANEMAAT, te *Cats*. SCOTT, te *Gastel*. FAASSEN, te *'s Gravemoer*. JANSSEN, te *Molenaatsgraaf*. SCHURING, te *Rotkan-*

kanje. BLOEMERS, te *Gorsel.* STERK, te *Meteren.* en BERKHOUT, te *Oosterhout.*

Vervolgens op het zestal gebragt:

DD. BERKHOF, SCHIPPERS, ANEMAAT, ECOMA, FAASSEN en SJOERNS.

En daar uit op het drietal:

DD. SCHIPPERS, FAASSEN en ECOMA, met het lot tegen BERKHOF.

Waar uit met meerderheid van stemmen is beroepen, D. SCHIPPERS, Predd. *aan de Meern*, die deze beroeping aangenomen heeft, en vervolgens door het Klassikaal Bestuur van *Breda*, en daarop door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning goedgekeurd is. —

LAGE-ZWALUE, den 16den Junij. Op heden werd Ds. J. MARTIJN, van *Berg-Ambacht* tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd door Ds. H. WESSELS, Pred. te *Ter Heide*, met de woorden van Paulus, *Gal* I: 10. *Predike ik nu de menschen, of God? of zoek ik menschen te behagen? Want indien ik nog menschen behaagde, zoo ware ik geen dienstknecht van Christus.*

De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende, *Hand.* X: 29. *Daarom ben ik ook zonder tegenspreken gekomen, ontboden zijnde. Zoo vrage ik dan om wat reden gijlieden mij hebt ontboden?*

PRINCELAND, den 30sten Junij. Op ingekomen berigt, dat de Wel Eerw. Heer T. BUSSING, voorheen, gedurende den tijd van 6½ jaar, een nuttig en achtingwaardig Leeraar onder ons, maar nu sedert zes weken rustend Leeraar van *Benschop*, in den ouderdom van ruim 78 jaren, na eene kortstondige ziekte, te *Dordrecht* overleden was; heeft onze Leeraar J. STEENBAKKER ons daarvan kennis gegeven in eene vooraftspraak over *Psalm* LXXXIX: 49. *Wat man leeft er,*

die

die den dood niet zien zal? En ons tevens opgewekt, om ons dit sterfgeval ten nutte te maken, ter onzer voorbereiding voor de eeuwigheid. —

STAND DAAR BUITEN, den 26sten Augustus. Zijne Excellentie, de Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, handopening verleend hebbende, tot het doen van een beroep; zoo heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, ten overstaan van Gecommitteerden uit het Klasikaal Bestuur van *Breda*, op heden, dit drietal gemaakt:

DD. G. H. STOLTS JANSSEN, Pred. te *Kruisland*. P. HAGOORT, en G. J. DUIJSER, Propp. onder de voormalige Clasis van *Gorinchem*.

En daaruit met eenparige stemmen beroepen, den Wel Eerw. Heere P. HAGOORT, Prop. onder de voormalige Clasis van *Gorinchem*, die deze beroeping heeft aangenomen.

HEUSDEN.

SLEEUWIJK, den 29sten Julij 1816. Ter vervulling der vakatuur dezer Gemeente, veroorzaakt door het vertrek van Ds. LANDSKNECHT, naar *Wisekerke*, is de Kerkeraad den 29sten l. l. ten overstaan van DD. J. A. BERKHOUT en C. A. LEEMANS, moderatoren van het Klasikaal Bestuur van *Heusden*, voor den ring van *Woudrichem*, overgegaan tot het doen eener beroeping, en zijn ten dien einde op het viertal geplaatst.

DD. A. SCHEURKOGEL, Prop. onder de Clasis van *Emmen*. BERGHEGE en HARLEES, Propp. onder de Clasis van *Leijden*, en VAN ASTRO, Prop. onder de Clasis van *Amersfoort*.

Waaruit beroepen is: A. SCHEURKOGEL, Prop. onder de Clasis van *Emmen*, welke beroeping echter door den Wel Edel Geb. Heer en Mr. K. KIEPMAKER, Ambachtheer van *Sleeuwijk*, na

hierin met de meeste omzigtigheid, en belangstelling in deze Gemeente, gehandeld te hebben; om de geldigste redenen, op den 22sten Mei daaraanvolgende, is geimprobeerd.

Ten gevolge eener resolutie, van Z. E. den Heere Commissaris Generaal, provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, enz. van den 26sten Junij N°. $\frac{1779}{1777}$ genomen op een rekwest, en bijlagen van Leden van den Kerkeraad, en Gemeente van *Sleeuwijk*, waarbij het bovengemeld beroep, insgelijks als vervallen wordt beschouwd, is de Kerkeraad, uitgenoodigd, om tot een ander beroep over te gaan, en heeft uit dien hoofde, in hare Vergadering van heden, op nieuw het volgende viertal gemaakt.

DD. PRINS, Predd. te *Altforst* en *Appeliteen*. VAN ASPEREN, te *'s Hage*, bij *Breda*. VAN VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*. en COX, *aan de Meerdijk*.

Waaruit met het lot tegen Ds. PRINS, beroepen is Ds. E. VAN VEEN, Pred. te *Aalburg* en *Heesbeen*, welke beroeping aan den Ambachtsheer ter approbatie is ingezonden. en waarvan den beroepenen, per missive is kennis gegeven.

ALMKERK, den 8sten Julij 1816. Ter vervulling der openstaande Leeraarsplaats, heeft de Kerkeraad, ten overstaan van DD. J. A. BERKHOUT en C. A. LEENMANS, moderatoren van het Kiassikaal Bestuur van *Heusden*, voor den Ring van *Woudrichem*, op het volgende viertal geplaatst.

DD. VAN BRUZEKOM Predd. *aan de Vuurschei*. E. MOORRERS, te *Wijk* bij *Heusden*. J. J. BUIN, te *Gellikum* en *Rhenoij*, en A. TREFFERS, te *Waspik*.

HEUSDEN, den 31sten Julij 1816. In de Vergadering van het Kiassikaal Bestuur, is op heden, het beroep van *Sprang*, uitgebragt op den Wel Eerw. Heer J. H. MUNTING, Prop. onder

der de Eerw. Classis van *Brielle*, na inzage der vereischte stukken, Kerkelijk goedgekeurd.

HEUSDEN, den 14den Aug. 1816. In onze Ringvergadering van heden, heeft Ds. B. MORRES, Pred. te *Wijk*, uit hoofde van zijn aanstaand vertrek naar *Nijkerk op de Veluwe*, zijnen post als Scriba van dezen Ring nedergelegd; in welke plaats daarop verkozen is, Ds. B. VAN VEEN, Pred. te *Aalburg* en *Heesbeen*.

In de Boekzaal van Julij, is de verkiezing van Ds. I. MAGNET, tot Praetor van den Ring van *'s Gravenhage Kapelle*, verkeerdelijk gemeld, het geen mezen moet Ds. R. VAN DEN BROEK, Pred. te *Rijswijk*.

AALBURG EN HEESBEEN, den 8sten Sept. Onze Leeraar Ds. B. VAN VEEN, ontving den 20sten Julij l. l., eene wettige beroeping naar de Gemeente van *Steenwijk*, onder deze Classis, doch bedankte voor dezelve, na eenige dagen van beraad.

Op den 11den Sept. bij vernieuwing derwaards beroepen zijnde, gaf zijn Eerw. ons daar van wederom berigt, en bedankte ook ditmaal voor de op hem uitgebragte beroeping.

STEENWIJK, den 27sten Aug. 1816. Nadat Ds. B. VAN VEEN, Pred. te *Aalburg*, per missive aan den Kerkeraad had te kennen gegeven, dat zijn Eerw. zich verpligt gevonden had, voor de op hem uitgebragte beroeping te bedanken, heeft de Kerkeraad op heden weder te zamen, onder Bestuur van Ds. A. J. BERGHOUT, Praeses van het Klassikaal Bestuur van *Heusden*, gecommitteerd door hetzelve Bestuur voor den Ring van *Woudrichem*.

En is met eenparige stemmen besloten, om hetzelve beroep Ds. B. VAN VEEN, nog eenmaal aan te bieden, van het bedanken ook voor dit aanbod, zie het bovenstaande berigt.

MEEUWEN EN HAGOORT. Zie Aug. 1816.

SPRANG. Zie Aug. 1816.

WIJK staat vakant te worden. Zie Aug. 1816.

EINDHOVEN.

EINDHOVEN, den 11den Aug. Op heden werd Ds. H. H. WOLDRINGH, van *Nieuwenhoorn*, tot ons overgekomen, in den H. dienst alhier bevestigd, door Ds. D. WUIJSTER, Pred. te *Oirschot*, met de woorden *Spr.* XXIX: 18. *Als er geen prophetie is, wordt het volk ontbloot, maar welgelukzalig is hij, die de wet bewaert.*

De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, 1 *Cor.* I: 23, 24. *Doch wij prediken Christum, den gekruisten, den Joden wel een ergernis, en den Grieken eene dwaasheid, maar haar die geroepen zijn, beide Joden en Grieken, (prediken wij,) Christum de kracht Gods, en de wijsheid Gods.*

DRENTHE.

MEPPEL.

De Correspondent is 't volgende berigt toegezonden:

WAPSERVEEN, den 30sten Aug. 1816. Nadat de Eerw. Kerkeraad dezer Gemeente, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. Heer J. L. TH. COX, naar *Moerdijk*, het beroep had aangeboden aan den Wel Eerw. Heer W. H. F. CRANSEN, Pred. te *Dwingelo*, welke echter dit aanbod vriendelijk heeft van de hand gewezen, besloot men hierop eene nominatie van de navolgende Predikanten en Proponenten te maken, te weten:

DD. W. MIDDELVELD, te *Blokzijl*. C. ALBERTI, te *Visvliet*. BOOIMAN, te *Wijkel*. en J. BREMER, in

in den Ham, benevens de Propp. W. H. LAMBERTS onder de Classis van *Emmen*, J. W. BEGEMAN, onder de Classis van *Rolde*. A. H. MANTING, onder de Classis van *Meppel*. en E. J. HOMAN, onder de Classis van *Rolde*, welke H. H Predd. en Propp. (behalven Ds. MIDDELVELD en BOOIMAN, benevens de Prop. LAMBERTS, die voor alle aanmerking op hunne personen beleefdelijk hebben bedankt), hunne predikgaven in deze Gemeente op eenige achter een volgende Zondagen, hebben laten horen gelijk ook de H. H. C. BUWAMA AARDENBURG, Prop onder de Classis van *Meppel*, en R WEURDINGE, Prop. bij de Theologische Faculteit te *Groningen*, die mede daartoe verzocht waren, en is heden uit de bovenstaande nominatie door de hoofden der huisgezinnen, ten overstaan van de twee naburige Predikanten, de Wel Eerw. Heeren R. DE KEMPER, te *Vledder*, en W. H. F. CRANSEN, te *Dwingelo*, als Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur, met meerderheid van stemmen beroepen, den Wel Eerw. Heer J. BREMER, Pred. *in den Ham*, onder de Classis van *Zwol*.

MEPPEL. Zie Junij 1816.

WAALSCHE KERK.

'S GRAVENHAGE, den 12den Sept. 1816.

Onder de oudste Hervormde Gemeenten, die reeds voor den tijd der Nederlandsche onlusten, in de zestiende eeuw bestonden, en zich, niettegenstaande vele wederwaardigheden en rampen, tot op heden in stand hebben gehouden, verdienen de Gemeenten van *Ronghy* en *Dour*, in het arrondissement van *Bergen*, in *Henegouwen*, onder het Provintiaal Kerkbestuur van *Limburg* enz. bijzonder geteld te worden.

Het heeft Z. M. goedgunstiglijk behaagd, op

voordragt van Z. E. den Heer Commissaris Generaal, ook zijne vaderlijke zorg over deze, uit dien hoofde zoo belangrijke Gemeenten, uit te strekken, en tot Predikant in de fransche taal, bij de Protestantsche Gemeente van *Dour*, te benoemen, den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. DE VISME, Proponent te *Geneve*, wiens vader Predikant in fransch *Henegouwen*, sedert vele jaren, aan de voornoemde Gemeenten, uitstekende diensten bewezen heeft. De beroepen Leeraar, eer in functie te treden, zal vooraf bij de Commissie voor de huishoudelijke zaken der Waalsche Kerken, het examen afleggen, door het Sijnodaal reglement, op het examen gevorderd.

BRIELLE, den 25sten Aug. 1816. Het Orgel in de kleine of Waalsche Kerk alhier gesticht, en hier voren, onder de Berigten voor de Nederduitsche Hervormde Kerken, in het Artikel *Brielle*, van den 21den Aug. breeder vermeld, is ook heden ten dienste van onze Gemeente ingewijd: handelende bij die gelegenheid, onzen Leeraar Ds. S. T. HUET: over 1 *Cor.* XIV: 10.

Terwijl voor, onder, en na de rede, toepasselijke Psalmen en Cantiques gezongen wierden.

LEEUWARDEN. De Wel Eerw. zeer gel. Heere M. EPPENS, Lid van het Klassikaal Bestuur, de Ringvergadering van *Leeuwarden*, plegtig geïnstalleerd hebbende, werden door de Leden van hetzelve, tot Praetor gekozen, den Wel Eerw. zeer gel. Heere G. H. M. DELPRAT, Pred. der Waalsche Gemeente alhier, en tot Scriba den Wel Eerw zeer gel. Heere J. W. FLORISON, Pred. te *Lekkum*. — Den 3den Sept. l. l. kwamen de Leden bijeen, ten einde een reglement van orde en werkzaamheden te arresteren, dit reglement met algemeen genoegen, en eenparig door de presente Leden aangenomen zijnde, hield de Praetor DELPRAT, tot opening dezer bij-

bijeenkomsten eene redevoering, handelende over de toepassing van het dierlijk magnetismus, op de wonderen en voorspellingen in de H. Schrift voorkomende. Op uitdrukkelijk verlangen van de Ringvergadering, zal de Auteur misschien besluiten, om deze verhandeling bij wijze van uittrekſel of anderzints aan de Boekzaallezers mede te deelen.

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats
KAMPEN
DELFT, tweede Predikantsplaats
DEVENTER
GOES
GROEDE
HEUSDEN
HARDERWIJK
'S HERTOGENBOSCH
OOSTBURG
SCHIEDAM
THOLEN
VEERE
VLISSINGEN
VIANEN
VOORBURG

} vakant. Zie Julij 1818.

LIMBURG enz.

BRUSSEL, den 1sten September. Op heden werd Ds. H. PAUW, Ridder van de Orde van den Nederlandsche Leeuw, en door Zijne Majesteit benoemd tot Leeraar der Nederduitsche Protestantsche Gemeente alhier, van *Brielle* tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst bevestigd, door Ds. C. P. WINCKEL, Pred. bij de Protestantsche Gemeente te *Antwerpen*, met de woorden 1 *Cor.* I: 23, 24. *Doch wij prediken Christus* enz. De Bevestigde heeft zijne Intrede ge-

gedaan, op den 8sten September, daartoe tot Tekst nemende 1 *Cor.* I: 30b. *Christus Jezus die ons geworden is wijsheid* enz

MAASTRICHT, MEERSSEN. Zie Julij 1816.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

RIJP, den 18den Augustus. Op heden hadt de Evangeliesch Lutherſche Gemeente alhier, het bijzonder genoegen van haren voormaligen eerſten Leeraar, en Opzigter van het tegenwoordig Kerkgebouw, den Wel Eerw. zeer geleerde Heer G. H. LAGERS, thans Leeraar van de Gemeente onzer Geloofsbelijdenis te *Amſterdam*, in haar midden te zien optreden bij gelegenheid en ter plegtige viering van het 25 jarige beſtaan derzelver plaatſe van hare openlijke Godsdienst-oefening, Zijn Eerw. nam daartoe, tot Tekst *Pſalm* XLVIII: 10.

UTRECHT, den 2den September 1816. Door den Grooten Kerkraad, der Evangeliesch Lutherſche Gemeente alhier, zijn heden ter vervulling der vakant geworden tweede Predikantsplaats, veroorzaakt door het beroep en vertrek van den Wel Eerw. Hooggeleerden Heer J. NIEUWENHUIS, als Hoogleeraar aan het *Athenæum* te *Deventer*; op de Nominatie gebragt, de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren:

DD. J. F. FREIJER, S. GERRITS, H. HAARBRINK, J. R THOMAS, J. F. KRÄMER en J. C. LAMPE respective Predd. te *Leeuwarden*, te *Deventer*,

in de Rijp, te *Delft*, te *Zierikzee* en te *Bodegraven*, de Proef-Predikatien die successivelijk van week tot week zullen plaats hebben, beginnen op Zondag den 13den October aanstaande.

DELFT, den 9den September. Onze Leeraar Ds. J. R. THOMAS, van hier naar *Groningen* beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt, en zich gisteren, in den Voormiddagsdienst, op nieuw aan deze Gemeente verbonden.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

CANHUIZEN } vakant.
KLEIN MIDLUM }
STAPELMOER vakant. Zie Mei 1816.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

BENTHEIM. Alhier is overleden de Wel Eerw. Heer J. L. PLÖENIS, oudste Leeraar in deze Gemeente. Zijn Wel Eerw. was 1738, den 12den October te *Orsoij* geboren, een Zoon van G. PLÖENIS in leven Burgemeester aldaar, en JOHANNA RAPPERDUS. Door het onderwijs der Hoogleeraren, op de Akademie te *Duisburg*, met noodige kundigheden toegerust, en onder het getal der Proponenten aangenomen, wierdt hij 1764 den 30sten Meij alhier, tot het Leeraarsambt beroepen, 't welk hij den 30sten September, met eene Leerrede over

1 *Cor.* IV: 1, 2. aanvaarde. — In 't jaar 1814, den 2den October had hij het voorregt zijnen 50 jariigen predikdienst te mogen vieren, met de betuiging van Paulus *Hand.* XX: 26, 27, zoo dat hij de Gemeente bijna 52 jaren, door leer en wandel gesticht heeft. De overledene predikte met duidelijkheid en eenvoudigheid het Evangelie van CHRISTUS, tot genoegen en stichting van allen, Door zijnen vromen, zachtaartigen, jegens alle menschen minzamen en vriendelijken ommegang, genoot hij elks liefde en achting. — Hij was in den dienst zijnes Heeren tot het einde zijnes levens werkzaam. Offschoon hardhoorigheid hem in de laatste jaren verhinderde, om alle de deelen van zijn dienstwerk te vervullen, volhardde hij echter in het prediken van het woord tot den 26sten Meij l. l., toen hij nog des voormiddags ter voorbereiding tot het Pinksterfeest, de Godspraak *Micha* II: 13 verklaarde, maar te huis gekomen door een soort van beroerte (volgens getuigenis der Artsen) in zijne spraak belemmerd, en dus buiten staat gesteld wierdt, om zijnen dienst verder waartenemen. De zwakke hoop, dat zijn spraakvermogen nog hersteld zou worden, verdween op den 13den Julij, toen herhaalde aanvallen van eene beroerte hetzelve bijna geheel wegnamen, zoo dat men weinig verstaanbare woorden, slechts eenige zuchtingen, van hem vernemen kon. Op den 17den des avonds om 10 uur ontsliep hij zacht, in het 78ste jaar zijnes ouderdoms, nalatende eene diep bedroefde Weduwe Mejuffrouw A. G. BRANUS, met welke hij ruim 50 jaren, het zoet en zuur dezes levens genoten heeft. Zijn (*eenige*) in dit huwelijk verwekte Zoon, de Heer H. PH. PLÖENIS, is hem in den kracht zijnes levens, toen hij slechts 10 jaren Leeraar in de Gemeente te *Schuttorp* geweest was, reeds in 't jaar

1800

1800 in de eeuwigheid voorgegaan. — Het ontzielde ligchaam van den overledenen is op Zondag den 21sten des avonds, onder een talrijk gevolg in de Kerk ter aarde besteld, bij welke gelegenheid Ds MEIJERINGH, jongste Leeraar te *Gildehuis* eene gepaste Lijkrede hield, na dat Ds. LINDEMAN des voormiddags, ook aan zijnen Ambtgenoot, met wien hij ruim 37 jaren in vertrouwde eenigheid geleefd had, in liefde gedacht, en de Gemeente bij haar voorregt en verpligting, naar aanleiding van 2 *Cor.* VI: 1. bepaald had.

Dus is de Hoogduitsche Predikantsplaats te
BENTHEIM vakant.
FREREN vakant. Zie Nov. 1815.
EMLENKAMP vakant. Zie Junij 1816.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
KRANENBURG. Zie Aug. 1813.
GELDERN. Zie Aug. 1813.
WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie Febr. 1815.
SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.

Digitized by Google

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

BERIGTEN
VAN DE
BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

De Leden van den Ring van *IJsselmonde*, behoorende onder de Classis van *Rotterdam*, reeds sedert eenigen tijd werkzaam geweest zijnde, om de belangen van de zaak des Bijbel-Genootschaps in hunne Gemeenten te bevorderen, en daartoe zoo veel in hun vermogen is, met des te meerder vrucht-gevolg willende werkzaam zijn, hebben goedgevonden eene Afdeeling van hetzelve daartestellen, tot welker Directie behooren de navolgende Heeren: waaruit verkoren zijn, tot President: C. BURT ANDRIESSEN, Pred. te *Charlois*. Vice-President: V VAN DOLDER, Pred te *IJsselmonde*. Thesaurier: J. MOOJEN, Pred. te *Barendregt*. Directeuren: L. VOGELENSANK, Pred. te *Rhoon* W. SPIERINGH, Pred. te *Poortugaal*. H. STEINFERT KROESE, beroepen Pred. te *Hoogvliet*. W. VAN BEIJLERT, Prop. onder de voormalige Classis van *Delft* en *Delftsland*, wonende te *Charlois*. *Secretaris*: J. VAN DEN BROEK, Pred. te *Pernis*.

De Directie wekt bij dezen alle Godsdienst- en menschenvrienden, in die Gemeenten, welke aan hare zorg zijn toebetrouwd, op, om aan

het

Digitized by Google

het belangrijk doel van Neêrlandsch Bijbel-Genootschap medetewerken, terwijl diegenen, welke deelnemers in dit heilzaam werk willen zijn, zich bij een der bovengemelde Heeren kunnen vervoegen.

Uit naam der Directie,

J. VAN DEN BROEK,
Secretaris.

CHARLOIS, den 8sten Sept. 1816. In den Avond-Godsdienst van dezen dag, heeft onze Geliefde Leeraar, de Wel Eerw. C. BURT ANDRIESSEN, deze Gemeente ernstig opgewekt, naar aanleiding van *Marc.* XVI: 15. tot eene werkdadige deelneming van de groote zaak van het *Bijbel-Genootschap.*

IJZENDIJKE. Op den 28sten, werd alhier, geconstituneerd het Bijbel-Genootschap, Afdeeling *Staats-Vlaanderen.*

De Vergadering verkoos tot President: den Heer J. HENNEQUIN, District-Commissaris van *Sluis*, Lid van Hun Ed. Groot Achtb. de Gedeputeerde Staten van *Zeeland.* Vice-Præsidenten: de Heeren D. VAN DEN BROEKE, Lid der Staten, J. RISSEEUW, Vrederegter te *Oostburg.* Directeuren: de Heeren C. A. VAN CASTEEL, Lid der Staten A. BLANKERT, Secretaris te *Sluis.* J. VAN BRUIJNISSE, Ontvanger van de directe belastingen, te *Schoondijke.* A. FARO, Griffier van het Vrederegt te *IJzendijke.* GALLANDAT, Med. Doct. te *Hulst.* NAUSEN, Landman op *den Hoek.* J. G. VORSTMAN, Pred. te *Sluis.* J. P. P. CLINGE, Pred. te *Oostburg.* C. SCHIETEKATTE, Pred. te *Schoondijke.* F. L. WESTERBEEK VAN EERTEN, te *Nieuwvlied.* C. MEEUSEN, Pred. op *den Hoek.* H. WESSELINK, Pred. te *Axel.* Thesaurier: J. J. BENTEIJN,

TEIJN, J. U. D, en Notaris te *IJzendijke*. Secretarissen: G. O POST, Pred. te *IJzendijke* J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, Pred. te *Hoofdplaat*. B. VAN BASSELAAR, Pred. te *Biervliet*.

BERIGTEN.

Het Provinciale Kerkbestuur van *Utrecht*, gezien hebbende het Besluit van het Algemeene Christelijke Sijnode der Hervormde Kerk, in 't Koningrijk der Nederlanden, van den 23sten Julij 1816. (van het welk een Extract in deze Boekzaal voor Augustus 1816. bladz. 190 gevonden wordt.)

Heeft goedgevonden, de Heeren C. VAN DER LEEUW en A. VAN BEMMELEN, Predd. te *Utrecht* en te *Ankeveen*, te benoemen tot het onderzoek en de Kerkelijke goedkeuring van alle Boeken en Geschriften, welke aan dit Provinciale Kerkbestuur ter beoordeeling mogten aangeboden worden; en van deze benoeming in de Boekzaal kennis te geven.

Utrecht,
den 11den September 1816.

Namens het gemelde Kerkbestuur,
D. VAN DER LOO,
Secretaris.

Van wegens het Consistorie der Evangeliesch Lutherische Gemeente alhier, word aan de Buiten-Gemeentens van hun Kerkgenootschap bekend gemaakt; dat ingevolge eene aanschrijving van den Heere Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, enz. in dato den 1sten Julij l. l., onder N°. 9. — Om wanneer hun E. mogten goedvinden

Digitized by Google

den Berigten hunne Gemeenten betreffende te plaatsen, in de maandelijksche Boekzaal der Geleerde Wereld, en Tijdschrift voor de Protestantsche Kerken, in het Koningrijk der Nederlanden; dezelve franco toe te zenden, voor den 10den van ieder maand, aan den Ondergeteekende, welke belast is als Correspondens van dezelve.

Amsterdam,
den 10den September 1816.

Uit naam van bovengenoemde Vergadering,
D. SCHRÖDER,
Secretaris.

LETTER-NIEUWS.

Bij Verbluuw en van Bentum, te *Gouda*, en bij C. L. Schleijer, te *Amsterdam*, wordt uitgegeven, de derde druk van een *Leesboek*, over de *Bijbelsche Geschiedenissen*, in Vragen en Antwoorden, voor eerstbeginnenden, van H. VAN MEERTEN, Pred. te *Gouda*, geschikt om, volgens het doel en de bepalingen van het Regement, op het Godsdienstig Onderwijs in de Nederlandsche Hervormde Kerk, door het Nationaal Sijnode, voor de Katechisatie en in de Scholen gebruikt te worden; gelijk het ook, tot het hierstgemelde einde, op de algemeene Boekenlijst, ten dienste der Scholen, op last van Zijne Majesteit den Koning, uitgegeven, geplaatst is. De prijs is 4 Stuivers.

Bij den Boekverkooper O. J. v. Paddenburg, te *Utrecht*, is gedrukt en alom te bekomen, de volgende Schoolboeken:

I. CAZELLES *nieuwe Engelsche Spraakkunst*, door A. KAPPELHOF, à *f* 1:5: —
II. *New Englisch and Dutch Grammer bij* CAZELLES and KAPPELHOFF, à 6 St.
III. CAZELLES *nouvelle Methode Française*, 9 Druk à 11 St.
IV. Aangenaam Onderwijs in de eerste beginselen der Franche Taal, met 12 Platen of 288 Afbeeldingen, achtste Druk à 12 St.

V.

V. WINKELMAN, oefenende Spraakkunst der Fransche Taal, volgens een nieuw ontwerp, à 16 St.

VI. KAPPELHOFF, *petit alphabeth Français*, à 3 St.

VII. *Korte schets der Vaderlandsche Geschiedenis* in 28 lessen, à 2 St.

VIII. *Gronden der Nederduitsche Taal* in 15 lessen, à 3 St.

Alle deze werken zijn *ten gebruike der Scholen*, tot nog minder prijzen te bekomen

---

Bij W. Zuidema. te *Groningen*, is gedrukt en mede alom te bekomen, *Leeredenen over de blijmoedigheid van Geest en rust des gemoeds*, tweede deel, door R. EIJLERT, zien jongen, waarmede dan eindelijk een werk compleet is, het welk zich van eene zijde meer dan gunstig aanbeveelt. Zoo wel toch wegens de belangrijke stoffen en gewigtige zaken, als ook wegens den uitnemenden rijkdom en verhevenheid van stijl, waar door dit werk zich zoo gunstig onderscheidt, is het waardig een hand- en huisboek van alle beschaafde Christenhuisgezinnen te wezen, de prijs is van ieder deel *f* 1 : 16: —

N. Geijsbeek, op de Westermarkt over de Waag No. 23., te *Amsteraam*.

Als Bezitter van de weinige nog voorhanden zijnde Exemplaren, welke hij, zoo lang de kleine voorraad is strekkende, aflevert voor den geringen prijs van 15 St., en welk boek getiteld is: *Aanmerkingen over het bederf der Hedendaagsche Zeden, de onverschilligheid in den Godsdienst, en het schandelijk verzuim der openbare Godsdienst oefening.* Door JACOB VERNET, Predikant en Professor in de H. Godgeleerdheid te *Geneve*, uit het Fransch vertaald, niet alleen in ons Vaderland, maar ook in *Engeland* en *Frankrijk* is hetzelve, in de Boekbeoordeelende Journalen met den grootsten lof aangekondigd, en allen Christenen ter lezing aangeprezen, als behelzende vele zaken, die toepasselijk zijn op ieder land. De Eerw. grijsaard VERNET, bepleit in hetzelve de zaak van den Godsdienst, met eene blijkbaarheid en kracht van bewijzen, die ter aan zijne bekwaamheden doen, en met eenen blakenden ijver en ernst, welke de goedheid van zijn hart en de opregtheid zijner oogmerken aan den dag leggen, hij beschrijft zeer klaar en onderscheiden het karakter der hedendaagsche ongeloovigen en twijfelaars, en vertoont, op eene treffende wijze den verderfelijken invloed hunner beginselen op de Maatschappij.

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

J. J. HESZ, Leerredenen, gehouden ten tijde der Landdagvergadering in *Zurich*, 1813. 247
Een Protestant aan zijne Mede Protestanten. 259
Vrijmoedige Bedenkingen van eenen Protestant, die voornemens is tot den Roomsch-Katholijken Godsdienst over te gaan, 263
Bescheidene Aanmerkingen over een Stukje van J. G. LE SAGE TEN BROEK, Notaris te *Naaldwijk*. In twee Stukjes. 267
De voortreffelijkheid van de Leer der Roomsch-Katholijke Kerk geschetst. Door J. G. LE SAGE TEN BROEK, getoetst door J. J. SCHOLTEN. Tweede Druk. 271
J. HEIJEN, De voortreffelijkheid van de Leer der Hervormde Kerk enz. 274
J. ROELOFFS, Leerrede over *Psalm* CXVIII: 23, 24 en 25. 278
S. D. DE KEIZER, Leerrede over *Jes* XXVI: 12. —
Mr. H. BOSSCHA, Geschiedenis der Staats-Omwenteling in Nederland. Twee Stukken. 280
Openbaar en huiselijk Leven van LODEWIJK XVI. 285
J. C. LAVATER, Zedekunde voor Kinderen. Uit het Hoogduitsch. 288
Wat kunnen Christenen doen, ten nutte van Heidenen? 290

MENGELWERK.

S. WERENFELS, Over het getuigenis van de Kerk. 291
Voorlezing in den Ring van *IJzendijke*, over den Brief van JUDAS. 305
De Middelstand te *Rome*. 313
Het kwaad Geweten. 319
De Generaal KALKSTEIN. 321
Grootmoedigheid van eenen Egiptenaar. —
Programma. 323
Akademie Nieuws. 337
School-Nieuws. 341
Kerk-Nieuws. 357
Berigten van de Bijbel-Genootschappen. 398
Berigten. 400
Letter-Nieuws. 401

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor OCTOBER 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

Verklaring van de Parabolische Verhalen van onzen HEERE, door G. L. BAUER. *Uit het Hoogduitsch. Nieuwe Uitgave. Te* Zutphen, *bij* H. C. A Thieme, 1814 260 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1: 4:—

Wanneer de eerste uitgave van dit boek, in onze Taal, geschied is, blijkt hier niet, noch ook, of men eenige veranderingen, en zoo ja, welke dan, gemaakt heeft, bij deze als nieuw aangekondigde uitgave, even min wie de overzetter is. Zelfs is er hoegenaamd geen Voorberigt van den Vertaler bij. De Hoogduitsche Schrijver heeft zeker dit boek opgesteld, voor dat hij in de gelegenheid was, aan verscheidene nuttige werken over dit belangrijk onderwerp, welke thans ook in onze Taal gedeeltelijk het licht zien, raad te plegen. Om over het oogmerk te doen oordeelen, willen wij BAUERS eigen' woorden uit de korte Voorrede gebruiken, zoo als dezelye letterlijk hier in 't Nederduitsch voorkomen:

„ Voor wien is dan dit kleine boekjen?"

„ Voor meesters wel niet, dat durve ik niet denken: maar voor jonge studerenden, die den regten weg der uitlegkunde betreden willen, en voor lieden van de edelste klasse, die dit deel van den Bijbel, en de woorden van onzen Heere gaarne verstaan zouden, heb ik het geschikt. Voor beide zal het misschien niet ge-

Digitized by Google

heel en al nutteloos wezen. Mogelijk kan het meenigen Prediker nuttig wezen, dewijl over zoo veel gelijkenisfen van Jezus alle jaren gepredikt wordt, zonder dat dezelve altijd goed worden uitgeleid."

„ Wat ik verder te zeggen hebbe, vindt men in drie korte verhandelingen, die ik vooruit zende. Alleenlijk zegge ik noch, dat ik verklaringen, en geen ſtichtelijke verhandelingen geſchreven hebbe. Ik lever ſtof tot verder nadenken, maar niet de uitvoering zelve."

In de eerſte Verhandeling wordt onderzocht, wat een *Parabel* is, in de tweede gehandeld, over de leerwijze van JEZUS in Parabelen, en in de derde, vindt men de regelen opgegeven, van welke men zich in het verklaren der Parabelen bedienen moet; ze zijn alle drie kort, duidelijk en nuttig. Met de aanmerking echter, dat de Zaligmaker eenige gelijkenis-redenen, welke ook in den Talmud voorkomen, als van de arbeiders in den wijngaard, van den rijken man, en van de wijze en dwaze maagden, daaruit ontleend, of dezelve gebezigd zoude hebben, toen ze reeds zeer bekend en gemeen waren, vereenigen wij ons volſtrekt niet. De Heer BAUER ſchijnt dit ook zelf naderhand gevoeld te hebben, daar hij, bij de behandeling der gelijkenis van de arbeiders in den wijngaard, deze aanmerking gemaakt heeft:

„ Het zij dan, dat deze bevallige vertelling van Jezus zoo veel bijval gevonden heeft, dat de een ze aan den anderen mondeling verhaalt heeft, en dat de Joden, zonder te weten, van wien dezelve herkomſtig was, haar in volgende tijden overnamen; of dat zij reeds in Jezus tijd bekend was, en dat Jezus haar op zijne kerke toepaste, en met verdere gepaste ſieraden en bijomſtandigheden opſierde."

Eerst

Digitized by Google

Eerst worden hier, bij de afzonderlijke behandeling der gelijkenisſen, de voorſtellen van den Zaligmaker zelven opgegeven, ſomwijlen meer dan één tevens, (bij voorbeeld: die van het verloren ſchaap, van den gevonden penning, en van den wederkeerenden Zoon, welke ook zeker dezelfde hoofdbedoeling hebben) vervolgens eenige opheldering en medegedeeld, en dan het oogmerk en de leering, nu meer dan min uitvoerig, aangewezen. De gelijkenisſen zelve zijn doorgaans naauwkeurig voorgeſteld, onder de aanmerkingen vindt men verſcheidene, die waarlijk ter opheldering dienen, en het oogmerk, of de eigenlijke leering van elke gelijkenis, is meestal juist opgegeven. — Met betrekking tot de gelijkenisſen van den gevonden ſchat, en van de kostbare parel, heeft BAUER aangemerkt, gelijk de eerſte de Heidenen afſchildert, die de leer van het Evangelie, als eenen tot dien tijd voor hen verborgenen ſchat, onvermoed vonden, alzoo ziet deze op de Joden, die vol verlangen op den Messias en zijne verlosſing wachtten, en op het beter deel van dezelve. Ondertusſchen ſchijnt men deze, eene te ver gezochte verklaring te moeten noemen, waarvan BAUER anders, en te regt, een verklaard vijand is. De groote leering is hier zeker, den hoogen prijs op te merken, dien wij op het Evangelie ſtellen moeten, en het groot, onberekenbaar groot belang, dat wij bij deszelf bezit hebben. Als de beste verklaring der gelijkenis van de arbeiders in den wijngaard, word deze opgegeven: CHRISTUS wou (*wilde*) onder den ſluier (*ſluijer*) van deze fabel (gelijkenis) toonen, — het gedrag van God jegens de menſchen, die tot CHRISTUS Kerk behooren, en zijne leer aangenomen hebben. Diegenen behagen hem niet, die op hunne goede werken rekenen,

Digitized by Google

en belooningen van God op dezelve verwachten, maar diegenen (de zulken of zij) die bij eenen oprechten (opregten) ijver en de Godsvrucht, alleen op zijne goedheid en genade (een van beide deze woorden was hier genoeg) vertrouwen." (1) Nu moet men zeker wel erkennen, dat deze niet alleen eene belangrijke waarheid is, maar ook, dat dezelve uit den Tekst kan worden afgeleid. Evenwel twijfelen wij zeer, of dit, als het eigenlijke doel van den Zaligmaker met deze gelijkenis, behoort te worden aangemerkt. Men moet immers, ter verklaring, hier vooral hechten, op het laatste vers van *Hoofdstuk* XIX, en op het 16de van het XXste, en dus op het onmiddellijk voorgaande en volgende. Verder zijn de goedheid van dien heer en de ontevredenheid, de nijd en wangunst van die eerste arbeiders, de twee voorname punten in het voorgesteld geval, die ons ter verklaring den weg moeten wijzen. Dan zien wij, dunkt ons, al spoedig, dat de Heiland hierdoor heeft doen opmerken: dat het in zijn Rijk, het Koningrijk van God, geenszins zoo zal gaan, dat zij die zich inbeelden de eersten, de beste en aanzienlijksten te zijn, ook waarlijk de heerlijkste belooning zullen ontvangen, boven anderen, welke zij hoogmoedig als veel minder en geringer (minder verdienstelijk) beschouwen; dat zijne belijders, willen zij door Hem namaals (zie *Matth.* XIX: 27—29, waarop deze gelijke-

(1) In navolging van JOHANN CHRISTIAN BLASCHE, die geschreven heeft *von dem wahren zweck und sinn der Parabel* Matth. XX: 1—16, *von den arbeitern in weinberge*, te vinden in 's mans *Erklärungen schwerer Stellen in den Göttlichen Schriften des Neuen Testamentes, mit beurtheilungen entgegen stehender auslegungen verbunden* I. Th. S. 1—56. *Jena* 1770.

Digitized by Google

kenis betrekking heeft) eene gewenschte belooning erlangen, nederig moesten wezen en nooit zich dwaasselijk verheffen boven hunne medebroeders, maar zich altoos verblijden, wanneer zij bemerken, dat anderen net zoo zeer bevoorregt en beweldadigd (beloond) worden als zij zelve; al ware het ook zelfs, dat zij reden meenden te hebben, om te gelooven, dat deze minder verdiensten hadden dan zij. Tegen de maniér om, bij gelegenheid der behandeling van eene gelijkenis als deze is, in zijne leerrede de aandacht te bepalen, (gelijk hier aangeprezen wordt,) bij deze leering:

„De huisvader, vol ijver voor zijn werk, gaat reeds met het aanbreken van den dag uit, om arbeiders te huren, en hij laat géne ledig op de markt staan: zoo moet men vroeg met vergenoeging en vreugde zijnen arbeid aanvangen, en den post getrouw waarnemen, waarop men door de voorzienigheid geplaatst is. Want wij zijn van God tot arbeidzaamheid geroepen, en ledigheid is niet alleen de grond der armoede, maar ook van veel kwaad."

moeten wij jonge Predikers vooral waarschuwen. Daartoe is de gelijkenis veel te rijk, en de stof te schoon, dan dat men dus van het groote hoofddoel zou afwijken. Men predike liever korter, dan dat men, door zulke toevoegsels buiten het doel, den indruk tegenwerke!

Van *Marc.* IV: 26—29. heeft de Heer BAUER, een afzonderlijk stuk gemaakt, en er deze verklaring aan gegeven: — de vernederde mensch, JEZUS CHRISTUS, is, nadat hij zijne leer bekend gemaakt en verkondigd heeft, niet meer persoonlijk (*op*) aarde tegenwoordig, hij laat haar zelf (*zelve*) met hare Goddelijke kracht voort-

Digitized by Google

werken, en na eenen kleinen aanvang en voord (*t*) gang zich steeds meer uitbreiden tot het einde van de wereld." Hoe gedrongen is dit! Hoe veel eenvoudiger is 't niet, de geheele gelijkenis te verklaren, van de steeds, niet plotsling, maar als ongemerkt toenemende goede uitwerking der Evangelieprediking, of van de ongevoelig zich ontwikkelende uitbreiding van het Christendom, als de heerlijke vrucht van de verkondiging der Hemelsche leer, en wel zoo, dat men er zich over moet verwonderen. Maar voorzeker niet zonder de bijzondere zorg, de bestiering en den zegen van den Heer der Kerke.

Bij de verklaring der gelijkenis, van den onvruchtbaren vijgeboom, heeft de Heer BAUER met regt als de hoofdbedoeling opgegeven: Nog eens zal er met alle moeite aan de verbetering der Joden gearbeid worden, naar de lankmoedigheid Gods, maar als dat vruchteloos is, zal derzelver ondergang zeker zijn. Zou men ook, op die drie jaren van voor het meerendeel vruchteloos aangewende moeite, hechten moeten, en zich daarbij hebben te herinneren, dat de Heere JEZUS juist zoo vele jaren als de Leeraar der geregtigheid onder hen werkzaam was, met dat gevolg, dat zij hem doodden?

Als eene bijzonderheid aan dit werk van BAUER eigen, moeten wij nog opmerken, dat men daarin onderscheidene reizen proeven gegeven vindt, van het waarlijk bijna belagchelijke van sommige, wel eens zeer hooggeroemde, verklaringen der gelijkenissen, op eene wijze welke geschikt is, zoo al niet om de zulken, die eenen reeds bedorvenen smaak hebben, te genezen, dan althans om er anderen tegen te waarschuwen. Wij laten hier, ten voorbeelde, deze volgen. Naar het oordeel van de zulken

(hier

(hier met namen ook genoemd) die overal bijzondere toespelingen vinden, beteekent, in de gelijkenis van den Rijke man

„ De rijke man, de oversten der Joden; Lazarus, den Heere Jezus, die niets had waarop hij het hoofd nederleide, en Lazarus heet, om dat God hem geholpen heeft: Hij lag voor de deur van den rijken; dit beteekent de verwerping van Christus door de Joden, hij kwam tot de zijnen, maar zij namen hem niet aan: Vol zweeren; de lasteringen der Joden, of ook de zonden der menschen, welke hij droeg: het begeren om zich met de kruimen te verzadigen; zijne genoegzaamheid in zijne aardschen geringen staat, of zijn omgang met zulken die veracht waren: het lekken der honden; de bekeering der Heidenen: het dragen in Abrahams schoot; Christus hemelvaart: de dood van den rijken man; den ondergang van den joodschen staat: het bidden om Lazarus; het verlangen naar den Messias enz."

Als een proeve schrijven wij hier over de leering, op de gelijkenis van het onkruid en de tarwe.

„ Daar Jezus zich zelve verklaart, wat algemeene waarheid hij door deze parabolische vertelling wil voordragen; kan het niet moeilijk wezen, dezelve te vinden. God is langmoedig tegens de onheilige leden in zijne kerk; jegens die genen, die zoo wel eene ergerlijke leere, als eenen ergerlijken wandel voorstaan, en straft hen niet in dit leven op heeter daad. Daarom moeten de ware Christenen zachtmoedig en geduldig jegens hen zijn, en niet begeren hen met geweld uit te roeien. Hoe wijs en goed is deze godlijke handelwijs! Indien hij den zondaar en den leeraar van dwalingen, door het brengen van tijdelijke straffen over hen; door hon-

hongersnood, peſt, oorlog, ſchadelijke werking der elementen, wilde uitroeien, zoo zou altijd de tarwe met de wilde tarwe worden uitgewied; de regtvaardige zou met den godloozen moeten lijden, uit hoofde van het algemeen verband der dingen, dat er in de wereld plaats heeft. En God roeit de misdoeners en de dolenden niet aanſtonds uit; hij is langmoedig jegens hen. Hoe godewaardig is deze handelwijze! Daar door geeft hij hun tijd en gelegenheid, om zich te veranderen, en betere begrippen en gezindheden aan te nemen. 2 Pet. III. Ja ook voor de goeden is dit nuttig: want zij worden daar door in waakzaamheid onderhouden; voorzichtig gemaakt, en des te beter als regtvaardigen erkent. — Wanneer God alzoo handelt, wat moeten dan de menſchen doen? Moeten zij het onkruid in Gods akker uitroeien? Moeten zij in de chriſtelijke kerk niemand dulden, die onbehoorlijk wandelt of verkeerde leere leert? Het betaamt hun hen broederlijk te vermanen; met zagtmoedigheid te beſtraffen, te wederleggen en te regt te helpen. Ook mogen zij zich van hem ſcheiden, en afzonderen in kerkelijken gemeenſchap en bijzonderen omgang. — Maar met geweld mogen zij hen niet uitroeien, niet met vuur en zwaard vervolgen, niet om eene verkeerde geloofsbelijdenis wreedaartig en langzaam dood pijnigen, maar gelijk God duldzaam, toleraant jegens hen zijn, en aan hem de van eenſcheiding overlaten, die ten genen dage rigten, tarwe en wilde tarwe van een ſcheiden; en openbaar maken zal, wat waarheid en dwaling, wat goed en kwaad is, en ieder zal vergelden naar zijne werken. — Dat is de ſchoone leering, die onze Heer met deze gelijkenisreden, geleerd heeft. — Ach dat de chriſtelijke wereld

haar

Digitized by Google

haar altijd gekend en gevolgd had! — Ach dat zij zoo gedaan had! Dan zouden er geen heilige oorlogen tegen de ongeloovigen gevoerd, en door uitzinnige Monniken het kruis niet gepredikt zijn. Het bloed van Millioenen van menschen zou niet zijn vergoten geworden. De inquisitie zou geen mutzaarden hebben aangestoken. De geschiedenissen zouden niets melden van eene Parijsche bruiloft, niets van eenen dertigjarigen oorlog — en gij, heilige Lodewijk, ook gij zoudt het Edict van Nantes niet herroepen hebben." (1)

„ Jezus kerk op aarde zal nooit geheel zuiver zijn van dolende en onheilige leden. Dit lot voorzegt Jezus, en wij hebben het tot hiertoe ondervonden. Hoe veel onkruid is er onder de tarwe gegroeid! Hoe vele aanhangen zijn er, in alle eeuwen ontstaan? Zij belopen meer dan honderd. Zoo gaat het onder menschen, die tot dwalen zoo genegen zijn, en die door hunne driften noch meer in dolingen gestort worden. Zoo zal het gaan, tot aan het einde van de wereld, zoo lang menschen menschen blijven. Ik wacht derhalven op aarde geen volkomen zuivere kerk, geen algemeene verlichting, geen algemeen uitgebreide deugd. Ik heb geen hope, dat ooit allen in zaken van Godsdienst eenstemming zullen denken, dat ooit allen onberispelijk zullen wandelen. Daar zal altijd tarwe wezen, maar overal daar tarwe is, zal zich ook wilde tarwe vertoonen. Ik onderteeken derhalven geenszins, wat in de voorreden voor de predikatien van NOTHANKER staat, of veel meer zoetelijk gedroomd wordt. — De Anabaptisten misbruiken deze parabel, wanneer zij daaruit be-

(1) „ Men vindt deze gedachten breeder en voortreffijk uitgevoerd bij LESZ verkl. der Zondags Evang bl. 481."

besluiten willen, dat de overheid de kwaden niet straffen, althans niet aan het leven straffen mag. Christus schrijft immers niet voor, wat de overheid doen moet, maar hij zegt, wat God doet. Behalven dat, spreekt dit tegen Rom. XIII: 1—8."

Uit het opgegevene en aangemerkte, ziet dus de Lezer, dat men dit boek met oordeel gebruikende, er waarlijk veel nut uit zal kunnen trekken. Jammer dat de Vertaler of Uitgever, bij deze nieuwe uitgave in 1814, ook nog zoo slordig is te werk gegaan, of althans geene meerdere naauwkeurigheid in de spelling gebruikt heeft. Men leest hier toch van *Disspelen*, en gedurig *noch* voor *nog*, *koften* en *verkoft*, voor *kochten* en *verkocht*, ook *mostten* voor *moesten*, *berout* voor *berouwt*, *bouliede* voor *bouwlieden*, om nu van geene andere fouten, in menigte voor handen, te gewagen.

In een paar Korte Aanmerkingen onder den Tekst, heeft de Vertaler, op eene hem voorkomende onnauwkeurigheid, bescheiden opmerkzaam gemaakt.

Het Grondbeginsel der Protestantsche Kerk, op aanleiding van het Vertoog van den Heer J. G. LE SAGE TEN BROEK, *over de Voortreffelijkheid der Katholijke Leer, behandeld, in eene Leerrede op het Feest der Hervorming, door* J. DEKKER ZIMMERMAN, *Christen-Leeraar bij de Evangelische Lutherische Gemeente te* Utrecht. *Te* Utrecht, *bij* F. D. Zimmerman, 1816. *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 10 —

Opgedragen is deze Leerrede over *Hand.* XVII: 10, 11, aan den Beoordeelaar der Mengelingen voor Roomsch-Katholijken, in den *Recensent*, en

ook der Recensenten, voor dit Jaar N°. 6. Voorafgaat eene aanspraak aan den Wel Ed. Heere J. G. LE SAGE TEN BROEK, Notaris te *Naaldwijk*, en het slot maakt een naschrift uit.

De Leerrede zelve is opgesteld, ter viering van het Feest der Hervorming, daar de 25ste van Zomermaand de 286ste verjaardag was, van de overgave, op den Rijksdag, der Augsburgsche Geloofsbeijdenis, aan Keizer KAREL DE V. Na een woord ter opheldering van den Tekst gezegd te hebben, bepaalt de Eerw. ZIMMERMAN de aandacht, bij het grondbeginsel der eerste Kerkhervormers: *De Bijbel alleen is kenbron van de geopenbaarde waarheden des Christendoms*, en zet er zich toe, om dit grondbeginsel 1.) als hun grondbeginsel op te helderen en te staven; 2.) in deszelfs voortreffelijkheid te verdedigen, en 3.) toe te passen op ons gedrag als Protestanten en Christenen in 't gemeen. Bij de lezing van het eerste deel, eerste bijzonderheid, over het gezag der rede, is 't ons voorgekomen, dat wel had mogen zijn opgemerkt, dat de rede meer als middel dan als bron van Godsdienst-kennis behoort beschouwd te worden: door middel van onze rede zijn wij in staat, om van beide de bronnen, Natuur en Bijbel, een nuttig gebruik te maken. — Dit wordt te vaak uit het oog verloren. Bij de verklaringen van den beroemden Kerkhervormer LUTHER, had ook wel, bij de uitgave althans, eene en andere gevoegd van andere niet minder vermaarde mannen, uit de XVIde Eeuw. De titel is toch: het grondbeginsel der *Protestantsche Kerk*. In het tweede Deel, heeft het ons eenigzins verwonderd, dat men leest, ik stem *de duisterheid van den Bijbel toe, ook in enkele dier plaatsen, die zelfs over hoofd-artikelen van het algemeen Christengeloof, of de algemeene zedekunde schijnen te*

loo-

loopen. Behoeft men toch wel zoo veel toe te geven? Kan zulk eene onbepaalde uitdrukking niet verkeerd aangemerkt worden?

Bij de opgave der hoofdzaken, welke de Bijbel *allerklaarst* leert, vinden wij alleen, met opzigt tot den persoon des Verlosfers: *dat* JEZUS *Gods gezant is*, (minder dus dan in de algemeene Geloofsbelijdenis der Christenen) en tot slot: *dat wij in den morgenstond der onsterfelijkheid, onze afgestorven gelieven, blinkende van volmaaktheid en zaligheid zullen wederzien!!*

De toepasselijke aanmerkingen zijn, 1.) het verhandelde leert ons, hoe wij het gezag van Geloofs-Formulieren en Sijmbolische Boeken, wat de verklaring van den zin der H. Schriften aangaat, moeten beoordeelen, 2.) wij moeten den Bijbel niet aan eene zijde leggen, 3.) lezen wij hem met toepassing op ons hart en gedrag! De Leerrede is met warmte opgesteld, levert bewijzen op van dankbare vreugde, over de gezegende Kerkhervorming; ademt Christelijke verdraagzaamheid zoo wel als bijzondere hoogachting voor den ijverigen Kerkhervormer LUTHER, van wien wij hier verscheidene edele verklaringen aantreffen, waarbij wij eenige andere ook uit zijne pen gevloeid gaarne vergeten, en is geschikt om te doen opmerken, dat de Bijbel de eenigste toetssteen der waarheid is, in den Godsdienst, waaromtrent geen menschelijk gezag, als altoos faalbaar, iets beslissen kan of mag.

Uit de voorafgaande aanspraak ziet men, dat de Eerw. ZIMMERMAN, met den Notaris LE SAGE TEN BROEK bekend, en twee jaren geleden in eene goede verstandhouding met zijn Ed., aan het huis van den laatsten, geraakt is. Hij regtvaardigt daarin op de vriendelijkste wijze, voor hem de uitgave van deze Leerrede, beruigt in geenen pennestrijd met Roomsch of Onroomsch

roomsch zich te willen begeven, en eindigt met deze woorden zijne aanspraak:

„ God zij met u! Ik verwacht niet, dat ik u, door deze geringe bijdrage, zal tot mijn gevoelen overhalen; maar bidde den Almagtigen, dat u steeds het geloof, welk gij heden voorstaat, en welk ook voor mij (ik beken het), vooral zoo verre het op den openbaren kerkdienst invloed heeft, niet zonder alle aanlokkelijkheid is, met *dien vrede Gods* vervulle, welken CHRISTUS (en dit is zijne kracht!), in elke kerkgezindte, dien, die van harte tot hem nadert, zoo rijkelijk aanbiedt."

„ Wat mij betreft — mag ik, als Protestantsch leeraar, slechts zoo veel wezenlijk goeds, in mijnen kring, stichten, als ik bij menig eenen eerwaardigen kerkdienaar uwer geloofspartij, met aandoening en dank aan God, die *in* allen en *door* allen werkt, vaak opgemerkt heb, dan verzeilt mij gewis eenmaal de troost in het graf, dat ik geen ledig arbeider geweest ben in den wijnberg des Heeren."

Ook het Naschrift van drie bladz. vordert een oogenblik onze aandacht. De Eerw. ZIMMERMAN heeft, namelijk, zijne groote ontevredenheid daarin te kennen gegeven, over den toon in de Recensiën van het werkje van den Heer LE SAGE TEN BROEK, hem onder het afdrukken dezer Leerrede onder het oog gekomen, (vooral over dien der Boekzaalschrijvers.) (Dit zal Schrijver moeten zijn, want één was er maar de Steller van.) *Maar hier*, schrijft hij, (naar den aard der liefde voorzeker!) *werkt helaas! nog de oude haat tegen andersdenkenden.* Omdat uit de uitdrukking: *wie weet dan of de ongenoemde Recensent uit* ZIJNEN STAND *meerder bevoegdheid ontleent?* — zeker is, dat zijn Eerw. zich ver-

gist

gist in den Steller, kan men klaar zien, dat hij eenen hem onbekenden veroordeeld heeft.

De Steller van die beoordeeling antwoordt er daarom alleen dit op: hij wenscht hartelijk, dat Gij, Broeder! zulk eenen innigen afkeer van ouden en nieuwen haat zult voeden, als hij, daar hij een Christen in naam en daad tevens verlangt te zijn. Hij verfoeit alleen den haat, en den animus *laedendi*, waar aan sommigen helaas! schijnen toe te geven.

Ik *onderschrijf geenszins*, heet het verder, het zoo hatelijk als beleedigend zeggen in de Boekzaal (Junij 1816. bladz. 674.): *dat een verstandig mensch van Protestant Roomsch wordt, houden wij voor onmogelijk, ten ware dat iemands verstand verduisterd zij, zoo dat hij zijn oordeel niet meer kan gebruiken, of de duisternis lievet heeft dan het licht.* Zelfs de lezing van onze Recensie doet zien, dat deze een repliek of antwoord is, op 't geen LE SAGE TEN BROEK in de Voorrede gezegd heeft. Wij voegden er nog bij: *en wij zijn, door de lezing van deze weinige bladzijden, zoo mogelijk, hiervan nog sterker overtuigd geworden.* Ter opheldering voor onzen Broeder diene, dat de zin deze is: de lezing van het Stukje van LE SAGE TEN BROEK, heeft ons nog meer bevestigd in ons gevoelen, dat het weinig verstand teekent, van Protestant Roomsch te worden, of men moet het met wereldsche inzigten doen, welke in eene zaak van zoo groot gewigt niet betamen. De grond van onze redenering is deze: — iemand die eene het betere heeft leeren kennen en omhelzen, en dan het mindere aanneemt, handelt niet verstandig;

Hij die, eerst Protestant zijnde, nadenkend Roomsch wordt, heeft eerst het betere gekozen en beleden, en neemt daarna het mindere aan:

Bij

Bij gevolg handelt zoodanig iemand niet verstandig.

Dat de Heer LE SAGE TEN BROEK (die, door zijn schrijven, ons tot dezen sijllogismus noodzaakte, om den kwaden indruk weg te nemen of voor te komen,) den minor negeren wil, kunnen wij ons voorstellen. Maar, hoe een Protestantsch Leeraar in twijfel kan staan, of hij zich met deze sluitrede wel vereenigen wil, verklaren wij niet te begrijpen. *Dit is*, zoo schrijft de Eerw. ZIMMERMAN verder, *verregaande vermetel en zelfs onbeschoft; want het spreekt een oordeel van verstandeloosheid uit over allen, die de Roomsche Kerk van harte en met overtuiging aankleven.* Hoe deze taal, met de Christelijke liefde, en bescheidenheid overeenkomt, waarop de Eerw. ZIMMERMAN zoo zeer zich beroemt, laten wij gerust ter beoordeeling van eenen iegelijk over? Maar hoe kan ook iemand zoo schrijven, die ooit logica gehouden heeft? Die wel onderscheidt, leert wel. Zij die het licht niet kennen, kunnen niet gezegd worden, als zij in de duisternis blijven, de duisternis liever te hebben, althans niet vergeleken worden, met zulken die het licht verlaten, en tot de duisternis overgaan. Eenvoudige brave menschen, die in de Roomsche Kerkleer opgevoed zijn, en welken het zoo ernstig en gedurig is ingescherpt, om daaraan vast te houden, wijl zij anders zeker voor eeuwig verloren zouden zijn, in dezen te vergelijken met menschen, die eerst den redelijken, vertroostenden, op den onfeilbare Bijbel alleen en geheel gegronden Godsdienst der Protestanten, hebben leeren kennen en openlijk belijden, en daarna Roomsch worden, zal toch wel eene verkeerde manier van handelen genoemd moeten worden.

Wanneer de Lutherſche Kerkleeraar, tot ſlot, dan zegt: *Ik ſpreek dit mijn Protest tegen alle dergelijke invectiven met zoo veel warmte uit, dewijl ik door geenen Roomschgezinden Medebroeder wil geſchat worden, als* (in zal hier uitgevallen zijn;) *het gevoelen dezer blinde ijveraars deelende.* — zoo zouden wij dit wel kunnen omkeeren, en tegen zijne redenering laten gelden. Maar dit zal niet eens noodig zijn, na dit aangemerkte, vergeleken met de bewuste Recenſie zelve. Dat het oogmerk met dezen niet zeer vriendelijken uitval van den Eerw. ZIMMERMAN geweest zou zijn, om den goeden indruk en het heilig oogmerk van en met die meer dan gewoonlijk breedvoerige beſchouwing van een zoo klein, en op zich zelve weinig beteekenend, Stukje, tegen te werken of te verzwakken, kunnen wij van onzen Protestantſchen Medebroeder niet verwachten. Wij ſchrijven denzelven dus liever toe, aan eene ontijdige drift en overijling, welke wij, na er, omdat dit behoorde, met een woord van geſproken te hebben, vergeten willen. Laat ons mijn Broeder! toch beiden gedachtig blijven, aan het door u zelven gekozen motto uit Paulus Brieven: *De waarheid betrachtende in liefde*, en wel zoo als dat (*Eph.* IV.) in verband voorkomt, en zorge dragen, dat wij *noch twistgierig, noch der waarheid ongehoorzaam zijn;* (*Rom.* II: 8.) ook niet door meer toe te geven, en vrijer te ſpreken, dan het heilig Evangelie ons veroorlooft!

De

Digitized by Google

De ONZIGTBARE. Of de GODDELIJKE VOORZIENIGHEID werkzaam in de lotgevallen der menschen. Een Historisch, Zedekundig en Godsdienstig Leesboek. Door W. GOEDE, *Christen-Leeraar te* Rotterdam. *Tweede Deel. Met Platen. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1814. 262 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 3: 10: —

Op het eerste Deel van dit stichtelijk werk, reeds in 1812 uitgegeven, heeft de Eerw. GOEDE dit tweede laten volgen. Op dezelfde onderhoudende wijze wordt hierin gehandeld, over het zoo aangenaam als belangrijk onderwerp, 't welk alle menschen waarlijk even zeer betreft; en waarvan ondeugende menschen alleen geenen proost ontleenen kunnen. Een onderwerp, waarmede de Bijbel overal vervuld is niet alleen, maar waarvoor de Goddelijke Openbaring ook in haar geheel en als zoodanig ten bewijze verstrekt, en ter bevestiging waarvan men meer gronden en voorbeelden zou kunnen aanvoeren, dan een aantal van vele zware boekdeelen in staat zou zijn te bevatten. Geen wonder, derhalve, dat er zoo dikwijls en op zoo vele onderscheidene manieren over geschreven is, en gesproken en gepredikt wordt, en dat ook onze geacht Landgenoot zich opgewekt gevoelde, om, naar aanleiding van een Hoogduitsch weekje: *Der Unsichtbare oder menschenschicksale und vorsehung*, hetzelve op eene leerzame, den leesgrist opwekkende en voor verstand en hart nuttige manier, te behandelen. De treurige gebeurtenissen welke wij beleefd, de tijden van druk en ellende over *Europa*, welke ook ons lie-

lieve Vaderland jammerlijk geschokt hebben, maakten eene ernstige en gedurige behandeling hiervan ook tot eene dringende behoefte, en de gezegende daarop gevolgde verandering, met de daaruit voortgevloeide, daarmede gepaard gegaan zijnde, of dezelve als middelen veroorzaakt of bevorderd hebbende aanmerkelijke en altoos onvergetelijke voorvallen, leidden als van zelve de aandacht van een iegelijk, van Vorsten beide en Volken, op de Goddelijke Regering van alles, en wel bijzonder op de regeling der lotgevallen van bijzondere Personen, van Landen, Staten, Rijken en Volken, door den Onzigtbaren, die aan allen het leven, den adem en alles schenkt; en niet verre is van eenen iegelijk onzer. Dit Boekdeel heeft dus, zoo wel als het eerste, wat den titel betreft, reeds iets aanprijzends, waardoor de lust ter lezing wordt opgewekt; daartoe dient insgelijks de uitwendige form, en daaraan beantwoordt, ook over 't geheel, de inhoud en wijze van behandeling wel.

„ De inhoud is: Hoofdstuk XXIV. Wijsheid en goedheid ontdekken ons den Onzigtbaren in zijnen luisterrijksten glans. XXV. De wijsheid des Onzigtbaren openbaart zich bijzonder in de menigvuldige afwisseling, waaraan het noodlot in geluk en ongeluk onder ons onderworpen is. XXVI. Vervolg van het voorgaande. XXVII. In het brandpunt van vreugde en geluk verschroeit het menschelijk hart. XXVIII. Wat wij in geluk vergeten, moeten wij in ongeluk weder leeren. XXIX. Het noodlot zuivert in ongeluk onze zinnelijkheid, en regelt daardoor onze begrippen omtrent ware en duurzame gelukzaligheid. XXX. Het noodlot vormt onze zielsvermogens veel beter in de wieg der armoede, en in den strijd met leed en wederwaardigheden, dan in ge-

geluk. XXXI. Het noodlot leert den mensch in ongeluk de grootste deugden uitoefenen, tot smeering van welke hij, in geluk, geene gelegenheid had. XXXII. Het noodlot worstelt met den mensch om den prijs der zelfstandigheid. XXXIII. De vragen des twijfelaars. XXXIV. Aanspraak aan de lijdende menschheid. Er is een wijze en goede Vader, en al de menschen zijn zijne kinderen. XXXV. De Onzigtbare treedt, in het noodlot, als onmiddelbaar regter der menschen op. XXXVI. In de vierschaar van den onzigtbaren Wereldregeerder vindt geen aanzien des persoons plaats; daar zijn de menschen allen aan elkander gelijk. XXXVII. De onzigtbare Wereldregeerder openbaart zijne geregtigheid zeer duidelijk door de wedervergelding, welke hij het noodlot aan ons doet uitoefenen. XXXVIII. Verzamelde spreekwoorden, betreffende de van oudsher erkende waarheid eener regtvaardige wedervergelding in de zedelijke wereldregering. XXXIX. Het wedervergeldingsregt treft zelfs geheele volken door de bestendige afwisseling van hunnen toestand en hunner onderlinge betrekkingen zelve."

De Lezer gevoelt hieruit reeds terstond, dat hij, om zich niet te stoten aan het, den Christenen zoo vreemde, woord *noodlot*, vooral zich den zin moet voorstellen, waarin de Schrijver het zelf verklaart te nemen, namelijk voor geluk en ongeluk.

„De drang van onverwachte gebeurtenissen," (deze zijn zijne eigene woorden, bij den aanvang van Hoofdstuk XXXV.) „die wij noch door onze kracht bewerken, noch door middel van dezelve afkeeren konden, en die nu eens onze tijdelijke welvaart vermeerderden, dan verminderden, ons nu vreugde, dan leed, nu vergenoegen en rust, en dan weder zorgen en die-

pen kommer, veroorzaakten; deze drang van gebeurtenissen in het menschelijk leven vertoonde zich aldus voor onze navorschende blikken als het noodlot (*), en wij beschouwden hetzelve als den wijzen leidsman in onze hulpeloosheid, en als den getrouwen leermeester, die steeds in onze nabijheid voor waarheid en regt spreekt, en dien de onzigtbare Bestuurder der wereld, onder zijne onmiddelbare leiding, ons staag ter zijde laat gaan."

„ Maar in menigerlei gedaanten verschijnt, volgens onze eigene ondervinding, het noodlot om en bij ons."

Wij kunnen ons echter, zoo min als vele anderen, met het gebruik van dit woord in zulk eenen gemaakten zin, vereenigen. Als men spreekt van het Turksche *fatalisme*, of men noemt iets *fataal* of *noodlottig*, dan is men gewoon, er iets anders bij te denken, en men dient dus wel een bijzonder woordenboek te bezitten, om met het woord *noodlot* zulk een denkbeeld te vereenigen. Maar waartoe dit? Al eens toegestemd, dat de Ouden deze beteekenis gekend hebben, moeten de Christenen dan nu, in die geval, van de Heidenen leeren? De Bijbel kent zoch dit woord niet, in onze taal en spraak is het in deze beteekenis overtollig, en het dusdanig gebruik geeft veel aanleiding tot verwarring en misverstand. 't Zij verre van ons, van den Schrijver en Verzamelaar hier eenigzins te willen doen voorkomen, als met opzet onduidelijk zich te hebben willen uitdrukken; maar wij kunnen toch niet nalaten, tot bewijs, te vragen: hoe menig een, ook van die klasse waarvoor dit werk eigenlijk zal geschreven zijn, met zijn geloof aan God als bestuurder en steeds werk-

(*) Zie het eerste deel dezes werks, bladz. 6.

werkzamen Verzorger van alles, niet zal weten overeen te brengen, de hier voorkomende betuiging: „ *Zulk een kweekeling* " (als de Heer van CHATEAUBRUN,) „ *doet zijnen opvoeder eere aan! Het noodlot moest hem lief krijgen, en hem, daar het hem in ongeluk groot vond, met vrolijke uitzigten en nieuwe gunstbewijzen beloonen, zonder dat het eene terugstoting bij hem behoefde te vreezen. Zulke* persoonsverbeeldingen, en dergelijke andere komen hier meer voor, bevorderen voor 't minst het nut van dit werk niet; dezelve passen ook den Dichter beter, dan hem die in prosa schrijft, schoon wij ze voor ons, zelfs ook in een schoon Dichtstuk over de Voorzienigheid, van eenen Christelijken Dichter zeer afkeuren zouden.

De stellingen, in den *Inhoud* opgegeven, worden doorgaans duidelijk niet alleen, maar ook meermalen fraai, met schoone perioden, en elegante comparatiën beredeneerd, en door onderscheidene Anekdoten en voorbeelden, uit de in de adversaria des Schrijvers van tijd tot tijd geplaatste aanteekeningen, meer of min overtuigend bevestigd. — Wij vonden er verscheidene onder die zeer ter zake dienen, niet alle kan men echter even gepast en juist noemen, althans niet boven alle bedenking verheven achten. — Eene veelheid van voorbeelden en Anekdoten, uit de verschillende tijdvakken ontleend, maakt wel eigenlijk het eigendommelijke van dit werk over Gods Voorzienigheid uit; ondertusschen is de beredenering en ontwikkeling der stellingen hier niet verzuimd. Met opzigt hier op, noopt ons onze overtuiging, aan de eene zijde, hulde te doen aan de verdiensten van den Schrijver, maar, aan den anderen kant ook, om ons leedwezen te kennen te geven, dat de Duitscher, nu Nederlander geworden zijnde, niet

nog iets meer van zijn oude kleed heeft afgelegd. Wij doelen hier, bij voorbeeld, op de redenering over de kindschheid des menschdoms, — op het spreken over JEZUS, *als den grooten Joodschen Wijzen uit Palestina, onder wiens naam zich thans het* GROOTSTE GEDEELTE *der aardbewoners tot eene en dezelfde Godsvereering vereenigd heeft*, — op zulke uitdrukkingen, die althans overdreven moeten genoemd worden, en wel zouden kunnen schijnen, eene Stoïsche ongevoeligheid te prediken, en met de leere des Bijbels, ten aanzien van ons gedrag in voor- en tegenspoed, niet vereenigd te kunnen worden. Ook wanneer men, over het *nut der tegenspoeden*, schrijven wil, is alle mogelijke voorzigtigheid aan te prijzen en vooral het gedurig vergelijken, en voor oogen houden van het onderwijs der Goddelijke Openbaring. Het moet zelfs den schijn niet hebben, als geloofden wij, dat de Christen zich in grooten voorspoed niet zoo wel voorbeeldig kan betoonen, als onder zware rampen, en lijden: — Of als leerde men, dat voor weldenkenden de pligten van bidden en danken min noodzakelijk waren; — of ook, als behoorde de mensch waarlijk God om tegenspoed te bidden, wanneer het hem wel gaat. Wie herinnert zich hierbij niet gemakkelijk, de ongelukkige en somtijds ook belagchelijke gevolgen der stelling, eenmaal aangenomen: *Ik ben al te gelukkig in de wereld — och! dat mij voortaan ook tegenspoeden drukten! — Anders kan ik geen kind van God zijn!?* — Meer had hier onder 't oog moeten zijn gehouden, dat de tegenspoed zoo min altoos de menschen braaf, als de voorspoed hem slecht maakt; en dat men in elk geval, welk lot ons ook van den Hemel bejegent, edele beginselen aan den dag leggen en ook zijne slecht-

heid

heid openbaren kan. — Men kan, — dit worde toch door allen wel voor oogen gehouden! — in elken stand, rang, omstandigheid, eerlijk bedrijf, en hoedanig ook ons lot zijn moge, voor het *uiterlijke*, een gunstgenoot en kweekeling van God — een eerwaardig Christen, een braaf man zijn. — De vergenoegde Christen is ook altoos gelukkig te achten (1). Dat de Schrijver van dit werk hiervan zoo wel als wij overtuigd zal zijn, willen wij niet betwijfelen, maar het had hier meer doorstralen, meer invloed moeten uitoefenen, en op den voorgrond behooren te staan.

Onder de veelvuldige meer of minder, of niet algemeen bekende voorbeelden, zijn er niet weinige, die zeer treffen, en waarvan eenige den gevoeligen lezer, wel de tranen zullen afperssen. Verscheidene doen ons de heerlijkheid Gods van achteren beschouwen en aanbidden, andere zijn ook wel twijfelachtig te noemen. Het voorbeeld van SUWAROW, bij voorbeeld, hadden wij liever niet zoo vermeld gevonden, en het aangevoerde, betreffende de roemrijke Heldendaad van de jonge CHARLOTTA CORDAIJ, ist den genen die nadenkt op het gevolg, gewis voorzigtigheid gebieden.

De spreekwoorden, in het XXXVIIIste Hoofdstuk, behandeld zijn: *Zoo gewonnen, zoo verteerd! — Die eenen put voor een ander graaft, valt er zelf in, — of, waarmede de mensch zon-*

(1) De fraai vergelijkende uitdrukking van bladz. 146. voegt hier zeer op: „ En, als wij het scheepje onzes „ levens met deze lading kwamen bevrachten, zal het „ zeker in storm nimmer vergaan, en er zal overal voor „ de veiligheid van hetzelve een ankergrond te vinden „ zijn. "

Digitized by Google

zondigt daarmede wordt hij gestraft; — en ontzouw straft zijn eigen meester.

Men kan uit dit boekdeel veel goeds leeren, vele waarheden, welke men niet te ernstig in kan scherpen, worden daarin duidelijk voorgedragen en door voorbeelden als aanschouwelijk gemaakt; niet alles is er echter even juist in voorgedragen, met alles zal men zich niet even zeer kunnen vereenigen. De leeslust wordt zeer goed gaande gehouden, en taal en stijl, (waarvan echter nog al eenige drukfeilen, welke de en den, nominativus en Accusativus, verwarren, moeten afgerekend worden) werken met den inhoud gedienstig mede. Iets voor onze Lezers ter proeve willende leveren, stipten, wij daartoe meer dan een gedeelte aan. Wij bepalen ons nu bij het volgende:

„ Men behoeft zich dus niet te verwonderen, wanneer men ziet, dat de ondeugd ten allen tijde de overhand behield, en de wijsheid voor de dwaasheid wijken moest. De zedelijke wereldregering, voor zoo veel daarvan in der menschen handen ligt, is even zoo gebrekkig, als vaak de staatkundige, en, stond zij niet onder eene hoogere en wijze bescherming, die de misdaden der zwakke menschen, welke zij begaan, weder weet goed te maken, ja zelfs de misgrepen des verlichten verstands ongemerkt tot voordeel van het geheel te doen verstrekken, zoo zou het menschelijk geslacht reeds lang in eene wilde en losbandige nomaden-horde ontaard, en er doel noch bestemming voor ons tegenwoordig leven op deze aarde te vinden en te beoogen zijn."

„ Doch wat zelfs de wijsten onder ons niet kunnen, dat kan de onzigtbare Vader des heelals, die alles in allen vervult, in het noodlot. Hij houdt met eene magtige hand de onschuld te-

terug, opdat zij den aardbodem niet voor eeuwig ontvliede. Hij velt de ondeugd, wanneer dezelve het veiligste meent te zijn, onvoorziens met eenen onverwachten slag ter aarde, opdat schrik en angst de omstanders bevange, en hun de spoedigste terugkeering tot deugd en orde herinnere. Hij wekt, in den verschrikkelijksten spoed, het geweten van den vermetelen uit zijnen diepsten slaap en beklemt het met al de kwellingen der doodvrees zoo hevig, dat de vermetele zondaar slechts in eene berouwhebbende zelfbelijdenis zijner euveldaden zich vermag te redden."

„Men spreekt, wel is waar, altijd, ten einde de deugd eenen gereeden ingang in de harten der menschen te verschaffen, in de openlijke godsdienstleerredenen, zeer veel van de geregtigheid des Wereldregeerders aan gene zijde des grafs, van de belooning der deugd en de bestraffing der ondeugd na onzen dood; maar wie gelooft onze prediking? De Heere moet aldus reeds hier Regter op aarde zijn! — Wat bekommert zich de ondeugende om de straffen der hell Priesters, zeggen zij, hebben die uitgedacht, — dit oordeel hoort men bijzonderlijk in onze dagen van valsche verlichting en verheelding niet zelden, — Priesters hebben die uitgedacht, om de ligtgeloovigen voor hunne baatzucht en trotschheid te winnen. — Wat bekommert hij zich om den loon eener andere wereld? Hij heeft het geloof aan God en onsterfelijkheid uit zijne gedachten verloren, en hoe zal hij dit ooit weder in zijne voorstellingen durven opnemen? Het zou hem immers telkens in de voortzetting zijner deugdeloosheid, al zou zulks ook slechts voor eenen korten tijd wezen, storen. En dit zoekt hij, met inspanning van alle krachten, te vermijden. Doch, wanneer

neer hij nu hier en dan daar een van zijne verbondelingen ziet vallen, wanneer hij de treurige sporen der inwendige wroeging en de verwoesting in hunne gelaatstrekken waarneemt, wanneer hij hen verpletterd en aan den grond geworpen, gelijk het zaad door den hagel, of in eene woeste wanhoop, als had hen het ijzer des scherpregters op voorhoofd en wangen gebrandmerkt, hun ellendig aanzijn hoort vervloeken, dan bevangt hem de koude doodschrik, dan staat hij als vastgeworteld op den grond, als of hij dadelijk voor aller oogen in de diepte zoude verzinken, en het onzigtbare eeuwige Wezen kondigt zich bij hem als den eeuwig regtvaardigen regter aan."

„ Zoo moet dan gevolgelijk de Voorzienigheid in het noodlot het regterambt zelf op zich nemen, en in die gevallen bijzonder, wanneer het oog des wereldlijken regters niet toereikend is; men zou anders omtrend deugd en waarheid in de war geraken, en de hoogere bestemming des levens zou ons eene hersenschim, een ijdele droom der ons misleid schijnende zwakke verbeeldingskracht zijn. Ja zelfs voor den gevallenen moet het eene soort van geruststelling wezen, hier op aarde reeds zijnen regter gevonden te hebben. Want is de Onzigtbare hier reeds, in den loop des levens Regter der menschen, zoo zal hij daar, indien zij met berouw en geloof zijne vaderhand vatten, eens gewisselijk hun Ontfermer, hun Vader zijn."

Daar het Derde Deel, reeds door ons ontvangen is, hopen wij er binnen kort ook van te gewagen. De lezing van het nu beschouwde moge velen nuttig zijn, en eenigen tot waarschuwing, anderen ter bemoediging, en velen verstrekken, tot versterking in hun geloof, aan eene alles aanbiddelijk wijs en goed besturende Voorzienigheid! *MU.*

Digitized by Google

MUSEUM of Verzameling van Stukken ter bevordering van fraaije Kunsten en Wetenschappen, door M. SIEGENBEEK. *Derde Deel. Te* Haarlem, *bij* A. Loosjes, P. z., 1814. 252 *Bladzn. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 16: —

Met genoegen verwijlen wij weder eene poos, bij eene verzameling van Stukken, welke, door de zorg en ijver van den Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde en welsprekendheid, het Geëerd Publiek van onze [illegible]one moedertaal worden aangeboden. Dit [illegible]e Deel handhaaft ook zeer goed den roem, [illegible]en de twee eerste reeds aan SIEGENBEEKS Mus[illegible] veroorzaakt hebben. De inhoud kan den Lezer reeds, over de aangename verscheidenheid, doen oordeelen. Hier komen toch de volgende meer of minder uitgebreide Stukjes voor:

„ Beschouwing en verdediging van het karakter van CICERO, voornamelijk naar aanleiding van zijne brieven, door Mr. D. J. VAN LENNEP."

„ Over CAMOËNS en zijne *Lusiade*."

„ Over het verband tusschen de taal en het volkskarakter der Nederlanderen."

„ Proeven van Griekische Welsprekendheid, ontleend uit de Redevoering van ESCHINES *tegen Ctesiphon* en die van DEMOSTHENES *voor de kroon*."

„ Over den dichter JOAN SIX."

„ DANAË, een dichtstuk door Mr. D. J. VAN LENNEP."

Mr. D. J. VAN LENNEP, levert ons in N°. 1, eene korte verdediging van den grooten Meester in de Romeinsche welsprekendheid, welke het zwak van den man, die met zijne woorden stem en gebaarden tooveren kon, wel niet uit

het

Digitized by Google

het oog verliest, maar met veel overleg toch ook het noodige ter verschooning werken laat; zoo dat men, met LIVIUS (den Geschiedschrijver), gedrongen wordt, hem, voor een waarlijk groot, wakker en roemruchtig man te houden, zonder daarom zijne (in ons oog zeer aanmerkelijke) gebreken voorbij te zien. Hij zal, zoo lang men eenige achting voor de bevalligste der kunsten, (waaraan de natuur echter hare groote diensten bewijzen moet) voedt, in zijne schriften blijven leven, en men zal, ook al meent men niet te kunnen beslissen, of een Tiro, de Verzamelaar zijner brieven, wel gedaan heeft, zich blijven verwonderen, dat ook die vruchten van zijn hoofd e[illegible] bewaard zijn gebleven.

De moeite, na[illegible]ren, daar aangehaald, door den Hoogleeraar [illegible]eed, aan het dichtstuk van den *Portugees* LUIS DE CAMOËNS, zal bij velen dank behalen. Men wordt daardoor, met dien ongelukkigen Dichter van de XVIde Eeuw, meer bekend, en leert boek, over de waarde van zijne *Lusiade*, (of *Lusiados*, de *Lusitaniërs* of *Portugezen*) oordeelen, welke hier voorkomt als een heldendicht, schoon niet zonder gebreken, evenwel van groote verdiensten, waarvan de bedoeling geweest is: voor den geheesen krijgs- en ontdekkingsroem zijner Natie, eene onvergankelijke gedenkzuil te stichten. Het stot is eene hulde aan den VONDEL van onzen leeftijd, gestaafd door eene dichterlijke navolging (1) der aandoenlijke *Episode* van de schoone en ongelukkige INES DE CASTRO, in de *Lusiade* voorkomende.

Alleraangenaamst was ons de voorafgaande schets

(1) Te vinden in het IVde Deel der Mengelingen, van onzen BILDERDIJK.

schets van den onverbasterden Hollander, in de Verhandeling des Hoogleeraars, hoe zeer wij onder de lezing spijt gevoelden, dat men zich zoo vele voorbeelden herinneren moet, welke van hunne voorouderen geheel ontaarden, en de Fransche ligtzinnigheid in hunne gesprekken en zeden vertoonen; en met geen minder genoegen volgden wij den redenaar in de aanwijzing van het voortreffelijke onzer schoone Hollandsche Taal, en hoe aanmerkelijk hij het kenmerkende van den echten Hollander uitdrukt. Uit deze met ernst en waarde uitgevoerde Verhandeling, kunnen wij niet nalaten eene kleine proeve hier te leveren. Daartoe diene het volgende:

„ Mij schiet, ter voltooijinge van mijn tafereel, nog overig het afdrukſel van het zedelijk en *Godsdienstig* karakter der Nederlanderen in hunne taal kortelijk aan u voor te stellen. Eerbied voor deugd en goede zeden was, gelijk wij zagen, van ouds, en is (Gode zij dank!) ook nog, en zal (indien onze beden verhooring vinden) ten allen tijde het onderscheidend en hoogst vereerend kenmerk des echten Nederlanders blijven. Ook hiervan zijn, zoo ik mij niet geheel bedriege, in zijne taal de daadelijkste sporen zigtbaar. Wie toch zal weigeren daarvoor te erkennen het gemis van vele woorden, bij onderscheidene volken, ter verzachting van het aanstootelijke des zedenbederfs, in zwang gebragt? De Grieken mogen, in de dagen hunner hoogste beschaafdheid, aan eene ontuchtige vrouw, mits niet tot de veracht elijkste klasse behoorende, den bevallig luidenden naam van *gezellinne*, andere volken dien van *vriendin* of *meesteresse* geven; in goed Hollandsch staat zij, hoe beschaafd ook hare manieren, hoe groot hare bekoorlijkheden zijn mogen, nog altijd met de affchrik wekkende be-

benamingen van *ligtekooi*, *bijzit* en meer dergelijke gebrandmerkt. De man, die met eene gehuwde vrouw in opsprakelijke gemeenzaamheid verkeert, moge elders den behagelijken naam voeren van *vriend des huizes*, of welke benamingen meer eene valschelijk zoogenaamde beschaving, in onderscheidene landen, heeft uitgevonden, het Nederlandsch taalgebruik kent gelukkiglijk geene benaming, door welke het zedelooze van eene dergelijke verkeering bewimpeld wordt. Men moge elders hem, die door dubbelzinnige kwinkslagen de eerbaarheid kwetst, en daarop prijs stellende vrouwen en meisjes den blos der schaamte op de wangen jaagt, *galant*, en zijne redenen *galanteriën* noëmen; ook hier schiet, tot eere van onzen landaard, onze taal te kort, om die woorden in gelijken geest van verfijnd zedenbederf over te brengen. — Geheel vreemd ook was van ouds aan onze vrouwen en jonge dochters die laakbare drift tot het maken van overwinningen, welke men gewoon is *coquetterie* te noemen; en van daar, dat het gemelde woord en de naam van *coquette*, waardoor eene vrouw, van die drift beheerscht, wordt aangeduid, door geene woorden van gelijke beteekenis in onze taal kunnen overgebragt worden. — En wilde ik bij het groot getal van spreekwijzen stilstaan, in onze taal voorhanden, welke van de arbeidzaamheid, de ingetogenheid, de spaarzaamheid, de nederigheid onzer voorvaderen, die dezelve gedurig in den mond en in het harte hadden, de loffelijkste getuigenis dragen, het zou mij niet moeijelijk vallen, u daarvan eene aanzienlijke menigte voor den geest te brengen. Doch liever wil ik uwe aandacht, voor een oogenblik, nog bij een voorbeeld van een' anderen aard bepalen. Is het waar, gelijk het zeker hoogst waarschijn-

schijnlijk is, dat het woord *ooijevaar* voor eene verbastering van *odebaar*, *oudebaar*, nog in sommige streken van ons vaderland gebruikelijk, meer gehouden worden, en dit laatste zijnen oorsprong heeft van de vrome en liefderijke zorg, waarmede die vogelen, onder het vliegen, hunne zwakke ouders dragen (*baren*) en ondersteunen, wie herkent dan niet in dezen naamsorsprong een treffend bewijs van het fijn en levendig gevoel voor het zedelijk schoone en goede, onzen voorouderen eigen, die, onder alle eigenschappen van het genoemde dier, juist de aangewezene hoogst beminnelijke hoedanigheid zoo sterk onderscheidden, dat zij van daar deszelfs naam ontleenden?"

„ De Godsdienstigheid eindelijk onzer natie, welke van oudsher de onwrikbare grondzuil harer zedelijkheid was, en waarin bovenal hare weldadigheid, die groote hoofddeugd des echten Nederlanders, haren voornamen grondslag had, is mede, hoewel minder sprekend dan andere karaktertrekken, echter kennelijk genoeg in de taal ingedrukt. Om thans niet te gewagen van het groot getal van woorden, in onze taal voorhanden, om denkbeelden en voorwerpen, tot God en Godsdienst betrekkelijk, uit te drukken, en van den niet geringeren overvloed van woorden, geschikt om alle wijzigingen en uitvloeisselen van liefde, medelijden en weldadigheid aan te duiden, zij het mij, voor het tegenwoordige, genoeg uwe aandacht te vestigen op het bewijs van het onafscheidelijk verband; 't welk, naar de denkwijze onzer vrome voorvaderen, tusschen deugd en Godsdienst plaats had, zich daarin vertoonende, dat ondeugend en *goddeloos*, of van God vervreemd, bij hen voor woorden van gelijke beteekenis golden. En wie ontdekt niet ten klaarste, dat zij Godsvrucht

en weldadigheid voor hetzelfde hielden, en het denkbeeld van God en liefde in hunne ziel in een smolt, wanneer hij acht geeft, dat zij aan gestichten, tot liefdadige einden ingerigt, boven alle andere den naam van *Godshuizen* gaven?"

Voor de mededeeling der vertaling van een gedeelte uit de twee meest beroemde meesterstukken der Griekische welsprekendheid, heeft de Hoogleeraar eene breedvoerige inleiding gegeven, om den in de oude Griekische Geschiedenissen niet ervarenen Lezer in staat te stellen, dezelve te verstaan, en er het schoone te beter van op te merken, schoon hij ook de beide voortreffelijke redevoeringen niet geheel voor zich hebbe. (1) Deze inleiding kan tot het voorgestelde einde dienen, en tevens aanleiding geven, om den lust tot het bestuderen der Griekische Geschiedenis op te wekken. In de vertaling is het midden, tusschen de stijfheid eener slaafsche en letterlijke overbrenging, en eene al te groote vrijheid, zoo wel gehouden, dat wij ons verzekerd houden, dat niemand na, en onder de lezing zelfs, een oogenblik aarzelen zal, de partij van DEMOSTHENES te kiezen, en hem verre boven zijnen hatelijken tegenstrever den voorrang toe te kennen. Gelijk het hatelijke van ESCHINES het ongenoegen opwekt, zoo neemt de overtuigende kracht der waarheid het harr voor den door hem gelasterden ATHENER ongevoelig geheel in, en men verblijdt zich dus natuurlijk over de uitwerking. In de korte aanmerkingen onder aan (waarin het Griekische Dichtstuk van HESIODUS, den Latijnschen titel van *Opera et dies*, door

(1) Over den tijd wanneer deze redevoeringen gehouden zijn, kan men raadplegen het *Chronicon Catholicum*, van B. SIMSONIUS A. M. 3667 en 3675. p. 963. ed. WESSEL.

Digitized by Google

door eene schrijf fout ontvangen heeft), leert men ook het nut opmerken van de reis *van den Jongen* ANACHARSIS, door BARTHELEMIJ, om de Griekische Schrijvers wel te verstaan.

Het hierop volgende Stukje leert ons eenen Dichter uit de XVIIde Eeuw, als mensch en Dichter, op eene wijze kennen, die voldoende is, om vooral 's mans dichterlijke verdiensten in het licht te stellen. Een couplet uit deszelfs Dichtstuk, *Muiderberg* genoemd, diene ten bewijs.

Volg 't oordeel van bedaarde reden,
Dus spreekt hij, kiest gij rust voor lust:
Waardeert gij meer de lust dan rust,
Zo volg de driften van uw leden:
Verkies dan zotheit voor verstant;
Verkies dan duisternis voor klaarheit:
Bemin voor achtbaarheit de schant,
En stel de logen boven waarheit;
Verwerp dan vreucht voor treurens noot,
Verwerp het leven voor de doot.

Het schoone brokstuk van den Griekschen Lierdichter SIMONIDES, door Mr. VAN LENNEP, vrijelijk in Hollandsche dichtmaat overgebragt, en uit de zeer versierde Geschiedenis van DANAË en PERSEUS tot een geheel aangevuld, besluit deze verzameling. Ook SCHNEIDER achtte dit overblijfsel der oudheid eene overzetting in zijne moedertaal waardig, *Versuch über Pindars Leben*, p. 138. — 't is waar, men leest hier eene zeer vrije navolging, waarin niet alle schoonheden zijn uitgedrukt, bij voorbeeld: het ἀμφί τε Περσεῖ βάλε φίλαν χέρα en het πρόσωπον καλὸν, *maar* het geheel is evenwel zeer bevallig, en fraai zijn ook verscheidene passages overgebragt; als, het zoo meesterlijk natuurlijk

Digitized by Google

en roerend uitgedrukte: καλὸν τέκνον ὅσον ἐχθὲς νόνον. *Teedre spruit!.... maar wie meldt wat angst mijn hart beklemt?* Hoe zeldzaam kan ook eene vertaling of navolging, het schoon oorspronkelijk dichtstuk zelve evenaren!

LECTUUR voor VROUWEN, bestaande in onderscheidene Verhalen ter veredeling van het hart. Door FENNA MASTENBROEK. *Te* Groningen, *bij* W. Wouters, 1815. *I. Deel*; 233 *Bladzz. II. Deel*, 224 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 4: 16: —

Sedert lang is ons geene zoo bevallige, onberispelijke en leerzame bundel van *oorspronkelijke* zedelijke verhalen, in handen gekomen, als deze, die haren vervaardigster, een *Nederlansch* meisje, de hoogste eere aandoet; — meer eere, dan wanneer zij de geleerdste verhandeling over zaken geschreven had, die minder tot den kring harer Kunne behooren. Zou in 't algemeen het zoo dikwerf betwiste geschilstuk, over de bevoegdheid der Vrouwen tot zekeren trap van letterkundige en wetenschappelijke vormaking, niet door deze onderscheiding kunnen besliet worden, dat alles *hier* den stempel van onmiddelijk nut voor de vrouwelijke vorming moet dragen, terwijl bij den man de wetenschap, meer om haar zelve, dan om het *dadelijk* voordeel, 't welk zij der Maatschappij oplevert, beoefend mag worden? — Doch dit in 't voorbijgaan. Met reden heeft FENNA MASTENBROEK, aan hare Verzameling den titel van „ *Lectuur voor Vrouwen*" gegeven. Immers daartoe is dezelve bij uitstek geschikt. Elk verhaal behelst eene

eene gewigtige leering, en het is dus eene wafe „ Zedekunde in voorbeelden," die ons hier aangeboden wordt. Schrandere menschenkennis, zuiverheid van bedoeling, belangstelling in deugd, zedelijkheid en menschelijk heil, paren zich aan eene ongekunstelde, vloeijende, en hier en daar (schoon zelden) niet ongelukkig schertsende voordragt, om dit werk aan alle meisjes, die niet bedorven zijn, door uitsluitende *Fransche* Lectuur, of in 't algemeen niets goedkeuren, wat oorspronkelijk Vaderlandsch is, aan te bevelen. — Wij vereenigen ons echter met de Schrijfster in billijke verwondering, over het gevoelen van den *Recensent ook der Recensenten*, als of dit werk niet uit de pen van het meisje zou zijn voortgevloeid, waarvan de naam op den Titel staat, althans niet zoo als het nu in 't Publiek verschijnt. Om nu niet eens van de twee verdienstelijke Vrouwen WOLFF en DEKEN, om niet van Juffrouw POST, Juffrouw MORNS, en zoo vele andere nog levende *Nederlandsche* Schrijfsters in dicht en ondicht te gewagen, weet men immers genoeg, door de ondervinding en een aard der zaken, dat de kennis van het menschelijke hart, van deszelfs togten, en van de onderscheidene betrekkingen des gezelligen levens, dat vooral die fijnere gevoeligheid, welke bij den man door zijn grover gestel, en sterkere bezigheden verstompt wordt, als 't ware het erfdeel zijn der beschaafde Vrouw, — en waarom dan niet ook van het beschaafde Meisje? — Doch wij zijn onzen Lezeren een nader verslag van dit werkje verschuldigd.

Reeds het eerste verhaal: — HERMINA WILMUTH — behelst eene zeer gewigtige, maar al te dikwerf miskende waarheid: *Dat ouders ook dan* (veeltijds) *het geluk van hun kind beoogen, als zij weigeren hunne toestemming te geven,*

wanneer hunne Dochter, bekoord door de schoonheid, of het vernuft van eenen Jongeling, denzelven tot Echtgenoot verlangt! Dit wordt bewezen en aangedrongen in het voorbeeld van HERMINA WILMUTH, die zich eerst aan den schranderen, doch ondeugenden ROSNAU hechtte, doch door de standvastigheid hares waardigen Vaders daarvan terug gehouden, naderhand hare dwaling inzag, en hare hand aan den braven WOLTHERS gaf. O! mogt dit tot een heilzaam geneesmiddel zegen het gesuikerde gif, van LAFONTAINE en zoo vele anderen; dienen! In MATHILDE SALDORF, leeren wij, de heerlijke gevolgen der opoffering van een kind voor deszelfs naaste betrekkingen kennen. Welk een zegen was de heldin van dit verhaal, voor hare ouders en broeders! Het derde verhaal, als 't ware een tegenhanger tegen het eerste, leert de schadelijke gevolgen van ouderlijken dwang, of zelfs overreding, tot het huwelijk, wanneer men niet volkomen met het karakter van den aanstaande echtgenoot of echtgenoote bekend is. Daardoor werd HENRIETTE LINDAU, in hare verbintenis met WILLEM VAN SOMEREN, ongelukkig, en hare rampen eindigden slechts met den dood des beklagenswaardigen echtgenoots. SAMUEL en GERARD RIETVELD, heeft ons minder bevallen. De Schrijffter brengt hier de Zedekunde, die eigenlijk slechts uit het verhaal moest afgeleid worden, te veel op den voorgrond. Ook wordt aldaar een gebed van eenen Doopsgezinden Predikant, en een gesprek van denzelven, met den Hervormden RIETVELD, over de waarde der goede werken medegedeeld, waarvan wel niemand, die redelijk denkt, de slorsom betwisten zal, doch hetwelk volmaakt een *hors-d'œuvre* in dit verhaal is, en even goed overal, elders kon aangebragt zijn. De leerlig

des

des verhaals, *dat rijkdom niet gelukkig maakt*, is ook eene reeds dikwerf, en hier juist niet bijzonder gelukkig, behandelde stof. Veel belangwekkender, in ons oog is het verhaal, MARIA en JOSEPHINE, ten betooge, dat overdrevene strengheid, in het beoordeelen der daden van anderen, dikwijls in den val des onverbiddelijken beoordeelaars hare straf vindt. MARIA was een voorbeeld van goedwilligheid, bij reine zeden, JOSEPHINE, zeer naauwgezet, maar even zeer bitter in hare oordeelvellingen over anderen, vooral over meisjes, die ongelukkig ten val kwamen. Zij brak de vriendschap met MARIA, wegens derzelver inschikkelijkheid omtrent de gevallene JULIA; doch naderhand zelve, door den dood haars Bruidegoms, een onecht Kind ter wereld brengende, brak haar trotsche hart, en zij gaf naderhand deze Dochter met vreugde aan den Zoon van JULIA. — LINA BRANDENBURG waarschuwt tegen het welmeenend, doch onberaden koppelen, door vriendinnen, van hare wederzijdsche spruiten, als 't welk bij dezen, zoo dra zij dit merken, wel eens eene geheel tegenovergestelde uitwerking heeft, hen door gevoel hunner natuurlijke vrijheid van elkander verwijdert, en verkeerd, ja tot hun ongeluk, doet kiezen. Het karakter van den ouden BRANDENBURG is fiks geteekend. — In SUSANNA RUDOLPHI is veel goeds. Het dient ter aanprijzing der weldadigheid, doch eindigt (het geen hier anders niet veel plaats heeft) een weinig *romanesk* en onwaarschijnlijk. Het gedrag van ALBERT RUDOLPHI in gezelschap, (bl. 13.) vinden wij ten uiterste onbeleefd, en juist geschikt om de spotters aan den gang te helpen. Den gelukkige uitslag van het lot eener verstootene beschermelinge van eene trotsche Freule, en de beschaming des lasters, zien wij in

Digitized by Google

EGBERDINA DE GRAAF, wier minnaar REINVELD, eerst door kwaadsprekendheid van haar verwijderd, onder bescherming van den goeden Oversten VAN OUDENSTAM, een braaf Krijgsman wordt, zijnen weldoener het leven redt, en nu met dubbele vreugde de verbintenis met EGBERDINA sluit. De al te gemeene vooroordeelen, tegen de behuwdmoeders, vinden wij in AUGUSTA LINDENHOLM gelogenstraft, doch tevens de les gelezen aan die zelfde stiefmoeders, welke eene stootende voorkeuze aan eigene, ten nadeele van aangetrouwde kinderen, betoonen, welke laatste haar ligtelijk nog meer liefde toedragen, en meer vreugde veroorzaken kunnen, dan eigene. Andermaal vinden heerschzuchtige vaders, en overdreven gevoelige meisjes eene onwaardeerbare vermaning, in het treurig lot der adelijke CLARA VAN TURNHAUSEN, die eenen braven en deugdzamen Ridder afsloeg, om in 't geheim eenen schildknaap te huwen. Zeer veel waren hum hebben wij in CHRISTINA WELLINGRODE gevonden, en vermoedden, bij den vrolijken aanhef, het treurige midden niet, het welk echter een' blijden afloop vindt. De terugkeering van WELLINGRODE, van uithuizige vermaken, zou gereedelijk tot eene nuttige aanmerking hebben kunnen leiden, over de in ons land zoo boven alle andere heerschende, en helaas! zelfs tot den middelstand doorgedrongene, schroomelijke ondeugd van dronkenschap, die tallooze bloemen van huisselijk geluk doet verwelken. Het laatste verhaal JOHANNA VAN HULST, strekt ter waarschuwing, om het ware geluk van den mensch, niet naar deszelfs stand, betrekkingen, of uiterlijke vertooning van vrolijkheid en levensgenot te beoordeelen. De Echtgenoot toch van JOHANNA, smaakte voor het uiterlijke een' schitterenden voorspoed! doch juist de on-

za-

zalige zucht, om op den duur te schitteren, verleidde hem tot eene levenswijze boven zijn vermogen, en deze weder tot ontrouw, aan 's Lands Kas. JOHANNA, door den oom van haren man, onder voorwaarde van afbreking aller gemeenschap met dezen, bij voorraad gered; rigt daarna een kostschool op, en vindt in den Gouverneur van een' rijken *Westindischen* Jongeling, die hare Dochter bemint, haren voorlang verreisden Echtgenoot weder.

Zie daar den inhoud dezer verhalen. Men ziet, dat zij uit het huiselijk en dagelijksche leven geput zijn, en — schoon hier en daar der waarschijnlijkheid wel eens is te kort gedaan, om de Geschiedenis gelukkig te laten afloopen, en er tot dat einde meer dan één *Deus ex machiene*, op het tooneel verschijnt; — schoon de hartstogten, (vooral die van min en schrik) niet in de volle uitgebreidheid en diepte. waarvoor zij vatbaar zijn, voorgesteld worden, — en de vreemdeling, aan sterke en verblindende kleuren gewoon, hier dus weder het door hem zoo bespotte *Phlegma* onzer Natie, ('t welk toch, wel beschouwd, op niets dan *bedaardheid* uitkomt) zou wedervinden; — zoo is nogtans de strekking zoo edel, de zedekunde zóó zuiver, de voorstelling zoo ongedwongen, de toon zoo natuurlijk en meermalen roerend, en de stijl doorgaans zóó vloeijend, dat wij Juffrouw MASTENBROEK wel durven aanraden, op deze loopbaan verder voort te gaan. Reeds heeft zij veel van AGATHA DEKEN: (hoe luimig ook bij wijlen, bezit zij minder van de onuitputtelijke geestigheid van ELISABETH WOLFF,) zij trachte verder, zich naar zulk een uitmuntend model te vormen; —

Zie hier eene bij uitstek gepaste aanmerking, uit het verhaal, CLARA VAN TURNHAUSEN.

Digitized by Google

„ Billijk noem ik uw oordeel, mijne lezeressen! wanneer gij, bij het einde van CLARA's treurige geschiedenis, haren vader wreed noemt, en haar lot beklaagt. Maar vergeet ook niet, uw oog te vestigen op de eigenlijke oorzaak van die reeks van rampen, welke niet dan met haren dood eindigden. Waarom werd AMALIA gelukkiger, dan zij? Immers dewijl deze haar hart bewaarde voor die dweeperij, dat hooggestemd gevoel, hetwelk in bespiegeling dikwijls schoon genoemd, zoo velen onzer sekse diep ongelukkig gemaakt heeft. O, gelooft het niet, wanneer eene bedriegelijke verbeelding u de hutten der armoede als de schoonste paleizen voortoovert, wanneer gij ze slechts met den geliefden jongeling kondet bewonen! Duur zoudt gij dezen waan betalen, en te laat zien, dat gij, door hartstogt weggesleept, wezenlijke voorregten aan klatergoud had opgeofferd. Noemt gij het verhevenheid van ziel, wanneer een meisje haren stand en vermogen aan eenen jongeling opoffert? Noemt gij het dan eerst ware beproefde liefde, wanneer zij met hem armoede en gebrek trotseert? Wendt dan ook uw oog niet af van de gevolgen; geenszins, zoo als vele romans ons dezelve schetsen, maar gelijk de ondervinding die oplevert, en laten deze beslissen, of ik waarheid spreke."

„ O! bij het eerste ontwaken van een' jeugdigen hartstogt schijnt het zoo gemakkelijk, dat te ontbeeren, wat gewoonte ons reeds lang tot behoefte gemaakt heeft; het bijzijn des geliefden vervult alles; men waant in hem het ideaal der volmaaktheid gevonden te hebben. Maar spoedig verdwijnt dat hartstogtelijke vuur, die verhitte geestdrift; men ziet elkanders gebreken, ondervindt de gevolgen van overijlde stap-

pen,

pen, en beweent dikwijls jaren de dwalingen van oogenblikken."

„ O mijne zusters! mogt niemand uwer dit lot treffen! Mogt gij, met regt afkeerig van eene verbindtenis, die alleen gond of aanzien beoogt, toch leeren bedenken, dat wezenlijke achting voor elkanders karakter, gegronde vooruitzigten op een bestaan, vereischten zijn tot eenen gelukkigen echt! Dan zoudt gij uw hart bewaken, den verstandigen jongeling boven den dweependen romanheld kiezen; en hoe weel minder zou het getal der ongelukkige huwelijken zijn!"

„ Komen er echter oogenblikken — en deze kunnen komen — dat gij in dit geloof wankelt; verplaatst u dan in uwe verbeelding op het kasteel van TURNHAUSEN; herinnert u CLARA's geschiedenis: en gij zult sidderen voor de mogelijkheid, om door eigene schuld zoo ongelukkig te kunnen worden. Lang reeds zijn deszelfs bezitters van deze aarde verdwenen; vergankelijkheid zweeft door de bouwvallige zalen: maar deszelfs puinhoopen zullen u dan nog tempels der wijsheid wezen."

VADERLANDSCHE UITBOEZEMINGEN, door Mr. W. BILDERDIJK *en Vrouwe* KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK. *Te* Leijden, *bij* L. Herdingh *en* Zoon, 1815. 178 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 16: —

Weder een Dichtwerk van BILDERDIJK en zijne Gade! — dat wil zeggen, weder een meesterstuk. — Want onze groote Puikdichter, die den boezem zijner Echtgenoote met denzelfden gloed heeft doordrongen, die hem bezielt, en wiens

wiens onuitputtelijke dichtäder thans, met de hare vereenigd, in rijke stroomen daar heen schiet, heeft hier weder eene nieuwe parel aan zijne kroon opgezet. De gedichten in dezen bundel zijn — met uitzondering van eenige weinige, die echter ook betrekking tot het Vaderland hebben — alle bij gelegenheid der gebeurtenissen van het jaar 1815, vervaardigd. Een *Lentezang* voert den rei aan. Liefelijke zachte vreugde heerscht in denzelven; en men ziet, dat die van Mevrouw BILDERDIJK *is*. De dwingeland (waarschijnlijk pas geland) vertoont zich nog meer in een duister, meer afgelegen verschiet, het welk voor de schitterende lichtzijde des tafereels, volle ruimte laat.

Geheel in den juichtoon is het volgende gezang: *Nederland hersteld*, en schijnt nog het nakende gevaar niet te kennen. Voortreffelijk is de vergelijking der geheel onverwachte verlossing des Vaderlands, (in 1813) met de gewaarwording, die de oude *Arkadiërs*, volgens de Fabelleer, moest bezielen, toen zij de zon, wier ondergang zij als den dood der natuur hadden aangemerkt, op eens in vernieuwden luister zagen herrijzen. Dit gedicht is van BILDERDIJK, gelijk mede de volgende, *De Bloedhond*, eene voortreffelijk volgehoudene *Allegorie*, op de MASSANJELLO onzer dagen, aan de *Verbonden Volken*, en, *de Fransche*n. Eene edele verontwaardiging, gehuwd aan echt dichterlijk vuur, gloeit in deze gezangen. Men ziet, dat de Dichter meer gevoelt, dan hij in staat is uit te drukken. — Zie hier het slot van het gedicht: *Aan de Verbonden Volken*.

Mijn zangdrift, hoe! gij zwijmt? — Wat zet uw' ijver palen? —
Heeft dan de krachtigste aller talen

Geen'

Digitized by Google

Geen' uitdruk, sterk genoeg, te baat?
Moet me, in mijn hoogste vuur, 't bestemplend vloekwoord falen,
Om d'afschuw van mijn ziel, om 't duivlenbeeld te malen,
Van die in Helschen aart de Hel te boven gaat!
ô Waar mijn gorgel staal, om wraak en vloek te schreeuwen.
Mijn borst, een koopren klok die aarde en zee doorklonk!
Verdoofde zij 't gebrul van de Abissijnsche leeuwen;
Dat de onmensch, op haar kreet, door 't splijtend aardrijk zonk!
Maar zwijg, gij zwakke Lier! — Die de oorlogsdonders brommen,
De Godswraak melden kon, schiet eindlijk hier te kort; —
Hem malen, sterv'ling, is verstommen,
Die, meer dan eens ten top des gruwelthroons geklommen,
Een dubblen blikfem eischt, eer hij verpletterd wordt!
Mijn hand kan, moet het zijn, den wagen
Van Lucifer, door 't zwerk gedragen
Doen raatlen door het oor: den donder, op zijn hoofd
Gebroken, klaatren doen terwijl hij 't brein doorklooft;
Maar, andermaal dien kar in zegepraal bestijgen,
En die hem nederbonsde, in nieuwe vlucht bekrijgen,
Dit, Hemel! is te veel. Dit wist geen Englentong
Te melden, sints ze uw' naam het heuchlijk hallel zong!
Hier beeft de schepping; hier dreigt de aardbol uit zijn harren

Digitized by Google

Te ſpatten, om zich-zelv' in 't grondloos onbeſtaan
Te werpen; en de morgenſtarren
Verliezen 't evenwigt, en zuizlen op heut baan. —
Dit gaat Uw kroon te na, ô Godlijk Alvermogen,
Vertoon u, daal, barst uit, en ſtort' hij anderwerf!
ô Laat mij dees triomf op 's afgronds macht beoogen,
En 'k offer u mijn dank, en ſmelt van vreugde, en ſterf!

Het gedicht, NAPOLEON *en de Franſchen*, door BILDERDIJK's Echtgenoote, heeft ons niet bijzonder bevallen; — maar des te ſchooner zijn de beide volgende: *Aan Nederlandsch Jongelingſchap*, door BILDERDIJK, en *Opwekking*, door KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK.

Het zijn beide, gelijk men denken kan, aanſporingen aan de Jeugd, om, met verachting van doodsgevaar, ten ſtrijde te ſnellen. Welk eene overheerlijke ſchilderij onzer thans levende Jeugd: —

Uw wiegjen ſtond op effen vloeren
Noch bloemenſchietend klaverveld.
Het waggelde in de krijgsrumoeren,
Uit Frankrijks moordpoel opgeweld;
En werd, voor zijden liefdeſnoeren,
(Ach! door 't misleidenst volksvervoeren!)
Met ijzren ketenprang bekneld.

Uw kindschheid zag de welvaart vlieden,
En Hollands aadren leeg getapt:
Het korengraan voor onkruid wieden;
't Verraad zijn valſche gaven bieden,
Waar door 't het argloos hart betrapt:

En

En 't ras van Fransche Spartaciden
Met u vermaag-, verbroederschapt.

Gij sidderde en de dagen klommen.
Uw jeugd zag hopend om zich rond.
Wat hoordet gij dan stormen grommen?
Wat zaagt gij, dan van rouw verstommen,
Dan snikken, dat het hart verslond?
Gij gruwt? een heir van roovrendrommen
Ontrukt u d'onderlijken grond.

Men sleept u, om door 't bloed te baden
Voor 't monster dat in tranen weidt;
Te deelen in zijn euveldaden;
Zijn vloeken op uw kruin te laden;
En — welk een loon is u bereid?
Dit, dat ge, door zijn vlucht verraden,
Uw lijken hem ten stroombrug spreidt!

In de *Opwekking* trof ons vooral de uitmuntende spraakwending der liefderijke Moeder, aan haren ziekelijken Zoon, dien zij echter ook vermaant, om niet achter te blijven: niet met de woestheid eener natuurverkrachtende *Spartane*, maar met den heldenmoed eener *Christinne*, die het zware der scheiding gevoelt en overwint. De *Koninklijke Weezen*, door de Dichteres, beschreit het droevig noodlot der *Fransche* Koningstelgen, vooral der Prinses THERESE, (Hertogin van *Angoulême*) die, na eene zoo langdurige ballingschap, naauwelijks den *Franschen* grond wederzag, of zij werd op nieuws door de terugkomst des dwingelands tot zwerven gedoemd. Aangename stoffe leveren twee verjaargedichten op, Hunner Majesteiten, toen nog 's Lands Souvereinen Vorst en Vorstinne, (in 1814 gedicht); bij het laatstgemelde gedicht, wordt tevens aan de gelijktijdig verjaren-

rende redding des Vaderlands gedacht. Schoon de dichtgloed der begaafde Vrouwe zich ook hierin geenszins verloochene, hooger toch en tot ware verrukking stijgt de toon van haren Echtgenoot in het schitterende feestgezang: *De Overwinning op de Fransche Legermacht.* — Was *Waterloo*, eene rijke stof voor Redenaars, Geschiedschrijvers en Dichters van meest alle *Europische* Natiën, het was aan die alle niet gegeven, *zulk* eenen Dichter te bezitten, die *zulke* liederen kan uitstorten. Na eene hoog *lijrische* inleiding, ziet men de scharen des dwingelands genaken, de grenzen overschrijden, eene wel duurgekochte zege, maar toch eene zege, behalen, *Brussel* bedreigen.... men siddert met den Dichter voor ons lot,... de wreedaard beraamt zijne gruwelijke ontwerpen, doch knarsetandt van ongeduld, dat de zege, waaraan hij geen oogenblik twijfelt, hem niet nog spoediger toelacht, op dat hij zijnen euvelmoed tegen *Nederland* bot kunne vieren.

Reeds werpt het Choor van Hemellingen
Een blik, van ijzing vol, op 't slagveld, en verbleekt:
Het siddert, dat de Hel te dwingen
Aan d'arm te machtig zij die aard en hemel wreekt.
Maar de Almacht zag vertroostend neder;
Heur glans omstraalt het hoofd dat Neêrlands kroon verwacht:
ORANJE! Neêrland heeft u weder,
En GOD met uw doorlucht geslacht!

Het overige gaat op een' klimmenden juichtoon voort, slechts getemperd door het gezigt van 's Prinsen stroomend bloed. Sterk (wij zouden zeggen wat al te sterk) is de taal, waarmede de Dichter die kwetsing bezingt: wij zeggen

gen ‚ll te sterk; om dat zelfs, in geval de Prins ongelukkiglijk gesneuveld ware, de toon niet doffer en treuriger had *kunnen* zijn. Men oordeelt:

Geen Dichter spelde u dit in opgetogen zangen:
Neen; eerder waar zijn tong in d' ademtocht verstikt;
Ber droop hem 't bloedend oog ontworteld op de wangen,
Dan met een hart als 't zijn, dit jammer aangeblikt!
't Heelal waar voor zijn oog verzwonden,
In dichte hevelen verslonden;
Zijn ziel, in stervenspijn aan 't krimpend lijf ontperst:
Zijn boezem had door 't heil der hemelen
Den schrik des afgronds voelen wemelen,
Waar 't gruwzaam beeld hem voorgeschetst. —

In het volgende dichtstuk, van Mevrouw BILDERDIJK, *Nederlands Overwinning* geteld, bevriel ons vooral eene dankbare hulde, aan de schim des edelen Hertogs van *Brunswijk-Oels*, Zoon van dien beroemden KAREL van *Brunswijk*, bij wien de Heer BILDERDIJK een' geruimen tijd, zoo wel eene schuilplaats, als edelmoedige ondersteuning in zijne ballingschap vond. Deze trek doet eer aan het hart der Dichteresse, terwijl hij te gelijk, in het tafereel van den heldenmoed der Braven, bij uitstek gepast is. De *Anecdote*, wegens het eere-teeken, door onzen Kroonprins te midden der strijders geworpen, vindt hier, volgens de toenmalige nieuwspapieren, ook eene plaats, schoon naderhand onecht bevonden. In een *Dichtstuk* echter, behoort dit niet tot de gebreken, schoon het ons voorkomt, dat er eenigszins meer partij van had kunnen getrokken worden.

Op hetzelfde onderwerp, zijn nu ook nog de volgende gedichten der beide Echtgenooten. *De Eer herfteld*, *Zegelied*, *Frankrijk bedwongen*; *de Schrik-Komeet*, *Oranjes Wond*, *Smart bij Vreugd*, en *Aan de Hollandsche Vrouwen*, (ter gelegenheid van het bij een brengen van linnen voor de gekwetsten). Alle hebben wezenlijke schoonheden, allen dragen den stempel van het Genie, hoewel er ook hier en daar, zwakke plaatsen te gevonden worden. Het beeld, bij voorbeeld, van de *Schrik-Komeet* wordt te spoedig verlaten, om weder regelregt op den dwingeland, en het meerdere van en over denzelven gezegde terug te komen. Voorts het *Couplet* op bladz. 152, dus beginnende: *Hoe't achtet ge Albion zoo blind in Staatsbelangen*, is vrij *prozaïsch*; *Frankrijk bedwongen*, daarentegen, is een kort, maar krachtig Dichtstuk, vol ware en treffende beelden. Eenige bijschriften van den Dichter, op de Koninklijke Familie, besluiten dezen bundel; met het eerste derzelven eindigen wij ons verslag, en verheugen ons over de luisterrijke vervulling van het reeds in 1794, door den Dichter voorspelde.

Onder een Schaduwbeeld van Prins WILLEM FREDERIK *van Oranje, thands Koning der Nederlanden.*

De hoop des Vaderlands in 't barnen van de vloeden,
Die, zoo de hulk van Staat door 't onweer moet vergaan,
Dan nog 't ontrakeld wrak van 't stoppen zal behoeden,
En voeren 't, God ten prijz', door 't buldren van d'orkaan.
De Held, wiens moedig hoofd, na doorgestreden plagen,
Hoe 't alles tot den val zijns Stamhuis samenspant,
Wen eenmaal 't heuchlijk uur van Gods genade zal dagen,
De vrije kroon verwacht van 't vrije Nederland.

MEN-

MENGELWERK.

EERSTE DEEL DER

VERHANDELING

OVER DE DRIE GETUIGEN AANGAANDE DE GODDELIJKHEID DES BIJBELS.

door

S. WERENFELS.

Uit het Latijn.

OVER HET GETUIGENIS VAN DE KERK.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 305.)

Wij hebben tot dus verre gezien, dat het gezag, het welk die Leeraren aan de Kerk toeschrijven, te vergeefs wordt aangevoerd, en derzelver methode ongeschikt en verkeerd is. Nu moeten wij zien, welk gezag der Kerke men derhalven met nut kan bijbrengen, om die te bewijzen, en hoeveel daar aan is toe te schrijven; waarin twee zaken, die men dikwerf verwart, naauwkeurig moeten onderscheiden worden. 1°. *Wat voor kracht het bewijs, van de toestemming der Kerke ontleend, hebben kan, om de Goddelijkheid des Bijbels te bewijzen?* 2°. *Welke de andere pligten en bedieningen der Kerk, omtrent den Bijbel zijn?* Wat het eerste betreft, door de benaming van *Kerk*, verstaan wij niet niet de *Roomsche Kerk*, of eenige *andere bijzondere Kerk*; maar wij begrijpen, onder die benaming, *alle Christenen van alle tijden en plaatsen*, alleen de heilige Schrijvers uitgezonderd, welk

Digitized by Google

ker gezag hier juist dat gene is, het welk men moet onderzoeken; — Ja, die allen, welke beijden volgers van CHRISTUS te zijn, het zij waar, het zij valsch, of dit ooit beleeden hebben; — dit geheele ligchaam, noemen wij de Kerk. — of dit goed of verkeerd zij? wordt hier gevraagd, daar men over den *naam*, niet over de *zaak* handelt, waarin, hoewel niet allen van het zelfde gezag zijn, ten aanzien van den tijd, in welken zij geleefd hebben, van kennis, braafheid, opregtheid; standvastigheid en andere hoedanigheden, allen nogtans iets bijbrengen, — deze *meer* geene *minder*, — tot het gezag dier toestemming, welke wij, in dit stuk, de *toestemming der Kerk* noemen.

Dan, wij onderzoeken hier niet, welke kracht van bewijs deze toestemming heeft, om ons te overreden van *de daadzaken*, uit welke men tot de Goddelijkheid van den Bijbel besluit; als daar is, het geen de Kerk-geschiedenis ons berigt, omtrent de Schrijvers der boeken, den tijd in welken zij geschreven zijn, het leven, den dood dier Schrijvers en andere dingen, die tot de geschiedenis van den Bijbel behooren. — Ook onderzoeken wij hier niet, welk gezag de Kerk, in deze zaak, van *de geschiedenis* trekt; het is toch bekend, dat niet alleen in de Roomsche Kerk, waar in de Kerk het *Al* is, maar ook in onze Kerken, en dus in alle menschelijke genootschappen, meer aan den mensch wordt toegeschreven, dan wel betaamt. — Maar wij onderzoeken, welk gezag de Kerk, zoo als wij die beschreven hebben, van regtswege bezit, of in hoeverre wij de toestemming dier Kerk, om de Goddelijkheid des Bijbels te gelooven, met regt kunnen of mogen aanvoeren. —

En dit gezag noemen wij zoo groot, als de hoogste magt der menschen zijn kan. 1°. Van we-

wegen de verbazende menigte van hen, die dit gelooven, in zoo vele eeuwen en landen. Indien wij hier nu bij voegen de toestemming der Joden, ten aanzien van het Oude Testament, en ook eenigzins die der *Muhamedanen* ten aanzien der beide Testamenten, is er nooit eene grootere toestemmende menigte geweest, in eenig Godsdienstig leerstuk, met uitzondering van dit eene: *Er is een God.* 2°. Van wegen de uitmuntende hoedanigheden, die in zoo vele ontelbare Christenen zamenloopen, voornamelijk wijsheid, geleerdheid en Godsvrucht, zoo dat het noch waarschijnlijk is, dat zoo vele verstandige en geleerde mannen, zoo schandelijk zouden hebben kunnen dwalen; noch dat God zoude hebben toegelaten, dat zoo vele Godvruchtigen zoo jammerlijk bedrogen wierden. 3°. Van wegen de zaak zelve, in welke te gelooven zij hunne toestemming gaven: namelijk aan boeken, die den mensch niet alleen bij den eersten oplag dwaas voorkomende, maar ook zeer onaangename, ja zelfs harde zaken om te gelooven voorschrijven; terwijl het er zoo verre van daan is, dat zoo vele zeer verstandige menschen, die boeken hebben verworpen, — dat zij dezelve integendeel altijd, als Goddelijk, hebben geëerbiedigd. 4°. Van wegen de opregtheid des geloofs, met welke men die boeken heeft aangenomen, daar zoo vele en zulke groote mannen, niet alleen die boeken altijd als Goddelijk beleden hebben; maar ook van derzelver lezing en overdenking hun grootst vermaak hadden, hun leven naar derzelver zeer strenge voorschriften inrigteden, en tot dat einde alle gemakken en genoegens van dit leven verloochenden. — 5°. Van wegen de ongeloofelijke *standvastigheid* van zoo vele menschen in dit hun geloof, zoo dat deze overreding, door geenerleije listen,

straffen en pijnigingen, uit hunne gemoederen konde gerukt worden, voor het welk zoo vele bloedgetuigen zijn gestorven; menschen, die, volgens de bekentenis hunner vijanden zelfs, nooit beter zijn konden, welke dus, door de liefde tot God, en den ijver voor zijne eer, zoo hun geloof ijdel geweest ware, indedaad de elendigsten der menschen zouden geworden zijn; maar wie kan gelooven, dat de Goddelijke goedheid dit zoude hebben toegelaten? 6°. Van wegen het wonderdadig begin dezer overreding in de Kerk, den verbazenden voortgang onder zoo vele vervolgingen, en de wonderbare voortduring; zie hier over het verstandig oordeel van GAMALIEL, *Hand.* V: 38 en 39. —

Hier uit kan men twee bewijzen, voor de Goddelijkheid van den Bijbel, ontleenen: — het eene meer konstmatig, om dat deze zoo wonderdadige toestemming niet wel anders dan als iets Goddelijks kan worden aangemerkt, het welk den vinger Gods, als de oorzaak van zulk een uitwerksel duidelijk aanwijst; — het andere is minder konstmatig, hij toch die de verwonderlijke hoedanigheid en menigte dier wolke van getuigen overweegt, moet hen in zijn gemoed het grootste gezag toekennen. — Deze beide bewijzen kunnen wij met kracht gebruiken: zoo om de ongeloovigen tot het lezen des Bijbels op te wekken, als om de geloovigen te bevestigen; daar zij hier uit kunnen vernemen, dat zoo vele en zulke mannen, in het lezen des Bijbels, hetzelfde met hen zien en gevoelen. —

Dan, op dat niemand misschien zoude meenen ons omver te werpen, merken wij aan, dat dit ons bewijs, tegen de Leeraars der Roomsche Kerk aangevoerd, van hun gevoelen geheel verschilt. — Zij toch verstaan, in dit geval, door de Kerk, alleen de Leeraars en Herders van hun-

Digitized by Google

tal Kerk, en wel die van den tegenwoordigen tijd; — Wij integendeel begrijpen, onder dien naam, alle de Christenen van alle tijden en plaatsen. — Zij, eer zij weten welk het woord van God is, beschouwen hunne Leeraren en Herders als de ware Kerk van CHRISTUS, en onder dien naam geven zij hun niet alleen een gezag, hen welk zij alleen uit het woord van God hebben kunnen; maar ook de onfeilbaarheid, welke zij nergens anders uit leeren kunnen; — Wij, integendeel, geven aan alle Christenen en van alle tijden, voor dat men Gods woord kent, geene de minste onfeilbaarheid, ja zelfs niet het gezag van de ware Kerk van CHRISTUS; en dus niets anders, dan het geen elk mensch van gezond verstand, uit overweging van de hoedanigheid en het getal der getuigen, hen geven moet. — Zij zeggen: dat het getuigenis der Kerke, het Goddelijk geloof in de gemoederen der menschen voortbrengt; — Wij integendeel ontleenen slechts hier uit een bewijs van hoogste waarschijnlijkheid. — Zij ontkennen, dat men, zonder het getuigenis hunner Leeraren, de Goddelijkheid des Bijbels zeker weten kan; — Wij integendeel houden staande, dat de overeenstemming van alle Christenen, noch het eenige, noch het noodige, noch het voornaamste, ja zoo het op geene andere gronden steunde, bijna geen bewijs is, om dit te verzekeren. — Zij bemoeien in dat bewijs; — Wij daarentegen, vermoeien om te zoeken naar krachtigere bewijzen, welke zoo vele menschen tot deze overeenstemming bewogen hebben. — Eindelijk, hun bewijs is eene veronderstelling van het geen nog in geschil is, een cirkel, ja eene duidelijke tegenstrijdigheid, daar alle getuigen, 't geen niemand hunner in 't bijzonder ziet; maar in het onze hangt alles juist zamen, want allen getui-

gen niets, dan het geen elk in 't bijzonder ziet. —

Na dat wij gesproken hebben, over het gewigt van het bewijs, ontleend van de toestemming aller Christenen, 't welk wij het getuigenis der Kerk noemen, om de Goddelijkheid des Bijbels voor een ieder te bewijzen; — gaan wij nu voort, *om de andere pligten en bedieningen der Kerk, omtrent den Bijbel, te overwegen.* — Deze moeten wij, als die wij gezegd hebben, dat meermalen onder elkander vermengd worden, voor wij van deze zaak afstappen, naden voordragen. — Wij erkennen dus, dat de Kerk is en voor de meeste Christenen geweest is, een aanwijzer van het woord Gods, die het eerst een ieder heeft aangewezen, dat het boek, het welk wij den Bijbel noemen, eene Goddelijke openbaring in zich behelst. — Gelijk wij nu, indien iemand ons ergens een verborgen schat aanwijst, en wij naderhand, die aanwijzing gevolgd zijnde, vinden het geen wij zochten, niet gelooven dat wij dien kostelijken schat bezitten, om dat die aanwijzer ons dezelve als verborgen had doen kennen, maar om dat wij zelve uit onze eige oogen de waarde van dien schat zien; — zoo ook, indien iemand, op onderrigt van de Kerk, Gods woord in den Bijbel zoekt en vindt, gelooft hij niet dat hij in denzelven Gods woord gevonden heeft, om dat de Kerk als aanwijzer dit gezegd had; maar, om dat hij zelf met de oogen van zijn verstand, zonder behoef van anderen, ziet, dat hij door den aanwijzer niet bedrogen is. — Maar nu deze aanwijzing van de Kerk, alhoewel zij de oorzaak van ons geloof en zaligheid niet kan genoemd worden, is nogtans de eerste aanleidende gelegenheid tot dezelve, en verdient deswegens van elk Christen grooten dank, — de Kerk

moet

Digitized by Google

moet geëerbiedigd worden, als de aanwijzer van dien grooten schat; maar niet boven dien schat geacht worden. —

Vervolgens mogen wij ook de Kerk noemen, de bewaarster, of zoo iemand liever wil, den Leenman des Bijbels. — Aan haar toch is die schat, van welken wij spreken, toevertrouwd, en tot derzelver gebruik toegestaan. — Dit is een groot voorregt der Kerk. (*Rom.* III: 2.) *Zoo deed God aan geen ander volk.* (*Ps.* CXLVII: 20.) waarom wij dan ook zulk een genootschap, 't welk God, met zulk eene eer, boven anderen verwaardigd heeft, behooren hoog te schatten. — Dan daar de Kerk, alle hare waarde, uit den Bijbel erlangt, moet men de bewaarster niet hooger achten, dan het bewaarde zelve, zoo dat wij dat genootschap der menschen, hoe luisterlijk den ook, niet zouden verlaten, zoo dra het zelve Gods woord verlaat! — Wanneer wij dus zeggen, dat de Bijbel, als Gods woord, der Kerke zij toevertrouwd, gelooven wij niet, dat dit aan de Roomsche of Griekische, of aan eene andere bijzondere Kerk, hoe groot dezelve ook zijn moge, is vastgehecht; deze zijn alleen in zoo verre Kerken, als zij den Bijbel volgen, en zoo dra zij dezen verlaten, verdienen zij den naam der Kerk niet meer. — Zoeken wij dan niet meer naar de Kerk, om in dezelve de waarheid te vinden. — Dit is verkeerd: een groote naam, een uitwendige luister kan de oogen verblinden; zoeken wij dus veel liever de waarheid, om die Kerk te vinden, aan welke wij ons verbinden. — Indien de Kerk, zegt AUGUSTINUS (de Unitate *Eccl.* C. III.) *Indien de Kerk door de zekerste getuigenissen der Canonike schriften voor alle volken is aangewezen, wat zullen zij hebben aangebragt, en waaruit zullen zij verhaald hebben, welke zeggen: Zie hier den* CHRISTUS —

zie daar hem? hooren wij liever den Herder, die ons zegt: wilt niet geloven. In de Canonieke H. Schrift zullen wij die stem zoeken. —

Nog meer, wij eerbiedigen de Kerk, als de naarstige bewaarster des Bijbels, door welker toedoen deze geheele schat onbesmet tot ons gekomen is; terwijl wij de waakzaamheid der Kerke in dit opzigt dankbaar niet alleen erkennen, maar ook als een goed bewijs, om de echtheid des Bijbels aan te toonen, gebruiken, een bewijs het welk wij niet ontleenen, uit eene ik weet niet welke ingebeelde onfeilbaarheid van de Kerk, maar van de bekende waakzaamheid van zoo vele Godvruchtige en geleerde mannen in de Kerk; zoo dat, indien die allen, gelijk al wat menscheijk is, waren afgevallen, wij geen oogenblik twijfelen, of God zelf zoude voor zijn woord gezorgd, en zijne Voorzienigheid der menscheijke nalatigheid vergoed hebben. —

Verder, beschouwen wij de Kerk, als een getrouw Geschiedschrijver, die ons den oorsprong en de onderscheidene gesteldheid des Bijbels vermeldt; die ons de Schrijvers van zoo vele eeuwen opgeeft, door wie en op wat tijd de verschillende boeken des Bijbels beschreven zijn, welke boeken met de meeste toestemming zijn aangenomen, omtrent welke nu en dan getwijfeld is, — en welke als valsch verworpen zijn? — Die ons verhaalt, hoedanig het leven van sommige Schrijvers des Bijbels geweest is, welke hun dood was, wat zij gedaan, wat zij geleden hebben, op welke wijze zij zelve of hunne Leerlingen den Godsdienst in den Bijbel vervat, met hun bloed verzegeld hebben? — Welke de kracht dier boeken, en de leer in dezelve vervat geweest zij, ter bekeering der volken; in welk eene achting zij waren, welk

ge-

Digitized by Google

getuigenis hunne vijanden van dezelve gaven, wat eindelijk, van der Apostelen tijden af, het lot van den Godsdienst, in die boeken begrepen geweest zij, welk het lot ware van deszelfs beijders, en dat van hen die den Bijbel verachten? — De Kerk verhaalt ons deze en andere nuttige zaken, en die ons niet weinig in het geloof aan den Bijbel bevestigen. —

Het is onze pligt, de Kerk deswegens te danken, derzelver Schrijvers naarstig op te slaan, het geen daaruit ter bevestiging van ons geloof dienen kan te verzamelen, en het zelfde geloof te geven aan de Kerk, als aan andere geloofwaardige Geschiedschrijvers, wanneer wij dezelfde kenteekenen van geloofwaardigheid vinden. Dit erkennen wij, — maar in dezen mag men niet, het zij voor ieder in 't bijzonder, het zij voor allen te zamen vereenigd, eenige onfeilbaarheid beweren. — Men moet dezelve in zoo verre gelooven, als het blijkt, dat zij oprecte, naarstige mannen geweest zijn, kundig van die daden welke zij beschreven, en die men niet kan vermoeden, dat bedriegen wilden, of bedrogen konden worden. — Waarvan sommigen ooggetuigen of tijdgenooten geweest zijn, of van zulken, welke zij aanvoeren, het ontvangen hebben. — Vooral mag men hier veel toegeven aan de toestemming van allen, ten minsten van de meeste Eeuwen, aan de beijdenis zelfs der vijanden, en wat van dit soort meer is. — Het geloof, dat wij hier aan de Kerk geven, hoe zeer het een geloof aan menschen zij, is nogthans in sommige zaken van die kracht en zekerheid, als het beste betoog, 't welk wij aan de voorstellingen eenes meetkundigen geven kunnen. — Want alhoewel er niets anders ware om ons te overtuigen, dat er een MATTHEUS geweest zij, die het boek, het welk wij het

Evan-

Evangelium van MATTHEUS noemen, geschreven had, behalve de volstandige overlevering van meer dan zeventien Eeuwen, zal nogtans de man van gezond verstand, niet met ernst hieromtrent twijfelen, even min als over eene beschouwende voorstelling eenes meetkundigen. — Er is ook tot de zekerheid niet noodig, om hier of daar in de Kerk eenen onfeilbaren Stoel of Concilie op te rigten; want, alhoewel noch Paus noch algemeen Concilie, wat zij ook bepaald hebben, bepaald had, dat er voor hunnen tijd een TITUS LIVIUS of VIRGILIUS. te *Rome* geweest waren, van welke de eerste de Romeinsche Geschiedenis, en de andere de *Aeneida* beschreven hadden, zoude nogtans geen man van gezond verstand, dat in twijfel trekken. — Nog al meer, de Kerk is voor ons als een heilig oordeelkundige, die door Leeraren van zoo vele Eeuwen, onder welke bijna gelijktijdigen aan der Apostelen tijd geweest zijn, onderscheiden heeft, en nu nog onderscheidt: de echte Bijbel-boeken; van de onechte, de Canonieke van de Apocrijfen, en die dus den waren Canon des Bijbels bepaalt; edoch niet door haar eigen gezag als Wetgever, maar, gelijk een CRITICUS door zijn vlijt en doorzigt, het zijne beoordeeld voorstelt, en het zuivere zijner beoordeeling aan het Algemeen voordraagt. — Ook weet ik niet, welke onfeilbaarheid, hier, aan de Kerk moet worden toegekend, als of toen eerst de Canon des Bijbels als zeker aanwezig wierd, toen het een of ander Concilie, door een onfeilbaar besluit, het getal der heilige boeken bepaald had. — Intusschen kan men dit oordeel der Kerk hoogschatten, van wege de trouw, naarstigheid, geleerdheid en gezond verstand derzelver Leeraren. — Vooral van wegen derzelver toeleg, om die schriften

juist

juist te kennen, en derzelver waren zin te bepalen, van wegen het gezag van zulken, die, of leerlingen van de Apostelen, of Apostolische mannen geweest zijn, en eindelijk, het geen de hoofdzaak uitmaakt, van wegen de gegronde redenen, met welke deze heilige oordeelkundige zijn oordeel bevestigt, en welke ieder Christen, zoo verre hij hier toe bekwaam is, met ernst moet nadenken. —

De Kerk is voor ons een getrouw verkondiger van Gods woord, als die hetzelve door hare Herders en Leeraars, door de geheele wereld verbreidt en uitstrooit, zorgt dat dezelve geschreven, gedrukt, gelezen en aangeprezen wordt; gelijk zij ook de Christenen verzamelt, om hetzelve te hooren, en ten dien einde openbare bijeenkomsten aanwijst en bestiert: en het is onze pligt, dien Verkondiger van het woord naarstig te hooren, daar hij roept, tegenwoordig te zijn, de heilige bijeenkomsten niet nalaten, en de orde daartoe door hem ingesteld op te volgen. — Met dat alles maken wij geene zwarigheid, van dien Verkondiger des woords te zeggen, het geen PAULUS van *zich zelven*, ja, van een *Engel uit den Hemel* verklaart: dat *indien hij een ander Evangelie verkondigt, behalven hetgeen verkondigd is, hij vervloekt zij.* (*Gal.* I: 8.)

De Kerk is een goede *uitlegger van den Bijbel*, welke door den dienst van zoo vele Godvruchtige mannen, van de eerste tijden des Christendoms af, den Bijbel niet alleen voor elk in zijne moedertaal overgebragt, maar ook door vele verklaringen duidelijker gemaakt heeft, en nog dagelijks opheldert; opdat wij, door de hulp van zulk een uitlegger, van dag tot dag in het regt verstand des Bijbels zouden vorderen. En het is onze pligt dien nuttigen

arbeid der Kerke dankbaar te erkennen, de uitleggingen van derzelver beroemde Leeraren te onderzoeken, hoog te schatten, ons oordeel niet ligt boven de zamenstemming van zoo veele mannen te stellen, of van de uitleggingen door de Kerk bewaard, uit hoogmoed of zucht tot nieuwigheid, ooit af te wijken. — Evenwel moet men de uitleggingen der Kerk maar zoo niet blindelings aannemen, ook wij zelve *moeten de Schriften onderzoeken*, (*Joh.* V: 39.) en dus arbeiden, dat wij in ons geweten van derzelver waren zin overtuigd zijn. — Zonder dit zouden wij een menschelijk, geen Goddelijk geloof hebben. — Wij zouden ook niet behooren, tot *de schapen van* CHRISTUS, *die de stem van hun eigen Herder hooren*; wanneer wij maar op het geloof van anderen aannamen, wat de Herder kegt. In dit stuk nu, indien wij hier het *oordeel des onderscheids*, gelijk men dit noemt, tusschen stellen, zorgen wij, dat elk Christen zijn pligt doet; en wij stellen ons bijzonder oordeel niet meer, boven het openbaar oordeel der Kerk, als iemand zijn eigen gezigt, boven dat van duizende anderen stelt, die, als hem door duizend anderen iets vertoond wierd, daarom zijn oogen niet zoude sluiten, maar ze openen, om met hen hetzelfde te zien. —

De Kerk is ook *een moedig verdediger*, *en gezworen beschermer* van den Bijbel, die voor deszelfs gezag dapper in de bres staat, deszelfs Goddelijkheid met gegronde bewijzen staaft, hem van alle verkeerdheid, misbruik en verwrikking bevrijdt, als ook door de gestrengheid harer tucht, zoo die noodig mogte zijn, zijne bespotters en verachters bedwingt en straft. — Het is onze pligt, de Kerk als de beschermster des Bijbels aanhangende, onder hare ba-

baniere met moed tegen de vijanden des Bijbels te ſtrijden, maar ook te ſtrijden met de Kerk voor den Bijbel, niet voor de Kerk tegen den Bijbel. —

Eindelijk, de Kerk is een aandachtig hoorder, naarſtig lezer en gehoorzame achtgever, op de bevelen des Bijbels. Want dit alles maakt de Kerk uit: die dit verzuimen, ſchoon zij in de Kerk zijn, behooren niet tot de Kerk. — Het is onze plicht, de Kerk, welke ons hier in voorgaat, naarſtig te volgen, en *niet alleen hoorders maar ook daders des woords te zijn.* — Indien wij dit niet doen, heeft deze onze Moeder het regt, ons als kinderen aan haar onderworpen, uit haren ſchoot te werpen, en zal dit ook doen; maar indien zij, die wij als Moeder eerbiedigen, ons onder dien ſchoonen naam bedriegen wilde, en ons zaken oplegde, die de Hemelſche Vader in zijn woord verbiedt, dan raakt ons dit gezegde van onzen Hemelſchen Vader: — *Twistet tegen u lieder moeder, twistet om dat zij mijn wijf niet is, en ik haar man niet ben: en laat ze hare hoererijen van haar aangezigte, en haar overſpeelderijen van tuſſchen hare borſten wegdoen!* (*Hoſea* II: 2.)

In de Ringsvergadering van *Hilleghondsberg* is, op den 30ſten Augustus dezes Jaars, door den Præſes, Ds. J. U. GRAAF, Pred. te *Zevenhuizen*, eene korte Voorlezing gedaan, in de Latijnſche Taal, welke in het Nederduitsch overgezet, ter plaatsing, aan de Uitgevers van de *Bibliotheek*, zal worden gezonden. In die zelfde Vergadering deed de Broeder, Ds. G. A. VAN SCHAGEN, Pred.

Pred. te *Kapelle aan den Ijssel*, eene voorlezing:

OVER DE GEPASTE MIDDELEN, TER BEVORDERING VAN EEN VERSTANDIG EN NUTTIG GEBRUIK DER H. SCHRIFTEN.

§. 1.

De medewerking aan de verspreiding van onzen dierbaren Bijbel, waartoe wij ons verledigd hebben, Mijne Broeders! het bezef van het hooge aanbelang hetwelk wij billijk oordeelen, dat er voor ons en onze medemenschen in ligt, om dien schat te bezitten, de behoefte welke het menschelijk hart aan die heilige openbaring van God heeft, zoo wel als de voortreffelijkheid van dit Boek, in zijne innerlijke waarde beschouwd: dit alles bepaalde mijne gedachten tot een onderwerp, het welk mijns inziens met den aard en het doel onzer Vergaderingen, zeer overeenkomstig is, tot eene vraag, welke ik mij zelven, in den loop mijner bediening, meermalen deed: hoe zal een Leeraar op de regte wijze zijne Gemeente den Bijbel, verstandig en ten haren meesten nutte doen gebruiken? — Als wij nagaan Broeders! hoe verschillend daar over gedacht, op hoe onderscheidene wijze dit behandeld, en hoe de Bijbel door den eenen miskend, veracht, door eenen anderen wederom, of in eenen anderen zin verstaan, of geheel tegen de mening en bedoeling van den Schrijver uitgelegd, en opgevat wordt, dan dunkt mij, dat een onderwerp van zulk eenen aard hoogst belangrijk en gewigtig is, en onzer overweging dubbel waardig.

Vergun mij dus, dat ik ter geleidelijke ontwikkeling mijner gedachten, hier over

I. Kort opmerke, dat de H. Schrift eene wezenlijke behoefte voor onze Gemeenten is.

II. Dat er in de daad, door velen, met den Bijbel niet gehandeld wordt zoo als het behoort.

III. Datgene aanwijze, het welk naar mijn inzien geschikt kan wezen, tot bevordering van eene ware verbetering in het lezen en gebruik des Bijbels.

§. 2.

Het gevoel, de erkentenis dat de H. Schrift eene wezenlijke behoefte voor ons hart, zoo wel als voor onze Gemeenten is; wordt te zeer in elken Godsdienst-Leeraar vooronderstelt, dan dat ik het hier opzettelijk zoude behoeven te betogen: de Bijbel is immers het rigtsnoer, waarnaar wij allen werken, waaruit alleen wij de eerste bouwstoffen ontleenen, voor dat gene, wat wij onze Gemeenten tot bevordering van Godzaligheid en deugd, tot aanwijzing van den weg naar een beter leven, zeggen moeten, hij is voor ons, om zoo te spreken, het Corpus Juris divini, waarnaar alles ingerigt is, wat onze betrekking, als Leeraars van den Godsdienst, van ons vordert, waarin alle die verpligtingen vervat zijn, naar welke wij ons in elken stand te gedragen hebben: — waar in die hoofdwet, door de natuur in elk redelijk schepsel ingeplant, in alle hare ruimte voorkomt; hebt God en uwen Naasten lief! en zou dan zulk een rigtsnoer te hebben; zulk eene aanwijzing te ontvangen, die ons van dwalingen te regt helpt, die menschen op de nadruklijkste wijze leert, hoe eene beledigde Godheid, door het bloed van zijnen Zoon verzoend, genade en zaligheid aan den verst-afgewekenen vergunnen wil, zou dit voor ons, voor onze Gemeenten niet eene wezenlijke behoefte zijn,

daar wij, zonder zijn licht, voor altoos in eenen nacht van onwetenheid en dwaling zouden moeten omkomen? —

§. 3.

En wie, die immer zijnen belangrijken inhoud heeft leeren kennen, — wie, die ze immer met verstand gelezen en onderzocht heeft, zal niet gaarne van denzelven erkennen, mijne Broeders! dat het een werk is, waar in zich alles vereenigt, wat blijken kan dragen van ware verheven heid, hooge oudheid, gezonde wijsgeerte, alles overtreffende zedekunde, zoo dat geen Schrift in de wereld, er eenigzins mede in vergelijking kan komen? wat kunnen hier bij eenigzins de dwaasheden van den *Korân*, de beuzelarijen van de *Kabbala* halen — die zelfs alles wat zij nog eenigzins goed hebben, uit onzen dierbaren Bijbel ontleend en overgenomen hebben?

Met hoe veel hartelijkheid en ernst, met hoe veel belangstellende deelneming in den welstand onzer natuurgenooten, komen wij niet tot hen, met dit geschenk der Goddelijke liefde in de hand, om hun daar uit de bronnen van eeuwig geluk te doen kennen, en voor altoos gelukkig te doen zijn! O! hoe gevoelen wij het niet, dat onze Bijbel, eene ware behoefte voor onze Gemeenten is! —

§. 4.

Ach! waren daaromtrent minder dwalingen, minder misvattingen! werd de Bijbel niet alleen meer gewaardeerd, hooger geschat, had er over het algemeen meer kennis en verlichting omtrent denzelven plaats! — Ware hij minder de speelbal van ligtzinnige Spotters! Stond hij min-

minder ten doel voor den bedorven en valschen smaak van onkundige dwepers, van niets wetende huichelaars, die, in plaats van regt gebruik te maken van het licht dat hij verspreidt, dat veel eer voor zich zelven en anderen verdoven! — wordt onze ziel niet aangedaan Broeders! als wij in aanmerking nemen, hoe veel laakbare onverschilligheid en koelheid dit geheiligd boek ondergaan moet bij menschen zelfs, die voor zedige en ingetogene lieden doorgaan en gehouden worden: dit wilde ik een weinig breeder voorstellen, door aan te toonen, dat er in de daad door velen met den Bijbel niet gehandeld wordt zoo als het behoort.

§. 5.

Is het te verwonderen, Mijne Broeders! dat de Bijbel over het algemeen, zoo niet gekend en gewaardeerd wordt als zij verdient, als wij de rampzalige bronnen nagaan, welke of den bestrijders der geheiligde openbaring van God aanleiding gegeven hebben, om hunne lage bedrizzucht en zoutelooze spotternij te verspillen aan een boek van zulk eene oneindige waarde, als elk onbevooroordeelde aan onzen Bijbel hecht; of, waar uit al veelzins die trage koelheid en onverschilligheid is voortgevloeid, welke het kenmerk nog bij zoo velen in onze tijden is, bronnen waar uit zoo velen geschept hebben, wier smaak daar door bedorven is, ook zelfs van zulken, welke het in de daad om Godsdienst des harten te doen was.

§. 6.

Kan ik hier niet met regt, als eene eerste en voornaame bron, de onkunde noemen, die on-

Digitized by Google

gelukkige baarmoeder van alle onverschilligheid in den Godsdienst? — als wij in aanmerking nemen de mishandelingen en misvormingen die de H. Schrift van tijd tot tijd ondergaan heeft, wordt ons overtuigend geleerd, dat men, (niet genoeg bekend met de zeden en gebruiken der Oosterlingen, de belangvolle geschiedenissen der Oudheid, verhevene voorstellingen en zinnebeelden) merkwaardige spreuken en gezegden van heilige Godsmannen, in den Bijbel voorkomende, heeft weten te verdraaijen, en zoo te lasteren het geen men niet verstond; de schriften van VOLTAIRE en van allen, die hunnen smaad op dat Goddelijk boek geworpen hebben, leveren daar van menigvuldige bewijzen op: en kunnen ten getuige verstrekken hoe onkunde den versmader der Goddelijke openbaring in de hand werkte, om wapenen tegen dezelve te smeden.

Maar ook die zelfde onkunde, verraadt het hart van den onverschilligen, of zou niet de bewustheid van de dierbaarheid der zaken in onzen Bijbel vervat, bij de echte kennis der verhevene waarheden, die daar in voorgedragen worden, bij het bezef dat God zich daar in, als een verzoenend en vergevend Vader doet kennen, den weg leert van behoudenis en zaligheid; zou bij de kennis en overtuiging hiervan, de hoogschatting van onzen Bijbel niet meer toenemen, en de smaak tot het lezen van denzelven, wel zoo vaak vervangen worden, door het lezen, en de neiging tot zedelooze en dikwerf zielverpestende geschriften?

En wat baart de onkunde in het verband, de meening en de bedoeling der Bijbelschrijvers, de onkunde in de gesteldheid, de gebruiken, de zeden en gewoonten der tijden en landen, waarin de Schrijvers van den Bijbel geleefd hebben, niet veel misverstand en verkeerde uitleggingen aan-

aangaande onderscheidene plaatsen der H. Schrift, zelfs bij den Bijbelminnaar, bij hem die uit waar belang voor zijne behoudenis gedrongen, nut voor zijn hart in den Bijbel zoekt: had zelfs in vroegere tijden een valsche uitlegkunde der H. Schrift daartoe minder aanleiding gegeven! —

§. 7.

Als een tweede bron, van een min verstandig en nuttig gebruik van den Bijbel; noem ik de rampzalige scheuringen en twisten, welke van tijd tot tijd de Christelijke Kerk geschokt hebben, en in de daad aanleiding hebben gegeven, dat men zijne begrippen niet naar den zin des Bijbels, maar den zin des Bijbels naar zijne begrippen vormde, en naar de opvattingen die men daar van maakte aanleiding tot kettermaken nam, welk eene allerschadelijkste wending gaf. Hoe veel ontbrak in vroeger jaren aan de uitlegkunde niet? " Met eene zigtbare partijdigheid, zocht men zijne aangenomen gevoelens in den Bijbel te brengen, en daar naar dezelve uit te leggen, dit was de bron van eene menigte verkeerde begrippen, die zich in de Kerk overal verspreid hebben, véle plaatsen van den Bijbel werden daartoe, geheel tegen het doel en de mening van den Schrijver of Spreker, ja zelfs dikwijls tegen het doel der Evangelie-prediking, uitgelegd en verstaan, aan dien twistzieken geest, zijn dikwijls belangrijke plaatsen in den Bijbel blootgesteld geweest, bij voorbeeld: om deze maar te noemen, *Joh.* III: 16, 2 *Cor.* V: 19. en menigvuldige andere. — Welk een rampzalige bron, die het nut en aanbelang welke het gebruik van den Bijbel kan hebben, t'eenemaal moest wegnemen! —

Digitized by Google

§. 8.

Ik moet mij nog bij eene stremming bepalen, die het nuttig gebruik van den Bijbel vind, ik meen het *Vooroordeel*. Ja, hoe moeijlijk, dit te overwinnen zij, hiervan zal niemand uwer, mijne Broeders! onkundig wezen; vooral moeijelijk te overwinnen, wanneer zij van der Jeugd af aan ingezogen zijn, of als men de zulken aantreft, die, het *Jurare in Verba majorum* meesterlijk uitoefenen, en even hier door voor alle verbetering onvatbaar zijn. Het zij verre van mij, dat ik hier mede al het oude wil verwerpen, en dwaas genoeg zoude zijn, om de ware kennis in Godelijke zaken, en de gewijde Schriften, alleen aan eenen beteren leeftijd toe te schrijven. — Neen, — ik heb te veel eerbied voor den arbeid van vroegere geleerden, die door bondig oordeel en een wel doordenkend brein, der Christelijke Kerk tot sieraad verstrekt hebben — maar ik ben ook even ver af om niet te willen toestemmen, dat men sedert eenige jaren, in het vak der Uitlegkunde, aanmerkelijke vorderingen gemaakt heeft. — Wie onzer gevoelt er zich niet van overtuigd, bij het lezen van zoo vele bondige verklaringen van den Bijbel, door beroemde mannen van onzen tijd geleverd? — Maar, het blind vooroordeel wil daar niet heen, verkiest veeleer in den slaap zijner onwetenheid in te sluimeren, en volgt veel liever de dikwijls onschriftmatige verklaringen van den Bijbel, omdat men over honderd of meer jaren er zoo over dacht, of omdat deze of geene onkundige, maar die op eenige wijze het vertrouwen heeft weten te winnen, zoo voorgepraat heeft. —

Zeg ik hier te veel Broeders, of hebben wij niet menigmalen in den loop onzer bediening zul-

zulke bevooroordeelde menschen aangetroffen? gaf het ons niet wel eens werk, eene klaagstof, dat wij onze pogingen, om met onzen Bijbel voor verstand en hart nut te doen, verijdeld zagen, en lage vitterijen van onkundige bevooroordeelaars ons in den weg stonden, om de hooge waarde van den Bijbel te doen bezeffen of daar uit anders dat nut te trekken, het welk wij zoo gaarne menschten? —

Wat zullen wij bij zulk eene toedrage van zaken doen, om die nadeelige bronnen te stoppen, en een verstandig en nuttig gebruik van den Bijbel in onze Gemeenten te bevorderen? — Hoe zeer het waarheid zij, dat de Bijbel de grondslag zij, waar op alles ingerigt is, het geen tot ons openbaar zoo wel als ons bijzonder Leeraars-werk behoord; komt het toch aan, op de wijze waarop wij zelve van den Bijbel in onze Gemeenten gebruik maken, en hier toe kan dan ook onze Predikwijze, onze manier van onderwijs, ja zelfs onze bijzondere omgang in de Gemeente veel toebrengen. — Vergunt mij hier van het een en andere, u voor te dragen. —

§. 9.

Ik bepaal mij hier zoo zeer niet, tot dat soort van menschen, die met een boos opzet de leer des Bijbels lasteren en bestrijden, of het welk met zouteloozen scherts al wat heilig is aanrandt en omkeert, en ook even hier door onze openbare of bijzondere onderwijzingen nalaat, dezulken zijn vooral, zonder de bijzondere tusschenkomst van Hem, die het hart der menschen in zijne hand heeft, onverbeterlijk, en de wijze waarop wij hun eenige hoogachting en smaak voor de H. Schrift kunnen inboezemen, diene ingerigt te zijn, naar de verschillende denkbeelden, die

wij in hen ontdekken, naar hunnen onderscheiden smaak, vatbaarheid, temperament zelfs; ik vestig hier dus alleen mijne aandacht op het gros der Gemeente, zoo als hetzelve van onzen dienst gebruik maakt, en althans die openbare bestrijding tegen den Bijbel niet uitoefent, zoo als bij sommigen wel eens, helaas! ontdekt wordt.

§. 10.

Ik begin met de Predikwijze, en deze kan in de daad daartoe zeer wel ingerigt worden. Ik heb wel eens gedacht of wij niet over het algemeen te veel onze keus bepalen, tot een enkel tekstvers, of wel eens maar een klein gedeelte daarvan, hetwelk dan, als motto dient voor een of ander onderwerp, waartoe de gekozen tekst aanleiding geeft, ik verwerp *dit* niet, ik beken, zelf daar ook wel gebruik van te maken, ook dienen wij te trachten door afwisseling van ons Kanselwerk, hetzelve onze Gemeenten aangenaam te maken. — evenwel komt het mij voor, dat het behandelen van groote teksten, voor eene eenvoudige Gemeente altijd verkieslijk is: zoo men maar zorgt, om ze niet zoo groot te nemen, dat men de daarin voorkomende zaken van aanbelang, overslaat of kort aanstipt. — Een uitgebreiden tekst stukswijze homiletisch te doorloopen, geeft daarom ook wel eens gelegenheid, om de Gemeenten met zulke dingen bekend te maken, die hun verstand van den Bijbel geeft, en gelegenheid om kennis te krijgen aan de zeden en gewoonten van den landaard, waartoe de geschiedenis of bijzondere uitdrukking hare betrekking heeft, zonder welke toch de Bijbel wel eens onverstaanbaar is, vooral wanneer wij dien, met onze zeden en gebruiken, zouden willen in vergelijking brengen, — Onze landgemeenten verschaffen ons

zoo

zoo de gelegenheid niet, tot het zoogenoemd kapittel prediken, gelijk in sommige steden onzes Vaderlands in gebruik is; dit is anders een zeer gepast middel, om goede en verstaanbare denkbeelden van zaken en uitdrukkingen, die in den Bijbel voorkomen, te geven.

§. 11.

Allen aanprijzenswaardig zijn over het algemeen de oefeningen of Catechisatien over den Bijbel, waarin men een geschiedkundig boek of eenig ander gedeelte uit den Bijbel verkiest, dat vers voor vers naleest, en daar uit vragen voorstelt, overeenkomstig de daarin voorkomende zaken. Hoe veel wordt daarmede niet in eenen korten tijd afgedaan, dit kan in het openbaar geschieden, naar mate men voorwerpen in zijne Gemeente aantreft, die de noodige kundigheden daartoe bezitten, of door de inrigting van eene bijzondere Catechisatie of gezelschap over den Bijbel; de ondervinding heeft mij, sints eenige jaren, reeds het nut geleerd, hetwelk eene behandeling van den Bijbel in eene bijzondere Catechisatie, of Bijbel gezelschap heeft, waardoor bij die genen in mijne Gemeente, die er gebruik van maken, de lust tot Bijbelsch onderzoek, en een verstandig nadenken is opgewekt geworden, en ik durf verklaren, dat mijne pogingen daarmede in het werk gesteld, niet geheel vrugteloos zijn. Om nu zulk een gezelschap, zoo wel nuttig te maken voor het verstand als voor het hart, heb ik, bij de behandeling der Evangelisten, met veel vermaak, mij bediend van het voortreflijk werk van H. C. BERGEN, door Prof. HERINGA uitgegeven, — bij de Aartsvaderlijke geschiedenissen van het werk van J. E. HEBIUS, om daaruit dat gedeelte voor te lezen, waarover eerst onderling gesproken was.

Digitized by Google

En hoe veel voor den volgenden leeftijd, de inrigting van kinder Catechisatien over den Bijbel, volgens VAN DEN BERG, VAN MEERTEN, enz. kan hebben, zult gijl. M. B. mij volledig willen toestemmen, vooral bij kinderen, wier geestvermogens aan het denken beginnen gewoon te worden, en wanneer wij, op eene gepaste wijze, zullen kunnen beantwoorden, aan het oogmerk van het nu ontworpen reglement van Godsdienstig onderwijs, zal, dunkt mij, dit ook, niet weinig, aan de bevordering van noodige Bijbelkunde kunnen bijdragen.

§. 12.

En kan ik dan ook niet mijne Broeders als eene opmerking van eenig aanbelang hier bij voegen, dat ook onze bijzondere omgang in de Gemeente, hiertoe iets kan bijdragen? 't is waar, onze geest, dikwerf te veel ingespannen, eischt wel eens eene ontspanning, en niet altoos biedt zich in onzen gezelligen kring de gelegenheid aan, om regtstreeks iets, ter dezer zake dienende te behandelen; maar, hoeveel kunnen wij toch, als het te pas komt, hiertoe medewerken: mededeeling van onderscheidene gewoonten en gebruiken bij de oudheid, bevestigd door deze of geene aanhalingen in den Bijbel voorkomende; waarnemingen over den zedelijken toestand der menschen, uit voorvallen van het dagelijksche leven getrokken, beoordeeld en besproken op Bijbelgronden, of wat niet al? — kan dienstbaar zijn, om over het algemeen den Bijbel te doen aanmerken, als een boek van de hoogste waarde, en de kennis aan deszelfs belangrijken inhoud te vermeerderen; intusschen kunnen wij aan menschen, wier tijdelijke vermogens zulks toelaat, het lezen van zulke geschriften aanprijzen, die

die aan het groote doel kunnen beantwoorden; en waartoe zich eenen rijken schat in de werken van HAMELSVELD, KLINKENBERG, STRONK, BERGEN, CLARISSE, en anderen aanbied.

§. 13.

Zie daar mijne Broeders, eenige wenken, die, zoo het mij toeschijnt, aanleiding geven kunnen, om onzen dierbaren Bijbel, met een wezenlijk nut, onder onze Gemeenten te doen gebruiken. Kan niet hier door de weg gebaand worden, om de drieste onwetendheid, welke er, helaas! nog bij zoo vele menschen plaats grijpt, te doen vervangen worden, door eene meerdere belangstelling in denzelven, met zuiverder en opgeklaarder denkbeelden omtrent de geloofs en zedeleer? Hoe aangenaam zullen de zulken, die in kennis toenemen, en wier verstand en hart meer geoefend en gevormd wordt, onze Leerredenen hooren, en onder onze edelste en beste hoorders gerangschikt worden; welk eene aanmoediging verkrijgen wij daar door tot ons predikwerk niet, bij de gedachte, dat wij onder onze toehoorders menschen van smaak, gezond verstand en een warm Godsdienstig gevoel, tellen kunnen! — Hoe zal hierbij de secten- en kettermakende geest verstommen, en deszelfs verpestenden invloed voor altoos verliezen! Hoe zal het dwaas vooroordeel in de school der onwetenheid opgevoed, allengs zijn gezag en kracht verliezen, en de toeneming in de kennis en genade van onzen Heer de harten meer en meer vormen, voor die gelukkige toekomst, welke hij verbeidt, die op de aanwijzingen van het heilig Bijbelwoord, zijn koers naar de gewesten der onsterflijkheid rigt, waar hij de kracht van dat Godlijk woord volkomen zal beseffen. Het zij zoo! —

DE DRIE VERLOSSERS VAN RUSLAND (1).

Het magtige *Rusland*, 't geen thans met trotschheid kan neêrzien, op alle Mogendheden, en aan het zevende gedeelte der bewoonde Aarde wetten geeft, had ook tijdstippen van ongeluk. Er was een tijd, waarop deszelfs gouden troon ledig stond en waggelde, en waarop het zijn verheven hoofd moest buigen, waarop zijne schoone dochteren ketenen achter zich sleepten, en de sidderende grijsaards, uit de armen der hunnen gesleurd, in donkere onderaardsche kerkers hunne zilveren hairen uitrukten, op de borst sloegen, en jammerden over hun en *Ruslands* ongeluk. Er was een tijd, waarop *Nowgorod*, dat groote *Nowgorod*, eenmaal door alle naburen gevreesd, door *Zwedens* legermagten zwaar gedrukt, den Zoon des *Zweedschen* Konings, KAREL PHILIP, als Heer erkende. Er was een tijd, waarop het schoone *Moskwa* in bloed zwom, en genoodzaakt was, den Zoon des Konings van *Polen* tot *Czaar* te verkiezen, waarop de *Polen*, onder den *Hetman* SCHELKOWSKIJ, hetzelve te vuur en te zwaard verwoestten. — Toen begonnen ondragelijke gruwelen en pijnigingen van allerlei aard. Moord, roof, en brandstichting waren aan de orde van den dag. Van een' anderen kant werd het land, door de valsche DEMETRIUSSEN (2) verscheurd, en tot overmaat van onheil heerschte, tusschen de *Mos-*

(1) Dit stukje, in de *Russische Miscellen* N°. 8. medegedeeld, en uit ERISTOC's *ziele grootheid van eenige Russen*, in de landtaal overgenomen, kan dus, behalve den belangrijken inhoud, ook als eene proeve van den *Russischen* prozastijl dienen

(2) Bedriegers, die zich den naam gaven van den overleden *Russischen* Prins DEMETRIUS, en dus doende zich een' aanhang maakten, die somtijds zeer geduucht werd.

Digitized by Google

Moskovische Bojaren tweedragt, die hen het heil des Vaderlands deed vergeten. —

Het ongelukkige, van binnen en buiten uit een gerukte *Rusland*, helde ten ondergang, en scheen aan den rand des verderfs; ..... maar neen! de Almagtige, die het lot van Rijken en Natiën regelt, liet zijn Volk niet geheel wegzinken. In het hart van *Rusland*, verrijst een man, die zich tot groote daden bestemd gevoelt, en met gloeijend ijvervuur de redding des geliefden Vaderlands ter harte neemt. — MININ, een Koopman van *Nischnei-Nowgorod*, vergramd over de ellende, in welke *Rusland*, door het overmagtige *Polen* gedompeld lag, roept met eene sterke, mannelijke stem zijne medeburgers op, om het veege Vaderland te redden; bezweert hen, met tranen in de oogen, troepen bijeen te brengen, en ter uitrusting en tot het onderhoud van het Leger, des noods alles op te offeren; ja, gelijk hij zich uitdrukte, Vrouw en Kinderen te verpanden, om den plicht van een' echten *Rus* te vervullen. Hij zelf brengt het eerst zijne gansche have en goed ten offer, en verklaart zich bereid, tegen den verrader op te trekken. Zijn edel voorbeeld doet aller harten ontvlammen. Allen belooven, uit éénen mond het Vaderland te redden, en, moet het zijn, de bevrijding van het juk des Vreemdelings, met goed en bloed te koopen. —

Thans stroomden *Rusland's* edele Zonen, in gansche scharen toe, om op te trekken tegen de vijanden des Vaderlands. Een heir stond gereed, en eene aanzienlijke som lag afgezonderd voor de kosten der onderneming, doch het mangelde aan een wijs en dapper Legerhoofd. Toen maakte zich MININ op, om in aller naam, en met aller toestemming, den Vorst POSHARSKIJ te bidden, dat hij het bevel op zich na-

name, en het Vaderland redde. Deze edele en groote man bevond zich toen, honderdtwintig *werſten* van *Nitchnei-Nowgerod*, op zijn Landgoed, om zijne wonden te laten heelen. Maar de wonden des Vaderlands griefden hem meer dan de zijnen. Met vreugde gaf hij gehoor aan de bede, nam het Leger onder zijne bevelen, en gaf de Krijgskas ter bewaring aan MININ. De eerste troepen, die zich onder zijne banier komen ſcharen, waren die van *Smolensk*, *Doroghobusch* en *Wiſtma*. Met dezen komt hij te *Nischnei-Nowgerod*; de burgerij ontvangt hem met gejuich. Nog ſteeds echter kwam er geld en manſchap te kort; hij zond dus brieven naar verſcheidene ſteden, met uitnoodiging ter gemeenſchappelijke verwering des lands. En toen vernam *Rusland*, hoe talrijk deszelfs echte Zonen zijn. Er ſtroomden van alle zijden ſoldaten tot POSHARSKIJ, en geld tot MININ.

Nu vernamen de *Polen* te *Moskwa*, de toebereidſelen der *Ruſſen*; zij hoorden den donder, die over hunne ſchamelooze hoofden opſtak, in de verte; reeds hadden het onweer: de dappere *Ruſſen* trekken op *Moskwa* aan, — ik beef terwijl ik het ſchrijve — toen ſnelden de vijanden naar den eerbiedwaardigen grijsaard, den Patriarch HERMOGENES, en eischen van hem met uitgetogen zwaarde, dat hij aan POSHARSKIJ en zijn Leger beveel zal zenden, om de Hoofdſtad niet te naderen. Doch de eerwaardige Kerkvoogd veracht hunne dreigingen en zwaarden, hij weigert ſtandvastig, hen te wille te zijn. En nu ſleepten de vergramde monſters, onder talloozе ſlagen, den heiligen grijsaard op het groote Plein voor het *Kreml*, en voltooiden daar hun eerloos ſchelmſtuk, door den grooten man een ſmadelijken marteldood aan te doen: zóó handelen onbeſchaafde, zedelooze Volken! —

In-

Intusschen was POSHARSKIJ met zijn Leger, te *Jaroslawl* aangekomen. Onder weg had hij van alle zijden nog meer versterking bekomen, maar eer hij den beslissenden slag deed, nam hij verscheidene maatregelen van voorzorg. Hij roeide de vijandelijke, her- en derwaart zwervende benden uit, en verijdelde de pogingen van een verrader, den *Hetman* der *Kozakken* SARUKKIJ, die de Weduwe van den valschen DEMETRIUS gehuwd had, en de hand uitstrekte naar de Kroone des *Czaars*, — doch hij moest het met zijn leven bekoopen.

Om het gevolg zijner onderneming te verzekeren, vaardigde POSHARSKIJ, ook eenen gezant aan de *Zweeden* af, en deed hen verzoeken, hem niet te verhinderen, dat hij zijn begonnen werk met roem mogt voltooijen. Intusschen wordt hem geboodschapt, dat een nieuw *Poolsch* leger, onder den *Hetman* (1) CHOTKEWITSCH, in *Rusland*, gevallen is, en alles op zijnen togt verwoest. Op uitnoodiging van den Vorst DEMETRIUS TIMOFHEEWITSCH TRUBETZKOYS, die mede een leger had bijeengebragt, trekt hij nu naar *Moskwa*, verwacht er den *Hetman*, strijdt driemaal met hem, en drijft hem eindelijk naar *Polen* terug.

Na dit roemruchtig feit wendt hij zich weder naar *Moskwa*, waar intusschen hongersnood heerschte. Een gedeelte der stad, den *Kitaigorod*, neemt hij stormenderhand, en dwingt eindelijk het overschot der *Polen*, zich aan hem, den overwinnaar, op bescheidenheid over te geven.

Zoo werd *Moskwa* van deszelfs onderdrukkers bevrijd! Overal weergalmt de vrolijke toon der klokken, de wijrookgeur vult de ker-

(1) De *Kozakken* stonden toen nog onder *Polen*. *De Vertaler.*

kerken, en innige dankgebeden rijzen ten hemel, want de boeijen zijn van den vrijen hals gevallen, de kerker is geopend. De namen van POSHARSKIJ en MININ, vliegen van mond tot mond. Alles loopt toe, om deze redders des Vaderlands te zien.

Dit geschiedde in Augustus des jaars 1612 (1). Meer dan 20,000 *Polen* waren in de verschillen de gevechten gesneuveld, 10,000 gevangen, en het overige koos de vlugt.

Kort daarna vergaderden te *Moskwa* de hoofden der Geestelijkheid, de *Bojaren*, de Adel en andere lieden van aanzien, en verkozen, volgens den wensch van POSHARSKIJ, MICHAEL TEODOREWITSCH ROMANOW tot *Czaar*, die door de vrouwen na bestond, aan den *Czaar* IWAN WASILIEWITSCH. De jonge Vorst hield het, na zijne troons beklimming, voor zijnen eersten pligt, de redders van *Rusland* te beloonen. Aan den Vorst POSHARSKY, gaf hij groote bezittingen, en MININ, werd tot *Bojaar* verheven. De Vader van den *Czaar*, de Aartsbisschop PHILARETES NIKITISCH, werd uit de gevangenis bevrijd, en door den *Czaar* tot Patriarch van *Rusland* verheven.

Onder den jongen *Czaar*, herkreeg *Rusland* weldra zijnen luister en roem, en nog beijvert zich zijne nakomelingschap, het geluk zijner onderdanen te voltooijen (2).

(1) Men vergete dit jaartal niet, juist twee eeuwen later, schonk de Voorzienigheid aan *Rusland*, eene nog veel grootere zege over een' nog veel vermeteler vijand; het aantal der dooden en gevangenen was het tien dubbel van het toenmalige, en de verlossing bepaalde zich niet tot *Rusland*, maar tot de einden van *Europa*. *De Vertaler.*

(2) De tegenwoordige Keizer ALEXANDER, en deszelfs Zuster, onze geëerbiedigde Kroonprinses, stammen in het zesde geslacht van dien MICHAEL ROMANOW af, door ALEXIS MICHAILOWITSCH, PETER DEN GROOTEN, ANNA PETROWNA, Hertogin van *Holstein*, PETER DEN DERDEN en PAUL I.

PRO-

Digitized by Google

PROGRAMMA.

Voor het Jaar 1816.

Het Genootschap *tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche Bestrijders*, opgerigt in *'s Gravenhage*, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 5den September 1816, in welke de Aanspraak is gedaan door den Hoogleeraar H. ROIJAARDS, ter beantwoording van de Vraag: *Waarom wij de waarheden van den Christelijken Godsdienst verdedigen?*

Waarna de Secretaris het navolgend verslag heeft gedaan der uitgeschrevene Vragen.

I. Dat op de Vraag, vorderende een *Betoog van de kracht, die er gelegen is in het bewijs voor de Waarheid en Goddelijkheid der Evangelieleer, ontleend uit de Geschiedenis van derzelver voortplanting in de eerste Eeuwen, en uit de instandhouding van het Christendom tot onzen tijd*, met bijgevoegde *verdediging tegen de nieuwste bedenkingen van* E. GIBBON *en anderen*, is ingekomen eene Latijnsche Verhandeling met de Zinspreuken: Εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ κ. τ. λ. Act. V: 39. et *Opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat*, welke geoordeeld is zoo veel voortreffelijks te behelzen, dat zij de bekrooning met den Gouden Eereprijs is waardig gekeurd. Bij de opening van het daar bij gevoegd Briefje bleek de Schrijver derzelve te zijn K. C. SELTENREICH, Leeraar te *Wermsdorf*, bij *Hubertusburg*, in het Koningrijk *Saxen*.

II. Dat op de uitnoodiging eener *Handhaving*

ving van de Leer eener bijzondere, in het bestuur der wereld, en der onderscheidene lotgevallen der menschen zigtbare Goddelijke Voorzienigheid, opgehelderd door voorbeelden van vroeger en later tijd, wel eenige stukken zijn ingekomen, doch waarvan er geene voldoende is geoordeeld. Waarom dit onderwerp nogmaals ter bearbeiding wordt opgegeven; en wel zoo, dat men hetzelve bijzonder verlangt *opgehelderd* te zien door *voorbeelden uit de Nederlandsche Geschiedenis*; — en zulks voor den eersten September 1817.

III. Dat over *het gebruik van de Boeken des Ouden Verbonds, ter bevestiging van de Leerstukken, die in het Nieuwe Verbond duidelijker worden voorgedragen*, wel is ingekomen eene Nederduitsche Verhandeling met de Zinspreuk: *Gij hebt het Profetisch woord, hetwelk zeer vast is, en gij doet wel, dat gij daarop acht geeft*; — doch welke, naar het doel der uitgeschrevene Vraag, niet heeft kunnen bekroond worden.

IV. Dat over *het gewigt van het getuigenis of stilzwijgen der Kerkvaders en andere Schrijvers in de vier eerste Eeuwen, bij de verdediging der Echtheid van betwiste Bijbelboeken en Bijbelplaatsen*, geene Verhandeling is ingekomen.

V. Gelijk ook niet over *het doel der Zoenoffers des Ouden Verbonds*.

VI. Dat op de Vraag: *Welk denkbeeld heeft men te vormen van de Uitstorting des Heiligen Geestes op den eersten Pinksterdag, en hoe strekt dezelve ten bewijze van de Waarheid en Goddelijkheid der Evangelieleer?* eenige Verhandelingen zijn ingekomen, onder welke eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: ὑμῖν ἐστιν ἡ ἐπαγγελία (τοῦ ἁγίου Πνεύματος) καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν κ. τ. λ. PETRUS *Handel.* II: 39. vergel.

met

het 38 en 33, welke de bekrooning met den Gouden Eereprijs is waardig geoordeeld, waar van bij de opening van het daarbij gevoegde Briefje de Schrijver bleek te zijn C. H. METGER, eerſten Evangeliesch-Gereformeerde Prediker te *Dijkhauſen* en *Neuſtadt-Gödens*, in het Vorſtendom *Oostfrieſland*; — alsmede eene Latijnſche met de Spreuk: *οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ*, 1 Cor XII: 3, welke geoordeeld is te verdienen als een *Acceſſit* mede uitgegeven, en, wanneer de Schrijver zich zal gelieven bekend te maken, met eene Zilveren Medaille bekroond te worden.

VII. Dat op de Vraag: *Is er in de Hiſtorieſche en Profetiſche Schriften des Ouden Verbonds zoodanige zamenhang te ontdekken, dat daaruit eene bijzondere Goddelijke leiding, waardoor derzelver verſchillende Schrijvers beſtuurd zijn, klaarblijkelijk kan aangewezen en bevestigd worden?* geen antwoord is ingezonden, wordende deze Vraag op nieuw ter beantwoording opgegeven tegen den eerſten Januarij 1818.

VIII. Dat eindelijk op de Vraag: *op welke gronden kan men vaststellen, dat de Brieven van* PAULUS, *zoo als die in de ſchriften des Nieuwen Verbonds voorhanden zijn, door hem zelven zijn vervaardigd, en dus niet moeten aangemerkt worden als alleen de hoofdgedachten van Paulus behelzende, welke door anderen, ons onbekenden, zouden uitgebreid en beſchreven zijn?* geene voldoende Verhandelingen zijn ontvangen, onder welke echter eene met de Spreuk: *Si qui, novisti rectius istis, candidus imperti, si non his utere mecum*; HORATIUS, — anders vele verdiensten heeft, waarom derzelver Schrijver en anderen nogmaals worden uitgenoodigd, om over datzelfde Onderwerp eene Verhande-

ling in te leveren tegen den eersten Februarij 1818.

Het Genootschap noodigt op nieuw alle kundige Voorstanders van Waarheid en Godsvrucht, met aanbieding van den gewonen Eereprijs:

I. Om in te leveren een *Betoog, dat de nog blijvende onbekendheid met het Christendom, en de afkerigheid van hetzelve bij een groot gedeelte des menschdoms, zoo weinig als de tegenspoeden der Christelijke Kerk, een gegrond vermoeden opleveren tegen de Waarheid en Echtheid van den Christelijken Godsdienst.*

II. Te beantwoorden de Vraag: *In hoe ver verdient de wijze, op welke Jezus Christus en zijne Apostelen de voornaamste waarheden van den Natuurlijken Godsdienst leerden en bevestigden, ten allen tijde nagevolgd te worden?*

Beide voor den eersten Januarij 1818.

III. Nog stelt het Genootschap, op aanzoek van eenen Godsdienstvriend, die ook aangeboden heeft, bij het inkomen eener voldoende Verhandeling, den Gouden Eereprijs zelf te bekostigen, ter beantwoording, voor den eersten November 1817, voor de Vraag: *Waarin bestaan, volgens de Leer der Heilige Schrift, de werkingen des Heiligen Geestes in het hart van elken zondaar, die behouden wordt? En is op deze Leer gegrond de onderscheiding van gemeene en bijzondere werkingen van dien Geest? Zoo ja, waar in is dat onderscheid gelegen?*

Voorts verwacht het Genootschap, behalve op de voor eenen onbepaalden tijd openstaande Vragen, volgens het Programma des vorigen jaars, nog Antwoorden:

voor den eersten December 1816,
op de beide, in 1811 opgegeven, en in 1813 en 1815 herhaalde Vragen:

Of er algemeene en zekere gronden der Wijs-

be-

begeerte zijn, die ons verpligten zouden, om zoodanige onmiddelijke en bovennatuurlijke tusschenkomsten der Voorzienigheid te ontkennen, als er, volgens de Letterlijke verklaring der Heilige Schriften, in vroegere eeuwen hebben plaats gehad? — En

Of men in de verklaring der Heilige Schriften, over het algemeen, op dezelfde wijze moet te werk gaan, als bij andere schrijvers, en of er, des niet te min, nog bijzondere regels bij dezelve zijn in acht te nemen?

En op de, in het vorige jaar uitgeschrevene Vragen,

voor den eersten Januarij 1817:

In hoe ver kan en moet men zich in de uitlegging der Heilige Schrift, en in de verklaring en verdediging van Christelijke Leerstellingen, bedienen van Wijsgeerige Grondbeginselen? — En

voor den eersten Februarij 1817:

Eene uitlegkundig gestaafde opgave van de *Geloofs-* en *Zedeleer* van PAULUS, getrokken uit zijne Redevoeringen in de *Handelingen der Apostelen*, en uit zijne Brieven aan de *Romeinen* en *Galatiers*.

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne *Namen niet* bij de Verhandelingen te stellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderschrijven, en er bij te voegen een *verzegeld Briefje*, dezelfde Spreuk tot opschrift hebbende, waarin hunne Namen en Woonplaatsen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid* en *klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen, in *leesbaar schrift*, liefst in de Nederduitsche en Latijnsche, en des noods in de Hoogduitsche Taal, met Romeinsche Letters, (nadien het met Hoogduitsche karakters en onduidelijk geschrevene niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en, zoo veel mogelijk,

lijk, met eene bij het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den *Secretaris des Genootschaps*, T. HOOG, *Predikant te Rotterdam*, en zich te schikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

Het Genootschap herinnert de meermalen herhaalde waarschouwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatschappij.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om, naar goedvinden, en ten algemeenen nutte, gebruik te maken van alle de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, schoon er de Prijs niet aan is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, 't zij alleen met bijvoeging der Zinsprenken, door de Schrijvers gebruikt, 't zij ook met uitdrukking van hunne Namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

Den 26sten September. Heden werd alhier, tot de waardigheid van *Philosophiæ Theoreticæ Magister et Literarum humaniorum Doctor*, bevorderd de Heer C. BAX, geboortig van *Kampen*, sedert onlangs Præceptor aan de Latijnsche School in *'s Hage*, na eene voortreffelijke openbare verdediging, van zijne *Disputatio, de naturæ simplicitate in Euripidis Oreste.*

Den 27sten September. Heden verkreeg de Heer CORNELIUS ANNE DE TEX, geboortig van Ti-

Digitized by Google

Tilburg, dezelfde waardigheid, na insgelijks, in het openbaar te hebben verdedigd zijne *Disputatio, de vi Musices ad excolendum hominem e sententia Platonis.*

De deelneming in beide deze plegtigheden was te grooter, overmits deze de eerste promotiën zijn, welke, in dit vak der wetenschappen, na de verbeterde inrigting der Nederland-Hoogeschoolen, bij ons plaats hebben.

SCHOOL-NIEUWS.

ZUTPHEN.

De Latijnsche Scholen dezer Stad, die sedert den dood van den Hooggeleerden Heer Rector en Professor DE GRIENT DREUX, in Nov. 1813. overleden, in een diep verval geraakt waren, zijn thans alhier niet alleen tot vorigen luister hersteld, maar hebben ook naar aanleiding van de Koninklijke Wet, *op het hoogere Onderwijs*, eene veel grootere uitbreiding dan voorheen verkregen.

Het Onderwijs op dezelve, bepaalt zich toch niet enkel tot de Latijnsche en Griekische Talen, maar strekt zich ook uit tot de Wiskunde, de Griekische en Latijnsche Fabelkunde, de Oosterische Letterkunde, de oude en nieuwe Aardrijkskunde, en de oude en nieuwe Geschiedkunde, voor alle welke vakken bijzondere Leeraren zijn benoemd.

Voor het Onderwijs in de Latijnsche en Griekische Talen, zijn beroepen geworden tot Rector, de Heer J. LENTING, Rector te *Culenborg*, — tot Conrector, in plaats van den verdienstelijken

Digitized by Google

P. KOIJMAN, thans na eenen veertigjarigen dienst een behoorlijk pensioen genietende, de Heer J. BROWN, Kandidaat in de Letteren en tot Præceptor de Heer G. J. VAN LEEUWEN, reeds als zoodanig bij de vorige Scholen fungerende, — terwijl het onderwijs in de Wiskunde, aan den Heer H. P. KRETSCHMER, geadmitteerd Landmeter; — dat in de Griekſche en Latijnſche Fabelkunde en Oosterſche Letterkunde, aan den Heer C. H. VAN HERWERDEN, Pred. bij de Nederduitſche Hervormde Gemeente alhier, en dat in de oude en nieuwe Geſchied- en Aardsrijkskunde, aan den Heer G. DE SERIÈRE; Pred. bij de Walſche Gemeente dezer Stad, is opgedragen.

Op den 30ſten September l. l., heeft deze veranderde en uitgebreide inrigting haar volkomen beſlag verkregen, door de openbare installatie der nieuwe Scholen, die op gemelden dag des voormiddags ten elf uren in de Broederen Kerk heeft plaats gehad. — De Heer Praeſident Curator Mr. H. J. OP TEN NOORT, door wien, benevens de Heeren Mr. E. L. VAN HEECKEREN en C. H. VAN GRASVELD, het Collegie van Curatoren geconſtitueerd wordt, opende deze plegtigheid met eene zeer doelmatige Aanſpraak in de Nederduitſche Taal; na afloop van welke door den Heer Curator C. H. VAN GRASVELD, de Wet op het hoogere Onderwijs, voor zoo verre zij tot de Latijnſche Scholen betrekking heeft, en de Reſolutien op de bijzondere daarſtelling der Scholen binnen deze Stad toepaſſelijk, voorgelezen, en de onderſcheidene nieuw aangeſtelde Leeraren, op eene allezins plegtige wijze in Eed werden genomen, waarop de Heer Preſident Curator, onder gepaste gelukwenſchingen, de Latijnſche Scholen binnen deze Stad, voor gevestigd verklaarde. — De Heer Rector J. LENTING, bekiom daarna den

Pre-

Digitized by Google

Predikstoel, en hield eene Latijnsche Rede, ter aanprijzing van de verbeterde inrigting, door 's Konings Wet aan de Latijnsche Scholen geschonken; wordende vervangen door den Heer Conrector J. BROWN, die in dezelfde Taal sprak, ten betooge van den invloed der Griekische en Latijnsche Letteren op de zeden eens volks. — Beide deze Stukken, waarin zuivere taal, gekuischte smaak en grondige geleerdheid, om het zeerst naar den prijs dongen, wierden met gepaste aanspraken aan Heeren Curatoren, aan de Heeren Burgemeesters en Raden dezer Stad, aan de beroepene Leeraren en aan de Leerlingen der Scholen besloten, en telkens door een uitmuntend Orchest afgewisseld. —

De onderscheidene Leeraren hebben op Donderdag, den 3den October hunne lessen en Collegien begonnen, waarop zich reeds aanvankelijk een vrij aanmerkelijk getal Jongelingen heeft doen inschrijven. —

Het Schoolgeld, voor het onderwijs in alle de opgenoemde wetenschappen, bedraagt jaarlijksch slechts zestien guldens.

De vestiging dezer belangrijke inrigting, is van des te meer gewigt voor deze Stad, daar onze Latijnsche Scholen in verband gebragt, met de bloeijende opvoedkundige Instituten van de Heeren ANDRÉ en DALHUIS, als nu met dezelve een schoon geheel vormen, waar de Leerling van de eerste beginselen van het lager onderwijs, zonder eenige gaping of tusschentijd, tot aan de Akademische lessen kan worden opgevoerd.

DEUTICHEM.

Den 10den Sept. 1816. Na dat de Jongelingen der Latijnsche School, in een voorafgaand openbaar onderzoek, 't welk door den Rector met eene redevoering over den Spreuk, *nosce*

te ipsum, dat is: kent u zelven, geopend werdt, doorslaande proeven van hunne vorderingen, in de Griekische en Latijnsche talen, aan Heeren Curatoren gegeven hadden, had heden derzelver bevordering plaats. Tot de Akademische voorlezingen werden bevorderd, E. G. PLANTEN en A. LAMBRECHS, twee in braafheid, naarstigheid en kunde, uitmuntende Jongelingen, van welke de eerstgenoemde oreerde *de ingenii dotibus*, en de laatstgenoemde *de Theologiæ præstantia*. Nadat de Rector deze leergierige Jongelingen, die met zeer veel bevalligheid, tot genoegen van een ieder gesproken hadden, met hunne bevordering geluk gewenscht, en van hen een hartelijk afscheid genomen had, hield insgelijks met veel bevalligheid de deugdzame, naarstige en veel belovende Jongeling H. W. KETJE, eene redevoering, *de educatione ejusque vi in omnium animantium generibus*. Vervolgens ontvingen belooningen van naarstigheid, zeven vlijtige en veel belovende Jongelingen F. W. BRUIJNS, van *Zellem*. F. W. H. VERMEER, van *Sevenaar*. H. J. L. TENGBERGEN, van *ter Borgh*. D. J. E. CREMER, H. W. BECKER, M. D. WAEGENAAR HUMMELINCK, van *Zellem*. en J. H. ENGELEN, welke allen met veel bevalligheid hunnen dank aan Heeren Curatoren in versen betuigden.

Deze plegtigheid, welke door een fraai Orgelmuzijk verlevendigd werdt, en bij welke zeer vele aanzienlijke toehoorders tegenwoordig waren, werdt door den Rector met een toepassselijke vooraffpraak geopend, en met gelukwenschingen aan de ouders geëindigd.

AMSTERDAM.

Op den twintigsten der vorige maand, is hier weder de Najaars-bevordering van de Leerlingen der Latijnsche School, in het koor der Nieuwe Kerk, met de gewone plegtigheid gehouden.

Drie

Drie zeer lofwaardige Jongelingen A. A. W. SCHUIJT, H. A. VAN DER VEN en JAC. VAN HALL, werden met zeer aanzienlijke eereprijzen, tot het Hooger Onderwijs bevorderd, na vooraf, tot groot genoegen der toehoorders, eene korte Latijnsche redevoering gehouden te hebben, de eerste *de L. Lucullo, luxuriae Romanae exemplo stupendo*; de tweede *de Socratis Atheniensis sapientia*; de derde ten beroge *in nullo laudum genere Batavos a Romanis esse superatos*. Van lagere tot hoogere Classen, werden mede met fraaije eereprijzen bevorderd: uit de tweede Classe S. E. NIJKERK, H. KAMPHEUVE GREVING, en J. VAN PERSIJN, uit de derde H. C. VAN HALL, W. F. SCHREIJ, en F. H. ALDERS, uit de vierde J. P. DU QUESNE, P. VAN HAMELSVELD en H. COSTERUS HIBMA, uit de vijfde G. A. OORTMANS, J. L. FREES, en JAC. VAN LENNEP; uit de oude zesde Klasse JAC. BORSTIUS, A. P. LOPEZ SUASSO, en J. M. VAN LOTTEM, uit de nieuwe zesde G. VAN KESTEREN, N. J. A. STEINS BISSCHOP, en G. TEN SANDE, met *praemia diligentiae* werden vereerd: in de eerste klasse G. STEENHOF, in de tweede JAC. HARTSEN, in de derde P. LIJNDRAJER, in de vierde E. B. CANTOR, in de vijfde J. STROEVE en C. J. G. CHANDON, in de oude zesde J. T. RIJKE VAN DER MAESEN, C. KELDERMAN en J. HOOIJKAAS, in de nieuwe zesde, J. KANNES, J. A. SCALOGNE, T. H. GIESEMAR en H. J. VELDWIJK. De prijzen in het Grieksch werden behaald: in de eerste Klasse door G. STEENHOF, in de tweede door K. HASSELS; in de derde door H. C. VAN HALL, in de vierde door P. VAN HAMELSVELD, in de vijfde door J. L. FREES. Voorts werden nog verscheidene, zoo van de bovengemelde, als andere, met *praemia assiduitatis et modestiae* begiftigd. De plegtigheid werd door den Hoogleer-

leeraar en Rector HERM. BOSSCHA, met eenige Latijnsche Dichtregels, op de tijdsomstandigheden toepasselijk, besloten.

ENKHUIZEN.

Den 16den September. Heden heeft alhier de gewoone jaarlijksche Promotie der Latijnsche Schooljeugd plaats gehad. Bij deze gelegenheid hield de Rector dezer School C. GROEN, eene redevoering: *De Præstantia Historiæ Romanæ.* Vervolgens wierden tot hoogere Klassen bevorderd, en met aanzienlijke boekgeschenken begiftigd, de verdienstelijke Jongelingen A. TER MEULEN, J. E. DE GRAAF en J. LIJCKLAMA à NIJHOLT; en is op de derde School D. F. UCKERMAN, met een bijzondere prijs van naarstigheid vereerd. Alle deze Jongelingen hebben aan Heeren Curatoren voor de ontvangene eereprijzen, op eene bevallige wijze hunnen dank betuigd. De plegtigheid wierd door een fraai Orgel-Muzijk afgewisseld en geëindigd.

MIDDELBURG.

Den 11den Sept. De halfjarige promotie der Schooljeugd werd alhier op heden, in de openbare gehoorzaal dezer stad, weder plegtig gevierd.

Te dezer gelegenheid deed de voortreffelijke jongeling J. C. VAN DEN BROECKE, tot de Akademische lessen bevorderd, onder voorzitting van HH. Curatoren, met algemeene goedkeuring eene bijna geheel door hemzelven bewerkte redevoering *de veterum Medicina.*

Hierna declameerden, met veel toejuiching, de mede zeer voortreffelijke Jongelingen NIC. EPKEMA en M. DOBBELAER, die volgens de Koninklijke wet bevorderd waren tot den hoogsten rang der eerste klasse, de eerste *in laudem Solonis*, de tweede *in laudem Musices*, welke stoffen zij ook zelven gekozen en bewerkt hadden.

Voorts

Voorts zijn de volgende lofwaardige Leerlingen, velen met eereprijzen, waarvoor zij aan HH. Curatoren, allen in dichtmaat, bevallig hunnen dank betuigden, bekroond geworden, en aldus bevorderd: tot de 2de orde der 1ste klasse H. A. DE STEUR, C. J. WELLE en P. H. SAAIMANS VADER; tot de 2de klasse B. V. VAN DAM, A. F. SIFFLÉ, R. L. VAN DAM, E. HARTOG HENDRIX, W. VAN DEINSE, C. J. VERSLUIS, J. J. VAN DEINSE, C. A. VAN DEINSE; tot de 3de klasse J. J. BIJBAU, W. H. VAN BERLEKOM, A. DE KANTER, N. J. VAN EEKELEN, P. J. KOOLHAAS, C. MODERA; tot de 1ste orde der 4de klasse J. G. HOLSCHER, P. O. SNIJDERS; tot de 2de orde der 4de klasse G. EPKEMA, P. A. VAN DEINSE, P. N. VAN DE PERRE VAN DER MANDERE, W. VERSLUIJS; tot de 5de klasse A. M. BECIUS, J. DIERKS, L. C. SLICHER, J. C. SCHORER, H. J. VAN DE GRAAF, H. DIERKS, P. D. BUIJZE, V. EPKEMA, L. C. DE PEVAL, D. M. VAN DUSSELDORP DE SUPERVILLE, J. G. SNIJDER, M. P. DOMINICUS, J. VAN REIGERSBERG VERSLUIJS; tot de 1ste orde der 6de klasse S. TAK, A. TAK, S. MATZINGER, M. TAK en M. S. KOMPENHANS.

Aan dit letterfeest, hetwelk met fraai muziek begonnen, van tijd tot tijd vervangen en geëindigd is, is door een groot aantal aanzienlijke personen van beide sexe, een groote luister bijgezet.

OOTMARSUM.

Den 27sten Augustus l. l., werd alhier, in het Kerkgebouw der Hervormden, onder Voorzitting van de Wel Edele Heeren Curatoren, en ten overstaan van een talrijk gehoor, door Ds. P. IMMINK, Rector der Latijnsche School te dezer Stede, het examen der aan zijne zorg toebetrouwde Schooljeugd gehouden. —

De

De Leerlingen, die dit onderzoek ondergingen, waren vijftien in getal, zijnde derzelver namen: F. RUMMEL, H. SLUTKEN, H. GOOSZEN, W. IMMINK, B. HEUPINK, B. B. BRAAKHUIS, H. TIJDHOF, W. BOUWMEESTER, VAN DALFSEN, H. PENNINK, J. RIENTJES, H. CRAMER, J. TIJDHOF, B. AARNINK, uit de Buurschap *Tilligte*, E. LOHUIS, uit de Buurschap *Ageln*, en W. A. IMMINK. — Niet weinige van deze Onderwijzelingen, gaven aangename blijken van voorspoedigijk gemaakte vorderingen, in de Grieksche en Latijnsche taalkennis enz. — Na den afloop des ondernomene onderzoeks, wendde de Rector zich, in zijne aanspraken, tot de Wel Edele Heeren Curatoren, en de onlangs aangestelde School-Commissie, gelijk mede tot de Schooljeugd, vermanende hij de laatste tot vlijtbetoon en leergraagte, voortgang in beschaving en wasdom in allerlei deugden.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, zich in de onaangename noodzakelijkheid bevonden hebbende, om J. J. DUMENIE, Pred. te *Scherpenzeel*, wegens ergerlijke gedragingen af te zetten, brengt zulks ter kennis van alle Hervormde Gemeenten, dezelven herinnerende, dat, volgens Art. 47. van het algemeen Reglement van Bestuur der Hervormde Kerk, de-

Digitized by Google

dezelve J. J. DUMENIL, nooit weder als Pred. kan aangenomen worden.

ARNHEM.

APELDOORN. Onze beroepen Leeraar, Ds. G. WALLER, van *Zalk*, tot ons overgekomen, wierd den 16den Julij plegtig onder ons bevestigd, door zijnen Schoonvader Ds. VAN GOENS, Pred. te *Elburg*, in plaats van Ds. EX ALTO D'ALMARAS, Pred. te *Nieuwbroek*, die hier van, op verzoek, afstand had gedaan.

De Bevestiger behandelde de woorden van Paulus 1 *Cor.* I: 21. *Want nademaal in de wijsheid Gods* enz.

De Bevestigde hielt zijne intre-redevoering over de woorden *Luc.* XI: 28. *Zalig zijn de genen, die het woord Gods hooren, en hetzelve bewaren.*

TWELLO. Onze Leeraar J. R. BOTTICHUS MEURS, nam den 22sten Sept. een plegtig en hartelijk afscheid van ons, met de woorden van onzen Zaligmaker *Matth.* VII: 24—27. *Een iegelijk dan die deze mijne woorden enz.* Zoo dat nu

TWELLO vakant is.

WAGENINGEN, Zie Julij 1816.

HALL. Waar voor de onlangs beroepen Pred. de Wel Eerw. Heer VAN DIEST, Pred. te *Bathmen*, vriendelijk heeft bedankt.

SCHERPENZEEL vakant.

NIJMEGEN.

HEMMEN, den 29sten Sept. De Wel Eerw. Heer D. RIJKE, van zijne verbintenis en betrekking als Herder en Leeraar dezer Gemeente, en als Lid der Classis, en van het Klassikaal Bestuur van *Nijmegen*, behoorlijk ontslagen zijnde, hield heden zijne afscheidsleerrede over *Joan.* XIV: 1 en 2. *In het huis mijns vaders zijn vele wooningen, enz.* God schenke hem

steeds

steeds den besten zegen, in zijnen nieuwen werkkring, als Predikant der Gemeente te *Brussel*.

ZUTPHEN.

DEUTICHEM. De Wel Eerw. Heer G. LAMERS, Pred. te *Hoog Keppel* en *Keppel Binnen*, voor de beroeping op zijn Wel Eerw. alhier uitgebragt, vriendelijk hebbende bedankt, zoo heeft de Eerw. Kerkeraad den 30sten Aug. een nieuw twaalftal geformeert, en daarop gebragt.

DD. LEM, Pred. te *Hoogkarspel*. VAN DER KUUP, te *Beemster*. VAN DIEST, te *Bathmen*. WARNSINCK, te *Zeddam*. DE RIJK, te *Hemmen*. VAN VLOOTEN, te *Ophemert*. LAMBRECHTS, te *Angerlo*. HES, te *Venhuijzen*. VAN ROSSUM, te *Oudenhoorn*. ROMMENIJ, te *Grootbroek*. DE BRUIN, te *Wollens*. BLOKHUIJZEN, te *Ketel*

Hier uit den 5den Sept. 't volgende zestal.

DD. LEM, VAN DER KUUP, VAN DIEST, HES, VAN VLOOTEN, DE BRUIN.

Waaruit den 30sten Sept. door den breeden Kerkeraad, met eenparigheid van stemmen beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. H. VAN DIEST, Pred. te *Bathmen*, wien deze beroeping toegezonden zijnde; door denzelven eenigen tijd in beraad genomen is.

EIJBERGEN, den 8sten Sept. Op heden is onze beroepen Leeraar Ds. A. J. GOOSZEN, in den dienst des Evangeliums alhier plegtig met oplegging der handen bevestigd geworden. De bevestigingsleerrede geschiedde door Ds. IMMINK, Pred. te *Ootmarsum*, (aan wien, op vriendelijk verzoek van den bevestigden, Ds. HUININK, Pred. te *Winterswijk*, die zulks als moderator Classis had moeten verrigten, dezel-

ve

Digitized by Google

ve was afgestaan,) met *Luc.* IX: 2*a*, 6*a*, 10*a*. *Hij [namentlijk Jezus] zondze, [namelijk zijne discipelen], henen om te prediken het Koningrijke Gods, en zij uitgaande doorgingen alle de vlekken, verkondigende het Evangelium, en de Apostelen wedergekeerd zijnde, verhaalden hem al wat zij gedaan hadden.* De oplegging der handen geschiedde, behalven door beide genoemde Heeren IMMINK en HUININK, ook mede door de Heeren HURNDER, Pred. te *Silvolde*, IMMINK, Pred. te *Borculo*, BUEKERS, Pred. te *Rekken*, TER MEULEN, Pred. te *Gelselaar*, DREUX, Pred. te *Nede*, SCHEIJ, Pred. te *Haaksbergen*, SCHOLTEN, Pred. te *Ulzen*, en TEN KATE, rustend Pred. te *Ootmarssum*.

De Bevestigde aanvaardde zijn dienstwerk met eene Leerrede over *Matth.* XXIII: 10*b*. *Een is uw Meester, namelijk Christus.*

WEEL, den 29sten Sept. 1816. Na dat twee jonge dochters, staande den morgen Godsdienst, door het vaardig beantwoorden der haar voorgelegde vragen, openlijk bewijzen van hare gevorderde kennis in de leere des Christendoms gegeven, en daarop belijdenis des geloofs afgelegd hadden, wierden zij, als Ledematen van ons Kerkgenootschap, plegtiglijk door onze Leeraar A. J. VAN DER BURG, aangenomen, die, naar aanleiding van *Ps.* CXIX: 105. ons vooraf bij den heilzamen invloed van den geopenbaarden Godsdienst op 't menschelijk hart bepaalde en eindelijk deze stichtelijke handeling met welgemeende vermaningen besloot.

Bij deze gelegenheid berigt de Correspondent, dat volgens dispositie van den Heer Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, enz. in dato 14sten Aug. 1816 No. $\frac{2420}{1150}$ de Gemeente van

Zevenaar en *Weel*, zijn gevoegd bij de Classis van *Zutphen*, Ring van *Doesburg*.

AALTEN vakant. Zie Januarij 1816.

GENDRINGEN vakant. Zie Junij 1816.

T I E L.

OPHEUSDEN, den 15den Sept. Onze Leeraar Ds. J. VAN BROEKHUIZEN, van hier naar *Balk* in *Friesland*, beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt, en zich weder aan ons verbonden, met de behandeling der woorden des Apostels *Philipp.* I: 25 en 26. *En dit vertrouwe en weet ik — mijne tegenwoordigheid wederom bij u.*

LIENDEN. Onze Leeraar, Ds. F. H. VAN BERCK COLENBRANDER, van hier naar *Brielle* beroepen zijnde, heeft ons bekend gemaakt, dat hij die beroeping, na rijp beraad, had aangenomen.

OCHTEN. Op den 25sten Sept. is onze, naar *Benschop* beroepen Leeraar, v. VAN GOGH, ten overstaan van twee Gecommitteerden, uit het Klasikaal Bestuur van *Tiel*, van zijne betrekking op deze Gemeente, en de Tielsche Classis, behoorlijk ontslagen, en heden den 29sten nam zijn Eerw. van ons een hartelijk afscheid, predikende over *Hand.* XX: 27. *Want ik heb niet achter gehouden enz.*

De Kerkeraad reeds de vrijheid tot het beroepen van eenen nieuwen Herder en Leeraar bekomen hebbende, noodigt bij dezen de Heeren Proponenten uit, om hunne gaven te laten hooren, en zich vooraf met de bewijzen hunner toelating te vervoegen, bij den President van het Klasikaal Bestuur, Ds. P. VAN DER WILLIGEN, te *Tiel*.

DRUMPT zal de Predikantsplaats zoo spoedig niet vervuld zijn, als men uit het Boekzaal berigt van September verwachten zoude, wel-

welligt wil men ook daar, de Heeren Proponenten nog wel eene predikbeurt laten waarnemen.

In den Ring van *Ingen*, is tot Praetor verkozen, Ds. F. A. DE BRUIN VAN ECK, in plaats van Ds. F. H. VAN BERCK COLENBRANDER, en tot Scriba Ds. J. ALPHERTS, Pred. te *Ommeren*, in plaats van den tot Praetor verkozenen Pred. DE BRUIN.

MAURIK vakant. Zie Mei 1816.

BOMMEL.

NEDERHEMERT vakant. Zie Aug. 1816.

HARDERWIJK.

HATTEM, den 6den Oct. Op heden werd Ds. A. BOOIJMAN, van *Wijckel*, tot ons overkomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door Ds. J. L. OVERDORP, Pred. te *Epe*, met de woorden *Phil.* I: 21. *Want het leven is mij Christus.* De Bevestigde heeft des namiddags zijne intrede gedaan, daar toe tot tekst nemende, 1 *Sam.* III: 8. in het midden *Ziet hier ben ik, want gij hebt mij geroepen.*

NIJKERK. Zie Sept. 1816.

HATTEM. Zie Sept. 1816.

ZUID-HOLLAND.

Den 2den October zijn door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuidholland*, peremptoir geëxamineerd, DD. H. ASTRO, beroepen Predikant te *Zevenhoven*, H. MAANDAG, beroepen Pred. te *Kedichem*. A. ROELOFFS, beroepen Pred. te *Nieuwenhoorn*. A. HAZEU, beroepen te *Moerkapelle*, en zijn dezelve aan de genoemde, hen roepende Gemeenten, toegewezen.

'S GRAVENHAGE.

LIER, den 11den Aug. 1816. Heden zijn alhier, op aanschrijving van het Klassikaal Bestuur van *'s Gravenhage*, van den 31sten Julij l. l. de Oudeflingen J. VAN DER VAART en C. BREGMAN, benevens den Diaken D. VAN DER MEER, wegens aanhoudende weigering, om bij de openbare Godsdienstoefening eenig gebruik van de Evangelische Gezangen te maken, niettegenstaande zij daartoe bij herhaling vriendelijk verzocht en aangemaand zijn, van hunne posten als Ouderlingen en Diaken ontzet, en andere in hunne plaatsen verkoren, 't welk aan de Gemeente, van den Predikstoel, is bekend gemaakt.

'S GRAVENHAGE, den 25sten Sept. Bij het Klassikaal Bestuur is heden alhier, op deszelfs verzoek, als Lid van de Classis van *'s Gravenhage* aangenomen, Ds. H. VAN NOORDEN, Predikant te *Wassenaar*.

VOORBURG, den 6den October. Onze Leeraar Ds. O. J. VAN GRIETHUISEN, beroepen te *Wageningen*, nam heden afscheid van ons, met de vermaning van *Joan.* in zijnen tweeden Brief het 8ste vs. *Ziet toe voor u zelve, dat wij niet en verliezen, het gene wij gearbeid hebben; maar eenen vollen loon mogen ontvangen.*

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

DELFT vakant. Zie Sept. 1816.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM Engelsche Presbijteriaansche Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

HOOGVLIET. Zie Aug. 1816.

ROTTERDAM. Zie Aug. 1816.

MOERKAPPELLE vakant. Zie Sept. 1816.

LEIJ-

Digitized by Google

LEIJDEN.

NIEUWKOOP. Op Zondag den 29sten September l. l., predikte Ds. W. WINDGETTER, van hier naar *de Koog* beroepen, zijne afscheids-Leerrede, met de woorden van Paulus 2 *Thess.* II: 16, 17*a*. *En onze Heere Jezus Christus zelven, en onze God en Vader, die ons heeft lief gehad, en gegeven heeft eene eeuwige vertroostinge, en goede hoop in genade, vertroostte uwe harten.* —

De H. H. Propp. worden uitgenoodigd, door de Eerw. Kerkeraad, om alhier hunne gaven te laten hooren.

ZEVENHOVEN. Zie Aug. 1816.

DORDRECHT.

HEINENOORT. Den 6den October 1816, is alhier onze beroepen Pred., de Wel Eerw. Heer A. R. BORGHEGE, in den H. Dienst bevestigd, door den Wel Eerw. Heer J. PRINS, Pred. te *Oud-Beijerland*, predikende over 2 *Tim.* I: 8*a*; *Schaamt u dan niet der getuigenisse onzes Heeren.* De oplegging der handen, geschiedde door den Bevestiger, en door de Wel Eerw. Heeren J. KNOTTENBELT, G. LEHMAN DE LEHNSFELD, J. S. BOONDERS MOLENAAR, P. VAN AMERON, en H. W. DE WILDE, Predd. te *Mijnsheerenland*, *Westmaas*, *Puttershoek*, *St. Anthonij-Polder* en *Klaaswaal*. De Bevestigde deed des namiddags zijne Intrede met eene Leerrede over *Luk.* XII: 48*b*. *Een iegelijk, dien veel gegeven is, van dien zal veel geëischt worden: en dien men veel vertrouwd heeft, van dien zal men overvloediger eischen.*

SCHELLUINEN, den 15den September. Onlangs ontving onze Leeraar Ds. H. J. KROM, het berigt, dat hij in de groote Gemeente van *Oud-Vossemeer*, (onder de Classis van *Zierikzee*, Ring van *Tholen*) eenparig beroepen was; dan zijn Wel Eerw. heeft voor die beroe-

Digitized by Google

ping bedankt, en zich op heden op nieuw aan ons verbonden, predikende bij deze gelegenheid over *Hebr.* X: 24, 25. *Laat ons op malkanderen acht nemen, tot opscherpinge der liefde en der goede werken: en laat ons onze onderlinge bijeenkomsten niet nalaten, gelijk sommige de gewoonte hebben, maar (malkanderen) vermanen: en (dat) zoo veel te meer als gij ziet dat de dag nadert.*

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

DORDRECHT. Zie Aug. 1816.

GORINCHEM vakant. Zie Sept. 1816.

SPIJK vakant. Zie Sept. 1816.

GOUDA.

GOUDA, den 10den October 1816. Bij Koninklijk besluit van den 21sten Aug., N°. 68, zijn benoemd: tot Scriba van het Klasikaal Bestuur van *Gouda*, in plaats van Ds. W. G. VAN DOORNE, beroepen naar *Amsterdam*, Ds. J. W. BUSSINGH, Pred. te *Gouda*.

Tot Assessor, in plaats van Ds. COX, beroepen naar *Rotterdam*, Ds. H. VAN MEERTEN, Pred. te *Gouda*, en tot Lid van het Klasikaal Bestuur in plaats van genoemden Ds. VAN MEERTEN, Ds. B. VAN WILLES, Pred. te *Nieuwland*.

Tot Secundi der Leden van gemelde Bestuur, DD. J. HOOLBOOM, Predd. te *Asperen*; J. VAN OOSTVEEN, te *Nieuwerkerk aan den IJssel*; W. L. VAN MEURS, te *Leerdam*; J. LAMMERÉE; te *Leksmond*; P LIETAART, te *Gouderak*.

De voorheen gemelde beroeping, te *Berg-Ambacht* uitgebragt op Ds. T. SANDERS, Pred. te *Kortenhoef*, is door Z. M. goedgekeurd.

De Wel Eerw. Heer W. G. VAN DOORNE, beroepen Pred. te *Amsterdam*, nam, na behoorlijke losmaking van het Klasikaal Bestuur, en den Kerkeraad van *Gouda*, afscheid van onze Gemeente, op den 22sten September, predikende bij

bij die gelegenheid over *Joan.* XIV: 1, 2 en 3.

De groote Kerkeraad bragt, uit een opgemaakt gros, den 24sten September uit, het navolgende twaalftal van Predikanten:

DD. VAN MEURS, PRINS, LE SAGE TEN BROEK, NIJHOF, LEDEBOER, VAN VOLKOM, VORSTMAN, LIETAART, HOEK, LA LAU, BERKHOUT en KLINKENBERG, Predd. te *Leerdam*, *Oud-Beijerland*, *Haamstede*, *Oosterbeek*, *Oud-Beijerland*, *Breda*, *Sluis in Vlaanderen*, *Gouderak*, *Kampen*, *Bergen op den Zoon*, *Woudrichem* en *Sluipwijk*.

Wordende ten zelfden dage, op het zestal benoemd:

DD. VAN MEURS, PRINS, NIJHOF, LEDEBOER, VORSTMAN en LE SAGE TEN BROEK; de laatstgenoemde met het lot tegen DD. VAN VOLKOM en HOEK.

Hierop wierden, den 30sten September, tot het drietal benoemd:

DD. VAN MEURS, PRINS en NIJHOF.

Waar uit ten zelfden dage beroepen werdt, Ds. W. L. VAN MEURS, Pred. te *Leerdam*, aan wien die beroeping is toegezonden, en door zijn Eerw. eenige dagen in beraad genomen.

SCHOONHOVEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1816.

MEERKERK. Zie Aug. 1816.

KEDICHEM. Zie Aug. 1816.

BERG AMBACHT. Zie Aug. 1816. en hier boven onder *Gouda*.

BRIELLE.

NIEUWENHOORN. Zie Aug. 1816.

HEKELINGEN vakant. Zie Sept. 1816.

BRIELLE. Zie Sept. 1816.

NOORD-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Hol-*

den van Paulus 1 Cor. IX: 19—23a. *Want daar ik van allen vrij was, heb ik mij zelven allen dienstbaar gemaakt, op dat ik er meer zoude winnen. — En dit doe ik om des Evangeliums wille. —*

De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende 2 Cor. V: 20. *Zoo zijn wij dan Gezanten van Christus wege, als of God door ons bade, wij bidden van Christus wege, laat u met God verzoenen. —*

OOSTZAAN, blijft voor als nog vakant, hebbende ook Ds. D. BROEKMAN, voor de op hem uitgebragte beroeping bedankt.

BENNEBROEK, Zie Sept. 1816.

VELSEN, staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM, staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

ALKMAAR.

WARMENHUIZEN. Deze Gemeente eerlang vakant zullende worden, noodigt de Kerkeraad Propp. uit, om gedurende de maand November aldaar hunne gaven te laten hooren.

ALKMAAR vakant. Zie Aug. 1816.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN. Zie Aug. 1816.

OUDORP EN OTERLEEK staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

HOORN.

HOORN. Op onderscheidene tijden zijn de volgende Heeren tot Leden van de Klassis aangenomen:

Den 29sten Mei DD. J. DIJK en D. SCHOEN, bevestigde Predikanten te *Ooster-* en *Wester-Blokker*, en *Schaarwoude*, den 31sten Julij J. A. DE HOLLANDER en D. M. ROMENIJ, bevestigde Predikanten te *Aarswoude* en *Grootebroek*.

Den 25sten Sept. O. VAN TRICHT en C. J. SCHEUR-

Digitized by Google

SCHEURLEER, bevestigde Predikanten te *Enkhuizen* en te *Wognum*, en *Wadwaij*.

HAUWAARD, den 12den October. De beroeping alhier uitgebragt, op den Heer H. LAMBERS, Proponent onder de Classis van *Emmen*, is met de Klassikale en Koninglijke approbatie begunstigd.

HOORN, den 7den October. Heden is de ring van *Spanbroek* geïnstalleerd door den Præses van het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, Ds. J. VAN SLOGTEREN, terwijl in denzelven tot Prætor wierdt verkoren Ds. C. HOMMA SCHERDAM, Predikant te *Benninghroek* en *Nibbixwoude*, en tot Scriba Ds. J. SCHARDAM, Predikant te *Spanbroek* en *Opmeer*.

BEETS vakant. Zie Sept. 1816.

E D A M.

MIDLIE EN AKSWIJK, den 6den Octob. Nadat onze beroepen Predikant Ds. H. DE GRAAV, Prop. onder de voormalige Eerw. Classis van *Delft*, door het Provintiaal Kerkbestuur van *Noord Holland* geëxamineerd, en aan deze Gemeente toegewezen, als ook de Koninklijke approbatie vervolgens ingekomen was, is dezelve heden alhier in den H. dienst bevestigd door D. H. VAN TOLL, S. S. Theol. Doct. en Predikant te *Edam*, predikende *Hagg.* II: 5. *Doch nu, weest sterk enz.* — De bevestigde deed des nademiddags zijne intrede, ten tekst nemende *Hand.* IX: 35. *En zij zagen hem allen, die te Lijdda en Sarona woonden, dewelke zich bekeerden tot den Heere.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Heer Bevestiger, ook door DD. J. DE WOLF, S. TIMMERMAN HUBERT en C. MOS, Predikanten te *Oosthuizen*, *Kwadijk* en *Warder*.

DURGERDAM, den 17den Sept. Onze Leer-

Digitized by Google

Holland, is in deszelfs gewone Vergadering, den 3den October peremptoir geëxamineerd de Wel Eerw. Heer H. LAMBERTS, beroepen Pred. te *Hauwert*, onder de Classis van *Hoorn*, en aan die Gemeente toegewezen.

AMSTERDAM.

WAVERVEEN, den 8sten September. Heden maakte onze Leeraar Ds. C. VAN ENGELEN, ons in zijne Voorafspraak bekend, het onverwacht afsterven van den Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. W. KRAALS, gedurende den tijd van den 27sten Sept. 1767, tot 14 April 1771 Pred. onder ons, en nu laatst in de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Delft*, en wekte ons op, naar aanleiding van *Num.* XXIII: 10*b*. *Mijne ziele sterve den dood der opregten, en mijn uiterste zij gelijk het zijne*, om de nagedachtenis van dien man in zegening te houden. —

AMSTERDAM, den 11den October. Voorleden Zondag den 6den dezer, des avonds, werd onze beroepen Leeraar Ds. W. G. VAN DOORNE, door zijnen Ambtgenoot Ds. H. WEIJLAND, in den Heiligen Dienst bevestigd, met *Joh.* IV: 36, 37, 38. *En die maait ontvangt loon* enz. Woensdag, den 9den dezer, heeft hij de Evangeliebediening aanvaard, met 2 *Cor.* II: 14, 15, 16, 17. *En Gode zij dank die ons alle tijd doet triumpheren* enz.

'S GRAVELAND vakant. Zie Aug. 1816.

HAARLEM.

HAARLEM. Met het einde van de maand Augustus heeft de Ring van *Beverwijk* opgehouden te bestaan, zijnde de Classis van *Haarlem*, bij eene dispositie van Z. E. den Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz. van den 9den Augustus, N°. $\frac{7}{1}\frac{1}{6}\frac{1}{3}\frac{9}{4}$ † in twee, in plaats van drie ringen verdeeld. In den ring van *Haarlem*, tot welke

ke nu ook de Gemeenten van *Beverwijk* en *Wijk aan Zee*, *Velsen*, *Castricum* en *Heemskerk*, en *Uitgeest* behooren, fungeren, sedert den eersten September, als Prætor Ds. J. WIGERI, en als Scriba, Ds. G. KUIJPER. In den Ring van *Zaandam*, tot welken de Gemeenten van *Assendelft*, *Wormerveer*, *Krommenie*, *Krommeniedijk*, *Knollendam* en *Marken-Binnen*, nu weder zijn terug gebragt, werden DD. J. L. SCHELKES en S. BOORDA VAN EIJSINGA als Prætor en Scriba gecontinueerd.

Het Klassikaal Bestuur van *Haarlem* heeft, in deszelfs gewone Vergadering van den 25sten September l. l., door Z. E. den Commissaris Generaal kennis ontvangen, dat Ds. A. J. PERIZONIUS, Pred. bij de Hervormde Gemeente te *Haarlem*, bij besluit van Z. M. van den 30sten Julij l. l., N°. 71 verklaard is Emeritus, salvo honore et stipendio, als ook dat, bij besluit van den 20sten Aug. l. l., N°. 20, de beroeping uitgebragt in de Gemeente van *de Koog*, op Ds. W. WINDGETTER, zie Aug. 1816, door Zijne Majesteit den Koning, is geapprobeerd geworden.

CASTRICUM EN HEEMSKERK. Ds. E. W. FABRICIUS, vierde op den 29sten Sept. l. l., den 25sten verjaring van zijnen Predikdienst in onze Gemeenten, met eene Leerrede over 1 *Thess.* IV: 1 en 2. *Voorts dan Broeders! Wij bidden en vermanen u, in den Heere Jezus, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen en Gode behagen, dat gij daarin meer overvloedig wordt: want gij weet, welke bevelen wij u gegeven hebben door den Heere Jezus.*

KOOG AAN DE ZAAN, den 6den October. Op heden werd Ds. W. WINDGETTER, van *Nieuwkoop*, tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd door Ds. J. W. C. TENCKINCK, Pred. te *Oost-Zaandam*, met de woor-

Digitized by Google

den van Paulus 1 Cor. IX: 19—23a. *Want daar ik van allen vrij was, heb ik mij zelven allen dienstbaar gemaakt, op dat ik er meer zoude winnen. — En dit doe ik om des Evangeliums wille. —*

De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot Tekst nemende 2 Cor. V: 20. *Zoo zijn wij dan Gezanten van Christus wege, als of God door ons hade, wij bidden van Christus wege, laat u met God verzoenen. —*

OOSTZAAN, blijft voor als nog vakant, hebbende ook Ds. D. BROEKMAN, voor de op hem uitgebragte beroeping bedankt.

BENNEBROEK. Zie Sept. 1816.

VELSEN, staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM, staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

A L K M A A R.

WARMENHUIZEN. Deze Gemeente eerlang vakant zullende worden, noodigt de Kerkeraad Propp. uit, om gedurende de maand November aldaar hunne gaven te laten hooren.

ALKMAAR vakant. Zie Aug. 1816.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN. Zie Aug. 1816.

OUDORP EN OTERLEEK staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

H O O R N.

HOORN. Op onderscheidene tijden zijn de volgende Heeren tot Leden van de Klassis aangenomen:

Den 29sten Mei DD. J. DIJK en D. SCHOEN, bevestigde Predikanten te *Ooster-* en *Wester-Blokker*, en *Schaarwoude*, den 31sten Julij J. A. DE HOLLANDER en D. M. ROMENIJ, bevestigde Predikanten te *Aarswoude* en *Grootebroek*.

Den 25sten Sept. O. VAN TRICHT en C. J. SCHEUR-

SCHEURLEER, bevestigde Predikanten te *Enkhuizen* en te *Wognum*, en *Wadwaij*.

HAUWAARD, den 12den October. De beroeping alhier uitgebragt, op den Heer H. LAMBERS, Proponent onder de Classis van *Emmen*, is met de Klasfikale en Koninglijke approbatie begunstigd.

HOORN, den 7den October. Heden is de ring van *Spanbroek* geïnstalleerd door den Præses van het Klasfikaal Bestuur van *Hoorn*, Ds. J. VAN SLOGTEREN, terwijl in denzelven tot Prætor wierdt verkoren Ds. P. HOMMA SCHERDAM, Predikant te *Benninghroek* en *Nibbixwoude*, en tot Scriba Ds. I. SCHARDAM, Predikant te *Spanbroek* en *Opmeer*.

BEETS vakant. Zie Sept. 1816.

EDAM.

MIDLIE EN AKSWIJK, den 6den Octob. Nadat onze beroepen Predikant Ds. H. DE GRAAF, Prop. onder de voormalige Eerw. Classis van *Delft*, door het Provintiaal Kerkbestuur van *Noord Holland* geëxamineerd, en aan deze Gemeente toegewezen, als ook de Koninklijke approbatie vervolgens ingekomen was, is dezelve heden alhier in den H. dienst bevestigd door D. H. VAN TOLL, S. S. Theol. Doct. en Predikant te *Edam*, predikende *Hagg.* II: 5. *Doch nu, weest sterk enz.* — De bevestigde deed des nademiddags zijne intrede, ten tekst nemende *Hand.* IX: 35. *En zij zagen hem allen, die te Lijdda en Sarona woonden, dewelke zich bekeerden tot den Heere.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Heer Bevestiger, ook door DD. J. DE WOLF, S. TIMMERMAN HUBERT en C. MOS, Predikanten te *Oosthuizen*, *Kwadijk* en *Warder*.

DURGERDAM, den 17den Sept. Onze Leer-

Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. BRUMMEL, J. F. is op zijn verzoek, bij besluit van Z. M. onzen geliefden Koning, uit aanmerking dat hij door een blijblijvend pijnlijk ongemak, in den gevorderden leeftijd van 72 jaren, en 48 jarigen Evangeliedienst, buiten staat was zijne bediening langer waar te nemen, Emeritus verklaard, salvo honore et stipendio, met behoud van zijn gewoon traktement a f 600: — als pensioen, in te gaan 6 maanden na het einde van deze lopende maand, of zoo veel vroeger als de vakature, hier door ontstaande, eerder zal vervuld zijn. Dus is

DURGERDAM vakant.

ETERSHEM EN SCHARDAM, den 29sten Sept. Heden nam onze geliefde Leeraar A. HOUTKAMP, beroepen naar de Gemeente van *Haringkarspel* en *Dirkshorn*, onder de Classis van *Alkmaar*, van ons afscheid, met de woorden van Paulus *Hand.* XX: 31, 32. *Daarom waakt. — En nu, broeders! ik bevele u God enz.* Zoo dat

ETERSHEM EN SCHARDAM vakant is.

ZEELAND.

MIDDELBURG, den 3den Oct. 1816. Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, is peremptoir geëxamineerd de Heer Proponent C. P. LAMMERS VAN TORENBURG, beroepen te *Serooskerke* in *Schouwen*, met dat gevolg, dat hij aan de hem roepende Gemeente toegewezen is, en acte van admissie als Predikant bekomen heeft.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, gehouden den 25sten Sept.

Digitized by Google

Sept. l. l. is, na overlegging der vereischte stukken, tot Lid der Classis aangenomen, de Wel Eerw. zeer geh. Heer P. J. ZIJNEN, bevestigd Pred. te *Vlissingen*.

ZIERIKZEE.

ST. PHILIPSLAND. Zie Junij 1816.

SEROOSKERKE. Zie Sept. 1816.

KERKWERVE. Zie Sept. 1816.

OUWERKERK IN DUIVELAND, staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

OUD VOSSEMEER. Zie Sept. 1816.

GOES.

GOES, den 10den September. In eene buitegewone Vergadering van het Klassikaal Bestuur, op heden gehouden, is de beroeping van het Collegium Qualificatum te *Kruiningen*, uitgebragt op den Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. DAGEVOS, Pred. te *Ouwerkerk*, onder de Classis van *Zierikzee*, Kerkelijk goedgekeurd; en vervolgens, ter verkrijging der hooge goedkeuring van Z. M. den Koning, opgezonden.

GOES, den 25sten September. In de gewone Vergadering van het Klassikaal Bestuur op heden, is de Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. ANEMAAT, Pred. te *Cats*, doch beroepen te *St. Kruis*, onder de Classis van *IJzendijke*, van zijne betrekking op de Classis van *Goes*, ontslagen, en een Lid dezer Vergadering, Ds. D. A. BUIJT, Pred. te *Nisse*, gecommitteerd, om zijn Eerw. *in loco*, van zijne betrekking op zijne Gemeente en Kerkeraad te ontslaan, en tot Consulent in die Gemeente benoemd, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. POPPE, Pred. te *Cortgene*.

In die zelfde Vergadering is tot Lid der Classis verklaard, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer G. KOOL, bevestigd Pred. te *IJverfikke*.

KATTENDIJKE, den 6den October. Onze Leeraar Ds. C. GILTAIJ, van hier beroepen naar *Oud-*

Oud-Vossemeer, thans onder de Classis van *Zierikzee*, heeft die beroeping, na eenige dagen van beraad, aangenomen.

CATS, den 29sten September. Onze Leeraar Ds. P. ANEMAAT, in de verloopene week van zijne betrekkingen op de Classis van *Goes*, en op deze Gemeente, behoorlijk ontslagen zijnde, heeft heden van ons afscheid genomen, met de woorden van Petrus 2 *Brief* III: 18. *Maar wast op in de genade en in de kennis van onzen Heer en Zaligmaker Jezus Christus. Hem zij de heerlijkheid, beide nu en in den dag der eeuwigheid, Amen.*

Daar er evenwel reeds handopening door het Klassikaal Bestuur van *Goes*, als mede door Z: E. den Commissaris Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. verleend is, zal men spoedig tot de vervulling der vakature kunnen overgaan.

KRUININGEN, den eersten October. Het beroep in deze Gemeente, uitgebragt op Ds. J. DAGEVOS, Pred te *Ouwerkerk*, Kerkelijk en ook reeds door Z. M. onze Koning goedgekeurd zijnde, zal zijn Eerw. den 10den December, onder ons, bevestigd worden, door den tweeden Consulent dezer Gemeente, Ds. C. VAN DEN BRINK, Pred. te *Krabbendijke*.

IJERSIKKE, den 22sten September. Op heden werd onze beroepen Leeraar Ds. Q. KOOL, in den Heiligen Dienst onder ons bevestigd, door Ds. C. VAN DEN BRINK, Pred. te *Krabbendijke*, met de woorden van Paulus, *Col.* I: 28. *Denwelken wij verkondigen, vermanende een iegelijk mensche en leerende een iegelijk mensche in alle wijsheid, op dat wij zouden een iegelijk mensche volmaakt stellen in Christus Jezus.* De bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, met de woorden, *Rom.* I: 11 en 12. *Want ik verlange om u te zien,*

op

op, dat ik u eenige geestelijke gaven mogt mededeelen, ten einde gij versterkt zoudt worden; dat is, om mede vertroost te worden onder u, door het onderling geloof, zoo het uwe als het mijne?

De oplegging der handen is geschied, behalve door den Bevestiger, door de Wel Eerw. Heeren, C. LE FEVRE, J. BOLDEMAN en C. GILTAIJ, Predd. te *Wemeldingen*, *Biesselingen* en *Kattendijke*.

SCHORE EN VLAKE, den 29sten September. Heden heeft onze Leeraar Ds. P. J. CONRADI, beroepen naar *Baarland*, van ons afscheid genomen met de woorden van Paulus: 1 *Thess.* V: 23: *En de God des vredes zelve, heilige u geheel en al, en uw geheel opregte geest, en ziel en ligchaam, worde onberispelijk bewaard, in de toekomst van onzen Heer Jezus Christus.*

Daar er evenwel reeds handopening, door het Klassikaal Bestuur van *Goes*, als mede door Z. E. den Commissaris Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., verleend is, zal men spoedig tot de vervulling der vakature kunnen overgaan.

BAARLAND, den 6den Oct. Heden werd Ds. P. J. CONRADI, van *Schore* en *Vlake* tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door Ds. Z. MEILING, Pred te *Ellewoutsdijk*; met de woorden van Paulus: 1 *Tim.* IV: 16. *Hebt acht op u zelven en op de leer; volhardt in dezen; want dat doende zult gij en u zelven behouden, en die u hooren.* De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan met de woorden: 2 *Cor.* III: 6. *Die ons ook bekwaam gemaakt heeft, (om te zijn) dienaars des Nieuwen Testaments, niet der letter, maar des geestes; want de letter doodt, maar de geest maakt levendig.*

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

IJZEN-

Digitized by Google

IJZENDIJKE.

SAS VAN GEND, den 15den Sept. 1816. Onze Leeraar de Wel Eerw. Heer P. VAN REK, beroepen naar *Houtenisse*, Classis van *IJzendijke*, heeft die beroeping aangenomen.

ST. KRUIJS vakant. Zie Junij 1816.

ZUIDZANDE vakant. Zie Junij 1816.

HOUTENISSE staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

UTRECHT.

Den 2den October is door het Provincial Kerkbestuur van *Utrecht*, praeparatoir geëxamineerd, en tot den Predikdienst toegelaten, de Heer L. MERENS, van *Hoorn*, Candidaat in de Wijsbegeerte en Letterkunde, en in de Godgeleerdheid aan de Leijdsche Hooge School.

UTRECHT.

UTRECHT, den 25sten Sept. Door het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, is Ds. W. H. VAN GRIETHUIZEN, bevestigd Pred. te *Thamen aan den Uithoorn*, op zijn verzoek, tot Lid van de Classis aangenomen.

DE MEERN. Ds. H. J. SCHIPPERS, Pred. in deze Gemeente, doch beroepen naar den *Oudenbosch*, is op den 20sten Sept. l. l. door de Wel Eerw. Heeren C. VAN DER LEEUW en S. VAN BEUNINGEN, als Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, van zijne betrekking op deze Gemeente, en op de Classis van *Utrecht*, losgemaakt, en heeft op den 22sten September afscheid van ons genomen, met de vermaning van Apostels *Joh.* in zijnen 1sten Brief cap. II: 28. *En nu, kinderkens! blijft*

in

Digitized by Google

in hem - op dat, wanneer hij zal geopenbaart zijn, wij vrijmoedigheid hebben, en wij van hem niet beschaamt gemaakt worden, in zijne toekomste. Zoo dat

DE MEERN vakant is.

BENSCHOP. Zie Aug. 1816.

HARMELEN. Zie Aug. 1816.

AMERSFOORT.

AMERSFOORT. In plaats van Ds. W. H. VAN GRIETHUIZEN, van *Woudenberg* vertrokken naar *Thamen*, heeft in het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, zitting genomen Ds. W. G. VAN DEN BROEK, Pred. te *Zoest*, de eerste der secundi, naar orde van benoeming.

WOUDENBERG, den 25sten Aug. Onze Leeraar Ds. W. H. VAN GRIETHUIZEN, van hier beroepen naar *Thamen*, heeft heden afscheid van ons genomen, met eene Leerrede over 2 *Cor.* XIII: 6*b*. *En wij wenschen ook dit, namelijk uwe volmaking.*

ZOEST. Onze Leeraar Ds. W. G. VAN DEN BROEK, van hier beroepen zijnde naar *Tienhoven*, heeft, na eenig beraad, voor die beroeping bedankt.

EEMNES BUITEN. Onze Leeraar, Ds. J. BROEKMAN, eene beroeping ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Meeuwen* en *Haagoord*, heeft voor dezelve bedankt, en zich op nieuw aan ons verbonden, naar aanleiding der woorden van Paulus, 1 *Thes.* III: 8. *Nu leven wij, indien gij vast staat in den Heere.*

WIJK.

WIJK BIJ DUURSTEDE. Door het Klassikaal Bestuur, heden alhier vergaderd, is tot Lid der Classis verklaard Ds. J. C. VAN DE VELDE, bevestigd Predikant te *Odijk*.

BUNNIK EN VECHTEN. Onze Leeraar Ds.

Digitized by Google

P. H. G. NABUIJS, te *Meeuwen* en *Haagoort*, beroepen zijnde, heeft, na eenige dagen beraad, voor die beroeping bedankt.

'T WAAL, den 6den Oct. Heden werdt Ds. D. H. HORST, in den H. dienst alhier bevestigd door zijnen Vader Ds. W. HORST, Predikant te *Zuiderwoude* en *Uitdam*, bij afstand van Ds. H. VAN LIL, Pred. te *Schalkwijk*, met de woorden 1 *Tim.* III: 1. *Dit is een getrouw woord: zoo iemand tot eens Opzieners ambt lust heeft, die begeert een treflijk werk.*

De oplegging der handen is geschied, behalven door den Heer Bevestiger, door DD. J. F. DEKKER, H. VAN LIL en G. BURCK, Predd. te *Hagestein*, *Schalkwijk* en *Vinkeveen*.

De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende 2 *Cor.* II: 5*a*. *Want wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus den Heere.*

WERKHOVEN, den 6den Oct. Heden werdt Ds. D. M. MIEDEMA, in den h. dienst alhier bevestigd door Ds. G. G. BRUGMAN, Pred. *aan de Bilt*, bij afstand van Ds. W. H. HAJENIUS, Pred. te *Kooten*, met de woorden *Jacob* I: 21*b*. en 22*a* *Ontvangt met zachtmoedigheid het woord, dat in u geplant wordt, 't welk uwe zielen kan zalig maken. En zijt daders des woords, en niet alleen hoorders.*

De oplegging der handen is geschied, behalven door den Heer Bevestiger, door Ds. D. J. RIJPLAND, W. H HAJENIUS, J. B. VAN DE VELDE en L. M. LOBRIJ, Predd. te *Nederlangbroek Emeritus*, *Kooten*, *Odijk* en *Asch*.

De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende *Hand.* IV: 12. *En de zaligheid is in geenen anderen, want daar is ook onder den Hemel geen andere naam, die en-*

Digitized by Google

onder de menschen gegeven is, door welken wij moeten zalig worden.

FRIESLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, zijn den 2den en 3den October l. l. geëxamineerd, en onder het getal der Friesche Candidaten aangenomen, H. STEINFORT en R. DAMSTÉ, de laastgenoemde beroepen Predikant te *Boornbergum*.

LEEUWARDEN.

BOORNBERGUM vakant. Zie Julij 1816.

HARLINGEN.

HARLINGEN, den 15den September. Heden namiddag hield alhier, Ds. J. VAN ASSEN, eene Leerrede ter viering van zijnen vijftigjarigen Predikdienst, naar aanleiding van *Psalm* LXXI: 17, 18.

Den 23sten Sept. Heden werd in onzen Kerkeraad, Ds. B. F. TIJDEMAN, op zijn verzoek, ons gedaan door twee Gecommitteerden uit het Klasikaal Bestuur, van zijne betrekkingen, op onze Vergadering, ontslagen uit hoofde van zijn aanstaand vertrek naar de Gemeente van *Dordrecht*.

Den 25sten Sept. In onze gewone Vergadering van het Klasikaal Bestuur op heden, werd Ds. B. F. TIJDEMAN, na vertoon van alle vereischte stukken, van zijne betrekking op onze Vergadering ontslagen, als beroepen, en binnen kort vertrekkende naar de Gemeente van *Dordrecht*.

Integendeel werd Ds. H. VAN HAGEN, na vertoon van alle vereischte stukken, als bevestigd Pred. van *Bolsward*, tot Lid der Clasis van *Harlingen* aangenomen.

Digitized by Google

NB. Den Kerkenraden en Leden der Classis, onder het ressort van het Klasikaal Bestuur van *Harlingen*, wordt verwittigd, dat tot Correspondens voor de *Boekzaal*, bij de Classis van *Harlingen*, door het Klasikaal Bestuur is aangesteld Ds. D. P. FARRET, Lid van het Klasikaal Bestuur van, en Pred. te *Harlingen*, en dat dus voortaan alle berigten voor de Boekzaal, aan hem moeten worden ingezonden, *met vrachtvrije Brieven.*

HARLINGEN staat vakant te worden. Zie Aug. 1816. en hier boven.

PINGSUM vakant. Zie Sept. 1816.

S N E E K.

SNEEK. Ds. N. BERKHOUT, Pred. te *Velzen*, onder de Classis van *Haarlem*, alhier beroepen zijnde, heeft deze beroeping aangenomen.

RAUWERD, den 18 Aug. Hadden wij in den voorledenen jare het genoegen en voorregt, dat onze nieuw gebouwde Kerk plegtig tot den dienst des Heeren wierd ingewijd: wij hadden heden het genoegen en voorregt, dat de statelijke inwijding van het nieuw Orgel, in dezelve plaats had. Onze Predikant de Wel Eerw. en zeer gel. Heer F. LIERSTING, sprak bij deze gelegenheid tot ons, naar aanleiding van 2 *Kon.* III: 15. *Nu dan brenget mij eenen speelman: en het geschiedde als de speelman op de snaren speelde, dat de hand des Heeren op hem kwam*, over de geoorloofdheid, en nuttigheid van het Orgelspel, bij onze openbare Godsdienstoefeningen, en leidde daaruit zeer gepaste lessen af, welke, God geve! dat door ons behartigd en opgevolgd worden! —

Behalven, dat door de Gemeente onder het spelen van het Orgel gezongen wierden, voor: *Gez.* I. in het midden: *Ps.* LXXXIV: 8. en aan het einde: *Gez.* XCV. wierden door een koor

van

van Zangers, bij afwisseling toepasselijke liederen aangeheven, 't welk aan deze plegtigheid niet weinig luister bijzettede.

Dit Orgel is gemaakt door den Heer J. A. HILLEBRANDS, Orgelmaker te *Leeuwarden*, en na een naauwkeurig onderzoek door den Heer J. P. GRAIDANUS, Organist op het *Heerenveen*, volkomen goedgekeurd, en welke daar van een zeer loffelijk getuigenis heeft afgelegd. Terwijl nu ons oor gestreeld, en ons hart verrukt wordt, door deszelfs toon en klank, is hetzelve door uiterlijke pracht, een fraaiheid een waar sieraad voor ons Godshuis.

Het Orgel bestaat uit de volgende Registers:

Manuaal.		Manuaal.	
1 Bourdon	16 voet.	2 Fluit Doux	8 voet.
2 Prestant	8 ——	3 Fluit travers 8 —— discant.	
3 Holpijp	8 ——	4 Viool de Gamba	8 voet discant.
4 Cornet	3 en 4 sterk.	5 Fluit d'Amour	4 voet.
5 Octaaf	4 voet.	6 Super Octaaf	2 ——
6 Speelfluit	4 ——	7 Vox humana	8 ——
7 Quint	3 ——	8 Tremulant rugwerk.	
8 Sexquialter	2 sterk.	9 Afsluiting rugwerk.	
9 Mixtuur	3 en 4 sterk.	10 Ventiel over het geheel werk.	
10 Trompet	8 voet bas.	11 Pedaal koppel.	
11 Trompet	8 voet disc.	12 Zwijgt	32 voet.
12 Afsluiting manuaal.			
Rugpositief.			
1 Prestant	4 voet.		

IJLST vakant. Zie April 1815.

HEEG vakant. Zie April 1816.

WORKUM. Zie Aug. 1816.

KOUDUM. Zie Aug. 1816.

WIJCKEL staat vakant te worden. Zie Augustus 1816.

BALK. Zie Aug. 1816.

DOKKUM.

OUDWOUDE EN WESTER GEEST, den

27sten Augustus, is hier door de Floreenpligtige Ingezetenen van den Hervormden Godsdienst, met eenparigheid van stemmen beroepen: de Heer J. DIJKSTRA, S. S. M. Candidaat, onder de Classis van *Leeuwarden*.

De Consulenten zijn geweest DD. RIEDEL, Assessor van het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, en Pred. te *Collum*, en Ds. BAKKER, Pred. te *Buitenpost*.

In plaats van Ds. H. VAN HAGEN, is bij Decreet van Zijne M. in het Klassikaal Bestuur van *Dokkum* geplaatst J. WARINGA, Pred. te *Gerkesklooster*, voorts heeft Hoogstdezelve 4 secundi voor dit Klassikaal Bestuur benoemd, welke bij vakature voor 1818, naar order af, moeten worden opgeroepen door den Præses, te weten: DD. A. VERWIJS, beroepen Pred. te *Dokkum*, P. TH. VAN KLEFFENS, te *Morrha*, P. HERINGA, te *Anjum*, en P. VAN ASSEN, te *Ferwerd*.

DROGEHAM staat vakant te worden. Zie Maart 1816.

DOKKUM. Zie Julij 1816.

HEERENVEEN.

GORDIJK Den 8 Mei l. l. is uit een voorafgaand drietal, waarop door den Kerkeraad geplaatst waren: DD. H. U. THODEN VAN VELZEN, W. MIDDELVELD en F. HOLKEMA, resp. Predd. te *Oudkerk*, *Blokzijl* en *Akkrum*, door de Mansledematen beroepen, de eerstgenoemde, welke echter, na eenigen tijd van beraad, voor de beroeping heeft bedankt.

Vervolgens is den 10den Sept. uit een ander drietal, waarop gebragt waren: DD A. VAN DER VEEN, te *Engelbert*. P. J. KNOLL, te *Sexbierum* en VAN LOENEN, te *Ruinerwold*, tot Leeraar beroepen Ds. A. VAN DER VEEN, die deze beroeping heeft aangenomen.

LANGE ZWAAG. Op den 21sten Julij l. l. gaf

Digitized by Google

gaf onze Leeraar Ds. A. VERWIJS, ons kennis, dat hij, na het noodige beraad, zich verpligt had gevonden, de beroeping naar *Dokkum*, aan te nemen.

WOLVEGA. Den 30sten Julij l. l. is alhier door Floreenpligtigen beroepen Ds. A. HOFFMAN, van *de Cuinre*, doch zonder het gewenschte gevolg, alzoo zijn Eerw., bij het einde van het verzochte beraad, bedankt heeft.

De Correspondent van de Boekzaal voor het ressort der Classis *Heerenveen*, J. F. KORFF, te *Oudeberkoop*, verzoekt aan alle belanghebbenden, dat hem de Berigten voor dit Tijdschrift, niet later dan op den 9 van elke maand, franco, bezorgd worden.

BEESTERZWAAG vakant. Zie Julij 1816.

OVER-IJSSEL

ZWOLLE, den 2den Oct. Door het Provinciaal Kerkbestuur, is heden peremptoir geëxamineerd, en aan de Gemeente van *Vrieseveen*, toegewezen, de Heer H. GALLOIS, Proponent onder de Classis van *Overveluwe*.

ZWOLLE.

HARDENBERG vakant. Zie April 1816.

DEN HAM vakant. Zie Sept. 1816.

DEVENTER.

In het berigt van de installatie van het Klassikaal Bestuur en der Ringsvergaderingen, in de Boekzaal der vorige maand, eenige onnaauwkeurigheden hebbende plaats gehad, word het zelve alhier, verbeterd medegedeeld:

DEVENTER. Het Klassikaal Bestuur van *Deventer*, op den laatsten Woensdag in Maart l. l. gehouden, bestaande uit DD. C. F. VAN ECK, Praeses, E. L. SIEGMAN, Assessor, F. G.

Digitized by Google

IMMINK, Scriba, J. HOOGEWAL, H. HESSELINK, H. W. STROINK, P. IMMINK, Predd. te *Deventer*, *Delden*, *Almelo*, *Markelo* en *Ootmarsum*, benevens den Heer Mr. J. J. SCHMAUS, Ouderling te *Deventer*, is geinstalleert geworden door Ds. C. F. VAN ECK, Praesiderend Lid van het Provinciaal Kerkbestuur, in de Consistorie Kamer der Groote Kerk te *Deventer*.

De Ringsvaderingen, op den eersten Woensdag van de Maand April gehouden zijnde, zijn volgens daar toe bij het Klassikaal Bestuur, gemaakte schikkingen geinstalleert geworden.

1. De Ring van *Deventer*, door Ds. J. HOOGEWAL, zijnde de Leden: DD. C. F. VAN ECK, A. A. KUVEL, F. G. IMMINK, H. W. STROINK, J. S. S. BALLOT, G. V. GEND, J. P. BOSKEN, J. H. VAN DIEST, H. J. CALKOEN, Predd. te *Deventer*, *Markelo*, *Wesepe*, *Holten*, *Kolmschate*, *Bathmen*, *Olst*, benevens den Heer M. J. J. SCHMAUS, Ouderling te *Deventer*, en is tot Praetor aangesteld J. HOOGEWAL, en tot Scriba J. H. VAN DIEST.

2. De Ring van *Almelo*, door Ds. H. HESSELINK, zijnde de Leden: DD. J. S. LINDEMAN, P. V. D. HAAR, G. W. STORK, H. L. DONKERMAN, P. IMMINK, H. WEDDELINK, J. E. C. KOPPELMAN, G. IMMINK, J. LULOFS, G. V. PEDDEMOS, Predd. te *Almelo*, *Wierden*, *Denichem*, *Weerselo*, *Tubbergen*, *Ootmarsum*, *Borne*, *Enter*, *Almelo*, *Rijssen*, en was *Vrieseveen* vakant, zijnde tot Praetor aangesteld J. LULOFS, en tot Scriba G. V. PEDDEMOS.

3. De Ring van *Enschede*, door Ds. E. L. SIEGMAN, zijnde de Leden: DD. D. WESTENBERG, A. KAIJSER, P. SCHEIJ, D. J. SMIJTER, J. AMSHOF, E. L. SIEGMAN, J. PALTHE, J. H. HULSKEN, J. HASSELO, J. C. CONINGK WESTENBERG, Predd. te *Delden*, *Enschede*, *Haaksbergen*,

gen, *Oldensaal*, *Hengelo*, *Delden*, *Oldenzaal*, *Losser*, *Enschede*, *Goor*, en was *Diepenheim* vakant, zijnde tot Praetor aangesteld A. KAISER, en tot Scriba J. C. CONINCK WESTENBERG.

DEVENTER, den 25sten Sept. De Eerw. Heer H. GALLOIS, Proponent onder de Classis van *Arnhem*, door Collatie tot gewoon Herder en Leeraar, in de openstaande Gemeente van *Vrieseveen*, benoemt zijnde, heeft die benoeming aangenomen, onder inwachting eener gunstige goedkeuring van Zijne Koninglijke Majesteit, en is vervolgens die benoeming, in de gewone Vergadering van het Klassikaal Bestuur, Kerkelijk goedgekeurd; zullende zijn Eerw. D. V. den 4den October, in de Vergadering van het Provinciaal Bestuur te *Zwolle*, peremptoir geëxamineert worden.

VRIESEVEEN. Zie hier boven onder *Deventer*.

KAMPEN.

KAMPEN, den 25sten Sept. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, heden alhier gehouden, werd de Heer H. DE HAAN HUGENHOLTZ, bevestigd Pred. te *Zalk*, als Lid der Classis erkend.

KAMPEN. Onze oudste Leeraar Ds. A. S. ALTING, had het genoegen zijnen vijf en twintig-jarigen Evangeliedienst in drie Gemeentens *'t Wond*, *Werkendam* en de *Werken*, en alhier, te vieren, en predikte bij die gelegenheid over *Hebr.* XIII: 8. *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en tot in eeuwigheid.*

CUINRE. Onze Leeraar Ds. A. HOFFMAN, heeft, na een beraad van 14 dagen, voor de beroeping naar *Wolvega* bedankt, en zich op

den 18den Aug. in eene opzettelijke Leerrede over *Joan.* VII: 17. weder aan ons verbonden.

BLOKZIJL. Onze oudste Leeraar Ds. W. MIDDELVELD, van hier naar *Wolvega* beroepen zijnde, heeft, na eenige dagen van beraad, die beroeping aangenomen.

GRONINGEN.

GRONINGEN, den 2den Oct. 1816. Op heden is door het Provinciaal Kerkbestuur; praeparatoir geëxamineerd, en tot den Predikdienst toegelaten: de Heer G. R. WIERINGA, Candidaat in de letteren en Godgeleerdheid te *Groningen.*

GRONINGEN.

ENGELBERT, den 11den Augustus 1816. Onze Leeraar Ds. A. J. VAN DER VEEN, op den 30sten Julij in de Gemeente van *Gorredijk* in *Friesland*, beroepen zijnde, gaf ons heden berigt, dat hij zich verpligt gevonden had, om deze beroeping, in afwachting der approbatie van Z. M. onzen Koning, aan te nemen. Dus ENGELBERT eerlang vakant.

OLDEHOVE, den 11den Augustus. Onze beroepen Leeraar Ds. HAACK, werd heden, bij vrijwilligen afstand van Ds. REINKING te *Saaxum*, onder ons in zijnen dienst bevestigd, door Ds. IS. SANNES, Pred. te *Noorddijk*, zijn Eerw. predikte over 1 *Kon.* XIX: 11 en 12. *En hij zeide: gaat uit en staat op dezen berg, voor het aangezigt des Heeren: en ziet de Heere ging voorbij* — enz. terwijl de Bevestigde des nademiddags zijn Intrede deed, met de woorden van Paulus 1 *Cor.* III: 21. *Niemand dan en roeme op menschen: want alles is uwe* enz.

EN-

Digitized by Google

ENGELBERT, den 6den October. Onze Leeraar Ds. A. J. VAN DER VEEN, verliet ons heden. Plegtig was dit zijn laatste werk onder ons, daar hij in de morgen Godsdienstoefening een vermanend afscheid nam, met de woorden van Salomo, *Pred.* XII: 13. *Van alles dat gehoord is* enz. en des nademiddags zijne zegenende wenschen met ons uitboezemde naar aanleiding van *Hand.* XV: 29*b*. *Vaartwel.* Dus

ENGELBERT vakant.

GRONINGEN, den 25sten September. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van heden, werd Ds. A. J. VAN DER VEEN, behoorlijk van zijne Gemeente ontslagen zijnde, als Lid van deze Classis op zijn verzoek gedimitteerd, terwijl Ds. HAACK als bevestigd Pred. te *Oldehove*, op zijn schriftelijk verzoek als Lid der Classis werd aangenomen.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie December 1815.

WINSCHOTEN.

VEENDAM, den 18den September. Onze Leeraar Ds. F. L. ABRESCH, op zijn vertrek staande naar *Eenrum*, onder de Classis van *Middelstum*, werd op heden, onder bestuur van Ds. D. NIEUWOLD, Assessor van het Klassikaal Bestuur van *Winschoten*, door den Kerkeraad Kerkelijk losgemaakt, zijnde vervolgens aan zijn Eerw. ook de Klassikale demissie, door genoemd Bestuur, toegezonden.

WINSCHOTEN, den 25sten Sept. Bij het Klassikaal Bestuur berigt zijnde ingekomen, van de Koninklijke approbatie der beroeping van Ds. S. A. DE JONGE, tot Pred. te *Ter Apel*, is de beroeping aan zijn Eerw. terug gezonden, en de bevestiging bepaald op Zondag den 13den Oct., waartoe als Consulenten benoemd zijn Ds. A.

OOM-

Digitized by Google

OOMKENS, Pred. te *Oostwedde*, en Ds. H. G. LEERHUIS, Pred. te *Zeltingen*.

VEENDAM, den 29sten September. Op heden heeft onze Leeraar Ds. P. J. ABRESCH zijne afscheidsrede gehouden, predikende uit *Openb.* III: 3a. *Gedenk dan hoe gij het ontvangen en gehoord hebt.* Zoe dat nu

VEENDAM vakant is.

TER APEL, vakant. Zie Sept. 1816.

APPINGEDAM.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

MIDDELSTUM.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN. Zie Aug. 1816.

EENRUM vakant. Zie Mei 1816.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH. Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, werd op deszelfs Vergadering van den 2den October l. l., de Prop. J. P. MUNTING geëxamineerd, en aan de hem roepende Gemeente van *Sprang*, onder de Classis van *Heusden*, toegewezen.

'S HERTOGENBOSCH.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. Zie Febr. 1816.

BREDA.

Het Klassikaal Bestuur van *Breda* heeft, in deszelfs zitting, den 5den September j. l., den Wel Eerw. Heer MARTIJN, bevestigd Pred. aan de *Lage Zwaluwe*, als Lid der Classis aangenomen.

PRIN-

Digitized by Google

PRINSENHAGE, den 15den September 1816. Heden maakte onzen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. A. VAN ASPEREN ons bekend, dat hij, in het begin der laatst verlopen week, eene beroeping ontvangen hebbende, naar *Beester Zwaag*, c. a. in *Friesland*, zich verpligt had gevonden dezelve aan te nemen, en deze Gemeente te verlaten. Zoo dat *Prinsenhage* eerlang staat vacant te worden.

OUDEN BOSCH, den 6den October. Op heden werd Ds. H. J. SCHIPPERS, van *de Meern* tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door J. CAMERMAN, Pred. aan *de Leur*, bij afstand, van Ds. H. W. HASELAAR, Gecommitteerden van het Klasikaal Bestuur van *Breda*, en Pred. te *Zevenbergen*, met de woorden *Matth.* V: 13—16. de Bevestigde deed zijne Intrede met Paulus woorden *Phil.* IV: 13.

STAND DAAR BUITEN. Zie Sept. 1816.

HEUSDEN.

MEEUWEN EN HAAGOORT, den 12den Sept. 1816. Ds. NAHUIJS, Pred. te *Bunnik* en *Rechten*, alhier beroepen zijnde, (zie *Boekzaal* der vorige maand) heeft voor deze beroeping bedankt, ten gevolge hier van heeft de Kerkeraad, onder directie der Heeren C. W. PAPE en J. H. VAN BAAK, Moderatoren van het Klasikaal Bestuur van *Heusden*, op nieuw het volgende twaalftal van Predikanten gemaakt:

DD. BROEKMAN, Predd. te *Eemnes Buitendijks*. TEN DALL, te *Eemnes Binnensdijks*. RÖELL, te *Wel* en *Amerzode*. SJOERNIS, te *Petten*. BISSCHOP, te *Veen*. SPIERINGH, te *Portugaal*. DE JONGH, te *Varik*. VAN DIJKHUIZEN, te *Rhijnwaterswoude*. MEVERS SCHOLTE, te *Egmond aan Zee*. DE KRUIJFF,

Digitized by Google

KRUIJFF, te *Tilburg*. EGERDING, te *Renswoude*, en VAN AKEN, te *St. Michiels Gestel*.

Waar van de zes eersten op het zestal, en de drie eersten op het drietal geplaatst zijnde, vervolgens beroepen is: D. BROEKMAN, Pred. te *Eemnes Buitendijks*, onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*.

MEEUWEN EN HAAGOORT, den 30sten Sept. Ds. BROEKMAN, Pred. te *Eemnes Buitendijks*, heeft na eenige dagen beraad, insgelijks, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping bedankt.

HEUSDEN, den 25sten September 1816. In onze Klassikale Vergadering van heden, is Ds. B. MORREES, Pred. te *Wijk*, doch beroepen te *Nijkerk op de Veluwe*, na vertooning der vereischte Stukken van beroeping, approbatie en losmaking van zijne Gemeente en zijne betrekking op deze Classis, behoorlijk ontslagen.

WIJK, den 29sten Sept. 1816. Ds. B. MOORREES, heeft heden afscheid genomen van deze Gemeente, met eene Leerrede over *Rom.* VIII: 35*a*. *Wie zal u scheiden van de liefde Christi?*

ALMKERK. Zie Sept. 1816.

SLEEUWIJK. Zie Sept. 1816.

SPRANG. Zie Sept. 1816.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. (tot hier toe abusief geplaatst onder de Classis van *'s Hertogenbosch*) Zie Febr. 1816.

DRENTHE.

ASSEN.

ANLOO, den 22sten Sept. 1816. Onze Leeraar F. VAN DER TUUK, gaf ons op den 25sten der

der vorige maand kennis, dat zijn Eerw. eene eenparige beroeping naar de Gemeente van *Midlum* in *Reiderland*, ontvangen had. Dan zijn Eerw. voor die beroeping bedankt hebbende, verbond zich heden weder voor de vierdemaal aan deze Gemeente, met eene Leerrede over 2 *Cor.* VI: 11—13. *Onze mond is open gedaan tegen u, O Corintheren: ons herte is uitgebreid.— Nu (om) dezelve vergeldinge (te doen) (ik spreke als tot (mijne) kinderen) zoo wordet gij ook uitgebreidt.*

MEPPEL.

MEPPEL., den 29sten Mei 1816. Heden stond binnen in de Vergadering van het Klassikaal Bestuur J. VAN VELSEN, bevestigd Pred. op het *Hoogeveen*, verzoekende, als Lid van de Classis te worden aangenomen, aan welk verzoek, dewijl men alles in orde bevondt, ook gereedelijk is voldaan.

MEPPEL, den 29sten Sept. 1816. Op heden werd Ds. J. R. BÖTTHICHIUS MEURS van *Twello*, tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door A. S. BRESSER, Lid van het Klassikaal Bestuur, en Pred. op het *Hoogeveen*, met de woorden van Paulus 2 *Cor.* VI: 1. *En wij [als] mede-arbeidende, bidden (u) ook dat gij de genade Gods niet te vergeefs en moogt ontvangen hebben.* Onze bevestigde Leeraar maakte daar op terstond des achtermiddags een begin met zijn werk onder ons, predikende over *Joh.* XXI: 15—17. *Doe zij dan het middagmaal gehouden hadden, zeide Jezus tot Simon Petrus, Simon Jona (zoon,) hebt gij mij liever dan deze? Hij zeide tot hem, Ja, Heere, gij weet dat ik u lief hebbe. Hij zeide tot hem, Weidt mijne lammeren.— Hij zeide tot hem ten derden maal, Simon Jona (zoon,) hebt gij mij lief? Petrus wierd bedroeft, om dat hij ten derdenmaal tot hem zeide, Hebt gij mij lief? en zei-*

Digitized by Google

zeide tot hem, Heere, gij weet alle dingen, gij weet dat ik u lief hebbe. Jesus zeide tot hem, Weidt mijne schapen.

DWINGELO, den 15den Sept. 1826. Onze Leeraar W. H. POLCKERS CRANSSEN, maakte ons heden morgen in zijne Vooraffpraak bekend, dat den 10den dezer, op den Huize *Nestelhorst*, bij *Loghem*, overleden was de Hoog Wel geboren Heer E. C. C. WILLEM, Vrijheer van *Heeckeren*, Heer van *Nettelhorst* en *Batingen*, Erf-Collator dezer *Parochiale Kerk*, in den ouderdom van ruim 72 jaren. —

Uit het afsterven van voornoemden Heer, nam onze Leeraar aanleiding, om ons bij onze sterfelijkheid te bepalen, naar *Pred.* XII: 5*b*. *De mensch gaat naar zijn eeuwig huis, en de rouwklagers zullen in der strate omgaan.*

WAPSERVEEN. Zie Sept. 1816.

WAALSCHE KERK.

'S GRAVENHAGE, den 16den Sept. 1816. De Commissie tot de Zaken der Waalsche Kerken, bij het laatste algemeen of nationaal Sijnode, haren wensch te kennen gegeven hebbende, van ook, gelijk de overige Provinciale Kerkbesturen, Secundi of Plaatsvervangers zich te zien toevoegen; en de voordragt ten dien einde door Z. E. den Heer Commissaris Generaal bij Z. M. den Koning gedaan zijnde, is vervolgens door Hoogstdenzelven, bij besluit van den 27sten Julij l. l., de benoeming van voorz. Secundi bepaald, en zijn bij nader besluit van den 21sten Aug. als zoodanige benoemd:

Voor den Heer ROBERT, den Heer A. GERLACH, Pred. te *Groningen*.

Voor den Heer TRISEDRE L'ANGE, den Heer J. H. CHATELAIN, Pred. te *Utrecht*.

Voor

Voor den Heer DELPRAT, den Heer P. MOUNIER, Pred. te *Rotterdam*.

Voor den Heer DE CHAUFEPIÉ, den Heer J. G. LAFONT, Pred. te *Middelburg*.

Voor den Heer VOUTE, den Heer D. T. HURT, Pred. te *Breda*. En

Voor den Heer PROVO KLUIT, den Heer R. TOZAC, Ouderling te *Leijden*.

'S GRAVENHAGE, den 30sten Sept. 1816. Midden onder de rampen, welke gedurende de Fransche Overheersching, ons Vaderland drukten, en wier nadeelige invloed zich voor de Waalsche Gemeenten, hier te lande en derzelver Leeraaren zoo smertelijk deden gevoelen, viel het haar onder anderen bijzonder hard, zelfs het genoegen te moeten missen, van op gezette tijden, door hare Gecommitteerden, hare Sijnoden of Kerkelijke Vergaderingen te mogen houden; welke haar steeds bij uitstek dierbaar waren, zoo wegens de eerbiedwaardige oudheid dezer instelling, als wegens derzelver wezenlijk nut. Immers sedert het jaar 1563, toen de eerste Waalsche Kerkvergadering gehouden werd, waar van de Acta nog voor handen zijn, en dus sedert meer dan 120 jaren, voor het tijdstip van de aankomst der Protestantsche Fransche Vlugtelingen, hier te lande, hielden de Waalsche Kerken aanhoudend tweemaal 's jaars hare Sijnodale Vergaderingen; en behalve het doelmatige derzelver, om eenen geregelden loop der zaken te bevorderen, waren deze van het uitgestrektst nut, om den naauwsten band van echte broederliefde, tusschen de Waalsche Gemeente te onderhouden, niettegenstaande dezelve op eenen grooten afstand, door de verschillende gewesten als verstrooid lagen.

Dan ook hier steeg een dankbaar offer hemelwaarts, over onze verlossing, toen het den Herfteller des Vaderlands behaagde, in het algemeen Reglement voor het Bestuur der Hervormde Kerk, uitdrukkelijk te bepalen, dat de Waalsche Kerken, het regt hadden om eenmaal 's jaars eene bijeenkomst te houden, over derzelver huishoudelijke belangen. Wel is waar dat er geen afzonderlijk Sijnode der Waalsche Kerken, meer gehouden wordt; en dat vele der weskzaamheden der voormalige Sijnoden tot de permanente Commissie, voor de Waalsche Kerken, door Z. M. aangesteld, zijn overgegaan; dan niet te min is er gelegenheid, om jaarlijks eene bijeenkomst van Gecommitteerden te houden, ter behandeling der huishoudelijke belangens, en ter onderhouding des ouden vriendschapsbands, en de betrekking der Waalsche Kerk, tot het gansche ligchaam der Hervormden in Nederland, is dezelfde gebleven als zij altoos geweest is, ja als zij uitdrukkelijk door het zesde artikel der Kerkelijke tucht, bij het Dordsche Sijnodus in 1618, bepaald bij hare huishoudelijke Reglementen, erkend, en van alle zijden gehandhaafd was geworden, daar zij, bij het laatste algemeen of nationaal Sijnode, met de overige Provinciale Kerkbesturen, door een' harer Predikanten is vertegenwoordigd geweest, even als zij in vorige eeuwen met de overige Provinciale Sijnoden, in de algemeene of nationale was begrepen, als te *Dordrecht*, in 1578, 1618 en 1619, te *Middelburg*, in 1581, en te *'s Gravenhage*, in 1586, gelijk dan ook, bij de Coëten, om de drie jaren tot de Autographa zamenkomende, steeds een Waalsche Predikant, was tegenwoordig geweest.

De

De Commissie tot de huishoudelijke zaken der Waalsche Kerken, maakte het zich dus tot eenen pligt, de Gemeenten onder haar ressort spoedig gelegenheid te geven, om van het hun toegekend regt gebruik te maken, en het was op den 10den dezer, dat het bijde voorzitzigt hierontrent allergunstigst verwezenlijkt werd.

Bij deze zamenkomst waren de volgende Leden tegenwoordig:

Leden der Commissie tot de Zaken der Waalsche Kerken.

Ds. J. S. ROBERT, Pred. te *Amsterdam*. Ds. A. C. VOUTE, te *Rotterdam*. Ds. D. DELPRAT, te *'s Gravenhage*. Ds. J. TEISSEDRE L'ANGE, te *Amsterdam*. Ds. G. S. DE CHAUFEPIÉ, te *'s Gravenhage*, en de Heer Mr. E. LUZAC, Ouderling te *Leijden*, bij afwezigheid van den Heer Mr. P. KLUIT, Ouderling te *Amsterdam*.

Voorts wegens *'s Gravenhage*, Ds. D. DELPRAT, Secretaris Ds. J. G. P. CERTON, Ouderling Mr. S. P. VAN SWINDEN, Raadsheer bij het Hooge Geregtshof, en Mr. T. B. VAN BLOCKLAND, Raadsheer bij het hooge Geregtshof, Secretaris Mr. C. F. VAN REEMSDIJK, Diaken.

Nijmegen. Ds. J. H. KAIJEN.

Amsterdam. Ds. J. T. GRIOT, Ouderling E. F. LE NORMANT, Secretaris Mr. C. J. VAILLANT, Diaken.

Arnhem. Ds. A. KRONENBERG.

Rotterdam. Ds. P. MOUNIER, Ouderling J. HUBERT, Praesident van de Regtbank van Koophandel, Secretaris Mr. L. H. VAN HAZEBOMME.

Delft. Ds. M. P. MOLIERE, Ouderling E. SANDOZ.

Utrecht. Ds. J. H. CHATELAIN, Ouderling Mr. W. VAN DAM VAN ISSELT, Lid van den Raad.

Middelburg. Ds. D. MUNTENDAM; Ouderling N. BORREELMANS.

Brielle. Ds. S. T. HUET.

Gouda. Ds. A. WILLET, Ouderling H. VAN KINSCHOT.

Leijden. Ds. J. B. MOQUETTE, Ouderling Mr. W. P. KLUIT.

Zutphen. Ds. G. DE SERIERE.

Gercum. Ds. J. D. R. B. REUCHLIN, Ouderling J. POMPE.

's Hertogenbosch. Ouderling J. VERSFELD, Lid van den Raad, en A. P. SPOOR, Ridder van de orde van den *Nederlandsche Leeuw*, Commissaris van Militie van het 18de Distrikt, Diaken.

Zierikzee. Ds. N. A. HARTMAN.

Breda. Ds. D. T. HUËT, Ouderling Mr. J. BERGRAM, Lid van den Regtbank van eersten Aanleg.

Leeuwarden. Ds. G. H. M. DELPRAT, Ouderling Mr. J. LE MAIRE, Secretaris Mr. J. G. BERGSMA.

Goes. Ouderling L. LANKHORST VOORBURG, Ouderling J. HUIJGENS en Mr. B. A. C. DE LANGE VAN WIJNGAARDEN, Diaken.

Bergen op Zoom. Ds. A. DU PON DE FREIJTAG.

Groningen. Ouderling M. BUSCH, Advokaat Diaken, Algemeen Ontvanger der Provincie *Groningen.*

Maastricht. Ds. J. G. VAN GENDT.

Haarlem. Ouderling J. M. GUÉPIN.

Harderwijk. Ouderling P. ENGELBERT D'IJVOIJ.

Daar, bij het Algemeen Reglement bepaald was, dat deze bijeenkomst voor de Waalsche Kerken, de Klassikale Vergaderingen vervangen moest, en de Commissie ook belast was met de functien der Klassikale Moderatoren, maakte deze het Bestuur der Vergadering uit; en werd het Præsidium aan den Hoog Eerw. zeer gel. Heer ROBERT, Præses der Commissie opgedragen, daar deszelfs Secretaris Ds. DECHAUFEPIÉ, insgelijks de functien van Scriba dezer bijeenkomst waarnam. Na dat de eerstgemelde de Vergadering *Intra*

pa-

Digitized by Google

parietes met het gebed, en eene korte Aanspraak had geopend, geschiedde de plegtige opening in de Waalsche Kerk, door den Hoog Eerw. zeer geleerde Heery. TEISSEDRE L'ANGE, met eene doelmatige Leerrede over *Röm.* XII: 4 en 5.

De afwezigheid van onzen geëerbiedigden Koning, belastede de Vergadering Hoogstdenzelven hare hulde bij eene plegtige Deputatie te gaan aanbieden: zijn Excellentie de Heer Commissaris Generaal, belast met de Zaken der Hervormde Kerk, werd dus bij missive verzocht, de tolk harer gevoelens bij Z. M. te zijn, het geen zijn Hoog Edel gestrenge goedgunstig aannam; daar bovendien eene personele Deputatie, uit haar midden afgevaardigd, zijn Excellentie de belangen der Waalsche Kerken aanbeval, en op de verpligtendste wijze ontvangen werd.

Voorts kenmerkte de beste orde, de grootste welwillendheid en de hartelijkste eensgezindheid, elke der volgende zittingen, gelijk zulks ongetwijfeld reeds door de Leden aan hunne respective Kerkeraden, met aandoening zal medegedeeld zijn. De Vergadering hield zich met bedaardheid en ernst, met deszelfs huishoudelijke belangen bezig; zij overwoog met aandacht de verschillende Reglementen van het Algemeen of Nationaal Sijnode, om bij de aanstaande herziening der bijzondere wetten voor de Waalsche Kerken, de Commissie in staat te stellen, om alles over te nemen, wat op deze eenigzins toepasselijk kan zijn, zij behartigde hare financiele belangen, door het onderzoek der verschillende administratiën en beursen; zij bekroonde haren arbeid met werken van liefdadigheid, en eindelijk werd deze bijeenkomst op den 23sten gesloten, met hartelijke dankzegging aan God, en vurige zegenbede over het Vaderland, en deszelfs geliefden Koning, over de

Christelijke Kerk in 't algemeen, de Hervormde Gemeente hier te Lande, en de Waalsche Kerken in 't bijzonder.

De volgende bijeenkomst zal, D. V. in het aanstaande jaar te *Utrecht* gehouden worden, en de Wel Eerw. zeer geleerde Heer Ds. A. ERLACH, Pred. te *Groningen*, is benoemd om dezelve te openen, en tot deszelfs secundus, Ds. G. DE SERIERE, Pred. te *Zutphen*.

De Herderlijke Brief, van het Algemeen Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, aan de onderscheidene Gemeente in dezelve, behelzende eene *opwekking tot de Godsdienstige solemnisatie der Huwelijken*, is, gedurende de voornoemde bijeenkomst, in het Fransch vertaald, en alzoo aan de verschillende Waalsche Gemeenten verzonden, ten einde ook aldaar van de Predikstoelen te worden voorgelezen.

'S GRAVENHAGE, den 10den Oct. 1816.

Mogten wij in de *Boekzaal* van September l. l. melding maken van de Gemeenten van *Dove* en *Rongij* in *Henegouwen*, en van het Besluit onzer geëerbiedigden Koning, waarbij Ds. J. [illegible], bij de eerste tot Pred. was benoemd, thans kunnen wij er bijvoegen, dat ook in den nood van de Gemeente van *Rongij* is voorzien, door dien het Z. M. behaagt heeft, bij besluit van den 22sten September l. l. den Proph. [illegible] HOFF, tot Herder en Leeraar, aldaar te benoemen; zullende zijne Eerw. derzelvens bij de Waalsche Commissie tot het verdiscutie Examen toegelaten worden.

Voor het overige is de staat der vakante Kerken, als in de vorige *Boekzaal* is gemeld.

AM-

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats
KAMPEN
DELFT, tweede Predikantsplaats
DEVENTER
GOES
GROEDE
HEUSDEN
HARDERWIJK
'S HERTOGENBOSCH
OOSTBURG
SCHIEDAM
THOLEN
VEERE
VLISSINGEN
WIANEN
VOORBURG

} vakant, Zie Julij 1816.

L I M B U R G enz.

BRUSSEL. Zondag den 11den Sept. 1816. werd Ds. PAAUW, van *den Briel* tot de Nederduitsche Protestantsche Gemeente, van *Brussel* overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. WINKEL, Pred. te *Antwerpen*, met de woorden 1 *Cor.* I: 23, 24. *Wij predikten Christum den gekruisigden, den Joden wel een ergernisse en den Grieken eene dwaasheid, maar haar die geroepen zijn, beide Joden en Grieken, (prediken wij) Christum de kracht Gods en de wijsheid Gods.*

De bevestigde heeft zijne intrede gedaan, Zondag den 8sten Sept. daartoe ten tekst nemende 1 *Cor.* I: 30. *Christus Jesus is ons geworden wijsheid van God en regtvaardigheid, en heiligmakinge en verlossinge.*

MAASTRICHT.

MEERSSEN. Zie Julij 1816.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

UTRECHT. Zie Sept. 1816.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

LOGUMER VOORWERK. Op Zondag den 21 Julij l. l., had de plegtige bevestiging plaats, van onzen beroepenen Leeraar, den Candidaat H. J. STROMAN, zijn Bevestiger, de Super Intendent, N. SLEUTEL, Pred. te *Zuiderhuizen*, hield bij die gelegenheid vooraf eene Leerrede over *Jez.* LXII: 7*b* en 8*a*. *O gij die des Heeren doet gedenken en zwijgt niet stille voor hem*. Waarna de jonge Leeraar een Kerkelijk Voorstel deed over *Filip.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen door enz.* en zich hierop aan onze Gemeente verbond.

EMDEN, den 3den Sept. Heden in onze gewone Coetuele herfstzitting, wierd naar gewoonte door den Praeses Coetus, het zoogenoemde *Tentamen Theologicum*, in het werk gesteld van F. KRULL, uit *Jemgum*, en J. VAN AMEREN, uit *Emden*, beide Proponenten bij de Theologiesche Faculteit te *Groningen*, met dat gevolg, dat zij eenparigijk onder het getal der Oostfriesche Candidaten wierden aangenomen.

CANHUIZEN } vakant.
KLEIN MIDLUM }

STAPELMOER vakant. Zie Mei 1816.

GRAAF-

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

NIENHUIS, den 4den Aug. 1816. De Wel Eerw. Heer J. B. T. HUGENHOLTZ, die tot Adjunct Predikant voor onzen waardigen Oudsten Leeraar R. C. STAVERMAN, beroepen is, werd heden in het heilig dienstwerk bevestigd.

De Bevestigingsrede werd bij vriendelijke afstand, van den Hoog Eerw. zeer geleerde Heer J. F. SCHULTZ, Geestelijk Inspector dezer Graafschap, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. Heer H. S. HUGENHOLTZ, Evangeliedienaar te *Veldhuizen*, gehouden, zijn Wel Eerw. predikte bij die gelegenheid, over 2 *Timoth.* IV: 5*b*. *Doe het werk van een Evangelist, maak dat men van uwen dienst, ten vollen verzekerd zij.*

Hierop werd de jonge Leeraar, door den Heer Inspector, plegtig ingezegend, de oplegging der handen, geschiede, behalve door den Heer Inspector, en Bevestiger, ook door de Wel Eerw. Heeren R. C. STAVERMAN, nu rustend Predikant dezer Gemeente, J. SCHOTSMAN, Ambtgenoot van den Bevestigden, en J. G. HOOGKLIMMER, Pred. te *Osf.*

Na het verrigten van dit werk, huldigde een Commissaris van de Hooge Regering, in naam van onzen Geliefden Koning, met eene gepaste aanspraak, den Bevestigden in.

Den volgenden Zondag, den 11den dito, Maakte de Bevestigde, een begin van zijn dienstwerk, met de woorden, *Jerem.* I: 6, 7. *Toen zeide ik: ach! Heere HEERE ziet, ik kan niet spreken: want ik ben jong. Maar de HEERE zeide tot mij: zegt niet, ik ben jong: want overal waar henen ik u zenden zal, zult*

gij

gij gaan, en alles wat ik u gebieden zal, zult gij spreken.

PREREN vakant. Zie Nov. 1815.

EMLENKAMP vakant. Zie Junij 1816.

BENTHEIM Hoogd. Gem. vakant. Zie Sept. 1816.

De vakanteplaatsen van *Lingen*, *Uiezel*, *Bueren* en *Elarau*, zijn als in de vorige Maand.

BERIGTEN.

Alle Binnen- en Buitenleden van de Weduwen Beurs, van de Classis van *Arnhem*, worden bij dezen ernstig opgewekt, om hunne quota den eersten April reeds verschenen, aan te betalen; terwijl die genen die dit jaar niet voor ultimo December, en vervolgens niet voor of op den laatsten Woensdag in Junij, zijnde de dag der Klassikale Vergadering, zullen voldaan hebben, volgens Art. 7. van de wetten der Weduwen Beurs, zullen behandeld worden.

Arnhem, J. C. BOOT,
12 October 1816. *Quæstor Vid.*

De ondergeteekende Scriba van het Klassikaal Bestuur, verzoekt de berigten voor dit tijdschrift, voor zoo veel de Classis van *Nijmegen* betreft, voor den tienden van iedere maand, behoorlijk en duidelijk geschreven, als mede vrachtvrij, te mogen ontvangen.

Beuningen, J. MOLL,
12 October 1816. Pred. te *Beuningen*.

De

Digitized by Google

De Wel Eerw. zeer geleerde Heer C. VAN DER GOES verzoekt, als Quæstor der Classis van *Alkmaar*, de Pred. en Waduwen, onder deze Classis ressortaanende, de Attestatiën de Vita van hunne Kinderen, voor het einde van de maand November, *Franco* inzenden aan C. SINDERS, Koster van de Groote Kerk te *Alkmaar*.

De Scriba van het Bestuur van *Breda*, de Wel Eerw. Heer P. VAN RADEN, Pred. te *Breda*, verzoekt aan de Leden dezer Classis, dat de attestatien de vita, betrekkelijk de kindergelden, voor dit lopende jaar, aan hem voor den 1 December aanstaanden worden toegezonden, ten einde hij dezelven, op den bepaalden tijd, aan het Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk kan opzenden; en dat zeweus aan hem, als Correspondent van de Boekzaal, ter voldoening aan de dispositie van den Heer Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk, dato 1 Julij 1816. No. 9, de berigten voor dit Maandwerk, zoo beknopt mogelijk, voor den vienden van iedereenmaand, rechtstreeks mogen bezorgd worden.

Het algemeen of nationaal Synode, bij deszelfs besluit van den 23sten Julij l. l., verklaard hebbende: dat geene over den Godsdienst handelende geschriften van Predikanten, Kandidaten of Leden in de Nederlandsche Hervormde Kerk, het

het zij dezelve met of zonder den naam des Schrijvers worden uitgegeven, zoude erkend worden, als bevattende de leer der Nederlandsche Hervormde Kerk, dan alleen de zoodanigen, welke van Kerkelijke goedkeuring voorzien zijn, en deze Kerkelijke goedkeuring, wat de Waalsche Kerken betreft, gegeven wordende, door de Commissie tot de Zaken der voornoemde Kerken, zoo verzoekt de Commissie allen, dien dit zoude aangaan, de ter approbatie aan te biedene geschriften, vrachtvrij te willen doen toekomen, aan deszelfs Secretaris.

L. S. DE CHAUFEPIÉ,
Pred. te 's *Gravenhage.*

De Wel Eerw. Heeren Correspondenten van het Naamregister der Predikanten, mitsgaders de Secretarissen der Provinciale en Klassikale Besturen, worden bij deze door de ondergeteekenden verzocht, de opgave voor gemeldenNaamregister, tu en voortaan te doen, naar de nieuwe verdeeling der Ringen, en in elken Ring, te beginnen van den oudsten in de Classis, (van het inkomen in de Classis te rekenen,) tot den jongsten, met bijvoeging van de Praetores en Scriba's in iederen Ring, en opgaven tevens van de Leden van het Klassikaal Bestuur. De opgave alzo geschiedende, zoude men in de nieuwe uitgave kunnen plaatsen, 1. de Namen der Leden van elk Provinciaal Kerkbestuur, met derzelver Praesessen en Secretarissen, 2. de Leden van het Klassikaal Kerkbestuur en derzelver Ringen. Welke opgaven zij verzoeken, te mogen ontvangen tegen de helft der maand November aanstaande, en de ver-

veranderingen die na die opgave nog voorvallen, voor den 15den December daaraanvolgende.

Erve J. THIERRIJ en C. MENSING en ZOON, in 's *Gravenhage*.

DRUKFEIL.

In de Boekzaal van Sept. l. l., is een misslag ingeslopen, er staat op pag. 378. reg. 5. R. A. M. S. DE WAL, dit moet zijn R. ADRIANI en M. S. DE WAL.

LETTER-NIEUWS.

Vermits in het Reglement op het Examen en de toelating tot het Leeraarambt in de Hervormde Kerk, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van den 30sten Julij 1816, No. 1, de geëxamineerde in Art. 28. verpligt wordt, tot het aflegggen en onderteekenen der verklaring en belofte, aldaar voorkomende, behelzende onder anderen, dat hij de leer, welke overeenkomstig Gods Heilig woord, in de aangenomene formulieren van eenigheid der Nederlandsche Hervormde Kerk is vervat, ter goedertrouw aanneemt en hartelijk gelooft; en dewijl onder de gemelde formulieren van eenigheid, behalve de Nederlandsche Geloofsbelijdenis en den Heidelbergschen Catechismus, welke beide, achter onze gebruikelijke Psalmberijming gedrukt, in elks handen zijn, ook behooren de dus genoemde *Dordrechtsche Leerregelen* of *Canones Sijnodi Dordracenae*, en deze laatste dikwijls te weinig bekend, en gelezen zijn door hen, welke die onderteekening moeten doen, waaraan het sedert

lang groote gebrek aan een genoegzaam aantal van exemplaren, geene kleine schuld heeft; zoo zijn de Erven de Wed. F. G. ONDER DE LINDEN, te rade geworden, om genoemde *Dordsche Leerregelen*, in het oorspronkelijke Latijn en in de *authentieke* Nederlandsche vertaling, en wel elk afzonderlijk, onder een daartoe bevoegd opzigt, in 8vo. te herdrukken, ten einde in de plaats hebbende behoefte te voorzien. De Bestuurders der uitgave, genoopt door eene zuivere belangstelling in het wel bereiken van het voortreffelijk doel der onderteekening, wenschen hartelijk, dat de Provinciale Kerkbesturen, aan elken aanstaanden Leerlaar, die zich tot het Examen aangeeft, mogten goedvinden ter hand te stellen, een exemplaar van deze Leerregelen, in eene der beide talen, naar dat derzelver bijzondere inrigting het medebrengt, ten einde de Candidandus vooraf wete, wat hij eerlang, na het examen afgelegd te hebben, zal moeten onderteekenen. De uitgevers intusschen, opdat zij in staat mogen zijn, om vooraf wel te berekenen het getal van exemplaren, welke zij in beide talen ter perse zullen leggen, verzoeken van gemelde Provinciale Kerkbesturen, als mede van de Wel Eerw. Heeren Voorzitters der Klassikale Vergaderingen in ons Vaderland, en van allen, welk in deze uitgave belang stellen, hoe eer hoe liever te mogen vernemen, hoe vele exemplaren, het zij van het Latijn, het zij van de Nederlandsche vertaling, dezelve voor zich en in hunne respective ressorten, bij voorraad zouden noodig hebben, op dat daarna terstond de oplage en druk geregeld worde. —

Elk blad druks van dit kleine werkje, zal gerekend worden tegen twee Stuivers.

Bij

Digitized by Google

Bij W. van Vliet, Boekverkooper te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen; de Derde Druk van de *Nieuwe Stichtelijke Liederen*, voor de Huisgezinnen en Gezelschappen der Christenen, door J. HAZEU, CS. ZOON, met nieuw geeomponeerde Zangwijzen, die even zoo gemakkelijk als de Psalmen, gezongen en gespeeld kunnen worden, door D. VAN DER REIJDEN, NS. ZOON. Met 54 Muziek-Platen. In gr. 8vo. à *f* 2: — : — en de Vijfde Druk van *het Leven van* JEZUS *voor Kinderen*; door J. F. PEDDERSEN, Pred. *te Maagdenburg*. Zijnde deze Uitgave gevolgd naar de spelling van den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK. In 8vo. à 12 Stuivers.

Van Vliet en van der Heij, Boekverkoopers te *Amsterdam*, geven uit en hebben verzonden:

Zedelijke Verhalen voor de Jeugd, uit het Hoogduitsch, van K. F. LOSSIUS, Schrijver van *Gumal* en *Lina*. 8vo. met Pl. à *f* 1: 5: — Inhoudende: De oude Vriendschap. De Jood en de Christen. Robert. Eduard Heister of eerlijk duurt het langst. Kristoffel of de beloonde Kinderliefde en Melanth, of de ondankbare Gast.

Bij Verblaauw en van Bentum te *Gouda*, en bij C. L. Schleijer, te *Amsterdam*, wordt uitgegeven de Derde Druk van een *Leesboek over de Bijbelsche Geschiedenissen*, in vragen en antwoorden voor eerstbeginnenden, van H. VAN MEERTEN, Pred. te *Gouda*, geschikt om, volgens het doel en de bepalingen van het Reglement op het Godsdienstig Onderwijs in de Nederlandsche Hervormde Kerk, door het Nationaal Sijnode, voor de Katechisatiën en in de Scholen gebruikt te worden; gelijk het ook, tot het laatstgemelde einde, op de algemeene Boekenlijst, ten dienste der Scholen, op last van Zijne Majesteit den Koning uitgegeven, geplaatst is — De prijs is 4 Stuivers.

In *'s Gravenhage*, word bij de Erve J. Thierrij en C. Menting en Zoon, uitgegeven en is alom verzondnn:

Iets voor Christenen; eene blijdrage tot de Hedendaagsche Geschriften over de voornaamste Godsdienstige geschillen, die tusschen de Roomsch-Katholieke en Protestanten bestaan, en welke door den Heer *Notaris* LE SAGE TEN BROEK, in den loop dezes Jaars, zijn verlevendigd geworden, in gr. 8vo. De prijs is 8 Stuivers.

De Boekverkooper J. ten Brink, Gz. te *Amsterdam*, is door inkoop eigenaar geworden, — en geeft heden uit, de tweede Druk van het werkje *Uitgelezen Gedachten van Paus* CLEMENS XIV, (GANGANELLI) verzameld uit deszelfs Redevoeringen en Brieven, door den Wel Eerw. Heer E M. ENGELBERTS, in leven Pred. te *Hoorn*. Waar van een gedeelte der Inhoud deze belangrijke waarheden uitmaakt: — Opvoeding, God, de Natuur, Godsdienst, Voortreffelijkheid van de Christelijken Godsdienst, de Menschwording van JEZUS CHRISTUS, ware en geveinsde Godsvrucht. Het Geloof. Bijgeloof en Ongeloof. Verdraagzaamheid. Het Kloosterleven. De Mensch. Waarheid. Vriendschap. Verzoening. Het Huwelijk. Mededeelzaamheid. Goede orde. Raadgevingen. Gedachten over de Wetenschappen Eenige trekken van een goed karakter. Het Menschelijk leven, en de Dood. — Gemelde werkje, is in klein Octavo, zeer zindelijk gedrukt, de prijs is *f* 1: 5: — en ook alom te bekomen.

De Boekverkoopers S. Alten en P. Quint, te *Utrecht*, zijn door aankoop Eigenaars geworden van niet meer dan 40 Exemplaren van het werk getiteld P. VAN HEMERT, Magazijn voor de Kritische Wijsbegeerte, en de Geschiedenis van dezelve, 6 Deelen, in gr. 8vo. meer dan 2300 Bladzijden voor de prijs van *f* 10: — : — in plaats *f* 17: — : — ook nog een klein getal van Exemplaren, van het werkje van J HAZEU, de Heidelbergsche Catechismus in 52 Gezangen in kl. 8vo. ordinair papier, à 8 Stuivers, in plaats van 24 Stuivers, in gr 8vo. op Schrijfmediaan à 16 Stuivers, in plaats van 36 Stuivers, dit werkje van HAZEU is zeer geschikt om tot Prijsjes op de Schoolen gegeven te worden, en om die rede de prijs zoo laag gesteld, beide werken worden niet in Commissie gezonden, maar moeten voor rekening ontboden worden.

Een zestal der Nieuwste Reisbeschrijvingen, als: I BRUCE door *Egipten* en *Arabien*, naar *Abijsinie*, II. CAPPER, uit *Europa* naar *Indien*, III en IV. BRYDONE en DE BORCH, door *Sicilie* en *Maltha*, V. BARETTI, door *Engeland*, *Portugal*, *Spanje* en *Frankrijk*. VI. TICKNESSE, door *Frankrijk* en *Spanje*, te zamen XV Deelen, in gr. Octavo, met kaarten en platen. Welke bij de eerste uitgave gekost hebben *f* 25: — : — doch nu bijeengevoegd, worden afgeleverd, voor slechts *f* 12: — : — te *Amsterdam*, bij de Boekverkoopers W. van Vliet en J. ten Brink, G. Z.

En

En wel, zoo het getal der Exemplaren zoo verre strekt, tot het einde van dit jaar. Een uitvoerig berigt deswegens is alom gratis te bekomen.

Bij A. Blussé en Zoon, te *Dordrecht*, is kortlings van de Pers gekomen:

I. D. MULLER, Reis van *Berlijn* naar *Parijs*, in het jaar 1812, door *Pruissen*, *Saxen*, *Oostenrijk*, *Beijeren*, *Wurtemberg* en de *Rijnlanden*, *f* 2: 8: —

II. G. GLEIJ, Reis door *Duitschland* en *Polen*, in de jaren 1806—13, met eenige aanteekeningen van den Aartsbisschop DE PRADT, *f* 1: 16: —

III. Beschouwing van *Spanje*, gedurende een zesjarig verblijf in dat Land door een Officier van het voormalig Rijnverbond, *f* 1: 16: —

IV. A. BRUGGEMANS, Leven en Lotgevallen van J. MURAT, met Pourtrait, *f* 1: 6: —

V. ——— Leven en Veldtogten van den Maarschalk NEIJ, met zijn Pourtrait, *f* 2: 16: —

VI. ——— Lectuur voor Zwaarmoedigen of keur van luimige en verlustigende Verhalen met fraaije Titelplaat, *f* 2: 16: —

VII. Mevrouw CAROLINE PICHLER, Verhalen met Titelplaat, *f* 2: 18: —

VIII. Verhalen van H JUNG, genoemd STILLING, 3 Deelen, compleet, *f* 4: 4: —

IX. C. W. STRONCK, Bijbels Huisboek, VI. Deel, *Jeremia—Daniel*, *f* 3: 12: —

X. Volledig zamenstel van Indirecte Belastingen 1ste Stuk, *f* 1: —: —

NB. Dit laatste is met nog een Stukje, dat alreeds op de Pers is, en spoedig volgen zal, geheel compleet, en bevat tevens in zich, al dat geene wat tot waar verstand derzelve wetten strekken kan. ——

Te *Amsterdam*, bij J. R. Poster, werd uitgegeven, en is alom verzonden:

I. Aanmerkingen over de Breuk van den Hals des Dijebeens, door H. J. VAN HOUTEN, M. D. met 4 halfvels platen, *f* 1: 10: —

II. Mengelingen voor de Jeugd, met 8 platen, waarbij uitmunten, twee Historie Plaatjes, vertonende 1. Aankomst van Z. M. de Koning, te *Scheveningen*, 18 November 1813. 2. Gevecht bij *Waterloo* enz. Junij 1815. *f* 1: —: —

Gekouleurt *f* 1: 10: —

III. Geschied- en Aardrijkskundige Beschrijving van de pro-

Digitized by Google

vinden, die, met de voormalige vereenigde tot een Koningrijk gebragt, en onder het bestuur van Z. M. de Koning der Nederlanden gekomen zijn, ƒ —: 6: —.

Bij J. van der Heij, Boekverkooper te *Amsterdam*, komt heden van de Pers en wordt verzonden:

I. FR. EHRENBERG, *Godsdienstig Huisboek voor beschaafde Vrouwen*, uit het Hoogduitsch, door D. VERWEIJ, Pred. in *'s Hage*, één Deel, in gr. Octavo, met gegraveerde Titel en Vignet, door P. VELIJN De prijs is ƒ4:18:- Dit uitmuntend werk, welks uitgave, blijkens de Lijst der Intekenaren daar voor geplaatst, op zulk eene aanzienlijke wijze bevorderd is, verdient naast de werken van den bij onze Landgenooten zoo geliefde EWALD geplaatst te worden. Van *Louise's genoegelijke uren op het Land*, mede door EHRENBERG, zijn nog eenige weinige Exemplaren te bekomen.

II. Gedichten van C. LOOTS, Ridder der Orde van de *Nederlandsche Leeuw* en Lid van het Koninklijk Institut, in gr. Octavo, Tweede Deel, met gegraveerde Titel en Vignet, door SMIES en MARCUS, en gebonden in geplaatdrukte blaauw kartonne banden, prijs ƒ3: 12: - De Dichtstukken in dit Tweede Deel, voorkomende, zijn: De Volkswoede. De algemeene Vrede. Beschaving het geluk der Volken. De Batavieren ten tijde van C. JULIUS CAESAR. Ter gelegenheid van het vijf-entwintigjarig bestaan van het Gebouw der Maatschappij *Felix Meritis*. Roem en Vaderland Bij het Examen der Kinderen in de Stads Armenscholen. Aan Ouders. Serafijnen. Ter verjaring van eene Vriendin. Aan een' jongen armen Dichter. Aan een' Vriend, bij zijn vertrek als Guarde d'Honneur, in den Dwangdienst van *Napoleon*. In het Album van den Heere *Abraham de Vries*. Aan den Heere *Willem Jurjans*, *Ex.* Aan het Nachtegaaltje, enz. Van het Eerste Deel, zijn mede nog Exemplaren te bekomen.

III. Geographische Oefeningen; of Leerboek der Aardrijkskunde, met 20 genommerde Kaarten, naar de nieuwste ontdekkingen, en volgens de tegenwoordige verdeeling der Landen, opgemaakt uit de eerste Schriften en nieuwste Landkaarten. Ten gebruike der Scholen en voor het afzonderlijk Onderwijs; door P. J. PRINSEN, Directeur en Onderwijzer van het Koninglijk Institut ter aankweeking van School-Onderwijzers, te *Haarlem*. In Octavo. De prijs is ƒ2: 8: — En bij getallen voor Schoolhouders tot minder prijs. Dit geheel origineel Werk, het éénigste dat tot nog toe in onze taal bestaat, ten aanzien der nieuwe verdeeling der Landen, is onon-

Digitized by Google

ontbeerlijk voor de Scholen, en verdient daarom algemeen te worden ingevoerd.

IV. W. A. OCKERSE, *De Veldslag en Overwinning van Waterloo*, een Leesboek voor alle Ouders en Kinderen, die Godsdienst en Vaderland liefhebben, in Octavo. De prijs is 12 Stuivers.

V. *Johanna van Frankrijk*, Geschiedkundig Verhaal. Uit het Fransch van Mevr. de Gravin de GENLIS. Een Deel, in gr. Octavo, met een uitmuntende gegraveerden Titel en Vignet, door J. SMIES en J. E. MARCUS. De prijs is f 2: 8: — De Schrijfster van dit Werk, is in ons Land, door vele andere harer geschriften, en meest allen door Jufvr. WOLF en DEEKEN uitgegeven, genoegzaam bekend; en is van dit Werk, zeer onlangs in het oorspronkelijke uitgegeven, niet alleen reeds een tweede Druk voorhanden, maar ook ziet daarvan reeds een Hoogduitsche overzetting het licht.

VI. St. *Olair* en *Olivia*, uit het Engelsch, van miss OWENSON, naar de oorspronkelijke uitgave vertaald en voorzien met een Brief over dit Werk, door den Uitgever, door D°. F. VAN TEUTEM. gr. Octavo, één Deel, met platen, door SMIES en VELIN.

Deze Roman, het opstel van eene Engelsche Dame, van opvoeding en talenten, die, bij een helder verstand en scherp oordeel eene ongemeene geleerdheid bezit, onderscheid zich van onze gewone Romans, door de meesterlijke schildering der bijzondere Karakters, terwijl er overal zoo veel smaak, fijn gevoel en menschenkennis in doorstraalt, dat hetzelve een interessante lectuur oplevert.

VII. *De Ellenden des Menschelijken levens*, of de Klagten en Zuchten, uitgeboezemd te midden van feesten, toneelspelen, danspartijen en concerten, van landelijke vermaken; van de genoegens over tafel; op de jagt; bij het visschen en het spel; te midden van de geneugten van het bad; van de verkwikkingen der lectuur; van de aanlokkelijkheid eener reis; van huiselijke vreugde; van het verkeer in de groote wereld en van het betooverend verblijf in de hoofdstad; bijeenverzameld door J. BERESFORD, A. L. M. en Lid van het Merton-Collegie, aan de Universiteit te Oxford. Dit Boekje in den echten Satijrieken toon, de vermeende rampen der groote Wereld schetsende, is oorspronkelijk in het Engelsch geschreven, — naar den achtsten Druk uit het Fransch, met veel oordeel en toepassing op ons Land vertaald, en levert eene aangename en onderhoudende lectuur op. Het Werkje is versierd met een uitmuntend en gegraveerd plaatje, door SMIES en MARCUS, prijs f 1: 10: —

IN-

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

G. L. BAUER, Verklaring van de Parabolische Verhalen van onzen HEERE. Nieuwe Uitgave. Bladz. 407
J. D. ZIMMERMAN, Leerrede op het Feest der Hervorming. 416
W. GOEDE, De Onzigtbare. Of de Goddelijke Voorzienigheid werkzaam in de lotgevallen der menschen. Tweede Deel. Met Platen. 423
M. SIEGENBEEK, Museum, Derde Deel. 433
FENNA MASTENBROEK, Lectuur voor Vrouwen, bestaande in onderscheidene Verhalen ter verédeling van het hart. I. en II. Deel. 440
W. BILDERDIJK en Vrouwe K. W. BILDERDIJK, Vaderlandsche Uitboezemingen. 447

MENGELWERK.

J. WERENFELS, Over het getuigenis van de Kerk. (*Vervolg en Slot van Bladz.* 305.) 455
C. A. VAN SCHAGEN, Voorlezing in de Ringsvergadering te *Hillegondsberg*. 467
De drie Verlosfers van Rusland. 480

Programma. 485
Akademie-Nieuws. 490
School-Nieuws. 491
Kerk-Nieuws. 498
Berigten. 512
Letter-Nieuws. 545

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor NOVEMBER 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet door gestoken worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

LEERREDENEN van H. H. DONKER CURTIUS, *Th. Doct. Pred. te* Arnhem. *Tweede en Laatste Stuk. Te* Arnhem, *bij* P. Nijhoff, 1815. *ruim* 250 *Bladzz. Ingr.* 8*vo. De prijs is f* 1: 14: —

Met de uitgave van dit zestal van Leerredenen, vervult de Eerw. DONKER CURTIUS zijne belofte, aan het Geëerd Publiek in het eerste Stukje gedaan. (1). Aan het, bij gelegenheid der beoordeeling van het eerste zestal, ook door ons gemeld hoofddoel, om, namelijk, eenige trekken in het karakter van onzen Zaligmaker te ontwikkelen, ten einde alzoo zijne ware grootheid te doen erkennen en bewonderen, is deze, zijne Orde vereerende, Dienaar van CHRISTUS dootgaans getrouw gebleven. De Lezer kan dit reeds eenigermate opmaken, uit de keuze der Teksten, en den inhoud der Leerredenen, welke wij daarom hier laten volgen:

Eerste Leerrede. Tekst: *Matth.* XV: 12—14. JEZUS *waardeering van het oordeel der menschen.* Tweede Leerrede. Tekst: *Luk.* X: 38—42. *De volmaakte gelijkvormigheid van* JEZUS *openbaar en bijzonder gedrag.* Derde Leerrede. Tekst: *Joh.* XXI: 15—19. JEZUS *handelwijze met zijne gevallene en berouw hebbende vrienden:* Vierde Leerrede. Tekst: *Joh.* XI: 5. JEZUS *vriendschap in*

(1) Waarvan men de beschouwing vinden kan, in dit Tijdschrift voor December 1815.

Digitized by Google

in haren invloed op het huiselijk geluk. Vijfde Leerrede. Tekst: *Joh.* XIX: 25—27. JEZUS *beveelt zijne Moeder aan* JOHANNES. Zesde Leerrede. Tekst: *Luk.* XXII: 19*b*. *Over het denken aan* JEZUS.

Niet zoo verre moet men dit echter uitstrekken, als ware dit, door den Leeraar, hier altoos als thema behandeld. Uit eene zelfs maar vluchtige lezing dezer Leerredenen, zal men overtuigd worden, dat hetzelve wel als op den voorgrond, onder het opstellen zoo wel als in de keuze der stoffen, gestaan heeft bij den Schrijver, maar dat evenwel de gekozene Teksten verder zijnen geest geleid, en ongevoelig genoopt hebben, tot het maken van zulke waarlijk stichtelijke aanmerkingen, en tot het voordragen van zoodanige Christelijke lessen, als niet na kunnen laten belang in te boezemen, en of tot bestuur, of ter waarschuwing, of ter bemoediging voordeelig te werken; ook dan niet, wanneer men ze ook gepast, bij andere Teksten, zou kunnen of behoort voor te dragen. Het blijkt hier ook allerwege, dat het den Eerw. DONKER CURTIUS meer te doen is, om waarlijk tot stichting zijner hoorderen te spreken, en hen dus te leeren en te verbeteren, dan om kunststukken te leveren, gestreng de regels van eenheid in acht te nemen, en alzoo de kundigen onder zijne Toehoorders tot bewondering te nopen; met één woord, dat hij eigenlijk Leerredenen leveren, en geene Verhandelingen heeft willen schrijven. En uit dit oogpunt beschouwd, zal men deze Leerredenen zeer doelmatig, en in haar soort uitmuntend, noemen moeten. Ze worden gekenmerkt door mannelijken ernst, heiligen ijver, warme belangstelling en hartelijke zucht voor de ware belijdenis en getrouwe beoefening van het Christendom.

De

Digitized by Google

De stijl heeft, zonder zwierig te zijn, de behoorlijke naauwkeurigheid en deftigheid, welke voor den kansel voegt, kan door den eenvoudigsten verstaan worden, en zal ook den meest beschaafden nergens hinderen. Somwijlen klimt zelfs ook de stijl met de beschouwing, en gevoelt men, dat het gevoel voor het schoone en groote, zijnen invloed op den steller eigenaardig heeft uitgeoefend, bij voorbeeld: in de Leerrede over *Joan.* XI: 5, het slot van het tweede deel:

„ o! Eenige, o; Onvergelijkelijke Vriend als JEZUS is! In Bethanie is alles neerslagtigheid over LAZARUS onverwachten dood. In het huis van MARTHA en MARIA hoort men niet dan rouwe en geween: en wat men hoort of ziet is nog niets in vergelijking der somberheid en smart, die de harten van MARTHA en MARIA vervuld. Alle troost is krachteloos! Alle hoop is verdwenen! Daar nadert JEZUS het vlek! Het gerucht van zijne komst loopt hem vooruit en dringt in het huis der droefenis. Snel, gelijk een blikseemstraal aan den zwarten Hemel, vliegt de hope door beider zielen op het hooren van het gerucht: „ de Heer komt!" Hij komt; Hij ziet; Hij troost; Hij weent. Nog geheel de menschelijke vriend! Hij heft ten Hemel oog en stem: „ Ik dank U Vader! Gij hebt „ mij gehoord!" Hoe veel doet dat woord niet verwachten! Maar ach! wie durft hier hopen? Hij wendt oog en stem van den Hemel op het graf, en beveelt: „ Kom uit!" Daar staat hij levende voor aller oogen, die vier dagen rustte onder de dooden! MARTHA en MARIA knellen sprakeloos in hare armen, en drukken aan het vreeselijk geprangde hart, dien zij voor altijd verloren achtten? Het leed is geweken, en schijnt geene wezenlijkheid gehad

te hebben; slechts droom geweest te zijn! De klagt is veranderd in gejuich: het klaaghuis omschapen in een huis van dankbare vreugde! Gelukkig huisgezin, van hetwelk JEZUS boezemvriend ons verzekert, dat de Heer het lief had!"

Met genoegen bespeurden wij, dat de Eerw. DONKER CURTIUS, in de Leerrede over *Luk.* X: 38—42, zijne hoorderen heeft doen opmerken, dat MARTHA vooral niet veroordeeld, noch ook zelfs hare handelingen te gestreng beoordeeld moeten worden. Zij, de eigenares van het huis (ὑπεδέξατο γὰρ αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς), beminde toch niet alleen, zoo wel als MARIA, den Heiland, maar ook om dezelfde reden. Beider gedrag, hoe zeer ook onderscheiden op dat oogenblik, sproot uit het zelfde voortreffelijk beginsel voort, en beider verlangen was, om van Hem geleerd en door Hem behouden te worden. Dit kan niemand ontkennen, het blijkt te duidelijk uit het geheele verhaal. Maar het heeft ons eenigzins verwonderd, dat hier aan de bekende woorden: ἑνὸς δὲ ἐστι χρεία, deze verklaring gegeven is: *Ach er is éene zaak, welke, voor alle dingen, het voorwerp van onze zorge behoort te zijn.* Dit heeft ons verwonderd, niet, omdat deze opvatting door anderen niet menigwerf zou zijn voorgesteld, maar omdat de Eerw. DONKER CURTIUS zoo naauwkeurig anders is in zijne verklaringen, en met de noodige zorgvuldigheid toeziet, van geene aanleidingen of tot inconsequentien, of tot verkeerde gevolgtrekkingen te maken. De tegenstelling van ἑνὸς tegen πολλὰ is te duidelijk, dan dat men ze zou mogen voorbijzien. De beteekenis van het woord χρεία en deszelfs verschillend gebruik in het N. Testament, kan den Geleerden Arnhemschen

Leer-

Leeraar niet onbekend zijn, en hem behoeven wij gewis niet te herinneren aan plaatsen, waarin dit woord eene zachtere beteekenis heeft. Volgens de gemelde verklaring, zou men met eenig regt kunnen twijfelen aan de goede gesteldheid van MARTHA, die waardige vriendin van JEZUS! en altans moeten vragen: wist MARTHA dan dat ook niet? waarop toch wel niemand een ontkennend antwoord zou durven laten volgen. Men heeft, verder, ook maar de tweede editie van J. J. GRIESBACHS N. T., op deze plaats, na te zien, om te weten, het verschil dat hier in de lezing plaats heeft, 't welk voor 't minst duidelijk de goede opvatting der Ouden doet kennen. Eindelijk is de andere toch ook genoeg bekende verklaring, veel eenvoudiger, en de zin duidelijk. MARTHA begreep veel omslag te moeten maken, en de Zaligmaker was met *één* enkel geregt wel te vreden. Weinig, of *ééne* schotel was genoeg. Het antwoord van JEZUS, dit ziet men dan, paste volkomen op het verzoek van MARTHA, en uitmuntend volgde hier nu verder op, de lof aan MARIA gegeven, dat zij de verstandigste partij gekozen had, waarin men haar niet storen, noch waarover men haar berispen moest. Maar hoe geheel anders zou men dit hebben moeten verwachten, indien de door DONKER CURTIUS aangenomene verklaring de regte ware! Dan zou er hebben dienen te volgen: *en* MARIA *heeft dit eene noodige uitgekozen*; of dat *toont* MARIA *te kennen*, of iets dergelijks. Ware dit laatste meer bedacht, men zou dan niet zoo dikwijls die verkeerde zeer gedwongene verklaring gevolgd zijn. Wij weten wel, dat men meent, daardoor, aan de woorden van JEZUS meer gewigt bij te zetten, en dezelve belangrijker te doen voorkomen, dan, om niet alleen voor eenigen, voor welke dit noodig is

op te doen merken, — niet dus voor den bekwamen Arnhemschen Leeraar, — dat het allergevaarlijkst is, zulk eenen regel in de uitlegkunde te bezigen, en daarnaar den zin te draaijen; wij twijfelen voor ons wel zeer, of men dit oogmerk daarmede wel bereiken zal. De woorden van JEZUS zijn buiten dien belangrijk genoeg, en ze nemen in gewigt bij den verstandigen toe, naar mate men ze eenvoudiger en beter opvat of verklaart. Wie gevoelt ook niet, dat men, als men deze woorden natuurlijk opvat, er de gereedste aanleiding uit erlangt, om te doen opmerken, dat de Heer JEZUS ons het schoonste voorbeeld oplevert, om ons te leeren, dat wij, in het genot der aarde, niet te veel belang moeten stellen; — Of ook, dat eenvriendenmaal spoedig bereid is; — Of dat de verlichte mensch, wanneer hij bij zijne vrienden komt, op geenen grooten omslag gezet is; — of dat de Christen zijne vrienden niet eigenlijk bezoekt, om door hen rijkelijk onthaald te worden, op veelerlei spijs. Dan wordt en blijft ook het ander gedeelte van 's Heilands antwoord zeer belangrijk, en blijkt het vruchtbaar te zijn, voor eenen zoo menschkundigen verkondiger van het Evangelie, als DONKER CURTIUS gewisselijk is, om er veel partij van te trekken, ter Christelijke leiding en bestiering. MARTHA leerde er uit, om MARIA's handelwijze goed te keuren; voor ééne schotel, voor eenen zoo eenvoudigen maaltijd als JEZUS begeerde, trouwens, had MARTHA waarlijk de hulp van MARIA niet noodig; en wij zien hier, hoe gelukkig het is, eene verstandige, de beste keuze te doen, en hoe wij ons aangenaam bij den Heere JEZUS maken kunnen, — om nu niets meer op te noemen. Dat MARTHA, eindelijk, verlangde, om *ook neder te zitten aan de voeten van* JEZUS,

be-

behoefde voor hen, die weten, hoe de Evangelische Geschiedenis ons haar doet kennen, niet bewezen te worden, dit is hun zoo klaar als de dag.

Onder de lezing van de belangwekkende Leerrede over *Joan.* XIX: 25—27, kwam ons eene bedenking voor den geest, welke wij niet geheel hier verzwijgen kunnen. Te weten: de Eerw. DONKER CURTIUS, schijnt ons de onkunde en het verkeerde der verwachtingen van MARIA en JOANNES te sterk gedrukt te hebben. Men behoort toch niet voorbij te zien, wat reeds te voren aan MARIA geopenbaard, dat zij eene nadenkende en zeer verstandige vrouw was, noch ook wie JOANNES was, en wat wij van hem bijzonder lezen. Men moet zelfs, dunkt ons, dit vooral in aanmerking nemen, bij de beschouwing van dezen tekst, en dan kan men het ook beter begrijpen, dat zij beiden juist zich bij dat ontzettend toneel tegenwoordig stelden. Zoo dan al niet te ver gezocht, te sterk althans moeten de leeringen genaamd worden, uit dezen tekst hier afgeleid, als: *hier zien wij, hoe ijdel veeltijds de blijdste uitzigten der stervelingen zijn*, — en, *in de teleurstelling onzer verwachtingen heeft God de hand, en gebruikt dezelve als middelen, om meer goeds tot stand te brengen, dan wij hadden verwacht.* — Welligt, zou de Eerw. DONKER CURTIUS, bij nadere overweging, ook nog wel eene en andere leering uit de behandelde Teksten hier afgeleid, met andere hebben willen verwisselen. Over 't geheel zijn echter de toepassingen met oordeel, zoo wel als met ernst en zalving bewerkt en ontwikkeld. Om den schijn niet te hebben, als werden wij gedreven door eene zucht tot het maken van aanmerkingen, maken wij hier geene melding van eenige ingeslopene onnaauwkeurig-

heden, als bemerkbaar in de uitdrukking: *het heerlijk licht beschaalt het veld der eeuwigheid voor het oog van hem*, *die* enz., maar deelen liever, om den lust tot het lezen dezer stichtelijke Leerredenen op te wekken, en het bedoelde nut te bevorderen, uit de schoone eerste (in ons oog vooral niet de minste) Leerrede, het volgende tot eene proeve mede:

„ Jezus heeft de gevallen bepaald, in welke de goedkeuring der menschen verlangd mag worden; maar ook die, in welke men zich boven berisping moet verheven achten. Een van de laatste gevallen bestond hier. Jezus eigene woorden wijzen het ons aan. Het kwam er hier op aan, eene *plant uitteroeijen*, *welke de Hemelsche Vader niet geplant had*; eene leer van menschelijken oorsprong, maar door bijgeloof als heilig geacht, in hare ongegrondheid en verderfelijken aard te doen kenbaar worden ter waarschuwing van hen, die gevaar liepen, aan dezelve vast te houden tot bederf van hunne zielen. Zoo hij, om onder deze lieden eenen goeden naam te behouden, hier had gezwegen, had hij zijne innerlijke overtuiging moeten tegenwerken, welke hem natuurlijk aandrijven moest, om een vooroordeel, zoo verderfelijk, voor 's menschen zedelijkheid zoo verwoestend, met alten ernst en nadruk tegen te spreken; wijl elk oogenblik, dat hetzelve geduld wordt, de verderfelijkste gevolgen naar zich slepen kan. Hij had deze menschen moeten laten blijven in hun schandelijk wanbegrip, ongewaarschuwd en onbestraft, en dus ontrouw moeten worden aan zijne edele roeping, om afgedwaalden terugge te brengen, en te behouden dat verloren was. Hij had bij het volk de meening versterkt, dat hij met de niet tegengesprokene verderfelijke leer instemde, en daardoor het wanbegrip te sterker

ker gevoed. Hij had voor zijne leerlingen een voorbeeld gegeven van vreesachtigheid, en inschikkelijkheid, waar deze niet te pas kwam. Het kwam dus hier niet aan op eene kleinigheid, in welke men ligt toegeven kan: het gold hier waarheid en godsvrucht; de eer van God en het welzijn der menschen, en tot zoo groot een offer wilde JEZUS niet koopen de goedkeuring der menschen. Het mogten aanzienlijke lieden zijn, tot welke hij sprak; de invloed, welken zij hebben op den geest van het volk moge zeer beduidend zijn, hunne goedkeuring moge van belang schijnen voor JEZUS, hun haat geducht en vreesselijk zijn — op eene ziel, min edel en min verheven dan die van JEZUS, mogt dit alles werken: bij hem komt het niet in aanmerking. De waarheid ligt hem te na aan het hart, dan dat hij haar ooit zoude hebben kunnen verzaken of verdonkeren uit vreeze voor menschen. Zij was hem te eerwaardig en te heilig, om niet alles voor haar veil te hebben, en, waar hare belangen het eischen, met mannenmoed haar te verkondigen. Gode te behagen was hem alles; en als hij Hem behaagde, kwam de afkeuring der menschen bij hem in geene berekening hoogenaamd. Vreesselijk mogt het schijnen, ergernis te geven aan vermogende lieden, wie het niet ontbrak aan de magt, om zich te wreken; nog veel vreesselijker werd het bij hem geacht, afkeuring te vinden bij God! Goeden naam en goed gerucht zorgvuldig te bewaren, en om deszelfs behoud alles te doen, wat de belangen der waarheid en der godsvrucht gedoogen; maar zich boven berisping der wereld te verheffen, waar de goedkeuring niet kan worden verworven, ten zij er de waarheid en de godsvrucht door lijden; ziet daar het begin-

ginsel, hetwelk JEZUS hier volgt, en aan hetwelk gij hem alom onwrikbaar getrouw vindt."

Hartelijk wenschen wij, dat de Eerw. DONKER CURTIUS, ook met de uitgave van dezen bundel, veel nut stichten moge!

Belijdenissen des Geloofs, van vier Kweekelingen van het Instituut tot onderwijzing van Dooven en Stommen, openlijk afgelegd op Woensdag den 17den Januarij 1816, *in de Nieuwe Kerk, te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* W. Wouters, 1816. 46 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f — 9 —*

De uitgave van dit kleine Stukje, doet de Heeren Directeuren van de menschlievende inrigting, tot onderwijzing van Dooven en Stommen, waarlijk eere aan, zij verstrekt tot een uitmuntend bewijs voor de belangrijkheid van dit, den naam van den zeer Eerw. GUIJOT vereenwigend Instituut, doet zien hoe voorbeeldig daarin ook het Christelijk onderwijs in den Godsdienst, den Kweekelingen gegeven wordt, en komt ons bij uitnemendheid geschikt voor, om veler werkelijke deelneming, of op te wekken of te bevorderen. In het Korte Voorberigt, doet de Uitgever, de Heer W. WOUTERS, (Secretaris van het Instituut.) opmerken, wat hem bewoog, om het voorstel tot deze uitgave, hem door Directeuren gereedelijk toegestaan, te doen, berigt welke gezangen, bij deze vierde openlijke aflegging der belijdenis van eenige Kweekelingen, gebezigd zijn, wijst derzelver namen aan, en verklaart, dat de antwoorden op de voorgestelde vragen hier letterlijk zoo gegeven zijn, als

als dezelve door de vier Dooven en Stomme belijders geschreven zijn, zonder verbetering zelfs van taal- en spelfouten. Met genoegen lazen wij dit berigt; alleen had het zeggen: „*dat de opstellers* dezer belijdenissen, *zonder het Instituut tot onderwijzing van Dooven en Stommen, onkundig gebleven zouden zijn, van hunne hooge waarde en bestemming, onkundig van God en* JEZUS CHRISTUS, *en als onnutte ballasten der maatschappij hun dierlijk leven voleindigd zouden hebben,*" wel een weinig *verzacht* mogen zijn. De redenen waarom, zal de Heer WOUTERS zelf, vertrouwen wij, bij eenig nadenken, te wel gevoelen, dan dat wij hier nog iets zouden hebben bij te voegen. De inleiding en het besluit, gebed, aanspraken en heilwenschen bevattende, bij die plegtige gelegenheid, zullen ook hen, die er niet bij tegenwoordig konden zijn, overtuigen, met welk eene waarde, gepastheid en hartelijke deftigheid de Eerw. HENDRIKSZ. dezelve bestuurd heeft.

De gepastheid van de 33 (of 34) vragen, zoo wel als de inhoud der antwoorden, nemen te meer, voor den waardigen Hoogleeraar (GUIJOT) in, als aan wiens onderwijs en zorgen (getuige de verklaring van den straks genoemden Leeraar) deze vier Kweekelingen, alles wat zij weten van God en Godsdienst, van deugd en gelukzaligheid, naast God, te danken hebben, zoo dat elk zich gaarne met ons vereenigen zal, in 't geen de Eerw. HENDRIKSZ hem heeft toegebeden. De ouders, magen en vrienden, hebben alle reden om zich bijzonder te verblijden, met alle oprégte vereerders van God in CHRISTUS, over het goede gebruik, dat deze jonge Kweekelingen, van het uitnemend Godsdienstig onderwijs hun gegeven, gemaakt, en het nut dat zij daarvan getrokken hebben. De Doof-

stom-

Digitized by Google

stommen, die in staat zijn, zulke eenvoudige duidelijke antwoorden, op de voorgestelde vragen over den Christelijken Godsdienst, in de tegenwoordigheid der Gemeente te schrijven, kunnen niet alleen met ruimte worden toegelaten, tot het gebruik van 's Heeren H. Avondmaal, maar zouden ook wel tot beschaming verstrekken kunnen, van niet weinigen, die het gebruik hebben van alle hunne zinnuigen en vermogens, en zelfs van hen die op *geschrevene* belijdenissen werden aangenomen. Het volgende verstrekke ter bevestiging: (1)

„ 28 Vraag. *Hoedanig waren de lotgevallen van* J. C.?"

„ *Antw.* van B. S. Sijtzema. Hij is geboren te *Bethlehem*, gevlucht naar *Egypte* en opgevoedt te *Nazareth* in Galilea, hij woonde den openbaren Godsdienst in den tempel voor de eerste reize in zijn twaalfde jaar bij, hij werd door JOHANNES in de Jordaan gedoopt, en begon te prediken, toen hij 30 jaren oud was. Ook toen weers Hij de verzoeken van den duivel standvastig af. Hij stelde het nagtmaal in den nagt in, in welke hij door JUDAS wierd verraden en gevangen genomen. Hij wierdt door de joden bespot, gegeesseld, en veroordeeld tot den dood. Hij heeft helsche benauwdheid in zijne ziel geleden, en is aan een kruishout gestorven, in eene nieuwe graf gelegd, is op den derden dag weer opgestaan, en na 40 dagen nog op aarde onder de menschen verkeerd te hebben, ten hemel opgevaren."

„ *Antw.* van H. W. Heldring. Hij werd in het 490ste jaar na de wederkeering van de Jooden van *Babel* te *Bethlehem* in eene stal geboren uit de maagd MARIA, die en JOZEF uit het geslagt van de koning DAVID waren, terwijl eene

(1) Zonder eenige verandering, zelfs niet in de spelling.

menigte Engelen eenen lofzang zongen, tot eer van God, dewijl J. C. de Verlosser en den beloofden Messias geboren was, en naderhand is Hij te *Nazareth* opgevoed, en groeide in wijsheid, grootte en genade bij God en de menschen op. Hij was in zijn twaalfde jaar in den tempel, daar geleerde mannen aan Hem moeijelijke vragen deeden, die hij vlug beantwoorde. Hij werd in zijn dertigste jaar van JOANNES gedoopt, toen begon hij te prediken. Hij heeft twaalf apostelen gekozen. De booze Jooden hadden hem niet lief. Nadat hij het avondmaal ingesteld heeft, is hij verraden; hij heeft zich gewillig overgegeven en wierdt gevangen genomen; hij heeft vele mishandelingen geleden, is een schandelijken dood gestorven, is begraven, op den derden dag opgestaan en na 40 dagen ten hemel opgevaren."

„ *Antw.* van M. Hesse. J. C. is voor 1816 jaren geboren te *Bethlehem* uit de Maagd MARIA, en zijne geboorte werd aan de Herders in het veld, door een Engel uit den hemel bekend gemaakt. — Hij werd op den achtsten dag besneden, en op den veertigsten dag bragten JOZEF en MARIA Hem te *Jerusalem* in den tempel. — JEZUS is opgevoed te *Nazareth* in Galileë — toen hij 30 jaren oud was, werd hij van JOANNES gedoopt, daarna begon hij te prediken. — Hij predikt veeltijds door leerzaame verhalen en gelijkenissen. De Apostel JUDAS heeft hem verraden en leverde hem over aan de Joden voor dertig zilveren penningen; die namen hem in den nacht gevangen, na dat hij het heilige avondmaal had ingesteld, en met zijne Discipelen had gehouden. Hij is door de Joden bespot, gegeesseld, en aan een kruishout opgehangen tusschen twee moordenaren; gestorven zijnde is hij begraven, doch na drie dagen weder-

derom opgestaan van den dood (zoo als hij voorzegd had) en na 40 dagen nog op aarde geweest te zijn en zijne Apostelen nog veel geleerd te hebben, voer Hij ten hemel van den Olijfberg buiten *Jerusalem*."

„ *Antw.* van L. Vrenswijk. J. C. Gods Zoon is voor 1816 jaren te *Beshlehem* geboren, op zijn agtsten dag werd hij besneden, 40 dagen oud zijnde bragten JOZEF en MARIA Hem te *Jerusalem* om Hem den Heere voor te stellen. — Jezus is opgevoed te *Nazareth* in Galilea; 30 jaren oud zijnde, werd hij van JOHANNES gedoopt, daarna begon hij te prediken, en het volk te leeren. — Hij nam 12 discipelen die hij leerde, om zijne leer na zijn dood te verkondigen en te verspreiden, één van deze JUDAS genaamd verraade Hem, en leverde hem over aan de booze Jooden voor dertig zilvere penningen — deze namen Hem in den nacht gevangen. — Toen is Hij bespot, gegeesseld, en aan een kruis, opgehangen op den heuvel Golgotha buiten *Jerusalem*. — Hij is begraven door NIKODEMUS en JOZEF van Arimathea. Volgens zijne voorzegging is Hij ook op den derden dag na zijne begraving wederom opgestaan van den dood, en veertig dagen daarna is hij opgevaren ten hemel, in het bijzijn van zijne Apostelen. — Tien dagen na zijnen hemelvaart geschiedde de wonderdaadige uitstorting van den Heiligen geest op de apostelen, waardoor zij meer kennis ontvingen en allerlei taalen spraaken."

Wij vereenigen ons hartelijk met den wensch van den Eerw. HENDRIKSZ: „ dat dit Institut staande blijve en welvare, dat hetzelve nog vele kweekelingen oplevere, die zoo wel onderwezen, zoo wel gevormd tot hunne Ouders en Vrienden wederkeeren, als deze jonge lieden, welker geloofsbelijdenis wij gehoord hebben?"

De

De TOETSTEEN beklaagt zich over de toetsing van den Heer J. J. SCHOLTEN, *President van het Provinciaal Kerkbestuur van* Noord-Braband, *en Pred. te* Breda. *Wegens het Werkje van den Heer* J. G. LE SAGE TEN BROEK, *Notaris te* Naaldwijk. *Door een gewezene Protestant. Te* Amsterdam, *bij* A. Schievenbus. 69 *Bladzz. In gr.* 8*vo*. *De prijs is f* — 16 —

De Schrijver van dit Twistschrift, tegen den Eerw. SCHOLTEN, verklaart, in de inleiding, van der Jeugd af over de waarheden des Christendoms te hebben nagedacht, niet geheel onervaren te zijn in de leerstelsels van SOCRATES, PLATO, EPICURUS, en van andere oude wijsgeeren, naauwkeurig ook de Schriften van eenen VOLTAIRE, van PAINE en anderen te hebben nagelezen, gewoon te zijn de H. Schriften des Ouden en des N. Verbonds te gebruiken, de H. Schriftuur aan te nemen als toetsteen, en dat hij, na alle Christelijke Gezindheden, als met hem toestemmende dat hare leer uit het Evangelie genomen is, onderzocht te hebben, besloten heeft, bij de Roomsch-Catholieke Kerk (hier zal moeten bijgevoegd worden: *te blijven* of zich *te vervoegen*) als bij welke de Bijbelleer het zuiverste is bewaard gebleven, terwijl de andere Gezindheden in eenige grondwaarheden zeer verschillen, en thans zeer dikwijls afwijken van hare eerste grondwaarheden. Ter staving van dit laatste, wordt NB. de Leerrede van den Eerw. ZIMMERMAN aangehaald. (1) Op deze inleiding volgen vijf

(1) Beoordeeld in dit Tijdschrift voor October, bl. 416.

vijf afdeelingen, tot opschrift hebbende, de eerste: de gronden van de Roomsch-Catholieke leer onderzocht, de tweede: afwijking bij de andere Gezindheden; de derde: onderzoek naar het bezit der H. Boeken en derzelver regte verklaring, door eene magt hebbende onfeilbare Kerk; de vierde: de kenmerken der ware Kerk, volgens de Hervormden; de vijfde: kenmerken der ware Kerk, volgens de Roomschgezinden; en eindelijk een tweede Hoofdstuk, waar boven staat: *De Roomsche Leer onderzocht*, en 't welk handelt: over den Doop, het Vormsel, de wezenlijke tegenwoordigheid van CHRISTUS, in het allerheiligste Sacrament, de Biegt, het Olieset, het Priesterschap, het Huwelijk, het Vasten en de onthouding van spijs en Echt, de Heiligen, derzelver overblijfsels en Beelden, de plaats der zuivering, de goede werken, de overlevering, het nut der ketterijen, de verdraagzaamheid, en over het geloof. Over zoo vele onderwerpen wordt, in minder dan 60 ruim gedrukte bladzijden, gehandeld! Maar het is er ook naar, Geëerde Lezer! Wij weten dit Stukje, wanneer men het toch in zijne boekerij plaatsen wil, geene betere plaats te geven, dan naast het beruchte van den Naaldwijker Notaris, De zet, op de verontschuldiging van den Eerw. SCHOLTEN, ontleend uit gebrek aan tijd, is zeker wel het geringste bewijs niet, van de stuwheid des ons geheel onbekenden mans; ondertusschen oordeelen wij dat SCHOLTEN, noch om deze noch om eenige andere in dit onbeduidend Letterwerk voorkomende reden, zich tegen hetzelve ter wederlegging moet inlaten. Het is indedaad toch zoo geschreven, dat het niet waardig is wederlegd te worden, en levert een bewijs te meer op, voor de waarheid, dat slechte ver-

verdedigers broddelwerk leveren, en eene reeds wankelende zaak nog erger maken; ja, de geheele instorting bevorderen en bespoedigen. Het lust ons niet, dit in de bijzonderheden te bewijzen, want dan zouden wij een geheel boekdeeltje moeten schrijven, en onze Lezers gewis onnoodig vermoeijen; ook kunnen wij niet denken, dat wij daardoor op iemand, die zulk een Stukje als dit is in de wereld zenden durft, na zoo veel gelezen en onderzocht te hebben als hij voorgeeft, iets ter genezing zouden uitwerken. Wij verwijzen hem daarom ook maar niet, naar de overvloedig voor handen zijnde geneesmiddelen, zoo lang zijne vooroordeelen hem derzelver gebruik als schadelijk doen vreezen. — Om het bijzondere, schrijven wij hier de periode over, waarmede de inleiding aanvangt:

„Daar de Bijbel-Genootschappen van alle Christelijke gemeentens buiten de R. C. kerk, ten oogmerk schijnen te hebben, eene algemeene Christelijke leer in te voeren, waar toe zij het Oude en Nieuwe Testament tot hunnen grondsteen leggen, om den nieuwen tempel daarop te bouwen, en welligt daardoor de algemeene Christelijke kerk, volgens de beloften in de schriften der Christenen gegeven, gevestigd te zien, is het noodig, uitkomende schriften over den Christelijken Godsdienst te leeren kennen."

Tweede Vervolg op de Bescheidene Aanmerkingen over een Stukje van J. G. LE SAGE TEN BROEK, *Notaris te* Naaldwijk, *betiteld: De Voortreffelijkheid van de Leer der Roomsch-Katholieke Kerk: nevens eene opwekking aan de Nederlandsche Hervormde Christenen, tot een getrouw en naarstig onderzoek der waarheden van den Godsdienst. In Brieven door* ALETHOFILUS *aan zijn Vriend* FILEKKLEZIUS. *Te* Utrecht, *bij* J. van Schoonhoven, 1816. *van Bladzz.* 133—250. *In gr. 8vo. De prijs is f* 1: —: —

Over 't algemeen kunnen wij, ook van deze 7de en 8ste Brieven van Waarheidsvriend aan Kerkvriend, tegen het geschrijf van den Notaris LE SAGE TEN BROEK, het beste getuigenis geven. Ze dienen zeer ter zake, behandelen de onderwerpen op eene voldoende wijze, wederleggen ernstig de drogredenen van den afgedwaalden, verdedigen doorgaans uitmuntend de gezonde leer, en kunnen, onder den Goddelijken zegen, bij uinemendheid bevorderlijk zijn aan de goede zaak der Protestanten. Dat de Heer LE SAGE TEN BROEK, van *Naaldwijk*, dit toch eens leze, en hij zal, wanneer het hem immers om waarheid te doen is, en hij ter goeder trouwe zoo jammerlijk dwaalde, zich schamen, berouw betoonen en wederkeeren. Gebeurt dit, gelijk wij hartelijk wenschen, tot heil van zijne onsterfelijke ziel, dan bezige hij ook al zijnen invloed, om anderen deze en andere Stukjes over deze onderwerpen te laten lezen, en zie, met dankbare aanbidding van 's Heeren wegen, ten aanzien van zijn berucht Stukje bevestigd, dat

God

Digitized by Google

God uit het kwade wel eens het goede doet voortspruiten! — Liever dan nu aanmerkingen te maken, op eenige uitdrukkingen, en op de nog al gedurig voorkomende spel- en drukfouten, nemen wij ter proeve het volgende hier letterlijk over:

„ Men legge nimmer eenen willekeurigen last op den hals der Christenen: want deze zijn tot vrijheid geroepen. — Men stelle zich, door eene al te strenge spijsonthouding, toch nooit buiten staat, om den Vader in geest en waarheid aan te bidden. — Men make van zijn vasten nimmer koopgeld, om zich daar door aanspraak op de Goddelijke gunst te verwerven. — Men vaste niet, om eene groote vertooning van heiligheid te maken, en zich daar door als wel bijzonder vroom, van anderen te onderscheiden. — En vooral — vergete men niet, dat naar Jez. 58: 6 en 7, *dit eigenlijk het vasten is, dat de Heere verkiest, dat men los maakt, de knoopen der goddeloosheid — alle onregt en onderdrukking omtrent ellendigen en hulpeloozen nalaat — den hongerigen van zijn brood medededeelt — de arme verdrevene in zijn huis brengt — en naakten kleedt en dekt — en — zich voor zijn vleesch niet verbergt.* Zoo dacht en sprak reeds een Profeet, onder het O. V., Filekklezius! en dit was voorzeker in den smaak van Hem gedacht, die wel eens tot de Farizeën zeide; *gaat henen en leert, wat het zij: ik wil barmhartigheid, en niet offeranden — en — te vergeefs eeren zij mij, leerende leeringen, die geboden van menschen zijn* (a)."

„ Wat nu betreft het geene onze Schrijver op Bladzijde 82, noopens de onthouding van zekere spijze, op bevel der zoogenoemde Magthebbende Kerk, zegt: daar voor treffen wij hier zelfs niet

(a) „ Matth. 9: 13 en 15: 9."

niet één, zoo min krachteloos, als iets afdoend, Bijbel bewijs aan. Er wordt dus geen schijn of schaduw van, in den Bijbel, geleerd: en is derhalve alleen deszelfs oorsprong verschuldigd aan de heilige voorzigtigheid der Kerk, *om de menschen* (zoo als de Heer Ten Broek zegt) *te leeren, op zekere tijden hunne begeerlijkheden te dooden. Vleesch, spek, vet en eijeren* zetten het bloed, en daar door, de begeerlijkheden der menschen (kinderen, stokouden of jongen komen hier niet in onderscheidende aanmerking) te zeer aan: dit kan, door visch, die men, in de Roomschgezinde landen bij de Rijken en Aanzienlijken, tot velerlei den eetlust wekkende geregten weet toe te bereiden, en er dan een goed glas wijn bij gebruikt, zoo niet geschieden, even min, als door het gebruiken van boter. Zou dit waarlijk zoo zijn? — Maar voor den zoogenoemden gemeenen man komt het er dan evenwel zeer op aan. Filekklezius: wanneer deze toch zijn *stukje spek* of *vleesch* mist, en de *visch* is er maar heel schaars, wat heeft hij dan? De Hooge Geestelijkheid, welke zulke geboden en leeringen geeft kan dat gemis nog al vergoeden: maar de arme gemeene man, is toch te beklagen! Dan hierop zal men ligtelijk aanmerken: dat het gemeene volk zijn vleesch en deszelfs begeerlijkheden ook zoo goed niet weet te dooden, als de Hooge, en aan de doding des vleesches gewoon gewordene Geestelijkheid; en daarom zich, gedurende de heilige tijden, ook wel wat minder genot dient te getroosten. Fraai! — Maar zou het, met alle deze redeneringen, evenwel niet mogelijk zijn, dat Jezus de uitvinders dezer menschen-geboden eenmaal toeriep? *Wee u nu: gij geveinsden! gij bindt wel eer de menschen lasten op, die zwaar,*

(a) en

en kwaalijk te dragen waren; en laagt hen dezelven op de schouderen — en dat — op *de schouderen mijner arme Christenen, die ik met mijn bloed gekocht had, en die mij, ô zoo dierbaar! waren: — maar u zelven — u zelven wist gij intusschen, die lasten wel dragelijk, ja zelfs voor uwe zinnelijkheid streelend te maken! — wee u! gij geveinsden* (*a*)! — 't Is zoo, Filekklezius: er komen ook tijden, dat de Gezaghebbende Kerk de voorzigtigheid heeft van deze spijswetten zoo eng te bepalen, dat er bijna geen genot, dan van 't geene volstrekt tot levensonderhoud noodig is, overblijft. Maar die tijden zijn niet velen en duren niet lange. En hoe leeft men *voor het ingaan en na het eindigen der zoogenoemde vaste?* Welk eene onmatigheid, overdaad, brooddronkenheid en ligtzinnigheid, alle dingen zoo regtstreeks strijdig met het geene God zelf geboden heeft, worden er dan niet veroorloofd? Gewisselijk Jezus zou ook thans de Roomsch-Katholike Kerk toeroepen, en in zijn woord, dat ook zij in handen heeft, doet Hij dit werkelijk: *alzoo maakt gij het gebod van God, 't welk wil, dat de Christenen matiglijk en Godzaliglijk, in de tegenwoordige wereld leven zullen, krachteloos, door uwe inzettingen* (*b*)! — En — gelijk de Roomsch-Katholike Kerk wil, dat men in alle landen van het oosten tot het westen, en van het zuiden tot het noorden den openbaren eerdienst, in ééne en dezelfde voor het volk onverstaanbare taal, verrigten zal: zoo maakt ze ook in het gebod der tijdelijken onthouding van zekere spijze, maar hoegenaamd geen onderscheid. 't Is waar: de menschen zijn, in

(*a*) „ Matth. 23: 4."
(*b*) „ Matth. 15: 6. verg. Tit. 2: 12."

in alle landen en onder alle luchtsgesteldheden, kinderen van Adam — vleesch — dat is — onderworpen aan de neigingen der 't spoorbijstere zinnelijkheid; bij allen moeten dus het vleesch bestreden en deszelfs bewegingen en begeerlijkheden tegengewerkt en gedood worden. Maar behoeven dan de onderscheidene luchtsgesteldheden en de verschillende invloed, welken deze op de vaak zoo zeer verschillende temperamenten der menschen hebben, hier maar gansch niet in aanmerking te komen? Hoe of wel een mensch- en zielkundige Arts deze vraag beantwoorden zou?" —

Tot een bijzonder genoegen verstrekt het ons, hierop eene korte beschouwing te kunnen laten volgen, van een onlangs uitgekomen Stukje, getiteld:

Broederlijke BRIEF *van* H. W. LE SAGE TEN BROEK, *Hervormd Pred. te* Haamstede, *enz. aan* J. G. LE SAGE TEN BROEK, *Notaris te* Naaldwijk; *Over de Voortreffelijkheid van de Leer der Roomsch-Katholijke Kerk, door den laatsten geschetst. Te* Rotterdam, *bij* N. Cornel, 1816. 52 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* — 8 —

Hetzelve beantwoordt volkomen aan den titel, ademt betamelijken ernst, onwankelbare verkleefdheid aan de leere der waarheid, verstandig overleg, Christelijken ijver en broederlijke liefde. De indedaad ook om dit klein geschrift in ons oog zeer eer- en liefdewaardige maar, treedt hier in geene breedvoerige, noch ook opzettelijke en stuksgewijze wederlegging, als door anderen reeds voor hem geschied; maar levert een klein geheel, dat zeer geschikt is,

om

om de handelwijze en het geschrijf van zijnen verdoolden broeder in het regte licht te doen plaatsen, het verkeerde van deszelfs stap in 't oog te doen vallen, en den echten Protestant, die zich alleen aan het Evangelie houdt, te meer te bewegen, om toch regt dankbaar te zijn voor zijne bevoorregting, en standvastig te blijven, bij de eenvoudige belijdenis van de leer der waarheid, naar den Bijbel. De Lezer oordeele uit het volgende:

„ Neen, Broeder! hoe wel het ook van U moge gemeend zijn — hetwelk God geve! — gij zult geen één Protestant, die zijnen Godsdienst verstaat en met zijn hart omhelst, bewegen om U te volgen. De ijver, met welken zoo velen zich bevlijtigen, om uwe redenen te wederleggen, toont het U. Neen, gij zult ons, die eens verlicht geweest zijn, en het goede woord Gods gesmaakt hebben, niet bewegen om afvallig te worden; gij zult ons niet van het licht tot de duisternis doen wederkeeren; gij zult ons niet betooveren, om der waarheid niet langer gehoorzaam te wezen. Neen; gij zult ons niet bewegen, om de leer der Roomsche Kerk als een Evangelie te gelooven; neen, al kwam 'er zelfs een Engel uit den Hemel, die deze leer predikte, wij kunnen, wij mogen en willen hem niet hooren: want het is een ander Evangelie, dan ons verkondigd wordt — en door wien? — door WILLEBRORDUS? door onze Vaders? door onze Leermeesters? Neen! maar door Paulus, door Petrus, door Johannes, ja door Jezus zelven. Gebouwd op het fondament der Apostelen en Profeten, waarvan Jezus Christus de uiterste hoeksteen is, staan wij vast in ons Geloof, en roemen in de hoop der heerlijkheid Gods! — ô Hoe dwaas en onzinnig, indien gij U één oo-

oogenblik verbeelden kondt, ons daar in te zullen doen wankelen. En evenwel dit wildet gij beproeven, door U zelven verdacht te maken, door de teederste betrekkingen te verbreken, de heiligste banden te schenden, door U tegen God en menschen te bezondigen!"

„ Ach! gij zijt mijn oudere broeder; maar gedoog, dat ik U mijnen *broederlijhen raad* mededeele, en ontvang dien met alle toegenegenheid. Of zou ik vreezen moeten, dat mijne stem U niet ter ooren zal komen, dat gij mijnen welmeenenden brief ter zijde zoudt leggen, om dat uwe zielezorgers dien gevaarlijk voor uwe zaligheid keuren, en U verbieden zullen denzelven te leven? ó! Zoo zij die magt over U verkregen hebben, gelijk zij ze over anderen uitoefenen (*a*), hoe zwaar zullen zij dan eenmaal de verantwoording vinden! hoe zeer zijt gij dan te beklagen! Maar neen, ik hoop, dat uwe openlijke aanprijzing van hunne leer en instellingen, U ten minste zoo verre in hun vertrouwen zal doen deelen, dat gij de vrijheid behouden hebt, om te lezen hetgene men U antwoordt; om te hooren wat het broederlijke hart tot U spreekt. En wat is dat? Wat anders, dan dat gij van die vrijheid gebruik maakt; dat gij leest, nadenkt en onderzoekt. Gij weet het, wij matigen ons geene magt aan over het geweten, wij dringen U onze woorden niet als onfeilbaar op; wij willen slechts, dat gij U niet zult laten kluisteren door de banden der heerschzucht; dat gij uwe oogen niet sluiten zult voor het licht, hetwelk U toestraalt; dat gij

(*a*) „ *Roomsch Katholijke Catechismus* van PETRUS CANISIUS, Hoofdd. I. Onderw. 24 vr. 25 e. v. v. "

gij uw zedelijk vermogen gebruiken zult tot het beste einde, om de waarheid te leeren onderscheiden van den leugen, en is dat te veel gevergd? Is dat geen bevel van Jezus en zijne Apostelen? ô! Doe dit dan ook. Overweeg hetgene anderen tegen uwe schets hebben ingebragt, en ik U geschreven heb, om U over de voortreffelijkheid der Roomsche Leen naar waarheid te doen oordeelen. Overweeg dat onbevooroordeeld, en met een waarheidlievend gemoed; niet met het opzet om te blijven bij hetgene gij eens hebt aangenomen, om te volharden bij heegene gij eens hebt geschreven; maar met den wensch om de waarheid te leeren verstaan, zoo als die in Christus Jezus is. Vergelijk de belijdenis, die gij verloochend hebt, met de leeringen, welke gij hebt aangenomen. Vergelijk die in hare voortreffelijkheid, in haar geschiktheid, om ons God regt te doen kennen, en verheerlijken, om het waar geluk van den mensch te bevorderen. Vergelijk ze met de openbaring van God in het Evangelie, en beledig zijne wijsheid en liefde niet langer, door zijn onderwijs twijfelachtig, dubbelzinnig, onverstaanbaar te kenten. Stel zulk een onderzoek met alen ernst te werk, want, ô! 'er hangt zoo veel van af, voor uw geluk, voor uwe ware vertroosting in leven en sterven, voor uwe zaligheid hiernamaals, dat gij niet mistast, U niet misleiden, en op verkeerde gronden gerust stellen laat. Ach! wat zou het voor U te zeggen zijn, wanneer gij U in de eeuwigheid bedrogen vondt, wanneer gij U daar te beklagen hadt, dat gij van de waarheid waart afgeweken om den leugen na te volgen. Hoe toch zoudt gij U daarvoor verantwoorden kunnen? Welaan dan, de waarheid op nieuw onderzocht, broeder!

der! dat gedaan met een ootmoedig, nederig en biddend hart tot God, om wijsheid en licht, ô! gij zult dan zeker de waarheid vinden en deze zal U vrijmaken."

„Maar vak U dat geluk door de barmhartigheid van God en onzen Zaligmaker te beurt, ô! doe dan ook openlijk hulde aan dezelve. Zoo alleen, kunt gij uwen misslag goed maken. — Neen, ik wil U niet veroordeelen. Ik hoop, dat uw eigen gewoten U, ook bij het scherpste onderzoek, zal vrijspreken van alle slinksche bedoelingen; maar met dat al moet ik U ten sterksten aanraden, om dit met alle gerouwheid, als in de tegenwoordigheid Gods, te onderzoeken. Vindt gij deswegens geene beschuldiging, denk dan echter ook ernstig na over hetgene gij gedaan hebt, in de openlijke aanprijzing van eene leer, die niet uit God is, hoe gij U daar door tegen de waarheid, tegen God zelven verzet, en U bezondigd hebt tegen de menschen. Bedenk dit ernstig, opdat gij U regt voor God verootmoedigen, Hem uwe zonden belijden, en om vergeving in het bloed van Christus bidden moogt. Maar sterk U dan ook in het geloof en vertrouwen op God, opdat gij moed moogt hebben, om de ketenen te verbreken, die U gekluisterd houden, en openlijk weder te keeren tot de waarheid van welke gij zijt afgeweken. En wat zou U daarvan terug houden? Geene Ban-blikseems moeten U verschrikken, geene bedreigingen U ontrusten: de God der waarheid zal met U zijn en U beschermen. Geene vrees voor schande moet U belemmeren; neen! het is geene schande, voor den feilbaren mensch te belijden: ik heb gedwaald! maar het is schande, tegen alle licht en gronden van overtuiging aan, in zijne dwaling te volharden."

ô!

Digitized by Google

„ ó! Mogt ik dan nog eens deze edelmoedige beijdenis uit uwen mond hooren, terwijl wij nog op aarde zijn; hoe vrolijk zou mijn broederhart kloppen! Mogt ik iets toebrengen om U daartoe te beweger, hoe welmeenend zou ik God danken, hoe groot zou mij deze belooning wezen, hoe kostelijk zou deze vergoeding zijn, voor mijne tegenwoordige droefheid en smart! — En moet ik die hier blijven gevoelen, moet ik hier die gewenschte vreugde missen, ach! óok dan nog wil ik U niet veroordeelen, maar voor U bidden, dat God U barmhartig zij."

„ ó! Mogt zijn alwetend oog, door den nevel der dwaling, de opregtheid in uw hart ontdekken; mogt daarin dat geloof in Jezus Christus, als de eenige oorzaak van vergeving, leven en zaligheid, met die liefde tot hem, waarlijk wonen, en meer en meer versterkt worden, die in uwe woorden doorstralen. Mogt Hij ook mij bevestigen in Christus. ó! Broeder! dan zouden wij elkander eens wederzien, daar waar geene menschelijke leeringen uwer Kerk, onze harten meer verwijderen; de waarheid en de liefde zouden ons daar als Broeders doen wonen, en ons voor eeuwig aan elkander verbinden. Dan zouden wij ons onuitsprekelijk verheugen, en met vereenigde harten hem aanbidden en danken, die ons gekocht heeft door zijn bloed. — Hij geve U en mij dit voorregt, naar den rijkdom zijner genade!"

Wie zegt hier niet, met ons, volmondig *amen* op?

Iets

Iets voor CHRISTENEN; eene bijdrage tot de Hedendaagsche Geschriften over de voornaamste Godsdienstige geschillen, die tusschen de Roomsch-Katholijken en Protestanten bestaan, en welke door den Heer Notaris LE SAGE TEN BROEK C. S., *in den loop dezes Jaars zijn verlevendigd geworden.*

Ik bidde u broeders, neemt acht op de gene, die tweedragt en ergernissen aanregten tegen de leere, die gij van ons geleerd hebt: en wijkt af van dezelve.
Want dezulke dienen onzen Heer JEZUS CHRISTUS niet, maar haren buik, en verleiden, door schoonspreken en prijzen, de harten der eenvoudigen.

PAULUS.

In 's Gravenhage, *bij* de Erve J. Thierrij *en* C. Menting *en Zoon.* 37 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f — 8 —*

Dit *iets* doet de ongenoemde Schrijver voorkomen, en wij merken het dus ook gaarne aan, als een brief geschreven aan een vriend, en op aandrang van vrienden uitgegeven, ter bereiking van meer dan een oogmerk. — Het dient in zekeren opzigte ter verdediging van het Stukje: *Een Protestant aan zijne Mede-Protestanten* (1) tegen de *Vrijmoedige bedenkingen van eenen Protestant, die voornemens is tot den Roomsch-Katholijken Godsdienst over te gaan*, (2) velt natuurlijk een ongunstig oordeel over LE SAGE TEN BROEKS *Voortreffelijkheid van de Roomsch-Katholijke Kerkleer*, bevat verscheide nuttige en meer of min belangrijke wenken, ter goede beoordeeling niet alleen van den staat des verschils, maar ook

van

van de vroegere en latere pogingen der zoogenaamde vereenigingzoekers, en doet voorts duidelijk opmerken, hoe zeer hij zich verpligt gevoelt, om zeer ongeuftig de bijzondere en kenmerkende (of onderscheidende) leerstukken en gebruiken der Roomschgezindenne beschouwen. Ons gevoelen over de drie genoemde schriften, reeds medegedeeld, hebben wij hier niet te herhalen, zij die lust en tijd hebben, om het hier nedergestelde daarmede eens te vergelijken, zullen de overeenstemming in de hoofdzaak, en eenig verschil ten aanzien van eenige bijzonderheden, opmerken. Zoo min als onze Briefschrijver, houden wij den Steller van de *Vrijmoedige Bedenkingen* voor eenen Roomschen Geestelijke, maar blijven ook nog altoos het bijbegrel: *van eenen Protestant dit voornemens is tot den Roomsch-Katholijken Godsdienst over te gaan*, wantrouwen. Hoe het hiermede ook gelegen zijn moge, (want wij kunnen ons daarover nu niet verder uitlaten) wij roemen het goede oogmerk van dezen Briefschrijver, en het komt ons voor, dat hij zich met regt moge vleijen: *dat de Lezer hier en daar wel iets der zenswaardigs en zelfs belangrijks zal aantreffen, dat hij ten minste geene redenen zal hebben, om zich over het aankoopen van dit Stukje te beklagen.*

De ONZIGTBARE. Of de GODDELIJKE VOORZIENIGHEID werkzaam in de lotgevallen der menschen. Een Historisch, Zedekundig en Godsdienstig Leesboek. Door W. GORDE, *Christen Leeraar te* Rotterdam. *Derde en Laatste Deel. Met Platen. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1815. *Behalve het Voorwerk,* 234 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2:10.

In de ernstige Voorrede geeft de Eerw. GORDE zijne

zijn eigenlijk oogmerk, met de uitgave van dit Derde Deel, als toevoegsel duidelijk op, en doet de redenen kennen, welke hem bewogen hebben, om hetzelve zoo in te rigten, dat hier, in de eerste plaats, voorkomen, *onloochenbare leidingen Gods en bijzondere blijken der Goddelijke Voorzienigheid in gevaren*, vervolgens *in den mensch tot zijne bestemming, en tot zijn geluk op te leiden*, en daarna, in *vergelding van goed en kwaad* reeds in deze wereld; terwijl het slot den Onzigtbaren voorstelt, als *zigtbaar in de gebeurtenissen van den laatsten tijd*. Dit Deel moet men dus eenigermate beschouwen, als de vervulling der voorwaardelijk, bij de uitgave van een vroeger, gedane belofte, om namelijk, door de ontwikkeling van eene en andere bijzonderheid, en door *voorbeelden*, opmerkzaam te maken, op de zigtbare hand van den Onzigtbaren, in de gebeurtenissen van den laatsten tijd. Wij zeggen *eenigermate*, dewijl alleen het laatste of 43ste Hoofdstuk, van bladz. 222—254. daartoe hier opzettelijk is afgezonderd, schoon het voorbeeld van den berüchten NAPOLEON BUONAPARTE, van bladz. 196 af, hiertoe ook behoort. Wij twijfelen er niet aan, of de groote voorraad van verzamelde voorbeelden tot de drie opgenoemde rubrieken, en tevens zoo wel de prijswaardige voorzigtigheid, om niet te voorbarig te oordeelen, als de onderscheidene werken en stukjes, waarin ook voor de Nederlandsche Lezers, dit onderwerp meer of min opzettelijk en uitvoerig is behandeld, zijn de redenen, waarom de Eerw. GOEDE geoordeeld heeft, zijn, offschoon dan ook niet stellig genit, voornemen, in zoo verre te veranderen, en niet geheel uit te voeren. Hij wil ook het hier voorgestelde slechts hebben aangemerkt als eene korte schets, ontworpen, om daaruit bouwstoffen

sen te kunnen verzamelen tot een vollediger tafereel.

De voorstelling en omwikkeling van een vijftigtal voorbeelden, benevens de korte beredeneerde aanmerkingen, daar bij en tusschen gevoegd, leveren eene verscheidenheid op, welke aan de meeste Lezeren zeer aangenaam zijn zal. Hoewel ze niet alle even duidelijk en zeker zijn, bepalen ze toch alle; zoo als ze hier voorgesteld zijn, de aandacht bij eene steeds werkzame, en nu en dan als duidelijk tusschen beiden komende Voorzienigheid Gods. De opmerkzame lezing daarvan, doet den beschouwer zien, hoe, ten allen tijde, reeds in dit leven, de bewijzen voorgekomen zijn, *dat het kwaad zijnen meester loont* — dat de voorspoed *der boosen slechts schijn en kort is* — en dat de *beoefenaar van deugd en Godsvrucht alleen op wezenlijk genoegen hopen kan.* De voorbeelden hier bijgebragt, hadden zeker nog verbazend vermenigvuldigd kunnen worden, maar natuurlijk heeft de Eerw. GORDE geoordeeld, slechts eenige van de in zijn oog allervoornaamste, welke hem bekend werden, te moeten te berde brengen. Onder dezen voorraad hadden wij voor ons echter hier ook wel een of ander verlangd en verwacht, om te doen blijken, dat ook onregtvaardig verkregene erfenissen, ten nadeele van de zulken die het noodig en en regtmatige aanspraak op hadden, den onregtmatigen bezitter geen wezenlijk genot aanbrengen. Wij verblijden ons, dat, niettegenstaande de eenigzins scherpe verdediging in de Voorrede, het ons en velen hinderend woord *noodlot*, in dit Deel, niet opzettelijk gebezigd voorkomt. Gelijk de beide vorige Deelen, zoo is ook dit Derde versierd met een paar Platen; waar van de eerste den omgekochten Kamerdienaar voorstelt, in het

vertrek vredende van FREDERIK DEN IIden, om dien niets kwaads vermoedenden Koning, door een kop koffij, met vergift te doen sterven, en door het sterk aanzien van den Monnich zoodanig in angst gebragt, dat hij zijn godloos voornemen bekent, en om genade smeekt; en de andere den overtogt van *Europa*'s diep vernederden beroerder op het Engelsch Oorlogschip, 't welk hem naar *St. Helena* over moest brengen. — Om de nuttige strekking van dit stuk te meer te doen kennen, nemen wij gaarne een paar voorbeelden over:

„ ATHENAGORAS *en* JAKOB HEISING."

„ Dewijl een verstandig onderzoek van den christelijken Godsdienst ten uiterste noodzakelijk is, en den grondslag tot eene vaste, zekere en duurzame overtuiging van deszelfs waarheid uitmaakt, zoo wordt hetzelve niet slechts in de heilige schrift op het dringendste en nadrukkelijkst aanbevolen; maar de Goddelijke Voorzienigheid weet ook, dikwerf door geheel bijzondere wegen, ja zelfs door middel van tegenstrijdige oogmerken, als die de mensch heeft, hem zoo ver te brengen, dat hij aan het onderzoeken geraakt. Een paar voorbeelden hiervan, uit de oude en nieuwe kerkelijke geschiedenis genomen, verdienen onze bijzondere opmerking, en worden dus, hier ter plaatse, inzonderheid, tot versterking van ons geloof, aangehaald."

„ ATHENAGORAS, die omtrent het jaar 177 naar de christelijke jaartelling leefde, was, in het stuk van Godsdienst, een heiden. In zijne jeugd legde hij zich op de wijsbegeerte toe, welke in dien tijd in zwang ging en die hij ook niederhand in zijne vaderstad openlijk onderwees.

ween. Eens vatte de hij het voornemen op, om tegen het christendom te schrijven. Vermits hij hierbij nu grondig te werk gaan wilde, zoo hield hij het noodig, zich vooraf met de leerstellingen van den christelijken Godsdienst nauwkeurig bekend te maken. Met dit oogmerk las hij de heilige schrift, maar werd, in plaats van daarin voedsel voor zijne bedenkingen tegen en afkeer van denzelven te vinden, door die lezen veel eer zoodanig in zijn gemoed getroffen, dat hij niet slechts van zijne voorgenemene wederlegging des christendoms afstand deed, maar ook, even als wel een apostel PAULUS, uit eenen verklaarden vijand, een ijverig vriend, verdediger en leeraar van hetzelve werd. Hij was daarom, na zijne bekeering, gedurig bezig, om anderen in het christendom te onderwijzen, en besteedde er al zijne geleerdheid toe, om de goede zaak van den christelijken Godsdienst te verdedigen."

Iets dergelijks geboerde er in later tijd, met den Jezuit JACOB REISING. Deze leefde in de eerste helft der vorige eeuw en was hofprediker bij WOLFGANG FREDERIK, Paltsgraaf aan den *Rhijn*, die, uit hoofde van staatkundige redenen, den Roomsch katholijken Godsdienst aannam, denzelven met geweld in zijn vorstendom *Neuburg* invoerde en de protestanten hevig vervolgde. REISING droeg het zijne tot deze vervolgingen bij, en wilde nu ook door wederleggende schriften degenen, die in zijn oog ketters waren, wederleggen. Doch onder het bewerken dier schriften erkende hij de waarheid, die hij in het woord van God gegrond en daardoor bevestigd vond, en omhelsde dezelve." —

„Zoo moest het besluit van den eenen om tegen den christelijken Godsdienst te schrijven, hem aanleiding geven, om den Godsdienst te

onderzoeken, en, tot dat einde, de heilige schrift te lezen; terwijl het opzet van den anderen, om de beijders van den Protestantschen Godsdienst in zijne schriften te bestrijden, het hem noodzakelijk maakte derzelver leerstellingen naauwkeuriger te onderzoeken en die met de heilige schrift te vergelijken. Maar juist dit was het, waardoor God eene plotselinge verandering bij hen bewerken wilde. Beiden moesten daardoor aangespoord worden, om den bijbel te lezen, dien zorgvuldig en naauwkeurig te onderzoeken, en, langs dien weg, tot kennis der waarheid te geraken."

De lezing van het geheel diene, om velen meer in 't oog te doen houden, dat de Onzigtbare hem overal vergezelt, en als de onbedriegelijke getuige zijner gedachten en daden, ook hen eens zal vergelden naar hunne werken!

De KALMUKKEN. Een Tafereel der Zeden, Gewoonten, Gebruiken enz. van dat Volk. Naar het Hoogduitsch van B. BERGMANN.

Quid verum atque decens, curo et rogo.

Te Leeuwarden, *bij* Steenbergen van Goor, 1815. XV *en* 408 *Bladze. In gr.* 8*vo.* *De prijs is f* 3: 6: —

Onder dezen Titel ontvangen wij eene belangrijke bijdrage tot de kennis des Aardrijks, door de zeer naauwkeurige schildering van een der talrijke Volken, die *Ruslands* magtigen scepter, thans met ons zoo naauw bevriend, hunne hulde betoonen. Het is een dier Volken, bij welks naam velen zich terstond, al wat ruw, al wat lomp, al wat barbaarsch is, voor den geest brengen:

de

de Kalmukken. Hoe vreemd zal het dezen dus in de ooren klinken, dat dit Volk, ja wel tot de omzwervende herderstammen behoort, even als de oude Aartsvaders en de tegenwoordige *Arabieren*, maar nogtans niet alléén eenen geregelden vorm van bestuur, maar ook eenen Adel, verschillende trappen van Geestelijkheid, ja zelfs schrift, boeken, eene letterkunde, voorheen zelfs boekdrukkerijen — bezitten. Dit Volk is der beschrijving ook des te waardiger, daar het 't verst naar het Westen is doorgedrongen van alle stammen uit dat beroemde Volksgeslacht, de *Mongolen*, die eertijds, onder GANGIS-KAN en zijne opvolgers, de halve wereld deden sidderen, en thans nog eenen Godsdienst belijden, die door deszelfs zonderlinge stellingen en gebruiken veel stoffe tot nadenken en vergelijkingen biedt, — het *Lamismus*, of den dienst des *Delai-Lama's*. In der daad leven *de Kalmukken* van alle deze Volkeren, die hunnen hoofdzetel in het midden van *Azië* hebben, en hunne takken tot in *China* verbreiden, aan het andere uiterste, geheel afgezonderd van hunne broederen, en door louter *Christenen* of *Mohamedanen* omgeven.

Deze beschrijving is het werk van den Heere BERGMANN, die zich drie jaren onder dit Volk heeft opgehouden, met het bepaalde oogmerk, om zich met hunne zeden nader bekend te maken, en de ongerijmde sprookjes, die men van *de Kalmukken* verhaalt, door dadzaken te kunnen vervangen. In de volkplanting der *Evangelische Broederen*, of zoogenaamde *Hernhutters*, *Sarepte*, maakte hij het eerst hunne kennis, die den laat tot nadere bescheiden wegens hunnen landaard bij hem opwekte. Hij heeft dus betere gelegenheid gehad, om ons iets volledigs te leveren, dan eenig *Europisch* Schrijver voor hem, zelfs

zelfs dan PALLAS; en hij heeft hier aan ook beantwoord met eene naauwgezetheid, eene volledigheid, die zelfs bijna tot het uiterste der al te groote uitvoerigheid, en ſtilſtaan bij kleinigheden, vervalt. Inderdaad hinderde ons nu en dan deze al te zorgvuldige, en hier en daar vermoeijende opſomming van dingen, waarover de Lezer zich minder bekommert, en welke hem, bij voorbeeld, noch het getal en de grootte der platen aan den *Kalmukſchen* Schoorſteen, noch alle de onderſcheidene vormen der houten *Kalmukſche* drinkſchalen, kwijtſcheldt. Doch dit gebrek — zoo het er een is — wordt meer dan vergoed, door eene menigte zeer belangrijke en aangenaame bijzonderheden, aangaande het land, de levenswijze, den volksaard en het karakter, den trap der beſchaving, de wetenſchappen en den Godsdienst der *Kalmukken*. Omtrent dezen laatſten treedt de Heer BERGMANN vooral in vele bijzonderheden, doch, ſchoon hij de weetgierigheid volkomen bevredigt, nopens de uiterlijke gedaante, plegtigheden, feesten, dienaars enz. van dezen eeredienst, misten wij tot onze verwondering, eene opgave of ſchets van de Fabelleer, en het Godsdienstig ſteiſel dezer Afgodendienaars, waarvan ſlechts bij gelegenheid eenige losse en weinig zamenhangende berigten voorkomen.

Men gevoelt lightelijk, dat ons beſtek niet gedoogt den Schrijver in de talrijke merkwaardigheden, door hem geboekt, op den voet te volgen. Wij zullen ons, met de aanſtipping van het een en ander, te welk ons bijzonder getroffen heeft, moeten vergenoegen.

De *Kalmukken*, die het heidenveld, tusſchen den *Don*, de *Wolgal*, de *Kaspiſche Zee* en de rivieren *Kuma* en *Manaisch* bewoonen, zijn veeboeders, wier rijkdom in kameelen, paarden, run-

runderen, schapen, en ten deele ook in geiten bestaat, met welke zij, als tot de *Nomadische* Volken behoorende, gedurig rondtrekken, om betere weide te zoeken. Deze kudden geven hun melk, die zij grootendeels laten verzuren en gisten tot brandewijn. Schapenvleesch is hun gewone voedsel, uit het dierenrijk.

Buitendien eten zij ook wel als lekkernij marmotten, en de armen verachten zelfs geen dood vee, 't welk zij op den weg vinden. Uit het plantenrijk, is meel of breij de hoofdschotel, echter hebben zij ook broodkoeken. De toebereiding der spijzen is ten uiterste walgelijk, zij houden het wasschen der potten, schotels enz. voor zonde, zoo dat men, bij voorbeeld: NB. den reuk van het paardenvleesch nog gedurende het thee drinken in de drinkschalen bespeurt, en de stukken knoflook op de melkdranken in het rond drijven. De ingewanden haalt men met de handen uit de verschgeslagte beesten. De *Kalmukken* houden, (vermoedelijk nog als een overblijfsel hunner voormalige betrekking tot *China*, waarvan de regerende Familie ook het *Lamismus* belijdt) zeer veel van thee, die uit platte tafeltjes of koekjes van één voet lang bestaat, en *tichelthee* heet. Ook van tabak houdt de *Kalmuk* zeer veel; de pijp is in zijnen mond, als hij zich ter ruste nederlegt, en als hij opstaat. Hunne hutten zijn van hout, met vilten kleeden gedekt, die bij hunne reizen ligtelijk opgenomen, en vervoerd kunnen worden. Hunne kleeding bestaat uit een boven- en onderkleed, eene broek en een hemd; de aanzienlijken hebben bovendien nog twee meestal lakensche kleedingsstukken, en pelsen van lammer- of schapenvellen. Tegen den regen beveiligen zij zich door vilten mantels, zij dragen voorts mutsen en laarsen. De *Kalmukken* zijn bij uitstek

Digitized by Google

schrander voor allerlei huisselijke bedrijven en beroepen, doch de verhuizing van een gedeelte der Natie, de *Torgoten*, naar het *Chineesche* grondgebied, onder de Regering der Groote CATHARINA, heeft verscheidene kunsten bij hen doen te niet gaan, zoo als die van in metaal te werken, waar voor zij ongemeen beroemd, en waarin zij ook bij uitstek bekwaam waren, en de Boekdrukkunst. Tot de jagt gebruikt men niet alleen het schietgeweer, maar ook de zweep, bepaaldelijk voor wolven en vossen. Onder de volks-vermaken rekent men harddraverij, worstelen, dans en gezang. In het laatste hebben zij *Rhapsoden*, zoo wel als heldendichters; het onderwerp is meest de halfgod DSCHANGAR, die duizenden van helden met éénen slag nederwerpt, honderde jaren op een wonderpaard rondjaagt, met zijne twaalf helden alléén de grootste Vorsten der aarde overweldigt, de rijken der hel en des hemels bedwingt. Een gemeene *Kalmuk*, (dus luidt het verhaal) was gestorven, doch bij abuis, alzoo zijn sterfuur nog niet gekomen was: deze misvatting werd verholpen, en de man uit de benedenwereld naar boven gezonden; voor de uitgestane angst werd hem vergund, een van die hemelsche liederen vóór zich uit te kiezen. Dit deed hij, en nam het lied van DSCHANGAR, bestaande uit 360 Gezangen, 't welk hij echter niet mogt uiten, eer hij een' *Gallung* (voornamen *Kalmuksche*n Priester) ontmoette. Toevallig keert er een ten zijnen huize in, en nu ontboeit zich zijne tong tot ieders verbazing, in de heerlijkste liederen. Rijkdom en aanzien, was het gevolg en de belooning zijner kunst. Drie dagen en drie nachten zou hij achteréén hebben kunnen zingen. De *Vice-Chan* der *Kalmukken* zou 50 dier Gezangen van buiten kennen. Wij vermel-

Digitized by Google

melden dit geval een weinig uitvoerig, omdat het ons geen onduidelijk denkbeeld geeft van de denkwijze en den trap van beschaving des *Kalmukschen* Volks. —

Wat deszelfs zintuigen en geestvermogens betreft, de eerste zijn scherp, en door vroege oefening tot eene zeldzame, bijna ongeloofelijke hoogte gevoerd. Hij *tele* zijn veé niet, maar *overziet* het slechts, en dadelijk is hij genoegzaam met de merkteekenen van ieder dier bekend, om terstond een vermist of gestolen beest te kunnen beschrijven. Hun gehoor is ook goed, doch niet zoo sterk. De reuk is uitmuntend; in donkere nachten wijst de geur der kruiden en planten hun den weg huiswaarts. Niet minder voortreffelijk is hun geheugen, en de dichtstukken, als de *Dschangariade*, pleiten voor hunne verbeeldingskracht, (altijd het werkzaamst bij halfbeschaafde Volken). In schranderheid moet zelfs de *Rus*, hoe zeer als doorslepen bekend, voor den *Kalmuk* het veld ruimen. Kinderen van vier jaren, leeren *Europische* talen verstaan, om ontvangene bevelen te volbrengen. Maar juist die schranderheid maakt hen, door het misbruik, tot listige bedriegers; die zich door allerlei slinksche wegen ten koste van anderen zoeken te bevoordeelen. Hun bijgeloof, hetwelk elders zijne wederga zoekt, gaat met standvastigen ijver voor hunne wet, en deze is — wie zou het gelooven? — toch met ongemeene verdraagzaamheid gepaard, die nogtans de spotzucht met andersdenkenden niet uitsluit. Zachtmoedigheid, zelfs omtrent dieren, en matigheid, worden den *Kalmuk* door zijnen Godsdienst voorgeschreven, ook spaarzaamheid, want er mag niets verloren gaan. Doch zoo dra zij op eens anders kosten onmatig zijn kunnen, zullen zij het niet verzuimen: één *Kalmuk* kan daartoe

genoodigd zijnde, een vierde, ja een half schaap binnen zweigen? Zij zijn gestreng, maar het moet niet lang duren. Het huwelijk is er heilig, slechts de ongehuwde staat der Priesters, (die pest der Maatschappijen) besmet daar ook de zedelijkheid. Voor eer en schande zijn zij volstrekt ongevoelig. Lompheid en trotsheid zijn bij hen in 't oog loopende ondeugden. Uit dit alles maakt de Schrijver, wat het zedelijke betreft, voor hun eene ongunstige slotsom op. —

Het verdient onze opmerking, dat verscheidene gewoonten van dit Volk, (gelijk de kundige Schrijver opmerkt) eene treffende overeenkomst hebben, met die der *Grieken*, ten tijde van HOMERUS. Hunne wijze van boren, de bepaling van de verte des wegs door de stem, het bewaren van het meel in zakken van dierenvellen, de eenparige arbeid van mannen en vrouwen, welke de laatste van den vernederenden staat der slavernije vrij waart, en het bewijs is eener aanvankelijke beschaving, — dit alles heeft op dezelfde wijze bij de *Kalmukken*, als bij de oude *Grieken* plaats.

Eene andere, nog veel treffender overeenkomst, heeft er tusschen de Godsdienstige inzettingen der *Kalmukken*, en die der *Roomsche* kerke, plaats. Bij voorbeeld: in den ongehuwden staat der Priesters, de Kloosters, de rozenkrans bij het bidden, het vagevuur, de zielmissen, den onbegrensden eerbied voor de Priesters, en de onderscheidene trappen der *Hiërarchie*, van de *Mondschi* (*Seminaristen*) *Gätsulen* (*Diacons*) *Gällungs* (*Priesters*), *Ubuschi* (monniken) *en Ubusunaa* (nonnen) tot de *Lama's* (bisschoppen) Opper-*Lama*, (aartsbisschoppen) en *Dekki-Lama* (paus). De oorzaak is te begrijpen: ten tijde der verwasstering van de Christenkerk was het Heidendom geheel besmet,

smet, met bijna alle de *Asiatische* bijgeloovigheden, en gebruiken, die, toen de nieuwbekeerden uit Staatkunde tot het geloof overgingen, hen getrouwelijk verzelden, en zoo doende den Godsdienst des Zaligmakers, tot op dezen dag, bij velen met wanbegrippen en wanstaltigheden overladden, die men vergeefs in de oude *Joodsche* Kerk heeft zoeken weder te vinden. — De bijgeloovige eerbied der *Kalmukken* voor hunne Geestelijken, gaat zoo verre, dat zij zeggen: *Een dag, dien een Priester in de uitoefening van zijne heilige pligten doorbrengt, is meer waardig, dan de geboorte van tienduizend menschen.* Tot dat einde hebben zij ook hunne hel met afgrijselijke schrikbeelden en pijnigingen opgevuld, zoo als: snijdende messen, pijnlijke zagen, gloeijende brandspitten en ketels, en eene kokende zee; — om hunne onderhoorigen te beter in bedwang te houden. Met dat alles, getuigt van hunne verdraagzaamheid en verlichte denkwijze omtrent anderen, de volgende schoone fabel.

„Toen DSCHAGDSCHAMUNI," zeggen zij, „op „den *Sambutth* nederdaalde, verkondigde hij „zijne leer niet enkel in *Indie*, maar zelfs in „de verst afgelegene landen. DSCHAGDSCHAMUNI „vond echter, dat niet alle volken in staat waren, om het Lamische geloof genoegzaam te „bevatten. Ten einde hen nu evenwel niet in „den nevel der onwetenheid te laten rondtolten, deed hij, wat hem het raadzaamste scheen „te zijn, terwijl hij aan de vreemde volken „zoodanige wetten gaf, die overeenkomstig eene „denkwijze waren. De zegen van DSCHAGDSCHAMUNI werd over alle volken uitgestort; „en offschoon de Lamisten dezen zegen in zijne „ganische uitgebreidheid ontvingen, gingen „nogtans ook de andere godsdienstige partijen

„niet

„ niet geheel en al ledig henen. Wie naar zijne
„ wet handelt, gaat niet verloren, maar heeft
„ eene toekomstige zaligheid te verwachten,
„ het zij hij een Christen of een Mahomedaan
„ is." —

Men kan, uit het gezegde, genoegzaam tot de belangrijkheid dezes werks besluiten. Ook de vertaling is zeer goed. Op bladz. 218, reg. 3. hebben wij eene belachelijke drukfout aangetroffen. *Het gaat hun even als den Rus* POLIJPHEMUS (voor *Reus*). Het boek is anders vrij zuiver van feilen. —

Keur van belangrijke en onderhoudende Verhalen. *Door* A. BRUGGEMANS. *Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé *en* Zoon, 1815. 265 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is* 2: 8: —

De Heer BRUGGEMANS, geeft dit viertal verhalen, als eene soort van vervolg op zijne vroeger uitgegevene *Tafereelen uit het menschelijke leven*, en belooft ook van het voor ons liggende werk, bij een gunstig onthaal, de voortzetting. Of deze vertellingen oorspronkelijk dan wel vertaald zijn, wordt niet gemeld, de hoofdzaak is deze, dat zij belang moeten wekken, en dit is wezenlijk het geval. Een derzelven is uit de *Russische* Geschiedenis, en wel meerendeels uit de Oorlogen der jaren 1805 tot 1807 ontleend: het derde valt voor in het begin der achttiende Eeuw, met name in den Oorlog van Prins EUGENIUS tegen de *Turken* (1716) en de twee andere zijn zedeschilderingen uit *Duitschland*. Het eerste, IWAN LEONTIF GODUNOW, heeft een zeer treurig begin en einde. Een minnaar ziet, op het punt van zijn hoogste geluk te bereiken,

des

des avonds de stad, waar zijn geliefde woont, in volle vlam, en toen hij derwaarts komt, is het meisje met haren vader verbrand! Deze minnaar, daarop een Geestelijke geworden, heeft jaren daarna het geluk, den neef zijner verlorene bruid het leven te redden, deze wordt zijn kweekeling, en de held dezer Geschiedenis. In den krijgsdienst getreden, leert hij eene vrolijke deugdzame Predikants dochter in *Pruisen* kennen, doch stelt, uit hoofde van de onzekerheid zijns verblijfs, en daarna uit kieschheid, om eerst zijne moeder, en vaderlijken vriend kennis te geven, zijne verklaring zoo lang uit, tot het meisje reeds door een' zamenloop van omstandigheden in de armen eens Verleiders gevallen is, hetwelk en haren ouden vader van smart, en haar zelve van wroeging het leven kost. IWAN OODUNOW kiest daarop de eenzaamheid, ter zijde van zijn' pleegvader.

In LIJDIA VAN ZWARTSBACH, zegeviert de deugd over de snoode lagen van eenen wellustigen Vorst, door eene ondeugende koppelaarster ondersteund. Aan deze was LIJDIA in handen geleverd, door een' zoogenoemden weldoener, die niet dulden kon, dat hare natuurlijke bevalligheid, een door hem ontworpen huwelijksplan, zou in den weg staan. Liever werpt hij haar dus der ondeugd in de kaken: doch hare vaste beginselen weerstaan de vleijendste verzoekingen, en zij bekomt eindelijk, tot belooning harer standvastigheid in het goede, de hand van den edelen ROZENHEIM, juist den man, wiens bezit men haar niet gunde, om wien zij voorheen was opgeofferd, en dien zij langen tijd in stilte beminde.

De *Geschiedenis van den Marquis* RUFINO, bevat eigenlijk twee in een gevlochtene geschiedverhalen, vooreerst de liefde van den Marquis, tot

tot een zeer edel meisje te *Weenen*, wier bezit hem door zijnen gewaanden vriend, den ondergenden FRANCESCO Prins van CARRACCIOLI betwist wordt. In dezen vertoont zich het *Italiaansche* karakter, in zijne afzigtigste zijde. RUFINO nogtans zegevierr, door braafheid, moed, en edelaardigheid, over zijnen mededinger, die vergeefs een moord aan zijne vrouw tracht te begaan; en deze naderhand uit de maatschappij verwijdert, om ongestoord de schoone ISABELLA te kunnen beminnen. Ten behoeve dezer ongetemde drift, wil hij zelfs zijn vriend RUFINO doen vermoorden, doch dit opzet uitgelekt zijnde, neemt hij de vlugt. — Het tweede verhaal is dat van den liefdehandel, eens zekeren Priesters, met de vrouw van CARACCIOLI, welke ontdekt wordt, en den Geestelijke op de vlugt, en onder de Roovers brengt, in welk gezelschap hij als hun Opperhoofd, naderhand de opgeslotene vrouw van CARACCIOLI, zijne onde geliefde bevrijdt, en op de bede der stervende vrouw, die onder haren jammer en schande bezwijkt, op nieuws de wapenrusting der Struikroovers, voor de pij des monniks verwisselt, die eindelijk ook CARACCIOLI zelf aanneemt, om in eens voor zijne talooze zonden te boeten. Behalve het wat al te onwaarschijnlijke en romaneske, 't welk men hier aantreft, hebben wij nog eene andere aanmerking. Reeds in GODUNOW komt afzondering van de wereld door het kloosterleven, als een haven tegen de stormen des levens voor, en hier wordt het als geruststelling tegen de wroegingen van het geweten, als een zeker geneesmiddel tegen de vertwijfeling, in de voorbeelden van BORONZO (den Roover) en CARACCIOLI aangeprezen. Wij hopen daarom van harte, dat althans het laatste voorval vertaald is: want het zou ons leed

doen,

Boom, gevdeleas van zulke eenen aard, in deze eeuw, in eenen *Nederlandschen* Schrijver te vinden. Het wanbegrip der *Romansche* Kerk, dat luijde, althans voor de wereld nutteloose afsondering oode aangenaam zij, is onbijbelsch zoowel als onredelijk. ZIMMERMANN beeft, in zijne *Eenzaamheid*, de gruwelen dier zoogenoemde heilige Kloosterbroeders zonneklaar aan het licht gebragt, en de voortreffelijke REINHARD in zijne zedeleer, de volstrekte strijdigheid met Rede en Evangelie aangetoond van eene levenswijze, die de bevolking stremt, duizende hoofden en handen voor werkdadige menschenliefde doet verloren gaan, de maatschappij van vele groote talenten beroofd, en onder schijn van lang te bidden, talloose huizen van weduwen en weezen door schandelijke Testamenten heeft opgegeten? Nu, de algemeene geest van *Europa's* Regering, zal boek die monster, het welk nog alleen in *Spanje*, *Portugal* en *Italie* tiert, niet weder het hoofd aan opsteken!

Het laatste verhaal is het korste, en ook minst beduidende, SOPHIA DALBERG, is een goedhartig, doch ligtzinnig meisje, die zich door een' Officier laat schaken, buitenstands niet getrouwd kan worden, armoede lijdt, en eindelijk, juist op het pant van in de handen eens ouden wellustelings te vallen, door een *Deus ex machina*, een' weldadigen Oom wordt gered.

Als eene proef van den doorgaans schoonen stijl, strekke hier de volgende schilderij van den Hertog van MODENA, (in den aanvang der XVIIIde Eeuw) en van zijnen Staatsdienaar, den ouden Marquis RUFINO.

„ Verre verwijderd van het begrip, dat de Staat gelijk was aan den mensch in zijnen natuurlijken toestand, die geenen regter boven zich erkent, en slechts zelfbehoud en de vermeer-

meerdering van zijn eigen geluk als het hoogste doel beschouwt, geloofden zij veel meer, dat het volksregt geen spinneweb was, dat den zwakken verworgen, doch hetwelk de sterkere naar welgevallen verbreken konde, en hielden zich vast overtuigd, dat de grondstellingen der zedeleer voor den Staat, zoo wel als voor den enkelen mensch, heilig en onschendbaar moesten zijn; dat de Vorst verpligt was het voorbeeld zijner onderdanen te zijn, en dezelve te overtuigen, dat zijn gegeven woord, gelijk ook het regt en eigendom van anderen, heilig zijn moesten. Onverwrikbaar was ook hun geloof, dat eene wijze Voorzienigheid onaphoudelijk over hun waakte, dat hare ontwerpen tot welzijn van het menschelijk geslacht even zoo min door geweld als door list en bedrog konden verijdeld worden, en dat een ieder, die zijne pligten behoorlijk vervulde — de Vorst zoo wel als de bedelaar — zeker op de bescherming dier Voorzienigheid konde vertrouwen. Ook hielden zij het daar voor, dat de mensch, van welken stand hij ook ware, niet alleen voor deze wereld bestemd, maar wel degelijk van alle zijne handelingen aan gene zijde van het graf verantwoordelijk was; dat de Voorzienigheid den braven man zeker zoude ondersteunen, en zelfs kleine hoopen volks, gelijk eertijds de *Helvetiers* en *Bataven*, niet alleen den moed konde geven om voor hun leven en hunne regten tegen geweld en overheersching te strijden, maar hen ook de heerlijkste zege konde verleenen; en dat een Vorstelijk geslacht, hetwelk altoos volgens deze grondstellingen zoude handelen, onfeilbaar niet alleen een edel, maar ook een heldhaftig volk vormen en beheerschen moest." —

Wij verlangen naar de voortzetting.

MEN.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER HET GROOTE DOEL VAN DEN EVANGELIEDIENAAR, EN DE WIJZE WAAROP HIJ DAARAAN MOET ZOEKEN TE BEANTWOORDEN.

Naar aanleiding van 1 *Cor.* IX: 19—23*a*.

Zeer merkwaardig en veel beteekenend voorzeker is de aanmerking, welke onzer aller Hoofd en Heer eens maakte voor, de spreuk welke Hij mededeelde aan, de les, of het woord 't welk Hij sprak tot zijne twaalf Discipelen, die Hij ook zijne Gezanten noemde, te vinden *Luk.* VI: 40, *De Discipel is niet boven zijnen Meester, maar een iegelijk volmaakt Discipel zal zijn gelijk zijn Meester*; of, gelijk men het liever vertalen moet, *maar elk hunner zij volmaakt, gelijk zijn meester.* Met deze algemeene verklaring, had onze Zaligmaker zeker eene bijzondere bedoeling. Hij wilde hiermede ongetwijfeld zijne geliefde Jongeren opmerkzaam maken, op 't geen hen te doen stond, en hen doen gevoelen hoe zij zich te gedragen, waar naar zij vooral te streven hadden. Zij moesten, als goede, regt gezaarde Leerlingen, vooral op Hem zien, zijn voorbeeld zich voorstellen, zich naar Hem schikken, en op die wijze zich betoonen en gedragen, als zij in en van Hem zagen en hoorden, maar ook onder alles zich zoo schikken en gedragen als Hij deed. Dan, namelijk, zouden zij zich zijner waardig betoonen, dan konden zij op zijne bijzondere goedkeuring staat maken,

ken; maar dan hadden zij ook op eenen goeden uitslag, op hunne volijverige pogingen ter uitbreiding van het Godsrijk op aarde, te hopen; het zou hun dan ongetwijfeld wel gelukken.

Ook PAULUS, hoewel later tot het Apostelambt geroepen, zoo wel echter als de anderen door JEZUS zelven uitverkoren, blijkt met deze gewigtige aanmerking van den Goddelijken Meester wel bekend geworden, en met het gewigt daarvan als doordrongen geweest te zijn; althans heeft hij er zich zoo uitmuntend naar gedragen, dat men hem roemen en een waardig voorbeeld, voor elken Leeraar van den Christelijken Godsdienst, noemen moet. Wij beroepen ons nu, ter bevestiging, slechts op het IXde Hoofdstuk van zijnen eersten brief aan de Christenen van *Korinthe* (1), en wel bijzonder op het gedeelte daarvan, 't welk vervat is in *vs.* 19—23*a*. *want daar ik — om des Evangeliums wille.*

Wel aan laat ons op deze voorbeeldige handelwijze van Apostel PAULUS een weinig staren, en naar aanleiding van dezelve ons voorstellen:

HET GROOTE DOEL VAN DEN EVANGELIE-DIENAAR, EN DE WIJZE WAAROP HIJ DAARAAN MOET ZOEKEN TE BEANTWOORDEN.

Apostel PAULUS leert ons, in de aangehaalde zeer gewigtige plaats, zijne handelwijze duidelijk kennen, en wij kunnen er zeer eigenaardig uit opmaken:

1. Welk het groote doel is, om 't welk te treffen de Christen-Leeraar, die waardig 's Heilands spoor betreden wil, ijverig werkzaam zijn moet.

(1) Nu *Corantho*, en door de Turken *Gernen* genaamd.

Digitized by Google

moet. Ik heb, — verklaart hij met eenen ernst en waardigheid, en tevens met de volkomenste bewustheid van de waarheid zijner betuiging — alles gedaan, *Opdat ik er meer zoude gewinnen*, vs. 19. — *Opdat ik de Joden winnen zoude*, vs. 20. — *Opdat ik de Heidenen winnen zoude*, vs. 21, — *Opdat ik immers eenigen behouden zoude*, vs. 22. — *Dit doe ik om des Evangeliums wille*, vs. 23. vergelijk ook 2 *Tim* II: 10.

Het groote oogmerk, dat PAULUS zich voorstelde, was, derhalve, duidelijk dit: om menschen, zonder onderscheid wie en welke? tot de belijdenis en beoefening van het Evangelie te bewegen, en dus voor het Koningrijk van den Heere JEZUS te gewinnen. Dat nu is het groote doel, waar naar ieder Christen-Leeraar streven moet, waartoe hij eigenlijk geroepen is, en 't welk hij zich, in al zijn werk, heeft voor te stellen. Dat moet hem leiden, bezielen, verwarmen in zijne Heilige bediening; dat kan hij geheel niet uit het oog verliezen, zonder zich te bezondigen, geen oogenblik, zonder of ter regter- of ter linker-zijde af te wijken.

Dit is ook een zeer waardig en verheven doel, het grootste en schoonste dat zich een redelijk aardbewoonder immer voor kan stellen, 't welk niet alleen door niets overtroffen wordt, maar dat ook alle andere oogmerken, hoe schoon en goed ook, oneindig overtreft. Laat ons, om dit te meer in 't oog te doen vallen, er een weinig op na en doordenken.

Dit oogmerk dient: ter bevordering van *Gods eer in* CHRISTUS, van *het geluk onzer medemenschen* en van *eigene zaligheid*.

Ter bevordering van Gods eer in CHRISTUS. Wanneer de menschen goede Christenen worden, dan leeren zij het Evangelie te geloven

Digitized by Google

en te gehoorzamen, de beloften daarin vervat aan te nemen, en deszelfs uitspraken en voorschriften zich te stellen, tot een rigtsnoer ter besturing van hunne denk- en handelwijze. De leer nu van het Evangelie is de leer van God, door JEZUS CHRISTUS op de aarde gebragt, (*Joan.* I: 17, 18.) en het *werk Gods* (*Joan.* VI: 29.) 't geen Hij wil gewerkt hebben en vordert van ons menschen in Hem te gelooven. Hoe zou men het derhalve anders kunnen beschouwen, dan dat hierdoor de eer van God in CHRISTUS bevorderd wordt? Men moet voorzeker, wanneer men zijne eigene overtuiging raadpleegt, erkennen, dat op geene andere wijze beter, neen maar ook zoo goed, de eer en heerlijkheid van den Aanbiddelijken in den Geliefden kan bevorderd worden. JEZUS verklaarde daarom ook zelf. *Hierin is mijn Vader verheerlijkt, dat gij vele vruchten draagt.* *Joan.* XV: 8. *Die den Zoon niet eert, eert ook den Vader niet die Hem gezonden heeft.* *Joan.* V: 23. En een der Apostelen: *die God niet gelooft, heeft Hem tot eenen leugenaar gemaakt, dewijl hij niet geloofd heeft het getuigenis, dat God getuigt heeft van zijnen Zoon;* *Joan.* V: 10. Men vergelijke ook *Filip.* II: 11. *Daarom heeft Hem* — en andere plaatsen.

Dit oogmerk dient verder, tot *geluk onzer medemenschen*, en wel in eenen dubbelen zin, voor elk mensch die aldus gewonnen wordt in 't bijzonder, en voor het menschdom voor de maatschappij in 't gemeen. *Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eeniggeborenen Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in Hem gelooft niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.* *Joan.* III: 16. Het geluk van ware Christenen is zoo groot, dat de schoonste voorstelling nog te zwak is, om hetzelve naar waar-

Digitized by Google

waarde af te schetsen; ja die hetzelve mist, mist alles, al heeft hij ook kroon en troon, en die het bezit, heeft alles, al ware hij ook anders nog zoo arm en ellendig. PAULUS gaf het schoonste bewijs van zijne menschenliefde, toen hij (volgens *Hand.* XXVI: 29.) verklaarde, aan eenen Koning, in de tegenwoordigheid van verscheidene andere alleraanzienlijkste Grooten verklaarde op eene wijze en op eenen toon, welke overtuigend zien, ja als gevoelen deed, met welk een edel hart hij dit verklaarde: *Ik wenschte wel van God, dat en bijna en geheellijk, niet alleen Gij, maar ook allen die mij heden hooren, zoodanigen wierden als ik ben, uitgenomen deze banden.* Men leze vooral ook de uitlokkende zoo wel als volkomen zekere voorstelling, welke *Rom.* VIII: 14. en verv. voorkomt!

Voor de maatschappij, voor het menschdom in 't gemeen.

Het is immers onloochenbaar zeker, dat de beoefening van geloof, liefde en deugd, den Christen kenmerkt, en dat men naar mate men beter Christen is, naar die zelfde mate ook edeler mensch, voortreffelijker burger van den Staat, en waardiger lid der maatschappij is. Het doel derhalve, om de menschen tot Christenen te vormen, is allerheilzaamst, voor den Staat, voor de maatschappij, voor het menschdom in 't gemeen. Men hoore den vaderlijken briefschrijver aan *Titus* Hoofdst. II: 11, 12. *Want de zaligmakende genade Gods* enz. en hoe zou men dan nog eenigzins twijfelen kunnen. Wel mogen dus ook de wettige Vorsten bidden, dat de bemoeijingen van den echten Christen-Leeraar de bedoelde uitwerking meer en meer hebben mogen!

Het dient ook tot *eigene zaligheid.* Men kan op deze wijze niet gezind zijn, dit niet tot zijn

Digitized by Google

hoogste doel waarachtig voorstellen, zonder tevens met zijn eigen wezenlijk geluk op de beste wijze te raadplegen. Terwijl men dus anderen wenscht en zoekt te behouden, behoudt men tevens zich zelven. Men legt eene gezindheid aan den dag, welke den Heere aangenaam is, men vereenigt zich alzoo met de liefderijke bedoelingen van het Hooge Albestuur, men wenscht en poogt de weldadige oogmerken van God te bevorderen. Hoe zou nu dit anders, dan zeer voordeelig voor ons zelve kunnen zijn, daar de Aanbiddelijke zelf ons in zijn woord zoo weldadig verzekeren laat, dat Hij zijne vereerders kent, en genadig, (dat is overvloedig) beloonen zal, alle zijne getrouwe dienstknechten.

Dit verdringt verder ook alle verkeerde wenschen en zondige neigingen, welke maar al te vaak uit het bedorven hart opwellen, en maakt het vervullen van onze grootste en moeijelijkste pligten zelfs te gemakkelijker. Men heeft den vrede en rust in zijn binnenste, aangename aandoeningen doorstroomen dan het gemoed. Men kan zich de schoonste uitzigten vormen, mag veilig en kan zeker rekenen op den bijstand en zegen van Hem, aan wien de Vader alle dingen heeft overgegeven, en die deze aarde niet verlaten heeft, dan met die troostrijke, ô alles overtreffend heerlijke verzekering: *Ik zal met u zijn tot aan de voleinding der wereld!* Ja die kroon der regtvaardigheid, waarvan onze Apostel schreef, ter bemoediging ook van den Leeraar TIMOTHEUS (2 *Tim.* IV: 8.) zal de regtvaardige Rigter, in dien grooten dag, den getrouwen Evangelie-dienaar zeker schenken. Onze Apostel wijst daar ook zelf op, ziet maar op *vs.* 25, van het Hoofdstuk boven aangewezen, en vergelijkt, bij voorbeeld *Matth.* XXIV: 45. Voortreffe-

felijk doel dus, dat de Christen-Leeraar zich heeft voor te stellen, waarin zich liefde tot God, tot den Heer JEZUS en tot de menschheid zoo heerlijk vereenigen, 't welk zoo veel nut stichten, en zulke zalige als groote en menigvuldige zegeningen aan kan brengen. Wie moet de eer en het heil van den Leeraar niet roemen, wanneer dit met PAULUS zijne bedoeling, zijn gedurig Christelijk streven is! Waarlijk *die* CHRISTUS *in deze dingen dient, is Gode welbehagelijk en aangenaam dert menschen.* (*Rom.* XIV: 18.)

II. Maar zal dit doel getroffen, dit heerlijk oogmerk bereikt worden, dan moeten daartoe ook de noodige middelen in 't werk gesteld worden. Wenschen alleen kan toch luttel, of eigenlijk niets baten. Die het einde wil, moet ook de middelen aanwenden, en men kan geenen zegen verwachten, op geenen goeden uitslag hopen, zonder verstandig overleg, en zonder de inspanning van alle zijne krachten en vermogens. Ja er is geene reden, waarom men aarselen zou te verklaren, dat elk regtschapen Leeraar, die het gezegde groote doel zich wel voorstelt, ook zeker tevens ernstig werkzaam is, om hetzelve meer en meer te treffen. Hooren wij nu, hoe de voortreffelijke PAULUS, ter bereiking van dit oogmerk, werkzaam was.

Daar ik van allen vrij was, heb ik mij zelven allen dienstbaar gemaakt, *vs.* 19. Aan niemand van ulieden had ik eenige verpligting, en evenwel heb ik mij aan elk uwer als een dienstknecht betoond, mij zoo omtrent u gedragen, als of ik ieders dienaar was. *Ik ben den Joden geworden als een Jood*, *vs.* 20. PAULUS was geen Jood meer, en dus had hij zich nu ook niet meer naar de Joodsche gebruiken te schikken, evenwel deed hij zulks, onder de Joden.

Den genen die onder de wet zijn, als onder de wet zijnde. Hiermede wordt nu de vorige uitdrukking nader verklaard, en wij zien er uit, dat hij daarin zag, op de Joodsche gebruiken naar de wet.

Den genen die zonder de wet zijn, ben ik geworden als zonder de wet zijnde; vs. 21. Den Heidenen heb ik insgelijks toegegeven, en onder hen verkeerende door geene Joodsche wet mij laten leiden, geene Joodsche gebruiken gevolgd, en gehandeld even als ware ik, zoo min als zij, immermeer aan de Mozaïsche wet onderworpen en gehoorzaam geweest.

Ik ben den zwakken geworden als een zwakke. De zwakke is hier, blijkens het vorige Hoofdstuk, de min doorzigtige, bekrompene, vreesachtige broeder, die verscheidene dingen voor ongeoorloofd beschouwt, welke onderusschen indedaad wel geoorloofd zijn.

Allen ben ik alles geworden! Het behoefde nu niet, dat de Apostel meer opnoemde, en er ook bijvoegde: den sterkeren, den meer doorzigtigen, ruimer denkenden, meer verlichten, heb ik mij eenen sterkeren betoond; daar hij nu in eens alles zamen nam, en verklaarde: *allen ben ik alles geworden.* In welke uitdrukking gewis niemand, wanneer hij verstand heeft, den verlichten, den uitmuntenden volger van den Oppersten Leeraar, door wien de genade en de waarheid eerst regt bekend zijn geworden, miskennen kan; als hij zich zijn onvergelijkelijk voorbeeld voorstelt, en nadenkt op zijne vermaning, aan zijne Hem liefhebbende Jongeren: *Zijt dan voorzigtig als de slangen en opregt als de duiven.* (*Matth.* X: 16.)

PAULUS verklaart dus het groote doel als Apostel, als Dienaar van CHRISTUS, gepoogd te heb-

hebben meer en meer, en hoe langer zoo beter te treffen, *door zich naar allen te schikken.*

Deze nu is juist de wijs, waarop de Evangelie-Dienaar, de Christen-Leeraar, aan het voorgesteld, zich zoo wijd uitstrekkend oogmerk moet zoeken te beantwoorden. Het oogmerk van dit eenvoudig opstel brengt mede, dat wij dit nader ontwikkelen en een weinig bevestigen. Welaan, laat ons dit beproeven.

Het is eene beproefde, door de ondervinding van alle tijden en landen bevestigde waarheid, waaraan zelfs de minst verlichte man geheel niet twijfelen kan, dat men, om bij anderen nut te doen, en zijn oogmerk te bereiken, zich van hunne harten meester moet zoeken te maken, en hunne genegenheid trachten te gewinnen. Als dit geschied is, dan kan men veel, ja schier alles uitwerken. Om dit te doen, moet men vooral niet hoofdig, niet stijfzinnig, noch onbeleefd en trotsch zijn. Men moet dan de gebruiken, en gewoonten, welke men vindt, niet in een bespottelijk licht plaatsen, noch den draak steken met zekere manieren, welke men bij de menschen aantreft, en die door het gebruik en de jaren, gelijk ook door den Landaard en het luchtgestel, als eene kracht van wet bijna verkregen hebben. Men behoort zich niet af te zonderen, zich niet afkeerig van hunnen omgang te betoonen, en moet zelfs den schijn niet geven, als ware men hooghartig, ongemakkelijk, en als rekende men zich verre verheven boven hen; als ware men in zijne eigene oogen een wezen van meer dan gewone beteekenis. Dat is terugstootend, dat verwijdert de menschen van ons, dan maakt men zich bespottelijk, en verdonkert men zijne, ook wezenlijke verdiensten, welke men anders nog bezit. Dan kunnen onze Land- en Plaatsgenoosen geen behagen in

ons scheppen, de menschen kunnen ons dan niet liefhebben, noch hoog achten.

Maar men moet *het aangezigt zijner schapen* (gelijk de wijze Koning reeds leerde, ziet *Spreuk.* XXVII: 23.) *leeren kennen*, en met bescheidenheid, vriendelijkheid en minzaamheid de menschen voorkomen — hulp- en dienstvaardig zich steeds betoonen, en zich vooral wel voorstellen, hoe onderscheiden de menschen zijn, niet alleen in humeur en bestaan, maar ook in opvoeding, levenswijze en beroep, zoo wel als in rang, stand en aanzien. De toegevendheid en inschikkelijkheid openen den achtingwaardigen Leeraar overal de huizen en harten; en wat kan deze dan niet uitwerken, hoe veel nut vermag zulk een nederig verkondiger van het tot waren ootmoed leidend Evangelie niet te stichten!

Niet minder is het de zaak en het belang van den Evangelieverkondiger, bij zijn onderwijs, Apostel PAULUS na te volgen, en de menschen te nemen zoo als zij zijn, op hunne opleiding acht te geven, en zich hunne kennis en vatbaarheid voor te stellen. Wanneer men in zijne Leerredenen voor den verstandigen te laag daalt, en voor den min kundigen te hoog stijgt; dan zal men verveling baren, en gewisselijk zijn oogmerk niet goed bereiken.

Elk onderwerp dat nut stichten zal, moet voor het verstand der toehoorders bereikbaar zijn, en het Godsdienstige dient vooral klaarheid met waardigheid — en eenvoudigheid met deftigheid te vereenigen. Hierbij moet dus vooral ook de gesteldheid der hoorders, zoo wel als de waardigheid en het belang des onderwerps, in aanmerking genomen worden.

Een iegelijk Schriftgeleerden eindelijk, (en hiermede nemen wij de eer van de eigene woorden

des

des Goddelijken Meesters te bezigen,) *in het Koningrijk der Hemelen onderwezen, is gelijk een Heer des Huizes, die uit zijnen schat nieuwe en oude dingen voortbrengt.* — Die het vatten kan, passe dit behoorlijk toe. Het is een allerschoonste en zeer rijke wenk, maar dien wij hier nu niet ontwikkelen kunnen.

Maar *hoe verre moet dit* noodzakelijk *beletsel van* SCHIKKEN, ons hier door het voorbeeldig gedrag van PAULUS zoo zeer aangeprezen, als door den aard der zake bevestigd, en waarmede wij zoo ingenomen zijn, *gaan?*

Gelijk alles, zoo heeft ook dit zijne palen en perken; grenzen, welke men vooral niet behoort te overschreden. Apostel PAULUS geeft dit ook zelf voor den schranderen opmerker, in onzen Tekst, niet onduidelijk te kennen. Hij verklaarde immers: „*Gode* (*nogthans*) *zijnde niet zonder de wet, maar Christo onder de wet.* Waarmede hij verkeerde gevolgtrekkingen voorkwam, en deed opmerken, hoe zeer hij zich, aan de Goddelijke wet door CHRISTUS bekend gemaakt, aan de pligten van het Christendom, aan de vootschriften van zijnen Heer en Zender, verbonden rekende, en ook altoos zocht te betoonen; zijne inschikkelijkheid en vrijheid dus niet, nimmer verder uitstrekkende, dan tot hetgeen hem als Christen-Leeraar voegde, en met de waarheid, met zijne roeping, en met de waaadigheid zijner Bedienering overeenstemde, μὴ ὢν ἄνομος Θεῷ ἀλλ' ἔννομος Χριστῷ. Naar den *Jood* schikte hij zich dus, zoo verre dit zijne Christelijke vrijheid, — naar den *Heiden*, zoo verre dit zijne Apostolische verpligting — naar den *zwakken*, zoo veel dit zijn geweten, — naar *allen*, zoo verre dit zijne heilige liefde tot de waarheid toeliet.

Hij had niet den Joden de wet, en den Hei-

de-

denen de Godenleer gepredikt; noch bij de eerſten op de beoefening der wet, en bij de laatſten op de vrijheid aangedrongen, en den eenen dus dit, en den anderen wat anders geleerd; maar naar de gebruiken der menſchen, onder welke hij verkeerde en arbeidde, zich geſchikt, in zoo verre die niet ſchadelijk, niet zondig waren, en met zijn karakter als Evangelie-Verkondiger en Dienaar van CHRISTUS niet ſtreden. Ja zelfs had hij zich ook dan gevoegd, wanneer hij anders, uit hoofde van zijn opgeklaard verſtand en helder doorzigt, liever andere gewoonten en gebruiken gevolgd was, en wezenlijk de vrijheid had, om anders te handelen. Uit zijne belangrijke Geſchiedenis, uit zijne ons nagelatene ſchriften blijkt dit allerwege. Men vergelijke maar eens *Rom.* XIV: 1. met *Gal:* II: 13, 14. III: 1. en V: 1—4. PAULUS was dus geen bedrieger, niet valsch, maar wijs, en zocht met verſtandig overleg zijne heilzame oogmerken te bereiken. Hij betrachtte de *waarheid in liefde*. Hij vereenigde met opregtheid, voorzigtigheid, — met getrouwheid menſchenkennis, — met ijver voor de regtzinnigheid innemende inſchikkelijkheid, en met ernst zachtmoedigheid.

Daarin nu, — en wie zou het wagen, dit te betwijfelen? — heeft ook elk Christen-Leeraar hem, gelijk Hij JEZUS CHRISTUS zelven, na te volgen, wil hij aan zijne belangrijke zending betamelijk beantwoorden. (*Rom.* XV: 7—9)

De *waarheid* moet hem boven alles ter harte gaan, en het *Evangelie* zijne wet zijn. In geen geval mag hij ſtrijdig met zijne overtuiging en tegen zijn geweten ſpreken, leeren of handelen; geene ſchadelijke vooroordeelen, 't zij onde 't zij nieuwere ſtijven, geene verkeerde begrippen bevestigen, noch zich om de gunst

van

van menschen veroorloven, of eenige waarheden te verzwijgen, of opzettelijk zoo duister voor te dragen, dat alleen de zoogenoemde mondige hem, zijne ware maar bedekte meening, waarvoor hij niet voor 't algemeen durft uit te komen, vatten kan, of het bestraffen na te laten, of ook anders te prediken, dan zijn verstand en hart, door den Bijbel, door het Evangelie verlicht, van hem gebiedend vorderen.

Ja, liever heeft hij zelfs zich de afkeuring, tegenkanting, en des noods de grootste onaangenaamheden te getroosten, van onbillijke menschen of vijanden der waarheid, van welken rang, naam of staat ook, 't zij van geringen, 't zij van grooten, 't zij van zoogenaamde keurmeesters, 't zij van de zulken die eenig gezag uitoefenen, dan een haarbreed af te wijken, van 't geen zijne roeping van hem vordert. Al wilde men hem dringen, om een Evangelie zonder deugd, om geloof zonder verbetering, genade zonder pligt, en afhankelijkheid zonder zedelijke vrijheid te prediken, hij moet er zich in eeuwigheid niet toe laten bewegen; zoo min, als wanneer anderen hem zochten over te halen, om de verborgenheden des geloofs te verdonkeren, de kenmerkende leerstellingen van het gezegend Christendom, min opzettelijk te behandelen, en het Evangelie te verkondigen, even als ware dit enkel eene natuurlijke Godsdienst-leer, als ware het Christendom niets meer dan de Godsdienst der rede.

De Christen-Leeraar, met één woord, moet wel inschikkelijk wezen, maar geen menschenbehager, geen zoeker zijn van ijdele eer, geen bedrieger. Men moet weten wat men aan hem heeft, en volkomen op hem staat kunnen maken.

Zonder dat zou hij zeer misdadig zijn, en het groo-

groote doel voorzeker geheel niet treffen. Die uit lage inzigten, en om eer, aanzien of voordeel, allen zou willen behagen, zou eindelijk allen, althans alle weldenkenden mishagen, en noch de eere van God in CHRISTUS bevorderen, noch anderen noch zich zelven behouden.

Niet onwaarschijnlijk voldoe ik, bij eene andere gelegenheid, nog verder aan het verzoek van eenigen, op welker oordeel ik prijs stelle, door iets te laten volgen, ter beantwoording der vraag: hoe de Gemeenten omtrent de Leeraren behooren werkzaam te zijn, ter bereiking van het voorgestelde doel?

T.

KLEINE BIJDRAGE, BETREFFENDE HET VOEDSEL, DOOR JOANNES DEN DOOPER, IN DE WOESTIJNE GEBRUIKT;

Den Redacteur ter plaatsing toegezonden, door J. KOEMER, Christen-Leeraar te *Leijden*.

In de *Leidsche Courant*, van den 30 October 1816. wordt een berigt gelezen, aangaande de spijze die JOANNES, bijgenaamd *de Dooper*, in de woestijne zal gebruikt hebben. Dit berigt, wekte onder mijne Godsdienstige Stadgenooten de aandacht op, was het onderwerp der gesprekken, maakte zoo wel het onderzoek der waardigen, als den spotlust van onwaardigen gaande. Ik neem de vrijheid u, mijn Heer! mijne onderzoekingen toe te zenden, latende het aan u over, om, zoo zij u belangrijk genoeg voorkomen, daar voor eene plaats in uw geacht en algemeen gelezen maandwerk in te ruimen.

Zonder te onderzoeken, of het berigt niet be-

Digitized by Google

beter in eenig periodiek geschrift, dan wel in een Courant geplaatst ware geworden, zal ik, daar die Courant zeker niet in elks handen is, hetzelve hier eerst afschrijven:

„ *Leijden*, den 28 October. In één der Londensche Dagbladen, vindt men het volgende Artikel."

„ Men heeft langen tijd geloofd, dat op de plaats, waar in gewag gemaakt wordt van het voedsel van JOANNES *den Dooper* in de Woestijn, de Bijbel zeide, dat de Heilige JOANNES zich met sprinkhanen en wilden honig gevoed heeft. Maar onze Reizigers, welke in de laatste tijden in *Palestina* geweest zijn, hebben deze plaats beter uitgelegd. Er is in dat land een boom, de sprinkhanen-boom genoemd, waar van de vruchten een zeer goed voedsel opleveren. Het is eene soort van *Cassia*, lang 20 duimen en ¼ van een duim in de dikte. Deze vrucht wordt ook in de Oostindiën in grooten overvloed gevonden. De magazijnen der Oostindische Compagnie bevatten daar van een grooten voorraad. Deze Compagnie doet eene zeer groote hoeveelheid naar *Venetiën* en *Triest* uitvoeren, waar van men voornemens is een drank te bereiden, welke, gelijk men zegt, een tegengift, of ten minste een geneesmiddel is voor de pest. De vrucht in kleine buisjes opgesloten, is eene zachte vleeschachtige stof, gelijkende naar *Tamarinde*, en beslut eene noot in zich. Het is opmerkelijk, dat de wilde honigbijen zich gaarne, in de holen van den stam van den sprinkhaanboom, ophouden."

Tot dus verre het berigt. Schoon het ons niet blijkt, uit welk Londensch Dagblad de Redacteur hetzelve heeft overgenomen, gelooven wij echter de echtheid, en wenschen een goed vertier aan den sprinkhanen-handel. Wij onderne-

Digitized by Google

nemen slechts het volgende aan te merken. De plaatsen, waar in van het voedsel, door JOANNES *den Dooper* gebruikt, gewag gemaakt wordt, zijn de volgende: *Matth.* III: 4*b*. *Marc.* I: 6*b*. vergeleken met *Matth.* XI: 18. *Luc.* VII: 33. Schoon wij in de eerste plaatsen duidelijk lezen, dat het voedsel des DOOPERS in *sprinkhanen* en *wilden honig* bestaan hebbe, zoo zou het dan, na verloop van bijna achttien Eeuwen, eerst blijken, dat men steeds heeft gedwaald, door te denken dat JOANNES zich met het dier heeft gevoed, daar zijne spijs in eene rijpe vrucht heeft bestaan! De eer dezer gewigtige ontdekking zou dan ook alleen aan de hedendaagsche Engelsche Reizigers, welke in de laatste dagen het Heilige Land bezocht hebben, toekomen. De waarheid zou nu eerst opgespoord, en hare verspreiding, eene belangrijke bijdrage in het vak der uitlegkunde zijn!

De ontdekking is voor de Geneeskunst misschien geheel nieuw. Doch in de Godgeleerde Uitlegkunde, alleen voor die genen welke haar nooit gehoord hebben, doch die nieuwheid zal verdwijnen, indien wij de schriften dier gedenkwaardige mannen raadplegen, welke niet onbeproefd gelaten hebben, om over de H. Schrift, zelfs tot in de kleinste bijzonderheden, dat licht te verspreiden, het welk het gevolg hunner onvermoeide overdenkingen was.

Het is waar, de meeste Uitleggers hebben, tot op den huidigen dag, de plaatsen, waar in van het voedsel van JOANNES gesproken wordt, letterlijk opgevat, en dus steeds geleerd, dat *de Dooper* sprinkhanen gegeten, en wilden honig dien hij in de holen der steenrotsen vond, genuttigd heeft; doch ISIDORUS van *Pelusium*, door *Mosheim* een man van meer dan gemeene geleerdheid en vroomheid genoemd, heeft reeds de-

dezelfde, of wel eene aan de tegenwoordige Engelsche Reizigers zeer nabijkomende verklaring, van dit sprinkhanen voedsel gegeven. Deze geleerde man leefde en bloeide reeds, in de vijfde Eeuw onzer jaartelling. Hij was een der geleerdste mannen van zijnen tijd. Zijne brieven, die een getal van tweeduizend en twaalf bedragen en in vijf boeken verdeeld zijn, prijzen zich aan, zoo wel door hare kortheid en fraaiheid, als belangrijkheid en nuttigheid der stoffe. Zij behelzen vele aanmerkingen, die een groot licht verspreiden over verscheidene plaatsen der H. Schrift. (1) In een derzelver, van de Sprinkhanen, die JOANNES zou gegeten hebben, sprekende, schrijft hij, volgens onze vertaling, uit het Grieksch: dat *Sprinkhanen geene beesten zijn, zoo als sommigen onkundiglijk* (ἀμαθῶς) *meenden, maar de toppen of uiterste puntjes van kruiden en planten.*" Ook vinden wij door BUCHARDUS, in zijne beschrijving van het heilige Land, bladz. 330. dat hij in de Kloosters van *Palestina*, bij de Jordaan, alwaar JOANNES doopte, zeker kruid gevonden heeft, het welk de Munniken aten, het geen zij noemden sprinkhaan, en meenden hetzelfde te zijn, het welk JOANNES gegeten had; volgens de aanteekening van H. HAMMOND op *Matth.* III: 4. (2).

Al-

(1) Men zie *Mosheims* Kerkelijke Geschiedenis, Nederduitsche Vertaling, 2de Deel, VIde Eeuw. Aldaar wordt ook, in de noot op bladz. 210 opgegeven, de beste uitgave der brieven van ISIDORUS, die te zijn van den Jesuit ANDR. SCHOTTUS. *Parijs* 1638 in Folio, [vergel. ook bl. 221, en RICH. SIMON. *Histoire des principaux Commentateurs du Nouveau Testament* Chap. XXI. p. 300, aldaar aangehaald.]

De Redacteur.

(2) En het daar verder aangehaalde. Men voege er bij B. ARETIUS, die in zijne *Commentarii in N. T.* ad h. l. te *Parijs* in 1607. gedrukt in fol. reeds schreef: Ἀκρίδες non-

Alle deze ontdekkingen zijn ook onze Uitleggers niet ontgaan. De meesten maken er gewag van, schoon zij zich nogtans voor de letter verklaren.

Den geleerden IJ. VAN HAMELSVELD, van wiens onbegrijpelijke werkzaamheid zijne veelvuldige schriften getuigen, schijnt die echter ontgaan te zijn. (1). In zijne Aardrijkskunde des Bijbels (2) over de Insekten sprekende, die in *Palestina* gevonden worden, en daar onder de sprinkhanen betrekkende, zegt hij: „ dat sprinkhanen gegeten worden, is bekend. Mozes verbodde het eten van dezelve. *Lev.* XI: 21. en men weet, dat zij een gedeelte van het voedsel van JOANNES

nonnulli pro furculis et summitatibus interpretati sunt, *quibus* sunt in arbustis et herbis prius vere erumpentia germina, aut quasdam herbarum radices: sed illae sententiae *jam pridem* a multis sunt castigatae. Sunt igitur *ἀκρίδες* locustae, nam apud Hebraeos legitur [illegible] h. e. *locustae.*" T. BEZA ad h. l. „ Laborant, inquit, plurimi in hujus nominis explicatione. Nonnulli enim existimarunt ita vocari summas olerum partes, i. e. *ἀκρόφυτα* ut vult ISIDORUS Pelusiotes, Lib. I. Ep. 133. Communem interpretationem ut inepta refellens, *ipse potius*, ut *arbitror*, *hac in re hallucinatus.* Alii *Canctos* interpretantur, quos ad Jordanis ripam tanquam in lege prohibitos, abjecerint piscatores. Sed haec explicatio prorzus absurda est... Denique sunt qui ex *ἀκρίδας* fecerint *ἀκρίδας*; quo nomine Graeci *pyra sylvestria* vocant, sed repugnat omnium codicum consensus. Nos veterem Interpr. sequi non dubitamus. ... Certum est autem significari hoc nomine cuiusmodi victum et maxime parabilem."

Reetisime sine!

Aanm. v. d. Redacteur.

(1) Of zou die Hoogleeraar niet misschien de zaak van te weinig aanbelang gerekend hebben, om er van te gewagen, althans is hij overtuigd geweest, dat men de gewone opvatting behoort te volgen, daar de redenen hier voor zoo geldig zijn.

Aanm. van den Redacteur.

(2) Deel I. bl. 284.

Digitized by Google

NES *den Doofer* hebben uitgemaakt. *Matth.* III. 4. (1) Deze zaak steunt op het getuigenis van de nieuwe reizigers (2). Het berigt van NIEBUHR zal voor ons genoeg zijn:" „„ Het is voor de Europeërs alzoo onbegrijpelijk, dat de Arabieren sprinkhanen met smaak eten, als het den Arabieren, die nooit omgang met de Christenen gehad hebben, ongeloofelijk voorkomt, wanneer men hun vertelt, dat de Christenen oesters, krabben, kreeften en dergelijke voor eene aangename spijze houden. Evenwel is het één zoo vast en zeker, als het ander. De sprinkhanen worden in alle de Arabische Steden, van *Babel Mandeb* af tot *Basra* toe, aan touwtjes geregen, ter markt gebragt enz. "

Daar het echter geenszins in onze Uitlegkunde onbekend was, dat men ook door de sprinkhanen zekere vrucht verstond, zoo verwonderde ik mij, dat men in *Engeland* nu eerst zich over deze nieuwe verklaring verheugde, en haar, als eene opheldering door hunne Reizigers ontdekt, den Volke in openbare aankondigingen, mededeelde. Dit bewoog mij, de Engelsche Godgeleerden na te slaan, en schoon dan ook de beschrijving der laatste Reizigers naauwkeuriger mogt zijn, zeker is het, dat de tegenwoordige ontdekking niet met den roem eener eerste, en alzoo eener nieuwe en nooit gehoorde verklaring, ook in *Engeland* kan praalen. WELS schijnt reeds (3) „ door ἀκρίδες (sprinkhanen) te verstaan, zeker kruid of Bloem, dewijl dat woord, volgens zijne afkomst, de toppen van planten of bloemen kan beteekenen." leidende dus hetzelve af van ἄκρος het welk, *summus*, *hoogste* of van

(1) *Bijbel verdedigd*, IV. Deel, bl. 68.
(2) Aangehaald bij VAN ROOM, Bijbelverkl. bl. 10.
(3) PATRIK, POLUS, WELS en anderen in locum.

van ἀκρος, het welk *summitas*, *culmen montis*, hoogte — de hoogte van een berg, de top van eenig gebouwte, gelijk ἀκροκολος, *altissimum habens verticem* beteekent. Ook zegt GILL, dat door het grondwoord kan verstaan worden „*een wild bast*, of de toppen van boomen en planten in de woestijne wassende."

Gelijk alzoo de ontdekking, in het bovengemelde berigt, geenszins met den naam eener nieuwe verklaring kan prijken, daar zij reeds voor veertienhonderd jaren, door ISIDORUS, en in latere tijden, door meest alle Uitleggers is opgemerkt, zoo zou het misschien ook, als eene nieuwe nasporing kunnen klinken, dat de wilde honig, mede door JOANNES den Dooper tot voedsel gebruikt, reeds in vroegere Eeuwen, is beschreven, als „een soort van geboomte in de woestijn van eene melkachtige kleur en honigzoeten smaak, van breede en ronde bladen, welke met de hand gewreven zijnde, gegeten worden, of als een soort van manna, zijnde een kleverig en zoet vocht, het welk op zekere jaargetijden aan zekere struiken zit, of van boomen, inzonderheid van vijgenboomen afdruipt." (2)

Elke ontdekking en nadere inlichting, intusschen, van reeds opgespoorde berigten worde dankbaar aangenomen, en, schoon zij al geen dienst doen aan het Rijk der waarheid, wekken zij toch het onderzoek, scherpen het oordeel en blijven nuttige bijdragen tot verklaring der heilige Schriften. — Wat ook het voedsel van JOANNES moge geweest zijn, zeker is het, dat hij zich geene andere behoeften schiep, dan die de woestijn, waar in hij leefde, kon vervullen, — dat

(2) M. KONING, Lexicon *Hierogiyphicum sacro profanum*, *in voce*.

dat hij, of hij sprinkhanen en wilden honig, of rijpe vruchten gegeten hebbe, nogtans voor ons dezelfde Leeraar van strenge zeden blijft, welke door eigen voorbeeld zijne leer staafde, en in zijne afzondering, bij zijne roeping tot boete en bekeering zijner tijdgenooten, dat licht ontstak, het welk hun noodig was, en hem als *den Wegbereider van den Messias*, nog doet schitteren, in zijne nagedachtenis als *de stem des roependen in de woestijne huldigen.*

Welligt zullen wij den Eerw. ROEMER geenen ondienst doen, met hierop, ter staving van zijn gevoelen, omtrent het althans een weinig snorkende en ijdele van het gemeld Engelsch Berigt, te laten volgen, eene aanteekening uit den *Bijbel der Natuur* van J. J. SCHEUCHZER, vertaald en vermeerderd door L. MEYER, Deel XI. bladz. 46 en vervolgens. „ Tot den kost van JOANNES nu overgaande, vinden wij hier eerst de springhanen gemeld, maar deze komen velen zoo smakeloos voor, dat ze, uit afkeer daarvan, liever den tekst veranderen, dan aan deze afgrijselijke dieren eene plaats in de keuken, of op de tafel vergunnen willen. Dus getuigt EPIPHANIUS adv. Haeres. T. I. L. I. nopens de Ebioniten, dat ze voor ἀκρίδες wilden gelezen hebben ἐγκρίδες, dan kregen ze eenen veel beteren kost want ἐγκρὶς is volgens ATHENÆUS DEIPNOS L. XIV. C. 14. een koek in olie gebakken, en met honig besmeerd. En dus bijkans beschrijft hem SUIDAS ook. De LXX gebruikten dit woord ook, in de beschrijving van den smaak van het Manna, *Exod.* XVI: 31. en *Num.* XI: 8. alwaar die vergeleken wordt bij honig — en olie koeken. — Maar, dus zou JOANNES een lekker smakend gebak gegeten hebben, 't geen niet wel strookt met de overige levensbeschrijving van

hem, die onder eene geſtrenge verloochening, in de woestijne, in een grof kleed zijne dagen ſleet, wiens leven als een aanhoudend vasten was, zoo dat de Zaligmaker nopens hem zeggen kon: Hij at noch dronk *Matth.* XI: 18. Men vindt ook nergens die lezing ἐγκρὶς, maar eenparig het woord ἀκρὶς: en misſchien hebben de Ebioniten uit dit woord en het volgende μελιάγινον, wilden honig hun ἐγκρὶς een honig, koek zamengeſtanst.

HIERON. MONTUUS, Lib. de tuend. ſanit. C. 3. leest ἀκρεμόνες voor ἀκρίδες, en dit woord beteekend topjes of buitenſte ſpruitjes der boomen, welke JOANNES met honig zou gekookt en gegeten hebben. En deze beteekenis gaf PEROTTUS CORNUC. p. 256. zelf aan het in den tekst behouden woord ἀκρὶς. Deze meening omhelst ook BARONIUS ad A. C. ANNAL T. I. NICEPHOR. CALLIST. Hist. Eccleſ. L. I. en ISIDORUS L. I. Epist. 32. ſteunt zoo zeker op die meening, dat hij voor domoren te boek durft ſtellen, die hier aan ſpringhanen dachten. — Hoewel nu het woord ἀκρεμόνες gelijk ook ἀκροθίνια de uiterſte ſpruitjes en topjes van boomtakjes en planten beteekent, kan echter geen van beiden door afſchrijveren, zoo ligtelijk uit ἀκρίδες gemaakt zijn, en men vindt die lezing ook nergens, ἀκρὶς en in het meervoudig ἄκρες beteekent wel het uiterſte punt of top van iets, doch dat verſchilt van ons ἀκρὶς in het meervoudige ἀκρίδες, het geen bij Grieksche Schrijvers nooit voor zulke boom- of plantſpruiten, altijd van ſpringhanen gebruikt wordt. Desniettegenſtaande heeft NORT. KNACHTBUL, animadv. ad h. l. dat oude gevpelen wederom opgewarmd, en onzen Dooper zulke groente laten eten.

eten. — En waarom, indien hij iets uit het plantenrijk moest gegeten hebben, niet liever dan de bolster- en houtachtige peulen genomen van de *Siliqua*, κερατία *Luk.* XV: 16. genaamd, met welke de verloren Zoon zijnen buik begeerde te vullen.

Deze worden immers ook onder ons nog St. Jans brood genaamd, als of onze Dooper van dezelve zich tot spijze bediend had. (1)

(1) Met deze meening schijnt zich NOCOCKE Beschrijving van het Oosten, II. Deel, bladz. 80. ook vereenigd te hebben, en door ons woord de vrucht van den Karsub-boom te verstaan, de *Ceratonia Siliqua* genaamd, bij LINN. St. Jans brood. Deze plant groeide niet slechts in de zoogenaamde woestijn van JOANNES *den Dooper*, maar ook op vele andere plaatsen van *Palestina*. De schil der vrucht van dezen boom, wanneer ze droog is, wordt gegeten, en is zeer aangenaam. Men vindt de beschrijving bij HASSELQUIST, Reize naar *Palaestina* II. Deel, bl. 372, 374. Wegens het eten van deze peulen, basten en uitspruitsels van takken, hetgeen bij sommige oude volken een gebruik was, werden ze van de Grieken Hijlophagoi, dat is Houteters genaamd. Dan die hier dergelijken kost aan JOANNES wilde toeschrijven, die moet naar het oordeel van FABER, Aanmerkingen op HARMER IV Deel, bladz 132. al vrij weinig kennis van het Oosten hebben, daar de springhanen een zeer gewone kost zijn, gelijk hij uit de nieuwste Reizigers bewijst. Voorts heeft men bij STUCER. Thesaur. Eccles. T. I p. 167. de gevoelens van oudere, en bij WOLF Cur. in h. l. de meeningen van nieuwere Schrijveren hier over. THEOPHYLACTUS meldt ook van zulken in zijnen tijd, die voor ἀκρίδες lazen ἀγρίας, namelijk ὀπωρας wilde vruchten, appelen, peeren, nooten, kersten, enz. — Maar deze gissing heeft even zoo weinig grond, als die van den vermaarden Regtsgeleerden CUJACIUS die bij Friedlieb Theol. Exeg. ad *Matth.* III. voor ons woord gelezen wil hebben ἀγχραδας dat is: houtpeeren. Maar dat verschil is ook te groot, en dat in den tekst ingedrongen woord, met uitschraping van het oude, strijdt tegen alle afschriften en exemplaren.

GUSTAAF, OF DE VERJAARDAG.

Eene Vertelling.

De Graaf SELNITZ smaakte, na de schitterendste loopbaan als Staats- en Krijgsman, de rust op zijne Landgoederen. De avond zijns leven was bekoorlijk; de Vrede dien hij genoot, was zijner waardig, want alle zijne oogenblikken waren aan het geluk zijner huisgenooten en onderdanen toegewijd. De Gravin, wier geest zoo ruim in bevatting als haar hart onuitputtelijk in goedheid was, stelde hare gansche eer in het betrachten van huiselijke deugden. Dit gelukkig paar had twee Dochters, JULIA, eene regelmatige, eenigszins fiere schoonheid, maar wier glans door een' zweem van peinzende droefgeestigheid getemperd werd. AUGUSTA, met liefelijke zwarte oogen, eene rijzige houding, en wegslepende bevalligheid. JULIA was eene *Vestale*, of eene *Madonne* van RAPHAËL, AUGUSTA eene *Venus* van TITIÄAN.

Te midden van dit edel huisgezin mogt 's Graven rentmeester, GUSTAAF WALLER, leven. Zijn Vader was te *Göttingen* een Akademievriend van den Graaf geweest, en in een' staat van bekrompenheid overleden: maar de Graaf nam dadelijk de zorg voor de achtergelaten' wees op zich. Zijne weldaden werden aan geen' onwaardigen verspild. GUSTAAF werd in weinige jaren een zeer verdienstelijk Jongeling, bij wien de lessen zijner onderwijzers de schoonste vruchten droegen. 's Graven invloed verhief hem weldra tot den post van Gezantschaps-Secretaris, in welke hoedanigheid hij den Vorst van W***, in eene

eene belangrijke zending naar *Weenen* verzeide. De Vorst had hier slechts zijn naam te teekenen: alle brieven des Gezantschaps aan zijn Hof werden door GUSTAAF gesteld, en elk bewonderde den stijl zoo wel als de schranderheid en kunde, daar in ten toon gespreid.

In het eerst vond de Vorstelijke Gezant deze manier van werken onbegrijpelijk gemakkelijk: maar de andere leden des Gezantschaps vertoonden aan zijne Doorluchtigheid, hoe ongepast het ware, dat zulk een jong mensch zonder ondervinding alles alléén wilde doen. — De arme WALLER werd een indringer genoemd, straks als een stijfhoofd en onruststoker aangeklaagd; het Ministerie riep hem terug. —

De Graaf SELNITZ kon dezen slag niet weren. Hij haastte zich ten minste, zijn' kweekeling daar voor vergoeding te schenken, door eene verpligtende uitnoodiging op zijne goederen. De Graaf vond een zeer geschikt middel, om hem zijne weldaden te doen aannemen, hij vertrouwde hem het opzigt over zijne uitgebreide bezittingen. WALLER, hier onder goede menschen, onder ware vrienden gelukkig, gaf zich geheel aan zijne nieuwe betrekkingen over, en was niet slechts opziener in naam, maar in de daad, alles bloeide door zijne zorgen.

Maar dit was den Grave nog niet genoeg. Hij trachtte alle sporen van het onderscheid van stand, tusschen WALLER en hem te doen verdwijnen. In alle groote feesten, zoo wel als kleinere familiekringen, was GUSTAAF WALLER, even als Lid der Familie tegenwoordig. Wat kon er dus aan zijn geluk ontbreken, indien een geheim gevoel niet aan de rust zijner ziele geknaagd had. De schoone JULIA was de beheerscheresse zijner gedachten; haar geest, hare stil-

Digitized by Google

le goedheid, hare talenten, boeiden alle de vermogens zijner ziel. Zoo dra hij dezen hartstogt bespeurde, trachtte hij daar over te zegepralen, maar hoe kon de vurige jongeling, wiens liefde in het gezigt der Geliefde, in haren omgang dagelijks voedsel vond, in dezen strijd zijn hart verwinnen. Hij zweeg, maar zijn mauwlierrend oog ontsoapte menige zijblik, menige blos, menige aandoenlijke traan van de koningin zijns harten niet.

Maar juist deze verzekering, dat JULIA hem beminde, vermeerderde zijne kwelling. Graaf GELNITZ was menschlievend, edelaardig, gevoelig, maar bij, het hoofd van een der oudste *Duitsche* huizen, aan vele andere doorluchtige geslachten vermaagschapt, — zou hij zijne Familie in het oog des onverbiddelijken *Duitschen* adels schandvlekken, door het huwelijk met een burger? Onmogelijk! —

Des nachts wentelde zich GUSTAAF met deze zwarigheden, die als bergen op zijn hart lagen, rusteloos op zijn leger om; bij dag behoorden alle oogenblikken, die hij kon uitsparen, aan JULIA. Hij hield van de jagt, en de Graaf, die deze uitspanning nog meer beminde, verlangde doorgaans, dat hij hem gezelschap hield. Maar GUSTAAF merkte, dat de herhaalde afwezigheid JULIA smartte; hij waagde er het misnoegen van den Graaf aan, en vond bij elke jagtpartij voorwendsels om op het kasteel te blijven.

JULIA beminde hartstogtelijk de zoonkunst. GUSTAAF hernam met ijver de oefening der bas, om zich te beter in staat te stellen, met haar een muziek partijtje te maken. Zij teekende met veel smaak, hij, die tot deze kunst ook veel aanleg had, nam lessen daarin bij haar, en werkte naar hare modellen. Van haren kunstraad-

Digitized by Google

raadpleegde JULIA, bij hare kleeding en kapsel, altijd den smaak van haar' vriend, en speelde geene tweemalen een klavierstuk, zoo GUSTAAF daar in niet duidelijk behagen toonde.

De keuse van 't geen zij las, hare oordeelvellingen, hare gevoelen, alles werd aan GUSTAAF, blootgelegd. Maar nimmer kwam het woord liefde van beider lippen, en elk meende zijn geheim alleen te bezitten. De levendige, vlugge AUGUSTA, had het intusschen reeds voor lang gemerkt, en nam de eerste de beste gelegenheid waar, om te doen zien, dat de sluijer, waarmede de beide geliefden hunne genegenheid voor vreemden zoo wel als voor elkander meenden te bedekken, reeds was opgeligt.

Een plotselinge regenbui, belette eene voorgenomene wandeling, JULIA stelde GUSTAAF voor, een partijtje te schaken; AUGUSTA ging met haar borduurwerk naast de spelende zitten. WALLER stelde zijne Koningin te veel bloot, en JULIA sneed haar de pas af. Hemel! riep hij: daar is mijne Koningin weg, AUGUSTA zag op het spel, en begon te lagchen. Wat is het dan? vroeg JULIA, — Mijnheer WALLER, hernam AUGUSTA, ik bid u, sla toch een oog op uw spel! GUSTAAF ziet, en ontdekt na veel zoekens, dat zijn Koning schaak mat is. Hij bloosde, JULIA werd verlegen. Hoe is het mogelijk, dat ik zoo iets niet gezien heb, riep zij uit. Ja, lieve zuster, zeide AUGUSTA, gij had de oogen op uw spel, maar niet de zinnen.

Intusschen had de Graaf VAN SELNITZ, niet de minste erg in 't geen er omging. Hij verweet slechts nu en dan al schertsend aan GUSTAAF, dat hij op zijne jaren liever eene somte kopieerde, of een landschap teekende, dan het hart of wilde zwijn vervolgde. De Gravin zag de zaak beter in.

De

Digitized by Google

De rijzende hartstogt was haar niet ontsnapt; zij ging het begin, den voortgang daar van na, en hare moederlijke teederheid gevoelde daarvoor te meer ongerustheid, daar zij zelve in hare familie, de gevolgen eener ongelukkige liefde gezien had. Zij achtte WALLER, zij hield veel van hem, en peinsde lang, of zij hem omtrent zijnen staat zou onderrigten, dan wel blootelijk een middel zoeken, om de beide gelieven te scheiden.

Het eerste scheen haar bedenkelijk: het was, even of zij een slaapwandelaar, die aan den rand van een' afgrond staat, wilde wekken. Het tweede was aan niet mindere zwarigheden onderhevig. Hoe kon zij den Graaf voorstellen, WALLER van zich te verwijderen, daar hij nooit dien jongeling aan zijne vrouw noemde, zonder den hemel te danken, dat hij hem dien uitmuntenden mensch geschonken had? Het toeval eindigde hare besluiteloosheid.

De Graaf zegt eens tot WALLER, dat hij tegen den volgenden dag, eene algemeene jagt zal houden, en dat voor ditmaal geene verontschuldiging hem zal baten, dat hij hem volstrekt wil mede hebben. GUSTAAF, beloft het, maar dadelijk houdt JULIA, met meer hevigheid dan haar anders eigen was, eene lange redevoering tegen de jagt en de jagers. AUGUSTA ziet, hoezeer hare zuster zich bloot geeft, en tracht den boozen indruk door eene grap weg te nemen, o! lieve JULIA, denkt gij dat ik u niet merk? Hoor eens, wij meisjes mogen wel een weinigje bang zijn, maar toch zoo niet, gij laat u zoo vinnig tegen de jagt uit, alleen om dat gij bevreesd zijt voor een geweer. — Ik, waarom denkt gij dat juist van mij, — welnu! voet bij stuk gezet. Daar is Papa's geweer, ik wed

dat

Digitized by Google

dat gij het niet eens durft aanraken, — Aanraken, ik wed dat ik het afschiet. Met een neemt zij het snaphaan, gaat naar het venster, wendt het gezigt af, en geeft vuur. — O mijn God! roept eene jammerende stem, men loopt naar buiten, en vindt de tuinmans dochter in haar bloed zwemmen, JULIA lag in oumagt, men moest haar naar bed brengen.

Zoodra zij het gebruik harer zinnen verkreeg, meldde men haar, dat de wond niet gevaarlijk was, maar de schrik was te sterk geweest, zij werd door heete koortsen aangetast, die voor haar leven deden vreezen. Den negenden dag viel zij in eene soort van doodslaap, en de Geneesheer verklaarde, dat het oogenblik der crisis daar was. WALLER, verliet het vertrek niet, dat naar de ziekenkamer leidde. Hij zag de Gravin daaruit komen, en neemt dit oogenblik waar, om het bed te naderen, waar het voorwerp zijner innigste liefde, met den dood worstelt. — Roerloos vestigt hij zijne rusteloozе blikken op die bleeke lippen, hij bespiedt hare ademhaling, JULIA ontwaakt, hare oogen gaan open, met eene zwakke stem vraagt zij: *zijt gij het*, GUSTAAF!

De deftige, de omzigtige WALLER, is in dit oogenblik geen meester meer over zich zelve, hij werpt zich voor JULIA's bed op de knie, vat hare hand, bedekt die met vurige kussen, en spreekt nu eens haren dierbaren naam uit, dan bidt hij weder al schreijend den hemel, dat die voor hem zulk een kleinood toch moge sparen!

Op dit oogenblik komt de Gravin binnen, ST. PREUX! zegt zij op een veelbeteekenenden toon; GUSTAAF ziet doodelijk verschrikt om, herkent zijne weldoenster, staat waggelend op, en

en gaat terstond de kamer uit. Dit tooneel deed JULIA weder instorten, zij ijlde op nieuw, en in die aanvallen openbaarde haar mond, dien zij thans niet meer in hare magt had, al wat in haar hart omging. De Gravin wist dus nu stellig, dat hare dochter ook WALLER beminde. —

ST. PREUX, herhaalde de ongelukkige GUSTAAF steeds bij zich zelven, terwijl hij alle lanen van het park doorging, en zich op het minste geritsel achter de hage verborg. ST. PREUX! het was dan slechts deze hatelijke vergelijking die ik door zulk een moeijelijken, pijnlijken strijd heb verworven! Ach! hoe diep gevoel ik al het grievende, 't welk de naam van ST. PREUX, in haren mond heeft! Vertrouwen, herbergzaamheid, pligt, in hare oogen heb ik alles geschonden, alles verraden! en mijn weldoener, mijn tweede vader! deze laatste gedachte had den toenemenden jongeling bijna tot wanhoop gebragt; hij stond op het punt, over de gracht uit het park te springen, en voor altijd dit oord te verlaten, waar hem toch niets, dan smart en schande verbeidde. Maar eene wroeging, die alleen in sijngevoelige zielen kan vallen, hield hem terug; hij wilde zich de straf opleggen, van met schande bedekt, weder voor zijne weldoeniter te verschijnen.

Ik aanbid JULIA, zeide hij, en verwijder mij van haar voor eeuwig, vaarwel genadige vrouw, maar ik zal u dwingen mij weder te achten. Dit offer van uwe zijde, hervat de Gravin, is een bewijs dat gij niet verdiend hebt, mijne dochter te verliezen. Ik prijs uw besluit, en zal u in de uitvoering behulpzaam zijn.

Men kwam overeen, dat WALLER aan het

Mi-

Ministerie een verzoekschrift zou aanbieden, om zijnen voorheen beloofden gezantschaps post te bekomen. De Gravin moest dit voorstel in 't geheim door hare veelvermogende familie doen ondersteunen. Na drie weken had WALLER eene uitnoodiging tot eene plaats, bij het gezantschap te *Parijs*. De Graaf, voor wien de geheele zaak een diep geheim gebleven was, toonde eerst sterken weerzin in GUSTAAF's vertrek; maar bij nader indenken vond hij het toch ongeraden, zijn jongen vriend voor altijd de loopbaan der fortuin te sluiten. Hij bewilligde; doch schoorvoetend, de laatste dag dier week, werd tot GUSTAAF's vertrek bestemd.

JULIA, die onderusschen bersteld was, werd door hare moeder op deze scheiding voorbereid. Het was niet mogelijk, de beide geliefden afzonderlijk bijeen te laten komen, zoo men de Graaf niet vertrouwde den sleutel geven wilde, dien het van zoo veel belang was, voor hem verborgen te houden. GUSTAAF beefde voor het oogenblik, waarop hij het meisje van zijn hart, weder zou zien, zelf! om haar zoo spoedig te missen. Reeds verweet hij zich de onwillekeurige bewegingen, den merkbaren, en toch onvermijdelijken dwang, dien hij gedurende de laatste dagen, elk in zijn, en hij in haar gelaat zou lezen.

Het oogenblik was dáár. Hij treedt de zaal in, ziet JULIA — blozen en weltevreden, bijna opgeruimder. Zij spreekt hem meer dan eens zeer ongedwongen aan: in hare *oogen leest men rust en — welwillendheid*. Er was niet één trek in haar gelaat, die een geheimen kommer verried, kon zij zich dan zoo spoedig over zijn gemis troosten? Dit bezef was voor GUSTAAF zeer pijnlijk.

Nu had hij bijna berouw over zijn besluit, om

om eene hem zoo dierbare Familie te verlaten. Wat behoef ik van hier te gaan? zeide hij in zich zelve. Nog eenige dagen, en de laatste vonken van dezen dagelijkschen hartstogt, welken de zorgvuldige Moeder zóó vreesde, waren uitgeblusch.

Dan het was te laat. De bepaalde dag voor het vertrek genaakte. Des avonds te voren had men, zonder eenige blijkbare aandoening gegeten, toen de Graaf onder het nageregt een pak brieven bekomt. Hij gaat in zijn kabinet, en doet, na eenige minuten, de Gravin verzoeken bij hem te komen. WALLER bleef in de eetzaal met JULIA en AUGUSTA alléén, zijne verlegenheid rees ten top, toen JULIA opstond; hem naderde, een papier overgaf, en *thans* met eene stem die hem door 't hart ging, zeide: hier is mijn afscheid, GUSTAAF! vergeet uwe vrienden nimmer, en wees gelukkig! — Bij deze woorden keerde zij haar gelaat af, om hem haren hoogen blos en hare tranen te verbergen. Zij ging dadelijk het vertrek uit, doch was genoodzaakt op hare zuster te leunen.

(*Het Vervolg hier na.*)

NUTTIGE LES VAN EENEN MAJOOR AAN EENEN JONGEN OFFICIER, DIE WAT SPOEDIG GEREED WAS OM ZIJNEN DEGEN TE TREKKEN.

Bezin u wel, voor 't trekken van uw zwaard,
Gij toont uw anders 't dragen zelfs onwaard.

PRO-

Digitized by Google

PROGRAMMA

CERTAMINIS LITERARII A RECTORE ET SENATU ACADEMIÆ GRONINGANÆ INDICTI CIↃIↃCCCXVI.

Ex decreto Regis Augustissimi, Academiarum civibus atque Athenaeorum alumnis in nostra patria a singulis Ordinibus Academicis quaestiones, ad quas respondeatur ante diem 1 Augusti anni 1817, proponuntur sequentes:

Ab ORDINE IURIDICO.

Quid sunt pacta, *quid sunt* contractus *in Iure Romano? Quid sunt contractus, qui dicuntur* nominati, *quid* innominati?

In commentatione ad hanc quaestionem cum vera causa doceatur quare pacta *apud Romanos, ubi prima iurisprudentia Romanae iacta fuerunt fundamenta, actionem non produxerint, tum vero etiam ostendatur, quando contractus* innominati, *qui dicuntur, vim iuris acceperint, et quodnam incrementum iurisprudentia Romana acceperit receptis in foro contractibus innominatis.*

Ab ORDINE MEDICO.

Quaeritur, ut praemissa consideratione Physiologica, et Pathologica bilis, sive mutationum illarum, quas illa in statu praeternaturali subit, accuratius determinetur, quae sit differentia inter morbos stricto sensu biliosos, pseudo biliosos et gastricos? et quid sit statuendum de illorum caussis, natura, et curatione?

Ab ORDINE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

I.

Cum, licet Naturae corpora vario modo inter se differant, ex huc usque cognitis observationibus tamen constare videatur, ita comparatam esse rerum Naturam, ut lento quasi passu ab una specie ad alteram progrediatur, atque sic continuam

Digitized by Google

quasi catenam efficiat, ex variis quidem annulis, intime tamen junctis; compositam, haec catena in Mammalium classe demonstranda quaeritur.

2.

Quatis fuit veterum cognitio de agrorum incensione ad fertilitatem adiuvandam? Quomodo pro soli diversa natura haec incensio in Anglia, Gallia, et speciatim in patria nostra, instituatur? Qua ratione hic effectus ex legibus Physicis et Chemicis colligendus? Et quae inde sequelae pro re agraria sunt dutendae?

AB ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

Quandoquidem in praesenti studii Philophici conditione, haud paucos statuere videmur, duas esse disciplinas, quarum utriusque homo est subiectum, alteram Ius Naturae; Ethicam *alteram, utramque peculiari proprietate distinctam,*

Quaeritur: Num ius Naturae, et Ethica vere discreta sint inter se, et *fonte idearum; ex quibus utraque harum disciplinarum exprimatur,* et *obiectis, quae utraque consideret,* et *fine, ad quem utraque tendat.*

AB ORDINE THEOLOGICO.

Ut brevis verusque ortus et progressus allegoricae sacrarum literarum interpretationis historice exponatur; eiusque simul perversi in religionis Christianae doctrina explananda effectus ex dogmatum historia ostendantur.

Responsa oratione Latina, manu aliena, satis nitide scribenda, et dicto tempore, Auctorum sumtibus, mittenda ad Virum Clar. ALB. IAC. DUYMAER VAN TWIST, qui Senatui Academico est ab actis, observatis iis, quae leguntur Art. 210 Decreti Regii, faci 2 Aug. 1815, N°. 14.

Victoribus in honestissimo hoc certamine praemia distribuantur die 9 Octobris anni 1817, quo novus Rector munus suum est auspicaturus.

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIJDEN.

Den 28sten Oct. 1816 Curatoren van het Stolpiaansch legaat, hebben heden uitspraak gedaan over de verhandelingen, ingekomen ter beantwoording der vraag, uit de zedekunde, in December 1814 voorgesteld, over den schijnstrijd der pligten, en het rigtsnoer in dezen te volgen, en de gouden medaille, ter waarde van twee honderd en vijftig guldens, of, dit begeerd wordende, dezelfde som in geld, toegewezen, aan eene hollandsche verhandeling, onder de zinspreuk *quid est igitur, quod me impediat ea, quæ mihi probabilia videantur sequi &c. Cic. de off.* II. 2. van welke, bij de opening van het verzegeld billet, bevonden is schrijver te zijn, Mr. ALBERTUS JOACHIM DEIMAN, honorair lid van het Genootschap, *Mathesis scientiarum genitrix*, te *Leijden*; practiserend Advokaat te *Amsterdam*.

Tevens is besloten, nevens dezelve, eene andere te doen drukken, in het nederduitsch geschreven, onder de zinspreuk Rom XIV: 22. Μακαριος ὁ μη κρινων ἑαυτὸν &c. Wordende de Schrijver derzelve, verkiezende dat zijn naam voor dezelve gesteld worde, verzocht toestemming, tot het openen van zijn verzegeld billet, te geven aan den Prof. S. J. VAN DE WINNERESSE, voor als nog Secretaris van voornoemd legaat te *Leijden*.

UTRECHT.

Daar het onzer Akademie, tot nu toe, uit-

brak aan eene eigen verzameling van voorwerpen, onontbeerlijk, ter opheldering der lessen in de Natuur- en Ziektekunde, van het menschelijk ligchaam, heeft dezelve een nieuw en hoogstbelangrijk bewijs ontvangen, van de zorgvuldige weldadigheid, met welke Zijne Kon. Maj. voortgaat, voor hare belangen te zorgen, door, ten haren nutte, aan te koopen, een zeer aanzienlijk kabinet van Anatomische, Physiologische en Pathologische Praeparaten, betrekkelijk het zamenstel der ligchamen, zoo wel der dieren, als van den mensch. Dit kabinet is de vrucht van eenen zeldzamen veertigjarigen arbeid, van den Hooggel. Heer J. BLEULAND, Med. Doct. en Prof. aan deze Akademie: en werd, als zoodanig, niet alleen in de Jaarboeken der Kunsten en Wetenschappen van ons Vaderland, maar ook in het rapport, door de H. H. NOEL en CUVIER, aan de voormalige fransche universiteit, nopens den staat onzer Akademie, gedaan, met uitstekenden lof vermeld; gelijk het zelve, door vele buiten- en binnenlandsche geleerden, met bewondering, is beschouwd. Hetzelve staat eerstdaags, in het hiertoe vervaardigd wordende locaal, 't welk voorheen diende, voor de Vergadering van de Provinciale Staten, te worden overgebragt, en, onder het opzigt van den Heer BLEULAND, te worden gerangschikt, op eene zoodanige wijze, als, tot den meesten luister, en tot het beste gebruik van hetzelve, geoordeeld zal worden te kunnen verstrekken.

FRANEKER.

Den 16den Oct. l. l. heeft de Wel Ed. Hooggel. Heer J. GISB. SAM. VAN BREDA, door Z. M., onzen geëerbiedigden Koning aangesteld, tot tweeden Professor in de Botanie, Chemie en Pharmacie alhier, deszelfs inwijdings-redevoering

ring gehouden: *de educatione vere liberali, &c. Historiae Naturalis Studio in primis ad illam conducente.*

Deze plegtigheid werd straks vervangen, door eene andere; de overdragt, namelijk, van het Rectoraat dezer Illustre Akademische School, door den Wel Ed. Hooggel. Heere Mr. J. W. DE CRANE, op den Hoog Eerw. Hoog gel. Heer W. A. VAN HENGEL; bij welke gelegenheid eerstgemelde Hoogleeraar, na een kort verslag van het geen, gedurende deszelfs Rectoraat, merkwaardigs bij het Athenaeum is voorgevallen, eene redevoeringe hield: de J. MAURITIO, *Nassauiae Principe, cognomine Americano.*

D E V E N T E R.

Den 24sten October l. l. heeft de Wel Ed. Hooggeleerde Heer J. C. HOLTIUS, J. U. D. zijne waardigheid als Hoogleeraar der Regten, plegtig aanvaard, met het houden eener Latijnsche redevoering: *de literarum studio inprimis graecarum cum Jurisprudentia conjungendo*, en den 31sten daar aan volgende, heeft de Wel Eerw. Hooggel. Heer J. NIEUWENHUIS, A. L. M. en Phil Doctor, insgelijks aan het Athenaeum dezer stad, zijn Hoogleeraarambt in de bespiegelende en natuurlijke Wijsbegeerte en Wiskunde aanvaard, met eene Latijnsche redevoering: *de varia Philosophandi ratione cum mentis humanae indole et progressibus comparata.*

G R O N I N G E N.

Den 10den Oct. 1816. De Heer S. GRATAMA, Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid, bij besluit van Z. M., van den 25sten Junij l. l., aangesteld tot Rector Magnificus dezer Hooge School, voor het volgend jaar, werd heden, als zodanig plegtig geïnstalleerd. De Hoogleeraar H. MUNTINGHE hield, als afgaande Rector,

Digitized by Google

bij die gelegenheid, eene redevoering, *de neglecto, ingenii cultu, primaria corruptae media aevo religionis christianae causa.* Uit het verslag, door den redenaar medegedeeld, omtrend de verhandelingen, welke bij de onderscheidene faculteiten dezer Akademie, waren ingekomen, ter beantwoording der prijsvragen, die, volgens het daarvan gedrukt Programma, door deze Hooge School, voor dit jaar waren voorgesteld, bleek, dat in de Theologische Faculteit, de Heer P. BOELES, in de Regtsgeleerde, de Heer H. VAN SONSBEECK, in die der Wis- en Natuurkunde, de Heer J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, allen Kweekelingen dezer Hooge School, en eindelijk in die der Wijsbegeerte, en Letteren, de Heer F. BINDES, Student in de Regten aan 's Lands Athenaeum te *Franeker*, den uitgeloofden eerprijs behaald hadden; terwijl op de Vraag, door de Geneeskundige Faculteit voorgesteld, geene antwoorden waren ingekomen. De redenaar wenschte deze verdienstelijke Jongelingen, met de behaalde overwinning geluk, en besloot de plegtigheid, met eene hartelijke aanspraak, aan de Studerende Jongelingschap, overeenkomstig het heilzaam doel des Konings, in deze instelling blijkbaar.

Tot Secretaris der Akademie voor het volgend jaar is aangesteld, de Hoogleeraar A. J. DUIJMOER VAN TWIST.

SCHOOL-NIEUWS.

ROTTERDAM.

Van hier is verzuimd op zijn tijd te berigten, dat op den 2den Sept. de halfjarige Prijsuitdeeling en Promotie, bij de Erasmiaansche

sche Scholen gevierd werd, in de Fransche Kerk. Nadat de Rector W. J. ZILLESEN, deze plegtigheid geopend had, met eene korte voorafspraak, hebben de veel belovende Jongelingen C. D. BEELS en P. STRATENUS, die tot het bijwonen der Akademische lessen bevorderd waren, eene door hen zelven opgestelde oratie gereciteerd; de eerste: *de eloquentiae praestantia*; de ander: *de amicitia*; welke stoffen ook door hen zelve gekozen waren. Daarna hebben de Jongelingen W. C. ZILLESEN, E. DAVIDS en . . . OEKERSE, die tot de bovenste orde van des Rectors School bevorderd waren, gedeclameerd; de eerste *de otio litterato*; de tweede, *de Hercule in bivio meditante de vitae genere ineundo*, de derde, *de curiositate*. Daarna hebben de Leerlingen, die met prijzen begiftigd waren, hunne *gratiarum actiones* aan Heeren Curatoren gedaan: van de vierde Classis, B. MULDERS, J. A. PHILIPSE, J. M. J. HOOG. Van de derde Classe, R. E. DALIJ, R. DE JONGH. Van de tweede Classe, C. LEDEBOER, M. VERBRUGGE en J. DE JONGH. Van de eerste Classe, VAN REIJSEN, ROOS en BEELS. Deze plegtigheid, die voorafgegaan en besloten werd, met het Orgelmuziek, is, vooral wegens de bevallige en eigenaardige voordragt, van de *oratien*, *declamatien* en *gratiarum actiones*, tot groot genoegen der toehoorders, volbragt geworden.

Digitized by Google

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

WAGENINGEN, den 13den Oct. Heden wierd onze beroepen Predikant, O. J. VAN GRIETHUIZEN, in zijnen dienst bevestigd, door zijnen Ambtgenoot de Wel Eerw. Heer W. N. MUNTING. De Bevestiger had ten tekst *Rom.* X: 15*b*. *Hoe lieflijk zijn de voeten der genen* enz. De Bevestigde aanvaarde zijnen dienst met eene Leerrede over *Matth.* VI: 10*a*. *Uw Koningrijk kome.*

HAL, den 20sten Oct. Heden is, onder het Bestuur van Gecommitteerden, van het Klassikaal Bestuur van *Arnhem*, op nieuws de volgende nominatie gemaakt:

DD. DE BRUIN, Predd. te *Eck* en *Wiel*, SCHULLER, te *Elkum*. SCHOLTEN, te *Vleuten*. BORGSTEIN, te *Engelen*. PRINS, te *Altforst* en *Appeltern*. MASMAN, te *Heumen*, en de Proponenten VELS, VELSEN, VAN ECK, VERWEIJ STOLBERG en BITTER.

En is daaruit beroepen, de Wel Eerw. Heer W. F. VERWEIJ STOLBERG, Proponent, die deze beroeping, onder opzien tot God, en in afwachting der approbatie van Z. M. den Koning aangenomen heeft.

TWELLO, den 30sten October. Door het vertrek van Ds. J. R. BOTTICHIUS MEURS, naar *Mep-*

Digitized by Google

Meppel, de Predikantsplaats vakant zijnde, heeft men heden alhier, onder het Bestuur van Gecommitteerden, van het Klassikaal Bestuur van *Arnhem*, de volgende nominatie gemaakt:

DD. HOOGKLIMMER, Pred te *Os*, VAN TROOSTENBURG DE BRUIN, te *Wommels*, RAPPARD, te *Boxmeer*, DE BRUIJN te *Eck* en *Wiel*. PRINS, te *Altforst* en *Apeltern*. EVERWIJN, te *Loenen*, MASMAN, te *Heumen*, SCHOUTEN, te *Druten*, en en de Proponenten GALLOIS, beroepen te *Vriesseveen*. LAMERS VAN TORENBURG, beroepen te *Serooskerke*. BRAVE, beroepen te *Nieuwkoop*. MARTING, DE HAAS, J. DE WIT, B. VELS, en is daar uit beroepen de Wel Eerw. Heer B. VELS, Proponent bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, die deze beroeping, onder opzien tot God, en in afwachting der approbatie van Z. M. den Koning, aangenomen heeft.

SCHERPENZEEL vakant.

NIJMEGEN.

WAMEL EN DREUMEL. Onze Leeraar de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. CORELL, het beroep naar *Meerkerk* aangenomen hebbende, en van zijne betrekking tot deze Gemeente, en de Eerw. Classis van *Nijmegen*, door den Kerkeraad en Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, ontslagen zijnde, hield den 29sten September l. l. zijne afscheidsleerrede, predikende over *Ps.* CIII: 2. *Looft den Heere mijne ziele en vergeet geene van zijne weldaden.*

WAMEL EN DREUMEL, den 29sten Oct. Heden heeft de Kerkeraad, na bekomene handopening, ter vervulling der vakature, ten overstaan van Gecommitteerden, van het Klassikaal Bestuur van *Nijmegen*, uit een gemaakt acht en viertal Predd. en Propp. eenparig beroepen den Eerw. Heer D. J. WOLTERBEEK, Proponent bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noordholland*.

Digitized by Google

Op het achttal waren

DD. A. FRANCKEN, te *Sluijk Ewijk*. J. A. SMITS, te *Neerbosch* en *Hees*. A. H. HAGEN, te *Schermerhorn*. J. HARDERWIJK, te *Warrega* L. J. VAN BAM, te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp* J. C. VAN DER VELDE, te *Odijk*. D. J. WOLTERBEEK, Prop. bij het Provincial Kerkbestuur van *Noordholland*, J. F. F. CORELL, Prop. onder de Classis van *Nijmegen*.

Van welke op het viertal gebragt zijn:

DD. FRANCKEN en SMITS, en de Propp. WOLTERBEEK en CORELL.

De beroeping aan den Eerw. Heer WOLTERBEEK toegezonden zijnde, is dezelve door hem, in de vreeze des Heeren, onder inwachting der Koninklijke approbatie, aangenomen.

HUMMEN vakant. Zie Oct. 1816.

ZUTPHEN.

DEUTICHEM. Onze beroepen Leeraar de Wel Eerw. Heer J. H. VAN DIEST, heeft de beroeping alhier, onder inwachting van den Goddelijken zegen, en onder approbatie van Zijne Majesteit, onzen geliefden en geeerbiedigden Koning aangenomen.

AALTEN. Bij besluit van Zijne Majesteit, van den 22sten Octob. J. l. is ter vervulling der Predikantsplaats, in de Hervormde Gemeente alhier, vacerende door het overlijden van onzen Leeraar B. A. WESTERBEEK VAN BERTEN, benoemd tot Predikant bij deze Gemeente, de Wel Eerw. Heer T. BADSMA, Predikant te *Hempens*, onder de Classis van *Leeuwarden*, met bepaling dat zijn Wel Eerw. dien ten gevolge, naar Kerkenorde alhier, zal worden beroepen.

GENDRINGEN vakant. Zie Junij 1816.

TIEL.

BRICHEM. Onze Leeraar Ds. F. C. VAN KLOTEN, van hier beroepen zijnde naar *Sleeuwijk*,

Digitized by Google

wijk, onder de Classis van *Heusden*, en voor die beroepinge bedankt hebbende, verbond zich op den 27sten October l. l. weder op nieuw aan ons, met de behandeling der vermaning, *Hebr.* XIII: 1. te vinden.

WADENOIJEN. Onze Leeraar Ds. J. M. VAN HULSTEIJN, maakte ons, op den 3den Nov. in den morgen Godsdienst, eene voorafspraak houdende, uit *Ps.* XXXIX: 6, het afsterven bekend, van onzen voormaligen Herder en Leeraar Ds. S. VAN HOEK, laatst Engelsch Predikant, bij de Hervormden te *Middelburg* en *Vlissingen*, en wekte ons op, om de nagedachtenis van dien man, in zegening, en ons overeenkomstig zijne lessen voor den dood bereid te houden.

LIENDEN zal, hoopt men, niet lang vakant zijn. Zie Oct. 1816.

DRUMPT Zie Oct. 1816.

OCHTEN vakant. Zie Oct. 1816.

MAURIK vakant. Zie Mei 1816.

BOMMEL.

NEDERHEMERT vakant. Zie Aug. 1816.

HARDERWIJK.

NIJKERK. Onze beroepen Leeraar, R. MORREES van *Wijk* bij *Heusden* tot ons overgekomen, is den 13den October l. l., door zijnen Ambtgenoot J. SCHOONDERBEEK, in zijnen dienst onder ons bevestigd geworden, die daartoe ten tekst nam *Deut.* XI: 26, 27. *Ziet ik stelle u liedon heden voor zegen en vloek* enz. De Bevestigde begon des namiddags zijn dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Rom.* I: 16*a*. *Want ik en schame mij des Evangeliums Christi niet.*

OENE.

OENE. Onze Leeraar L. MEENDERINK, onlangs de aanbieding van een beroep tot tweeden Pred. in de Hervormde Gemeente van *Bentheim*, uit naam van den Eerw. Kerkeraad aldaar, ontvangen hebbende, heeft na eenigen tijd van beraad, voor dezelve vriendelijk bedankt, en zich op nieuw aan ons verbonden.

HATTEM. Zie Sept. 1816.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

VOORBURG. Deze Gemeente door het vertrek van haren Leeraar, Ds. O. J. VAN GRETHUIJZEN naar *Wageningen*, vakant geworden zijnde, werd, na bekomene handopening, ter vervulling dezer vakature, den 15den October 1816. gemaakt een twaalftal bestaande uit de Wel Eerw. Heeren:

DD. J. D. SCHURING, Predd. te *Rokkanje*. A. VAN VLOTEN, te *Katwijk Buiten*. J. WIJS, J. C. ZOON, te *Bloemendaal*. P. G. MARI, te *Zwijndregt*. W. N. MUNTING, te *Wageningen*. G. C. DROOGLEVER FORTUIN, te *Brandwijk* en *Gijbeland*. W. C. KERSTEN, te *Driebergen*. G. VAN DEN BERG, te *Oegstgeest*. J. G. H. TEN DALL, te *Eemnes Binnen*. H. VAN LIEL, te *Schalkwijk*. B. VAN DER FEEN, te *Noordwijk*. T. VERMAESEN, te *Oud Loosdrecht*.

Uit welk twaalftal, ten zelfden dage op het zestal werden geplaatst:

DD. J. WIJS, J. C. ZOON, A. VAN VLOTEN, J. D. SCHURING, W. N. MUNTING, P. G. MARI, en G. VAN DEN BERG.

Uit welk zestal, op het tweetal gebragt werden:

DD. J. WIJS, J. C. ZOON en A. VAN VLOTEN.

Uit

Digitized by Google

Uit het welk tweetal, met eenparigheid van stemmen geëligeerd werd, Ds. J. WIJS, J. C. ZOON, Pred. te *Bloemendaal*.

Welk tweetal en electie door Hun Ed. Groot Achtbare Heeren Burgemeesteren en Regeerders der Stad *Delft*, als Ambachtsheeren van *Voorburg*, gunstiglijk geapprobeerd zijnde, is op den 18den October, tot Pred. in de Hervormde Nederduitsche Gemeente van *Voorburg* beroepen, Ds. J. WIJS, J. C. ZOON, welke echter voor deze beroeping na veertien dagen beraads, vriendelijk heeft bedankt.

Dien ten gevolge heeft de Kerkeraad, den 7den November, uit het vorige twaalftal wederom gevormd het volgende zestal:

DD. A. VAN VLOTEN, Predd. te *Katwijk Buiten*. P. G. MARI, te *Zwijndregt*. W. C. KERSTEN, te *Driebergen*. G. C. DROOGLEVER FORTUIN, te *Brandwijk* en *Gijbeland*. J. D. SCHURING, te *Rokkanje*. G. VAN DEN BERG, te *Oestgeest*.

Uit welk zestal, op het tweetal zijn gebragt:

DD. A. VAN VLOTEN EN P. G. MARI.

Van welke eenpariglijk geëligeerd werd, Ds. A. VAN VLOTEN.

Dit tweetal en deze electie wederom zeer gunstiglijk door Hun Ed. Groot Achtbare Heeren Burgermeesteren en Regeerders der Stad *Delft*, als Ambachtsheeren van *Voorburg* geapprobeerd zijnde, werd ten zelfden dage tot Pred. beroepen Ds. A. VAN VLOTEN, en aan zijn Eerw. deze beroeping toegezonden.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

DELFT vakant. Zie Sept. 1816.

ROT-

Digitized by Google

ROTTERDAM.

HOOGVLIET, den 13den Oct. Heden werd onze beroepen Leeraar H. STENBERT CROESE, in zijnen dienst onder ons ingezegend, door deszelfs Vriend, den Wel Eerw. zeer gel. Heer H. J. KROM, Pred. te *Schelluinen*, (aan wien Ds. L. VOGELENSANG, Pred. te *Rhoon*, deze beurt vriendelijk afgestaan had,) met eene Leerrede uit 1. *Tim.* III: 1. *Dit is een getrouw woord: zoo iemand tot een opzieners ambt lust heeft, die begeert een treffelijk werk.* De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Bevesteiger, door de Wel Eerw. zeer gel. Heeren D. J. VAN BRANDENBURG, Pred te *Delfshaven*, die bij absentie van Ds. J. SCHARP, Ridder, en Pred. te *Rotterdam*, als Lid van het Klassikaal moderamen, van *Rotterdam*, den Bevestigden nomine Classis, eene aanspraak deed, J. MOOJEN, Pred. te *Barendregt*, L. VOGELENSANG, Pred. te *Rhoon*, C. B. ANDRIESSEN, Pred. te *Charlois*, J. VAN DEN BROEK, Pred. te *Pernis*, W. SPIERINGH, Pred. te *Poortugaal*, J. D. GRAAF, weleer Pred. alhier, thans te *Zevenhuizen*, en J. H. KROM, Pred. te *Gouda*.

De Bevestigde aanvaardde zijn werk bij ons, met eene leerrede uit *Matth.* XXVIII: 20. *Ik ben met u lieden alle de dagen tot de voleindiging der wereld.*

IJSSELMONDE, den 14den October 1816. Gisteren heeft onze Leeraar Ds. V. VAN DOLDER, bij het overlijden van de Wel Edele gebore Vrouwe A. C. VERSTOLK, Weduwe van den Wel Edelen geboren Heer Mr. J. A. BICHON, Heer van Oost- en West *IJsselmonde*, oud ontvanger der Gemeene Landsmiddelen, en oud Schepen der stad *Rotterdam*, naar gewoonte eene Lijkpredikatie gedaan, de tekst was *Prediker* VII: 2, 3 en 4.

ROT-

Digitized by Google

ROTTERDAM, den 20sten October 1816. Onze Leeraar Ds. J. P. N. COX, van *Schoonhoven*, tot ons overgekomen; is heden in zijnen dienst onder ons bevestigd, door deszelfs Ambtgenoot P. W. VAN DEN BROEK, met de woorden van Paulus 2 *Cor.* VI: 2b. *Ziet nu is het de welaangename tijd; ziet nu is het de dag der zaligheid.* De Bevestigde deed 's avonds zijne intrede met eene Leerreden over 2 *Petri* I: 4. *Door welke ons de grootste en dierbare belaften geschonken zijn, op dat gij door dezelve der Godlijke nature deelachtig zoudt worden, na dat gij ontvloden zijt het verderf dat in de wereld is door de begeerlijkheid.*

MOERKAPELLE, den 5dem Nov. Onze beroeping, uitgebragt op den Prop. R. HAZEU, door *Z.* M. onzen geliefden Koning, gunstig geapprobeerd zijnde, is de bevestiging bepaald op den 1sten December aanstaande.

ROTTERDAM Engelsche Presbijterianische Gemeente vakant. Zie Mei 1816.

LEIJDEN.

Aan den Correspondens is het volgende toegezonden.

KATWIJK AAN ZEE, den 10den Nov. Onze Leeraar Ds. A. VAN VLOTEN, berigtte ons heden dat zijn Eerw. eene eenparige beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Voorburg*, in die beroeping in beraad genomen had, predikende verwogens over *Spreuk.* III: 6. *Kent den Heer in alle uwe wegen enz.*

ZEVENHOVEN. Zie Aug. 1816.

NIEUWKOOP vakant. Zie Oct. 1816.

DORDRECHT.

DORDRECHT, den 10den Nov Op heden werd Ds. B. F. TIJDEMAN, van *Harlingen* tot ons

ons overgekomen, in den helligen dienst alhier bevestigd, door zijnen Ambtgenoot Ds. S. VERWEIJ, met de woorden *Marc.* IV: XXVI: 29. *En hij zeide: Alzoo is het Koningrijk Gods, gelijk of een mensch het zaad in de aarde wierpe. En voorts sliep en opstonde nacht en dag: En het zaad uitsprote en lang werde, dat hij zelf niet wiste hoe, want de aarde brengt van zelf vrucht voort: eerst het kruid, daar na de aar, daar na het volle koorn in de aar. En als de vrucht zich voordoet, terstond zend hij de sikkel daar in, om dat de oogst daar is.* De Bevestigde heeft 's avonds zijne intrede gedaan, daar toe tot tekst nemende. *Hebr.* I: 1. *God voortijds veelmaal en op veelerlei wijze tot de vaderen gesproken hebbende door de Profeten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon.*

SPIJK. Hier is beroepen Ds. J. DE WITT, Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Noordholland*, maar er is bij den Correspondens der Boekzaal, geen legaal berigt van de nominatie ingekomen.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. Zie Nov. 1815.

GORINCHEM vakant. Zie Sept. 1816.

SCHOONHOVEN, den 13den October, na dat onze Leeraar J. P. N. COX, van zijne betrekking tot deze Gemeente, en als Lid der Classis van *Gouda*, behoorlijk was losgemaakt, heeft zijn Wel Eerw. heden zijn afscheidsrede gehouden over *Pred.* XII: 13, 14. *Van alles dat gehoort is, is het einde der zake: vreest God en houdt zijne geboden, want dit betaamd alle menschen, want God zal ieders werk in het gerigte brengen, met al dat verborgen is, 't zij goed of 't zij kwaad.*

MEERKERK, den 13den October. Heden werd

werd Ds. J. CORELL, door vriendelijke schikking met Ds. J. M. PETIT, Pred. in *de Nieuwpoort*, onder ons in den dienst bevestigd, door Ds. J. LAMMERÉE, Pred. te *Leksmond*, met de woorden *Matth.* XXVIII: 20. *En ziet ik ben met u lieden alle de dagen tot de voleindinge der wereld.* De Bevestigde heeft des namiddags zijn intrede gedaan, daar toe ten tekst nemende, 2 *Cor.* V: 14 *Want de liefde Christi dringt ons.*

BERG-AMBACHT, den 3den November. Onze Leeraar T. SANDERS, werd heden onder ons in den dienst bevestigd, door Ds. A. J. DIEMONT, Pred. te *Polsbroek*, met de woorden *Jos.* I: 6*a*. *Zijt sterk en heb goeden moed.* De Bevestigde deed des namiddags zijne intrede, daar toe ten tekst nemende *Exod.* III: 14*b*. *Ik zal zijn, heeft mij tot u lieden gezonden.*

GOUDA.

GOUDA, den 6den Nov. Ds. VAN MEURS, Pred. te *Leerdam*, voor de beroeping alhier bedankt hebbende, en eene nadere poging tot aandrang bij zijn Wel Eerw. mede, zonder het gewenscht gevolg zijnde afgelopen, heeft de groote Kerkeraad, op heden, het onlangs reeds gemaakt twaalftal aangevuld, met Ds. TROOSTENBURG DE BRUIJN, Pred. te *Wommels*; het zestal met Ds. VAN VOLKOM, Pred. te *Breda*, en het drietal, met Ds. LEDEBOER, Pred. te *Oud Beijerland*. Op welk drietal alzoo geplaatst zijn:

DD PRINS, NIJHOFF en LEDEBOER, respective Predd. te *Oud Beijerland*, *Oosterbeek* en *Oud Beijerland*.

Uit welk drietal (D. V.) den 15den dezer een beroeping zal geschieden.

KEDICHEM, den 9den Nov. De Koninglijke approbatie reeds ingekomen zijnde, zal de bevestiging van Ds. H. MAANDAG, (D. V.) den 17den dezer plaats hebben.

LEERDAM, den 11den Nov. Den 1sten der vorige maand, ontving onze jongste Leeraar Ds. W. L. VAN MEURS, eene beroeping naar de Gemeente van *Gouda*, doch, na eenigen tijd van beraad, heeft zijn Wel Eerw. voor die beroeping bedankt, en zich weder aan ons verbonden, met de woorden van Paulus, 1 *Thess.* II: 8*b*. *Daarom, dat gij ons lief geworden waart.* — Ook bij vernieuwd aanzoek tot eene tweede beroeping, volhardde zijn Wel Eerw. in zijn eerst genomen besluit.

B R I E L L E.

NIEUWENHOORN, den 27sten Octob. Op heden werd Ds. A. ROELOFFS, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door deszelfs oom, Ds. J. ROELOFFS, Pred. te *Oudewater*, met de woorden van *Luk.* XIV: 22*b*. *En nog is daar plaats.*

De handoplegging is verrigt, behalve door den Bevestiger, door DD. D. VAN LEEUWEN en C. DE GROOT STIFFRIJ, Predikanten te *Nieuw-Hellevoet* en te *Briels-Nieuwland.*

De Bevestigde heeft 's namiddags zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, *Joh.* VII: 16*b*. *Mijne leer is mijne niet, maar des genen, die mij gezonden heeft.*

HEKELINGEN, den 30sten October. De Kerkeraad alhier, handopening van Z. M. bekomen hebbende, verzoekt de Heeren Proponenten om hunne gaven te laten hooren. Zij hebben zich, met de bewijzen hunner toelating tot den Predikdienst, te vervoegen, of bij Ds. J. VAN LOKHORST, te *Geervliet*, of bij Ds. J. VAN DER WILLIGEN, te *Simonshaven*, gecommitteerden van het Klasikaal Bestuur van *Brielle.*

ROCKANJE, den 4den November. Onze Leeraar Ds. J. D. SCHUURING, van hier naar *Har-*

Digitized by Google

Harmelen beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt

BRIELLE. Zie Sept. 1816.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

'S GRAVELAND vakant. Zie Aug. 1816.

HAARLEM.

D. A. VAN DEINSE, heeft den 25sten Sept. l. l. zitting genomen, in de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, tot Lid van 't welk zijn Wel Eerw. bij besluit van Z. M. van den 21sten Aug. l. l. N°. 68 benoemd was. De beroeping te *Bennebroek* uitgebragt op D. J. H. WEIJERS, Pred. te *Spaarnwoude* en *Spaarndam*, zie Sept. 1816, Kerkelijk goedgekeurd zijnde, is door Z. M., bij besluit van den 17den Sept. l. l. No. 78, geapprobeerd.

HAARLEM. Onze Leeraar Ds. A. J. PERIZONIUS, op zijn verzoek, wegens ligchaams ongesteldheid, door Z. M. den Koning, emeritus verklaard zijnde, salvo honore et stipendio, is, na gunstig verleende vrijheid ter vervulling van die plaats, bij Koninglijk besluit van den 17den Sept. l. l. No. 76, en dien ten gevolge bekomene handopening, door den grooten Kerkeraad, op den 8sten October l. l., uitgebragt het volgend twaalftal van Predikanten:

DD. D. M. KAKEBEEN; Predd. te *'s Hertogenbosch*. J. E. VOET VAN CAMPEN, te *Zaltbommel*. J. PARÉ, te *Barneveld*. S. D. DE KEIJZER, te *Schagen*. J. N. VAN DER ZANDT, te *Grouw*. A. A. VAN SCHILFGAARDE, te *Maasdam*. J. KORTENHOEF SMITH, te *Schiedam*. S. GREGOOR, te *Zwolle*. H. W. LE SAGE TEN BROEK, te *Haamstede*. E. VAN DER FEEN, te *Noordwijk Binnen*. A. H. TER HOEVEN,

VEN, te *Leeuwarden*, J. PRINS, te *Oud Beijerland*, de drie laatsten met het lot tegen C. VAN HERWERDEN, te *Schiedam*.

Ten zelfden dage zijn op het zestal geplaatst:

De Heeren KAKEBEEN, VOET VAN CAMPEN, DE KEIJZER, KORTENHOEF SMITH, TER HORVEN en LE SAGE TEN BROEK.

Tot het drietal werden den 11den October gekozen:

De Heeren KAKEBEEN, TER HORVEN en DE KEIJZER.

Zijnde den 16den October tot Herder en Leeraar beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. M. KAKEBEEN, Pred. te *'s Hertogenbosch*. Na eenigen tijd van beraad, heeft zijn Wel Eerw. voor deze beroeping beleefdelijk bedankt.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM. Op den 23sten October l. i., is Ds. J. H. WIJERS, Pred. alhier, beroepen naar *Bennebroek*, ontslagen van zijne betrekking tot den Kerkeraad en de Gemeente, in tegenwoordigheid en ten verzoeke van twee Leden van het Klassikaal Bestuur van *Haarlem*. Zijn Wel Eerw. denkt den 3den Nov. afscheid van de Gemeente te nemen.

De Kerkeraad ter vervulling der aanstaande vakature handopening verzocht, en bij dispositie van den 9den Oct. No. $\frac{2978}{1389}$, bekomen hebbende, heeft op den 31sten October, onder voorzitting van D. BERKHOUT als Consulent, een twaalftal gemaakt, en daartoe benoemd:

DD. J. D. SCHURING, Predd. te *Rockanje*. A. G. VAN ALDERWERELD, te *Zandvoort*. S. A. ARNTSEN, te *Wormer*. C. MOS, te *Warder*. J. VAN DER WILLIGEN, te *s' Heer Simonshaven* en *Biert*. J. SCHARDAM, te *Spanbroek* en *Opmeer*. A. SIOENIS te *Petten*. N. C. LETTE, te *Driehuizen* en

Zuid-

Digitized by Google

Zuidschermer. G. G. BRUGMAN, aan *den Bilt.* J. R. IMMINK, te *Muiderberg.* A. A. VAN SCHILPGAARDE, te *Maasdam* en J. VAN RHEE, te *Enum.*

Op het zestal zijn ten zelfden dage gebragt: DD. VAN ALDEWERELD, ARNTZEN, BRUGMAN, VAN DER WILLIGEN, SCHURING en SCHARDAM, de drie laatsten met het lot tegen LETTE en MOS.

Uit welk zestal D. V den 21sten November, een drietal gemaakt worden, en een beroep geschieden zal.

Den 3den Nov. besloot onze Leeraar, D. J. H. WEIJERS, zijnen Evangelie-dienst onder ons, met eene plegtige Leerrede over *Psalm* IV: 7. *Velen zeggen: Wie zal ons het goede doen zien? verhef gij over ons het licht uwes aanschijns, O HEERE.*

BLOEMENDAAL, den 3den November. Onze Leeraar J. WIJS, J. C. ZOON, die den 20sten Oct l. l., ons bekend maakte eene beroeping naar de Gemeente van *Voorburg* ontvangen te hebben, heeft voor dezelve bedankt, en zich heden, weder aan ons verbonden met eene Leerrede over 2 *Cor.* XIII: 9*b*. *Wij wenschen ook dit,* [*namelijk*] *uwe volmakinge.*

BENNEBROEK, den 10den Nov. Heden is D. J. H. WEIJERS, in den Heiligen Dienst bij deze Gemeente bevestigd, door D. D. HUPKENS, Pred. te *Heemstede*, met eene Leerrede over 2 *Cor.* V: 20. *Zoo zijn wij dan gezanten van Christi wege, als of God door ons bade: wij bidden van Christi wege, laat u met God verzoenen.* De Bevestigde heeft zijne openbare prediking begonnen, naar aanleiding van de vermaning *Hebr.* XII: 25. *Ziet toe dat gij dien die spreekt niet verwerpt: want indien deze niet zijn ontvloden, die den genen verwierpen welke op aarden Goddelijke antwoorden gaf, veel meer* [*zullen*]

wij niet [*ontvlieden*,] *zoo wij ons van dien afkeeren die van de hemelen* [*is:*]

OOSTZAAN. Na twee vergeefsche beroepingen. [Zie Aug., Sept. en Oct. 1816,] mogt de Groote Kerkeraad ten derdenmale gelukkiger slagen; zijnde op den 15den Oct. l. l., door denzelven met eenparige stemmen, onder gelijk bestuur als voorheen, beroepen Ds. H. J. HOMBRINK, Pred. te *Zegveld*, onder de Classis van *Utrecht*, ring *Mijdrecht*. Deze beroeping door zijn Wel Eerw. aangenomen, en Kerkelijk goedgekeurd zijnde, staat ter bekoming van de Koninglijke approbatie te worden opgezonden.

VELSEN, staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

ALKMAAR.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN, den 6den Octob. Op heden werd Ds. A. HOUTKAMP, van *Etershem* en *Schardam*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst onder ons bevestigd, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. Heer M. HOUTKAMP, Pred. te *Enkhuizen*, bij vriendelijken afstand van Ds. P. P. VAN EIJKEN, Pred. te *Zuidscharwoude* en *Broek*. De Bevestiger had zijne tekstwoorden uit 2 *Timoth.* II: 5, 6 en 7. *Indien iemand strijdt, die wordt niet gekroond, zoo hij niet wettelijk heeft gestreden, de landman als hij arbeidt, moet alzoo eerst de vruchten genieten. Merkt het geen ik zegge: doch de Heere geve u verstand in alle dingen.* De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, met 1 *Petr.* II: 21*b* *Ons een exempel nalatende, op dat gij zijne voetstappen zoudt navolgen.*

WARMENHUIZEN, den 3den Nov. Heden nam onze Leeraar J. Z. NAUMAN VAN DER BORST, beroepen te *Hattem*, van ons afscheid, met de woorden van den *Prediker* XII: 13, 14. *Van al-*

Digitized by Google

alles dat gehoord is, is het einde van de zaak: vreest God en houdt zijne geboden, want dat betaamt alle menschen, want God zal ieder werk in het gerigte brengen, met al dat verborgen is, 't zij goed of 't zij kwaad.

ALKMAAR vakant. Zie Aug. 1816.

OUDORP EN OTERLEEK staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

HOORN.

MIDWOUDE, den 1sten Nov. 1816. Ds. H. A. VAN DER MEULEN, sederd het begin van de maand Februarij dezes jaars, zich in eenen buitengewonen zwakke toestand, naar ligchaam en geest, bevindende, had de hulp zijner naburen, en daar na van zijne Ringbroeders noodig. Ongeacht de rust, welke hem deze hulpvaardige dienst verschafte, verergerde zijn toestand in diervoege, dat zijn Eerw. genoodzaakt wierd, zich deswegens, bij rekweste aan Z. M. onzen geliefden Koning te vervoegen, met dat gelukkig gevolg, dat aan zijn Eerw. ontslag verleend wierd, als Predikant van *Midwoude*, met toelage van een pensioen, provisioneel voor twee jaren. Op grond hiervan, is zijn Eerw. van zijne Gemeente losgemaakt, en als Lid der Hoornsche Clasis ontslagen, Zoo dat

MIDWOUDE nu vakant is.

Na verzochte en gunstig verkregene handopening, denkt de Kerkeraad ten spoedigste tot het werk der beroeping over te gaan; de Heeren Proponenten uitnoodigende, hoe eer hoe beter, alhier hunne gaven te laten hooren, na dat zij zich vooraf hebben aangemeld, bij den Consulent A. CONRADI, Pred. te *Oostwoude*, ter vertooning van hunne acte van geboorte, en toelating, of des verkiezende, ter oorzake van

de slechte wegen, vooral gedurende den winter, aan een der Leden van het Klassikaal Bestuur te *Hoorn* woonachtig.

HAUWAARD, den 3den Nov. Heden werd Ds. H. LAMBERS, in den h. dienst alhier bevestigd, door Ds. J. DIJK, Predikant te *Oosterend Westerblokker*, bij afstand van Ds. B. LOOSE, Pred. te *Ursem*, met de woorden van *Luc.* XV: 10. *Daar is blijdschap voor de Engelen Gods, over eenen zondaar die hem bekeerd.* De inzegening is geschied, door Ds. A. CONRADI, als daartoe benoemd door het Klassikaal Bestuur. De oplegging der handen werd verrigt, behalven door den bovengemelden, ook door de Heeren G. H. SCHARNAM, H. IDEMA, J. B. VAN DEN BERG en D. VALKENBURG, Predd: te *Benningbroek*, *Opperdoes*, *Andijk* en *Wervershoof*.

De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, 1 *Cor.* III: 11. *Niemand kan een ander fondament leggen, dan 't gene gelegt is, 't welk is Jesus Christus.*

EDAM.

BEETS. Ds. J. NIKKEL, Pred. te *Oude- en Nijehorne*, onder de Classis van *Heerenveen*, heeft ons beroep aangenomen, en zal, de goedkeuring van Zijne Majesteit spoedig volgende, in het begin van December tot ons overkomen.

SCHELLINGWOUDE, den 10den November. Heden maakte onze Leeraar Ds. A. FONHOFF, in zijne voorafpraak over *Ps.* XXXIX: 6. ons bekend met het afsterven van den Wel Eerw. Heer J. C. KIRCHHOFF, die, van den 26sten November 1797, tot den 22sten Mei 1803, onder ons het Evangelie der zaligheid verkondigd heeft; wekkende ons bij die gelegenheid op, tot eenen wandel waardiglijk dat Evangelie, ten einde zoo op 's Heeren tijd, den dood

dood gelaten en blijmoedig te kunnen inwachten!

DURGERDAM vakant. Zie Oct. 1816.

ETERSHEM EN SCHARDAM vakant. Zie Oct. 1816.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG. Engelsche Kerk, den 4den October. Heden is alhier, in den ouderdom van bijna 59 jaren, na een langdurig sukkelen, aan de gevolgen van het water, overleden, de Wel Eerw. zeer gel. Heer S. VAN HOEK, Pred. bij de Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen*.

ZIERIKZEE.

OUD VOSSEMEER. Op den 18den Aug. l. l., is, ter vervulling der vakature alhier, door het Wel Ed. en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, gemaakt het volgend zestal Predikanten:

DD. L. VAN OOSTERZEE, Predd. te *Zonnemair*. J. C. VAN RHEE, te *Poortvliet*. J. H. KROM, te *Schelluine*. S. GILTAIJ, te *Kattendijke*. P. VAN EXTER, te *Noordgouwe*. en VAN DEINSE, te *Waterland* (*Kerkje*).

De drie eerstgenoemden zijn daar na gebragt op het drietal. Waar uit beroepen is de Wel Eerw. Heer J. H. KROM, Pred. te *Schelluine*, die, na eenig beraad, voor deze beroeping heeft bedankt. Ingevolge van dezen uitslag, heeft gemeld Colleg. Qualif. den 24sten Sept. l. l., een nieuw zestal Predikanten gemaakt, waarop geplaatst zijn:

DD. L. VAN OOSTERZEE, Predd. te *Zonnemair*. J. C. VAN RHEE, te *Poortvliet*. C. GILTAIJ, te

Kattendijke. L. VOERMAN, te *Scherpenisse*, R. VAN EXTER, te *Noordgouwe*. en VAN DRINSE, te *Waterland* (*Kerkje*.)

De drie eerstgenoemden op het drietal geplaatst zijnde, is vervolgens beroepen, de Wel Eerw. Heer C. GILTAIJ, Pred. te *Kattendijke*, die deze beroeping, onder inwachting der Koninglijke approbatie, heeft aangenomen.

OUWERKERK IN DUIVELAND. Op den 27sten Oct. l. l., heeft onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. DAGEVOS, van hier beroepen naar *Kruiningen*, een plegtig affcheid genomen, met eene Leerrede over *Ps*. XIX: 8—12. *De wet des Heeren is volmaakt*, enz.

ST. PHILIPSLAND. Zie Junij 1816.

SEROOSKERKE. Zie Sept. 1816.

KERKWERVE. Zie Sept. 1816.

GOES.

WISSEKERKE. Zie Jan. 1816.

KATTENDIJKE staat vakant te worden. Zie Oct. 1816.

CATS vakant. Zie Oct. 1816.

KRUININGEN. Zie Oct. 1816.

SCHORE EN VLAKE vakant. Zie Oct. 1816.

IJZENDIJKE.

ST. KRUIJS, den 13den October. Op heden werd Ds. P. ANEMAAT, van *Cats* tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst bevestigd, door Ds. D. A. BUIJT, Pred. te *Nisse*, bij vriendelijken afstand van Ds. H. DRESSELHUIS, Pred. te *Aardenburg*, met *Hand*. IX: 19b, 20, de Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, 1 *Sam*. XII: 23, 24.

SAS VAN GEND, den 2den November. Onze Leeraar, de Wel Eerw Heer P. VAN ECK, beroepen naar *Houtenisse*, Classis van *IJzendijke*, heeft die beroeping aangenomen, en heden bij ons affcheid gepredikt met *Hand*. XI: 23.

ZUID-

Digitized by Google

ZUIDZANDE vakant. Zie Junij 1816.
HOUTENISSE staat vakant te worden. Zie Junij 1816.

UTRECHT.

Den 23sten October is de Heer J. LANGENBERG, Candidaat in de Wijsbegeerte enz. en in de Godgeleerdheid, Prop. onder 't Provinciale Kerkbestuur van *Utrecht*, en beroepen tot Pred. te *Tienhoven*, onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*, door 't Provinciaal Kerkbestuur peremptoir geëxamineerd, en met verlening van eene Akte van Admissie als Pred. aan denzelven, aan die Gemeente toegewezen.

UTRECHT.

BENSCHOP, den 13den Oct. 1816. Heden is onze beroepene Leeraar, de Wel Eerw. Heer VINCENT VAN GOGH, van *Ochten* tot ons overgekomen, in den H. dienst onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer C. VAN DER LEEUW, Pred. te *Utrecht*, als daar toe door het Klassikaal Bestuur van *Utrecht* gecommitteerd; die bij deze gelegenheid predikte over *Phil.* II: 9, 10 *en* 11. *Daarom heeft hem ook God uitermaten verhoogd* enz. — De Bevestigde deed des namiddags zijne intrede met de vermaning van Jacobus *Jac.* I: 21*b*. *Ontvangt met zachtmoedigheid het woord* enz.

HARMELEN, den 21sten Oct. 1816. Ds. TH. SANDERS, Pred. te *Kortenhoef*, voor de beroeping, op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, onder directie van de Heeren Consulenten VAN DEN IJSSEL en VAN DER LOO, Predd. te *Linschoten* en *Montfoort*, en in tegenwoordigheid van de Heeren Moderatoren

van

van het Klasfikaal Beftuur van *Utrecht*, VAN BEUNINGEN en SCHOLTEN, Predd. te *Utrecht* en *Vleuten*, het navolgende zestal gemaakt:

DD. J. D. SCHURING, Predd. te *Rockanje*. P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, te *Leerfum*. D. DORDES, te *Ingen*. C. DE GROOT STIFFRIJ, te *Briels Nieuwland*. H. B. SCHUTTE REPELIUS, te *Cockengen*, en M. P. MEELBOOM, te *Jutphaas*.

Vervolgens zijn de drie eerften op het drietal geplaatst, en is met eenparigheid van ftemmen hier uit gedispicieerd Ds. J. D. SCHURING, Pred. te *Rockanje*. — Welke dispectie terftond door den Wel Edelen Ambachtsheer goedgekeurd zijnde, is die ten zelven dage in eene beroeping veranderd, en, na dat dezelve door gemelden Ambachtsheer geapprobeerd is, den Beroepenen toegezonden; dan zijn Eerw. heeft, na eenigen tijd van beraad, voor deze beroeping vriendelijk bedankt, zoo dat

HARMELEN nog vakant blijft.

DE MEERN, den 18den October 1816. De Eerw. Kerkeraad dezer Plaats heeft, onder directie van de Heeren Confulenten TER VEER en SCHOLTEN, Predd. te *Maarfen* en *Vleuten*, en in tegenwoordigheid van de Heeren Moderatoren van het Klasfikaal Beftuur van *Utrecht*, DD. VAN DER LEEUW en VAN OOSTERHOUT, Predd. te *Utrecht* en *Abkoude*, ter vervulling van de vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. SCHIPPERS, naar den *Ouden-Bosch*, dit navolgende drietal, met eenparigheid van ftemmen, gemaakt:

De Wel Eerw. Heer J. F. HOFF, Pred. te *Reffen*; en de Propp. BRAVE en BITTER.

En op den 28ften October, in tegenwoordigheid van de Heeren Moderatoren van het Klasfikaal Beftuur, VOORDUIN en ABRESCH, Predd. te *Utrecht* en *IJffelftein*, en onder directie van

Ds.

Digitized by Google

Ds. SCHOLTEN, als Consulent, is deze Nominatie, vermits Ds. HOFF voor dezelve vriendelijk bedankt, en verzocht had in deze vakature geene verdere aanmerking op zijn Persoon te maken, aangevuld met den Prop. R. DE GEER, Theol. Dr., en met eenparigheid van stemmen, uit dit drietal beroepen de Wel Eerw. Heer BRAVE, Prop., die deze beroeping ook heeft aangenomen.

AMERSFOORT.

MAARTENSDIJK, den 13den Oct. Heden werd onze beroepen Leeraar, A. H. BLAAUW, alhier in den H. Dienst bevestigd, door den Hoogeleerden Heer G. VAN OORDT, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Utrecht*, bij afstand van Ds. J. BROEKMAN, Assessor van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Eemnes Buitendijks*, met de woorden *Joan.* XVII: 17 en 19. *Heilig ze in uwe waarheid! uw woord is de waarheid. En ik heilig mij zelven voor hen, op dat ook zij geheiligd mogen zijn in waarheid.* De oplegging der handen is geschied, door de beide voornoemde Heeren en andere tegenwoordig zijnde Predikanten. De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe ten tekst nemende *Hand.* X: 29*b*. *Zoo vraag ik u dan, om wat reden gijlieden mij hebt ontboden.*

WOUDENBERG, den 15den October. Na verkregene handopening, is de Kerkeraad heden zamengekomen, tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar, onder opzigt van de Heeren Assessor en Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, J. BROEKMAN, Pred. te *Eemnes Buitendijks*, en P. J. LAAN, Pred. te *Amersfoort*.

Op het zestal zijn geplaatst:

DD. A. DIEPERINK, Predd. te *Bunschoten*. L.
L. HONDIUS GAUKES, te *Baarn* en *Eembrug*. W.
W.

Digitized by Google

W. VAN BEUZEKOM, aan *de Vuursche*. D. BRUINS, te *Hoevelaken*. P. A. C. DE HAAN HUGENHOLTZ, te *Leersum*. L. MERENS, Prop. onder de Classis van *Utrecht*.

Op het drietal werden gebragt:

DD. DIEPERINK, DE HAAN HUGENHOLTZ en MERENS.

Uit welke beroepen is de Prop. L. MERENS, die deze beroeping heeft aangenomen.

KORTENHOEF. Onze Leeraar T. SANDERS, van hier beroepen naar *Berg-Ambacht*, is den 21sten October van zijne betrekking op deze Gemeente, en op de Classis van *Amersfoort*, losgemaakt, door de Heeren A. VAN BEMMELEN, Præses van het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, en Pred. te *Ankeveen*, en W. W. VAN BEUZEKOM, Lid van hetzelve Bestuur, en Pred. aan *de Vuursche*. — Den 27sten October, heeft onze Leeraar afscheid gepredikt, met eene Leerrede over *Hand.* XX: 36 *En als hij dit gezegd had, heeft hij nederknielende met hen allen gebeden.*

Na verkregene handopening, is de Kerkeraad, den 5den November zamengekomen, tot het beroepen van eenen nieuwen Leeraar, onder opzigt der beide bovengemelde Heeren.

Op het viertal zijn geplaatst de Heeren:

DD. J. R. IMMINK, Pred. te *Muiderberg*. A. N. VAN PELLECOM, laatst Pred. te *Zuid-Beijerland* (*Hitjert*). C. HUIJSER VAN REENEN, Prop. onder de Classis van *Amsterdam*. A. GRAAF, Prop. onder de voormalige Classis van *Woerden*.

Uit welke beroepen is de Prop. C. HUISER VAN REENEN, die deze beroeping heeft aangenomen.

FRIES-

Digitized by Google

FRIESLAND.

SENTENTIE.

Het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, gelezen hebbende de informatien door het Klassikaal Bestuur van *Sneek*, bij missive van den 31sten Julij 1816 ingezonden, ten bezware van ANNE MEINARDUS MEINERS, destijds afwezend, doch laatst gefungeerd hebbende als Predikant, in de Gemeente der Hervormden te *Jutrijp* en *Hommerts*, en houdende, dat gemelde ANNE MEINARDUS MEINERS, op den 5den Junij 1816, in stilte en zonder orde op zijnen dienst te stellen, zijne Gemeente en Vrouw verlaten, en voorts in gezelschap der ongehuwde Zuster, van laatstgemelde, de reize naar elders aangenomen hadde;

Gezien de Dagvaarding in Persoon, tegen voorsz. ANNE MEINARDUS MEINERS, door het Provinciaal Kerkbestuur, op den 9den Augustus 1816 uitgevaardigd, en ten zijnen huize behoorlijk geinsinueerd, blijkens relaas daar af zijnde, op den 22sten dierzelfde maand;

Gezien voorts de missive door ANNE MEINARDUS MEINERS, aan het Provinciaal Kerkbestuur geschreven, den 1sten October 1816, waarbij hezelve betuigt, dat de redenen zijner dagvarding in persoon, hem bekend zijn, — dat hij echter hier aan onmogelijk kan voldoen, met om dat hij de gedane indaging veracht, maar uit hoofde zijner verslagenheid, over de gedrevene misdaad;

dat hij geenszins het oogmerk heeft, de misdad, waarmede hij beschuldigd is, van zijne ouderen af te wentelen, te ontveinzen of te heelen.

dat hij integendeel maar de stem van zijn ge-

we-

weten wil luisteren, het welk hem zegt, dat hij schuldig — en wel zeer schuldig is;

dat hij heeft misdreven tegen den eerbiedwaardigen Godsdienst van Jezus Christus, tegen de zedelijkheid en tegen het Hervormd Kerkgenootschap; waarbij hij de eer had, Predikant te zijn;

dat hij heilige pligten in onderscheidene betrekkingen, waar tegen hij nimmer had behooren te zondigen, geschonden heeft, en niets anders zeggen of schrijven kan, dan dat hij schuldig is;

dat hij in zijn hart gevoelt, dat de bedreven misslag hem ten eenemale ongeschikt maakt, om wederom als Leeraar bij de Hervormden in de wereld te verschijnen, en dierhalve van alles afziet, wat in eenige betrekking staat tot dat Leeraarambt;

dat hij wenscht, voor andere dolenden, tot een waarschuwend voorbeeld te mogen strekken;

dat hij, door zelfsverwijt gepijnigd en ongelukkig door de rampzalige gevolgen der bedrevene misdaad, dezelve openhartig bekent, doch tevens betuigt, dat het hem op het zeerst berouwt, zoo gehandeld en zoo gedwaald te hebben;

dat hij dit berouw in zijn hart en tevens het heilig voornemen heeft, om tot deugd en zedelijkheid terug te keeren, en door eenen beteren wandel en betere beginselen, die achting zijner naasten zoo veel mogelijk te herwinnen, waar hij thans zoo geheel is buiten gesloten;

dat hij voorts ernstig verlangt, dat het openlijk bekend worde, dat hij genoegdoening zoekt te geven, aan Kerk, Godsdienst en Zedelijkheid, door het belijden van schuld, en dat hij in gemoede om vergeving bidt, allen, die door zijne misdaad beleedigd zijn;

Overwegende, dat de bezwaren, in hier voren aangehaalde informatien vervat, en door den be-

zwaarden persoon, op het volledigste erkend, n dien aard zijn, dat ze eenen Leeraar van den odsdienst, geheel ongeschikt maken, om in ze betrekking langer met nut werkzaam te n.

Dat het berouw, door den bezwaarden per- on aan den dag gelegd, hetwelke alle kenmer- n van waarheid en opregtheid met zich voert, dat door de terugkeering van den bezwaarden zijn huisgezin, en door zijn aanvankelijk beterd gedrag, niet weinig schijnt bevestigd worden, echter niet vermag het mededogen den Regter, in die mate op te wekken, hij daar door den pligt uit het oog verlieze, lke hem is opgelegd, om de wet te handha- , en de vereischte genoegdoening te ver- affen aan de maatschappij, welke beledigd is. Gelet op art. 46. van het Koninglijk Besluit, den 7den Januarij 1816 No. 1. houdende emeen reglement, voor het Bestuur der Her- mde Kerk, in het Koningrijk der Nederlanden. erklaart den persoon van ANNÆ MEINARDUS NERS, laatst gefungeerd hebbende als Predi- : bij de Gemeente der Hervormden, te *Jut-* en *Hommerts*, ter zake het onbehoorlijk aten van zijnen dienst, en verder gehouden rlijk gedrag, alles breeder hier voren om- even, ontzet te zijn van zijne bediening als likant; gelijk het Provinciaal Kerkbestuur daarvan ontzet bij dezen, en condemneert in alle de kosten over deze zaken gevallen. elastende, dat dit vonnis zal geplaatst wor- , in de Boekzaal der Geleerde Wereld, en schrift voor de Protestantsche Kerken, en afschrift daar van zal worden gezonden, aan Klassikaal Bestuur van *Sneek*, ten einde te en, dat het zelve, op den eerstvolgenden dag, na de ontvangst, worde afgelezen van

den Predikstoel der Kerk van de Gemeente van *Justrijp* en *Hommerts*

Aldus gedaan bij het Provinciaal Kerkbestuur te *Leeuwarden*, op den tweeden October des jaars achttien honderd en zestien, en met opene deuren uitgesproken, den achttienden October daaraanvolgende.

In kennisse mij,
Secretaris van het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*.
GERH. VAN DER TUUK.

LEEUWARDEN.

BOORNBERGUM vakant. Zie Julij 1816.

HARLINGEN, den 27sten Octob. Ds. B. F. TIJDEMAN, van hier beroepen naar *Dordrecht*, heeft heden afscheid van ons genomen, met eene Leerrede over *Joh.* XV: 10a. *Indien gij mijne geboden bewaart, zoo zult gij in mijne liefde blijven.*

Daarop is door den Eerw. Kerkeraad op den 1sten November gemaakt, het navolgend twaalftal van Predikanten:

DD. D. J. MACKAIJ, Predd. te *Twijzel* en *Ketel*. J. PRINS, te *Oud Beijerland*. O. J. ROIJENS, te *Leerdam*. P. SPECHT GRIJP, te *Tiel*. D. TIJSSEN, te *Waardenburg* en *Neerijnen*. A. LEDEBOER, te *Oud Beijerland*. B. VAN DER PEEN, te *Noordwijk Binnen*. G. W. JELGERSMA, te *Kimswert*. S. CROMMELIN, te *Hillegom*. H. CANNEGIETER, te *Garrelsweer*. W. HOLWERDA, te *Haren*. en A. F. VAN DER SCHEER, te *Hillegondsberg*, met het lot tegen H. U. T. VAN VELZEN, te *Oudkerk* en *Roodkerk*.

Vervolgens zijn den 4den November op het zestal geplaatst:

DD. PRINS, ROIJENS, LEDEBOER, TIJSSEN, CROM-

CROMMELIN en BRUNT ORIJE, de twee laatsten met het lot tegen Ds. MACKAIJ.

En den volgenden dag op het drietal.

DD. ROTJERS, LEDEBOER en CROMMELIN.

Uit welk drietal den 15den Nov. eene beroeping zal geschieden.

PINGJUM vakant. Zie Sept. 1816.

SNEEK.

BALK. Ook onze vierde beroeping is mislukt.

Den 16den Aug. beriepen wij op de vorige wijze alhier tot Predikant D. J. BROEKHUIJZEN, Pred. te *Opheusden*.

Den 14den Sept. ontvingen wij het berigt, dat hij had bedankt. — Wij moeten nu tot eene vijfde poging overgaan.

IJLST. Ds. O. SCHUILINGHE van de *Drogeham*, alhier beroepen, heeft op den 6den October zijne intrede gedaan; predikende over *Hand.* VIII: 5.

WIJCKEL. Ds. A. BOOIJMAN, van hier naar *Hatten* beroepen, en dat beroep aangenomen hebbende, heeft den 29sten September l. l. zijne afscheidsleerrede gedaan. De tekst is den Correspondens niet berigt.

BALK, den 17den October. Heden deed onze Kerkenraad de vijfde poging om deze vakature vervuld te krijgen, en maakte onder het Bestuur van den Consulent H. MUNTINGHE, Pred. te *Harich*, het navolgend drietal Predd.

P. VAN DER VEN, Pred. te *Monnikendam*, J. R. STAPERMAN, te *St. Jansga*, J. MANGEL, te *Hantum*. Wij verwachten, dat onze Heer Grienman over *Gaasterland*, hier uit éénen zal verkiezen of doen verkiezen.

WORKUM. Ds. TH. ADAMS, Pred. te *Koudum* alhier beroepen; maar voor dit beroep bedankt hebbende, is op den 28sten October l. l.

het volgende twaalf, zes- en drietal Predikanten gemaakt:

DD. H. A. FERF, Predd. te *Hindelopen*. H. GOUDSCHAAL, te *Hemelum*, P. VAN VELDEN, in *de Gaastmeer*. J. J. LORGEON, in *de Lemmer*. A. J. BERKHOUT, te *Woudrichem*. TH. VAN BERKUM, te *Wanswerd*. H. J. C. MENSONIDES, te *Molkwerum*. W. WINSHEMIUS, te *Tjerkwerd*. L. VAN LOON, te *Vrouwen Parochie*. H. E. RIJGERSMA, te *Kubaard*. L. M. DE BOER, te *Goinga*. R. VAN DEN BROEK, te *Bezoijen*, met het lot tegen W. MEBIUS, te *Jelzum*.

Op het zestal wierden geplaatst:

DD. H. GOUDSCHAAL, L. VAN LOON, L. M. DE BOER, P. VAN VELDEN, TH. VAN BERKUM, H. E. RIJGERSMA.

Op het drietal:

DD. H. E. RIJGERSMA, L. VAN LOON, H. GOUDSCHAAL, met het lot tegen TH. VAN BERKUM.

Op den 4den November, is hierut beroepen:

D. H. E. RIJGERSMA, Pred. te *Kubaard*.

HEEG vakant. Zie April 1816.

WORKUM. Zie Aug. 1816.

KOUDUM. Zie Aug. 1816.

DOKKUM.

DROGEHAM. Ds. O. SCHUILINGHE, heeft den 29sten Sept. afscheid gepreekt, de tekst was *Phil.* II: 12. *Alzoo dan, mijne geliefde! gelijk gij alle tijd gehoorzaam geweest zijt, niet als in mijne tegenwoordigheid alleen, maar veel meer nu in mijn afwezen, werkt uwes zelfs zaligheid met vreezen en beven.* Zoo dat

DROGEHAM thans vakant is.

OUDWOUDE EN WESTERGEEST, den 27sten Aug. is hier na bekomen handopening, van Zijne Exc. den Commissaris Generaal, door Floreenpligtigen beroepen Ds. J. T. DIJKSTRA, S. S. M. Candidaat onder de Classis van *Leeuwar-*

Digitized by Google

worden, Consulenten zijn geweest: Ds. RIEBEL en BAKKER, Predd. te *Collum* en *Buitenpost*, zijn Eerw. heeft dit beroep aanstonds aangenomen, het is den 25sten Sept. geapprobeerd, door het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, voorts is het verzonden naar 's *Hage*, ter bekoming der approbatie, van Z. M. onzen Koning.

DOKKUM, den 10den Nov. Heden heeft Ds. A. VERWIJS, van *Lange* en *Korte Zwaag*, tot ons overgekomen, zijnen dienst aanvaard, met eene Leerrede over *Luc.* I: 76*b*. *Gij zult voor het aangezigt des Heeren voor henen gaan, om zijne wegen te bereiden.*

HEERENVEEN.

Door het Klassikaal Bestuur is, op ingekomen berigt van de bevestiging en intrede, tot Lid der Classis aangenomen A. S. NANNINGA, Pred. te *Scherpenzeel*.

BEETSTERZWAAG. Den 4den Sept. l. l., is alhier door de Hervormde Floreenpligtigen tot Leeraar beroepen Ds. J. A. VAN ASPEREN, Pred. te *Princenhage*, die niet alleen de beroeping heeft aangenomen; maar ook omdat dezelve, zoo door de Kerkelijke goedkeuring, als door de Koninglijke bekrachtiging haar volle beslag reeds heeft erlangt, alle dagen hier wordt e gemoet gezien.

WOLVEGA. Het beroepingswerk den 10den Sept. l. l., alhier door de Hervormde Floreenpligtigen hervat zijnde, is de keuze gevallen op Ds. W. MIDDELVELD, Pred. te *Blokzijl*, welke na het noodige beraad de beroeping heeft aangenomen. Ook is dezelve reeds den 25sten Sept. door het Klassikaal Bestuur goedgekeurd, en de koninglijke approbatie daarvan ingekomen.

GORDIJK, den 13den Oct. Nadat onze beroeping in de voorgaande Boekzaal vermeld, kerkelijk goedgekeurd en door Z. M. den Ko-

ning bekrachtigd was, heeft onze beroepene Leeraar A. J. VAN DER VAEN, heden zijne intrede gehouden met eene Leerrede over *Neh.* II: 20b. *God van den hemel die zal het ons doen gelukken, en wij, zijne knechten zullen ons opmaken en bouwen.*

LANGEZWAAG. Heden den 3den Nov., heeft onze Leeraar Ds. A. VERWIJS, na reeds te voren door twee Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur, van deze Gemeente losgemaakt, en behoorlijk als Lid der Classis ontslagen te zijn, zijnen Evangeliedienst onder ons besloten, met eene Leerrede over 1 *Petr.* I: 24, 25. *Want alle vleesch is als gras en alle heerlijkheid des menschen enz.*

OVERIJSSEL

ZWOLLE.

HARDENBERG. Bij besluit van Z. Maj., onzen geliefden Koning, van den 1sten October No. 65, is tot onzen Herder en Leeraar benoemd, Ds. L. BOSCH, Pred. te *Brandlicht*, in de Graafschap *Bentheim*, dit beroep is den 17den October Kerkelijk gemaakt, onder directie der Heeren DIBBITS en SCHOMAKER, Predd. te *Raalte* en *Avereerst*, als Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, en door den beroepenen den 1sten Nov. aangenomen.

DEN HAM vakant. Zie Sept. 1816.

DEVENTER.

BATHMEN. Onze Leeraar Ds. J. H. VAN DIEST, van hier als tweeden Predikant na *Deventer*, beroepen zijnde, heeft die beroeping, onder afwachting der approbatie, van onzen geliefden Koning aangenomen, zoo dat onze Gemeente staat vakant te worden.

VRIE-

Digitized by Google

VRIESEVEEN. Zie Oct. 1816.

NB. De Correspondent verzoekt zen allervriendelijkst, dat alle die iets in de Boekzaal begeeren geplaatst te hebben, hunne Voornamen, of ook die van anderen, voortaan vol uit en niet maar enkel met letters geschreven, hem vrachtvrij doen toekomen, en wel voor den 18den van ieder maand.

KAMPEN.

BLOKZIJL staat vakant te worden. Zie October 1816.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie December 1815.

ENGELBERT vakant. Zie Oct. 1816.

WINSCHOTEN.

TER APEL, den 13den October. Op heden is onze Leeraar Ds. S. A. DE JONGE, alhier in den dienst bevestigd; zijnde de Bevestigingsrede gehouden, door deszelfs half broeder Ds. R. J. HUISINGA, Pred. te *Westerbroek*, bij vrijwilligen afstand van Ds. H. G. LEERMEUS, Pred. te *Zellinge*, zijn Eerw. had tot tekst genomen, de woorden van onzen Heiland: *Gaat henen, in de geheele wereld, predikt het Evangelie, Mark.* XVI: 15. De plegtige oplegging der handen geschiedde, door Ds. A. OOMKENS en H. G. LEERMEUS, Pradd. te *Onstwedde* en *Zellinge*. Des namiddags deed de Bevestigde Leeraar zijne Intrede, over 1 Tim. 1: 12. *Ik danke hem, die mij bekrachtigd heeft, namelijk Jezus Christus onzen Heer, dat hij mij getrouw geacht heeft, mij in de bediening gesteld hebbende.*

VRENDAM, den 6den Nov. Daar het Z. Excel-

Excell. den Heere Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz. gunstig heeft behaagd, om bij dispositie van den 19den October 1816, N°. $\frac{1115}{1451}$ aan deze Gemeente, waar van de collatie staat aan Z. Maj. onzen geliefden Koning, uit hoofde van zeer bijzondere redenen, gelijke gunst, als in het afgeloopen jaar te bewijzen, door van den Kerkeraad, onder zekere bepalingen, te ontvangen de voordragt van drie Predikanten, welke zij zouden wenschen aan Z. M. ter electie aangeboden te zien, zoo is alhier op den 30sten October L. I. gemaakt het volgende drietal van Predikanten:

DD. L. MEIJER BROUWER, Pred. te *Garmerwolde*, F. J. ABRESCH, Pred. onlangs alhier, thans te *Eenrum*, en J. SANNES, Pred. te *Noordlijk*, welke drietal onverwijld aan het Klassikaal Bestuur van *Winschoten* is verzonden, en door hetzelve aan Z. Excellentie aangeboden. Naderhand echter ontving de Kerkeraad eenen brief van Ds. F. J. ABRESCH, waarbij zijn Eerw. vriendelijk bedankte, voor alle verdere reflectie op zijnen persoon.

APPINGEDAM.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.
HELLUM vakant. Zie Junij 1815.
UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.
SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

MIDDELSTUM.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN, den 19den Aug. 1816. De Heer P. TAAPKENS, Pred. te *Tinallingen*, heeft na eenigen tijd van beraad, voor de beroeping naar deze Gemeenten bedankt.

EENRUM, den 13den October 1816. Op heden werd de Heer F. J. ABRESCH, van *Veendam*, tot ons overgekomen, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door den Heer J. B. SNOEK, Pred.

Pred. te *Westernijland* en *Saakfumhuizen*, met de woorden *Joh.* XXI: 15, 16 en 17. De inzegening is geschied door den Heer L. KNIPHUIZEN, Pred. te *Obergum*. De Bevestigde heeft des nademiddags zijne intrede gedaan, tot tekst nemende *Matth.* XVII: 5, *Hoort Hem!*

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN, den 28sten October. In plaats van den Heer F. TAAPKENS, welke voor de beroeping heeft bedankt, zijn door de Collatoren op de nominatie gebragt, de Heeren J. C. THEMMEN, Pred. te *Wierum* en *Dorkwerd*, J. VAN DEN BROEK en F. MEES, Candidaten. Reeds hebben gisteren de beide eerstgenoemden, alhier hunne gaven doen hooren.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

NOORD-BRABAND.

BREDA.

STAND DAAR BUITEN. Zie Sept. 1816.

PRINCENHAGE staat vakant te worden. Zie Oct. 1816.

HEUSDEN.

HEUSDEN, den 20sten Oct. 1816. Bij besluit van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, enz. van den 16den dezer, N°. $\frac{3042}{7436}$, is de Gemeente van *Vlijmen*, cum annexis, tot hier toe geresorteerd hebbende, onder het Klassikaal Bestuur van *'s Hertogenbosch*, gevoegd bij deze Classis, en bepaaldelijk bij den Ring van *Heusden*.

SLEEUWIJK, den 3den October. Alhier is, onder directie van den Wel Eerw. Heer H. VAN ZADELHOFF, Pred. te *Werkendam*, uit het volgende viertal Predikanten:

DD. F. C. VAN VLOTEN, Predd. te *Erichem*, G. VAN NOUHUIJS, te *Drumpt*. J. STERK, te *Meteren* en J. H. KROM, te *Schellainen*.

Door de Eerw. Kerkeraad beroepen:

D. F. C. VAN VLOTEN, Pred. te *Erichem*.

Terwijl de beroeping, zoo gunstig als spoedig door de Wel Ed. geb. Heer BREEMAKER, Heer van *Sleeuwijk* geapprobeerd zijnde, aan den beroepenen is toegezonden.

SLEEUWIJK, den 19den October. D. F. C. VAN VLOTEN, heeft voor de op hem, door den Kerkeraad alhier uitgebragte beroeping, beleefdelijk bedankt.

MEEUWEN, den 14den October. Op nieuw is alhier, onder directie van den Wel Eerw. Heer J. VAN DUOTEREN, Pred. te *Dunsen*, door den Kerkeraad het volgende zestal van Predd. gemaakt:

DD. Z. F. DE JONGH, Predd. te *Varik*. A. C. ROËLL, te *Wel* en *Amerzode*. A. SPOKNIS, te *Petten*. ... VAN DEN GON, te *Naaldwijk*. A. G. VAN DIJKHUIZEN, te *Rhijnzaterwoude*, en DE KRUIJFF, te *Tilburg*.

Waarvan de drie eersten op het drietal geplaatst zijnde, daaruit vervolgens beroepen is, de Wel Eerw. Heer:

D. Z. F. DE JONGH, Pred. te *Varik*, onder de Classis van *Tiel*.

De Correspondent is onderrigt, dat de Beroepene voor dit beroep bedankt heeft.

WIJK, den 9den October 1816. Ter vervulling dezer vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. B. MOORREES, naar *Nijkerk op de Veluwe*, heeft de Kerkeraad onder directie van Ds. G. BISSCHOP, Pred. te *Veen*, het volgende zestal van Predd. gemaakt:

DD. VAN GORKUM, te *Benneckom*. VAN VEEN, te *Aalburg*. BISSCHOP, te *Veen*. LEEMANS, te

Brand

Brandwijk. METMAN, te *Waalwijk* en VAN HEUSDEN, te *Hilvarenbeek*.

Waarvan de drie eerste op het drietal geplaatst zijnde, daaruit vervolgens beroepen is:

D. VAN GORKUM, Pred. te *Bennekom*.

WIJK, den 24sten October. D. VAN GORKUM, heeft voor de alhier op hem uitgebragte beroeping, vriendelijk bedankt.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. Zie Febr. 1816.

Zie Aug. 1816.

ALMKERK. Zie Sept. 1816.

SPRANG. Zie Sept. 1816.

DRENTHE.

MEPPEL.

WAPSERVEEN. Zie Sept. 1816.

WAALSCHE KERK.

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats
KAMPEN
DELFT, tweede Predikantsplaats
DEVENTER
GOES
GROEDE
HEUSDEN
'S HERTOGENBOSCH
OOSTBURG
SCHIEDAM
THOLEN
VEERE
VLISSINGEN
VIANEN
VOORBURG

} vacant. Zie Juli 1816.

DOUR-

DOUR EN RONGIJ. (*in Henegouwen.*) Zie Sept. 1816.

RONGIJ. Zie Oct. 1816.

LIMBURG enz.

BRUSSEL.

BRUSSEL, den 12den van Wijnmaand. Heden werd Ds. RIJKE, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd door deszelfs Ambtgenoot Ds. PAUW, Ridder der Orde van den *Nederlandsche Leeuw*, en Pred. bij de Nederduitsche Protestantsche Gemeente alhier, met de woorden 1 *Tim.* IV: 6*b*. *Een goede Dienaar van Jezus Christus* enz.

De Bevestigde heeft op Zondag den 19den dezer zijne intrede gedaan, daartoe ten tekst nemende, *Hand.* II: 40*a*. *En met vele andere woorden betuigde hij en vermaande ze.*

MAASTRICHT.

VAALS. Bij besluit van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, de dato den 3den Sept. l. l., N°. 91. werd onze waardige Grijsaard Ds. C. W. VETTER, na sedert den tijd van negen en veertig jaren, deze en de naburige Gemeente te *Aken*, gesticht te hebben, gunstig Emeritus verklaard, met behoud van een pensioen van 700 Guldens. — Daar door zal deze Gemeente eerlang vakant worden; doch wij hebben hoop, dat dezelve door de Koninglijke aanstelling, van eenen nieuwen Leeraar spoedig zal worden voorzien. —

VALKENBURG. Bij besluit van Z. M. den Koning, de dato den 22sten Sept. l. l., N°. 47. is in deze sedert vele jaren Herderloze Gemeente, tot Leeraar en Herder aangesteld, Ds. J. C. NEUMANN, Pred. te *Kranenburg*. — Dezelve is daarop, den 6den Oct. l. l., door den Kerkeraad, More Solito in die hoedanigheid beroepen,

Digitized by Google

pen, en zijn Eerw. heeft deze beroeping aangenomen. —

STEVENSWAARD. Bij besluit van Z. M. den Koning, de dato den 1sten Oct. l. l., N°. 66, is ons hoop gegeven, dat ook onze langdurige vakature binnen korten tijd vervuld zal worden, zijnde tot Leeraar alhier aangesteld Ds: J. WATER DEGEMANN, Prop. onder de Eerw. Classis van *Rolde*. — Ook deze aanstelling, is reeds in eene Kerkelijke beroeping veranderd, en aan zijn Eerw. toegezonden. —

Door deze gunstige zorg van onzen geëerbiedigden Koning, voor de Godsdienstige belangen der Protestantsche Gemeente, onder dit Klassikaal Ressort, is dus alleen nog vakant de Hoogduitsche en Fransche Predikantsplaats te

VERVIERS EN HODIMONT, waar onder OLNE en SPAA.

Waar van wij ook eerlang de vervulling te gemoed zien.

MEERSSEN. Zie Julij 1816.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

BERGEN OP DEN ZOOM. Den Wel Eerw. Heer R. DE KLOVER, van hier naar *Breda* beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen.

BREDA, den 15den Sept. Op heden werd den Wel Eerw. Heer R. DE KLOVER, in deze Gemeente beroepen zijnde, in den dienst bevestigd door den Wel Eerw. Heer J. G. E. P. FORTMEIJER, Pred. te *Dordrecht*. De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan.

ALKMAAR, den Wel Eerw. Heer F. D. J. VAN WIEBEL, van hier vertrokken zijnde, is in deze Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer

Digitized by Google

C. A. HOLLINGHAUSEN, Bred. in de *Beverwijk*, die dit beroep aangenomen heeft.

BEVERWIJK, den 10den October, de Wel Eerw. Heer C. A. HOLLINGHAUSEN, van hier na *Alkmaar* beroepen zijnde, hetzelve hebbende aangenomen, is tot Leeraar in deszelfs plaats beroepen, den Eerw. Heer P. MICHALSEN, Proponent te *Amsterdam*, die dit beroep aangenomen heeft.

UTRECHT. Zie Sept. 1816.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE GEMEENTE.

Onze oudste Leeraar de Wel Eerw. Heer I. SCHELTEN, wegens deszelfs toenemende zwakheid, op zijn Wel Eerw. verzoek tot rustend Leeraar verklaart zijnde, is, ter vervulling dezer opengevallene Leeraarsplaats, in onze Gemeente, op den 3den October door het Wel Eerw. Consistorie, en het Collegie van Diaconen, eene nominatie geformeerd, bestaande uit de Wel Eerw. Heeren D. R. UCKERMAN, P. J. CRAMER en C. SWAAN, respective Predikanten te *Enkhuizen*, *Gesinchem* en *Purmerend*.

De Proefpredikatien hebben agtereenvolgend van week tot week plaats gevonden. Op Zondag den 20sten October predikte de Wel Eerw. Heer D. R. UCKERMAN, over den opgegeven tekst, *Rom.* III: 24—26. en den volgenden Woensdag over den vrijen tekst, *Joh.* VI: 68. Op Zondag den 27sten October, de Wel Eerw. Heer P. J. CRAMER, over den opgegeven tekst, 1 *Kor.* XV: 27, 28; en den volgenden Woensdag over den vrijen tekst, 1 *Petr.* IV: 18. Op Zondag den 3den Nov. de Wel Eerw. Heer

C.

C. SWAAN, over den overgegeven tekst, *Ps.* LI: 7, 12 en 13, en den volgenden Woensdag over den vrijen tekst, *Matth.* XIX: 20, het laatste gedeelte.

En is op Donderdag den 14den Nov. uit de bovengenoemde nominatie, door de meerderheid van de Mansledematen der Gemeente, tot Leeraar verkozen, de Wel Eerw. Heer P. J. CRAMER, thans Predikant bij de Evangelisch Lutherische Gemeente te *Gorinchem*.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

CANHUIZEN } vakant.
KLEIN MIDLUM }
STAPELMOER vakant. Zie Mei 1816.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

EMLENKAMP vakant. Zie Junij 1816.
BENTHEIM Hoogd. Gem. vakant. Zie Sep. 1816.

LIN-

LINGEN.

LINGEN, den 4den October. In onze Klassikale Vergadering, van den 3den October l. l. stond binnen de Wel Eerw. Heer F. ZIMMERMANN, beroepen Predikant van *Freren*, welke verzocht, om tot het examen peremptoir te worden toegelaten. Na dat vooraf de bijgebragte testimonia, zoo Kerkelijke als Akademische onderzocht, en loffelijk bevonden waren, werd dit verzoek aan zijn Wel Eerw. toegestaan.

Zijn Wel Eerw. gaf dan eerst, door een voorstel over 2 *Cor.* VIII: 9: eene proeve van zijne bekwaamheid, in het prediken, vervolgens werd zijn Wel Eerw. door den Wel Eerw. Heer J. BECKHAUS, Inspector der Kerken en Scholen, in het beneden Graafschap *Lingen* onderzocht, eerst in de gewijde talen, ten aanzien van het Hebreeuwsch over *Ps.* XXXI: en het Grieksch over 2 *Cor.* VIII: vervolgens over die leerstukken, van den Christelijken Godsdienst, welke bij gelegenheid van een peremptoir examen te pas komen. De Examinandus, werd met eenparigheid van stemmen, aan de Gemeente, van *Freren* toegewezen.

FRÉREN, den 6den October. Heden hadden wij het genoegen, dat onze beroepen Predikant de Wel Eerw. Heer F. ZIMMERMANN, bij ons bevestigd werd, en den Evangeliedienst aanvaardde.

De Wel Eerw. Heer J. BECKHAUS, Inspector der Kerken en Scholen, in het beneden Graafschap *Lingen*, hield de Bevestigings-Leerrede over *Joh.* XV: 16*b*. *Ik hebbe u uitverkoren enz.* en de oplegging der handen geschiedde, door denzelven, als mede door Ds. D. RUMP, Predikant te *Lengerich*, en BORCH, Predikant te *Thuine*. Waarop zich de bevestigde aan ons verbond, met eene Leerrede over 1 *Tim.* II: 15, 16 en 19.

LIN-

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
KRANENBURG. Zie Aug. 1813.
GELDERN. Zie Aug. 1813.
WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie Febr. 1815.
SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

HILLEGONDSBERG. De eerste algemeene Vergadering, van het Bijbelgenootschap, heeft den 30sten October te *Zevenhuizen*, plaats gehad, de Wel Eerw. Heer J. U. GRAAF, onze Vice-President en Pred. aldaar, deed eene zeer doelmatige redevoering, ter plegtige inwijding van ons Genootschap, over *Matth.* XI: 12 en 13: volgens welke zijn Eerw. de hoge noodzakelijkheid, den waren aart, de heilvolle bedoelingen en aanvanglijk gezegende vrucht van het Bijbelgenootschap aantoonde. Allen waren getroffen, en elk keerde voldaan naar zijn huis, op sterken aandrang besloot de spreker, zijn

Leerreden, ten voordeele van het Genootschap te laten drukken.

Uit het openbaar verslag door den Secretaris gegeven, blijkt ook de gunstige uitslag voor de goede zaak des Bijbelgenootschaps, daar onze afdeeling reeds een aanzienlijk getal leden en begunstigers telt; ook is door de algemeene Vergadering besloten, om aan de directie dezer afdeeling, als mede-bestuurders toe te voegen, behalven de Wel Eerw. Heer W. H. VAN MAZIJK, te *Berkel*, ook de Heeren P. E. VAN AALST, wegens *Berkel*, C. MATZE, van *Zevenhuizen*, wegens *Zevenhuizen*, en F. HERBST, wegens *Hillegondsberg*.

SCHOUWEN IN DUIVELAND.

Den 4den Nov. 1816, hadden wij, den 6den Nov. des verleden jaars; het genoegen, door een Lid der Directie van onze afdeeling, den Heer F. PLEIJTE, eene openbare en gansch doelmatige, Godsdienstige redevoering te hooren houden, daarin naar aanleiding van *Marc.* XVI: 15. klaar en treffend betoogenden: *dat de tegenwoordige behoefte van het menschdom de verdere verbreiding van het Evangelie nog dringend vordert; en dat ieder Christen verplicht is en geroepen, om aan die Evangelie verbreiding, door medebevordering van de verspreiding der Heilige Schriften, het zijne toe te brengen*, heden verschafte een ander Bestuurder onzer afdeeling, de Heer H. W. LE SAGE TEN BROEK, ons dat zelfde genoegen, door het gelukkig uitspreken van eene dergelijke voortreffelijke en welbewerkte rede, waarvan ten grondslag strekte, *Ep.* II: 11—13. en welke behelsde: *eene* gepaste en zeer nadrukkelijke *vermaning om te gedenken aan de voorregten, die wij, als Christenen, in den dierbaren Bijbel bezitten, in vergelijking van den treurigen toe-*

Digitized by Google

toestand, in welken onze Vaders zich bevonden, en zoo velen onzer medemenschen ook nog zich bevinden; ter opwekking zoo om mede te werken, dat anderen, die daarvan nog versloken zijn, diezelfde voorregten verkrijgen mogen, als om voor ons zelven daarvan het regte gebruik te maken.

Ook deze redevoering, even gelijk de eerstgemelde gehouden te *Zierikzee*, in de Groote Kerk, en voorafgegaan van een beknopt verslag, aangaande den staat en de verrigtingen, zoo van het Nederlandsche Bijbelgenootschap in 't algemeen, als van deze afdeeling in 't bijzonder, door een' der Secretarissen van de Directie gelezen, — werd aangehoord met algemeene goedkeuring en stichting. Behalve dat vele en aanzienlijke toehoorders en toehoorderessen, thans niet minder dan de eerstemaal, dezelve met hunne bijwoning hebben vereerd, zagen wij ook nu wederom onze plegtigheid opgeluisterd, door de tegenwoordigheid van het Collegie, zoo van de Edele Achtbare Heeren Burgemeesteren en Raden der Stad *Zierikzee*, als van de Wel Edele Gestrenge Heeren Leden der Regebank van eersten aanleg aldaar: en wij meenen ons zelven niet te vleijen, met te vertrouwen, dat de Godvruchtige ijver voor de goede en hoogstbelangrijke zaak des Bijbelgenootschaps, onder de opgezetenen dezes Eilands, niet weinig wederom zal zijn opgewekt en aangevuurd geworden.

ZAANDAM, den 17den van Wijnmaand. Heden had alhier, in de Kerk der Gereformeerden aan de Oostzijde, eene openbare Vergadering plaats, van het Bijbelgenootschap ter dezer Stede opgerigt; waartoe alle de leden en begunstigers, door vooraf gezondene billetten geconvoceerd, en ook andere Bijbelvrienden, die daartoe begeerte mogten hebben, zonder on-

Digitized by Google

derscheid, van de Predikstoelen, des Zondags te voren uitgenodigd waren. Bij die gelegenheid hield, op verzoek van Directeuren, Ds. J. W. C. TENCKINCK, eene Godsdienstige Redevoering, *over de redenen van verpligting, om de Bijbelgenootschappen hartelijk te bevorderen*, en las hij vervolgens, als Secretaris, namens de Directie, het vereischt verslag voor. Met genoegen kan men hierbij berigten, dat deze plegtigheid zeer stichtelijk was, en dat men reden meent te hebben, om te hopen, dat dezelve ter bevordering van het groote oogmerk niet geheel vruchteloos zal geweest zijn. Aan het ernstig verzoek van Heeren Directeuren, om, ter meerdere bereiking van het doel, de gehoudene redevoering voor het publiek verkrijgbaar te maken, heeft de spreker in zoo verre beloofd te voldoen, dat hij den hoofdinhoud ter plaatsing, in dit Tijdschrift voor de Protestantsche Kerken, in het Koningrijk der Nederlanden, aan deszelfs uitgevers zenden zal.

VIANEN, den 2den October l. l., werd eenparig goedgevonden, on voor de Gemeenten onder ons ressort, eene afdeeling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap op te rigten, onder den naam van Ring van *Vianen*, en de Directie van dezelve, op zich te nemen, ten einde mede te werken, aan de heilzame bedoeling, om den Bijbel meer en meer te verspreiden, ingevolge hier van werden, om het Bestuur dezer afdeling te regelen, met eenparige stemmen de navolgende benoemingen gedaan: tot President Ds. G. VAN DUIJL, Pred. te *Vianen*, Vice-President Ds. LAMMERÉE, Pred. te *Lexmond*, Directeuren DD. M. J. VAN HEINSBERGEN, J. M. PETIT, A. F. BEAUSAR, G. DOEDES en J. CORELL, Predd. te *Ameide*, *Nieuwpoort*, *Groot Ammers*, *Langerak Bezuiden de Lek*, *Meerkerk*, Thesaurier

rier Ds. D IN DE WEIJ, Pred. te *Noordeloos*, en Secretaris P. BROEKMAN, Pred. te *Heikop*.

B E R I G T.

De Scriba van het Klasſikaal Beſtuur van *Utrecht*, noodigt bij deze de Heeren Predikanten onder zijn Klasſikaal Resſort uit. om hem, ten ſpoedigſten, vrachtvrij, te doen toekomen, de vereischte Stukken ter verkrijging van de hun competerende Kindergelden, over den jare 1816, ten einde dezelve, door hem aan het Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. worden ingezonden.

Vleuten, De Scriba voornoemd,
den 21ſten Oct. 1816. W. SCHOLTEN.

DRUKFEILEN.

In de *Boekzaal* voor October 1816.

Bladz. 535. reg. 24, reg. 28, reg. 33. en
—— 536. —— 17, ſtaat Secretaris moet zijn Secundi.
—— 536. —— 18, ſtaat *Goes*. Ouderling L. LANKHORST VOORBURG, Ouderling enz. moet zijn: *Goes*. Ouderling L. LANCKHORST. *Voorburg*, Ouderling enz.
—— 539. reg. 19. ſtaat PAAUW: moet zijn PAUW.

Digitized by Google

LETTER-NIEUWS.

W van Vlier en G. van Dijk, Boekverkoopers te *Amsterdam*, zijn door aankoop eigenaars geworden, van de nog overig zijnde Exemplaren der *Eenvoudige Leerredenen*, nagelaten door H. R. VAN LIER, in leven Predikant te *Cabo de Goede Hoop*, uitgegeven door J. J. HOFSTEDE, Predikant te *Breda*, in gr. 8vo, de prijs is *f* 2: —: — De Onderwerpen der Leerredenen zijn: I De redenen waarom JEZUS van de Joden werd verfmaad en verworpen, over *Jes* LIII: 3*a* II. Ter nabetrachting van het H. Avondmaal, over *Ezech* XVI: 63. III. Hetzelfde onderwerp, over *Matth* VII: 21. IV. MARTHA's en MARIA's verschillend gedrag en keuze, over *Luc* X: 38—42 *a* V. Hetzelfde onderwerp, over *Luc.* X: 42*b* VI. Het gesprek van JEZUS met NICODEMUS, over *Joh.* III: 1—3. VII. Hetzelfde onderwerp, over *Joh.* III: 4—8. VIII JEZUS onderhandeling met *Petrus*, over *Joh* XXI: 15—19. IX. Hetzelfde onderwerp, over denzelfden tekst; en X. *Paulus* prediking tot FELIX en DRUSILLA, over *Hand* XXIV: 24—27.

In de Voorrede van den Wel Eerw Heer HOFSTEDE, wordt, onder anderen, dit volgende vermeld: „Ik heb, geëerde Lezer! bij de uitgave dezer nagelatene Leerredenen van wijlen mijnen waardigen neef en vriend weinig te berigten De Godvruchtige VAN LIER, was voornemens zijne, door den Utrechtschen Leeraar VAN DER LEEUW, uitgegevene, *Eenvoudige Leerredenen*, door een tweede deel te doen volgen. Doch zoo was het niet in het besluit des Wachters. Hij werd van zijnen post in de strijdende Kerk afgelost, om zijnen Verlosser in de zegepralende Kerk te dienen. Men vond, na zijnen dood, eenige Leerredenen, door hem voor de Drukpers geschikt, en het is aan bijzondere omstandigheden toe te schrijven, dat ze niet eerder het licht zien. Met hetzelfde oogmerk, als de vorige, geschreven en uitgesproken, ademen zij diezelfde mannelijke eenvoudigheid, ware Godsvrucht en ernstigen ijver, voor de eer van JEZUS, en de zaligheid zijner hoorders, zijn de vorige door de beminnaars der zuivere leer van de Hervormde Kerk, en de Godvruchtige betrachters van Evangelische Godzaligheid, met zoo veel graagte ontvangen, en door Gods ontfermende genade met zoo veel stichting geleezen. Het eerste verwachten wij billijk ook van deze Leerredenen, en het laatste geve de gezegende Verlosser door zijnen Heiligen Geest." Bij

Digitized by Google

Bij W. Zuidema, Boekverkooper te *Groningen*, is gedrukt en mede alom te bekomen

F. V. REINHARD, *Overdenkingen over het Avondmaal*, een boek hetwelk zich reeds aanprijst, om dat het een werk van REINHARD is, die, wegens zijne schoone Evangelische denkbeelden, waren ernst en vurigen ijver voor de zaak van onzen Heer, bij zijne landgenoten en ook in ons land, zoo hoog geschat wordt. — Ook dit werkje getuigt van des mans uitnemend verstand en edel hart, en is ter voorbereiding of ter nabetrachting van het Avondmaal, een zeer geschikt handboekje, terwijl de Leeraars des Evangeliés, door hetzelve eene schoone aanleiding vinden, om deze instelling onzes Heeren, van verscheidene belangrijke zijden te beschouwen, en waarlijk zeer nuttig voor hunne hoorders over dezelve te prediken. De prijs is *f* 1:5:

J. L. Augustini, Boekverkooper te *Haarlem*, geeft uit, en heeft alom verzonden:

Bijbelsch Leesboekje, of uitgedrukte Bijbeteksten, met korte Opheldering; en bijvoeging van iets over den oorsprong, de uitbreiding en hervorming der Christelijke Kerk; door D. BROEDELET, Evangelie-Dienaar te *Purmerende*. Dit Werkje, wel voornamelijk geschikt om gebruikt te worden bij 's Mans vroeger uitgegevene Leesboekjes, ingerigt naar de orde van het *Kort Begrip der Christelijke Religie*, gerokken uit den Heidelbergschen Catechismus, zal tevens zeer gemakkelijk met in acht neming van hetgene in 't Voorberigt gezegd is, bij elk ander Vraagboekje, of ook op zich zelf, gebruikt kunnen worden; en te gelijk gereede aanleiding geven om te voldoen, aan de belangrijke bepaling in Art. 8. van het Reglement op het *Godsdienstig Onderwijs*, bij het Algemeen Sijnode der Nederlandsche Hervormde Kerk onlangs vastgesteld. — Alschoon het Werkje dus zoo veel in zich bevat, is, echter, deszelfs prijs slechts gesteld op 4 Stuivers.

MOSHEIM's en MILLOTS *Oude Hedendaagsche Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenis*, te zamen 25 delen in gr 8vo. waar van de prijs bij de uitgave geweest is *f* 43: 2: — worden zoo lang het getal der noch overig zijnde Exempla-

Digitized by Google

ren strekt, afgeleverd voor de veel verminderde prijs van f 20: — : — te *Amsterdam*, bij de Boekverkoopers W. van Vliet en J. ten Brink, G. Z.

Beide deze Werken, zoo juist bij elkander behoorende, zoo uitmuntend geschreven, zoo roemrijk bekend, zoo belangrijk voor den Onderzoeker, en studerende Jeugd; zoo leerrijk en nuttig voor het aankomend geslacht; worden naar waarheid vermeld, in een uitvoerig Berigt dat bij bovengenoemde, en alom Gratis te bekomen is. — Het werk van MILLOT Waereldgeschiedenis, 10 Deelen, apart begeerd wordende, is hetzelve verkrijgbaar voor f 10: —: —

De Boekverkooper J. ten Brink, Gz. te *Amsterdam*, geeft uit de volgende werken, geschikt ten geschenke voor de jeugd. I. P. MORNS, de kleine *Willem*. II. Door dezelve Schrijfster de dankbare *Willem*, zijnde een vervolg op eerstgemelde, beide met gecouleurde platen, de prijs is ieder a f 1: 5: — III Vaderlandsche Kindervreugd, met pl. a 12 St. IV. PAMELA CLARISSA en GRANDISON, met pl. a f 2: 4: — V. SALTZMAN, 't leven van de Koopman *Constants*, a deelen a f 2: 18: — VI. SALTZMAN, Het leven van de Landman *Kluge*, a 18 St. VII. J. HAZEU, Cz. de dankbare Wezen, met afbeeldingen der liefdadige gestichten, van de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente te *Amsterdam*, a 6 St. VIII. Korte Aardrijkskundige beschrijving van 't Koningrijk der Nederlanden, met een genommerde Kaart, a 14 St. gemelde kaart, waarin de namen geheel zijn ingevuld, a 12 St. en de kaart in Provintien doorgezaagd, om zamengelegd te kunnen worden, in een karton doosje, a f 1: 10: —

Bij de Boekverkoopers J. ten Brink Gz. en J. de Vries, te *Amsterdam*, is van de pers gekomen en alom verzonden.

I. *Leerzame voorstellen*, in proza en poezij, naar al de letters der Nederduitsche Taal, door J. HAZEU, CZ. met 24 zeer fraai gekleurde afbeeldingen, in carton gebonden, a 18 St.

II. ALWIN en THEODOOR, voor Kinderen, naar het hoogduitsch van F. JACOBS, Professor te *Gotha*, met platen a f 1: 5: — met gekleurde pl f 1: 8: —

III. *Handleiding tot de natuurlijke Opvoeding*, of ROBINSON CRUSOE, ten dienste der jeugd, door den verdienstelijke J. H. CAMPE, derde druk, versierd met 16 platen a f 2: 10: —

Alle zeer geschikt tot St. Nicolaas Geschenken.

On-

Digitized by Google

Onderwijsboekje voor de Jeugd, van de Waalsche Gemeente binnen ons Land.

Bij den Boekverkoper J. van Baalen, te *Rotterdam*, en bij deszelfs Correspondenten in de Buitensteden, wordt thans uitgegeven, de tweede druk van het (voor de onderwijzing der Walsche Jeugd in ons Vaderland,) onmisbare werkje getiteld, *Abrégé de l'histoire sainte, et de l'histoire de l'église Chretienne, depuis les tems apostoliques, jusqu'a nos jours, avec un court exposé, des preuves qui établissent la vérité historique, et la divinité de l'écriture sainte, par demandes et reponses, par* PIERRE MOUNIER, *Pasteur de l'Eglise Wallonne de Rotterdam*, welk onderwijs boekje thans te meer onmisbaar is, daar het zoo geheel beantwoord, aan de gemaakte bepalingen van het Synode, omtrent dit zoo belangrijk onderwerp, in artikel 1, 4 en 8 van deszelfs verordeningen, als behelzende, behalve de Bijbel- en Kerkgeschiedenis, eene korte ontwikkeling van de Geloofs en Zedeleer, zoo als dezelve in de Hervormde Kerk word onderwezen. De prijs is 10 St.

Bij Schalekamp en van de Grampel, te *Amsterdam*, en bij de meeste Boekhandelaars in het Rijk, wordt (*Gratis*) uitgegeven: Berigt van eenige belangrijke Werken, die in alle goede Boekverzamelingen behooren gevonden te worden, en welke thans voor buitengewoon verminderde prijsen, bij hen worden afgeleverd, als:

I. Voor ƒ 3: 16: — in plaats van ƒ 9: 10: — Brieven van Paus CLEMENS XIV. GANGANELLI, en Redevoeringen, benevens uitgelezen gedachten uit dezelve, 4 Deelen, gr. 8vo.

II. Voor ƒ 6: 16: — in plaats van ƒ 12: 10: — W. ROBERTSON's Geschiedenis van *Amerika*, 5 Deelen, gr. 8vo. met vier Kaarten.

III. Voor ƒ 16: 10: — in plaats van ƒ 36: —: — W. J. RAIJNAL's Wijsgeerige en Staatkundige Geschiedenis van de Bezittingen en den Koophandel der Europeanen in de beide Indiën, 10 Deelen, gr. 8vo. met een Atlas van 50 halve vels Kaarten.

IV. Voor ƒ 3: 15: — in plaats van ƒ 8: 8: — BREDOW's Algemeene Geschiedenis en Geschiedenis der Letterkunde, door een Nederlandschen Geleerden bewerkt, in 68 Tabellen, groot Plano.

Digitized by Google

V. Voor ƒ 6: —: — in plaats van ƒ 18: —: — L STERNE, Leven en Gevoelens van TRISTRAM SANDIJ, en zijne Leeredenen, 7 Deelen, gr. 8vo.

VI. Voor ƒ 1: 16: — in plaats van ƒ 3: 12: — de Vriend der Jonge Heeren, door J. FORDIJZE, 3 Deelen, Octavo.

VII. Voor ƒ 1: 16: — in plaats van ƒ 3: 12: — de Vriend der Jonge Juffrouwen, door denzelfden, 3 Deelen, Octavo.

Bij F. Bohn, te *Haarlem*, is van de Pers gekomen en alom verzonden:

De Aarde, beschouwd in haaren Natuurlijken Toestand en Verdeeling, door Zeeën, Rivieren, Meiren, Bergen en Woestijnen, benevens derzelver doelmatige strekking, door N. G. VAN KAMPEN, Lid der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, en van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen; eerste Deel, met Kaarten door VAN BAARSEL, zijnde *a*) de Wereldkaart, dienende ter aanwijzing van de Verdeeling der Aarde, door Zeeën, Hoofdgebergten, Stroomen en Zandwoestijnen. *b*) Europa, naar de Natuurlijke Grenscheidingen door Bergen, Zeeën en Rivieren. — Het tweede en laatste Deel is reeds geheel afgedrukt, en zal zoo dra de Kaarten van de overige Wereldeelen gereed zijn, dewelke de Heeren Graveurs aangenomen hebben, nog dit jaar te leveren, terstond uitgegeven worden. — Van DENZELFDEN AUTHEUR is onlangs bij bovengemelde Boekverkooper gedrukt en wordt alomme met zeer veel graagte ontvangen, het voor ieder Nederlander allerbelangrijkst werk, getiteld: Staat- en Aardrijkskundige Beschrijving van het Koningrijk der Nederlanden, of der XVII Nederlandsche Provincien, benevens het Groot-Hertogdom *Luxemburg*, volgens de Tractaten en de grondwet des jaars 1815. In één deel compleet, zeer compres in gr. Octavo, 425 bladzijden groot, voorzien van een volledig Register, en eene geheel Nieuwe Kaart op Roijaal Plano formaat, door VAN BAARSEL, hetwelk om algemeen verkrijgbaar te maken, op den zeer matigen prijs van ƒ 3: 18: — gesteld is. — Ook wordt de Kaart apart verkocht, op Velin Roijaal, in de limiten gescheiden à 24 st. of op Imperial Velin, gedekt en gescheiden, à 32 st. en ten dienste der Scholen, op minder soort van papier.

Tot

Digitized by Google

Tot verminderde prijzen.

I. EDUARD, door JOHN MOORE, M. D. 2 deelen, ruim 700 bladz. een roman, die zich zoo wel, door zijne nutrige, als vermakelijke schrijfwijze aanprijst, bearbeid door eenen man, die met roem, in en buiten zijn Vaderland is bekend, als een diepen menschenkenner, begaafd met eene juistheid van oordeel, fijnheid van smaak en gevoel, vrolijke scherts, zonder de zedigheid te kwetzen, en een levendigen stijl. Dit werk, dat men ieder gerustelijk durft aanprijzen, en in handen geven, is te bekomen voor *f* 2. —. — in plaats van *f* 4. 12. —

II. *Anecdoten wegens Rusland, in gemeenzame brieven, geschreven uit Petersburg*, door RICHARDSON. De Schrijver na vier jaren te *Petersburg* geweest te zijn, deelt ons zijne aanmerkingen, omtrent de zeden en gewoonten der Rusen, op eene klare en aangenaame wijze mede, en daar alles wat betrekking heeft, op dat groote rijk, het Vaderland van onze geliefde Kroonprinces, voor ons belangrijk is, twijfelt men niet, of het klein getal van exemplaren zal spoedig voor de geringe prijs van *f* 1. 8. — in plaats van *f* 2. —. — uitverkocht zijn.

De bovenstaande werken zijn te bekomen, te *Amsterdam* bij J. Brandt en Zoon, W. Brave en L. van Es. Te *Haarlem* bij F. Bohn, te *Leijden* bij L. Herdingh en Zoon, in *'s Hage* bij van Weelden, *Rotterdam* bij Henderikses, *Utrecht* bij Terveen, *Zutphen* bij H. C. A. Thieme. *Zwolle* bij Zeehuizen, *Deventer* bij Karsenberg, *Leeuwarden* bij Brouwer en Wiarda, *Groningen* bij R. J. Schierbeek, en verder alom.

KINDERBOEKJES tot St. NICOLAAS- en NIEUWJAARS GIFTEN, worden uitgegeven te *Amsterdam*, bij G. Roos, en alom.

I. Voor Kinderen van de deftige Burgerstand, is zeer geschikt MARIA en CAROLINA, of de door Opvoeding beschaafde Kinderen van gegoede Ouders, in *London*, onder opzicht van MILLE MASSON, in eenige aangenaame en belangrijke Gesprekken, Geschiedenisten en Verhalen, onder andere die van JACOB en zijn getrouwen Hond, Jennij Treffel, Charles Townlij, Peggij en

Digitized by Google

en haar Verwanten, enz. Voorts iets over de kleeding, karakter, gedrag tegens zijne Dienstboden, bewijs dat ledigheid, armoede veroorzaakt, uitoefenen van weldadigheid, luiheid de Bloedverwant der Ondeugd, afscheid van MLLE MASSON, en vermaning aan haar Vriendinnen, onder andere dat de grootste genoegens uit den Godsdienst moeten ontspruiten en daar door alle Deugden worden uitgeoefend; is in een klein Zak-Formaat netjes gedrukt, versierd met zes fraaije gepoincteerde Plaatjes, in een Carton bandje, voor maar 28 Stuivers.

II. Leerzame Overdenkingen, over verscheide Grondwaarheden van den Godsdienst, en vele andere Onderwerpen, voorgesteld ieder in een vierregelig versje, ten dienste voor Kinderen van Godvruchtige Ouders, door den Heer J. PH. U. HILDEBRAND, te *Amsterdam*, een werkje bij uitnemendheid geschikt, om al speelende de Jeugd, telkens een versje van buiten te doen leeren, en om zich dus gemaklijk ook met den Bijbel bekend te doen worden, gedrukt op best gr. Med. pap. voor maar 12 Stuivers, is ook zeer geschikt tot Prijsjes voor Scholen.

III. De derde Druk van de Middelen van Bestaan, op Ambachten, Konsten, Handwerken en andere Kostwinningen, kortelijk beschreven, en voorgesteld, tot opwekking voor Kinderen, om zich in een of ander, bekwaam te maken; doormengd met leerrijke Vertellingen, Geschiedenisien enz. met XIV Nieuwe gecouleurde figuren voor de prijs van maar 12 Stuivers, zijnde om inzonderheid voor de Burgerstand verkrijgbaar te maken, als ook voor Prijsjes op Scholen, zes Stuivers minder gesteld, dan de eerste Druk.

IV. Beelden-Gallerij, of Tekenboekje voor Kinderen, bestaande in XVI Studie-Beeldjes, of Afbeeldingen van oude Hollandsche, Friesche, Brabandsche, Fransche en andere Drachten en Costumes, ook zeer geschikt om te couleuren, de prijs is maar 11 Stuivers.

Te

Digitized by Google

Te *Amsterdam*, bij C. en H. Timmer, is van de Pers gekomen en alom verzonden.

I. ERNST en LUIM, of Brieven van eene Vriendin, bij de lezing van het werk van *Stilling* over de Geestenkunde door J. H. BROM. Dit werk zij aanbevolen aan hun, die het werk van *Stilling* zelf hebben gelezen of willen lezen, alzoo het daar vollstrekt bij behoort.

II. Geschiedenis van den Oorlog, in den jare 1812 tot 1815, door C. VENTURINI, 2 deelen, zijnde de Oorlog in *Rusland*, uit het hoogduitsch vertaald.

III. Reize door *Spanje* en *Frankrijk*, in den jare 1810 tot 1814, door Lord BLAUNEN, uit het engelsch.

IV. THOMAS KELDERWURM, een vrolijke Roman, naar het hoogduitsch van LANGBEIN, met platen.

V. Almanak voor het verstand en hart, voor het jaar 1817, met zes zeer fraaije konstplaten, in onderscheidene bandjes.

VI. Leerzaam Letterhoff, voor de Nederlandsche Jeugd, met gekleurde platen, 3de stuk.

De Kerkelijke en Joodsche Geschiedenissen verkort, verkocht met zeer vele aanmerkelijke Wereldlijke Gebeurtenissen, van den beginne der wereld tot op dezen tegenwoordigen tijd, door P. J. ENTROP, in klein 8vo 400 pag. groot, zindelijk gedrukt, en met 34 kopere zoo uitstaande als andere Platen versierd, word, zoo lang als het bijna geen noemenswaardig getal strekt, voor de geringe prijs van 30 Stuivers in plaats van van 3 Guldens, uitgegeven te *Amsterdam*, bij P. G. Geijsbeek, Boekverkoper op de Lelijgracht, bij de Keizersgracht No. 21.

IN-

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

H. H. DONKER CURTIUS, Leerredenen. Tweede en Laatste Stuk. 555
Bewijsdenissen des Geloofs, van vier Dooven en Stommen. 564
De Toetsteen beklaagt zich over de toetsing van den Heer J. J. SCHOLTEN. 569
Tweede Vervolg op de Bescheidene Aanmerkingen over een Stukje van J. G. LE SAGE TEN BROEK. 572
Broederlijke Brief van H. W. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Haamstede*, enz. 576
Iets voor Christenen; eene bijdrage tot de Hedendaagsche Geschriften enz. 582
W. GOEDE, De Onzigtbare. Of de Goddelijke Voorzienigheid werkzaam in de lotgevallen der menschen. Derde en Laatste Deel. Met Platen. 593
B. BERGMANN, De Kalmukken. 588
A. BRUGGEMANS, Keur van Verhalen. 506

MENGELWERK.

Over het groote doel van den Evangelie-Dienaar, en de wijze waarop hij daaraan moet zoeken te beantwoorden. 601
Kleine Bijdrage, betreffende het voedsel, door JOANNES DEN DOOPER, in de woestijne gebruikt. 614
GUSTAAF, of de Verjaardag. (*Eene Vertelling.*) 624
Nuttige Les van eenen Majoor aan eenen jongen Officier, die wat spoedig gereed was om zijnen degen te trekken.

Programma. 633
Akademie-Nieuws. 635
School-Nieuws. 638
Kerk-Nieuws. 640
Bijbel-Genootschappen. 681
Berigt. 685
Letter-Nieuws. 686

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor DECEMBER 1816.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
M DCCCXVI.

De Prijs is 6 Stuivers.

Digitized by Google

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

Verwachtingen van den Christen, of Overdenkingen over de Opstanding, het Laatste Oordeel en Eeuwige Leven. Door J. L. EWALD. *Uit het Hoogduitsch. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1815. 216 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2: 8: —

Zeer gewigtig zijn voorzeker, en bijzonder geschikt, om de aandacht van weldenkenden te wekken, de onderwerpen in deze Verzameling begrepen. De inhoud dezer overdenkingen is toch:

„ Uit den Dood vloeit het Leven. II. Opwekking der Dooden door JEZUS CHRISTUS. III. Volle uitvoering van Gods ontwerp door JEZUS CHRISTUS. IV. De nieuwe levendmaking der inen uitwendige Natuur. V. De Groote Dag des Oogstes. VI. JEZUS komt, als de Zoon des menschen, zigtbaar tot het Oordeel. VII. Waar komt het bij het Laatste Oordeel vooral op aan? VIII. Over den indruk der voorstelling van het Laatste Oordeel. IX. Over de bewijzen voor de zekerheid van het Eeuwige Leven. X. De Hemel op Aarde. XI. Al het lijden houdt op in de toekomende Wereld. XII. Elk vermogen van den mensch wordt in het Eeuwige Leven verhoogd. XIII. De verkeering met de uitgelezensten der schepping in het Eeuwige Leven. XIV. Over de plaats en de werkzaamheden van den Hemel. XV. Over de verscheidenheid, den trap, den aanwas en de duurzaamheid van het Eeuwige Leven."

Digitized by Google

Neemt men hier bij in aanmerking, dat deze Overdenkingen, uit het aanzienlijk aantal der Werken, van den ook aan onze Landgenooten zeer voordeelig bekenden Schrijver, verzameld, en door den beroemden EWALD opgesteld zijn, dan wordt hier door natuurlijk het verlangen nog meer opgewekt, om dezelve te lezen. De Haagsche Leeraar VERWEIJ stelde zich dit ook voor, en schreef daarom in het Voorberigt:

„ Ik houd mij volkomen overtuigd, dat met het verzamelen en de vertaling van dit *Boekje*, een wezenlijke dienst gedaan is aan onze Vaderlandsche Christenen, en de vrienden der geschriften van den gevoeligen, uit het hart *tot* het hart schrijvenden EWALD. Het *grootste* gedeelte heb ik genomen uit zijne vroegere werken; welke men beschouwen kan als de bloemen van den jeugdigen leeftijd: slechts *twee Overdenkingen* zijn uit een nieuwelings uitgekomen werk van den arbeidzamen man gekozen. Behalve den vorm en de rangschikking heb ik geene wezenlijke veranderingen gemaakt, opdat men den Schrijver zelven zou kunnen hooren en lezen; daar het niet in mijn plan viel eene navolging of omwerking te leveren. Door het oorspronkelijke getrouw te geven, wil ik nogtans niet geacht worden met alles in te stemmen, noch overal de uitdrukkingen of bewijzen, uit Bijbelplaatsen ontleend, voor mijne rekening te nemen; men kan immers in de hoofdzaak met eenen Schrijver eens, ja zelfs met hem ingenomen zijn, zonder alle bijzonderheden goed te keuren. Deze aanmerking diene echter niet, om den lof, aan dit werkje gegeven, eenigzins te beperken: neen, wij durven hetzelve met een ruim hart *aanbevelen*."

Het is ons aangenaam, dat wij dit oordeel van den Eerw. Vertaler kunnen billijken, en wij ver-

verklaren alzoo, dat ons gevoelen, na de lezing, hiervan niet wezenlijk verschilt. Het is eene stichtelijke Verzameling van Christelijke beschouwingen, welke des Schrijvers wel gevestigden roem staande houden, en geschikt zijn, om voor verstand en hart beide nut te stichten. Men kan er door geleerd, gewaarschuwd, tot het goede opgewekt en getroost worden. De onfaalbare leere van Gods woord, het Goddelijk onderwijs zelve, is de grondslag waarop EWALD bouwt, waarop hij bijzonder opmerkzaam maakt, waaruit hij zijne gevolgtrekkingen afleidt, en waar naar hij zijn, met ernst en waarde voorgedragen bestuur wil inrigten. De plaatsen hier, meer of min uitvoerig en naauwkeurig, tot dat einde behandeld, zijn: *Matth.* XII: 36. XIX: 28. XXIV. XXV. *Mark.* XIII: 32. 41. *Luk.* XII: 47, 48. XVI: 9, 24, 25. XVII: 10. XXI. *Joan.* V: 22, 27 en 29. VIII: 36. XI: 25. XII: 24. XVI: 16, 22. XVII: 29, 24. *Hand.* I: 6, 7, en 11. VII: 55—59. *Rom.* XI: 12, 25. 1 *Cor.* IV: 5 VI: 3, 14. XIII: 9—12. XV: 2 *Cor.* IV: 14. V: 1. *Filip.* III: 8—11. *Col.* I: 13. 1 *Thess.* II: 1—4. IV: 14—16. *Hebr.* XII: 22—24. 1 *Joan.* III: 2. IV: 1. *Jud.* vs. 14. *Openb.* I: 7. XI: 10. XIV: 14—16. XX: 5, 6. en XXI. Eigenlijke uitlegkunde zoeke men echter hier niet bijzonder, naardien EWALD slechts eenige hoofdzaken in deze overdenkingen, op eene Godsdienstige wijze en met een warm gevoel behandelt, waartoe hij de aanleiding genomen heeft, uit eenige van de opgenoemde Bijbelplaatsen, waarbij wij ook nog uit het O. Testament *Ps.* XVI: 11. en XVII: 15. kunnen voegen. Op eenige zelfs zou men, wat het gebruik namelijk hier van gemaakt aangaat, nog al het een en andere met grond kunnen aanmerken, bij voorbeeld: op 1 *Cor.* II: 9, 10. vergel. met *Jes.*

LXIV: 4. 1 *Cor.* XV: 23. *Joan.* X: 10, 11. *Filip.* III: 8—11. 1 *Thess.* IV: 16. *Op.* XX: 5, 6. *Ps.* XVII: 15. XXXVI: 9. en andere, doch waarmede wij ons hier nu niet kunnen bezig houden. — Men treft hier ook verscheidene doelmatige maar korte ontwikkelingen aan, van eenige gronden voor een volgend beter leven, welke de rede, vooral wanneer zij eerst verlicht is, door de Goddelijke openbaring, ons oplevert, en die men meer opzettelijk, uitvoeriger en wanneer wij iets zien, allerovertuigendst voorgesteld, beredeneerd en toegepast vindt, in den Elpizon. (1) In de eerste overdenking wordt voorgesteld, dat de dood het geboorte uur is van een hooger leven, en dat *uit den dood het leven* (als) *stroomt*, maar alles is echter, en hier, en vervolgens overal, toepasselijk gemaakt op, verklaard van en bevestigd door de opstanding uit de dooden. Van den staat der zielen na den dood, wordt dus hier geheel geene bijzondere melding gemaakt. Trouwens het denkbeeld, dat EWALD van de opstanding zich vormt, of althans omhelsde, toen hij deze overdenkingen schreef, is niet het gewone, 't welk toch op de leere des Bijbels zoo zeker gegrond is. Daarom is hier ook niet geredeneerd, uit de gelijkenis van *den rijken man en* LAZARUS, noch gehecht op het zeggen van JEZUS: *heden zult Gij met mij in het Paradijs zijn.* Of op *Filip.* I: 20—24. en andere dergelijke plaatsen. Trouwens de Schrijver gewaagt ook van eene *successive opstanding*, spreekt van zekere tijdvakken waarin de dooden zullen opgewekt worden, en leert:

Hoe

(1) Of *over mijne voortduring in den dood.* II Deelen, waarvan het beloofde IIIde, of laatste Deel nog verlangd wordt.

Digitized by Google

„ *Hoe nader een Christen bij zijnen Heer (hier) kwam in gezindheid en wandel, hoe nader hij Hem ook zijn zal, met betrekking tot den tijd zijner opstanding. Het schijnt, dat de gelijkheid met* JEZUS *eene zekere rijpheid, zekere geschiktheid tot eene vroegere opstanding geeft.*" Dit schijnt ons echter eene wezenlijke dwaling toe, voortgevloeid uit eene afwijking van het gewone betere gevoelen, en op eene verkeerde verklaring van sommige Bijbelplaatsen. Wij wijzen nu maar alleen op 1 *Cor.* XV: 52. 't Geen ons meermalen onder het lezen zijner Schriften is voorgekomen, hebben wij dus hier weder bevestigd gevonden, dat namelijk de anders nuttige EWALD, in het vak der uitlegkunde, velen heeft, die hem verre overtreffen. Hetzelfde vloeijende in de taal, denzelfden rijkdom van gedachten, hetzelfde roerende in de voorstelling, als in 's Mans meeste overige Schriften, treffen wij hier aan: maar ook weder soortgelijke bewijzen als elders, van een wat al te weelderig vernuft, van voor 't minst overdrevene, en wel eens vrij onnaauwkeurige gedachten en uitdrukkingen, die sommigen fraai mogen voorkomen, maar toch niet wezenlijk schoon en verheven zijn. Plaatsgebrek verbiedt ons, hier voor de bewijzen nu bij te brengen. Men leze, bij voorbeeld, ter bevestiging slechts de tiende Overdenking, om er zich voor te leeren wachten. Gelijk ons, in de elfde beschouwing, de periode: „ *Er zal eene ontknooping zijn van het groote tooneelstuk des Heelals, die groote Meimaand der schepping*, — die heerlijke bruiloft van den CHRISTUS *Vereerder*, na zoo vele dagen van lijden, en smachtend verlangen naar deszelfs komst," wat theatraal of romanesk is voorgekomen; zoo zal ook hij, die geen vriend is van het zoo genaamd sentimentele (waardoor he-

helaas zoo menig een bedorven werd), en de beminnelijke sekse naar hare waarde weet te schatten, en vooral elke lievenswaardige vrouw, eene verklaring afkeuren als hier voorkomt; O Gij, „ wien de tranen eens werden weggekust door eene Geliefde, *het andere, betere deel van uw wezen: Gij* verstaat er iets van, hoe het zijn zal." — Zulke taal is laffe vleitaal, (*galanterie*) waarmede althans onze edele meisjes voorzeker niet gediend kunnen zijn, — zij zou juist tegenovergesteld bij haar werken. In het Godsdienstig ernstige is zij onverdragelijk. Dat de Vertaler, gelijk gezien is, vooraf protesteert tegen den dunk, dat hij met alle de bijzonderheden hier voorkomende zoude instemmen, kan men begrijpen, wanneer men leest, in de vijfde Overdenking: „ Wanneer de schare goeden, zoo goed, zoo rein, en de menigte Goddeloozen zoo bedorven zijn, dat het op aarde niet verder gaan kan; wanneer het ... bij alle volken, in alle landen, zoo ver gekomen is, dat dezelve alle trappen hunner vorming zijn opgeklommen, en zij zoo vergoddelijkt of duivelsch zijn geworden, als hunne krachten reiken; wanneer God alle waarschuwende stemmen ter verbetering gebruikt; wanneer hij gewaarschuwd en vermaand, gedreigd en beloofd, getuchtigd en gezegend heeft door alles, waardoor hij waarschuwen en vermanen, straffen en beloonen, en op millioenen menschelijke harten werken kan; — dan is het de tijd voor den oordeelsdag." En, in de derde Overdenking, de leer van de eindelijke gelukzaligheid der vijanden van Jezus voorgesteld vindt, (1) met de woor-

(1) Waarmede echter de achtste Overdenking, weinig schijnt overeen te komen. Hoe, indien de Vertaler zulke gebreken met een woord aangewezen had?

woorden: „ zijne wenschen (dat toch christus geenen vijand meer hebben moge) worden eens vervuld. De meesten zullen zich voor Hem nederwerpen, wanneer zij hem regt kennen, wanneer zij overteed worden wie Hij is, en wat Hij deed, ook voor hen deed, en hoe zij Hem beleedigden door hunne verblindheid. „ Ziet, Hij komt met de wolken; „ en alle oogen zullen Hem zien, ook degenen die Hem doorstoken hebben, en alle geslachten der Aarde zullen over Hem rouwe „ bedrijven: Ja, Amen." (*) Offschoon Hij ook andere verharden, de uitwerking Zijner magt laat ondervinden: „ gaat weg van mij, gij verwloekten, in het eeuwige vuur, dat den duivel en zijnen engelen bereid is;" (†) niettegenstaande zij op eene smartelijke wijze ondervinden zullen, hoe waar zijne betuiging zij, „ mij is gegeven alle magt in Hemel en op Aarde;" dat Zijne toegevendheid en verschooning uit liefde, en geenszins uit zwakheid, voortkwam, zoo zal Hij hen eindelijk door de hoogere, Goddelijke magt, door liefde, overwinnen. Hij zal hen onder zijne voeten leggen, trekken, weekmaken, maar niet verderven. Zij zullen niet meer zijne vijanden zijn. De laatste vijand is de dood. Hij zal ook dan bidden „ Vader vergeef het hun; zij wisten „ niet, wat zij deden!" en dit is voor den Christusvereerder onuitsprekelijk aangenaam en genoegelijk."

Dit leere dus elken jeugdigen Lezer, elke met zwald's schriften ingenomene Lezeres, om met oordeel des onderscheids te lezen, en niet alles hier voor even goede munt aan te zien. Om het vele goede dat hier voorkomt, en het nut-

(*) „ Openb. I, 7."
(†) „ Matth. XXV. 41."

nuttig, menschkundig bestuur vooral hier gegeven, wenschten wij wel, dat zulk onkruid hier niet gevonden wierd. In het Praktikale vooral, herkennen wij toch hier den bekwamen Schrijver over *menschen-bestemming en levensgenot*, (1) die met veel warmte en gevoel de harten voor het goede en edele zoekt in te nemen, en dikwijls indedaad roert en treft. Tot slot laten wij hier het gemoedelijk besluit voor onze Lezeren volgen, vooral ook, omdat zij daaruit EWALD's uitzigten en wenschen vernemen:

„ Laat ons oog en hart nu *terug zien* op hetgeen wij te verwachten hebben! Komt, tellen wij het eens bij elkander op. — Daar zal alles wegvallen, wat hier smart en verdriet veroorzaakt; alle krankheid en ligchamelijk lijden; alle beperktheid en gebrek; alle gezelschap, hetwelk ons niet bevalt, en dat wij reeds van de Aarde wegwenschten. Integendeel iedere kracht van ons wezen zal verhoogd, elk zintuig opgescherpt worden, om het groote geheel der Schepping te zien, te bevatten, te gevoelen, om te werken en gelukkig te maken, naar onzer harten wensch. Het uitgezochtste gezelschap zal ons in deszelfs kring opnemen; wij zullen al de geliefden van ons hart wedervinden, in de vertrouwelijkste verkeering met CHRISTUS leven, en God kennen van aangezigt tot aangezigt. → De bekoorlijkste streek der Schepping zal onze verblijfplaats zijn; Gods werken te beschouwen, te beoefenen, uit de innigste beweeggronden God te vereeren, rondom ons geluk te verspreiden, zal onze zaligste bezigheid zijn! Voor iederen zaligen is zulk een geluk, hetwelk voor hem, in den volsten zin,

(1) Zie de *Boekzaal* voor Januarij en Julij dezes jaars.

Digitized by Google

zin, genot is, bereid, het geluk en al de zaligheden nemen steeds toe in heerlijken aanwas; zij houden nooit op; maar duren eeuwig voort. — Blijft er nog wat te wenschen over, kunnen wij het wel eens bevatten? Hoort dan eenen man, die er over spreken kon, en deze zegt: „ In weerwil van al hetgene ons geopenbaard werd van het eeuwige leven, is het „ eene zaligheid, die geen mensch heeft gezien, noch gehoord, en welke in geen hart „ is opgekomen." Laat het ons nu, een ieder voor zich zelven, beoordeelen, of het der moeite waardig zij iets moeijelijks, iets zwaars te doen, eene gewoonte na te laten, iets aangenaams te verloochenen. Ja, wij moeten, om Gods wil, veel verloochenen, dat wij anders gaarne zouden willen doen; maar wat wordt ons hiervoor geschonken! Wat zijn de meest getoemde aardsche genoegens tegen zulk een alles verzadigend, bevredigend geluk? Voorzeker, Christenen verloochenen zich niet vruchteloos; want niet de geringste vreugde wordt om Zijnentwil opgeofferd; niet de kleinste daad wordt om Zijnentwil verrigt, welke ons niet rijkelijk en overvloedig zal vergolden worden door Hem. Hemel! hoeveel doet de mensch niet om zich in eere te brengen, om rijk te worden, om iets te verkrijgen dat hem lief is! Zoude hij het dan ten minste niet doen, indien hem voor den geest ware, welk een geluk voor hem verordend is!"

„ Ja, indien het ons voor oogen zweefde, — maar dit doet het, helaas! zoo weinig. Laat het ons derhalve gedurig bedenken, en het onder de menigvuldige verstrooijingen der wereld niet vergeten. Wij willen een heilig voornemen opvatten, om er bij onzen huisgodsdienst, el-

elken morgen en avond, bij ons bidden en Bijbellezen, aan te denken, voor welk eene zaligheid God ons, door CHRISTUS, bestemd heeft, en hoe wij het verkrijgen moeten. Alsdan zullen wij met betere gedachten aan ons werk gaan, met grootere gemoedelijkheid verrigten, wat verrigt moet worden; gewilliger dragen, wat gedragen moet worden, en vervuld zijn met dit denkbeeld: wij zullen met CHRISTUS zalig worden, en eeuwig met Hem leven."

„ Mogten ook deze OVERDENKINGEN daartoe strekken! Mogt de *Opsteller* zijne Lezers dáár wedervinden, waar men dat alles kennen en begrijpen zal, waarover hij hier slechts stamelen kon. O! dat wij elkander dáár opmerkzaam mogten maken op de stichting, welke wij hier ondervonden hebben, op de oogenblikken, waarin een vol gevoel van de hoop der heerlijkheid in ons hart stroomde, opgewekt en verlevendigd door dit Boek. O! hoe zullen wij dan verstaan, wat wij nu naauwelijks vermoeden; hoe onze tegenwoordige onkunde met eenen zaligen grimlach erkennen; hoe elkander te gemoet voeren, bij onze zalige genieringen: „ Dit is het, waarover wij toen predikten „ zonder het te begrijpen; maar hoeveel heer„ lijker, zaliger is alles, dan het ons toen ge„ zegd, door ons bepeinsd werd!" GOD! GOD! wat zal het eens zijn, op deze lage Aarde neder te zien, in het licht te wandelen, den Hemel te bewonen, *eeuwig* en *altoos!*"

Digitized by Google

SEPH, *of de Broederhaat*; *Zedendicht in Prosa*, *door* W. E. DE PERPONCHER. *Eerste Stukje* LXVIII *en* 175 *Bladzz. en Tweede Stukje* XXIX *en* 192 *Bladzz. In gr.* 8*vo.* *Te* Utrecht, *bij* J. van Schoonhoven, 1815. *Voor rekening van den Auteur. De prijs is van elk Stukje f* 1 : 18 : —

De Edele, geleerde en met zoo veel roem bekende Nederlandsche Schrijver, vertraagt, met het klimmen zijner jaren, in zijnen voorbeeldigen ijver niet, om het Publiek met de vruchten zijner studiën, voor eigene rekening, te ververen en wezenlijk nuttig te zijn. Het werk, waar van wij hier de twee eerste Stukjes noemen, en welks derde en vierde, of laatste, wij ook reeds ontvangen hebben, om er in dit ons Tijdschrift eene beoordeelende beschouwing van te leveren, strekt ook tot een allerzaligstehamst en zeer overtuigend bewijs hiervoor. Met een bijzonder genoegen lazen wij hetzelve, en kunnen wij uit volle overtuiging verklaren, dat hetzelve geheel, en het verstand en het hart van dezen onzen voortreffelijken Landgenoot, groote eer aandoet. Het vangt aan, met eene zeer uitgewerkte, oordeelkundige Voorrede, over *'t Heldendicht*, welke met de 37ste Les, van den in zijn vak Grooten Engelschen Dr. HUGO BLAIR, in zijn onontbeerlijk werk, getiteld: *Lessen over de Redekunst en fraaije Letteren*, *in* 3 *Deelen*, door onzen kundigen en werkzamen H. BOSSCHA, met zulk een gelukkig gevolg, in onze schoone moedertaal overgezet, dat reeds de derde Druk werd aangekondigd, — allerzins verdient verteleken te worden.

De bepaling van het Heldendicht hier gegeven,

ven, komt natuurlijk ook in de hoofdzaak overeen, met die van BLAIR, en van den Franschen Geleerde in de Encijclopedie op *Epopée*. Gelijk deze en andere Geleerden van verschillende Landen en Tijden, zoo heeft ook onze bijzonder achtingswaardige Landgenoot hier, naar zijnen zin en smaak, de vereischten opgegeven, waardoor het zich onderscheiden moet, op de ouden en vooral op den onsterfelijken HOMERUS gewezen, om te doen opmerken, hoe veel men reeds van onds in het beschaafdst gedeelte van *Griekenland*, van zulk een meest verheven Dichtstuk vorderde, en aangewezen, wat er al vereischt wordt, tot een voortreffelijk Heidendicht, waarin men zelfs het middelmatige afkeurt, en waar voor dus ook slechts weinigen volkomen berekend zijn. Ondertusschen moet men de juiste aanmerking van PERPONCHER toch ook wel voor oogen houden, dat, namelijk, in dezen veel afhangt, van het oogpunt uit 't welk men het Heidendicht beschouwt, en dat men, ten aanzien van ieders vrijheid en regt, het zeggen van HORATIUS gedachtig behoort te zijn: *Hanc veniam petimus, damusque vicissim.*

Dit voegen wij hier vooral bij, om onze Dichters niet af te schrikken, maar in tegendeel, om doordrongen van den geest der ouden, maar vooral ook gedreven door een fijn en kiesch gevoel voor het schoone en goede, hunne krachten te beproeven, ten einde vervolgens ware, eenigzins althans voltooide meesterstukken te leveren, ter verwarming van het gevoel, ter veredeling van den smaak en ter verbetering der zeden. Op dit laatste hechten wij te meer, daar wij met den genoemden Engelschen Geleerde volkomen instemmen, dat geenerhande gedicht van eenen meer zedelijken, (en wij voegen er bij ook Godsdienstigen) aard is (althans be-

oort te zijn) dan die. De Dichter moet
vooral, om ons te behagen, in onze door
Goddelijk Christendom verlichte tijden,
nen een onbevoordeeld en verlicht belij-
van dien Hemelschen Godsdienst te zijn,
ons ongemerkt daarvoor meer en meer in-
nen, bij de Dichterlijke beschrijving van zij-
heid, van zijne lotgevallen, daden, gezeg-
, en van 't geen hij oordeelt nu eens meer
minder breedvoerig aangaande hem te ver-
lden. Dat de lievenswaardige Grijsaard hier
t van dit groote punt uitgaat, om voor den
bel in te nemen en Godsdienst en goede ze-
te leeren, blijkt reeds uit de keuze van
onder- en voorwerp, uit deze Voorrede,
vooral uit het gansche Stuk. Te merkwaar-
vinden wij den zedigen overgang des Schrij-
s, van zijne verhandeling over het *Helden-
ht*, tot de rekenschap welke hij van zijn ei-
werk geeft, dan dat wij dien hier niet
atsen zouden:

, En nu, Goedgunstige Leezer! hope ik,
gij te goede gedachte van mij hebt, om mij
't verwaand opzet te verdenken, u, na dit
es, het volgend werk als een Heldendichte
willen opdringen. Het zou er voor eerst
g slechts het geraamte van kunnen zijn, aan
welk een waar Dichter lichaam, kleeding en
en zou moeten geven. Maar al ware het
ook reeds, in den waren Dichterlijken
i, uitgedrukt; ja ook overgebragt in de ge-
ikste Dichtmaat, (ik zou wel zeggen van
de Hexameters, als alleen misschien voor de
icht en verhevenheid van 't Heldendicht ge-
ikt, dan derwaards helt de stroom nog niet
en;) maar zelfs van schoone en wel berijm-
Alexandrijnen; ook dan nog zou 't geen
genlijk Heldendicht worden kunnen; maar al-
leen

leen een Dichtmatig Geschiedverhaal, zoo als wij er reeds meer hebben. Het begint tog met Josephs eerste jeugd, en loopt tot in zijne reeds gevorderde jaren door. Terwijl alleen de haat zijner Broederen, met deszelfs gevolgen en uitkomsten, er eene zekere doorloopende eenheid aan geeft. Doch daar en boven, het gedrag van Joseph als Staatsman moest ik er voorstrekt in brengen, wilde ik het Karakter van dezen voortreflijken Man niet geheel onvolledig laten. En nogthans, dit niets gemeens hebbende met den Broederhaat, breekt de éenheid van daad en onderwerp geheel. — Wijders, het eerst gedeelte is, naar den aard van 't onderwerp, niets meer, dan een Aartsvaderlijk Herdersdicht. Naderhand moet de toon zig wel eens wat hooger verheffen; maar 't zal tog alleen, in die Episodische gedeelten, die Egyptens lotgevallen betreffen, zijn, dat men iets van 't Heldhaftige, in de gewoone bereekenis, vinden zal. Dit alles heeft mij ook den naam van Zedendicht (*) doen verkiezen; om ten minsten terstond te doen zien, hoe vet ik er van af ben, dit werk, voor een Heldendicht, te willen doen doorgaan." —

„Of mag men in 't geheel geen Gedicht in Prosa schrijven? Het zou mij tog zeer leed doen, indien Fenelon zijnen Telemachus niet geschreven had. En mag de Prosa nooit de taal der Dichtkunst spreken, dan mag men ook geene gedichten in Proza vertalen."

Hiermede dan, gelijk ook met de verdere vermelding van de bronnen, en van het gebruik daarvan gemaakt te vreden, gaan wij tot de beschrij-

(1) „Een gedicht waar in de Zeden der Menschen afgeschilderd staan."

houwing van het eerste boek over. Hetzelve
ert ons den held van het geheele Stuk in zijne
ugd kennen, vestigt de aandacht op zijne af-
omst, betrekkingen, droomen en geaardheid,
leert ons een denkbeeld vormen van den
artsvaderlijken Godsdienst, vooral door de
esprekken tusschen JOZEF en zijnen Vader, en
verhalen van den laatsten tot onderwijs aan
n eersten gegeven. — De stijl, doorgaans
istorisch, is nu en dan, vooral in het begin,
chterlijk, en de fictie, of inkleeding en uit-
eidingen zijn ontleend van de aloude gewijde
eschiedenis, en uit het zoo schoone als oude
ichtstuk, dat naar den Held met reden den
am JOB draagt; natuurlijk dus, en zoodanig, dat
orgvuldig de verkeerde en indedaad niet zel-
en belagchelijke handelwijze vermijd blijkt
n de zulken, die onze door den geheelen
ijbel meer verlichte denkbeelden aan de Aarts-
ders leenen, en bij voorbeeld: *den Christen*
hetsen van Enochs tijden.

In het tweede Boek, waarmede het eerste Stuk
ndigt, wordt eene dichterlijke uitbreiding en
ersiering geleverd, der Bijbelsche Geschiedenis,
n het vertrek van JOZEFS Broederen, met de
dden naar *Siehem* af, tot aan het verkoopen
n JOZEF als Slaaf aan eene Karavane Kooplie-
n, en de troostelooze smart van den ouden
ader, over het ontzettend en in schijn zoo
el bevestigd, doch valsch berigt, van het
eeinde zijnes Geliefden Zoons JOZEF; van
n. XXXVII: 12—35. Schilderachtig is hier de
aets van JOZEFS reis, treffend de voorstelling
n zijne aandoeningen en overdenkingen, op-
is en bij de eerste wreede bejegening zijner
oeders, vooral toen hij in den kuil zat, daar-
: geheschen, en vervolgens als slaaf verkocht
erd, zoo wel als aandoenlijk het afscheid,

van zijnen vader, van den hem hier toegekenden onderen en wijzeren vriend ELIZAMA, en van deszelfs zeer lieve maar nog jeugdige zuster ZELIMA. — De beraadslaging der broederen is ook eigenaardig geschetst, naar het Historisch berigt, en zij worden naar hunne karakters hier handelende ingevoerd. — Aan de hoop van ELIZAMA, en der beminnende ZELIMA, wordt wel wat veel toegegeven, maar deze is eene dichterlijke vrijheid, om aan het geheel meer leven bij te zetten. Eenigzins bijzonder is 't ook, dat en de wijze waarop hier een Beschermengel, met name ITHURIEL, werkzaam voorkomt, maar daaromtrent heeft zich de waardige Schrijver verdedigd, eindigende met te vragen: „ waarom zou 't dan niet geoorloofd zijn, in een Dichtwerk, ten aanzien van deszelfs onderwerp, tot de vroegste tijden behoorende, Engelen in te voeren?" Over de alles doordringende stof, welke het hooger verband zal leggen tusschen de Geestelijke en ligchamelijke werelden, vinden wij tusschen beide eene korte uitweiding, waarin wij meer den dichterlijken wijsgeer opmerken, dan wij er onzen geheelen bijval aan geven kunnen.

Na eene hartelijke aanspraak en zegenbede, aan Z. M. onzen Geliefden en Geëerbiedigden Koning, als den Herstelter des Vaderlands, volgt in het tweede Stuk, eene Voorrede voor het derde Boek. Deze behelst eene herinnering, dat, in een Heldendicht, het waarschijnlijke en het wonderdadige in eene vriendelijke harmonie als 't ware staan moeten.

Daarom bedienden de ouden zich van hunne Goden en Godinnen, waarvan wij echter geen gebruik kunnen maken. Daarom hebben onze latere Dichters, als LE CAMOËNS, BITAUBE, OSSIAN, MILTON, GESSNER, KLOPSTOCK en anderen,

ren, zich, of van zinnebeeldige of Allegorische Personaadjen, welke echter minder te verkiezen zullen zijn, of van goede en kwade Geesten, en Bescherm-Engelen met vrucht bedieud, of zelfs ook van afgestorvenen, die aan de levenden verbeeld worden te verschijnen. Waarom, vraagt onze zeer Geëerde Schrijver, zouden ook wij schroomen, de onzigtbare wereld met de zigtbare in zamenwerking te brengen, en geen gebruik maken van de wenken, welke zelfs de Openbaring ons ten dezen oplevert? Niet dan zeldzaam en dan vooral op eene alleszins waardige wijze, moet de Dichter het Hooge Opperwezen invoeren of doen spreken.

Aan deze zijne denkwijze getrouw, heeft de Edele PERPONCHER dan ook, na dit ter regtvaardiging geschreven te hebben, zijn derde boek aangevangen met eene aanspraak, aan de *Sionitische Zangster*, en verder van deze Dichterlijke vrijheid ter versterking gebruik gemaakt. Egijptenland en deszelfs oude bewoonders, worden hier dichterlijk geschetst, en met oordeel en zaakkennis gewaagd van de Arabische Stammen, waar van de Zoons van den Grooten Aartsvader de hoofden geworden zijn, blijkens de geschiedenis van MOZES, en het Historisch verhaal van de opkomst, lotgevallen en bloei van het oude Israëlitische Volk, in den Bijbel. — De verschrikkelijke strijd, tusschen de Arabieren en Egijptenaren met afwisselend fortuin gevoerd, wordt in dit boek zeer levendig en dichterlijk geschetst, en een verdrag gemeld, eindelijk tusschen deze volken gesloten, waarbij de Arabische Krijgslieden vrijheid erlangen, om met vrouw, kinderen en tilbare have naar Arabië te rug te keeren, de Egijptenaars van hunne onderdrukkers verlost worden, maar de gezetene Arabieren naar hunne verkiezing in dat

toen zoo geteisterde Land blijven wonen. Hetzelve eindigt met de vermelding van de daaruit ontstane twist en gevaren, en niet de opmerking: — dat het voor de wijsheid van den Hebreeuwschen Jongeling, die als Slaaf den Egijptischen bodem betrad, bewaard bleef, om den troon der Farao's op eenen onwankelbaren grondslag te vestigen. Wanneer men maar de onzekerheid en het duistere van de oude Egijptische Geschiedenis voor oogen houdt, (1) zal men dit Dichterlijk voorstel ook met nut kunnen lezen, en ook, offschoon dan het verlangen naar den heid tot aan het slot geheel onbevredigd blijft, met genoegen. Na deze historisch dichterlijken uitstap, wordt de belangrijke geschiedenis van JOZEF, in het vierde boek, weder voortgezet. Men volgt hem daarin, door het Noordelijk gedeelte van *Kanaän*, over *Japha* aan de *Middellandsche Zee* gelegen, met de Karavaan naar *Egypte*, door het Land der Filistijnen, over de beek Sichar, de woestijne Sur door, en verbeeldt zich den braven Jongeling, die nu Slaaf geworden was, te zien trekken naar het oude *Memphis*. Zeer vernuftig worden JOZEFS aandoeningen en stille werkzaamheden op zijne reis geschetst, en verstandig opgemerkt, dat zijn meester, uit hoofde dat hij zoo veel goeds en buitengemeens in hem had opgemerkt, op de gedachte en tot het besluit kwam, om hem aan eenen van 's Konings eerste Hovelingen, aan te bieden, ten einde er zoo veel hooger prijs voor te verkrijgen. Zeer aannemelijk wordt vervolgens ook de reden voorgesteld, waarom of JOZEF zich niet bevlijtigde, om zijne verkleefdheid

(1) Men leze bij voorbeeld: de *Algemeene Historie*, door WESTERBAAN overgezet, D. I. bl. 541. en verv. (2de Druk.)

Digitized by Google

heid aan zijnen Vader, en zijn belang in zijne achtergelatene vrienden en magen te doen blijken, tijdens zijn verblijf in *Egypte*. Niet verder wordt hier de eigenlijke Geschiedenis gevolgd, dan dezelve ons bekend is, uit *Gen.* XXXVII: 36. en XXXIX: 1—14. Maar ter aanvulling, of liever, om met dit werk voor onzen tijd ook te meer nut te stichten, heeft de Schrijver zijnen JOZEF in kennis gebragt, met een oud Israëlitisch Koopman NEBAJOTH genaamd, die zeer rijk, schrander en braaf was, en vele jaren reeds in Egijpenland gewoond had, en voert vervolgens ook zijnen Bescherm-Engel tot en met hem sprekende in. Daardoor wordt dan ook de Lezer met Egijptens aloude gesteldheid, naar des Dichters voorstelling, meer bekend, en leert tevens te meer opmerkzaam worden, op de Goddelijke liefde en trouwe, voor en ten aanzien van zijne opregte vereerders. — Zijne eerste liefde voor de deugdzame ZELIMA, wordt ook hierin weder gedacht, evenwel zal deze gedachte wel niet de gelukkigste heeten kunnen, van wegen het geval, waar over, in het volgende boek, de Dichterlijke voorstelling volgen moet.

Dat de Israëliten 430 jaren in *Egypte*, als vreemdelingen gewoond hebben, steunt op eene verkeerde verklaring, gelijk nog onlangs in dit Tijdschrift (1) is aangewezen. In geheel dit Boek is veel dichterlijke vinding, en 'er straalt overal de schoonste bedoeling in door, om wezenlijk te stichten. Om over de aannemelijke wijze te leeren oordeelen, waarop PERPONCHER schildert, en te doen opmerken hoe veel smaak in dit werk doorgaans heerscht, zouden wij gaar-

(1) Zie de Boekzaal voor Julij, l. l. bladz. 49 en 50.

Digitized by Google

gaarne iets overnemen, dan onze bepaalde ruimte verbiedt dit. Wij hopen spoedig van de twee andere Stukken de verdiende melding te maken, terwijl wij vertrouwen, het verlangen naar het geheele verdienstelijke werk van den beroemden Schrijver, reeds eenigzins te hebben opgewekt.

De BIJBEL, *Dichtstuk*. *Door* A. LOOSJES, PZ. *Te* Haarlem, *bij* A. LOOSJES, PZ., 1816. 32 *Bladz.* *In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 18 —

Haarlems Departement *Tot Nut van 't Algemeen*, heeft het onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis sedert 1815, voor de lieve Jeugd, toevertrouwd aan den Onderwijzer H. BULMAN, en is over de aanvankelijke gelukkig geslaagde poging zoo voldaan geweest, dat de Commissie, aan welke het opzigt daarover is toevertrouwd, besloot, om openlijk eenige der meest uitmuntende Leerlingen, met eereprijzen te beloonen. De Heer LOOSJES verzocht zijnde, om bij die gelegenheid eene aanspraak te doen, verwaardigde daartoe dit Dichtstukje; 't welk hij oordeelde in 't licht te moeten geven, om het meer algemeen nuttig te maken voor de Jeugd, en voor zulke groote Kinderen ook, die nog noodig mogten hebben te leeren, bij de aankondiging van den Tekst uit één' der Heilige Boeken, zonder aarseling of twijfeling, de juiste plaats en opvolging spoedig te vinden. LOOSJES wil hetzelve zedigelijk, als een soort van *Leer*-dicht aangemerkt hebben, het welk niet dan een oppervlakkig denkbeeld, aangaande de verzameling dier schriften, welke den Bijbel uitmaken, op eene dichtmatige wijze voorstelt.

Wij

Digitized by Google

Wij roemen zeer de inrigting van Haarlem's Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, verblijden ons over de gelukkige uitwerking, wenschen dat de pogingen van den bekwamen Onderwijzer LOOSJES verder gezegend zullen worden, en dat ook dit zoo zindelijk gedrukt Boekje moge verstrekken, om den lust tot het lezen en onderzoeken der H. Schriften op te wekken. Men kan er eenig oppervlakkig denkbeeld door erlangen, van den inhoud van elk Bijbelboek, in die orde, waarin ze onzen Goddelijken boven alles dierbaren bundel uitmaken. Het kan dienen, om eenigen voor de schande te bewaren, dat zij in de Kerk gezeten de opgenoemde keurstof, of geheel niet, of niet dan na lang bladeren weten te vinden. Men zoeke hier minder kunstwerk, schoon dit ook hier te vinden is, meer zaken. De Heer LOOSJES, verdient ook met dit werkje lof.

Wij maakten, onder de lezing, wel hier en daar eene aanmerking, en hadden eene en andere uitdrukking wel een weinig anders gewenscht, een en anderen regel met eenen anderen gaarne verwisseld gezien, maar ook zoo als het nu is kan het doel treffen, en het oogmerk der Bijbel-Genootschappen bevorderen. Tot meerdere aanprijsing schrijven wij hier af, het wel gestelde slot:

Zie daar, o Jeugd! de schets, uit welker ommetrekken
Ge alleen het schaduwbeeld des Bijbels zult ontdekken,
De deelen noemde ik slechts van 't Godlijk schoon geheel,
Maar dat die schets in u een heilige aandrift teel',
Om, op 't gebaande pad, moedmoedig voort te snellen

Tot die gewijde bron, waaruit u vreugd zal wellen
In heil en rampspoed, die u laven zal in 't uur,
Als gij den tol betaalt der sterflijke natuur:
Dan blijft dat dierbaar Woord, eenvoudig en verheven,
Een troostrijk heilgestarnt van 't onvergankelijk leven!
Gij, meer Bejaarden! die mij gunstig gaaft gehoor,
Die nog uw voeten zet in onzer Vaadren spoor,
Die 't Gods Heilwoord door geen' dwaalgeest liet ontrooven,
Gij, die den Bijbel niet, verwaarloosd, dik bestoven,
Met sloten vast geroest, als een onwaardig Boek,
Te smakloos voor deez' eeuw, smeet in een' donkren hoek;
Mogt mijne zwakke toon dit uur uw' geest ontvonken
Tot dankbaarheid voor 't heil, u in het Boek geschonken,
Dat zooveel stempels van een Godlijke afkomst draagt;
Dat onze Vaders eens gesterkt heeft en geschraagd,
Toen zij, ontworstelend aan Spanjes juk en keten,
De Vrijheid van den Staat, de Vrijheid van 't Geweten,
Betaalden met hun bloed; ja, werd toen op 's Lands munt
Der Nederlandsche Maagd een glorieplaats vergund,
Wijl ze op de Vrijheidsspeer, als Amazone, steunde,
't Was daar ook, dat haar hand op 't Godlijk Heilwoord leunde,
Daar riep ze Europe toe, verlost van slavernij:
„ Wij steunen op deez' Speer. — Dit Boek beschermen wij."

MIJ-

MNEMOSYNE. *Mengelingen voor Wetenschappen en fraaije Letteren; verzameld door* Mr. H. W. TYDEMAN *en* N. G. VAN KAMPEN. *Eerste Stuk. Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé *en* Zoon, 1815. 316 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2: 8: —.

Met de heugelijke omwenteling, en de nieuwe en betere vestiging van onzen Staat, hebben de beide op den titel genoemde werkzame en kundige Landgenooten, het loffelijk voornemen, reeds vroeger opgevat, ten uitvoer beginnen te brengen, zoodat reeds een jaar geleden, het eerste Stuk van dit nieuw Magazijn voor een ieder verkrijgbaar wierd gesteld. Om hun oogmerk met deze Μνημοσύνη, naar de moeder der Zanggodinnen dus genaamd, te doen kennen, zullen wij die Heeren zelve laten spreken:

„ Wij achten dan het lezend Publiek, maar niet min onze vaderlandsche Letterkundigen en Schrijvers, dienst te doen, en eene wezenlijke behoefte onzer Letterkunde te vervullen, door het aanleggen eener verzameling, het geven van een punt van vereeniging voor Redevoeringen, Verhandelingen, of ook kortere opstellen, opmerkingen, schetsen, fragmenten, enz. zoo wel in proza (mits alles oorspronkelijk Nederduitsch,) als poëzij. Wij stellen ons, wat de verscheiden keuze der onderwerpen betreft, het naast voor oogen het plan, waarnaar wijlen de verdienstelijke G. BRENDER à BRANDIS verscheidene jaren lang, met goedkeuring van het publiek, zijn *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet* en *Magazijn* heeft voortgezet. Het noemen van dezen titel ontslaat ons van alle betoog, dat onze onderneming geheel niet schaden kan aan het voortreffelijk *Museum*

Digitized by Google

van den Hoogleeraar SIEGENBEEK; maar, — terwijl wij de waarde van *dat* werk, in dezelfs bepaalder omvang, gewillig en dankbaar erkennen, — echter het onze nevens dat zelve bestaan kan, en eene behoefte blijft. Wij vereischen of beloven niet dat doorgaans voortreffelijke, dat uitgelezene, hetgene men aldaar aantreft; maar bedoelen daar en tegen eene grootere verscheidenheid van stoffe. Niet *alleen* toch Letterkundige Verhandelingen en proeven van Welsprekendheid en Dichtkunst, maar ook opstellen uit de algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis, Aardsrijkskunde, Natuurlijke Historie, Reisverhalen, Levensschetsen van merkwaardige lieden, Zedekundige opstellen, met één woord, al wat in een' beschaafden leeskring algemeen belangrijk is, en tot uitbreiding van algemeene kundigheden dienen kan, zal ons welkom zijn."

Deze eerste verzameling bestaat: uit eene Verhandeling over de fraaije Kunsten en Wetenschappen in het algemeen, en de Dichtkunst en Dichtkunde in het bijzonder, door wijlen Mr. J. P. KLEYN."

„Redevoering over WILLIAM SHAKESPEAR; door N. G. VAN KAMPEN. Verhandeling over de uitvinding der Boekdruk-konst, door L. JANSZ. KOSTER te *Haarlem*. Voorstel ter volmaking der Vaderlandsche Geschiedenis, door Prof. J. W. DE CRANE."

GEDICHTEN.

„De Hoop, door Vrouwe K. W. BILDERDIJK. De Uitvinder van het Letterschrift, door N. SWART. Het Zwaard. Het Onweder. De Kusjes. Het Vogelnestje. Wispelturigheid, door H. VAN LOGHEM. SERAFINE, Verhaal; door Vrouwe K. W. BILDERDIJK. De Lente; door Mr. L. RIETBERG. Aan Eucharis; door Denzelfden. Bruiloftszang, door

door B. F. T. Bij het Wiegje van mijn kleine Nichtje; door den Landman, J. VAN DAM."

De, zelve ook niet onbekende, Weduwe van den voor de fraaije Letteren te vroeg gestorvenen Dichter KLEYN, (Mr. J. P.) heeft hare achting voor wijlen haren Echtgenoot, en hare zucht voor de wetenschappen, bewezen, door aan de verzamelaars vrijheid te verlenen, om met de Verhandeling *over de fraaije Kunsten en Wetenschappen in 't algemeen en de Dichtkunde in 't bijzonder*, deze Mengelingen aan te vangen. — Wij achten dat dit haar zoo wel eere aandoet, als dat de Heeren verzamelaars een verdienstelijk werk verrigt hebben, met dit oorspronkelijk tot eene voorlezing in het Letterkundig Genootschap *Prodesse Conamur*, te *Arnhem* in 1803 bestemd en gediend hebbend opstel, voor een grooter Publiek hier te plaatsen. De Verhandeling zelve blijkt *Con amore* bewerkt te zijn, levert overal bewijzen van de noeste vijt, door den overledenen daar aan besteed, en is niet weinig veraangenaamd, door de uitmuntend gekozene voorbeelden in dichtmaat, welke daarin voorkomen. Na derzelver lezing deelen wij in het leedwezen hier betuigd, dat de verdienstelijke man verhinderd is geworden, om in eenige volgende Verhandelingen, regelmatig de bijzondere dichtsoorten en derzelver onderverdeelingen te ontwikkelen. Of dit iets baten mogt, verzoeken wij hiermede openlijk onzen Puikdichter ALBERDINGK, om deze stof uit te werken, waar voor hij zoo wel berekend is, als het geletterd Publiek zich verblijden zal, wanneer het dit geschenk ontvangen mag. Eerst wordt hier ontwikkeld, wat wij, onder den algemeenen naam van *fraaije Kunsten en Wetenschappen*, te verstaan hebben, en daarna verklaard, wat het zij, dat men *Dichtkunst* en *Dichtkunde* noemt.

Al-

Alleszins naauwkeurig heeft de Opsteller hier leeren onderscheiden, offschoon deze bepalingen zeker niet altoos, zelfs niet door in het vak bekwame Meesters en Schrijvers, zoo zijn in acht genomen.

De Schrijver heeft zich, blijkens de aanhalingen onder aan, van verscheidene schriften, waarin dit onderwerp behandeld is, bediend; ook van SULZER's *Algemeine Theorie der schönen Kunste*; maar wij hebben hier, tot onze verwondering, geene melding in gemaakt gevonden, van de onmisbare *Lessen over de Redekunst en fraaije Letteren*, door den Grooten HUGO BLAIR, uit het Engelsch vertaald, door onzen Geleerden Landgenoot G. BOSSCHA. Verscheidene keurige aanmerkingen hebben wij hier aangetroffen. Ondertusschen zullen niet alle bij allen dezelfde waarde schijnen te hebben. Zoo, bij voorbeeld, zouden wij, bij de vergelijking der vertalingen van den *Carthon* van OSSIAN, door BILDERDIJK in versen, met de hier geleverde Prozaïsche Overzetting, voor ons niet toestemmen, dat de laatste op den duur de aandacht levendiger bezig zou houden, dan de eerste. Door eene onnaauwkeurigheid van den zetter, is het comma achter *Logica* weggevallen, op bladz. 22.

Heeft de Dichter KLEYN de aanmerking gemaakt: niemand rangschikke de voortbrengsels der Dichtkunst onder de gewrochten der Natuur, en bewere, dat deze het is, die den Dichter vormt, en hem zijnen zang inblaast! — en te regt vervolgens, met beroep ook op den Romeinschen Dichter van de *Ars Poëtica* (1), beweerd,

(1) Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quaesitum est. Ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid possit video ingenium. Alterius sic
Altera poscit opem res, et conjurat amice.
Vs. 409. — *Art. Poet.*

Nie-

weerd, dat het kunstgenie zich wel degelijk aan aesthetische regelen behoort te onderwerpen; — de redevoering over WILLIAM SHAKESPEAR van onzen zeer verdienstelijken VAN KAMPEN, welke hier de tweede plaats bekleedt, vangt, aan met de herinnering aan het bekende *Poëta non fit sed nascitur*, en doet in het voorbeeld van dezen zeldzaam Grooten Engelschen Dichter, wiens werk zelfs door eenen Franschman een *Chef-d'oeuvre*, een *superbe et admirable original* genoemd is, zien, wat de natuur vermag! In den grond echter zullen beide deze Geleerden en hunne uitspraken minder verschillen, dan het schijnt, en de laatste zal zoo wel als de eerste, met den zoo ongemeen bevoegden beoordeelaar, oordeelen te moeten instemmen niet alleen, maar het ook van het grootste aanbelang rekenen, dat deze leer aan Jongelingen, die vernuft en aanleg doen blijken, luide en dikwijls gepredikt worde. Trouwens, men lette slechts op de verdeeling dezer redevoering, welke eerst de trapsgewijze vorming van SHAKESPEAR tot Dichter, en tot *groot* Dichter, zoo verre die namelijk kan worden voorgesteld, bevat, en daarna een meer uitvoerig verslag levert, van zijne verdiensten als Dichter van *Treurspelen*, *Historiestukken* en *Blijspelen*. Hoe verschillend men over den held dezer redevoering al geoordeeld heeft, en waarom? kan men ook hier eenigzins zien, maar de groo-

Niemand zal het wagen te zeggen, dat HOMERUS PINDARUS, en alle groote Kunstenaars, hunne werken op gelijke wijze hebben toegesteld, als de bijen hare cellen maken, is de gegronde aanmerking van SULZER; zie de aanteekening van den Vertaler op het aangehaalde werk van BLAIR, D. I. bl. 433. Tweede Uitgave. Wat was er van onzen POOT geworden, indien hij niet in de gelegenheid gekomen ware, om zich te oefenen en te beschaven.

De Redacteur.

Digitized by Google

groote hoofdzaak is, eene overtuigende aanwijzing, gestaafd met treffende en voldingende bewijzen, van zijne zeldzame talenten. En het is hierom vooral ook, dat wij met zoo veel genoegen deze redevoering gelezen hebben.

Het komt ons voor, dat men zich voordeel zal kunnen doen, met voor en na de lezing, vooral in het derde Deel van ons aangenaamde werk, het fijn oordeel van den schrijver en bedaarden BLAIR, over zijnen beroemden Landgenoot uit de XVIde Eeuw, te vergelijken. Tot eene proeve, ten blijke hoe groot SHAKESPEAR was in de wijze van voorstelling, en tevens hoe vloeijend VAN KAMPEN vertaalde, brengen wij het volgende geval bij. Men moet zich voorstellen, dat JULIUS CÆSAR door het eedgespan van BRUTUS en CASSIUS ter dood gebragt is, en dat BRUTUS zijne daadzaak zoo uitmuntend, aan het volk op de marktplaats, heeft voorgesteld, dat men hem in zegepraal naar huis geleiden wil, en dat ANTONIUS nu optreedt, om eene rijkrede op CÆSAR te houden.

„ Ik ben U. veel verpligt, om BRUTUS wil!"

„ Wat zegt hij daar van BRUTUS?" vraagt een burger. Een ander herhaalt het. „ Hij doet „ wel, zegt de eerste, „ van BRUTUS geen „ kwaad te spreken." Een derde: „ CÆSAR was „ een tiran." De vorige: „ Het is zeker. Het „ is gelukkig voor ons, dat *Rome* van hem ontslagen werd."

Maar nu begint ANTONIUS:

„ Vrienden! *Romeinen!* Landgenooten! leent „ mij uw oor. Ik kom, om CÆSAR te begraven, niet te prijzen. Het kwaad, dat menschen doen, leeft nog na hunnen dood; het „ goed wordt dikwijls met hun gebeente begraven. Laat dit met CÆSAR het geval niet „ zijn! De edele BRUTUS heeft u gezegd, dat

„ CE-

„ CESAR heerschzuchtig was; is het waar, zoo
„ was hen een zwaar gebrek, en zwaar heeft
„ CESAR daarvoor geboet. Hier kom ik, met
„ verlof van BRUTUS, en de overigen, (want
„ BRUTUS is een man van eer, zoo zijn zij allen,
„ alle mannen van eer) om bij CESAR's begra-
„ fenis een woord te spreken. Hij was mijn
„ Vriend, voor mij getrouw en regtvaardig;
„ maar BRUTUS zegt, dat hij heerschzuchtig
„ was, en BRUTUS is een man van eer. Hij
„ heeft vele gevangenen naar *Rome* gebragt,
„ wier losprijs de schatkist van den Staat stijfde.
„ Was dit van CESAR heerschzuchtig? als de ar-
„ me schreide, weende CESAR; mij dunkt, de
„ heerschzucht is ruwer van aard. Maar BRU-
„ TUS zegt, dat hij heerschzuchtig was, en
„ BRUTUS is een man van eer. Gij allen hebt
„ gezien, dat ik hem op de *Lupercalia* driemaal
„ eene koninga kroon aanbood, die hij drie-
„ maal weigerde. Was dat heerschzucht? Maar
„ BRUTUS zegt, dat hij heerschzuchtig was, en
„ BRUTUS is gewis een man van eer. Ik spreek
„ niet om aftekeuren, wat BRUTUS zelde, maar
„ ik spreek hier wat ik weet. Gij allen hebt
„ hem eens, niet zonder reden, bemind; wat
„ weerhoudt u thans hem te betreuren? O oor-
„ deel! naar de dieren des velds zijt gij ont-
„ vloden, en menschen hebben hunne rede ver-
„ loren! Ach! hebt geduld met mij! Mijn hart
„ is daar bij CESAR op de baar; ik moet een
„ oogenblik vertoeven, tot ik het weder be-
„ zitte."

Deze inleiding maakt reeds indruk op de Ge-
meente. Zij spreken onder elkander reeds met
meerdere achting van CESAR; doch ANTONIUS
hervat zijne rede. —

„ Nog gister had de Wereld vergeefs zich
„ verzet tegen een woord van CESAR; thans ligt
„ hij

„ hij daar, en de minste buigt zich niet voor
„ hem neder..... Ziet dit perkament met CESAR's
„ zegel; ik vond het bij hem, het is zijn laat-
„ ste wil. Vernam nu het Volk dit Testament,
„ (vergeeft het mij, ik zoek het niet te lezen);
„ zoo kwamen zij en kusten CESAR's wonden,
„ en doopten doeken in zijn heilig bloed, en
„ smeekten om een hair ter gedachtenis, en
„ lieten het schriftelijk aan hunne erfgenamen
„ tot een heilig aandenken na." —

Het Volk verlangt hierop luid de voorlezing van het Testament. ANTONIUS antwoordt:

„ Zijt bedaard, lieve Vrienden! ik mag het
„ niet lezen; gij moet niet weten. hoezeer CE-
„ SAR u beminde. Gij zijt geen hout, geen
„ steen; gij zijt immers menschen? Dus, als
„ gij CESAR's Testament vernaamt, het zou u
„ in vlam zetten, u razend maken. Gij moogt
„ niet weten, dat gij CESAR's erfgenamen zijt;
„ want wist gij dat, wat zouden de gevolgen
„ zijn!"

Het Volk verlangt nu met meer drift de lezing van het Testament. ANTONIUS:

„ Wilt gij wat geduld hebben? wilt gij wel
„ wachten? ik zeide het in overijling. Ik vrees,
„ dat ik die mannen van eer te kort doe, door
„ wier dolken CESAR viel."

„ Zij, mannen van eer?" roept een Burger;
„ het zijn Verraders." — Men dwingt daarop ANTONIUS afstekomen; hij doet hen beneden om de baar een' kring sluiten, en gaat dus voort:

„ Wanneer gij tranen hebt, bereidt u dan, die
„ thans te vergieten. Gij allen kent dien man-
„ tel; ik weet nog, wanneer CESAR hem de
„ eerste maal aan had; het was een zomer-
„ avond in zijne tent, den dag toen hij de *Ner-*
„ *viers* overwon. Ziet! hier ging de dolk van
„ CASSIUS door! beschouwt welk een scheur

„ de

„ de nijdige CASCA maakte; dáár stiet de wel-
„ beminde BRUTUS doorheen, en toen hij zijn
„ gevloekt staal wegtrok, — ziet hoe het bloed
„ van CESAR hem toen volgde, als stortte het
„ ter deur uit, om te vernemen, of BRUTUS het
„ was, die zoo onbarmhartigijk aanklopte;
„ want gij weet het, BRUTUS was CESARS's be-
„ schermengel. Bedenkt, ô Goden! hoe teeder
„ hem CESAR beminde. Deze, deze dolksteek
„ was de wrangste van allen; toen de edele CE-
„ SAR hem onder de moordenaars zag, toen deed
„ ondankbaarheid, sterker dan wapentuig van
„ Verraders, hem bezwijken; toen brak zijn
„ edel hart; de groote CESAR bedekte zijn ge-
„ laat met den mantel, en viel aan den voet van
„ POMPEJUS standbeeld, 't welk al dien tijd van
„ zijn bloed droop. O dat was een val, Land-
„ genooten! toen vielt gij en ik, wij allen vie-
„ len mede, terwijl het bloedig verraad al jui-
„ chend over ons heenzweefde. Nu weent gij,
„ en ik merk, dat uw hart in medelijden smelt;
„ ô dat zijn balsemende droppen. Goede zielen!
„ hoe? gij weent reeds, wanneer gij het kleed
„ van onzen CESAR gekwetst ziet! ô! wendt
„ herwaards uw oog, hier is hij zelf, gekor-
„ ven, zoo als gij ziet, door verraders!" —

Met één ontbloot ANTONIUS het bloedige lijk. 's Volks medelijden, woede en wraakzucht tegen de eedgenooten hoort men beurtelings in afgebrokene uitroepingen, waar op de Redenaar schijnbaar het Volk tot rust vermanende, dus voortgaat:

„ Goede Vrienden! beste Vrienden! laat ik u
„ niet tot eenigen onverwachten storm van op-
„ roer aanzetten; die deze daad gedaan hebben,
„ zijn mannen van eer. Welke bijzondere re-
„ denen tot klagten zij hadden, die hen daartoe
„ aanporden, ach! dat weet ik niet: het zijn

wijze, eerwaardige mannen, en zij zullen u ongerwijfeld met redenen antwoorden. Ik kom niet om uwe harten te stelen; ik ben geen Redenaar, zoo als BRUTUS, maar, zoo als gij alleen weet, een eenvoudig, ongeleerd man, die zijn Vriend bemint. Dat wisten zij ook zeer wel, die mij vrijheid gaven in 's openbaar van hem te spreken, want ik heb noch geestigheid, noch woorden, noch aanzien, noch houding, noch voordragt, noch zeggenskracht om der menschen bloed te doen koken; ik spreek maar regt uit, en zeg u, wat gij zelve weet; ik toon u des dierbaren CESARS wonden, arme, arme zwijgende wonden! die laat ik voor mij spreken. Maar was ik BRUTUS, en BRUTUS ANTONIUS, dan zou ANTONIUS uwen geest in drift weg slepen, en aan elke wond van CESAR eene tong leenen, die zelfs de steenen van *Rome* tot opstand zou bewegen."

De eer van *Haarlem*, ten aanzien van de uitvinding der Boekdrukkunst, vinden wij, in de hier verder voorkomende proeve, offschoon dan met geene nieuwe bewijzen, evenwel met bescheidenheid en naauwkeurigheid gehandhaafd. Het slot maken geplaist, deze regelen van *Hendr. Spieghel* uit:

"O Haarlems kloeke gheest, u lof zal ewigh ronkren,
Al heeft de roem van *Mentz* u faam heel doen verdonkren.
Ghi hebt houstaefkens eerst, in hoptplaats fell, gepast:
En na, met snoerkens die als schrift bij een ghetast."

In eene aanteekeninge achter aan, doet de Heer H. W. TYDEMAN opmerken, dat, na dit opstel in het licht verschenen en hem ter hand ge-

gekomen is: INITIA TYPOGRAPHICA *Illustravit* JO. FRID. LICHTENBERGER, (*Gymn. Argentorat. Prof. Argent. et Paris*, apud Treuttel & Wurtz, 1811, waarin ten voordeele voor *Straatsburg*, geftreden wordt.

Het voorrecht van den Franeker Hoogleeraar DE CRANE, om, bremelijk, tot vormking der Vaderlandsche Geschiedenis, kundige liefhebbers uit te noodigen, en door het uitloven van aanmoedigende eereprijzen op te wekken, tot het leveren van eene *Staatkundige geschiedenis van ieder Gewest, uit oorspronkelijke stukken en echte bescheiden* tevens met eene *bijzondere geschiedenis van dat zelfde Gewest*, verdiende naar ons oordeel wel de onderscheiding aan hetzelve hier gegeven, ook om de redenen waarmede hetzelve omkleed is.

De twaalf Dichtstukjes achter aan, hebben wel niet alle dezelfde waarde, maar veraangenamen echter gezamenlijk dezen bundel. De waarde van die twee welke door Vrouwe BILDERDIJK geleverd zijn, behoeft niet geroemd te worden. Het Gedicht de Hoop, doet ons hopen, nog vele soortgelijke van haar vernuft te zullen ontvangen. Het vermogen om het zachte en teedere te bezingen, straalt in de kusjes van VAN LOCHEM door. De Lente van RIETBERG heeft veel bevalligs. Het vers van SWART wekt hart en mond op tot verheerlijking van God, voor het letterschrift. De maker van den bruiloftszang roemt niet gevoel, de liefde en 't echtelijk geluk. De jonge zedige Landman VAN DAM blijkt, uit het laatste Dichtstukje, alle aanmoediging waardig te zijn. Wij stemmen met betrekking tot dit Stukje volkomen in, met de Heeren Verzamelaars. De bepaalde ruimte verbiedt ons het overnemen van het een of andere, uit deze verzameling van Versen.

Tot Nagedachtenis van CORNRAAD WERTZ, *door* B. KLIJN, BSZ. (*Uitgesproken in de Remonstrantsch Gereformeerde Kerk, te* Amsterdam, *den 2den van Grasmaand* 1816.) *Te* Amsterdam, *bij* J. ten Brink, Gsz. 1816. 41 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1: 10: —

De verdienſten van CORNRAAD WERTZ, zijn in ons Vaderland bij allen bekend, die eenig belang ſtellen in het onderwijs van het ontluikend geſlacht. Als verdienſtelijk School-onderwijzer, School-opzienér en Hoofd-beſtuurder van de Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, was zijne loopbaan minder ſchitterend, dan rijk aan ſtillen zegen. Zulk een man verdiende dan wel, dat zijne uitvaart boven, althans naast die van Overwinnaars en Veldöverſten plegtig gevierd werd, en zulks te meer, daar de Maatſchappij, waarvan hij een ſieraad was, onder hare verdienſtelijke Leden, eenige dier voortreffelijke Dichters telt, waarop de *Amſtelſtad*, en met haar *Nederland*, roem dragen. Dat wij den Lijkredenaar die dit ſtuk vervaardigde, den Heer B. KLIJN, BSZ. onder dit getal rangſchikken, zal wel niemand verwonderen, die van 's mans dichtgewrochten, ook ſlechts eenige gelezen heeft; al ware het deze *hulde* aan WERTZ alléén. B. KLIJN moge niet tot die klasſe van Dichters behooren, die door ſtoute en grootſche onderwerpen onzen geest, verbazen, en met zich ſleepen: *Hij* perst ons meer medegevoel dan bewondering, meer tranen dan toejuichingen af. Doorgaans bepaald tot den kring van het huisſelijk leven, zijn althans de meeste zijner Gedichten van eenen aandoenlijken aard, en de

Dich-

Digitized by Google

Dichter verplaatst ons over 't algemeen in die zachte zwaarmoedige stemming, welke voor het gevoelige menschelijk hart zoo veel aanlokkelijks heeft. Van dien aard nu is, gelijk de aard des onderwerps medebrengt, juist dit lijkdicht, en wij weten niet, aan wien de taak beter zou toevertrouwd zijn geweest, om de stille, bescheidene, maar daarom niet minder groote en echte waardij van WERTZ te huldigen, en tranen, op zijn graf te plengen. Na een' korten vooraf-zang in de *Elegiasche* maat, waarvan het slot vooral zieltreffend schoon is, beschouwt de Dichter den Overledenen in een voortreffelijk beeld. Hij was geen boom, wiens oppervlakte slechts met vreemde bloemen prijkt, terwijl de holle tronk en de takken zonder vrucht zijn nakenden, ontijdigen dood voorspellen, — gelijk de zoon der zinneelijke vreugde. In dezen geest wordt 's mans verdienste dan verder ontwikkeld. De Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, als een plegtanker in den zandgrond van ons toenmalig bestaan uitgeworpen, terwijl de noodstorm reeds begon op te steken, ontvangt den verdienden lof.

„Ja (zegt hij) eedle Maatschappij! gij hebt den grond ontgonnen,
Waarvan het Vaderland een' rijken oogst gewon-
En ingezameld heeft. — Uw invloed heeft hersteld,
Wat door den hagelslag op d'akker lag geveld. —
Ga voort den goeden grond met dubble vlijt te ploegen;
De volle voorraadschuur vergoedt het moeijelijk zwoegen.
Ga voort, het jeugdig zaad groeit op tot bloeijend graan,
En biedt uit vollen halm u eens de goudkorl aan.

Doch als ge in later tijd de milde vrucht mogt garen,
Als 't kostbaar voedsel wiegt in dijkgezwollen aaren,
Als gij uw vlijt verzoet, uw' zorg vergolden ziet,
Denk dan, wat WERTZ u was, — vergeet zijn' arbeid niet.
Hij heeft van 't distlig land het schaadlijk kruid doen wieden,
Den milden grond gewend, en 't ontnig weg doen vlieden;
Hij heeft het kostlijk veld met eigen hand beploegd,
Op 't heerste van den dag voor uw bestaan gezwoegd;
Hij heeft het voedzaam graan, waarmee ge u thans moogt spijzen,
Met rijken overvloed ter bergplaats uit doen rijzen;
Gij staart met heldren blik naar 't opgeklaard verschiet:
Denk dan, wat WERTZ u was — vergeet zijn' arbeid niet." —

WERTZ was een man, die het edel ambt bediende, van de Jeugd tot hare volgende bestemming, althans in de beginselen, opteleiden. Dit ambt, naar den eisch waargenomen, wordt tegen de verachting verdedigd, die dwaasheid en vooroordeel daarop geworpen hebben. Maar hij, die hetzelve eens zoo voorbeeldig waarnam, is niet meer! Groot is onze rouw; doch *hij is niet dood. hij slaapt*, volgens de verzekering van den grootsten en magtigsten menschenvriend: wat meer is, hij leeft, leeft in betere kringen, want alles vindt hier troost en vergoeding, de dood alleen zou alles afsnijden en vernietigen? Onmogelijk! Dat wij hem eenmaal zullen we-

wederzien, (en in die hoop zijn voorbeeld zullen volgen,) dit zij dan onze troost bij zijn gemis.

Zie daar den schoonen en natuurlijken aanloop van dit Gedicht. In de keuze van nog een of ander staaltje uit hetzelve, zijn wij in der daad verlegen; door den overvloed van schoone plaatsen. Wij kiezen uit vele, de twee laatste *Coupletten* van den Voorat-Zang: —

„Ook die troost zal voor ons dauwen,
Bij het denken aan 't verleên:
Door de grafzerk onzer dierbren
Boort niet slechts de grashalm heen.
Op dat dierbaar, koud gebeente,
Waar ons menig traan ontvliet;
Bloeit ook voor bedroefde zielen
't Nedrig kruid: *vergeet mij niet.*

Komt, mijn vrienden! laat ons plukken,
Laat ons zaamlen van dat kruid;
Laat de hand het zorgzaam lezen,
Want ze haalt er laafnis uit.
Ja, het zal de ziel verkwikken;
't Zal haar sterken tegen 't leed:
Dankbaar zullen wij hem nadren,
Die dit kruidje groeijen deed."

Digitized by Google

ALMANAK tot Nut en Vergenoeging, voor de onderscheidene Standen des Maatschappelijken Levens, voor 't Jaar 1817. *Door* J. A. UILKENS, *A. M. M. Phil. Doctor, en Hoogleeraar aan de Hooge School te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens. 126 *Bladzz. De prijs is f — 6 —*

Gelijk voor de voorgaande jaren, zoo beantwoordt ook nu deze *Almanak* van den Hoogleeraar UILKENS, aan het oogmerk en aan den Titel. Behalve den gewonen Kalender, en 't geen in vorige jaren dit Tijdschriftje reeds onderscheidde, vindt men hier nu ook eene korte Kronijk, ter herinnering, onder andere, dat Neêrlands Geliefde Kroonprins, op den 21sten Februarij l. l., te *Petersburg* in het Huwelijk trad, met Hare Keizerlijke Hoogheid, ANNA POULOWNA, Groot-Vorstin van *Rusland* — eene belangrijke redevoering van den Hoogleeraar STRATINGH, *over de hulpmiddelen waar door men zich voor den schadelijken invloed der smetstoffen zal kunnen beveiligen*, — en verder nuttig en aangenaam Mengelwerk. Het gesprek tusschen PIETER en PAUL is luimig.

Te gelijk met dezen ontvangen wij:

Nuttige en aangename TIJDKORTER, in ledige oogenblikken, of ALMANAK voor het jaar 1817. *Te* Groningen, *bij* A. Hazelhof *en* R. van Groenebergh.

Men vindt er nog die ellendige weêrvoorspellingen in, waar over men zich schamen moest,

Digitized by Google

moest; ook is de uitvoering niet zeer fraai; maar het heet ook alleen opgesteld te zijn, voor den min kundigen Ambachtsman of arbeider, en de welmeenende Schrijver, ziet zelf ook zijne mengelingen voor nog zeer onvolkomen aan. Anders is het, bij gebrek aan beter, als Almanak bruikbaar, en zijn de Stukjes zoo min zedebedervend als intressant.

Later werden ons ter hand gesteld. —

ALMANAK voor Vrouwen door Vrouwen. Voor het Jaar 1817. *De prijs is f* — 18 —

En

ALMANAK voor Vernuft en Smaak. Voor het Jaar 1817. *De prijs is f* — 18 —
Beide te Amsterdam, *bij de Wed.* J. Dóll.

Beide deze *Almanakken* beantwoorden aan derzelver naam en Titel, en verdienen aanprijzing. Bevallig is derzelver uiterlijk, en onderhoudend zoo wel als afwisselend, maar ook vervrolijkheid en leerzaam, ja hier en daar zelfs stichtelijk, zijn derzelver mengelingen, in proza beide en in poëzij gesteld. Niet weinige daarin voorkomende Stukjes, 't zij dan oorspronkelijke, 't zij nagevolgde, en vrij vertaalde, doen derzelver makers, of dichteressen, of verzamelaars eere aan, zoo wel wat gevoelens als wat kunst en smaak betreft. Ook de plaatjes daarin voorkomende verhoogen derzelver waarde, vast in veler oogen. Gerust kunnen beschaafde Jongelingen aan kiesche en keurige Meisjes van Nº. 1. een geschenk van vriendschap of liefde maken. Zij zullen er de geliefde gevers voor danken, en er onder anderen uit leeren kunnen, hoe *doodelijk overdreven gevoel is zonder menschenken-*

nis, en welk eene keuze voor het huwelijk de beste is. En zouden haar de verſen van Mevr. K. W. B. niet behagen? De vriendelijke zenders mogen ze vooraf ook wel eens lezen.

Schoon wij wel in N°. 2. een enkel Stukje, als het *Leven een Feestbanket*, hadden willen miſſen, behaagt ons echter verre het meeste, hoe zonderling ook boert en ernst ſomtijds elkander hier afwisſelen, en het eene bij het andere in waarde moet achter ſtaan. De goede geest van Neêrlands nieuwen tijd, heerscht er behoorlijk in, en men kan er menige les uit trekken. De Stijke: *Een bal te Parijs* kan daartoe insgelijks dienen. Tot slot plaatſen wij hier, uit het Fragment, van W..... B S Z.

Hoe! zou hij Nederlander heeten,
Die 't onverdiend en bang verdriet
En Neêrlands rampen kon vergeten?
Wij, Broeders! wij vergeten 't niet:
Wij zullen 't onzen kind'ren malen,
En duizend-duizendwerf herhalen,
Wat Neêrland éénmaal dulden moest;
Wij zullen niets voor hen verbloemen,
Maar ſidd'rend hun de monsters noemen,
Wier pestäam 't alles heeft verwoest.

Wij willen onze kind'ren vormen,
Tot teigen voor het Vaderland. —
Barst los dan, woedend oorlogsſtormen:
Wij duchten niets dan boei en band.
Geen valſche tooi zal ons misleiden,
Wij zullen ſchijn van 't wezen ſcheiden,
En waken als 't verderf genaakt,
Geen tweedragt zal ons meêr beroeren,
Ons aan ons waar belang ontvoeren,
Het onheil heeft ons wijs gemaakt.

MEN.

Digitized by Google

MENGELWERK.

HOE BEHOORT EENE GOEDE GEMEENTE MEDE TE WERKEN, OM HET GROOTE DOEL VAN DEN CHRISTEN-LEERAAR TE BEVORDEREN.

Of:

Vervolg op het Stukje, voorkomende in het Mengelwerk *van dit Tijdschrift vóor November, Bladz.* 601.

Maar heeft dan de Gemeente, ter bereiking van het gezegde groote oogmerk, niets te doen? Dan neen, zóo zullen wij de vraag voor u, mijne Mede-Christenen! niet behoeven voor te stellen. Er zal toch vertrouwen wij, onder onze Christelijke Lezers en Lezeressen, geen een zoo onverstandig zijn, of hij, of zij, heeft hierop terstond zijn of haar bevestigend antwoord gereed, hóe zeer ook eenigen wel noodig hebben, hier over eens gemoedelijk onderhouden te worden. Wij zullen daarom beter handelen, met onderzoek te doen naar, en op te geven:

DE WIJZE HOE DE GEMEENTE DAAR AAN BEHOORT TE BEANTWOORDEN, EN TER BEREIKING DAAR VAN MEDE TE WERKEN?

De Leden der Gemeente, zij die de Gemeente uitmaken, behooren hunnen hartelijken wensch, dat

dat de Kerk van CHRISTUS uitgebreid, en de menschen dus veel nut van den dienst der Leeraren trekken mogen, te verstaan te geven:

1.) Door hem, die wettig geroepen is, en behoorlijk tot hen komt, *wel te ontvangen en naar vereisch te erkennen.* Volgens de Evangelische vermaning, welke, als aan alle de Gemeenten gerigt, wel mag worden aangemerkt: *Erkent de genen die onder u arbeiden, en uwe voorstanders zijn in den Heere en u vermanen* 1 *Thess.* V: 12. Elk weldenkende zal zich van het natuurlijke, en de noodzakelijkheid hiervan te meer overtuigen, wanneer hij zich in het geval verplaatst van den Christen-Leeraar, die tot ons overkomt. Hij verlaat toch menschen en betrekkingen, welke hem dierbaar zijn, en heeft banden moeten los rukken, om tot ons over te komen, welker verbreking voor het wel geplaatste hart dikwijls niet weinig kost. Hij geeft zich met vertrouwen aan de hem roepende Gemeente over, en hoopt biddende, dat hij er met gade en kroost, hem dierbaarder dan het leven, wel ontvangen zal worden. Welk eene smartelijke re leurstelling zou het dus voor hem wezen, wanneer dit eens niet geschiedde, wanneer ach! eens het tegendeel plaats vond! Als wij ons maar even voorstellen, dien heerlijken regel van het Christendom, welke allen even zeer verpligt, en ook hierop wel degelijk mag en moet toegepast worden: — *hetgeen gij wilt dat u de menschen doen, doe hen ook alzoo*, — dan gevoelen wij terstond in dezen onze verpligting.

Maar hoe behoort men den Christen-Leeraar, die is en zoekt te wezen wat hij zijn moet, te erkennen? Als eenen dienaar van de Gemeente?

Neen

Digitized by Google

Neen voorzeker, dit zou in den maar al te gewoon genomenen zin: vernederend en onteerend zijn. Dit zou geheel verschillen van en strijden met de waardigheid zijner uitmuntende Bediening. De Christen-Leeraar is vrij, geen Dienaar van de Gemeente; denkt maar aan zijne roeping, aan zijn werk aan het oogmerk waarom hij tot ons komt, en van ons geroepen werd.

Men moet hem erkennen als eenen medewerker onzer blijdschap, en als een Dienaar van CHRISTUS, en dus van God zelven; als een uitdeeler der verborgenheden des geloofs, als een' verkondiger van het Evangelie, dien men als een voornaam man erkennen, en vooral om zijnes werks wil hoog behoort te schatten, wanneer hij zich bevijstigt te zijn, wat hij wezen moet, en bij wien de geheele Gemeente, ja de gansche plaats groot belang heeft.

2.) Door *voor zijn behoorlijk onderhoud, naar vereisch zorge te dragen*, en naar vermogen toe te zien, dat hij met de zijnen onbekrompen, in de onvermoeide betrachting zijner niet geringe pligten, leven kan, waardiglijk zijnen stand en beroep, zonder afhankelijk te worden van eenige (individus) personen. Dat dit de pligt der Gemeente, en bijzonder dus van de meer vermogenden onder haar waarlijk is, kan niemand meer betwijfelen, die slechts het IXde Hoofdstuk van PAULUS eersten Brief, aan de *Korinthe-ren*, ooit met opmerkzaamheid gelezen heeft. Men denke maar eens na, op *vs.* 4—11. en op *vs.* 13 en 14. waarvan het laatste luidt: *Alzoo heeft ook de Heere geordineerd, den genen die het Evangelium verkondigen, dat zij van het Evangelium leven*, 't geen toch wel voor ieder een verstaanbaar zijn zal.

Dat

Dat dit ook de zaak en het belang der Gemeente is, moet verstond in 't oog vallen, zoo dra als men in aanmerking neemt, dat de goede bediening van het Leeraars-Ambt den geheelen mensch vordert; — hoe belemmerend en nadeelig hem de strijd in zijn werk moet zijn, met bekrompenheid, — en hoe veel het natuurlijk bijdraagt, om met lust, ijver en vreugde zijnen dienst te vervullen, wanneer men door geene tijdelijke zorgen neêrgedrukt, maar in tegendeel door ruimere omstandigheden in staat gesteld wordt, om zich geheel aan de uitoefening van zijn Eerwaardig Ambt over te geven. Er zal buiten dien nog altoos voor den man van geweten genoeg overblijven, om hem gedachtig te doen blijven, dat men dit leven met reden aan kan merken als een strijdperk, waarin wij geoefend moeten worden, zoo dat men van dien kant waarlijk geene bedenkingen met eenigen grond hier tegen maken kan.

3.) *Door van den dienst des Leeraars een goed gebruik te maken.* Ziet daar een punt, geachte Lezers! dat van de hoogste aangelegenheid is, en waarbij wij dus hier vooral ook een weinig stil moeten staan.

Dit geschiedt nu zeker, in de eerste plaats, door getrouw de Godsdienstige vergaderingen onder zijne leiding bij te wonen, — door op zijne Christelijke uitnoodiging, met hem gezet dien eenvoudigen maar ook heiligen en troostrijken maaltijd, ter verkondiging van 's Heilands dood, mede te vieren, en te zorgen, dat van het bijzonder onderwijs in de Catechisatiën een ijverig en doelmatig gebruik gemaakt worde; ten einde de lieve Jeugd alzoo spoedig en van tijd tot tijd meer bekend worde met hare verplig-

Digitized by Google

pligting door den H. Wetenschap op haar aantende, en de wakkere Jongelingschap in staat, om eene verstandige belijdenis des geloofs af te leggen. Dit laatste behooren vooral ook, behalve Ouders, Heeren en Vrouwen, de zoodanigen op te maken, die hoewel tot jaren van onderscheid gekomen, ja misschien reeds ouder of ook grijs geworden, den Heiland en zijnen schoonen Godsdienst, nog niet eens de eer hebben aangedaan, van dezelven openlijk voor de Gemeente te belijden.

Dit is echter nog in lang niet alles. Neen, maar de Gemeente behoort zich ook leidbaar te betoonen, en men *nachtmoedigheid te ontvangen, het woord dat in haar geplant wordt, en hare zielen kan zalig maken.* *Jak.* I: 21, 22. Zij die tot de Gemeente aan zijne zorge toevertrouwd behooren, moeten niet hoofdig, eigzinnig, onverzettelijk of heerschzuchtig zijn, zich niet door schadelijke vooroordeelen laten beheerschen, geenen verkeerden raad volgen, door booze en lasterlijke inblazingen zich niet tegen den Leeraar laten innemen; geene wetten hem pogen voor te schrijven, waardoor hij in zijn Heilig Dienstwerk zou worden belemmerd; noch liefdeloos hem beoordeelen; maar behooren *inschikkelijk* te zijn, met bescheidenheid hem te bejegenen, leergierig zich te betoonen, zijnen goeden raad gaarne aan te nemen, hem aan te moedigen, vooral ook door eene heusche behandeling; — voor hem het en huis te openen, zijne goede ijverige pogingen te ondersteunen; en die verbeteringen ook gaarne mede tot stand te helpen brengen, waar van hij het belang doet kennen. Men lezе eens, bij voorbeeld, *Fil.* II: 29. *Hebr.* XIII: 17. en *Jak.* III: 17.

Dit moet men echter niet dus verstaan, alsof

zoo verre uitstrekken, er zulk een gevolg niet uit trekken, dat het schijnen zou, als predikten wij u hier eene leer van blindeling te volgen, en wilden wij iemand zoeken te bewegen, om den Leeraar altoos gelijk te geven, alles goed te keuren, wat en omdat hij het zegt of doet. Neen, dit eischt het Evangelie zoo min, als het verstand dat goedkeurt, en het strijdt ook geheel met onze Protestantsche belijdenis. De Leeraars zijn en blijven faalbare mannen, en de Leden der Gemeente, zijn en blijven redelijke menschen, welke verpligt zijn alle menschelijk gezag in den Godsdienst te veroordeelen, en maar hunne redelijke overtuiging (welke zij gedurig meer hebben te oefenen en te volmaken) moeten handelen. Elk verstandig en waarlijk Christelijk gezind Leeraar, heeft ook van alle blind geloof, en dat alleen rust op faalbaar menschelijk gezag, eenen innigen afkeer, en ziet zelfs niet dan ongaarne, dat men hem, zonder redenen, zonder overtuiging altoos bijvalt, ja hij verdenkt het, als men hem altoos gelijk wil geven. Hij verlangt alleen redelijke overtuiging, op goede gronden, en bij verschil, bescheidenheid en overtuigbaarheid.

Zoo hebben wij dan, naar aanleiding vooral ook van de in den beginne aangewezene Apostolische verklaring, *het groote doel van den Verkondiger van het Evangelie*, met weinige woorden voorgesteld, en ook de *wijze in eenige* bijzonderheden aangewezen, *hoe en Leeraar en Gemeente daartoe werkzaam behooren te zijn.* Ik vleije mij, dat de geachte Lezer er zijne toestemming wel aan zal willen geven, en met mij gelooven, dat men de heilrijkste gevolgen, onder den Goddelijken zegen verwachten kan, daar waar en Leeraar en Gemeente aldus gezind, zich betoonen.

Zoo

Zoo volgde Paulus Jezus na,
Als Prediker van Gods gena;
Zoo moet elk Christen-Leeraar hand'len
Dus waardig 's Heilands spoor bewand'len.

Dit is der Christ'nen dure pligt,
Zoo wordt het goede wel verrigt,
Wil ieder Lidmaat hier naar streven,
Dan zal men 't beste voorbeeld geven.

Dan wordt het Godsrijk uitgebreid,
Dan smaakt men rust en zaligheid.
Dan zal het goede welig groeijen,
Dan ziet men 't Heilig Sion bloeijen!

Dan wordt de Leeraar hoog geacht,
Dan worden velen toegebragt;
Gods Zoon zal zelf zich dan verblijden,
En ieder Hem zijn leven wijden!

T.

KORT OVERZIGT VAN DEN CXLIVSTEN PSALM.

Door J. VAN HEUSDEN, Pred. te *Hilvarenbeek*, in de Rings-Vergadering van *Oosterwijk*, Clasis van *'s Hertogenbosch*, den 24sten September 1816, voorgelezen. (1)

DAVID draagt hier, in zijn eigen voorbeeld, op eene treffende wijze voor, de verpligting van den Godvruchtigen, om in den dienst van zijnen weldadigen God getrouw te zijn. Om het schoone van deze voordragt op te merken, moet men;

(1) De groote SCHROEDER heeft zijne Leerlingen reeds doen opmerken: uit den inhoud van dezen Psalm blijkt genoeg, dat dezelve van DAVID opgesteld is, toen hij reeds de Koninklijke waardigheid verkregen en vele overwinningenbehaald hebbende, een' oorlog heeft moeten ondernemen, tegen zeker oproerig volk, 't welk bij eede zich tot trouwe en gehoorzaamheid jegens hem verbonden had. Men vergel. verder HAMELSVELD en andere nieuwere uitleggeren.
Aanm. v. d. Redacteur.

men, bij het lezen van dezen *Psalm*, onder het oog houden, dat het een Dichtstuk, en wel een Oosterseh Dichtstuk is: want men kan niet van den Dichter, en allenminst van den Oosterschen Dichter verwachten, dat zijne voorstelling van zaken en denkbeelden naar een stelselmatig ontwerp, in deelen en onderdeelen zal afloopen. De grootheid, de menigte zijner denkbeelden, het krachtig gevoel dat hij daarvan heeft, en dat den loop zijner gedachten als voortstuwt, laten hem niet toe, dat hij altijd de kleinere tusschendenkbeelden uitdrukt, welke anders den overgang van het eene gezichtspunt, waar uit hij zijn onderwerp beschouwt, tot het andere duidelijk zouden doen opmerken. Houdt men zich ook hier aan dien erkenden grondregel; dan zal men dezen *Psalm* zeker als een verheven en voortreffelijk Dichtstuk erkennen. Laat ons, om daarvan overtuigd te zijn, in eene korte ontleding deszelfs inhoud beschouwen.

In de twee eerste versen, drukt DAVID uit het gevoel van zijne verpligting aan God, als zijnen getrouwen weldoener. Het gevoel van deze verpligting treft te meer, als hij aanmerkt de nietigheid van den mensch, en de grootheid van God, zijnen weldoener. Dit teekent de Dichter af in het derde en vierde *vs.* Dat gevoel treft ook te meer, wanneer hij opmerkt de redeloosheid, de verfoeijlijkheid van den opstand en de zonden van den nietigen mensch, tegen den hoogen God, wiens almagtige hand zoo zigtbaar in de werking der natuur, hem oogenblikkelijk vernielen, (*vs.* 5 en 6.) en den zwakken, de verdrukten, tegen het geweld van den magtigsten kan beschermen, *vs.* 7—11. Het gevoel van verpligting tot trouwe, in den dienst des Heeren, wordt ook al verder treffender, door de voorstelling van den zegen, die daarvan de vrucht

is

is vs. 12—14, en van het vertrouwend uitzigt, dat, in den dienst van dien God, de uitkomst in alles voor den Godvruchtigen steeds heilzaam zal zijn, vs. 15.

Hoe onwaardig werd dan deze *Psalm* van sommige Uitleggers behandeld, als een bijeenraapsel van kwalijk zamengevoegde brokken! daar hij als een Oostersch Dichtstuk, van den onbevooroordeelden onderzoeker, zeker moet erkend worden, en als een treffend geregeld afloopend geheel.

ZEDEN IN FRANKRIJK, NA DE PARIJSCHE BLOED-BRUILOFT.

Het volgende stuk, woordelijk getrokken uit de voortreffelijke *Histoire de France, pendant les Guerres de Religion*, nu onlangs door den beroemden C. LACRETELLE uitgegeven, moge een klein staaltje opleveren van den invloed, dien Godsdienshaat en het dweepende geloof, aan eene alléén zaligmakende Kerk, op de gemoederen hebben. Het was eerst twee jaren, nadat men, *ter eere Gods*, honderdduizend Protestanten in *Frankrijk* verraderlijk vermoord had, dat de zeden in de *Heilige Moederkerk*, zóó waren, als wij thans gaan mededeelen.

„ Welk een onafgebrokene reeks van moorden, leveren ons de Jaarboeken der Regering van HENDRIK *den Derden*. Er waren drie middelen, om zich ongestraft te wreeken: den Koning geld te leenen, of het aan zijne Schandjongens te geven, of eene *Staats-Dame* (1) der Ko-

(1) *Fille d'honneur*. Deze Vrouwsperfonen van de verachtelijkste soort, hoe zeer van edele afkomst, gaven zich tot

Koningin Moeder te huwen. De barbaarschheid van het Leenregt was minder ijsselijk, in hare wraak. Alle de kunde die men verkreeg, was alleen ten behoeve der misdaad; die voor een' moord *gestraft werd*, ging door voor bij uitstek onbekwaam. Het schavot, werd alleen voor gemeene lieden en Hervormden opgerigt. —

Er waren overal schuilplaatsen voor den moord, men had de keus van een Klooster of van eene Legerplaats, het zij men zich wilde doen vergeten, of zich nog geduchter maken. CIJMIER, een der gunstelingen van den Hertog van ANJOU, sloeg, met goedkeuring van dien Vorst, zijn' eigen' broeder dood. RENÉ DE VILLEQUIER, deze dienaar van de vermaken des Konings, (en van welke vermaken?) vermoordde zijne Vrouw op het punt harer bevalling. Men wist, dat zij de vuige aanzoeken des Konings versmaad had, en juist dit, en dit alleen, dacht men, dat eene misdaad was in de oogen van haren Echtgenoot. Kort na dien moord werd RENÉ DE VILLEQUIER, Gouverneur van *Parijs*. De Regtsgedingen eindigden dikwerf door een' moord. Voogden vergiftigden hunne Pupillen; en, in een en hetzelfde jaar, vermoordden twee Pupillen van edelen bloede hunne Voogden, en aanvaardden gerustelijk hunne erfenis. Edele lieden noodigden hunne naburen op feesten, om ze te gemakkelijker te kunnen ombrengen. De verfoeijelijke MAUREVERT, op ligten dag moorddadig aangevallen, moest zich den arm laten afzetten, die den braven DE MARU gedood, en den Admiraal DE COLIGNI gekwetst had,

tot bereiking van de oogmerken harer Meesteres aan ieder een' prijs.

Digitized by Google

had. Dus diende de hand van booswichten, meermalen dan het zwaard der geregtigheid, om de misdaad te straffen.

En welke vermaken behoefde een Hof, gedurig met moordzieke kuiperijen onledig? — Feesten, wier ijzingwekkende zedeloosheid de afleiding aan de wroeging moest geven. Menigmalen verschenen de Vrouwen halfnaakt, bij de Koningin Moeder. De Dichter GARNIER, die zonder Genie, nogtans een regtschapen hart, en een' vrij goeden smaak bezat, trachtte het tooneel te zuiveren en te verëdelen. Het Hof zag deze achtingswaardige, maar al te zwakke nabootsingen des *Grieksche*n tooneels met onverschilligheid aan, en liep in gansche scharen naar den *Italiaansche*n Schouwburg *de Geloſi*, wiens gedrochtelijke en eerlooze tooneelen vergeefs door het Parlement verboden werden. De beitel der kunstenaars oefende zich niet meer, op eenig nuttig gedenkstuk. De kunsten hadden niets te doen, dan de ondeugende geneigdheden des Konings en zijner (met hem door onnatuurlijke liefde verbondene) gunstelingen te vleijen. Sedert *Frankrijk* zoo bedorven was, namen de verachtelijkste *Italianen* het tot Vaderland aan. *Italianen* bestuurden de geldmiddelen, en onderhielden de Legers. Als schuldeischers van den Koning en het gansche Hof, geraakten zij allengs in het bezit der Domeinen, voorheen op eene zoo edele wijze door de CHÂTILLAU's, de LA TREMOUILLE's, de DU GUERDIN's, bezeten. *Italianen* bestuurden de geldmiddelen, en besnoeiden gedurig het gewigt der speciën. Zij waren onuitputtelijk in belastingen. Hunne wreede behendigheid was zoo groot, dat zij, te midden der burgeroorlogen, 's Konings inkomen tot het driedubbelde bragten. HENDRIK III, wiens gezag zoo dik-

Digitized by Google

werf miskend werd, perste zijne Onderdanen niet minder dan een *Aziatisch Despoot*, tot den laatsten penning toe af. En nogtans was deze verkwistende Vorst, geene drie maanden, zonder in de uiterste behoefte te verkeeren. Woedend geworden door zijne verlegenheid, trapte hij alle Staatkunde met voeten, en terwijl hij prachtige geschenken en matelooze giften aan Monniken van allerlei Orde schonk, ligtte hij stoutmoedig belastingen van de Geestelijkheid. Zijne schandjongens en wachten vormden een Leger voor hem, 't welk bijna altijd het Parlement belegerde, en de belastingen met geweld deed registreren.... Wanneer een bijzonder persoon met den naam van *rijk* overleed, maakten de schandjongens, vroeger dan het geregt, in zijn huis te wezen, om in dat huis, zijne geldkist en kelders te doorzoeken, en bragten dien eerloozen buit naar 's Konings Paleis. De ambten werden zoo veel te duurder betaald, daar men bij ieder ambt, tevens de vrijheid tot allerlei diefstallen verkocht, maar de verdrukkende ambtenaar werd dikwerf door een nieuwen Roover uitgeschud en vervangen, die zich door de standvastige gunst des Meesters beschermd achtte. Woeker werd niet meer tot schande gerekend; maar de woekeraars ontvingen wel eens gewapende bezoeken van hunne schuldenaars, en verloren in éénen dag de vrucht van vijftig jaren wreedheid en bedrog. De misdaden der Rijken bragten aan de schatkist veel geld op. De Koning verkocht zijne genade betooningen. Wanneer een Staat in dezen toestand is, kan men waarlijk niet zeggen, of Vrede of Oorlog het voordeeligste zij. Het schijnt zelfs, dat de Oorlog alléén daarin eene heilzame omwenteling kunne tot stand brengen."

Welk

Welk *Protestantsch* Land, heeft immer zulk een gruweltafereel opgeleverd? —

EENIGE BIJZONDERHEDEN VAN DEN SLAG BIJ CONTRAS, GEWONNEN DOOR HENDRIK IV, OP HET LEGER DER ROOMSCHGEZINDEN.

(*Uit hetzelfde werk.*)

Gedurende den nacht scheen alles zich tot een feest, meer dan tot een' veldslag voor te bereiden. Het morgenrood verlicht een overrachtig schouwspel, nooit is het Hof des *Franschen* Konings zoo schitterend geweest dan dit leger (der Roomschen); alle edellieden dragen zuweelen of zijden gewaden, met goud of zilver geborduurd, de helmen zijn met wapperende pluimen versierd, het vuur der edelgesteenten, blinkt op de wapenrusting der strijders, zij dragen sierpen, kostbare giften hunner geliefdsters: rijk ingezette beekenissen prijken van hunnen huis. Maar is hun opschik verwijfd, hunne houding is nogtans krijgshaftig: zij bewaren behendiglijk wilde paarden, en hebben gezworen geen duimbreed te wijken. Het afschuwelijk woord: *geen kwartier!* weêrgalmt, nog voor het gevecht, door de reijen.

Alles daarentegen is startig en stil in het Leger des Konings van *Navarre*. De Officier onderscheidt zich van den Soldaat, slechts door de overvoudigste sierp. Overal blinkt ijzer. De edelieden schijnen zoo trotsch op hunne armoede, als op hunne lidteekenen. Hun krachtige ouderdom herinnert hunne lange diensten. De reijen waren digt in een geschaard: de Ruiterbenden trekken in orde op. —

Nu heeft het geklank der trommen en trom-

petten opgehouden. De dienaars van het Evangelie bidden: alles valt op de knieën. De Koning van *Navarre* (HENDRIK IV.) had sedert eenigen tijd met bijzondere naauwkeurigheid zijne Godsdienstpligten waargenomen, men had hem zelfs, eenige dagen te vóren, op den aandrang van eenen aanmatigenden Predikant CHAUDIEU, in tegenwoordigheid des ganschen Legers, een diep berouw zien betoonen, over eenen misstap, waartoe de drift zijner zinnen hem verlokt had. De behoefte, om den heldenmoed door de Godsvrucht aan te wakkeren, heeft hem deze daad van berouw ingeboezemd. Vroome Kluizenaars kunnen niet meer Godsdienstigen ijver betoonen, dan men gedurende het gebed in het Leger der Protestanten zag heerschen. JOIEUSE zag, van den anderen oever, met verachting deze geknielde Soldaten. *Zij zijn bang*, zegt hij: tot LAVARDIN. — Bedrieg u niet, hernam deze Officier, die onder hen gestreden had; *zij zijn nooit vreesselijker, dan wanneer zij van het gebed opstaan.* De Protestanten herrijzen, en zingen met luider stemme eenen Psalm, volgens de berijming van MAROT, die aldus begint:

La voici, l'heureuse journée,
Ou Dieu couronne ses élus.

(*Dit is de gelukkige dag, waarop God zijne uitverkorenen bekroont*)

De Predikanten, plaatsen zich vervolgens in de reijsen, en verwisselen het Koorgewaad met de wapenrusting. Gedurende het geheele gevecht streden zij met eene uitstekende dapperheid.

Toen nu de zege bevochten was, droeg HENDRIK *van Bourbon*, als overwinnaar, alle zorg

zorg voor de gekwetsten. Hij had verscheidene aan de handen der woedende soldaten ontrukt. De jongsten zonder hij zonder losgeld terug, en bewees die zelfde genade aan de genen, die HENDRIK III begunstigde..... Tot de meest verbitterde Heeren, sprak hij slechts van hunnen betoonden moed, en vroeg naar hunne wonden, als of zij zijne vrienden geweest waren. Hij ziet den Prins VAN CONDÉ, en den Graaf van SOISSONS, die op dezen dag wonderen van dapperheid gedaan hadden, en wier wapenrusting, gelijk de zijne, geheel gekneusd was van slagen, tot zich komen. Hij loopt hen te gemoet, en de drie Prinsen omhelzen elkander, na de overwinning even vurig als vóór den Slag. De Predikant CHAUDIEU, heft weder denzelfden Psalm aan, die eene zoo getrouwé voorspelling der overwinning geweest was. —

La voici l'heureuse journée,
Où Dieu couronne ses élus.

De geheele overwinning, had slechts vijf Officieren en twintig Soldaten gekost, hetwelk men aan eene bijzondere Goddelijke bewaring toeschreef.

GUSTAAF, OF DE VERJAARDAG.

Eene Vertelling.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 632.)

Na eenige oogenblikken bekwam GUSTAAF van zijne ontroering, en brak den brief open. Hij las daarin het volgende: —

„Uw gedrag GUSTAAF, is dat van een' eerlijk

Digitized by Google

en kloekmoedig man. Maar denkt gij, dat het genoeg is, ons te verlaten, om u te doen vergeten? Hoor mij, GUSTAAF, het kan zijn dat de bekentenis, die ik u hier doe, tegen de gewoonte, zelfs tegen de welvoegelijkheid strijdt, maar mijn hart zou breken, zoo ik die nu nog in mijn binnenste smoorde. Ik bemin u WALLER! achting, vertrouwen, ja eerbied; — zijn de eigenschappen, waar op mijne liefde rust. — Gij meugt beoordeelen, of zij op deezen grondslag kan wankelen. Ja, mijn eenige Vriend! bij God die in onze harten leest, verpand ik u mijne genegenheid en trouw. Zoo mijne betrekkingen niet geduogen, dat ik de uwe kan worden, zal ik mij ten minsten nooit tot andere verbintenissen vernederen. Maar uw vertrek keur ik goed. De rust mijner dierbare Ouders hangt daarvan af, en hun geluk moet boven alles gaan, zelfs boven mijne liefde. Vaarwel, GUSTAAF, de Hemel zorge voor u, en ontferme zich over uwe

JULIA."

WALLER kust dezen brief, en doet van zijnen kant, den eed van niemand dan JULIA te beminnen, hoedanig ook voortaan zijn lot moge zijn. Hij gevoelt eene nieuwe kracht in zijn binnenste, hij ontrukt zich aan het oord, waar JULIA woont, en weldra is hij tweehonderd uren van haar verwijderd. —

Maar wie kan aan zijn hart ontsnappen? JULIA's beeld volgt hem overal. Hij meende in de afwezigheid rust te vinden, en zijne gepeinzen werden slechts te treuriger, zijne herinneringen te grievender. Gelukkiglijk vindt hij eenige afleiding, in zijne nieuwe bezigheden. De Afgezant leerde zijne bekwaamheden kennen, en te *Parijs*, gelijk te *Weenen*, werd hij met zeer gewigtige zaken belast. *De Fransche* beschaafdheid en aanminnigheid, die toen (vóór

de

Digitized by Google

de Omwenteling) nog in volle ruimte te *Parijs* heerschte, de omgang met beoefenaars van wetenschappen en letteren, verschaften aan GUSTAAF genoeg middelen tot verstrooijing. JULIA voerde nog steeds gebied in zijn hart, maar de toomelooze drift, die zijne geheele ziel bemagtigd had, was getemperd; zij was voor hem het voorwerp eener reine vereering, schier ontdaan van alle grove zinnelijkheid. —

Het even kiesche als verstandige gedrag der jonge AUGUSTA, droeg niet weinig bij, om GUSTAAF die helderheid van ziel terug te geven, welke hij noodig had, om aan het vertrouwen van den Minister te beantwoorden, en de hatelijke beschuldigingen zijner mededingers naar gunst, te ontzenuwen. AUGUSTA, die teedere zuster en hartelijke vriendin, nam de briefwisseling met GUSTAAF op zich. Zij was niet onverstandig genoeg, om in hare brieven de onderlinge genegenheid der geliefden te ontveinzen. Hierdoor zou het geheele doel der briefwisseling gemist zijn. WALLER ware tot neerslagtigheid, wanhoop, of, misschien, in de verleidelijkste Stad der wereld, tot ondeugd vervallen. Hier voor wilde hem JULIA's zuster behoeden. Het beeld der Geliefde, door AUGUSTA geschetst, was als 't ware dat eener *Madonna*, waarbij alle bekoorlijkheden der aardsche *Venus* bezweken. Nu eens schilderde zij haar, hoe zij de fraaije kunsten beoefende, en met hare lieve hand op het doek, of op het speeltuig tooverde, en door beide de harten met bovenaardsche genietingen streelde, dan vertoonde zij haren smaak in de *Lectuur*, die eene vrouw past, vooral in de Dichtkunst. Waarlijk, lieve WALLER! schreef zij dan, gij moet voor *Duitschland* een PETRARCA worden; en ik sta u voor eene belooning in, die deze groote man nim-

nimmer gemaakt heeft. Op de roerendste klagten, de heerlijkste liederen, zag hij nooit één antwoord der Geliefde. Laat gij uwe gedichten drukken, en JULIA zal u op denzelfden toon antwoorden. Van de belooning bij de nakomelingschap, en voor uwe standvastigheid, en voor uwe verfen, spreek ik niet eens. —

WALLER had *Duitschland* reeds bijna een jaar lang verlaten, toen hij een' brief van den Grave van SELNITZ bekwam. Hij had dien nog niet uitgelezen, en reeds waren alle zijne wijsgeerige besluiten aan 't wankelen. Een oogenblik meende hij zich vergist te hebben, doch hij vermande zich, las den brief nog eens over, en zag nu zeer duidelijk, dat de Graaf hem aanspoorde, om zoo spoedig mogelijk, wegens een voorwerp van het uiterste gewigt, naar zijn landgoed terug te keeren. Een *Post-scriptum* voegde bij deze uitnoodiging, den volgenden aandrang: „ Welke reden van verwijdering gij ook tegen mijn huis moogt koesteren, GUSTAAF, gij moet ons, al ware 't ook maar voor eenige dagen, volstrekt komen bezoeken. Tegenbedenkingen kunt gij niet maken: daarin is volkomen voorzien. Uw Ambassadeur ontvangt, met denzelfden Courier, het halfjarig verlof, 't geen het Hof ook u toestaat. En moet ik eindelijk alles zeggen, zelfs iets van mijn geheim, om u over te halen? Nu dan! den 7den der volgende maand, vieren wij uwen verjaardag."

WALLER bragt den ganschen nacht, beurtelings in hoop, in vrees, in twijfeling, in gisfingen door, en hoe meer moeite hij deed, den sluijer der waarheid op te ligten, des te ondoordringbaarder scheen dezelve te worden. De Gezant beduidde hem echter, dat hij onmogelijk aarselen kon, zich tot zijn' weldoener te be-

Digitized by Google

begeven', zonder wezenlijk aan ondankbaarheid schuldig te staan.

GUSTAAF ging dus op reis, door duizend verwarde gedachten geslingerd; en terwijl hij nog in twijfel stond, of deze stap geene schending was van het woord, door hem aan de Gravin, aan JULIA, aan zich zelve gegeven, was hij reeds op het voorplein van 't Kasteel. De Graaf liep hem te gemoet, en omhelsde hem te meermalen met vuur: het onthaal der Gravin was statig, en zelfs koel. AUGUSTA sprong op van vreugde, doch terstond bloosde zij en zweeg. JULIA beefde over alle hare leden, en bedekte met beide handen het gelaat. Van vreugde bespeurde SELNITZ geene dier uit een loopende gewaarwordingen, door de komst van zijnen jongen vriend veroorzaakt. Hij bragt den gansschen dag verder met vragen door, wat hij al sedert hunne scheiding gezien, gedaan en gesproken had. —

Den anderen morgen vroeg wil GUSTAAF, uit zijne kamer, weder op die van den Graaf gaan. Maar AUGUSTA wachtte hem op. „Wel nu: Mijn Heer *de Stoïcijn*; zijt gij daar weder? door welk toeval?" — „Een toeval? toch niet." Zie daar, lees! — Hoe? een' brief van mijn' Vader? hij, hij roept u terug? O lieve GUSTAAF, dan mogen wij alles hopen! — Neen! wij moeten ons aan geene ijdele verwachtingen toegeven, te leur gestelde hoop is de wreedste marteling. —

Hij komt bij zijn' weldoener binnen. — Welkom, mijn vriend! roept de Graaf hem te gemoet, ik meende juist bij u te komen. Gij weet het oude spreekwoord onzer Vaderen. Ernstige zaken moeten nuchter behandeld worden. En wij hebben nu over zaken te handelen; gij zijt heden meerderjarig, zoo als gij weet, en ik moet

moet u rekening van mijne voogdijschap afleggen. Hier is dezelve in drie omslagen, kom, wij zullen de papieren te zamen nalezen. — Hoe! roept WALLER, de vriend van mijn' Vader, die zelf mijn Vader geweest is, de grootmoedige man, aan wien ik alles te danken heb, hij wil mij rekening doen, en ik zou dat dulden?" Hij wil de papieren in 't vuur werpen, de Graaf houdt hem tegen: „ Belg u niet, roept hij uit, en drukt hem de hand, mijn *hart* zal met het uwe nimmer rekenen." GUSTAAF, door zoo veel goedheid overstelpt, had zijn geheim reeds op de tong, met moeite hield hij het in, toen de Gravin binnen trad.

De geheele Adel der omstreken, was op het Kasteel van SELNITZ genoodigd. Meer dan één Baron van twaalf kwartieren fronste het gelaat, toen hij vernam, dat men slechts den verjaardag van 's Graven Rentmeester zou vieren; en die verbazing verdubbelde, toen men hem aan tafel naast zijnen Heer eene plaats zag aanwijzen. De Gravin en hare Dochter, door verschillende aandoeningen geschokt, waren blijkbaar verlegen; de Graaf alleen, vierde, ten spijt van zoo vele ijskonde gezigten, de uiterste vrolijkheid bor.

Bij het nageregt, doet hij een' zilver vergulden pokaal op tafel komen, eenmaal door KAREL V, aan een' zijner voorzaten gegeven. Hij vult dien ten boonde toe met *Rhijn-wijn*, en staat in eene plegtige houding op. „ Deze beker, (zegt hij,) is nooit dan bij gelegenheden van belang gebruikt, doch dit feest verdient ten volle, dat wij hem bezigen: het is voor mijn hart het zoetste van allen. Op de verjaring van GUSTAAF WALLER?" —

Met eene stijve hoofdbuiging, zonder een woord te spreken, dronken de gasten deze *gezond-*

Digitized by Google

zondheid. — Ja! roepe SELNITZ in verrukking uit, laten wij met *Duitsche* hartelijkheid en oprigtheid drinken, op het duurzaam geluk van GUSTAAF en van zijne Bruid JULIA VON SELNITZ!

Wie maakt den indruk dier woorden, op de Gasten, op de Gelieven vooral! GUSTAAF, als van den bliksem getroffen, zat met wijdstarende oogen, sprakeloos op één punt gerigt. JULIA lag schier over op haren leuningstoel: de Grevin strekte de armen naar haren Echtgenoot uit, trachtte vergeefs woorden te vinden, en scheen met hare oogen te zeggen: „Ach? laat het geluk die arme kinderen niet dooden! — AUGUSTA, schreijende van vreugd, dankte beurtelings God, en haren Vader, en weende aan den hals van hare Moeder en Zuster, en van GUSTAAF, ja zij ontzag zelfs de hooge kapsels der naast haar zittende Dames niet, maar omhelsde ze, in weêrwil harer scheeve gezigten. Want thans fluisterden de Hoog Welgeboren' en genadige Heeren en Vrouwen elkander in 't oor: hebben wij dat wel verstaan? Eene SELNITZ, de Dochter uit een Huis, waaruit zelfs Dombeeren kunnen worden aangesteld, wordt de ..... Vrouw van eenen WALLER, een' gemeenen Rentmeester! Neen, dat is te erg." En zij beloofden elkander, om geen half uur langer in een Kasteel te blijven, waar men de eerste beginselen der *convenances* zoo schandelijk uit het oog verloor. —

Na dat de Graaf zich een poosje over deze verschillende uitdrukkingen, op de gezigten te lezen, vermaakt had, nam hij aldus het woord weder op: „Hoort mij, lieve Kinderen? Ik ben uliieden eene volledige bekentenis der waarheid verschuldigd. Uwe liefde is mij geheel niet ontsnapt, en zij bekroonde juist mijne vurigste wenschen. Maar ik moest die genegen-

heid

heid beproeven; de afwezigheid heeft haar niet bekoeld. Zij was dus opregt. Ook kon ik mij niet eerder verklaren; een heilige eed boeide mijne tong. Heden is WALLER meerderjarig, en nu kan, nu mag ik spreken. Ja, lieve Vrouw! dierbare Kinderen, omhelst mijnen Neef, den steun van ons geslacht? Ja, ook gij, mijne waarde naburen, ook gij moet het hooren. GUSTAAF is van oud adelijk bloed, hij is de Zoon van mijn' ongelukkigen broeder, die in den bloedigen slag bij *Leuther* gesneuveld is. Vóór zijnen dood maakte hij mij het geheim der geboorte van dit Kind bekend, de vrucht eener geheime verbintenis, met eene persoon van den hoogsten rang. Hij deed mij belooven, dat ik dit geheim slechts op den dag, waar op zijn Zoon stond meerderjarig te worden, zou openbaren, en ik heb mijn woord gehouden. —

Nu stonden alle Gasten op, en bogen zich eerbiedigelijk, en met diepe strijkaadjes, voor zijne Excellentie den Grave GUSTAAF VON SELNITZ. De Jongman dronken van verbazing en geluk, zag hen niet eens; hij lag in de armen van zijn Oom, en rukte zich daaruit slechts los, om zijne JULIA te voet te vallen, die onder zoo vele verschillende aandoeningen bijna bezweek.

Reeds den volgenden dag, werden de beide Gelieven in den echt vereenigd. Alle onderhoorigen van den ouden Graaf, stonden in orde geschaard, onder de wapenen; de Hoog adelijke Heeren en genadige Vrouwen, riepen uit alle magt, *Vivat* „ *De Heer Graaf, en Mevrouwe de Gravin* GUSTAAF VON SELNITZ!" en de oude Graaf zeide zachtjes: „ zoo ziet gij, lieve Kinderen! dat men met zielskracht, en standvastigheid alles te boven komt."

AAN

Digitized by Google

AAN

MIJNE HOOG GEACHTE

VRIENDIN,

BIJ HET

overlijden van haar

EENIG

DOCHTERTJE.

TRIJNTJE vroeg deez' aard ontvlucht,
Ademt nu een vrijer lucht;
Schrei wel moeder vol van druk,
Maar denk aan haar hoogst geluk!
't Aardsche kleedje lei zij af,
Dat behoort nu aan het graf,
Maar de ziel in hooger vlugt,
Drong op vleug'len door de lucht,
Tot der Serafijnen schaar;
Juicht nu voor d'alzegenaar,
Zweeft voor Gods verheven troon,
Bij 't genot van 't schoonste schoon.
Schrei dan moeder vol van druk,
Maar denk aan dat hoogst geluk.
Hebt gij TRIJNTJE teer bemind,
Zocht gij 't heil van 't lieve kind;
God, onz' aller Opperheer,
Liefde 't kindje, en eindloos meer.
Jezus heeft het vroeg bereid,
Storelooze zaligheid. —
Op der wereld gladde paan,
Moest het altoos glibbrend gaan;

Maar nu staat 't onwrikbaar pal,
Bij het Godlijk heil geschal.
Schrei dan moeder vol van druk,
Maar denk aan haar hoogst geluk.
TRIJNTJE ziet wat wij niet zien,
Of de wereld aan kan bien,
TRIJNTJE ziet het zalig al,
Boven 't wentlend lotgeval,
Juicht onafgebroken voort,
Door geen aardsch gewoel gestoord.
Schrei wel moeder vol van druk,
Maar denk aan dat hoogst geluk.
Dan veel liever, schrei niet meer,
Buig u voor uw' God ter neer,
Zie hem vol vertrouwen aan,
„ Wat hij doet is wel gedaan."
't Lieve TRIJNTJE is toch alleen,
Brave vrouw! ons voorgetreden,
Eenmaal zullen wij de pran,
Van 't verheerlijkt kindje gaan,
En dan vindt ge bij uw Heer,
't Jeugdig spruitje zalig weer.

Met dankzegging aan den geëerden zender, verleenden wij gaarne aan dit vertroostend dichtstukje eene plaats.

De Redacteurs.

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

Den 11den December. Heden verkreeg de Heer OLIVIER BRIXHE, van *Luik*, de waardigheid van *Med. Doct.*, na met lof in 't openbaar te hebben verdedigd zijne Disfertatio Medico-Practica, *De Dysenteria.*

SCHOOL-NIEUWS.

'S GRAVENHAGE.

Den 7den October 1816. Heden werd alhier de halfjaarsche promotie, der Latijnsche Schooljeugd plegtiglijk, in tegenwoordigheid eener zeer aanzienlijke menigte gevierd. De Rector J. CAPPEIJNE VAN DE COPPELLO, onlangs van *Zwolle* wederom herwaards geroepen, hield zijne Inaugurele Oratie: *De perversa ratione docendi literas Græcas inter præcipuas causas referenda, quare hae literæ tam paucos semper cultores invenerint.* Vervolgens bedankte de voortreffelijke Jongeling N. LA GRAPPE DOMINICUS, op eene zeer bevallige wijze, met eene kleine Oratie, voor twee prijzen, een' Grieksche en eenen Latijnschen, terwijl hij van de laagste orde der eerste klasse, naar de bovenste orde dier klasse bevorderd werd. Voorts werden met prijzen van promotie of naarstigheid begiftigd, en naar hoogere klasse bevorderd, in de tweede klasse J. DERMOUT, met een' buitengewonen prijs, A. H. VAN DER BURGH en L. ASSER In de derde klas-

Digitized by Google

se, J. R. VAN MAANEN, G. J. W. CARP. Op de bovenste orde der vierde klasse, G. A. G. VAN MAANEN, en C. LE CLERCQ. Op de onderste orde dier klasse, werd met een' buitengewonen prijs vereerd, F. DE GREVE. In de vijfde klasse C. F. J. LIJHERR, J. SCHELTEMA, A. DE JONG, C. J. J. BORST, C. VAN DER BREGGEN PAAUW, H. V. VAN WESELE SCHOLTEN en L. VROOM. Op de bovenste orde der zesde klasse: F. TH. TH. DE RIEMER, met een' buitengewonen prijs. J. KLERK FZ. W. A. DIBBITZ. Op de onderste orde dier klasse werden prijsen van aanmoediging gegeven, aan D. L. VAN DER VOORT MAARSCHALK, W. C. A. VAUPEL KLEIJN, A. F. M. VAN LAMSWEERDE en A. DIEBITZ. Alle deze uitmuntende Jongelingen, betuigden H. H. Curatoren hunnen dank, door het opzeggen van Gratiarum Actiones. Deze plegtigheid werd met muzijk begonnen en besloten.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

BENNEKUM, den 10den November. Onze Leeraar, J. VAN GORKOM, beroepen zijnde naar *Wijk* bij *Heusden*, en voor die beroeping vriendelijk bedankt hebbende, heeft zich heden op nieuw aan ons verbonden, naar aanleiding van 1 *Thess.* II: 8. *Alzoo wij tot u zeer genegen zijnde, hebben u geerne willen meedeelen*, niet alleen

lei'n het Evangelium Gods, maar ook onze eigene zielen, daarom dat gij ons lief gewarden waart.

SCHERPENZEEL, den 14den November. Heden is alhier, op vertoonde Collatie van den Wel Ed. geb. Heer P. J. VAN NAMEN, als Heer van *Scherpenzeel*, onder het bestuur van Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur van *Arnhem*, tot Herder en Leeraar beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. G. VAN DEN BROEK, Pred. te *Zeist*, die deze beroeping, na eenige dagen van beraad, heeft aangenomen.

OOSTERBEEK, den 1sten December. Heden maakte onze Leeraar, J. L. NIJHOFF, ons bekend, dat hij beroepen zijnde naar de Gemeeme van *Gouda*, ons eerlang zou moeten verlaten — Zijn Eerw. herinnerde ons bij deze gelegenheid: *Dat het woord des Heeren in eeuwigheid blijft.*

HAL, Zie Nov. 1816.

TWELLO. Zie Nov. 1816.

NIJMEGEN.

HEMMEN vakant. Zie Oct. 1816

WAMEL EN DREUMEL. Zie Nov. 1816.

ZUTPHEN.

Het Klassikaal Bestuur van *Zutphen*, van het Provinciaal Kerkbestuur van *Gelderland*, ontvangen hebbende eene Copie van een Sijnodaal besluit, van den 24sten Julij l. l., welk besluit te vinden is, in de *Boekzaal* van de maand Augustus dezes Jaars, bladz. 238, 239. berigt bij dezen aan de Heeren Studenten in de Godgeleerdheid, dat, wanneer zij verlangen mogten, in het Ressort van de Classis van *Zutphen*, eene Leerrede te houden, zij hun getuigschrift, waarvan Art. 3. van welgemeld besluit gewaagt, kunnen laten visseren, voor den ring van *Zutphen*, bij Ds. J. VAN DER LINDEN, Pred. te *Zutphen*, en Scriba van het Klassikaal Bestuur. —

Voor den ring van *Doesborg* en *Doetinchem*, bij Ds. SANDBERG, Pred. te *Doesborg*, en Lid van het Klasikaal Bestuur, en eindelijk voor den ring van *Wenterswijk*, bij Ds. S. TEN BOKKEL HUININK, Pred. te *Wenterswijk*, en Lid van het Klasikaal Bestuur. —

GENDRINGEN, den 8sten November. Heden is alhier, ten overstaan van den Consulent, Ds. HUENDER, Pred. te *Silvold*, door den breeden Kerkeraad, eene Nominatie van drie personen gemaakt, namelijk:

DD. A. VAN ECK, Prop. onder de Classis van *Zwolle*. D. HUENDER, Pred. te *Silvold*, (die echter verzocht heeft, op zijn persoon verder geen aandacht te vestigen:) en N. N. HENSKES, *Prop.* Welke Nominatie aan den Heere Grave tot *Berg*, als Collator is aangeboden.

GENDRINGEN. De Kerkeraad dezer Gemeente, heeft de Collatie, gevallen op den Wel Eerw. Heer A. VAN ECK, Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*, in eene Kerkelijke beroeping veranderd, op den 5den Dec., ten overstaan van twee Leden van het Klasikaal Bestuur van *Zutphen*, en van twee Consulenten, welke Collatie en beroeping met de Klasikale approbatie, verzonden zijn aan den Beroepenen.

AALTEN. Zie Nov. 1816.

DEUTICHEM. Zie Nov. 1816.

T I E L.

LIENDEN. Onze Leeraar Ds. F. H. VAN BERCK COLENBRANDER, vertrok van ons naar de *Brielsche* Gemeente, tot het onderwerp zijner afscheidsrede behandelende, de woorden des Zaligmakers, te vinden *Joh.* XVI: 22.

Onze Gemeente, hopen wij, zal weldra weder eenen anderen Herder en Leeraar ontvangen, alzoo op vertoonde Collatie van den Heer de-

Digitized by Google

dezer hooge Heerlijkheid, alhier beroepen is, en dat beroep onder inwachting der Koninklijke approbatie heeft aangenomen, de Theologie Doct. en Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, B. R. DE GEER.

OCHTEN. Alhier is door den Kerkeraad gemaakt het navolgend drietal:

DD. A. VAN ECK, Prop: bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Overijssel*. H. BITTER, Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*. J. H. WORST, Prop. bij het Provintiaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*. — De eerstgenoemde voor het aanbod der beroeping bedankt hebbende, is het drietal aangevuld met den Prop. J. A. DE LORRAINE HOLLING, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*. — En uit hetzelve den 29sten Nov. met bijna eenparige stemmen beroepen, de Prop. H. BITTER.

DRUMPT. Alhier is gemaakt, ter vervulling der vakature, het volgende drietal:

Ds. W. DE RAPPER, Pred. te *Hoedekenskerke*, onder de Classis van *Goes* Ds. Z. T. DE JONGH, Pred. te *Varik*, onder de Classis van *Bommel*, en de Prop. J. H. WORST.

Waar uit is beroepen met eenparige stemmen, Ds. DE RAPPER.

MAURIK. Alhier zal men op den bij de Kerkelijke verordening bepaalden tijd, tot eene beroeping kunnen overgaan, alzoo door Z. M. reeds gunstige handopening is verleend.

B O M M E L.

NEDERHEMERT vakant. Zie Aug. 1816.

H A R D E R W I J K.

HATTEM, den 17den Nov. l. l., is onze van *Warmenhuizen*, tot ons overgekomen Leeraar J. Z. NAUMAN VAN DER ROEST, in zijnen dienst bevestigd, door zijnen Ambtgenoot Ds.

Digitized by Google

A. BOOIJMAN, die daar toe ten tekst nam 1 *Kor.* XVI 10. *Zoo nu Timotheus komt, ziet dat hij zonder vreeze bij u zij; want hij werkt het werk des Heeren, gelijk als ik.* De Bevestigde maakte des namiddags een begin zijner Evangelie-bediening, daar toe ten tekst nemende 1 *Cor.* I: 23*a*. *Doch wij prediken Christus den gekruisigden.*

HARDERWIJK. Op de gewone Vergadering van het Klassikaal Bestuur, den 27sten Nov., zijn de beide bevestigde Predikanten der Gemeente te *Hattem*, A. BOOIJMAN en J. C. NAUMAN VAN DER KOEST, op hun schriftelijk verzoek, met inzending van hunne acten van dimissie van hunne vorige Gemeenten en Klassen, tot leden der Classis van *Harderwijk* aangenomen.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

VOORBURG. Onze beroepen Leeraar Ds. A. VAN VLOTEN, Predikant te *Katwijk aan Zee*, heeft de beroeping alhier, op zijn Wel Eerw. uitgebragt, onder inwachting der goedkeuring van Z. M. onzen geliefden Koning, aangenomen; zijnde dezelve inmiddels door het Klassikaal Bestuur van *'s Gravenhage*, kerkelijk goedgekeurd.

PIJNACKER, den 3den Nov. Onze Leeraar J. MONTIJN, beroepen zijnde naar de Gemeente van *Almkerk* en *Emmikhoven*, heeft voor die beroeping bedankt.

SOETERMEER, op den 17den Nov. 1816, heeft onze Leeraar J. J. VAN SITTERT, eene Lijkrede gehouden, over het plotseling afsterven

ven van den Wel Ed. geboren Heer Mr. O. VAN AALST SCHOUTEN, Ambachts Heer van *Sbeterwoer*, naar aanleiding van *Gen.* XXVII: 2b. *Ik weet den dag mijns doods niet.*

'S GRAVENZANDE, den 1sten December 1816. Na dat onze Oude Kerk, door den val van den Toren, den 5den Mei 1809, was gerunineerd, en onze Hervormde Gemeente sedert dien tijd den openbaren Godsdienst in eene Noodkerk had geoefend; zoo is alhier eene geheel nieuwe en fraaije Kerk gesticht, waartoe Z. M. onze geliefde Koning, eene toelage uit 's Lands Kas aan de Hervormde Gemeente gunstig heeft verleend, en de overige kosten zijn gevonden uit het Kerke-Fonds der Hervormde Gemeente alhier, en welke Kerk, boven hare tegenwoordige fraaiheid, nog in 't volgende jaar, met een geschikt Orgel staat versierd te worden. Na dat de eerste steen aan dit schoone gebouw, den 1sten Junij 1815, was gelegd, door zijne Excellentie den Hoog Ed. Gestr. Heer Baron van *Leijden*, van *Westbarendrecht*, als Gouverneur van Zuid-Holland, zoo is deze Kerk verder onder 't Hooge Toezigt van voornoemden Gouverneur, van wegen den Koning, opgebouwd en nu voltooid,

Dienvolgens is deze nieuwe Kerk, onder een grooten toevloed van menschen, onder welke wij ook vooral vereerd werden, met de tegenwoordigheid van Hooggedachten Heer Gouverneur van Zuid-Holland, heden ten dienste des Heeren plegtig ingewijd, door onzen Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer A. M. VAN GENDEREN, met eene doelmatige Leerrede, naar aanleiding van 1 *Kon.* VIII: 27 tot 30.

NOOTDORP vakant. Zie Dec. 1815.

DELFT vakant. Zie Sept. 1816.

ROTTERDAM.

MOERKAPELLE, den iſten Decemb. 1816. Heden is alhier in den H. dienst bevestigd, onze beroepen Leeraar Ds. A. HAZEU, door Ds. A. F. VAN DER SCHEER, Pred. te *Hillegondsberg*, bij vriendelijken afſtand van Ds. S. KAM, Pred. te *Berkel*, wiens tourbeurt op dien dag inviel, met eene Leerrede over *Joh.* XX: 21*b*. *Gelijkerwijs mij de Vader gezonden heeft, zende ik ook ulieden.* De inſtallatie werd verrigt door Ds. S. KAM, als daartoe, door het Klasſikaal Beſtuur van *Rotterdam*, gecommitteerden moderator, met eene ter zake dienende aanſpraak, aan den Bevestigden en de Gemeente. De Bevestigde deed zijne intrede, met eene Leerrede over *Joh.* IV: 34. *Mijne ſpijze is, dat ik doe den wille des genen die mij gezonden heeft, en zijn werk volbrenge.* De opleggingen der handen is geſchied door den Bevestiger, en bovengenoemden Moderator, en door DD. J. W. BUSSING en H. VAN MEERTEN, Predd. te *Gouda*, en Ds. J. J. VAN SITTERT, Pred. te *Soetermeer*.

ROTTERDAM. Engelſche Presbijteriaanſche Gemeente. Zie Mei 1816.

LEIJDEN.

NIEUWKOOP, den 21ſten October 1816. Na gunstig verkregene handopening van zijn Excellentie den Commisſaris Generaal, belast met de zaken van den Hervormden Godsdienst, is door den Kerkeraad in tegenwoordigheid van Ds. H. VAN STEEDEN, Pred. te *Noorden*, als Conſulent, dit viertal van H. H. Proponenten gemaakt:

DD. J. BRAVE, onder het Klasſikaal Beſtuur van *Utrecht*. P. ATTENDOORN D'ALLEMAND, J. DE WIT en J. H. WORST, onder dat van *Noordholland*, en hetzelve viertal is door de Mansledematen verminderd, tot dit tweetal: DD. J.

Digitized by Google

DD. J. BRAVE en P. ATTENDOORN L'ALLEMAND. Uit welk tweetal door den Hoog Ed. Heer THEODOOR JAN BARON DE ROEST, van *Alkemade*, als Ambachtsheer van *Nieuwkoop* en *Noorden*, dadelijk geëligeerd is, de Heer J. BRAVE; dan voornoemde Heer te voren beroepen zijnde, in de Gemeente aan de *Meerne*, heeft voor dit beroep bedankt, waarop Heeren Proponenten op nieuw verzocht worden, hier hunne gaven te laten hooren.

KATWIJK AAN ZEE. Onze Leeraar D°. A. VAN VLOTEN, de beroepinge naar *Voorburg* aangenomen hebbende, staat deze Gemeente vakant te worden. Ook zal

NOORDWIJK BINNEN vakant worden, naardien D°. B. VAN DER FEEN, naar *Schoonhoven* beroepen zijnde, die beroeping aangenomen heeft.

NOORDWIJKERHOUT. Onze Leeraar D°. A. SCHOTSMAN, van hier naar *Ouwerkerk* in *Duivenland* beroepen zijnde, heeft die beroeping in beraad genomen.

ZEVENHOVEN. Den 17den November l. l. werd de Prop. H. ASTRO, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door Ds. HEENCK, Pred. te *Wouwbrugge*, bij afstand van Ds. J. DE WEERDT, Pred. te *Nieuwveen*, met de woorden van *Luk.* XXIV: 32. *En was ons hart niet brandende in ons, toen hij tot ons sprak op den weg, en ons de schriften opende.* De oplegging der handen is geschied, behalven door den Heer Bevestiger, ook door DD. J. DE WEERDT en H. VAN STEEDEN, Predd. te *Nieuwveen*, en te *Noorden*.

De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende; 1 *Cor.* II: 2. *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus, en dien gekruist.*

RHIJNZATERWOUDE. Onze Leeraar Ds. A. G. VAN DIJKHUIZEN, van hier naar *Wijk*, onder

der de Classis van *Heusden*, beroepen zijnde, heeft die beroeping na een beraad van acht dagen aangenomen. Dus

RHIJNZATERWOUDE vakant staat te worden.

DORDRECHT.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND vakant. *Zie* Nov. 1815.

GORINCHEM vakant. Zie Sept. 1816.

SPIJK. Zie Nov. 1816.

GOUDA.

SCHOONHOVEN, den 21sten October. Ter vervulling der vakature in deze Gemeente, heeft de Kerkéraad het volgende twaalftal gemaakt:

DD. J. S. L. COX, Pred. aan *de Moerdijk*. W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zijbokarspel*. B. VAN DER FEEN, te *Noordwijk-Binnen*. J. P. WIJS, te *Hilversum*. C. DE GROOT STIFFRIJ, te *Brielle Nieuwland*. N. VAN STEENBERGEN, te *Papendrecht*. J. F. HENRIJ, te *Overzande* en *Driewegen*. P. LIETAART, te *Gouderak*. J. G. H. TEN BALL, te *Eemnes Binnensdijks*. W. GREEVEN, te *Kuilenburg*. A. T. BEAUSAR, te *Groot-Ammer*, en T. VERMAZEN, te *Oud-Loosdrecht*.

Op het zestal werden geplaatst:

DD. J. S. L. COX, B. VAN DER FEEN, W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, J. P. WIJS, J. F. HENRIJ, N. VAN STEENBERGEN.

Uit welk zestal den 22sten October, op het drietal gebragt werden:

DD. B. VAN DER FEEN, J. F. WIJS, J. S. L. COX.

Waaruit den 28sten October, met meerderheid van stemmen beroepen is:

Ds. B. VAN DER FEEN, Pred. te *Noordwijk-Binnen*, die deze beroeping, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, heeft aangenomen.

SCHOONHOVEN, den 3den November. Onze

e oudste Leeraar Ds. D. C. VAN LEEUWEN VAN UIVENSDE, hield dezen zvond plegtige gedachtenis van zijnen vijf en twintigjarigen Predikdienst, in de Gemeenten van *Zuiderdorp*, *Waarden*, *Kralingen*, *Wageningen* en zer deeper plaats, met eene Leerrede uit *Hand.* XXVI: 22, 23. *Door hulpe van God verkregen hebbende, sta ik tot op dezen dag, betuigende beide klein en groot* enz.

KEDICHEM, den 21sten November. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. MAANDAG, onder ons bevestigd (volgens vriendelijke schikking) door den Wel Eerw. Heer H. J. KROM, Pred te *Schelluinen*, met Joh. VI: 33. *Want het brood Gods is hij, die uit den Hemel nederdaalt, en die der wereld het leven geeft.* De oplegging der handen geschiedde ook door de Predd G. SPIJKEN, Emeritus te *Kedichem*, A. J. VAN HOUTEN, te *Oosterwijk*, M. J. VAN DOESBURGH, te *Hoornaar* en R. VAN WILLES, te *Nieuwland.* Des namiddags begon de Bevestigde zijn Dienstwerk, met de woorden van Petrus I *Brief* IV: 10, 11. *Een iegelijk gelijk hij gave ontvangen heeft, [elkaar] diene hij denzelve aan den anderen, als goede uitdeelers der menigerlei genade Gods.* enz.

GOUDA. Den 15den Nov. is, uit het voorheen gemelde drietal, op welke benoemd waren:

DD. J. PRINS, J. L. NIJHOFF en A. LEEDEBOER, resp. Predd. te *Oud Beijerland*, *Oosterbeek* en *Oud-Beijerland*, tot Pred. in deze Gemeente beroepen:

Ds. J. L. NIJHOFF, Pred. te *Oosterbeek*, welke deze beroeping, na eenige dagen beraad, onder inwachting der goedkeuring van het Klassikaal Bestuur, en van Z. M. den Koning, heeft aangenomen.

BRIEL-

BRIELLE.

BRIELLE, den 1sten Decemb. Op heden werd Ds. T. H. VAN BERCK COLENBRANDER, van *Lienden*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door deszelfs jongsten Ambtgenoot Ds. G. B. CLEMENT, met de woorden 1 *Cor.* I: 23. 24. *Doch wij prediken Christus den gekruisten*, enz.

De Bevestigde heeft 's namiddags zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende *Joh.* IV: 34. *Jezus zeide tot hen, mijne spijze is, dat ik doe den wil des genen, die mij gezonden heeft, en zijn werk volbrenge.*

ROCKANJE, den 11den December. Onze Leeraar Ds. J. D. SCHUURING, van hier naar *Spaarnwoude* en *Spaarndam* beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

MUIDERBERG. Den 28sten Nov. ontving onze Leeraar J. R. IMMINK, een beroep naar de Gemeente van *Almkerk* en *Emmikhoven*, en den volgenden dag een ander beroep naar *Harmelen*. Het een en ander beroep, is door zijn Eerw. veertien dagen in beraad genomen.

AMSTERDAM, den 4den December 1816. In onze Vergadering van heden, werd Ds. W. G. VAN DOORNE, den 6den October l. l., in zijnen dienst bij de Gemeente van *Amsterdam* bevestigd zijnde geworden, na examinatie van zijne stukken, van losmaking van den Kerkeraad en Classis van *Gouda*, tot Lid van deze Classis verklaard.

'S GRAVELAND vakant. Zie Aug. 1816.

HAARLEM.

Door het Klassikaal Beuuur is, in de gewone

ne Vergadering van Nov., op ingekomen berigt van de bevestiging en intrede, tot Lid der Classis van *Haarlem* aangenomen, Ds. W. WINDGETTER, Pred. te *Koog aan de Zaan*.

OOSTZAAN. Aan de beroeping van Ds. H. J. HOMBRINK, op den 15den Oct. l. l., (zie Nov. 1816,) was voorafgegaan het formeren van een 12, 6 en 3tal. Het twaalftal bestond uit de Heeren:

DD. HOMBRINK, BRUGMAN, VAN DEN BROEK, ARNTZEN, JUTTING, VOGEL, VAN STREDEN, VAN VEEN, VAN DEURSEN, REDDINGIUS, HIEBINK, VERMAZEN, Predd. te *Zegveld*, aan den *Bilt*, te *Zoest*, *Wormer*, *Jisp*, *Assendelft*, *Noorden*, *Houten*, *Nieuwendam*, *Eppingehuizen*, *Heino* en *Oude Loosdrecht*.

Zestal de Heeren:

DD. HOMBRINK, BRUGMAN, VAN DEN BROEK, ARNTZEN, JUTTING en VOGEL.

Drietal de Heeren:

DD. HOMBRINK, BRUGMAN en VAN DEN BROEK.

Spoedig hopen wij onzen aanstaanden Leeraar, na dat de Koninklijke approbatie zal ingekomen zijn, onder ons te zien.

SPAARNWOUDE EN SPAARNDAM. Uit het voorheen gemelde zestal is, op den 21sten Nov. dit drietal gemaakt:

DD. SCHURING, BRUGMAN en VAN ALDERWERELD.

Waaruit, met eenparige stemmen, zoo door de dienstdoende als oude Leden van den Kerkeraad, beroepen is Ds. J. D. SCHURING, Pred. te *Rockanje*. Zijn Wel Eerw. heeft dit beroep in beraad genomen.

HAARLEM. Zie Nov. 1816.

VELSEN, staat vakant te worden. Zie Sept. 1816.

ALK.

Digitized by Google

ALKMAAR.

ALKMAAR, den 27sten Nov. 1816. In de gewone Vergadering van heden, nam de Secundus Ds. S. D. DE KEIZER, Pred. te *Schagen*, zitting in plaatse van Ds. W. ZIMMERMAN, vertrokken naar *Franeker*.

DD. T. VAN SPALL, Predd. te *Koedijk*, en I. HOUTKAMP, te *Haringkarspel* en *Dirkshorn*, werden op hun verzoek, als Leden van de Classis van *Alkmaar*, erkend en aangenomen.

OUDORP EN OTERLEEK, den 17den Nov. 1816. Onze Leeraar W. ZIMMERMAN, beroepen naar *Franeker*, heeft, na behoorlijk verkregene dimissie bij den Kerkeraad, in tegenwoordigheid en ten verzoeke van twee Gecommitteerden uit het Klasikaal Bestuur, heden van ons afscheid genomen, met de woorden van *Joan.* III: 4. De Kerkeraad zoo van wegen Z. M., bij dispositie van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, tot de Zaken der Hervormde Kerk, de dato 2den December l. l. No. 3, en van den Wel Ed. Geb. Heer SIR VAN OTERLEEK, en van Mevrouwe S. P. CREIJGTON, van *Oudorp*, ontvangen hebbende handopening, tot het doen van beroep, noodigt de Heeren Proponenten uit, om in deze Gemeente zoo spoedig mogelijk hunne gaven te laten hooren.

ALKMAAR. Na gunstiglijk verkregene handopening, van zijne Excellentie, den Commissaris Generaal, tot de Zaken der Hervormde Kerke, om eenen vierden Predikant, in plaatse van den Emeritus verklaarden Ds. O. BORJESSON, heeft de groote Kerkeraad, uit een gros van Predikanten, den 12den Nov. geformeerd dit twaalftal:

DD. D. TIJSSEN, Predd. te *Waardenburg* en *Neerijnen*. M. J. RÖMER, *Oudewater*. G. J. ROLINK, *Leerdam*. W. E. VAN GRIETHUIZEN, *Thamen aan den*

den Uitkoorn. H. TIMMERS, de Avezathen. J. E. VOET VAN CAMPEN, Zalkbommel. D. EIJKMANS, Alblasserdam. A. LEDEBOER, Oud Beijerland. D. SCHIFF, Weesp. A. F. VAN DER SCHEER, Hillegondsberg. W. VAN VLOTEN, Campen. J. PRINS, Oud Beijerland.

Hieruit den 19den November dit zestal:

DD. D. TIJSSEN, W. H. VAN GRIETHUIZEN, J. E. VOET VAN CAMPEN, J. PRINS, A. LEDEBOER, A. F. VAN DER SCHEER.

Den 26sten Nov. werd dit drietal gekozen:

DD. D. TIJSSEN, W. H. VAN GRIETHUIZEN en J. PRINS.

Uit dezen heeft de groote Kerkeraad, den 3den December, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente verkoren, den Wel Eerw. zeer gel. Heer I. PRINS, Pred. te Oud Beijerland, aan wien de beroeping is toegezonden, die dezelve heeft in beraad genomen.

WARMENHUIZEN vakant. Zie Nov. 1816.

HOORN.

MIDWOUDE. Zie Nov. 1816.

EDAM.

Door het Klasikaal Bestuur is, in deszelfs Vergadering van den 27sten Nov., op ingekomen berigt, van de bevestiging en intrede, tot Lid der Clasis aangenomen, Ds. H. DE GRAAF, Pred. te Midlie en Axwijk.

DURGERDAM. Den 17den November werd alhier, in tegenwoordigheid van Ds. A. RONHOFF, Pred. te Ransdorp, als Consulent, eene nominatie gemaakt, ter vervulling van de vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van den Wel Eerw. Heer H. BRUMMEL, tot hiertoe Leeraar dezer Gemeente.

En zijn op het 12tal gebragt:

DD. W. C. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Predd. te Zijbekarspel. D. MOREAU, te Nes, op

Ameland. J. BROEKMAN, te *Eemnes Buitendijk*. A. FONHOFF, te *Ransdorp*. A. DIEPERINK, te *Bunschoten*. J. E. FOUACHE, te *Zoeterwoude*. C. J. DE BEER, te *Zunderdorp*. D. SCHOEN, te *Schuurwoude*. H. BREIL, te *Midsland* en *Hoorn*, op *Ter Schelling*. P. W. PRINS, te *Landsmeer*. J. SCHARDAM, te *Spanbroek* en *Opmeer*, en S. M. DE BRUIN, op 't Eiland *Marken*.

Op het 6tal werden gebragt:

DD. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, MORRAU, BROEKMAN, FONHOFF, PRINS en FOUACHE.

De drie eerste vervolgens op het drietal geplaatst zijnde, werd daaruit den 25sten dezelver maand, met algemeene stemmen tot Predikant van *Duizgerdam* verkozen, Ds. D. MORRAU, Pred. te *Nes* op *Ameland*.

HOLIJSLOOT, den 4den December 1818. Onze geliefde Leeraar D. BAKKER, onlangs beroepen naar de Gemeente van *Kerkwerve*, onder de Eerw. Classis van *Zierikzee*, heeft die beroeping na eenigen tijd van beraad, aangenomen, en daarop heden van ons afscheid genomen, met de woorden van den Apostel Paulus 2. *Cor.* V: 10 't eerste gedeelte. Dus

HOLIJSLOOT vakant.

ETERSHEM EN SCHARDAM, den 9den December. Alzoo de Kerkeraad dezer vacerende Gemeente, bij besluit van Z. M. van den 19den Nov. l. l., gunstige handopening heeft verkregen, tot het vervullen der openstaande Leeraarsplaats, noodigt dezelve de Heeren Proponenten uit, om ten spoedigsten hunne gaven voor deze Gemeente te laten hooren, zijnde dezelve voornemens, zoodra mogelijk, tot het werk der beroeping over te gaan.

De Heeren Proponenten moeten hunne vereischte getuigschriften en doopcedulien, aan den

Com-

Consulent der vacerende Gemeente, Ds. C. Nov, Pred. te *Warder*, voorst vertoonen.

BEETS. Zie Nov. 1816.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, gehouden den 27sten Nov. l. l., is, na overlegging van de vereischte stukken, tot Lid der Classis, met zegenbede, aangenomen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer A. MENSMA VAN WILLES, bevestigd Predikant te *Aagtekerke*.

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

ZIERIKZEE.

OUWERKERK IN DUIVELAND, den 2den Dec. 1816. Het Wel Edel en Wel Eerw. Collegium Qualificatum, heeft, na verzochte en verkregene handopening, ter vervulling der alhier bestaande vakature, onder het bestuur van den Wel Eerw. Heer F. PLEIJTE, Pred. te *Zierikzee*, als Director, op heden geformeerd het volgend twaalftal van Predikanten:

DD. A. SCHOTSMAN, Predd. te *Noordwijkerhout*, R. H. DE BRUIN, te *Noordwijk aan Zee*. J. J. VAN DRINSE, te *Waterland* (*Kerkje*). C. E. DE COCK, te *Nieuwland*. P. A. GILTAIJ, te *Wijngaarden* en *Ruigbroek*. D. A. BUIT, te *Nisse*. C. DE VISSER, te *Herkingen*. W. VERVOORN, te *Philipsland*. W. DE RAPPER, te *Hoedekenskerke*. P. SIX DIJKSTRA, te *Capelle*. C. VAN ENGELEN, te *Waaverveen*, en J. KALDENBACH, te *Gapinge*.

Waar uit dit zestal:

DD. SCHOTSMAN, DE BRUIN, VAN DRINSE, DE COCK, GILTAIJ en BUIT.

En dit driejal:

DD. SCHOTSMAN, DE BRUIN, en VAN DEINSE.

En ten zelfden dage met meerderheid beroepen, Ds A. SCHOTSMAN, Pred. te *Noordwijkerhout*, en is zijn Eerw. van dit beroep kennis gegeven.

SEROOSKERKE. Na het bekomen der approbatie van Z. M. onzen geliefden Koning, is de Wel Eerw. Heer C. P. LAMMERS VAN TOORNBURG, alhier in den H. Dienst op den 1sten December l. l. bevestigd, door den Wel Eerw. Heer H. W. LE SAGE TEN BROEK, Pred. te *Haamstede*, met eene Leerrede over *Hand.* XVI: 17*b*. *Deze menschen zijn dienstknechten Gods des Allerhoogsten, die ons den weg der zaligheid verkondigen*; waar na de Bevestigde zijne intrede deed, handelende over *de genade onzes Heeren Jezus Christus, zij met uwen Geest Broeders!* Amen. De oplegging der handen is geschied, behalve door den Heer Bevestiger, door den Wel Eerw. Heer P. M. LOIJSEN.

ELKERZEE. De Wel Eerw. Heer P. M. LOIJSEN, ontving op heden den 1sten Dec. eene beroeping naar *Schore* en *Vlake*, onder de Classis van *Goes*, welke beroeping door zijn Wel Eerw. is in beraad genomen.

KERKWERVE. Onze beroepen Pred. de Wel Eerw. Heer D. BAKKER, is, na dat deszelfs beroeping herwaards door Z. M. den Koning gunstig is geapprobeerd, reeds tot ons overgekomen, en zal D. V. aanstaanden Zondag, den 15den bevestigd worden.

ST. PHILIPSLAND. Zie Junij 1816.

OUD VOSSEMEER. Zie Nov. 1816.

GOES.

KRUININGEN, den 10den Nov. Heden is onze van *Ouwerkerk* beroepen Leeraar, Ds. J. BAGEVOS, in den H. Dienst bevestigd, door Ds.

J.

Digitized by Google

J. BOLDERMAN, Pred. te *Biefelingen*, die dit werk voor Ds. C. V. D. BRINK, Pred. te *Krabbendijke*, daar deze door de doodelijke ziekte zijner Echtgenoote daarin verhinderd werd, zeer onverwachts had moeten opnemen; predikende bij die gelegenheid over *Psalm* CXXXII: 9. *Dat uwe Priesters bekleed worden met geregtigheid, en dat uwe gunstgenooten juichen.* De Bevestigde deed zijne intrede met de woorden van Petrus, *Hand.* IV: 12. *En de zaligheid is in geenen anderen; want er is ook onder den hemel geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, door welke wij moeten zalig worden.*

WEMELDINGEN, den 10den Nov. Heden berigtte onze Leeraar, Ds. C. LE FEVRE, ons bij het einde zijner Leerrede, dat zijn Eerw. heden eene eenparige beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Cats* in *Noordbeveland*, en dezelve in beraad genomen had.

GOES, den 27sten November. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, op heden gehouden, is Ds. J. DAGEVOS, bevestigd Pred. te *Kruiningen*, tot Lid dezer Classis verklaard.

KATTENDIJKE staat vakant te worden. Zie Oct. 1816.

WEMELDINGEN, den 1sten Dec. Onze Leeraar Ds. C. LE FEVRE, maakte ons heden bekend, dat hij voor de beroeping naar de Gemeente van *Cats* had bedankt.

CATS, den 8sten November. Heden heeft het Wel Edel en Wel Eerw. Collegium Quallificatum, onder het bestuur van Ds. J. POPPE, Pred. te *Cortgene*, het volgende negental van Predd. geformeerd:

DD. C. LE FEVRE, Predd. te *Wemeldingen*. G. JORISSEN, te *Renesse* en *Noordwelle*. P. SIX DIJKSTRA, te *Kappelle*. J. DE LEPELAAR, te *Waarden*.

den. G. J. LETTE, te *s' Heer Abts* en *Sinaaiskerke*. W. DE RAPPER, te *Hoedekenskerke*. J. BOLDERMAN, te *Bieselingen*. J. DAGEVOS, te *Nieuw-Beijerland*. en J. P. HOFMAN, te *Breskens*.

En daar uit dit drietal gemaakt:

DD. LE FEVRE, DE RAPPER en JORISSEN.

Waaruit met eenparigheid van stemmen beroepen is, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer C. LE FEVRE, Pred. te *Wemeldingen*, die evenwel, na drie weken beraad, voor deze beroeping, per missive heeft bedankt.

Propp. en Predd., buiten vaste bediening, worden andermaal uitgenoodigd, om hunne gaven te laten hooren.

SCHORE EN VLAKE, den 29sten November. Heden is door den Kerkeraad, ter vervulling der openstaande Predikantsplaats in deze Gemeente, het volgende zestal van Predd. gemaakt:

DD. P. M. LOIJSEN, Predd te *Elkerzee*. G. JORISSEN, te *Renesse* en *Noordwelle*. P. SIX DIJKSTRA, te *Kappelle*. W. DE RAPPER, te *Hoedekenskerke*. H. J. VAN INGEN, te *Heerjansland*. J. DE LEPELAAR, te *Waarden*.

De drie eerstgenoemden op het drietal geplaatst zijnde, is daaruit met eenparigheid van stemmen beroepen, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer P. M LOIJSEN, Pred. te *Elkerzee*, onder de Classis van *Zierikzee*, die deze beroeping eenigen tijd heeft in beraad genomen.

'S GRAVENPOLDER, den 1sten December. Onze Leeraar Ds. J. GRIMS, maakte ons heden in zijne voorafrede, (naar aanleiding van *Psalm* LXXIX: 74.) het afsterven bekend, van den Ambachtsheer dezer Gemeente, den Hoog Edel geboren Heer en Mr. F. R. RADERMACHER, overleden binnen *'s Gravenhage*, den 21sten Nov. l. l. in den ouderdom van 52 jaren, en wekte ons bij

bij die gelegenheid op, om aan sterven te denken, en aan de onzekerheid van onzen dood.

HOEDEKENSKERKE, den 11den December. Heden ontving onze Leeraar, Ds. W. DE RAPPER, eene eenparige beroeping naar de Gemeente van *Drumpt*, onder de Classis van *Tiel*, en heeft dezelve in beraad genomen.

IJZENDIJKE.

ZUIDZANDE vakant. *Zie* Junij 1816.

HOUTENISSE staat vakant te worden. *Zie* Junij 1816.

SAS VAN GEND vakant. *Zie* Nov. 1816.

UTRECHT.

Den 20sten Nov. is de Heer L. MERRENS, Candidaat in de Wijsbegeerte enz. en in de Godgeleerdheid, aan de Leijdsche Hooge School, Prop. onder 't Provinciale Kerkbestuur van *Utrecht*, en beroepen tot Pred. te *Woudenberg*, onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*, door 't Provinciale Kerkbestuur, peremptoir geëxamineerd, en, met verleening van akte van admissie als Predikant aan denzelven, aan die Gemeente toegewezen.

UTRECHT.

UTRECHT, den 27sten Nov. 1816. Ds. V. VAN OOGH, bevestigd Pred. van *Benschop*, heeft per missive aan het Klassikaal Bestuur verzocht, tot Lid der Classis van *Utrecht* aangenomen te worden, 't geen zijn Eerw. is toegestaan.

ZEGVELD, den 20sten October. Heden bij 't eindigen van den namiddags Godsdienst, maakte onze Leeraar, H. H. HOMBRINK, ons bekend, dat hij eene wettige en eenparige beroeping, naar de Gemeente van *Oostzaan*, had ontvangen. En op Zondag, den 3den Nov. be-

Digitized by Google

rigtte zijn Eerw. ons, dat hij die beroeping, onder inwachting van *Z.* M. goedkeuring, had aangenomen.

HARMELEN vakant. Zie Nov. 1816.

DE MEERN vakant. Zie Nov. 1816.

AMERSFOORT.

ZOEST. Onze Leeraar Ds. W. G. VAN DEN BROEK, van hier beroepen zijnde naar de Gemeente van *Scherpenzeel*, heeft deze beroeping aangenomen.

WOUDENBERG. Zie Nov. 1816.

KORTENHOEF. Zie Nov. 1816.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

BOORNBERGUM. Alhier is beroepen de Wel Eerw. Heer R. DAMSTEE, Prop. onder de Classis van *Middelstum*, welk beroep door zijn Eerw. aangenomen, de Kerkelijke approbatie, gelijk ook die van Z. M. heeft verkregen.

LEEUWARDEN. Onze jongsten Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. H. TER HORVEN, heeft voor het beroep naar *Haarlem* bedankt.

HEMPENS EN TEERNS. De Wel Eerw. Heer T. RADSMA, Pred. alhier, de Collatie van *Aalten*, ontvangen hebbende, heeft zich verpligt gevonden, dezelve aan te nemen.

HARLINGEN.

HARLINGEN. Den 15den Nov. is uit het te voren gemelde drietal beroepen, Ds. G. J. ROOIJENS, die deze beroeping heeft aangenomen.

FRANEKER. Onze Emeritus geworden Leeraar, Ds. W. VERWEIJ, heeft op den 1sten Dec.

Digitized by Google

Dec. afscheid van ons genomen, met eene Leerrede over *Joh.* XVII: 4*b*. *Ik heb voleindigd het werk, dat gij mij gegeven hebt, om te doen.*

Op den 8sten Dec. heeft Ds. W. ZIMMERMAN, van *Oudorp* en *Oterleek*, tot ons overgekomen, zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, *Phil.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen door Christus, die mij kracht geeft.*

PINGJUM vakant. Zie Sept. 1816.

WORKUM. Ds. H. E. RIJGERSMA, Pred. te *Cubaard*, alhier beroepen zijnde; maar voor deze beroeping bedankt hebbende, is ten overstaan van den Praetor en Scriba, van den Ring van *Workum*, op den 20sten Nov. l. l., het navolgende twaalftal Predikanten gemaakt:

DD. A. J. BERKHOUT, Predd. te *Woudrichem*. A. H. FERF, te *Hindelopen*, doch welke bedankt heeft voor alle aanmerking op zijn persoon, R. VAN DEN BROEK, te *Bezoijen*. L. VAN LOON, te *Vrouwen Parochie*. P. VAN VELDEN, te *Gaastmeer*. J. J. LORGION, *in de Lemmer*. J. R. STAVERMAN, te *St. Jansga*. W. WINSEMIUS, te *Tjerkwerd*. H. GOUDSCHAAL, te *Hemelum*. L. M. DE BOER, te *Goinga*. H. MEIJER, te *Oosterwierum*. en F. HOLKEMA, te *Ackrum*. De twee laatste met het lot tegen J. G. H. TEN DALL, te *Eemnes Binnendijks*. TH. VAN BERKUM, te *Wanswerd*. P. TH. VAN KLEFFENS, te *Morrha*. H. J. C. MENSONIDES, te *Molkwerum*, en C. VAN DER VELDE, te *Woudsend*.

Op het zestal wierden gebragt:

DD. L. M. DE BOER, L. VAN LOON, P. VAN VELDEN, A. J. BERKHOUT, J. R. STAVERMAN en H. MEIJER.

Op het drietal.

DD. L. VAN LOON, H. MEIJER en A. J. BERKHOUT.

Op den 25sten Nov. is met meerderheid van

Digitized by Google

stemmen hier uit beroepen, Ds. L. VAN LOON, Pred. te *Vrouwen Parochie*.

BALK. Na dat ook onze vierde beroeping vruchteloos was afgelopen, door het bedanken van den Heer J. BROEKHUIZEN, Pred. te *Ophemsden*, heeft onze Kerkeraad den 17den October 1816, een ander drietal gemaakt, te weten:

De Heeren DD. P. VAN DER VEN, Predd. te *Monnickendam*. J. R. STAVERMAN, te *St. Jansga*, en J. MANGEL, te *Hantum*. enz.

Den 6den Nov. daarop, kozen de Assessor en Raad der Grietenij van *Gaasterland*, daar uit D. J. MANGEL, Pred. te *Hantum*, aan wien de beroeping is toegezonden. Edoch op den 7den Dec. l. l., ontvingen wij de tijding, dat ook zijn Wel Eerw. voor die beroeping nogmaals bedankte. Den Boekzaallezer zij berigt, dat wij eerlang tot eene zesde beroeping zullen overgaan.

HEEG vakant. Zie April 1816.

KOUDUM. Zie Aug. 1816.

WIJCKEL vakant. Zie Nov. 1816.

DOKKUM.

OUDWOUDE enz. Den 24sten Nov. is Ds. J. T. DIJKSTRA, alhier in den dienst bevestigd, door Ds. H. VAN HAAGEN, welke nu laatst van ons naar *Balsward* is verroepen. De Bevestiger predikte over 1 *Cor.* XIII: 1—8. *Al ware het dat ik de talen der menschen, en der Engelen sprake*, enz.

Onzen nieuwen Leeraar werden de handen opgelegd, door Ds. RIEDEL, Pred. te *Collum*, en Ds. MACKAIJ, te *Twijzel*, beide leden van het Klasikaal Bestuur, de intre-tekst is geweest: 1 *Cor.* I: 25. *Het dwaze Gods is wijzer dan de menschen, en het zwakke Gods is sterker dan de menschen.*

DROGEHAM vakant. Zie Nov. 1816.

HEE-

Digitized by Google

HEERENVEEN.

In de gewone Vergadering van het Klassikaal Bestuur, gehouden den 27sten Nov. zijn tot Leden dezer Classis aangenomen, de Heeren A. J. VAN DER VEEN, W. MIDDELVELD en J. A. VAN ASPEREN, daar zij reeds van hunne voorgaande Gemeenten, behoorlijk ontslagen waren, en als Predikanten van *Gordijk*, *Wolvega* en *Beetsterzwaag*, hunnen dienst aanvaard hadden.

WOLVEGA. Den 24sten Nov. heeft onze beroepen Leeraar, W. MIDDELVELD, alhier zijne intrede gehouden, waar van de tekst was: het laatste gedeelte van *Ruth*. I: 16. *Uw volk is mijn volk, uw God is mijn God.*

BEETSTERZWAAG. Onze van *Prinsenhage* overgekomene Leeraar, J. A. VAN ASPEREN, heeft den 24sten Nov. zijnen Evangeliedienst onder ons begonnen, met eene Leerrede over *Luk*. XVI: 31. *Doch Abraham zeide tot hem: indien zij Moses en de Profeten niet hooren enz.*

NIEUWEHORNE, OUDEHORNE, JUBBEGA, SCHUREGA EN HOORNSTERZWAAG. Onze Leeraar J. NIKKEL, is naar *Beets* in *Noordholland* beroepen, heeft dat beroep aangenomen, en heden den 8sten Dec. na volgens Kerkeorde vooraf behoorlijk ontslagen te zijn, zijne afscheidsrede gehouden, naar aanleiding van het laatste gedeelte van *Openb*. II: 10. *Zijt getrouw tot den dood, en ik zal u geven de kroon des levens.*

LANGE EN KORTEZWAAG vakant. Zie Nov. 1816.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

ZWOLLE, den 20sten Nov. Het beroep *van den*

den Hardenberg, uitgebragt op Ds. L. BOSEN, Pred. te *Brandlicht*, is door het Klasſikaal Beſtuur goedgekeurd.

ZWOLLE, den 13den Nov. Heden hadden wij het genoegen, dat één onzer Leeraren, Ds. C. FORTUIN, zijnen vijf en twintig-jarigen Evangeliedienst vierde, met de woorden van Paulus 2 *Cor.* X: 17 en 18. *Doch wie roemt, die roeme in den Heere, want niet die zich zelven prijst, maar dien de Heere prijst, die is beproefd.*

DEN HAM, den 14den Nov. Onze naar *Wapserveen*, beroepen Leeraar, Ds. J. BREMER, is heden, ten overſtaan van twee Gecommitteerden uit het Klasſikaal Beſtuur van *Zwolle*, van zijne betrekking op deze Gemeente, en van de Zwolſche Clasſis behoorlijk ontſlagen, zullende D. V, den 24ſten zijn affscheid prediken.

De Heeren Proponenten worden bij vernieuwing verzocht, alhier zoo ſpoedig mogelijk, hunne gaven te laten hooren.

HARDENBERG. Zie Nov. 1816. en hier boven onder *Zwolle*.

DEVENTER.

VRIESEVEEN, den 10den Nov. Op heden is de door ons beroepen Leeraar, Ds. H. GALLOIS, plegtig onder ons ingezegend, door Ds. H. HESSELINK, Pred. te *Alinelo*, en Lid van het Klasſikaal Beſtuur van *Deventer*, met de woorden van Paulus, *Eph.* IV: 11. *Dezelve heeft gegeven ſommige tot Apostelen, en ſommige tot Propheten, en ſommige tot Evangelisten, en ſommige tot Herders en Leeraars.* De oplegging der handen geſchiedde, behalve door den Bevestiger Ds. HESSELINK, ook nog door Ds. KOPPELMAN, Pred. te *Borne* en door Ds. PEDDEMOS, Pred. te *Rijsſen*, terwijl de Bevestigde 's nademid-

Digitized by Google

middags zich aan ons verbond, met 1 *Cor.* II: 2. *Ik hebbe niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus, en dien gekruist.*

BATHMEN staat vakant te worden. Zie November 1816.

KAMPEN.

BLOKZIJL, Onze Leeraar Ds. W. MIDDELVELD, de beroeping naar *Wolvega* aangenomen hebbende, heeft den 17den Nov., zijn dienstwerk onder ons besloten, met de woorden van *Joan.* I br. hoofdst. II: 18a. *Kinderkens! het is de laatste ure.*

GRONINGEN.

ENGELBERT, den 31sten October. Heden werd alhier, na verzochte en gunstig verkregene handopening, ter vervulling onzer vakature, gemaakt het navolgende twaalftal van Predd. en Propp.

DD. HUISINGA, Predd. te *Westerbroek.* RIEDEL, te *Burum.* HAACK, te *Oldenhove.* IMMINCK, te *Borculo* en DE JONGH te *Klooster ter Apel.* HAMSTER, Propp. bij de gewezene Classis van *Rolde.* KUITERT, NOORDA en WINTER, bij de voormalige Classis van het *Westenkwartier.* MERS, bij de gewezene Classis van *Appingedam.* DETMERS, bij de voormalige Classis van *Loppersum*, en WIERINGA, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*,

De zeven genoemde Propp., hadden hunne gaven voor de Gemeente laten hooren, en de zes eersten werden op het zestal geplaatst.

Waar uit voorts een drietal,

Bestaande uit de Propp. HAMSTER, KUITERT, en NOORDA, geformeerd werd, terwijl de Heer H. R. HAMSTER, nog ten zelfden dage met eenparigheid

van

Digitized by Google

van stemmen beroepen werd, gelijk dan ook die beroeping door denzelven; onder afwachting der Koninklijke approbatie is aangenomen, zijnde het peremptoir Examen bepaald, op den 18den December aanstaande.

LUTKEGAST. Onze Leeraar, Ds. G. H LEDING, van hier na *Driever* in *Oostfriesland* beroepen, heeft die beroeping aangenomen. Dus

LUTKEGAST eerstang vakant.

GRONINGEN, den 2den December. Heden werd in eene buitengewone zitting van het Klassikaal Bestuur, het beroep te *Engelbert* uitgebragt op Ds. H. R. HAMSTER, Prop. onder de gewezen Classis van *Rolde*, goedgekeurd.

MIDWOLDE EN DE LEEK vakant. Zie December 1815.

WINSCHOTEN.

VEENDAM vakant. Zie Nov. 1816.

APPINGEDAM.

APPINGEDAM, den 27sten November. De Heer D. IJPEIJ, Pred. alhier, heeft als zoodanig zijn ontslag bij den Eerw. Kerkeraad, en door denzelven bij het Klassikaal Bestuur, op heden verzocht en bekomen; dus is *Appingedam* vakant.

APPINGEDAM vakant. Zie Mei 1811.

HELLUM vakant. Zie Junij 1815.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

SCHARMER vakant. Zie Junij 1816.

MIDDELSTUM.

EENRUM, den 13den October. Op heden werd de Heer F. J. ABRESCH, van *Veendam*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door den Heer J. B. SNOER, Pred. te *Westernijland* en *Saakfumhuizen*, met de woorden *Joh.* XXI: 15, 16 en 17. De Bevestigde heeft zijne intrede gedaan, met *Matth.* XVII: 5. *Hoort hem!*

De

De bevestiging is, namens het Klassikaal Bestuur van *Middelstum*, geschied door den Heer L. KNIPHUIZEN, Pred. te *Obergum*.

HORNHUIZEN EN KLOOSTERBUREN, den 15den Nov. In plaats van den Heer P. TAAPKENS, die voor dit beroep heeft bedankt, is tot Leeraar dezer Gemeenten beroepen, de Heer J. C. THEMMEN, Predikant te *Wierum* en *Dorkwerd*. Deze heeft het beroep aangenomen.

MIDDELSTUM EN TOOMWERF, den 24sten November. B. W. HOFFMANN, geboren te *Namen*, den 16den Januarij 1757, was de Zoon van J. M. HOFFMANN, Med. Doct. en Vroedmeester te *Arnhem*, en van Mejufvrouw B. OTTO. Hij heeft zijne letteroefeningen te *Leijden* begonnen, en te *Groningen* volbragt, werd in 1780 Candidaat, en in het zelfden jaar beroepen te *Peize*, van waar hij in 1783 naar deze Gemeenten vertrok. In 1791 huwde hij Mejufvrouw E. GROENHOFF, bij welke hij vier kinderen, waar van twee nog minderjarig zijn, verwekte, en overleed den 6den dezer.

Op den 24sten heeft de Heer H. BLANKENSTEIN, Pred. te *Huizing*, de Gemeente, de aanstbestaanden en de vrienden des overledenen, tot zoodanige betamelijke en heilzame overdenkingen en betrachtingen aangespoord, als de herinnering aan 's menschen vergankelijkheid, en de verzekering van het onveranderlijke van Gods woord, behooren voort te brengen, volgens *Jes.* XL: 6 - 8. Dus

MIDDELSTUM EN TOOMWERF vakant.

MIDDELSTUM, den 27sten Nov. Heden heeft het Klassikaal Bestuur, den Heer F. L. ABRESCH, Pred. te *Eenrum*, tot Lid der Classis verklaard, en het beroep van den Heer J. C. THEMMEN, naar *Hornhuizen* en *Kloosterburen*, Kerkelijk goedgekeurd.

BEL-

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Sept. 1814.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

's HERTOGENBOSCH, den 4den Nov. Onze Leeraar Ds. D. M. KAKEBEEN, heeft voor de op hem uitgebragte beroeping naar *Haarlem*, na veertien dagen van beraad, beleefdelijk bedankt.

BREDA.

PRINSENHAGE, den 27sten October 1816. Heden nam van ons een zegenend afscheid, Ds. J. A. VAN ASPEREN, van hier beroepen naar de Gemeente van *Beetster-Zwaag*, onder de Classis van *Heerenveen*, met *Eph.* V: 8*b*. *Wandelt als kinderen des lichts.*

De dienst van Consulent wordt, gedurende de vakature waargenomen, door Ds. W. VAN VOLKOM, Pred. te *Breda*, als daartoe door het Klassikaal Bestuur aangesteld; en de post van Scriba van den Ring van *Breda*, in de plaats van Ds. J. A. VAN ASPEREN, is opgedragen aan Ds. D. T. HUËT, Pred. bij de Walsche Gemeente te *Breda*.

PRINSENHAGE, den 10den December 1816. Voor eenige dagen ontvingen wij het berigt, dat het Zijne Majesteit onzen Koning heeft behaagd, tot Leeraar dezer Gemeente te benoemen, Ds. A. N. VAN PELLEKOM, Pred. buiten vaste bediening: welke Collatie op heden, ten overstaan van Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur van *Breda*, zijnde de Præses en Scriba van hetzelve, de Wel Eerw. Heeren J. J. SCHOLTEN en P. VAN RADEN, Predd. te *Breda*, in een Kerkelijk beroep veranderd, en aan den beroepenen toegezonden is.

Er

Digitized by Google

Er schiet ons nu niets te wenschen meer overig, dan dat Z. M. ons, door zijne bekende goedwilligheid, in staat stelle, om onzen Godsdienst in een daartoe geschikt Kerkgebouw, waarvan wij reeds zoo vele jaren verstoken zijn, uit te oefenen.

GEERTRUIDENBERG, den 27sten Octob. 1816. Heden hield onze Leeraar P. KEUCHENIUS, blijde en dankbare gedachtenis van zijnen, juist op dezen dag, onder ons vervulden 25 jarigen Evangeliedienst, na alvorens 11 jaren in eene andere Gemeente geweest te hebben; ten onderwerp nemende, 2 Cor. IV: 7. *Wij hebben dezen schat in aarde vaten, op dat de uitnemenheid der kracht zij Gods, en niet uit ons.*

Hij had het genoegen, om ook vijf van zijne Ringsbroeders daarbij tegenwoordig te zien; van welke laatsten er voor 25 jaren, ook meer dan een bij zijne bevestiging en intrede tegenwoordig was. —

STAND DAAR BUITEN. Zie Sept. 1816.

HEUSDEN.

ALMKERK EN EMMICHOVEN, den 11den Octob. 1816. Ds. B. MORRES, te *Wijk*, voor het op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroep bedankt hebbende, is de Kerkeraad op nieuw overgegaan tot het maken van eene nominatie.

Daarop werden gebragt:

DD. J. MONTIJN, Predd. te *Pijnacker*. L. BAKKER, aan de *Nieuwe Tonge*. J. J. BUIN, te *Gorkum* en *Rhenoij*. en P. MEELBOOM, te *Zuidpleen*.

En hier uit beroepen Ds. J. MONTIJN, te *Pijnacker*.

SPRANG, den 10den Nov. 1816. Heden is onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J.

P. MUNTING, onder ons bevestigd, door zijnen Broeder, den Wel Eerw: Heer W. N. MUNTING, Pred. te *Wageningen*, aan wien Ds. J. LEIJDS, Pred. te *Loon op Zand*, en Consulent dezer Gemeente, deze beurt had afgestaan. De Bevestiger hield voordenmiddag eene Leerrede over 1 *Tim.* IV: 12*b*. *Zijt een voorbeeld der geloovigen, enz.* Nademiddag deed de Bevestigde zijne intrede, met de woorden van *Jac.* I: 22*a*. *Zijt daders des woords en niet alleen hoorders.*

De oplegging der handen is geschied, behalven door den Bevestiger, en den genoemden Consulent, door DD. S. MAGNET, Pred. te *Raamsdonk*. R. VAN DEN BROEK, Pred. te *Bezoijen*. P. VERHAGEN METMAN, Pred. te *Waalwijk*. H. BOGEVEEN, Pred. te *St. Oedenrode*, en BORGSTEIN, Pred. te *Engelen*.

ALMKERK EN EMMICHOVEN, den 15den Nov. 1816 Ds. J. MONTIJN, insgelijks voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad op heden wederom de volgende nominatie gemaakt.

DD. J. R. IMMINK, Pred. te *Muiderberg*. G. BISSCHOP, Pred. te *Veen*. C. V. BINTELEN, Pred. te *Giesen* en *Rijswijk* en B. VAN VEEN, Pred. te *Aalburg* en *Heesbeen*.

En daar uit beroepen Ds. J. R. IMMINK, Pred. te *Muiderberg*.

HEUSDEN, den 27sten Nov. 1816. In de gewone Vergadering van het Klasikaal Bestuur van *Heusden* van heden, is Ds. J. P. MUNTING, bevestigd Pred. te *Sprang*, tot Lid dezer Classis, en Ring van *'s Grevelduin Kapelle* verklaard.

WIJK, den 20sten Nov. Op heden heeft de Kerkeraad onder directie van D. G. BISSCHOP, Pred. te *Veen*, op nieuw de volgende nominatie gemaakt, daar Ds. VAN GORKUM, te *Benneken*, bedankt had.

DD.

Digitized by Google

DD. A. G. VAN DIJKHUIZEN, Predd. te *Rhijnzaterwoude*. J. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, te *Poederoijen*. B. VAN VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*. W. H. LE SAGE TEN BROEK, te *Haamstede*. W. SPIERINGH, te *Poortugaal*. en VAN HEUSDEN, te *Hilvarenbeek*.

Waar van de drie eersten op het drietal geplaatst zijnde, daar uit beroepen is, Ds. A. G. VAN DIJKHUIZEN, Pred. te *Rhijnzaterwoude*, aan wien van deze beroeping, bij missive, is kennis gegeven.

DRUNEN EN NIEUWKUIK. Zie Aug. 1816.
SLEEUWIJK vakant. Zie Nov. 1816.
MEEUWEN. Zie Nov. 1816.

DRENTHE.

MEPPEL.

WAPSERVEEN. Zie Sept. 1816.

WAALSCHE KERK.

AMSTERDAM, vijfde Predikantsplaats
KAMPEN
DELFT, tweede Predikantsplaats
DEVENTER
GOES
GROEDE
HEUSDEN
'S HERTOGENBOSCH
OOSTBURG
SCHIEDAM
THOLEN
VEERE
VLISSINGEN
VIANEN
VOORBURG
} vakant. Zie Julij 1816.

DOUR EN RONGIJ. (*in Henegouwen.*) Zie Sept. 1816.

RONGIJ. Zie Oct. 1816.

VERVIERS EN HODIMONT, waar onder OLNE EN SPA vakant. Zie Nov. 1816.

LIMBURG.

GEND.

GEND, den 21sten Nov. Dat onze Tit. A. GOELKOOP, aanstaanden Zondag den dienst *Maria Hoornbeke* moet waarnemen, en de ver andering van Gunnisoen op handen is, zo werd heden avond, in plaats van de 14de Bijbeloefening, de H. Doop bedient aan G. FER die, benevens eenige anderen, belijdenis d Geloofs voor den Kerkeraad hadt afgelegd.

De Predikant predikte bij die gelegenheid, o 1 *Cor.* I: 13b. *Zijt gij in Paulus naam gedo* betogende, dat de Doop geene plegtigheid eene secte of afdeeling, maar van inlijving de Algemeene Christelijke Kerk is; en ons bindt, om JEZUS CHRISTUS boven alle, onfeilbaar geachte Leeraars te vereeren, maar Evangelie.

Ook werden, bij deze gelegenheid, de ov aangenomen Leden plegtig voor de Gem bevestigd.

Daar deze plegtigheid, door het Dagbla *Gent* was aangekondigd, zoo was er, niet stande dezelve op een ongewoon uur, een kleiner vertrek van het Stadhuis plaats eene geheele menigte van andersdenkende christenen tegenwoordig; het welk hope dat ook de Bijbeloefening, die 's Maand Donderdags avonds gehouden wordt, doo danigen zal bijgewoond worden.

Digitized by Google

MAASTRICHT.

GULPEN, den 10den Nov. Heden vierde onze Leeraar, De. H. J. ESSERS, naar aanleiding van *Psalm* CXXVI: 5, 6. *Die met tranen zaaijen* enz. De dankbare gedachtenis aan de hulpe Gods, hem verleend in de waarneming van zijnen vijftigjarigen Evangeliedienst, gedurende zestien jaren in de Guarnisoens-Gemeente, te *Namur*, en het overige van dien tijd in deze Gemeente. —

MAASTRICHT, den 1sten December. In den Avond-Godsdienst van dezen dag, hadden wij gelegenheid, om eene zoo buitengewone, als aandoenlijke plegtigheid bij te wonen. — Twee Krijgslieden van dit Guarnisoen, beide van Doopsgezinde Ouders geboren en opgevoed, werden, na te voren afgelegde Geloofs-beijdenis, door den H. Doop in de Gemeente des Heeren ingelijfd. — Ds. HARMSEN, predikte bij die gelegenheid: *Over de kennis des Heeren Jezus Christus, als het krachtig middel ter bevordering van echte deugd en gelukzaligheid*, naar aanleiding van 2 *Petr.* I: 3. *Gelijk ons zijne Goddelijke kracht* enz., en het H. Bondzegel werd door Ds. JONCKERS, aan deze nieuwe Leden bediend; terwijl niet alleen eerbiedige stilte de ganſche Vergadering beheerschte maar ook tranen van Godsdienstig gevoel bij deze Doopelingen, en ook bij velen in de Vergadering die aandoenlijke plegtigheid vergezelden. — Zoo zagen wij met blijdschap en deelneming, in deze openbare proef, een bewijs van den Godsdienst ijver, bij vele krijgslieden in dit Guarnisoen opgewekt. — Sedert het begin van dit Jaar, werd reeds een aan-

tal van ruim zeventig Krijgslieden van onderscheiden rang, of dezelver Vrouwen, op belijdenis tot Ledematen onzer Gemeente, alhier aangenomen, gevormd door het onderwijs onzer Predd. of van den Krankbezoeker, en sommige anderen nemen daar aan nog deel. — Mogt dit voorbeeld ook in andere plaatsen, vele Krijgslieden opwekken, om van de hun zoo gaarn verleende hulp der Leeraren van den Godsdienst gebruik te maken, en vooral den tijd hunner rust in een Winter te besteden, om den goeden strijd des geloofs te leeren strijden, onder de banier van den Oppersten Leidsman, den Heer der Kerk, die de moedigste helden en de overwinnaars van den dood vormt! —

MEERSSEN. Zie Julij 1816.

VAALS vakant. Zie Nov. 1816.

VALKENBURG. Zie Nov. 1816.

STEVENSWAARD. Zie Nov. 1816.

VERVIERS EN HODIMONT, waar onder OLNE en SPA. (Hoogd. Gemeente) vakant. Zie Nov. 1816.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

BREDA, den 15den Sept. 1816. Op heden deed de Wel Eerw. Heer R. DE KLOVER, zijne intrede bij onze Gemeente, met eene Leerrede over 1 *Cor.* IV: 1 tot 5. Terwijl dezelve des voormiddags aan de Gemeente werd voorgesteld, door den Wel Eerw. Heer J. G. E. PUPKE FORTMEIJER, Pred. te *Dordrecht*, met de woorden van Paulus *Philipp.* II: 29.

UTRECHT, den 9den Dec. 1816. Uit de gemaakte nominatie, is alhier het beroep tot tweeden Leeraar bij onze Gemeente uitgebragt, op Ds. J. R. THOMAS, Predikant te *Delft*, welke dit

Digitized by Google

dit beroep, in afwachting der approbatie van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, heeft aangenomen.

BERGEN OP DEN ZOOM vakant. Zie Nov. 1816.

ALKMAAR. Zie Nov. 1816.

BEVERWIJK. Zie Nov. 1816.

HERSTELDE EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM. Zie Nov. 1816.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

OOST-FRIESLAND.

STAPELMOER. Ter vervulling van de nog openstaande Predikantsplaats, door het afsterven van Ds. H. G. BEEKHUIS, veroorzaakt, is alhier, ten overstaan van den Superintendent H. BROUWER, Pred. te *Weender*, volgens decreet van het Koninklijk Consistorie, betrekkelijk het getal der personen, die bij zulk eene gelegenheid in aanslag mogen gebragt worden, den 1sten October, de navolgende nominatie gemaakt:

DD. L. MEIJER BROUWER, Pred. te *Garmerwolde*. G. H. LEDING, te *Luttegast*, beroepen te *Driever*. F. HAMER, te *Neermoer*. J. GOEMAN, te *Kritsum*. PENON, te *Westerlee*, en C. J. MULDER, te *Jemgum*.

De Wel Eerw. Heer L. MEIJER BROUWER,

Digitized by Google

Pred. te *Garmerwolde*, na het gedane nominale prediken, schriftelijk verzocht hebbende, bij de verkiezing van eenen nieuwen Leeraar, hem niet in aanmerking te nemen, is uit de vijf overige genomineerden, den 27sten Nov., met meerderheid van stemmen beroepen, Ds. J. GOEMAN, Pred. te *Kritsum*.

WEENDER. Onze jongste Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. KOMMER, maakte ons, op Zondag, den 13den October, in zijne namiddagbeurt, met eene Leerrede over *Ps.* XXXI: 4b, *Leid mij, en voer mij om uwes naams wil*, bekend, dat hij voor 5 dagen eene éénparige beroeping ontvangen had naar *Klein Midlum*, in het naburig *Neder-Reiderland*, doch op den volgende Zondag berigtte hij ons, dat hij bij ons blijven zonde, en voor die beroeping bedankt had.

WENIGERMOER. Van *Loer* heeft men de tijding bekomen, dat aldaar, den 29sten October L. L., in het 65 jaar zijns ouderdoms, overleden is, Ds. J. L. C. KAHREL, sedert 1803 rustend Leeraar dezer Gemeente.

CANHULZEN
KLEIN MIDLUM } vakant.

GRAAF-

Digitized by Google

RAAFSCHAP BENTHEIM.

CHUTTORP. Onze oudste Leeraar, de
Eerw. Heer J. C. BINCHHORST, is onze
't onverwachts door den dood ont-
t. — Zijn Wel Eerw. van zijne Ouders
den Predikdienst hebbende, begon zij-
leerroefeningen in zijne geboortestad *Bre-*
, en zette dezelve voort op de Hooge-
bot te *Harderwijk*, alwaar hij van het on-
wijs der toenmalige Hoogleeraren, voorna-
den waardigen SCHAGEN, een naarstig gebruik
hte, tot dat hij onder het gezal der Propo-
ten aangenomen, en tot den dienst in 't Heer
Kerk geroepen wierdt. Na dan hij te *Rossum*,
ter, te *Gent* in *Gelderland* ingeteijkt 7 jaar, te
ruwen en *Aarst* 2 jaar, en te *Schellingwoude* 5 en
half jaar het Evangelie verkondigd had, kwam
in den jare 1803, in de plaats van Ds. SCHOUM-
N, naar *Rodenwolde* vertrokken, tot ons, en be-
den 12den junij zijn dienstwerk, met de ver-
ing van *Jacobus* I: 21 *b. Ontvangt met zacht-*
digheid het woord, dat in u geplant wordt,
welk uwe zielen kan zalig maken. Dat woord
eft hij 13 en een half jaar in deze Gemeente on-
valscht, met veel ernst, ijver, getrouwheid, en
o wij hopen en wenschen, tot zaligheid van
ien gepredikt. In alle de deelen, welke tot
Leeraarambt behooren was hij, niettegen-
inde zijn zwak en aandoenlijk zenuwgestel,
vermoeid werkzaam. In zijn leven was hij
1 voorbeeld van zachtmoedige en hulpvaardige
nschenliefde. Als Lid van onze Classis was
, wegens zijnen minzamen, en vriendbroeder-
ten ommegang, ook wegens de getrouwe en
ere waarneming van zijnen post, als Quaestor
zer Weduwen-Casse, bij elk der Leden ge-
it en geliefd. Men kan met een woord van
den

den overledenen zeggen, het geen in de Hand. der Apost. van BARNABAS getuigd wordt: *hij was een goed man.* Dan, helaas! hij is niet meer. Op den 1sten Nov. l. l., in 't middaguur overviel hem plotselijk eene beroerte, die den Arts aanstonds bedenkelijk voorkwam, en des middags reeds om 12 ure, een einde van zijn leven maakte, toen hij in den ouderdom van 60 jaar en 6 maanden, zacht, en zoo wij vertrouwen, zalig ontsliep. Hij rust nu van zijnen 35tig jarigen getrouwen arbeid, en geniet reeds het loon hem ook van zijnen grooten Zender beloofd, terwijl hier nog tranen vloeijen, van zijne nagelatene Weduwe Mejufvrouw JOHANNA VOLLERS, met welke hij 24 jaar in een genoeglijk huwlijk leefde; van zijne eenige teederbeminde Dochter, (nog eenigen tijd voor zijnen dood tot zijn genoegen, met zijnen Ambtgenoot den Wel Eerw. Heer KOPPELMAN, gehuwd,) en van zijne hoog bejaarde Moeder, die van *Bremen* tot hem gekomen, om hier hare dagen te eindigen, nu ook nog dit hartgrievend verlies van haren eenigen teedergeliefden Zoon, moest beleven.

Woensdag den 6den is het ontzielde ligchaam, onder begeleiding van het Consistorie, en eenige goede Vrienden, tegen den avond, in stilte in de Kerk ter aarde besteld.

Dus is de tweede Predikantsplaats te SCHUTTORP vakant.

BRANDLIGT, den 3den Nov. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer L. BOSCH, in wiens Evangelie-dienst wij ons slechts één jaar en negen maanden mogten verblijden, een aanzoek tot Herder en Leeraar, van de Gemeente *den Ham*, ontvangen hebbende, heeft na veertien dagen beraad, voor dat aanzoek bedankt. Dan spoedig daarop moesten wij hooren, dat zijn

Digitized by Google

zijn Wel Eerw. op eenparige en ernstige begeerte van den *Hardenberg*, door Zijne Maj. den Koning der Nederlanden, tot Leeraar in die Gemeente benoemd was.

Hij vond zich verpligt, deze voor hem zoo vereerende benoeming des Konings aan te nemen, terwijl hij den 8sten December, van ons, een zegenend afscheid nam, naar aanleiding van *Hand.* XXI: 14. *En als hij zich niet liet afraden, hielden wij ons te vrede, zeggende, de wil des Heeren geschieden.*

EMLENKAMP, den 1sten December. Door den onverwachten dood van den Correspondens dezer Classis, is vertraagd te berigten: — dat op den 15den Sept. l. l., in bijzijn van den Hoog Eerw. Hooggel. Heer J. F. SCHULTZ, Inspector dezes Graafschap, en Pred. te *Noordhoorn*, ter vervulling der alhier openstaande tweede Leeraars plaats, veroorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. Heer J. P. VERFF, naar *Hasselt*, het volgende zestal van Predd. is gemaakt:

DD. H. C. SCHOLTEN, Predd. te *Ulsen*. W. DULL, te *Geesteren*. J. SCHOTMAN, te *Nieënhuis*. L. BOSCH, te *Brandligt*. W. RUITMAN, te *Windesheim*. en J. B. TH. HUGENHOLTZ, te *Nieënhuis*.

Waaruit aanstonds, met volle eenparigheid van stemmen, tot tweeden Herder en Leeraar in deze Gemeente, beroepen is, de Wel Eerw. Heer H. C. SCHOLTEN, tweede Leeraar te *Ulsen*; die na veertien dagen beraad, deze beroeping onder inwachting der Koninklijke bekrachtiging heeft aangenomen. — En na dat zijn Eerw. op den 24sten Nov. j. l. in zijn dienstwerk alhier, door bovengenoemden Heer Inspector SCHULTZ is bevestigd geworden, naar aanleiding van *Jes.* LXII: 6, 7. hield hij heden zijne Intre-rede naar aanleiding van *Psalm* XXVII: 9.

BENT-

den overledenen zeggen, het geen in de
der Apost. van BARNABAS gemigd wo
van een goed man. Dan, helaas!
meer. Op den 18den Nov. L. L., in
uur overviel hem plotselijk eene
den Ans zamfonds bedenkelijk
des middags reeds om 12 ure
zijn leven maakte, toen hij
van 60 jaar en 6 maanden,
vertrouwen, zalig ontliep,
zijnen 35ste jarigen geto
niet reeds het 100a he
een Zender beloofd,
vloeijed van zijne na
VROW, CHANNA VOL
in een genoegelijk
eenige dederbemin
voor zijnen dood
Amsterdam geboor den
gemwd,) en
die van *Brer*
hare dagen
grieved v
den Zoon

Woens
onder
ge goe
in de
Da
SC
P
de
w
e

Lemmer.

Zie Mei 1820.

BERIGTEN.

De Ondergeteekende berigt nogmals aan de Leden en Kerkeraden der Classis van *Alkmaar*, dat alle Brieven, Personeel aan hem als Scri-

Digitized by Google

...treerde, behooren gefranqueerd te ...ten. Hoeveel tot *Alkmaar*, dewijl zij ...niet frecte. ...t Postkantoor aldaar, 't welk zij ...*Aeroudisfements*-Brieven aangemerkt, ...stuivers port bezwaard moesten ...r bij het Klassikaal Bestuur, ...o's geen fonds voorhanden. ...hunne Brieven als voren, ...tot *Limmen* toe, zullen ...ijten hebben, dat de- ...genomen, en als niet ...den.

OCKERSE,
Klassikaal Be-
...lkmaar.

...an *Amersfoort*, her- ...ek aan alle tegenwoor- ...eden dezer Classis, en aan ...genen, die er van deze laat- ...erleden zijn, na te zien, of de ...Classis van *Amersfoort*, van de jaren ...799, onder hen berusten, en in dit ge- ...zelve over te zenden aan den Scriba van ...Klassikaal Bestuur, Ds. P. J. LAAN, Pred. te *Amersfoort*.

Een Prop. of Pred., buiten vaste bediening, van wiens zedelijk gedrag blijken kan, genegen zijnde, voor eenigen tijd den dienst voor eenen rustbehoevenden Pred. waar te nemen, op een weigelegen en niet ver van *Haarlem* verwijderd Dorp in *Noordholland*, en op aanneemelijke Voor-

waar

Digitized by Google

BENTHEIM, Hoogduitsche Gemeente vakant. Zie Sept. 1816.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

WEZEL.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
KRANENBURG. Zie Aug. 1813.
GELDERN. Zie Aug. 1813.
WEZEL, vierde Leeraarsplaats vakant. Zie Febr. 1815.
SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

HANAU vakant. Zie Mei 1812.

BERIGTEN.

De Ondergeteekende berige nogmaals aan de Leden en Kerkeraden der Classis van *Altmaar*, dat alle Brieven, Personeel aan hem als Scriba

ja geadresseerde, behooren gefrankeerd te worden, niet slechts tot *Alkmaar*, dewijl zij aan door het Postkantoor aldaar, 't welk zij hadden, als *Herroudisements*-Brieven aangemerkt, en nog met 2 stuivers port bezwaard mogten worden; zijnde er bij het Klassikaal Bestuur, voor dergelijke *porto's* geen fonds voorhanden. Zij derhalven, die hunne Brieven als voren, niet vrachtvrij maken tot *Limmen* toe, zullen het aan zich zelven te wijten hebben, dat dezelve niet in aanmerking genomen, en als niet geschreven beschouwd worden.

Limmen,
den 10den Dec. 1816. W. A. OCKERSE,
Scriba van het Klassikaal Bestuur van *Alkmaar*.

Het Klassikaal Bestuur van *Amersfoort*, herhaalt bij deze het verzoek aan alle tegenwoordige en voormalige Leden dezer Classis, en aan de Erfgenamen der genen, die er van deze laatste mogten overleden zijn, na te zien, of de Acten der Classis van *Amersfoort*, van de jaren 1772—1799, onder hen berusten, en in dit geval dezelve over te zenden aan den Scriba van dit Klassikaal Bestuur, Ds. P. J. LAAN, Pred. te *Amersfoort*.

Een Prop. of Pred., buiten vaste bediening, van wiens zedelijk gedrag blijken kan, genegen zijnde, voor eenigen tijd den dienst voor eenen rustbehoevenden Pred. waar te nemen, op een weigelegen en niet ver van *Haarlem* verwijderd Dorp in *Noordholland*, en op aannemelijke Voor-

waar

waarden; vervoege zich te dien einde met vrachtvrije brieven, vóór den 15den Januarij 1817, onder het adres van P. P., aan den Heer J. VAN DER HEIJ, Boekhandelaar op het Water, te *Amsterdam*.

NB. Naam en woonplaats, alsmede de Hoogeschool, waar gestudeerd is, duidelijk op te geven.

LETTER-NIEUWS.

Bij de Erven de Wed. F. G. onder de Linden, op den Singel, tusschen de Blaauwburgwal en de Bergstraat, te *Amsterdam*, is te bekomen: de naauwkeurige en fraai afgezette Kaart der *VII. Vereenigde Nederlanden*, door Prof. W. A. BACHIENE, à 9 st., en met de Beschrijving à 17 st., als mede: de naauwkeurige en fraai afgezette Kaart, der *Oostenrijksche Nederlanden*, à 10 st., en met de Beschrijving à 17 st.

Bij J. G. van Terveen, Boekverkooper te *Utrecht*, word heden uitgegeven:

I. De tweede druk der *Leerredenen* van L. W. VAN DER WEIDEN, in leven Predikant te *Dokkum*, in gr. 8vo. à 2 Guldens, en voorafgegaan door een kort maar belangrijk levensberigt, waar uit wij den te vroeg gestorvenen VAN DER WEIDEN leeren kennen, als een uitmuntend Christen-Leeraar, en een regt beminnelijk Mensch, die hoofd en hart op de regte plaats had, en nog geen 30 Jaren oud, aan de Vaderlandsche Kerk ontrukt werd — terwijl overigens deze *Leerredenen* zich onderscheiden door het wezenlijke, onopgesmukte, eenvoudige, het echte voelbaar Christelijke der Zedeleer en door het treffend en overtuigend spreken door het verstand tot het hart — trouwens het spoedig vertier van den eersten druk, bewijst genoegzaam de voortreffelijkheid dezer *Leerredenen*.

II.

Digitized by Google

II. De derde druk van F. H. REPELIUS, Predikant te *Echteld*, korte inhoud der leere van den *Godsdienst*, ter onderwijzing van bejaarden, bijzonder die niet leezen kunnen, à 4 stuivers.

Bij bovengen. zijn nog eenige Exempl. te bekomen van de nagelaten Schriften, gevonden in de papieren van Mr H. VAN ALPHEN, in leven oud Thesaurier-Generaal der Vereenigde Nederlanden. Uitgegeven door zijne Zoon D. F. van Alphen, met eene Levensschets van den Overledenen, door Prof. J. W. TE WATER — in gr 8vo, a 30 st. — Een breedvoerig en aanprijzend verslag, van gemelde werkje, vindt men in den Recensent ook der Recensenten, No. XI, voor 1816.

Het Reglement op het Godsdienstig Onderwijs in de Nederlandsche Hervormde Kerk, door het Nationaal Sijnode, aanleiding gegeven hebbende, dat is uitverkocht, de derde druk van het *Leerboek over de Bijbelsche Geschiedenissen*, voor de Katechizatien en Scholen, door H. VAN MEERTEN, Predikant te *Gouda*, nog dit jaar uitgegeven bij Verblaauw en van Bentum, te *Gouda*, en C. L. Schleijer, te *Amsterdam*, zoo hebben dezelve daarvan eenen *vierden* ter Perse gelegd, en welke reeds te bekomen is. De prijs is 4 st.

J. L. Augustini, Boekverkooper te *Haarlem*, geeft uit, en heeft alom verzonden,

Bijbelsch Leerboekje, of *uitgedrukte Bijbelteksten*, met korte opmerkingen en bijvoeging van *iets over den oorsprong, de uitbreiding en hervorming der Christelijke Kerk*, door D. BROEDELET, Evangeliedienaar te *Purmerende*. Dit werkje wel voornamelijk geschikt om gebruikt te worden bij 's mans vroeger uitgegevene Leerboekjes, ingerigt naar de orde van het *Kort Begrip der Christelijke Religie*: getrokken uit den Heidelbergschen Catechismus, zal tevens zeer gemakkelijk, met inachtneming van hetgeen in 't voorberigt gezegd is, bij elk ander Vraagboekje, of ook op zichzelf, gebruikt kunnen worden; en te gelijk gereede aanleiding geven, om te voldoen aan de belangrijke bepaling in Art. 8 van het *Reglement op het Godsdienstig Onderwijs*, bij het Algemeen Sinode der Nederl. Herv. Kerk onlangs vastgesteld. — Alschoon het werkje dus zoo veel in zich bevat, is echter deszelfs Prijs slechts gesteld op 4 st.

Uit-

Uitgelezene Verhalen, van LAFONTAINE, PICHLER en anderen, waarvan de inhoud is: *de Voorspraak*, *Otto en Sayela*, *Ritmij Duncan*, *de Husaren Officier en De arme Medevrijers* in gr. 8vo, de prijs is *f* 1: —8: — zijn van de Pers gekomen, en alom verzonden, bij J. ten Brink, Gz. te *Amsterdam*; voorts word bij H. Gartman en bij geneldden Boekverkoper *heden* uitgegeven, *Redevoering* ter gedachtenis der roemrijke gebeurtenis van de Verlossing der *Netherlanden*, van *Fransche* Dwingelandij, in de Presbijterianische Kerk, te *Utica* in *Noord Amerika*, in de Engelsche taal gehouden den 11 Maart 1814, door F. A. VAN DER KEMP, weleer Doopsgezind Leeraar te *Leijden*, a 15 St.

Bij A. B. Stakes, op 't Rokkin, No. 178, te *Amsterdam*, is heden gedrukt en alom verzonden:

1. *Des Christens uitzigten in de Eeuwigheid*, in achtien uitmuntende Leerredenen; door D. MUSLIN, Predikant bij de Hervormde Gemeente te *Bern*, in *Zwitserland*. Uit het Hoogd. vertaald en opgedragen aan Z. M. den Koning der Nederlanden, door J. H. BROUWER. Dit voortreffelijk werk, door de beste [illegible]tische Tijdschriften gunstig beoordeeld, werd in het oorspronkelijke met zulk een graagte ontvangen, dat de eerste druk spoedig geheel was uitverkocht. Het is in den echt Godsdienstigen zin geschreven, en zal, daar het zich zoo door schoonheid en nieuwheid van denkbeelden als van voordragt aanprijst, ook aan elken Nederlander behagen. De prijs is *f* 2: 10: —

2. Tweede stukje van het Nieuw Avondmaalsboekje, getiteld: *Handleiding voor den waren Avondmaalsganger*, ter zijner opwekking, bij de toenadering tot de Tafel des Heeren; door gepaste voorbeelden, in enkele Leerredenen, zoo ter Voorbereiding, als bij de daadelijke bediening van het H. Avondmaal; benevens doelmatige Tafelgesprekken, naar aanleiding van het Gebed des Heeren; als anderzins: door voorname Amsterdamsche Predikanten, Ds. J. VAN EOO, enz. (ook belangrijk voor aankomende Predikanten,) a 18 st.

NB. Door den goeden aftrek zijn van het eerste stukje maar weinige meer voorhanden, a 16 st.

3. *Handleiding tot het lezen van den Bijbel*, ter stichting

n de Huisgezinnen der Christenen; door P. VAN J. U D &c. De prijs van dit onmisbaar boekje, voor elk, die prijs stelt op het lezen van Gods l, van het grootste belang is, is 18 stuivers NB. Bij f meerder Exemplaren te gelijk, ten gebruike voor . en *Zendeling-Genootschappen*, en *Zondags-Scho*- tot minder prijs.

Veerroorspellende Tafel, voor het jaar 1817, opge- en uitgegeven, ter bevordering van den Landbouw, koophandel en de Zeevaart, a 4 stuivers.

te en ware Anecdotes VAN CZAAR PETER DEN GROOTEN, *aller Russen*, Eeene der Vorstlijke Voorouders van K. H. ANNA POLOWNA, Gemalin van zijn K H. de *prins der Nederlanden*, bestaande uit meer dan honduks, alle uit de mond van ter dier tijd levende Per-, in *Petersburg* en *Moskow*, bij elkander verzameld, vergetelheid ontrukt; waar onder vele merkwaardi- welke dien zeldzame Vorst op zijn Reizen door *kland*, *Frankrijk*, en vele in *Holland*, zijn bejegend; t Hoogd. vertaald, 2 deelen in één band, word voor tige prijs van f 2 : 10 : — uitgegeven te *Amsterdam* bij os, *Arnhem* Nijhof, *Alkmaar* Coster, *Brielle* Boers uit Jr. *Dordrecht* Blussé en van Braam, *Bommel* No-, *Edam* Rolf, *Hoorn* Vermande, *Haarlem* Walre deling, *Harlingen* van der Leij, *Zaandam* Ram, ulen en Valk, en verder bij meest[illegible] Boekhandelaars Rijk.

. Geijsbeek, op de Westermarkt, over de Waag 23. te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen, en alom verzonden:

noodlottige gevolgen der kinderlijke ongehoorzaam- geschetst in de lotgevallen van een jong Katje, be- het, dat de leeslust der kinderen, het best op- wordt, door het vreemde en wonderbare om hun, eene bevallige wijze, den pligt van gehoorzaam- leeren, en de kwade gevolgen, van ongehoorzaam- doen zien; is dit boekje, allezins geschikt, het- er lieve jeugd, ook om de daarin voorkomende gekleurde Plaatjes, zeer zeker grootelijks behagen e prijs van het zelven is slechts 15 stuivers, en arte Plaatjes 11 stuivers.

DRUKFEIL.

t Letternieuws der Boekzaal voor Novemb., bladz. eg. 18, *staat* Leesboekje, *moet zijn*: Leerboekje. k *staat* reg 23 Leesboekjes, *lees*: Leerboekjes.

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

J. L. EWALD, Verwachtingen van den Christen. Uit het Hoogduitsch. Bladz. 697
W. E. DE PERPONCHER, JOSEPH, of de Broederhaat. Eerste en Tweede Stukje. 707
A. LOOSJES, PZ. De Bijbel. Dichtstuk. 716
H. W. TYDEMAN en N. G. VAN KAMPEN, MNEMOSYNE. Eerste Stuk. 719
B. KLIJN, BSZ. Ter Nagedachtenis van C. WERTZ. 730
J. A. UILKENS, Almanak tot Nut en Vergenoeging. 734
Nuttige en aangename Tijdkorter, in ledige oogenblikken. —
Almanak voor Vrouwen door Vrouwen. 735
Almanak voor Vernuft en Smaak. Voor het jaar 1817. —

MENGELWERK.

Hoe behoort eene goede Gemeente mede te werken, om het groote doel van den Christen-Leeraar te bevorderen. 737
J. VAN HEUSDEN, Kort overzigt van den CXLIVsten Psalm. 743
Zeden in *Frankrijk*, na de Parijsche Bloed-Bruiloft. 745
Eenige bijzonderheden van den Slag bij *Contras*, gewonnen door HENDRIK IV, op het Leger der Roomschgezinden. 749
BUSTAAF, of de Verjaardag. (*Eene Vertelling.*) (*Vervolg en Slot van Bladz.* 632.) 751
Aan mijne hooggeachte Vriendin, bij het overlijden van haar eenig Dochtertje. 759

Akademie Nieuws. 761
School-Nieuws. —
Kerk-Nieuws. 76
Berigten. 80
Letter-Nieuws. 80

Digitized by Google

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1816.

A.

Aan de verbonden Volken. Dichtstuk, 448.
Almanak voor 1817, tot Nut en Vergenoeging door *Uilkens*, 734.
——— —— of nuttige en aangen. Tijdkorter 734.
——— —— voor Vrouwen door Vrouwen, 735.
——— —— voor Vernuft en Smaak, 736.
ANTONIUS, 727.
ATHENAGORAS, 586.
Arbeiders in den wijngaard, 409.

B.

BAUER (G. L.) verklaring der Parab. . . 407.
Beantwoording, eener aanm. van D. J. D. ZIMMERMAN, 419.
Belijdenis, des geloofs, zie op Dooven en Stommen.
BERGMAN, de Kalmukken, 588.
Bescheidene Aanmerkingen over een stukje van J. G. LE SAGE TEN BROEK, I. en IIe. stukje, 267.
BILDERDIJK, zie Vad. Uitboez.
Boekdrukkunst, 728.
BOSSCHA, (H.) Gesch., de Staatsomwenteling in Nederland, in 1813, 280
Bijbel, (De) Dichtstuk, 716.
Bijbelgenootschappen, 571.
Broederlijke Brief. zie LE SAGE TEN BROEK.
BRUGGEMANS, (A.) Keur van Verhalen, 596.

Ce

Digitized by Google

C.

CESARS dood, 726
Christendom en Hervorming, vergel. met den Protest. Kerkstaat. in de Nederlanden, 123.
Christelijke Godsdienst, 253.
CICERO, 433.
CLEOMENES, van A. LAFONTAINE, 42.
COQUETTERIE, 436.
CRANE, voorstel van den Hoogl. (J. W. de), 729.

D.

DEMOSTHENES, 438.
Dichter, 722.
DONKER CURTIUS, (H. H.) Leerreden, D. II. 555.
Dood, 700.
Doven en Stommen, 564.

E.

Eenheid in het Menigvuldige, 247.
Eschines, 438.
EWALD, (J. L.) Menschenbestemming en Levensgenot, D. II. 3.
——— ——— Verwachtingen, 697.

G.

Galanterie, 701.
Gelijkenissen, (Verklaring der) 408.
Geloofsbelijdenissen, 568.
Gereformeerden, 126.
Geschiedenis der Nederl. Staatsomw., zie BOTSCHA.
GLEIM, (BETTIJ) over de Vorming der Vrouwen, 139.
Godsdienstvereeniging, 250.
Godsdienstigheid onzer Natie, 437.
GOEDE, (W) de *onzichtbare*, D. II. 423.
——— ——— ——— ——— III. 583.
Goedkeuring van Menschen, (De) 562.
Gomaristen, 124.
Grondbeginsel der Protest. Kerk, zie Leerred.

H.

Haarlems eer gehandh, 728.

Digitized by Google

HAZEU, (J.) de dankbare Weeskinderen, 162.
Heidendtcht, (over het) 708.
HELLEMANS, (Het leven van ROBBERT) 31.
HEIJEN, (J.) de voortreff. van de leer der Herv. Kerk, 274
Hollander, (De) 435.
Huwelijk van Neerl. Kroonprins, met H. Keiz. Hoogheid ANNA POULOWNA, Groot Vorstin van Rusland, 734.

I.

Iets voor Christenen, eene bijdrage tot de Hedendaagsche Geschied. 582.
ISPAHAN, 155.
Israelieten (Der) verblijf in *Egipten*, 715.
JOZEF, of de Broederhaat, 707.

K.

Kalmukken, (De) 590.
KAMPEN, (N. G. VAN) en H. W. TIJDEMAN, MNEMOSIJNE, I. D. 719.
KEIZER, (S. D. DE) zie Leerrede, 279.
Kerkelijke Vereeniging 148.
KLEIJN, (J. P.) verh. over de Fr. Kunst- en Wet. 720.
KLIJN, (B.) ter nagedachtenis van C. WERTZ, 730.
Konstgrepen van het hedend. ongeloof, 129.

L.

Lamismus, (Het) 589.
LAVATER, (J. C.) Zedekunde voor kinderen, 289.
Lectuur voor Vrouwen, D. I en II. 440.
Leerrede van J. ROELOFS, 278.
——— — J. D. DE KEIJZER, 279.
——— — J. D. ZIMMERMAN, 416.
Leerredenen van DONKER CURTIUS, II. 555.
——— — J. J. HESZ, 247.
——— — (Drietal) over belangr. onderw. door H. MUNTINGHE, 131.
LE SAGE TEN BROEK, (J. G.) 269, 569, 572 en 582.
——— ——— ——— (H. W.) 576.

Lo-

LODEWIJK XVI, 286.
LOOSJES, (A.) Pz. Het leven van R. HELLEMANS, 31.
——— — — de Bijbel, 716.
LUK X: 38–42..... 558.

M.

Maatschappij tot nut van 't Algemeen, 730.
MARIA en MARTHA, 558.
Mark IV: 26–29.... 411.
MASTENBROEK, (FENNA) Lect: voor Vrouwen, D. I en II. 44.
Mengelingen voor Wet. en Fraaije Lett. I. 719.
Mnemosijne, zie Mengelingen.
MONGOLEN, 589
MORIER, (J.) zie *Reis*.
MONTINGHE, (H.) Drietal van Leerred. 131.
Museum, door M. SIEGENBEEK, D. III. 433.

N.

NAPOLEONTISCHE Redevoeringen, zie OCKERSE.
Nederland Hersteld, 448
Neerlands Verlossing, 736.
Noodlot, 425. 585.

O.

OCKERSE, (W. A.) NAP. Redev., eerste en se Tweetal, 145.
Onkruid in de Tarwe, (Gel. van het) 13.
Onzigtbare, (De) of de Goddelijke Voorzienigheid, D. II. 423.
——————————————— III. 583.
Openbaar- en Huiselijk Leven van LODEWIJK XVI. 285.
Opstanding, (Succescive) 700.
Opvoeding, 10 en 144.

P.

PALM, J. H. van der) Bijbel voor de Jeugd, No. V., 16.
Parel, (de gevonden) 409.
PERPONCHER, (W. E. de) JOZEF, of de Broederhaat, I en II. 707.

Per-

Digitized by Google

rzische Rijk, (Het) 156.
otestant, (Een) aan zijne mede Protestanten, 259.

R.

edenen voor de onvruchtbaarheid van de Evangelieverkondiging, 137.
is in *Perzie*, *America*, klein *Azia* en *Konstant*. 154.
IZING, (JAKOB) 587.
OLOFS, (J.) Leerrede, 278.
omsche Kerk, 594.

S.

ALZMANN, (C. G.) Vertellingen, D. I. 47.
——— ——— ——— — II. 158.
haduwheeld (Onder het) van Prins WILLEM FREDRIK VAN ORANJE. nu onzen Koning, 454.
HOLTEN, (J. J.) de voortreffel. van de Leer der R. Kerk geschetst door J. G. LESAGE TEN BROEK, gedoest, 271.
——— ——— zie op *Toetsteen*.
HOTSMAN, (W.) zie *Kunstgrepen*.
AKESPEAR. 723.
GENBERK, (M.) Museum, III. 433.
IONIDES, 439.

T.

aal, (De Hollandsche) 435.
uris, (De Stad) 157.
heran, (De Stad) 155.
etsteen (De) beklaagt zich over de toetzing van SCHOLTEN. 569.
JDEMAN, (H. W.) zie Mnemosijne.

U.

IJLKENS, (J. A.) de Volmaakth. van den Schepper en zijne Schepzelen, D. I. 2de Druk. 23.
tlegkunde, 699.
tvinding der Drukkunst. 728.
tzigten in de Eeuwigheid, 704.

Va-

V.

Vaderlandsche Uitboezemingen, door Mr. W. Bilderdijk, en Vrouwe Bilderdijk, 447.
Verblijf der Israeliten in *Egipten*, 715.
Verbeldingen, Gesprekken en Brieven, 47.
Vervolg, (Tweede) op de bescheidene aanmerk. over een stukje van J. G le Sage ten Broek, 52.
Verwachtingen van den Christen, 697.
Voortduring in den dood, 700.
Vorming (Over de) der Vrouwen, 139.
Vrijmoedige bedenkingen van eene Protestant, 263.
Vijgeboom, (De onvruchtbare) 412.

W.

Wat kunnen Christenen doen ten nutte der Heidenen, 290.
Weeskinderen, (De dankbare) zie Hazeu.
Wertz, (C.) 730.
Winter, (J. C.) de redenen der onvruchtbaarheid, enz. 137.

Z.

Zedekunde voor kinderen, van Lavater, 288.
Zimmerman, (J. D.) Leerrede, over *Hand.* XVII: 10. 11. — 416
Zerknitzer, meer (Het) 28.

RE-

Digitized by Google

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1816.

A.

Aanmerkk. over Gods Bestuur, omtr. Israel in *Egijpte*, 49.
Advocaat, (De) 184.
Ἀνχιδες 617.
ALEXANDER, (Keizer) 484.
Allegorie, (Eene Oostersche) 177.
Anekdoten, 72.
ARETIUS, (B.) 617.
Avondmaal, (Voor wie is het H.) ingesteld, 163.

B.

Bojaren, 484.
Bijbel, 469.
Bijdrage, zie *Joannes*.
Bijzonderheden, nopens de hedend. Egijptenaren. 55.

C.

Catechisatien over den Bijbel. 477.
CHAUDIEU, (Bijz. van den Pred.) 751.

D.

Dans, (Godsdienstige) 64.
Dervissen, 64.
Dichtstukje, 759.
Doel (Het) van den Evangeliedienaar, 601.
DRESSELHUIS, voorlez., over den brief van Judas, 310.
Duel, (Het) 67.
Duelleren, (Tegen het) 632.

Eene.

Digitized by Google

E.

Eenige bijzonderheden van den Slag bij *Contrai*, 749.
Egijptenaren, 55.
Exod. XII: 40..... 49.
Esra, 54.

F.

Fijn (Een) gevoel, 175.
Fransche Zeden, 748.

G.

Gemeenten, (pligten der Christ.) 737.
Genesis. (Iets over) 53.
Getuigenis, (Het) van de kerk, 455.
Gevoelen en Gedachten, 58.
Geweten, (Het kwaad) 319.
Gezag der kerk, 295 en 455.
Goddelijkheid des Bijbels, 302 en 458.
Godsdienst (De) 174.
Grootmoedigheid van een Egijptenaar, 388.
GUSTAAF, of de Verjaardag, 625.
——— ——— ——— vervolg en slot 751.

H.

HENDRIK SIECKE, 71.
——— IV. 700.
Huwelijk (Het) 182.
Hoe behoort eene goede Gemeente mede te werken, om het groote doel van de Leeraaren te bevorderen, 737.

I.

IOANNES de Dooper, 614.
ISIDORUS van *Pelusium*, 617.
JUDAS, (Brief van) 304.

K.

KALKSTEIN, (De Generaal) 321.
Kerk, en derzelver kenmerken, 293, 455 en 461.
Kleine Geesten, 175.
Kor. (1.) IX: 19—23. 600.
Kroonprinses, (Neerlands) 484.

Lat-

Digitized by Google

L.

Laster, 174.
Liefde, 174.
Luk. VI: 40... 601.

M.

Middelen ter bevordering van een verstandig geb. der H. Schrift, 468
Middelstand, (De) te *Rome*, 313.
Muzelman, 58.

N.

Naam (Over den) NAPOLEON, 183.

O.

Opvoeding der Romeinsche Meisjes, 318.

P.

Psalm, (Kort overzigt van den 144sten) 743.

R.

Roem, (De) 174.
ROEMER, (J.) kleine bijdrage, 614.
Rome en Romeinen, 317.
Roomsche Kerk, 293 en 456.
Rusland, 480.

S.

Schikken, (In hoe verre zich de Christen Leeven) al en niet schikken moet, 607.
Schoonheid, 174.
Stellingen, 174.
Sprinkhanen, 617.
Spijs van JOANNES. in de Woestijnen, 618.

T.

T... over het groote doel van den Evangeliedienaar, 601.
Tempel (De) der Zanggodinnen, van den Hr. LEEKINGTON, 61.
Tijd, (De) 63.
Troostrede aan een bedroefde moeder, 759.

V.

Vastenavond, 317.
Verhandeling van WERENFELS, 455.

Ver-

Digitized by Google

Verlosers (De drie) van Rusland, 430.
Verstrooijing, 175.
Voedsel van JOANNES de Dooper, 614.
Vooroordeelen, 175.
Vriendschap, 175.
Vervolg, 138.

W.

WERENBELS, (J.) over het getuigenis van de Kerk, 251 en 455.

Z.

Zeden in *Frankrijk*, na de *Partijsche* Bruiloft, 745.
Zinrijke wijze van eene Oostersche Wijsgeer, om eene Vorst te troosten over de dood van zijne Zoon, 175.

RE.

Digitized by Google

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE- SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERWERELD EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes laatste Maanden des Jaars* 1816.

A.

ABRESCH, (F. J.) Pred te *Veendam*, affch. 598. bev. te *Eenrum*, 672. 788

Akademie Nieuws van *Harderwijk*, 337. *Leijden*, 341. 634. *Franeker*, 341. 636 *Utrecht*, 491. 635. 791. *Groningen*, 633. 637. *Deventer*, 637.

Almen, aflegging der bel. van 22 jonge lieden, 193.

ALDEWERELD, (A. G. van) Pred. te *Zandvoort*, ber, te *Kerkwerve*, bed. 206. 371.

ALTING, (A. S.) Pred. te *Kampen*, ged. van zijnen 25 jarigen Predikdienst, 525.

Amersfoort, installatie van 't Klassikaal Bestuur, 93. en Ringsvergadering, 94.

ANEMAAT, (P.) Pred, te *Cats*, ber. te *St. Kruis*, 211. pred. affch. 514. bevest. 658

ANDRINGA, (S. van) Emer. Pred. te *Workum*, affch. 220.

ASPEREN, (J. A van) Pred. te *Prinsenhage*, ber. te *Beetsterzwaag*, 669. bevest. 783 affch. 790.

ASTRO, (A.) Prop. ber. te *Zevenhoven*. 198. bevest. 765

ASSEN, (J. van) Pred. te *Harlingen*, 50 jarigen Pred. 519.

B.

BAKKER, (D.) Pred. te *Holijsloot*, ber. te *Kerkwerve*, 372. affch. 776.

Be.

Digitized by Google

Berigten, 109. 111. 233. 236. 240. 398. 401. 542. 685. 803.
BERKHOUT, (N) Pred. te *Velzen*, ber. te *Sneek*, 219. 367.
BERGHEGE. (A. R) Prop bev. te *Heinenoort*, 505.
BERKHOF, (B. J.) Prop. ber. te *Dour* en *Rongij*, 538.
BEGEMANN, (J. Wzien) Prop. ber. te *Stevenswaard*. 677.
——— (E.) bevest. te *Amsterdam*, 86. affch. aan *de Koog*, 88.
BITTER, (H.) Prop. ber. te *Ochten*, 765.
BLAUW, (A. H.) Prop. ber. te *Maartensdijk*, 217. bevest 661.
BOUTER, (J. de) Pred. te *Niensjeet*, ber. te *Emmelenkamp*, bed. 194.
BOUMAN, (A.) Pred. te *Wijckel*, ber. te *Hatten*, 195. bev. 503.
BOSCH, (L) Pred. te *Brandlicht*, ber. te *Hardenberg*, 670. affch. 801.
BRUIN, (G. J.) Pred. te *'s Graveland*, overl. 206.
BROEK, (W. G. van den) Pred. te *Zoest*, ber. te *Tienhoven*, 218. bed. 377. 517. ber. te *Scherpenzeel*, 763.
BROEKMAN, (J.) Pred. te *Eemnes*, ber. te *Oostzaan*, 367. bed. 376. 510. ber. te *Meeuwen*, bed. 517.
BREMER, (J.) Pred. in *den Ham*, ber. te *Wapservecn*, 381. 391.
BROEKHUIJZEN. (J. van) Pred. te *Opheusden*, ber. te *Balk*, bed. 502. 667.
BRAVE, Prop ber. te *Meern*, 660. ber. te *Nieuwkoop*, bed. 769.
BRUMMEL, (H.) Pred. te *Durgerdam*, Emer. 512. 773.
Brielle, Inst. van 't kl. best. en ringsverg. 84.
BUSSING, (Th.) Emer. Pred. van *Benschop*, overl. 214. 386.

BURG,

BURG, (A. J van der) Pred. te *Weel*, aannem van twee jonge Dochters, 504.
Bijbel-Genootschappen te *Hillegondsberg*, 681. te *Schouwen*, 682. te *Zaandam*, 683. *Vianen*, 685.

C.

COX, (J. P. N.) Pred. te *Schoonhoven*, ber. te *Rotterdam*, 82. 84. bev. 647. affch. 648.
COENEN, (F. Anton) Prop. ber. te *Meersen*, 107.
COREL, (J.) Pred. te *Wamel*, ber. te *Meerkerk*, 201. affch. 641. bev, 649.
CONRADI, (P. J.) Pred. te *Schore* en *Vlake*, affch. 515. bev. te *Baarland*, 515.
COLENBRANDER, (T. H. van Berck) Pred. te *Lienden*, affch. 764. bev. te *Brielle*, 772.
CRANSSEN, (W. H. Folckers) Pred te *Dwingelo*, ber. van 't overl. van den Heer 532.
CRAMER, (P. J.) Pred. bij de Herst. Lut. Gem. te *Gorinchem*, ber. te *Amsterdam*, 679.
CROESE, (H Stenfert) bev. te *Hoogvliet*, 646.

D.

DAM, (L. J. van) Pred. te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*, ber. te *Oostzaan*, 207. bed. 368.
DAMSTEE, (R.) Prop. ber. te *Boornbergum*.
DAGEVOS, (J) Pred. te *Ouwerkerk* in *Duivenland*, ber. te *Kruiningen*, 372. 374. bev. 514. affch. 658. 772.
Deventer, instal. van 't Kl. Best. en ringv. 381. 523.
DIEPERINK, (A.) Pred. te *Bunschoten*, ged. van 25 jar. pred. 218.
DIEST, (van) Pred. te *Bathmen*, ber. te *Hall*, 192. bed. 383. 499. ber. te *Deutichem*, 500.
DOLDER, (J. W. van) Pred. te *Blaauwkapel*, pred. affch. 95.
DORPER, (E. M.) Emer. Pred. te *Nederhorst den Berg*, affch. 216.
DOORNE, (W. G. van) Pred. te *Gouda*, pred. affch. 506. bev. te *Amsterdam*, 508.

DOL-

DOLDER, (V. van) Pred. te *IJsselmonde*, lijkpr. op de *Ambachtsvrouw*, 646.
DUMENIE, (J J) Pred. te *Scherpenzeel*, afgezet 489.
DUIVENBODE, (D. C. van LEEUWEN van) Pred. te *Schoonhoven*, ged. van 25 jar. pred. 771.
DIJKSTRA, (P. SIX) Pred. te *Kapelle*, ber. te *Kruiningen*, 212. bed.
DIJKSTRA, (J. T.) Prop. ber. te *Oudwoude* en *Westergeest*, 668. bev. 784.
DIJKHOIZEN, (A. G. van) Pred. te *Rhijnzaterwoude*, ber. te *Wijk*, 769. 793.

E.

ECK, (A. van) Prop. ber. te *Genderingen*, 764.
EERTEN, (L. F. WESTERBEEK van) Pred. te *Nieuwvliet*, ber. te *Baarland*, bed. 91.
EMDRE, (S. van) Emer Pred. te *Wageningen*, overl. 78 200.
ESSERS, (H. J.) Pred. te *Gulpen*, ged. van 50 jarigen pred. 795.
EIJKMANS, (H J) bev. te *Alblasserdam*, 200. affch. te *Maartensdijk*, 216.
Examen præparatoir van A. H. BLAAUW, D. H. HORST, J. BRAVE en A. HAZEU, 92. C. C. MOL, 101. B. VELTZ, 191. C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, 197. D. J. WOLTERBEEK, J. H. WORST, P. A. L'ALLEMAND, J DE WIT en D. T. DE HAAS, 204 J. LANGENBERG en H. BITTER, 213. A. VAN ECK, 222. J. SPIJKER, 225. J SPEKMAN, P. F 228. W. H. HEINZEN, 375. R. M. ADRIANI, S. DE WAL, P. VAN BOSSUM WAALKES en F. BOELES, 378. L. MERENS, 516. H. STEINFORT en R. DAMSTÉ, 519. G. R. WIERINGA, 526. F. KRUL en J. VAN AMEREN, 540.
Examen peremptoir van J. C. VAN DE VELDE, 93. C. C. MOL, 101. A. J. GOOZEN, 191. H. SENFERT KROESEN en A. R. BERGHEGEN, 197. T. VAN SPALL en H. DE GRAAF, 204. A. H. BLAAUW,

Digitized by Google

BLAAUW, D. M. MIEDEMA en D. A. HORST, 213. H. DE HAAN HUGENHOLTZ, 222. S. A. DE JONGE, 223. J. SPIJKER en G. F. BRENCK, 225. MULLER, 232. G. KOOL, 370. H. ASTRO, H. MAANDAG, A. ROELOFS en A. HAZEU, 503. H. LAMBERTS, 508. C. P. LAMMERS VAN TOORENBURG, 512. H. GALLOIS, 523. J. P. MUNTING, 528. J. LANGENBERG, 659. F. ZIMMERMAN, 680. L. MERENS, 781.

F.

FARRET, (D. P.) Pred. te *Bennebroek*, pred. affch. 87.
FABRICIUS, (E. W.) Pred. te *Castricum* en *Heemskerke*, houd ged. van zijnen 25 jarige pred. 509.
FEEN, (B. van der) Pred. te *Noordwijk Binnen*, ber. te *Schoonhoven*, 769. 770.
FEIT, (G.) belijd. en doop te *Gend*. 794.
FELTZ, (J. van der) bev. te *Katwijk aan den Rhijn*, 199. affch. te *Sprang*, 226.
FEVRE, (C. le) Pred. te *Wemeldingen*, ber. te *Cats*, bed. 773.
FOLMER, (A.) Pred. te *Weender*, ber. te *Klein Midlum*, bed. 798.
FORTUIN, (C.) Pred. te *Zwolle*, ged. van 25 jarigen pred 786.

G.

GALLOIS, (H.) Prop. bev. te *Vrieseveen*, 785. *'s Gravenpolder*, den Ambachtsheer begroet, 91.
GEER, (B. R. de) Prop. te ber. te *Lienden*, 765.
GILTAIJ, (C.) Pred. te *Kattendijke*, 658.
GOUVERNEUR, (M.) Pred. te *Beetsterzwaag*, pred. affch. 100. bev. te *Groningen*, 223.
GOGH, (V van) Pred. te *Ochten*, ber. te *Benschop*, 194. 213. affch. 502. bev. 659.
Goes verand. der Ringen enz. 373.
GOOZEN, (A. J.) Prop. bev. te *Eijbergen*, 500.

Gou-

Digitized by Google

Gouda instal. van 't Kl. Best. 506.
Gorkum, (J. van) Pred. te *Benuekom*, ber. te *Wijk bij Heusden*, bed. 763.
Gorman, (J.) Pred. te *Kritzum*, ber. te *Stapelmoer*, 798.
Graaf, (H. de) Prop. bev. te *Middle*, 511.
Griethuizen, (O. J. van) Pred. te *Voorburg*, ber. te *Wageningen*, 78. 197. pred. affch. 504. bev. 640.
Griethuisen, (W. H. van) bev. te *Thamen aan den Uithoorn*, 375. affch. te *Woudenberg*, 517.
's Gravenzande, inwijding der Nieuwe Kerk, 767.
Grims, (J.) Pred. te *'s Gravenpolder*, ber. van den dood van den Ambsheer, 781.

H.

Haarlem, instal. van 't Kl. Best. 87. van de Ringen, 509.
Hattink, (H.) Prop. bev. te *Nichtevecht*, 217.
Haagen, (H. van) Pred. te *Oudwoude*, affch. 321. intrede te *Kolwarde*, 379.
Harlees, (G.) Prop. bev. te *Drumpt*, 358.
Hazeu, (A.) Prop. ber. te *Moerkapelle*, 360. bev. 768.
Hagoort, (P.) Prop. ber. te *Stand daar Buiten*, 387.
Haack, Pred. bev. te *Oldehove*, 526.
Hamster, (H. R.) Prop. ber. te *Engelbert*, 781.
Harmsen, Pred. te *Maastricht*, pred. bij den doop van 2 bej. 795.
Hanssen, (J. Hortsmeels) affch. te *Meeuwen en Haagoort*, 226.
Heusden, inst. van 't Kl. Best. en Ringsverg. 102.
Hilderrand, (Meinardus Schutte) Pred. te *Harmelen*, overl. 214.
Hollander, (J. A. de) Pred. te *Haringkarspel*, pred. affch. 88.

Hous

HOUTKAMP, (A.) Pred. te *Etersheim* en *Schardam*, ber. te *Haringkarspel*, 88. 208. affch. 512. bev. 654.
HORST, (D. H.) Prop. bev. *'t Waal*, 518.
HOFFMANN, (P.) bev. te *Breskens*. 575.
HOFFMANN, (B. W.) Pred. te *Middelstum*, overl. den 789.
HOFFMANN, (A.) Pred. te *Guinre*, ber. te *Wilvega*, bed. 523.
HOEK, (S. van) Engelsch Pred. te *Middelburg* en *Vlissingen*, overl 645. 657.
HOMBRINK, (H. J.) Pred. te *Zegveld*, ber. te *Oostzaan*, 654. 773.
HOLLINGHAUZEN, (O. A.) Luth. Pred. in de *Beverwijk*, ber. te *Alkmaar*, 678.
HUGENHOLTZ, (H. de HAAN) Prop. bev. te *Zaik*, 383.
HUGENHOLTZ, (J. B. T.) bev. te *Vlenhuis*, 541.

J.

JANSSEN, (W. STROM) Prop. bev. te *Nederhorst den Berg*, 217.
JANSSEN, (M.) Pred. te *Hattem*, pred. affch. 80. bev. te *IJsselstein*, 213.
JONGE, (S. A. de) Prop. ber. te *ter Apel*, 224. 384. bev. 671.
JONGH, (Z. F. de) Pred. te *Varik*, ber. te *Meeuwen*, bed. 674.
IMMINK, (J. R.) Pred. te *Mulderberg*, ber. te *Almkerk* en te *Harmelen*, 772. 792.

K.

KAREBEEK, (D. M.) Pred. te *'s Hertogenbosch*, ber. te *Haarlem*, bed. 652. 790.
KEUCHENIUS, (P.) Pred. te *Geertruidenberg*, ged. van zijnen 25 jarigen Predikd. 791.
KIRCHHOF, (J. C.) Pred. te *Schutterf*, overl. 799.
KLÖVERS, (R. de) Pred. bij de Luth. Gem. te *Bergen op Zoom*, ber. te *Breda*, bev. 671. 796.

KOOL,

KOOL, (G.) Prop., ber. te *Ijerfikke*, 91. bev. 514.
KOLENBRANDER, (F. H. van Berk) Pred. te *Lienden*, ber. te *Brielle*, 365.
KROM, (H. J.) Pred. te *Schelluinen*, ber. te *Oud Vossemeer*, bed. 506. 657.
KRAALS, (J. W.) Pred. te *Delft*, overl. 360. 508.
KUIPER, (A.) Pred. te *Amsterdam*, ged. van 50 jarigen Pred. 205.
KUTSCH, (O. C.) Pred te *Pingjum*, overl. 379.

L.

LAMMERÉR, (J.) Pred. te *Drumpt*, pred. affch. 79. bev. te *Lexmond*, 201.
LAMERS, (G.) Pred. te *Oldenkeppel*, ber. te *Deutichem*, bed. 193.
LAMBERS, (H.) Prop., ber. te *Hauwaart*, 269. bev. 656.
LANGENBERG, (J.) Prop., ber. te *Tienhoven*, 377.
LETTE, (G. J.) Pred. te *'s Heeren Abts en Sinoutskerke*, ber. te *Aagtekerke*, bed 210.
Leeuwarden, Inst. der ringsverg. 392.
Lier, afzetting van Onderlingen en Diaken., 504.
LORF, (A. Schim van der) intrede te *Bolsward*, 379.
LOIJSEN, (P. M.) Pred. te *Elkerzee*, ber. te *Schore en Vlake*, 778.
LOON, (L. van) Pred. te *Vrouwen Parochie*, ber. te *Workum*, 784.
Lutherfche Kerk, (Herftelde) gedachtenis van het 25 jarig beftaan, 251.

M.

MAANDAG, (H.) Prop., ber. te *Kedichem*, 201. bev. 777.
MANTING, (J. P.) Prop., ber. te *Sprang*, 227. bev. 791.
MARTIJN, (J.) bev tr *Lage Zwaluwe*, 386.
Maastricht Install. van 't Klasfikaal beftuur en ringsv., 105.
MEIJER, (L. A.) Pred. te *Almkerk*, pred. affch. 104.

MEURS,

Digitized by Google

MEURS, (J. R. Botrichius) Pred. te *Twello*, assch. 499. bev. te *Meppel*, 531.
——— (W. L. van) Pred. te *Leerdam*, ber. te *Gouda*, 507. bed. 650.
MEERENDERINK, (L.) Pred. te *Oene*, ber. te *Bentheim*, bed. 644.
MEULEN, (A. van der) Pred. te *Midwoude*, word Emeritus, 655.
MERENS, (L.) Prop. ; ber. te *Woudenberg*, 662.
MEIBERG, (ANNE MEINARDUS) Pred. te *Jutrijp* en *Hommerts*, afgezet, 663.
MIDDELWELD, (W.) Pred. te *Blokzijl*, ber. te *Wolwega*, 669 bev. 783. assch. 787.
MIEDEMA, (D. M.) Prop. bev. te *Werkhoven*, 518.
MONTIJN, (J.) Pred. te *Pijnacker*, ber. te *Alm-kerk*, bed. 766. 791.
MOREAU, (D.) Pred. te *Nes* op *Ameland*, examen van Leerlingen, 99. ber. te *Durgerdam*, 776.
MOREE, (B.) Pred. te *Wijk*, ber. te *Nijkerk*, 196. bed. voor *Almkerk*, 228. assch. 538. bev. te *Nijkerk*, 645.
MULLER, Prop. bev. te *Hummunkelen*, 232.

N.

NAHUIS, (P. H. G.) Pred. te *Bunnick*, ber. te *Meerwen*, 226. bed. 529.
NANSINGH, (A. S.) Prop. bev. te *Scherpenzeel*, 100.
NEUMAN, (J. E.) Pred. te *Kranenburg*, ber. te *Valkenburg*, 676.
NIEUWOLD, (B.) Pred. te *Zuidbroek*, ber. te *Dordrecht*, bed. 82. 224. en 384.
NIEUWENHUIS, (J.) Pred. assch. te *Utrecht*, in de Evang. Lut. Kerk, 238.
NIEREL, (J.) Pred. te *Nieuwenhorn*, ber. te *Beets*, assch. 783.
NOORDEN, (H. van) Pred. te *Hekelingen*, ber. te *Wassenaar*, 81. bev. 360. pred. assch. 364.

No-

KOOL, (G.) Prop., ber. te *Tjerfikke*, 91. bev. 514.
KOLENBRANDER, (F. H. van Berk) Pred. te *Lienden*, ber. te *Brielle*, 365.
KROM, (H. J.) Pred. te *Schelluinen*, ber. te *Oud Vossemeer*, bed. 506. 657.
KRAALS, (J. W.) Pred. te *Delft*, overl. 360. 508.
KUIPER, (A.) Pred. te *Amsterdam*, ged. van 50 jarigen Pred. 205.
KUTSCH, (O. C.) Pred te *Pingjum*, overl. 379.

L.

LAMMERÉ, (J.) Pred. te *Drumpt*, pred. affch. 79. bev. te *Lexmond*, 201.
LAMERS, (G.) Pred. te *Oldenkeppel*, ber. te *Deutichem*, bed. 193.
LAMBERS, (H.) Prop., ber. te *Hauwaart*, 209. bev. 656.
LANGENBERG, (J.) Prop., ber. te *Tienhaven*, 377.
LETTE, (G. J.) Pred. te *'s Heeren Abts en Sinoutskerke*, ber. te *Aagtekerke*, bed 210.
Leeuwarden, Inst. der ringsverg. 392.
Lier, afzetting van Ouderlingen en Diaken., 504.
LOEF, (A. Schim van der) intrede te *Bolsward*, 379.
LOIJSEN, (P. M.) Pred. te *Elkerzee*, ber. te *Schore en Vlake*, 778.
LOON, (L. van) Pred. te *Vrouwen Parochie*, ber. te *Workum*, 784.
Lutherſche Kerk, (Herſtelde) gedachtenis van het 25 jarig beſtaan, 251.

M.

MAANDAG, (H.) Prop., ber. te *Kedichem*, 202. bev. 777.
MANTING, (J. P.) Prop., ber. te *Sprang*, 227. bev. 791.
MARTIJN, (J.) bev. tr *Lage Zwaluwe*, 386.
Maastricht Install. van 't Klasſikaal beſtuur en ringsv., 105.
MEIJER, (L. A.) Pred. te *Almkerk*, pred. affch. 104.

MEURS,

Digitized by Google

MEURS, (J. R. Bokichius) Pred. te *Twello*, assch. 499. bev. te *Meppel*, 531.
——— (W. L. van) Pred. te *Leerdam*, ber. te *Gouda*, 507. bed. 650.
MEERNDERINK, (L.) Pred. te *Oene*, ber. te *Bentheim*, bed. 644.
MEULEN, (A. van der) Pred. te *Midwoude*, word Emeritus, 655.
MERENS, (L.) Prop., ber. te *Woudenberg*, 662.
MEINERS, (ANNE MEINARDUS) Pred. te *Jutrijp* en *Hemmeers*, afgezet, 663.
MIDDELWELD, (W.) Pred. te *Blokzijl*, ber. te *Wolwegu*, 669. bev. 783. assch. 787.
MIEDEMA, (D. M.) Prop., bev. te *Werkhoven*, 518.
MONTIJN, (J.) Pred. te *Pijnacker*, ber. te *Alm-kerk*, bed. 766. 791.
MOREAU, (D.) Pred. te *Nes* op *Ameland*, examen van Leerlingen, 99. ber. te *Durgerdam*, 776.
MOREES, (B.) Pred. te *Wijk*, ber. te *Nijkerk*, 196. bed. voor *Almkerk*, 218. assch. 538. bev. te *Nijkerk*, 645.
MULLER, Prop. bev. te *Hummelkelen*, 232.

N.

NAHUIS, (P. H. G.) Pred. te *Bunnik*, ber. te te *Meerwen*, 226. bed. 529.
NANSINGH, (A. S.) Prop. bev. te *Scherpenzeel*, 100.
NEUMAN, (J. E.) Pred. te *Kranenburg*, ber. te *Valkenburg*, 676.
NIEUWOLD, (B.) Pred. te *Zuidbroek*, ber. te *Dordrecht*, bed. 82. 214. en 384.
NIEUWENHUIS, (J.) pred. assch. te *Utrecht*, in de Evang. Lut. Kerk, 238.
NIKEL, (J.) Pred. te *Nieuwenhorn*, ber. te *Beets*, assch. 783.
NOORDEN, (H. van) Pred. te *Hekelingen*, ber. te *Wassenaar*, 81. bev. 360. pred. assch. 364.

Ne-

Digitized by Google

Kapitaalen in *Westenaar*, 81. *Bijdorp*, 84. *Vlissingen*, 89. *Baarland*, 94. *Bloemwkapel*, 95. *Wemeldinge*, 97. *Wrak en Hendwijk*, 97. *Hall*, 191. *Dordrecht*, 194. *Hooten*, 195. 359. *Nijbeek*, 195. *Bandrecht*, 199. *Nieuwenhoorn*, 203. *Oostmaan*, 205. 667. 773. *Koog aan de Zaan*, 208. *Hauwaert*, 209. *Aagtekerke*, 209. *Kruinjagen*, 212. 873. *Normaten*, 215. 660. *Zierikzee*, 218. *Sint*, 220. *Westkum*, 220. 662. 783. *Bali*, 221. 662. 784. *Meeuwen en Hagoort*, 226. 529. 674. *Sint*, 227. *Dirmgat*, 358. 868. *Bulsele*, 364. *Berkenbroek*, 366. *Sint*, 370. *Kerkwerve*, 371. *Enemaker*, 372. *Oudenbosch*, 386. *Almerkerk*, 388. 791. *Wapsenveen*, 392. *Utrecht*, 394. *Deutichem*, 500. *Gouda*, 507. 649. *Oudewonda en Waddengeest*, 521. *Zuilla*, 641. *Wamel en Dreumel*, 642. *Voorburg*, 645. *Haarlem*, 651. *Spaarnwoude en Spaarndam*, 652. *Oud Vossemeer*, 652. *Woudenberg*, 661. *Kortenhoef*, 662. *Harlingen*, 666. *Heerdam*, 671. *Slaarwijk*, 674. *Genderingen*, 764. *Ochten*, 765. *Nieuwkoop*, 769. *Schoonhoven*, 770. *Alkmaar*, 774. *Purgerdam*, 775. *Catz*, 779. *Ouwerkerk in Duiveland*, 777. *Schene en Flake*, 780. *Engelmont*, 787. *Wijk*, 792. *Stapelmoer*, 799. *Enkenhaint*, 801.

NIJHOFF, (J. L.) Fred. te *Oosterhoek*, bem. te *Gouda*, 771.

Oo

OLIVIER, (J.) raaiaad Eerd. te *Sint-Oedenkerke*, overl. 370.

Ongel ingewijd te *Bulsele*, 363. te *Bloemendaal*, 366 te *Rauwert*, 520.

Digitized by Google

RADW, (H.) Pred. te *Brielle*, afch. 302. bev. 599.
PERIZONIUS, (A. J.) Pred. te *Haarlem*, word Emeritus, 509.
PRIJNHAGE, (A. [illegible]) ber. te *Prijnhage*, 790.
PORPORE, (C.) Pred. te *Leiksmaar*, word Emer. 268.
PLÖENIUS, (J. L.) Pred. te *Bentheim*, overl. 395.
POTTERWAY, (Hermanus) Bedaarde godsdienst te *Gent*, 229.
PRINS, (F.) Pred. te *Oud Beijerland*, burg. *Alkmaar*, 775.

QUANTIUS, (H.) Pred. te *Grijnheim*, overl. 361.

RADIJS, (A.) Prop. ber. te *Blauwkapel*, 95. bev. 394.
RADSMA, (T.) Pred. te *Bolsward*, ber. te *Valkenburg*, 600.
RAPPER, (W. de) Pred. te *Roedekenskerke*, ber. te *Dunpt*, 765.
REEMEN, (C. HUIJZER van) Prop. ber. te *Kortenhoef*, 603.
RHEE, (J. C. van) Pred. te *Poortvliet*, ber. te *Alkmaar*, bed. 216. 371.
ROELOFS, (J.) Pred. te *Oudewater*, viert ged. van zijnen 25 jar. pred. 83.
RUNDES, Prop. ber. te *Nieuwenhoorn*, 203. bev. 650.
RUST, (J. B. NAUMAN van der) Pred. te *Warmenhuizen*, ber. te *Hattem*, 359. bev. 765.
Rijp, viering van 't 25 jarig best. der Evang. Lut. Gem. 394.

RIJ-

RIJKE, (D.) Pred. te *Hemmen*, pred. affch. 449. bev. te *Brussel*, 676.
RIJGERSMA, (H. E.) Pred. te *Kubaard*, ber. te *Werkum*, 668.

S.

SANDMANN, (T.) Pred. te *Tienhoven*, wordt Emeritus, 95.
SANDERS, (T.) Pred. te *Kortenhoef*, ber. te *Balk*, bed. 98. ber. te *Harmelen*, bed. 215. affch. 662. bev. te *Berg Ambacht*, 649.
SCHIPPERS, Pred. aan de *Meern*, ber. te *Oudenbosch*, 386. affch. 516. bev. 529.
SCHRUIKROGEL, (A.) Prop. ber. te *Steenwijk*, geimprob. 387.
SCHUURING, (J. D.) Pred. te *Rockanje*, ber. te *Harmelen*, bed. 650. ber. te *Spaarndam*, bed. 772.
SCHUILINGHE, (O.) Pred. te *Drogeham*, affch. 668.
SCHOLTEN, (J.) Pred. der herst. Lut. Gem. te *Amsterdam*, word Emer. 678.
SCHOTMAN, (A.) Pred. te *Noordwijkerhout*, ber. te *Quwerkerk* in *Duiveland*, 778.
SCHOLTEN, (H. E.) Pred. te *Ulsen*, ber. te *Kamelenkamp*. bev. 802.
SCHEURLEER, (C. J.) affch. te *Nederhemert*, 1940 bev. te *Wogmum* en *Wadwaij*, 369.
SITTERT, (J. J. van) Pred. te *Soetermeer*, ijkr. op de Amb. Heer, 761.
SOETERMEER, (A) bev. te *Burch*, 370.
STERK, (J.) Pred. te *Moordrecht*, ber. te *Nieuwkerk*, 84. 362.
STROMAN, (H. J.) Prop. bev. te *Logumer Voorwerk*, 540.
STOLBERG, (W. F. VERWEIJ) Prop. ber. te *Hall*, 640.
SPALL, (T. van) Prop. bev. te *Koedijk*, 368.

Sij-

Digitized by Google

Sijnode, het alg. chr. der hervv. kerk, 187.
Sijnode, extr. uit 't register over 't kerk. goedk. der ustk. schriften, 193.
Sijnodaal besl. betr. 't pred. der Studenten, 239.
School Nieuws van Arnhem, 73. *Zalthommel*, 74. *Zwolle*, 75. *Oldenzaal*, 75. *Kampen*, 76. *Hoorn*, 185. *Harlingen*, 186. *Enschede*, 186. *Schiedam*, 237. *Harderwijk*, 341. *Wageningen*, 343 *Nijmegen*, 343 *Leijden*, 345. *Delft*, 346. *Dordrecht*, 347. *Brielle*, 348. *Haarlem*, 348. *Utrecht*, 351. *Leeuwarden*, 353. *Deventer*, 355. *Almelo*, 355. *Breda*, 356. *Zutphen*, 491. *Deutichem*, 493. *Amsterdam*, 494. *Enkhuizen*, 496. *Middelburg*, 496. *Ootmaarsum*, 497. *Rotterdam*, 638. *'s Gravenhage*, 791.

T.

TAAFKENS, (P.) Pred. te *Tinellingen*, ber. te *Hornhuizen*, 225. bed. 672.
THOMAS, (J. R.) Lut. Pred. te *Delft*, ber. te *Groningen*, bed. 395. ber. te *Utrecht*, 797.
THEMMEN, (J. C.) Pred. te *Wierum*, ber. te *Hornhuizen*, 789.
TOORENBURG, (C. P. LAMMERS van) Prop. ber. te *Serooskerke*, 371. bev. 772.
TRICHT, (O. van) Pred. te *Meerkerk*, pred. affch. 84. bev. te *Enkhuijzen*, 369.
TREFFERS, (A.) Pred. te *Waspik*, ber. te *Kruiningen*, bed. 104.
TUUK, (F. van der) Pred. te *Anloo*, ber. te *Midlum*, bed. 531.
TIJDEMAN, (B. F.) Pred. te *Harlingen*, ber. te *Dordrecht*, 200. bev. 648. affch. 666.

V.

VELZEN, (H. U. T.) Pred. te *Oudkerk*, ber. te *Gordijk*, bed. 98
VERWIJS, (A.) Pred. te *Lange en Korte Zwaag*, ber. te *Dokkum*, 99. 222.

VER-

Digitized by Google

VERVOORN, (W.) Pred. te *Spijk*, pred. affch. 361.
VELDE, (J. C. van de) Prop. bev. te *Odijk*, 377.
VEEN, (B. van) Pred. te *Aalburg* en *Heesbeen*, ber. te *Sleeuwijk*, 388. bed. 389.
VEEN, (A. van der) Pred. te *Engelbert*, ber. te *Gordijk*, 522. affch. 527. bev. 669.
VELS, (B.) Prop. ber. te *Twello*, 641.
VERWUS, (A.) Pred. bev. te *Dokkum*, 669. affch. te *Langewaag*, 670.
VETTER, (C. W.) Pred. te *Vaals*, Emer. 676.
VERWEIJ, (W.) Pred. te *Franeker*, Emer. affch. 783.
VISSER, (C. de) Prop. bev. te *Haskingen*, 85.
VISSER, (W. S. de) Pred. te *Werkhoven*, pred. affch. 96.
VISME, (J. de) Prop. ber. te *Renghij* en *Doar*, 391.
VLOTEN, (F. C. van) Pred. te *Erichem*, ber. te *Sleeuwijk*, bed. 645. 676.
VLOTEN, (A. van) Pred. te *Katwijk Buiten*, ber. te *Voorburg*, 645. 766.
VOORTHUIJZEN, (W. van) Pred. te *Vreeland*, lijkrede op de Ambtenaarsreis, 376.

W.

Waalsche Kerk, bijeenkomst der Commissie te *'s Gravenhage*, 105. 532. 538.
WALLER, (G.) bev. te *Ugeldoorn*, 490.
WEIJERS, (J. H.) Pred. te *Spaarndam*, ber. te *Rennebroek*, 366. 368. affch. 658. bev. 658.
WITT, (J. de) Prop. bev. te *Spijk*, 648.
WINDGETTER, (W.) Pred. te *Nieuwkoop*, ber. te *Koog*, 198. 203. affch. 504. bev. 509.
WILLES, (A. Mensma van) Pred. te *Beets*, ber. te *Augtenarke*, 89. 210. affch. 369. bev. 370.
WITTEVEEN, (G.) Pred. te *Beerenburgum*, pred. affch. 98.

WOL-

WOLDRING, (H. H.) Pred. te *Nieuwenhoorn*, pred. afsch. 203. bev. te *Eindhoven*, 390.
WOLTERBEEK, (D. J.) Prop. ber. te *Wamel en Dreumel*, 641.
Wijk, bijeenkomst van 't Klasfikaal Bestuur, 96.
WIJS, (J.) Pred. te *Bloemendaal*, ber. te *Voorburg*, bed. 644. 653.

Z.

ZIMMERMAN, (W.) Pred. te *Oudorp en Oterleek*, ber. te *Franeker*, 368. 378. afsch. 774. bev. 783.
——— (F.) Prop., bev. te *Freren*, 680.
Zutphen, bijeenkomst van 't Klasfikaal Bestuur, 763.
ZIJNEN, (P. J.) Pred. te *Meerkapelle*, bev. te *Vlissingen*.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google